

1965/4

1965/4

1965/4

1965/4

1965

12

მეტოქი

გარეგანი
კომპიუტერი

ქველთვიური ლიტერატურულ-მხატვრული
და საზოგადოებრივ-პოლიტიკური ჟურნალი

წელიწადი 42-ე

№ 12

დეკემბერი, 1965 წ.

საქართველოს საგზოთა მმართველის კავშირის ორგანო

შინაარსი

ირაკლი აბაშიძე — ფერადი შემოღობვა. ლექსი	3
სიმონ ჩიქოვანი — განჯის დღიური. ნაწილი მეორე. ლექსები	5
დავით ავალიანი — ახალი პარიზონტი. რომანი. პეოტზე ნაწილის დასასრული	17
შალვა აფხაძე — ლექსები	44
ბორის შატბერაშვილი — მწვერვალი. მოთხრობა	47
მირიან მთრწელი — ლექსები	54
კ. ბუაჩიძე — ოქრო კაცი ბეწვის ხიდზე. პიესა	55

800 ზრთა რუსთაველი 800

გიორგი ჭიბლაძე — რუსთაველის მხატვრული დიადემა	91
---	----

გარეგანი

გურამ გვარდნილი — „ვერნიკი“	105
ლია ძნელაძე — „ქალის ტვირთის“ შემოქმედებითი ისტორიისათვის	113
მიხეილ ყველაძე — ქება და დიდება ქართული ენისათვის	119
გიორგი კვარაცხელია — ქართული ენის საუნჯე	132

შეკრები, მოგონებანი

გივი გაჩეჩილაძე — მთარგმნელთა საერთაშორისო სემინარზე	136
მიხეილ კვესელაძე — ათასი ფული ბრალდება. პირველი წიგნის პირველი ნაწილის დასასრული	143

გურამ ზედგინიძე — ქართველი დიპლომატი ბოგდან გურჭიყე	166
ოლეკ თედეიშვილი — იოანე ბატონიშვილი	174

გამომცემლობა „ლიტერატურა და ხელოვნება“

გურამ კანკაძე — გურამ რჩეულიშვილის ერთტომეული	175
ბ. ტყეშელაძე — თვალსაჩინო გამოცვლვა	178
ა. შვგრელიძე — საინტერესო წიგნი „ლაზეთი“	181
დიმიტრი ქუმბიშვილი — პასუხი რეცენზენტებს	183
ფურნალ „მნათობის“ 1965 წლის ნომრების შინაარსი	187

რედაქტორი: გრიგოლ აბაშიძე

პ/მგ. მდივანი: ვ. წულუკიძე

სარედაქციო კოლეგია:

დ. ბენაშვილი, თ. ბუაჩიძე, დ. გამეზარდაშვილი, ვ. მარგველაშვილი,
ე. მალრაძე, ბ. ჟღენტო, ა. სულაკაური, ა. ქუთათელი, ე. უიფიანი,
ს. შანშიაშვილი, გ. ჯიბლაძე.

რედაქციის მისამართი: თბილისი, ლენინის ქ. № 68. ტელეფონი 7-18-42; 7-11-66.

ბელოწერილია დასაბეჭდად 20/XII-65 წ. ქალაქის ზომა 70×108. ანაწყობის ზომა
7 1/4 × 12 1/2. ფიზიკურ ფორმათა რაოდენობა 12. პირობით ფორმათა რაოდენობა 16.
შეკვეთა № 3697.
შეკვეთა 03525 ტირაჟი 6500.

საქ. კპ ცკ-ის გამომცემლობის პოლიგრაფკომბინატი
თბილისი, ლენინის ქ. № 14.

Полиграфкомбинат издательства ЦК КП Грузии
Тбилиси, ул. Ленина, 14.

ირაკლი აბაშიძე

შერადი შემოდგომა

ციკლიდან მთხრობება...

Внимай их пенью и—молчи!
Silentium. Тютчев

ახლა დამშვიდდი,
ახლა დამშვიდდი,
სადმე სამგორის,
სადმე სამშვილდის
მთებში მონახე პატარა ქოხი
და შენი წილი ორი დღე-ღამე
შენს შემოდგომის ფერს შეეხამე
ბამბუკის ჯოხით,
ჩალისფერ ჩოხით.

მარტობისკენ გიხმობენ წლები.
დამცხრალი მთები,
დამწდარი წყლები,
ქალების, დაცლილ ბაღების ფერი,
აღებულ ჩალის გამხმარი ღერი,
წვიმებით,
ავდრით დამზრალი ძნები...
მარტობისკენ გიხმობენ წლები.

შეუმჩნეველ ხმებს,
ღუმულის ენას,
უჩუმარ ბგერებს, დასტა-დასტობით,
შენ არ უთმობდი
შენს ყურთასმენას,
ამაყი იყავ აბალგაზრდობით.

შენ არ გახსოვდა ციალი ფერთა.
შენ გწამდა ფერი მკაცრი და მკვეთრი,
შენს თვალწინ ხანჯლად ელავდა მეტად
შავი და თეთრი,
შავი და თეთრი.

შენ არ იცნობდი
მთელსა და ნაწილს,

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ნაწილი მთელთან გეგონა მტვერი —
და შეუმჩნევლად გაგისხლტა თვალწინ
ათასი ზგერა,
ათასი ფერი.

მაშ ახლა დატკბი,
მაშ ახლა დაცხრი, •
იხილე ფერთა ცილის კვალი,
უსმინე დუმილს.

მარჯვნივ და მარცხნივ —
თუ კვლავ გაქვს ყური,
თუ კვლავ გაქვს თვალი.

უსმინე როგორ გალობენ მთები,
დამცხრალი მთები,
დამწდარი წყლები,
იხილე ფერთა დამწვარი ფრთები...

მარტოობისკენ გიხმობენ წლები.

სიმონ ჩიქოვანი

ბანჯის ღლიური

ნაწილი მეორე

სოფლის სამღუკავი

მე სამი თვე ამ კუთხეში ვიმთაბარე,
მოვლე მთები და ჰალები.
როგორც თოფი, მაშვრალს ფიქრი მივაბარე
და იმედით ვიმსჭვალე.

საწუთროს ზნე მკაცრია და გასაგები,
არც მდადე ჰყავს, არც მიჯნური.
სალამო ჟამს კრუალობენ ვასაყები,
ტირიფებში გამიჯნული.

გაიშალა ალუა, როგორც აშრიალი,
თრთის ფოთოლი გამოცვლილი.
განჯის მიწა ცხელია და ხაშშიანი
და მტევნებით დალოცვილი.

დავიდალე და სურვილი მოიშვილდა,
მოთმინება დაილია.
გზებზე ძარცვა და მკვლელობა მოგვიზშირდა
და სოფელი აირია.

რა ვიღონო, ვის მივმართო, რა ვუშველო,
მომძე მიხმობს უანგარო.
სხვას ცხოვრება როგორ უნდა ავეუშენო,
როს თავად ვარ უსახლკარო.

ვის მივმართო, ან ვის ვუთხრა საყვედური,
ვერვინ ეპოვე კმაყოფილი.
როგორც მთვარე სოფლის ჰაში ჩაბედული,
მეც ორად ვარ გაყოფილი.

ხან ჰაში ვარ, ხან ცაზე ვარ, ხან ბურუსში,
სულში ზომლის აკიდოა
და მგონია წუთისოფლის მიწურულში
ლოცვისა და რთველის დროა.

მოხსენებითი ბარათი მეთუნის დალუპვის გამო

თარგმანი
გიორგიშვილი

მთა გადმოსკდა და ქვეშ მოყვა მეთუნე,
მიწად იქცა თუ მთის ზეგება დალაზვრა.
მოღუღუნე ყურანს ველარ გერწმუნე,
თვისი შრევიც არ დაინდო ალაზმა.

ჯამებს ქმნიდა მთის თვინიერ თიბიდან,
უფალს გავდა მიწას შენატოქები.
მთიდან თიხა ისესხა თუ იყიდა
და გამოსწვა თავმომწონე დოქები.

ჩასძახა და აამლერა ჭურჭელი,
როგორც სურდა, გაუქეთა ყურები.
ცა უყვარდა, ჩიტუნები გულჭრელი,
და წეროებს დაამგვანა სურები.

სურებს სოფლის შესამკობად ძერწავდა,
ლენოს სვამდა, არ ამხელდა ალაზთან.
მთის გადაღმა გადაფრენა ეწადა,
მთა მოსკდა და გაასწორა ბალახთან.

სადაც მოკვდა, სიცხით ჩამოთენთილი,
დაიღუპა მეოცნებე ამაყი,
იქ ამოსკდა ბროლის წყარო კეთილი
და სიცოცხლეს დაემსგავსა სამარხი.

მეც ვარ თურმე მეთუნე და მძერწავი,
მზრებზე მაწევს წუთისოფლის კირთები.
გულში ჩქერი აჩქამდა თუ ლერწამი,
ცა ჩამოტყდა და ცისკრით ვერ ვირთვები.

ვერ ავფრინდით, ვერ გავკარით კამარა,
ოცნებები ჩაგვრჩენია ჯამებში.
მეთუნეზე სტირის წყარო ანკარა
და დოქების მოთქმა მესმის ღამეში.

ნ ი ზ ა მ ი

ნიზამი გადმოგვეცემს, რომ თურქულად (შშობლიურ ენაზე)
ლექსების წერა აუკრძალეს.

აქ ნიზამის გალერსული სამარხია,
ჩავუარე და დავდონდი წუხელ!
საფლავის ქვამ ბინდის ფერი დამახვია,
დავდივარ და იქვს ვერავის ვუმხელ.

აზოვანი სული ტრფილს მშეაღია,
მბრძანებელთა თხოვნით დაისაჯა.
მეჩვენება, ირგვლივ ყანის შრიალია
და ყურს უგდებს თავდახრილი განჯა.

როგორ სწუხდა, მომკელს ჰგავდა თუ მეთუნეს,
ფიქრს უშლიდნენ და საამურ სიზმარს.
გონჯიო, მშობლის ენა დაუწუნეს
და სპარსულად ამღერებდნენ ნიზამს.

მე კი თვალი დედის ნანამ ამიხილა,
ვარსკვლავებთან დამე მათეცინა,
იმღერეო, ჩამძაბა და ამიხირდა,
სიყვარულზე ლოცვა მათქმევინა.

ღვთაებრივმა მოსაუბრემ გააშენა,
გადმოგვძაბა, თავი ისახელა.
სიტყვის ხომლით საქართველო დაამშვენა
და გაშალა ლექსის ცისარტყელა.

ნიზამს ქართლის იაენანა არ სმენია,
დამენანა მგოსნის მძიმე ძილი.
აჲ ამაყად ჭადრის ჩრდილში ასვენია,
აფენია საფლავს ჭადრის ჩრდილი.

სად ყოფილა მისი კუთხე და საუფლო,
მინდა წარვსდგე, ყინით ვიქართულო.
მინდა ნიზამს ჩემს ენაზე ვესაუბრო
და გუმანში კრძალვით ვიფათურო.

მშობლის სიტყვა ჩემი სული და ზორცია,
გაზაფხულის ეშხი მიწილადა.
მილოცნია, სიტყვის მადლი მიკოცნია
და ქართულად ზეცა მიწირავდა.

მომიღობა ვენახი და ხევი ვიწრო,
სინანული მაინც არ ვუთხარი.
განა წუთით შეიძლება დაივიწყო
გულის თქმა და ენა საკუთარი!!

ნიზამს ჩემი აღსარება არ სმენია,
აფენია ფოთლები და დრონი,
ჩურჩულებს და ჭადრის ჩრდილში ასვენია
და მშობლის ბმას უბრუნდება მგონი.

მეჰკვიდრის პარამი

მამას უეცრად დაეცა დამბლა,
გავლატაკდით და გვენგრევა ჰერი.
ძელქვის ფუძე და კედელი დაღბა,
ომში არ ვარ და სად დავიჭერი.

შერჩა გუჯარი უსახსრო ოჯახს,
მოვალეებმა წაიღეს ზვარი
და ვენახის რტო არსაით მოსჩანს,
რომ დაამშვენოს ლეთისშობლის ჯვარი.

მოშინაურდა შინ ქესატობა,
ქიშკართან მიცდის, როგორც მოკეთე.
ჩემმა ოცნებამ ცა ვერ გასტობა
და ყორანს ფრთები ჯერ ვერ მოვკვეთე.

ლუკმა პურისთვის ვეწვიე განჯას,
ხელთ ანთებული ჩამიჭრა კვარი.
შინ დარჩენილი მშვენიერა მტანჯავს
და მოჭრიალე ფარღალა კარი.

გავლარიბდი და გავყიდე ლურჯა,
აწ სხვისი ცხენით დავრბივარ მინდვრად.
განჯაში წვიმამ დანამა ქუჩა,
მეხი მოწყდა, თუ ეს ჩამოიმტვრა.

უკვე ვერ ვხედავ ეზოს გაღვენს,
დაბლა ეშვება სამშობლოს ჰერი
და თემცა ბრძოლის ველზე არა ვარ,
მაინც დავკოჭლდი და დავიჭერი.

ჩ ა ნ ა წ ე რ ი

შორს ღობე-ყორეს ვედები,
მტანჯავს საწუთროს გოდება,
მაგრამ შენ გამახსენდები
და სატყეივარი მშორდება.

სოფლის ვარამით დაღლილი
შენ ხმას ვეძებ და ნაკვალევს.
განჯის ფერმკრთალი ყვავილი
მიძღვნეს და თითქოს მაკმარეს.

არ სჩანხარ, ასჭრეს ვენახი,
ქარმა დაიწყო თარეში
და მე შორიდან გეძახი
წასულს, კოდიშის მხარეში.

• • •

მტკვრის პირი გახდა თურმე ფრიალო,
ფეხს ვერ ვიკიდებ და დავღონდები.
სჩანს ფრთავაშლილი ფორტოპიანო
და მზის ჩასვლისას შენ მაგონდები.

თითს არ იკარებს და თვლემს კლავიში.
მხოლოდ მათხიზლებს ყორნის ჩხავილი.
ვერ მომეშველე და ვერ ამიშვი,
მტკერში ავდია სიყრმის ყვავილი.

ჭირს მიმსუბუქებს ცრემლის წვეთები,
დაისის სხივებს გვანან ყურცხლები.
განჯაში ღამით დავეხეტები
და შემოდგომის ცვივა ფურცლები.

მტკვრის პირი გახდა თურმე ფრიალო.
წლები ჩამქრალა, როგორც ნახშირი.
ფრინველს მიაგავს ფორტოპიანო,
ხმაგაქმენდილი და ფრთავაშლილი.

სიყვარულის სიმღერა

მტკვრის ნაპირზე ცისკარს შლიდი,
გქონდა რიდი, ბედის ვარსკვლავს მიჰყევ.
გამიფრინდი, გზას არ შეუშინდი,
ქმარი დავხვდა და ენგურის რიყე.

იადონო, თუ წინანდლის ვარდო,
მთის მდინარე გინდა გადიბირო.
ცხენზე ჯდები, უნდა ინავარდო,
ჩემს ტყევილზე ჩუმად გადირბინო.

ხელს მიმიწო გიმშვენებს და მიჰჭრი,
ჭალაში ხარ, ყანაში ხარ რაფერ,
თავს შევილდივით მოდრეკილი გიხრი
და შორიდან შენსკენ ბართას ვაფრენ.

შენი ცხენი ჭიხვისს გამაგონებს,
საით მიფრენს, სადმე ჩაეფლობა.

გული მწყდება და მალონებს
შენი დედოფლობა.

გაწყვეტილა ბონდის ხიდი,
სდუმს ბულბულის ბუდე.
დაგეწევა ხიდთან ბინდი,
რადგან გამებუტე.

შხამია თუ შარბათია,
ყველას შესმა უნდა.
ბინდი თითქო ნაბადია,
სული იჭვის გულა
და მე დარდი მაბადია,
როგორც აბლაბუდა.

ჭადრის ფოთლები აჭრელდა,
ჭალა და მთელი მთა-ბარი.
ლურჯასთან ერთად გაჰყენდა
თავსაფარი და ფაფარი.

ფლოქვით გათელე დიდილო,
გამკობს დაისის ვარაყი,
მგონია გეტრფის მიმინოც
და ხელს გიმშვენებს ამაყი.

ფრთხილებს იქვით ავსილი,
ღიმილით კვებავ ქინიანს.
შრიალი ტყიდან ხავსივით
მოდის და არ გეშინია.

რტოებს გიბჩიან თუთები,
თავდახრით გითხრეს სალამი.
ნადირობიდან ბრუნდები
დაქანცული და თამამი.

მცირე ფერდობზე არბიხარ,
დადლილი, გალაღებული.
შენ ცხენზე მჯდარი ვარდი ხარ,
ტრფილით დაღამებული.

ეთერი ხარ თუ ნესტანი,
თმა თქორია თუ ისხარი,
შინ ტრიალებს შენი ტანი,
ვით ღვთისმშობლის თითისტარი.

შინ ციაგობს წყვილი თვალი,
შინ ფირუზთა ალერსია
და ურიცხვი ნაპერწკალი
ფუტკრებივით დამესია.

წარბი თითქო წარბენილი,
ბაგე შინდით დაფერილი,
ლექი ღამე აფრენილი,
შენი ეშხის ნაკვესია.

არ ვარ მწირი, არც მოხეტე,
შემოვავლე შენს ჩრდილს ღობე.
მიმწუხრის ქამს გადმოშხედე,
ისევ ჩრდილი მიწყალობე.

ლექი სულის ნახევია,
ღამე დამაყუდა.
სული თითქო ნახმლევია,
განქურნება უნდა.

ფიქრებს თვალი ახელია,
სატრფო არ დაბრუნდა,
და გულს დარდი ახვევია,
როგორც აბლაბუდა.

ოცნება თბილისზე

სიზმრად ვიხილე გრილი ყაბახი,
ვიწრო ქუჩაზე ძველი მეთევზე,
მკერდს მიგრძელებდა გრილი ბალახი
და მე ვნატრობდი ვარსკვლავს მეტეზზე.

ვნახე დაბლობში ვარვარა თონე,
ხაბაზის ხალი და ულვაშები.
დავაყურე და ვერ გავიგონე,
როგორ გალობდნენ მტკვართან შაშვები.

მთაზე ტბა სჩანდა, როგორც საუნჯე,
თბილისის მთებზე გავხდი სულდგმული.
ვფიქრობდი, ჩემ სულს საფლავს აურჩევ,
სადაც მტკვრის პირას ყვავის სუმბული.

ბომლით მორბეულო, ფიქრით მოცულო,
შენი ბალახის მესმის ღაღანი.
დაჩოქილი ვარ, შენზე ვლოცულობ
და მე მლოცავენ მთები მაღალი.

მოვალ, როდესაც დაკრავს ცისკარი,
ცალ ფეხს შემოვდგამ თბილისის ზღურბლზე,
როგორ თამაშობს მშვიდად, მითხარი,
კოჭრის ნიავი მთაწმინდის შუბლზე.

მოვალ და შენი ჩრდილით გამკურნე,
არ მომახვიო ღრუბლის ფარები.
ცაცხვის ფურცლებით ცვარი მაკურნე,
არ დამაყვედრო პურის ნატეხი.

თუგინდ დამიგე რბილი ბუმბული,
თავად შესწყვიტე მგზავრის ამბავი,
მთიდან გადმოორგე ნაზი სუმბული.
და დამიმშვენე მწირი საფლავი.

ქალაქგარეთ გასეირნება

გართულ იყო მრავალ ფიქრში,
ლურჯას მისცა საძოვარი,
თავად დაჯდა მუხის ჩრდილში,
ვით დაღლილი მაცხოვარი.

გადაეღო ადრე წვიმას,
მინდვრის ვარდი დაენამა.
იამა და ჩაეთვლიმა,
თუმცა ძილი დაენანა.

გაიპარა ჩრდილი მუხის,
მზემ წაშალა ჩეროს მიჯნა.
თითქო გრძნობდა მუხის წუხილს
და ყორანი რტოზე იჯდა.

სურდა მწუხრზე მაყვლის ჰამა,
არსად სჩანდა მაყვლის ბუჩქი.
უცებ სული მოეყამა,
მოეჩვენა ჰალა ლურჯი.

ისევ ფიქრი განუახლდა,
მოენატრა მწირი ბინა.
წამოდგა და ცხენს მოახტა
და მინდვრები გადირბინა.

ჩაიქროლა დახრილ ცაცხეთან,
სტუმრად არვის არ ეწვია,
სოფლის მიჯნას ვერ გადაცდა
და ცხელეზა დაეწია.

ცხელეზა

შინ გაუხდელად ლოგინზე დაწვა,
შეხურდა სიციხით, ეტყინა შუბლი.
ჭინკამაც ბეწვის ბოგირი დაწნა
და განჩინება უჩვენა უფლის.

აეადმყოფს მწვანე ეჩვენა ჭინკა,
გარემოს ეცვა ჭრელი ჩითები.
ინატრა ცივი წყლით საესე ჭიჭა
და შუბლზე სატრფოს თლილი თითები.

ეგონა, იწვის ცხოვრება ჩუმი,
ზრუნვას ობლისთვის ვინ გაიმეტებს!?
ალბათ, შემოვა გონიზა-ბეგუმი
და მისცემს სიცხის დასაწევ წვეთებს.

სიცხემ უმატა, დაიწყო ბოდვა,
ვერ გაიხსენა მაიკოს გვარი.
მხარი ასწია საფლავის ლოდმა
და შემოაღო ოთახის კარი.

წყალი მოუნდა ან ზიარება,
როგორც მოძღვარი, გაჩნდა ცისკარი.
ცხელებას თავი ვერ მიაწება,
ცხადი იყო, თუ მწარე სიზმარი.

მერმე თანდათან სიცხე დაეცა,
თითქო ცის ნაშით გაგრილდა თონე,
ყორნის ჩხავილი სულში აეცრა,
გამოელღია შუქი და ღონე.

მოთქმა განჯაში

შემახურა, უბის წიგნი გამივარდა,
დამაღონა წუთისოფლის მიწურებმა.
სიყრმის ვარდმა სექტემბრამდე ვერ ივარდა,
სიცოცხლის ცხა მოკლეა და იწურება.

ცხელ ოთახში შემოფრინდა თეთრი დილა,
თუმცა სულში დასეტყვილი ედემია.
მეჩვენება, სასთუმალთან დამზობილა
დედაჩემი, ფერმიხდილი ეფემია.

გატეხილი გული, როგორ გაეამთელო,
ჩემს მამულში მოუშველი ყანებია.
ჭრილობებით დასერილი საქართველო
არ მცოდნია, რა საოცრად მყვარებია?!

მეთხოვება ქანის ხეობა და ატენი,
მთის მალღობი და ბილიკი ვით ავშარა.
დანიხლულა ქართლის კუთხე სანატრელი,
მწყურია და წყაროები ამომშრალა.

ხან მაიკო მეძახის და ხან მანახა,
აზღოვდება მათი ნაზი ნაბიჯები.
სიჭაბუკე მიფრინავს და დაძუნანა,
ნუთუ კიდეც მოძმისთვის ვერ გავირჩები.

ოჯახს მოვწყდი, ირგვლივ უცხო ჩადრებია,
მეზვევიან ფარვანები თუ პეპლები.
ფანჯარასთან მოჩურჩულე ქადრებია
და ცხელებით ვილევი და ვიფერფლები.

ვერ მოვასწარ ცხოვრება და შებერება,
მტკვარს ყვითელი ყვავილები შეფენია.
მეჩვენება, შემოდის და მეფერება
ფერმიხდილი, დედაჩემი ეფემა.

6 0 5 0

აეადმყოფი მომჯობინდა წუთით,
მერმე უცებ გაეზვია ნისლში,
ოცნებებს და გუმანს ესათუთა
და გამეფდა ყრუ ოთახში შიში.

გაიფიქრა, უნდა დავიძინო,
მაგრამ მთაზე თვალი მოჰკრა ბილიცს,
აღმართ-აღმართ აღიოდა ნინო,
ჩერდებოდა, დაჰყურებდა თბილისს.

ხელთ არ ეპყრო ნინოს ვაზის ჭვარი,
უსურვავი არ უმკობდა ქამარს,
და ხედებოდა მთაზე, სიო წყნარი
ცხოვრებიდან დასეტყვილს და თამამს.

საფლავს ნაზად მოხვეოდა სურო,
სურო იყო, როგორც საბუღარი.
ქმარს ქართულად ამცნო საიდუმლო,
გაუმართა ჩუმი საუბარი.

მთას ფოთლები სწყდებოდა და ჩრდილი
ფუსფუსებდა, მასპინძლობდა თითქოს,
და ცისკარი შორით მოფრენილი,
სესხულობდა მთაწმინდიდან სიბზოს.

ირგვლივ ნისლი ჩამოწვა თუ მწუხრი,
ნინო თითქო მოეფერა სუროს.
ქმარის საფლავეთან მოიყარა მუხლი
და უთბრობდა სულის საიდუმლოს.

რას უთხრობდა, ვერ აღწევდა განჯას,
არ ისმოდა ნინოს საუბარი
და შორს მთაზე სილამაზე დარჩა
დაკრეფილი, როგორც ალუბალი.

მოჩვენება გაფრინდა და სწეულს
მოენატრა გაგრძელება სიზმრის.
თითქო სიცხე შორდებოდა სწეულს
და გონებას ეხვეოდა ნისლი.

გაიფიქრა, არ ეთხოვლობ დაფნას,
აღსასრული ასე მენატრება:
მიმბარონ მთაწმინდაზე საფლავს,
იჩახახონ მთიდან კელაპტრებმა.

უმცროსი დაც ამოჰყვება ნინოს,
განშორდება, ჩემს საფლავთან მოვა,
ეგებ ცრემლი ობლად დამაწვიმოს
და უჩინრად გააჩაღოს გლოვა.

შპანასკნელი ღამე

სიცხე სწვავდა, ჩრდილს ეძებდა საწოლზე,
განჯის ღამე ღრმავდებოდა, როგორც ჭა.
ნალზე იწვა, თუ სიკვდილის სასწორზე,
და იტყები ცხელი მუქით შებოჭა.

შინ ფუტყარი აზუზუნდა უთაფლო,
ცაცხვის ნაცვლად სული დახვდა ობოლი.
ცხელი ქვიშით აშრილდა უდაბნო,
დაბურულ ტყეს განეძარცვა ფოთოლი.

ქარი ჩადგა და დუმილი გამეფდა,
წუთისოფლის მიჯნას ჰგავდა სარკმელი,
მერმე სადღაც მწყემსის ძაღლი აყეფდა,
ვერ აუწყა ღამეს თვისი სათქმელი.

გაიხედა, თვალი შერჩა მთვარეზე,
მკერდს ბრჭყალავდა თითქო ბრჭყალი საზარი,
ნალზე იწვა მერნით მოასპარეზე
და გალობდა შორს ტრამალზე ტაძარი.

მოენატრა მტკვრის ნაპირზე აპრილი,
ვერის ბაღი და ბურუსში ბორანი.
ტურფამ ლექსებს მოაყარა მარილი,
ქვა ესროლა და დააფრთხო ყორანი.

ქვა ჩაეარდა ავადმყოფის ლოგინშიც,
ხელში მოხვდა — ვით დაცლილი საფულე.
ყელი გაშრა მთიდან წყაროს ლოდინში
და ჩინარის რტოს ჩამოწყდა საყურე.

აღსარება ვეღარ უთხრა საყვარელს,
ვერ წამოდგა საწოლიდან სნეული.
უნებლიედ შინ მიეყრდნო სამარეს
და ბალიშქვეშ შეინახა რვეული.

შორს მიმავალ ღამეს მშვიდად დაენდო,
დავიწროვდა ბინა, როგორც გალია.
წუთით ჩაქრა, მერმე ისევ აინთო
და ცისკარზე ჩუმად სული დალია.

გამოთხოვნა

მუდამ ფიქრში და მუდამ გარჯაში,
გათანგული და მტკვარს შეჩვეული,
საფლავში ჩუმად ჩაწვა განჯაში
და დაგვიტოვა ლექსთა რვეული.

შეარჩია და თავად შეჰკონა,
გარს შემოავლო მწუხრის ზონარი,
ყველა ფურცელი ღველფი ეგონა
და სიყვარულის მოსაგონარი.

ლექსის წერაში, როგორც წირვაში,
ბევრჯერ დასცალა გულის მათარა.
შენი ფეხის ხმა ჩაწვდა წვიმაში
და მოშრიალე რტოს შეგადარა.

მუდამ გარჯაში, მუდამ ტანჯვაში,
ვერც ღამე მოსპო, ვერც ყაჩაღები.
განჯაში ჩუმად ჩაწვა საფლავში
და შენ მოგიძღვნა ცის გასაღები.

არ დაიმარხა მაშინ მამულში,
შენ დაგიტოვა ლექსების კონა.
ნუ თუ ენგურის ტალღის ხმაურში
ყრმის განშორებამ არ დაგაღონა?

როგორ გაშალე შემდეგ რვეული,
როგორ იპოვე ჩრდილი შორჩილი,
მამული ღობე შემორღვეული
და ნაფუძართან მუხა მოჭრილი.

დავო ავალიანი ახალი პორიზონტი

რომანი

გორაკის თავზე, მცირე ვაკეს ბილი-
კით უეცრად მიაღვნენ. სულიკომ იცნო
აქაურობა. თუ აქამდე გორაკის ფერ-
დობზე უფრო ზშირად ნორჩი ხეები და
ბუჩქები ხვდებოდათ, ახლა მათ წინ
ერთბაშად აღიმართა ლაღად ტოტებ-
გადაშლილი, უხვად შეფოთილი უზარ-
მაზარი ხეები. თითქო სიბერეს მათ-
თვისაც გაუღრვია ქედო, ყველა ხე,
ზოგი მკვრივად „შეკრული“. ფუღუ-
როიანიც უცნაურად წახრილ-წამოხრი-
ლი იდგა. თუ ერთი წლის წინათ მეგ-
ისა და შატბიასთან ერთად სულიკო
დიდხანს დაილაღებოდა ასწლოვან ხე-
თა მყუდრო სამფლობელოში და გაო-
ცებული აკვირდებოდა მათს ზღაპრულ
გეგბულებას, ახლა თბილისელ სტუმარს
ხეებისათვის არა სცხელოდა.

სულიკომ გეზი სწორად აიღო, მახსო-
ვრობამ არ უღალატა. ერთი-ორი წუთის
შემდეგ ის უკვე ციხის კედლის ნაცნო-
ბი ნანგრევების წინ იდგა... ახლა უფრო
მეტად გაოცებული, ვიდრე ამ ერთი
წლის წინად, შესცქეროდა კედლის ერთ
მოზრდილ ქვაში გამოკვეთილ მოხუცის
პორტრეტს.

— ძია ნიკო, თუ შატბიას სიყვა-
რული გაქვს, არ დამიშალო ამ ნამუ-
შევრის წაღება! მივიკრს, ან აქამდე რო-
გორ გადაურჩა მოსპობას... ერთხელაც
იქნება ჩამოივლის რომელიმე დამთ-
ხვეული, გაუკვირდება: ეს ვინ მიყუ-
რებსო და სთხლიშავს ქვას სიფათში...
კიდევ რომ შეიტყო ვინ ქნა, რაღას

უშველი, გიკს რა პასუხს მოსთხოვ?

ნიკო უძრავად იდგა და უსმენდა ამ
ნამუშევრის მხსნელად მოვლენილ
გულშემატკივარს.

როგორც მონადირეები მოკლულ
ირეშს გასკვნილი ფეხებით ჯოხზე ჩა-
მოკიდებენ და ჩამოიტანენ მთიდან, არა-
ნაკლებ მძიმე და საპატიო ტვირთი სწო-
რედ ასე შემოიტანეს ჭიშკარში ნიკომ
და სულიკომ. მხოლოდ ირმის მაგივრად
მაჯის სიმსხო, ორი მეტრის სიგრძე ჯო-
ხზე ეკიდა სახელოებგადასკვნილი ბრე-
ზენტის ქურთუკი.

ქურთუკში კი იდო ვებერთელა ქვა
მოხუცის გამოსახულებით.

ასმათმა უცქირა, უცქირა და, ბო-
ლოს, ეზოში შემოსულნი რომ დაუა-
ხოვდნენ, ცოტა არ იყოს გაკვირვებით
და შიშითაც იკითხა.

— ნიკო, რა მოგაქვთ, რაა კაცო ამხე-
ლა, გამაგებინეთ.

— რაღაცაა, ეს ბეჭი კი მომტეხა და...

— შენ თუ ბეჭი მოგტეხა, ამ ბავშვს
რაღა დაემართებოდა?

— ბეჭის მოტეხას ვინღა ჩივის? —
სულიკომ ცხვირსაზოკით გაოფლილი
სახე შეიმშრალა, — თუმცა მე იმდენი
ჯაფა არ დამდგომია. ძია ნიკო, რომ და-
იჩემე, იმ დაღმართზე წინ მე წავალო,
ხომ გეუბნებოდი...

— აბა შენ წახვიდოდი? რომელ მას-
პინძელს გაუმეტებია სტუმარი მოსა-
კლავად...

ბრეზენტის ქურთუკში გახვეული,
ჯოხბაყრილი ტვირთი ნიკომ ჩამოიკი-
და...

კომ ნელა ჩამოიღეს და კიბის ძირას დადეს.

ასმათი უკვე აღარაფერს გეითხებოდა. ტვირთს ხელით გარედან ფრთხილად სინჯავდა, მაგრამ მაინც ვერაფერს მიმხვდარიყო.

— ასმათ, აცა, თუ გაცოცხლდა, ნახავ სეირს!

სულიკო ხმამაღლა იცინოდა, ნიკო უხმოდ იღიმებოდა.

— ძია ნიკო, სიგრილემ არ დაგკრას, ხედავ, ბეჭები მთლად დაგსველებია. — სულიკომ გაოფლილ ბეჭებზე ხელა მზრუნველად მოუსვა ნიკოს. თბილისელი სტუდენტი, გულის სიღრმეში უსაზღვროდ მადლობელი იყო ამ კეთილი მასპინძლისა და მეშახტისა.

— ასე რომ ვცივდებოდე, ახლა ჩემი ძელები აღარ იქნება. — დამაჯერებლად სთქვა ნიკომ. მერე გრძელი ხმელი თითები მარწუხებივით ჩაავლო ბრეზენტის სახელოების მკერდს ნასკვს და წარმოიდგინეთ, გახსნა. ეს ნასკვი წელან სულიკომ ერთი-ორჯერ მოსინჯა, მაგრამ კინალამ ფრჩხილები წაიტეხა. ნიკოს ღონის მნახველს უნებლიედ გაეღიმა, — ამ კაცს ხორცის კი არა, რკინის კუნთები ჰქონია ჩონჩხზე ასხმულიო.

სულიკო წაეიდა გამთენიის ხანს, გადახურული საბარგო მანქანით. სიმიწლის, ლობიოს, ჭადის ფქვილით და ხილის ტომრებით მჭილხოდ იყო მოფენილი მანქანის ძარას იატაკი. ტომრებს ეფარა ბრეზენტის ნაჭერი. სულიკო დროდადრო იჭვრიტებოდა შოფრის კაბინიდან ძარას სიღრმეში ორი თითის დადება პაწაწინა სარკმლიდან. ამოდენა სურსათის წაღება ახლა არ იყო აღვილი, მაგრამ მას ყველაფერი ნაეარაუდვეი და ნაანგარიშევი ჰქონდა. გზაში ვერაფერს დაკავებდა. ჯიბეში ბეჭედ დასმული და ხელმოწერილი საბუთი ედო, თითქმის ეს ყველაფერი მას მიჰქონდა საავადმყოფოს საჭიროებისათვის. კაცისშვილი ვერ მიხვდებოდა, ეს საბუთი ნამდვილი იყო, თუ ყალბი. როგორც ვერ მიხ-

ვდებოდა, საერთოდ, სულიკოს ზრახვებსა და ასავალ-დასავალს ვერცნებდა.

სტუმარი რომ მშვიდობით განსტუმრეს, ნიკომ შახტში წასვლის წინ, საუზმის დროს სიცილით თქვა:

— ასმათ, ჩვენზე მოუხერხებელი ხალხი კიდევ იქნება სადმე?

— ვინ ჩვენზე?

— ჩემზე და შენზე.

— რაზე მოგებასათა მაგის თქმა?

— რაზე და... ერთი შემომხედდე, რას ვგავარ, რა შემოტრეტილი დავდივარ! იმ ბიჭმა ნახევარი ამერიკა სახლში შემოგვეზიდა. და... დაიჯერებს ვინმე რომ ფრჩხილისოდენაც არ გვისარგებლია? ერთი თავსაფარი, ან ერთი ფეხსაცმელი მაინც დაგვეტოვებინა შენთვის. ერთი პირობა კიდევ დავაპირე, მეც შევევტარები-მეთქი, მაგრამ მერე გადავიფიქრე — ვაი-თუ არაფერი გამოერთმია სამაგიეროდ და მეც უხერხულობაში ჩავვარდნილიყავი, ისიც...

ასმათი მხას არ იღებდა. ღიმილმოკრული უსმენდა, სანამ ნიკო საუზმეს გაათავებდა; მერე მეზობელ ოთახში გავიდა, ცოტახანს კამოდის უჯრებში იჩხრეკებოდა, ისევ მალე შემობრუნდა წინა ოთახში. მის მკლავზე გადაკიდებულ უცხოურ ტანსაცმელს რომ შეხედა ნიკომ, თვალებს არ დაუჯერა, სიტყვა ვეღარ დასძრა.

— ნიკო, ერთი ნახე, როგორ მოგადგება. — ასმათმა, თითქო აქ არაფერიაო, მტკმწვანე ჩავერდის ნაჭრის გორგალი ესროლა მეუღლეს.

ნიკომ გორგალი მარჯვედ დაიჭირა, ნელა, ცნობისმოყვარეობით გაშალა და გაეცინა. გაეცინა, მაგრამ ახლაც ვერაფერი თქვა. ენა ვერ მოაბრუნა.

— ნახე, კაცო! ესეც შარვალი. — ასმათმა ამ სიტყვებზე შავი მალის გალიფეც შეაჩეჩა ხელში ნიკოს.

— საიდან, როდის, როგორ?! — ახლა კი ჩაილაპარაკა გაოცებისა და სიზარულისაგან ნიკომ. ასმათს მოეწონა, რომ მეუღლის სიზარულიც და გაოცე-

ბაც ესოდენ თავშეკავებული იყო. ას-
მათი უფრო საყვედურს მოელოდა მის-
გან — ჩემს უკითხავად როგორ გაბედე
ასეთი რამეო — მაგრამ საბედნიეროდ
არ გაუმართლდა ეს ვარაუდი.

ნიკომ ჭერ შარვალი ჩაიცვა, შემდეგ
ხალათი და, კაცი ერთბაშად გამოიცვა-
ლა. სკამზე გადაკიდებული მისი ძვე-
ლი შარვალი — ორივე მუხლსა და საჭ-
დომის ცალ მხარეს სხვადასხვა ფერის
ნაჭრით გამოკერებული — პირდაპირ
სამუშეუშმო ექსპონატს გავდა. ნიკოს
მოუხდა მუქი მწვანე, წვრილნაჭევია-
ნი ხავერდის ხალათიც.

ნიკოს უნდოდა თავისი თავი სარკე-
შიც დაენახა, მაგრამ ამდენს ველარ ბე-
დავდა; ასმათისაც კი ერიდებოდა.

— შენ?

— მეც ვირგე, ნიკო, ერთი კაბა. ხომ
იცი, ზამთარი მოდის და შალის ვაჭო-
ბინე. — ასმათმა მკლავზე გადაკიდე-
ბულ კაბას ხელი წაავლო და მალა ას-
წია. ნიკომ გამოართვა. ახლა თვითონ
შეაბრუნ-შემოაბრუნა სინათლეზე.

— წაბლისფერი მოგეწონა?

— რაც ჰქონდა, იმათში ეს ყველაზე
შესაფერისად მომეჩვენა. აბა წითელს
ხომ არ ჩავეცვამდი.

— რატომ-რა... შენი ხნის ქალებს,
თუ გგონია არ აცვიათ წითელიც და
ყვითელიც!..

— თბილისში შეიძლება ეცვათ, მაგ-
რამ აქ და ისიც ახლა... რას ამბობ!

— არა, შენი არჩეული არ დაიწუნე-
ბა... მეც არ მომწონს მყვირალა ფერის
ტანსაცმელი... იდამიანი თავდაპირილი
უნდა იყოს!..

— ეს კიდევ... თამარელას. — აქამ-
დე რომ ილიაში ჰქონდა ასმათს ამო-
დებული, ჭერ ერთი, შემდეგ მეორე,
მალაქუსლიანი, შავი კოხტა ტუფლი
ნიკოს გაუწოდა.

ნიკოს ახლა კი გაებადრა სახე.

— პო, რას გაახარებ, ასმათ, თამარე-
ლას გულს! — ამოდენა კაცს უცებ ცრე-
მლი მოადგა თვალებზე.

— რა იყო, კაცო! ასე თუ გადახარ-
დებოდა, ორ წყვილს გაძრწოვებოდა.

— საქმე ორი და სამი წყვილი რომ
არ არის... საქმე, სიყვარულია! — ლა-
პარაკობდა და თან ხელში სათამაშო-
სავით ატრიალებდა ნიკო იმ შავ, მა-
ლაქუსლიან ტუფლს. — ასმათ, მერე
ამას ყველაფერს სამაგიერო არ უნდა?
გამაგებინე. რანაირად მორიგვით, ისე
ხომ არ გაიმეტებდა ის ბიჭი...

— თუ გაიმეტა, ნუ გეშინია, არც მე
დამიზოვია თავი... ასი ჩურჩხელა და
ერთი გოდორი კომში გავატანე.

ნიკომ დაყოვნებით თქვა:

— არ წასულა დაზარალებული.

— თუ დაზარალებულია და, ჩვენზე
იყოს პატივისცემა! მაგ ბიჭს ისე მოვე-
წონეთ, ნიკო, რომ არა მგონია, დაგვი-
ვიწყოს.

— ასმათ, შენს ჩურჩხელებზე უფრო,
მგონია, ის ქვა გაუხარდა...

— რა ქვა, ნიკო?! შატბაის ნამუშე-
ვარი ქვის მეტი არაფერია, კაცო?

— რა მითხრა იმ ქვაში გამოთლილ
სახეზე, იცი? ახლა შეიძლება ბევრს
არ მოეწონოს, მაგრამ დაიბსოვე ჩემი
სიტყვა, მაგის დროც მოვაო!

— რა იყო ახლა ეს, მე უარი, ვუთხა-
რი, შატბაის ნამუშევრებთან ახლოს არ
მივუსვამ. შენ კი... აჩუქე. კაი კაცი გა-
მობევედი, არა?

— შე ქალო, თუ გამოფენს, თუ შატ-
ბაის სახელს დააწერს, არ ღირს ამად
ერთი ნამუშევრის გამეტება?

— წაიღო კი და... რა იცი, რას და-
აწერს.

— ნუ გიყვარს უცნაური ლაპარაკი!
რავა, ქვეყანა ჩალით კი არ არის დახუ-
რული!

— თუ არ არის, ეგ დახურავს. შენ
სულგოს არ იცნობ.

— მეც ისე ვიცნობ, როგორც შენ.
კარგი, რას ამოვიჩემეთ... თვალი არ
ეცეს. გზაში არაფერი მოიწიოს.

— შეიძლება კატაც ჩამოვარდეს ხი-
დან. მაგას კი, ნუ გეშინია, არაფერი
მოუვია.

— ბედნიერ ვარსკვლავზე ყოფილა

დაბადებული და ეგ არის! — თქვა ნიკომ და აივანზე გავიდა, ბოძზე დაკიდებულ მეშახტის ქულს რომ მისწვდა, მაშინდა მიაქცია ყურადღება თავის ჩაცმულობას...

— ხედავ, რა გულმაფიწვი გავხდი, შენც არაფერს მეუბნები...

— რაზე, ნიკო?

— რაზე და... კინალამ ასე უცხოურად გამოწყობილი არ გავეშურე შახტისაკენ?!

— კი ხარ ღირსი, გამორჩეული რომ უადიოდე, მაგრამ სად არის სამართალი!.. აბა მართო ზღალოდეს უნდა ეცვას ბატონ-კაცურად, შენისთანები კი მათხოვარივით დადიოდნენ?

— ტყუილად თავს რაზე იწუხებ მაგისთანა ლაპარაკით... მთა და ბარის გასწორება ვის მოუხერხებია!

— აქ გამიჩერე. — თქვა კაკომ და ხელითაც შეეხო შოფერს ბეჭზე.

მანქანა შედგა. კაკომ ქლდი დაიხურა, მაზარა და ერთი დიდი შეკვრა დაითრია, მანქანიდან ცალი ფეხი ჩამოღვა.

— თუ შენც ჩამოხვალ, გამეხარდება... ერთი-ორი ჩვენი გამარჯვებისა დავლიოთ.

წითელარმეილმა — შოფერმა მადლობა გადაუხადა, მაგრამ ვილისიდან არ გადმოსულა. ძნელი კი იყო ახლა უარის თქმა, ისეთი თვალებით შესცქეროდა მას ზიბზიბაძე. თხოვნა აღარ გაუშეოდა, რადგან თვითონაც კარგად იცოდა, რომ შოფერს ეჩქარებოდა.

— მაშ, იქნებ კიდევ შეგხვდეთ ერთმანეთს... პატივისცემა ჩემზე იყოს.

— სამაგისო რა გავაკეთე. — თქვა შოფერმა და ვილისი სწრაფად შემოაბრუნა. ისე, როგორც ცალ ქუსლზე შემოხრიალდება კაცი. და როცა ზიბზიბაძეს ჩაუქროლა, მარცხენა ხელი მეგობრულად დაუქნია. კაკომაც ასევე უბასუხა.

ეზოში არავენ ჩანდა. აქაურობა მი-

ტოვებულს გავდა. ომში წასვლის წინ ჩოხის ქილებივით კოხტად ჩაქმდებულ ღობის საარებს ახლა აქაქაქუნდა თვლიდით. სადაც მორეოდნენ, ეძროთ და ეძროთ. „ალბათ შინაურებს შეშავ თუ დასჭირდათო“ — გაიფიქრა კაკომ და ჭიშკარს მიაღგა. გაღებული მომცრო კარი კინალამ ხელში შერჩა. მას თურმე მართო ქვედა ანჯამა იჭერდა. „ესეც შესაყეთებელია“. — კვლავ გაიფიქრა კაკომ. კარი ასწია და ჩაეცა. აქეთ-იქიდან სარებშემოცლილი ჭიშკრის გაღება აღარც იყო საჭირო. შინ დაბრუნების სიხარულით გაბრუნებულმა კაკომ ამას ერთბაშად არც კი მიაქცია ყურადღება. რატომღაც თვალში ის უფრო ეცა, რომ ცოტა დაშორებით აკლდა სარები ღობეს. ეზოში შესული ისე მიაბიჯებდა, თითქოს ბალახს უფრთხილდებოდა. მართალია, განსაკუთრებულ ცვლილებას ვერაფერში ვერ ხედავდა, მაგრამ აქაურობა — ეს ეზოც, ეს სახლიც, ეს დიდი, თუ პატარა ხეებიც როგორღაც ეუცხოვებოდა, თითქოს თვალში ეპატარავებოდა ყველაფერი. მაგრამ უცხო იყო მხოლოდ ეს, რაღაც დაუქერებელი მყუდროება და მშვიდობიანობის განწყობილება. ეუცხოვებოდა, რომ ასე გულდაჯერებული, ხელცარიელი, უაგტომატოდ ეშურება სახლისაკენ; ფრონტზე უკვე ისე მიეჩვია, რომ ყოველი სახლი ჩასაფრებული სიკვდილის ბუდის გარდა სხვა არა იყო რა, რომ ახლა საკუთარი, მშობლიური ოღისადმიც კი დაეკარგა ნდობა.

ფრონტის ხმაურში ის ვერ გრძნობდა, როგორღაც ვერ აღიქვამდა საკუთარ თავს; აქ კი, ამ სიჩუმეში საოცრად ძლიერი იყო ეს საკუთარი თავის შეგრძნება...

ბავშვებს უღმერთოდ ჩამოეხლიჩათ თითქმის ყველა ხის ტოტები, რაც კი ხილს ისხამდა. ფოთლებზე მჭკნარი ტოტები ჭერაც ეკიდა აქა-იქ ხეებს. „თვითონ ხომ კარგად არიან და... სხვა ყველაფერი ჯანდაბას“ — გაიკეთა გული

კაკო. „თუმცა, რაღა კარგად... ჩემი მაია...“

მაიას გახსენებაზე უცებ ცრემლიც კი მოერია. წელიწადია აღარ იცოდა ზიბზიბაძემ რა იყო გულის აჩუყება და, მით უმეტეს, ცრემლი. ხის კიბეზე უფრო ფრთხილად ავიდა, ვიდრე ეზოში, ბალახზე მიაბიჯებდა. არცერთ საფეხურს არ გაუჭრიალებია.

აივანზე ფეხის შედგმა და გაშეშება ერთი იყო. მოშორებით, აივნის კუთხეში იატაკზე გაშლილ ლოგინში იწვა ვილაც უცხო გოგო, ეტყობა, ზეწარი ებლუჯა და სულ ზემოთ აეტანა. მუცელსა, მკერდსა და სახეზე კი ეფარა დაქმუქვნილი ზეწარი, მაგრამ ერთმანეთზე გადახლართული, მართლაც ჯიშინი, ახალგაზრდული ბარძაყი შიშვლად ეგდო უზეწრო, რეცხვაში გამოხუენებულ თეთრ და ლურჯ ზოლებიან ლეიბზე.

კაკო რეტვასხმულივით იდგა და თვითონაც ვერ მიმხვდარიყო, რატომ ვერ მოეშორებინა მზერა ამ მოულოდნელი სანახაობისათვის. უმალ კი გაიფიქრა, რომ ეს თამარელა არ იყო... რაღაც უფრო მოკლე ჩანდა მწოლარე. მაგრამ ვინ იყო, ამის გამოცნობა არ შეიძლებოდა, რაკი, ამ გოგოს ზეწარი სახეზედაც ეფარა.

კაკომ, როგორც იყო, ფრთხილად გადადგა რამდენიმე ნაბიჯი, უნდოდა ოთახში შესულიყო ბარგის გადასაწყობად, რომ ამ დროს იატაკის ერთმა ფიქარმა ძალუმად მოიღო ჭრიალი... სახესთან ზეწარი უცებ გაიბერა და იმავე წამს მოისმა უცმაყოფილო წამოძახილი, — იმიჰიჰარმა ცალკოტაწაძი...

ნახევრად მძინარემ ბარძაყები უცებ გაშალა, გაიკლანჯა და აივნის მოაჯირისაკენ გადაბრუნდა. მერე კვლავ მოისმა მისი ბურტყუნისებური ხმა: — გურამ, წელზე შემცივდაგადამაფა...

კაკომ ჯერ ყური მიუგდო, რას ლაპარაკობს მძინარეო, მერე ცოტა ჩაფიქრდა, ვერ გახედა მცარება... ბოლოს მაინც სძლია ყოყმანს, ორი ნაბიჯი გა-

დადგა წელს ქვემოთ მოშმელებული ქალიშვილისაკენ, ზეწარი ჩაიხრიალა ჩამოსწია და მუხლებს ქვემოთ წვეწვს შუამდე გადააფარა მას. ქალიშვილი ოდნავ შეინძრა, კმაყოფილმა ღრმად ამოისუნთქა და ძილს მისცა თავი.

კაკო უცვე ოთახში იყო შესული, რაღაც ქრიაშლის მსგავსი ხმაური რომ მოესმა, ხმაური თანდათან ახლოვდებოდა.

— მამა ჩამოსულა... მამა ჩამოსულა... მამა ჩამოსულა...

კაკომ გარეთ გამოიხედა და პირველად აივნის მოაჯირზე გადაკიდებული თავისი მაზარა დაინახა. ელარც კი გაიხსენა, როდის ან რატომ გადააკიდა იქ მაზარა. ეზოში, ყველაზე წინ გურამი მორბოდა. ცალი ხელით გულზე მიხუტებული პური ეჭირა, მეორე ხელით თუთის ტყავის მათრახს იქნევდა პაერში. მას მოსდევდნენ მეზობლის ბავშვები... სულ ბოლოს მოაბიჯებდა უცხო ქალი; თუმცა ბავშვი ექაჩებოდა, მაგრამ გიას ხელს მაინც არ უშვებდა იგი. სირბილში არ წაიქცესო. ამ ქალსაც მკერდში პური ჩაეხუტებინა. კაკო მიხვდა — სწორედ ეს არის, ალბათ, ჩვენი მღვმელი — დონბასელი ლტოლვილიო. კაკო მხოლოდ თამარელას ბარათით იცნობდა თავის მღვმურებს.

ლელა ფეთვანივით წამოვარდა, ბავშვების ქრიაშულმა ისიც გააღვიძა. მაგრამ ოთახის კარებში კაკოს მოკრა თუ არა თვალი, ერთი შეკვივლა და ზეწარი კვლავ თავზე წაიფარა...

ერთ წუთში გაივსო მეზობლებით, ჯერ აივანი, შემდეგ ეზო. მეზობლებს ვინღა სჩიოდა, საიდან არ მოდიოდა ხალხი. კაკო ზიბზიბაძე ერთ-ერთი პირველი იყო, ვინც ფრონტზე წასულ შეშატეთაგან ასე საღად და უვნებლად დაბრუნდა შინ. ყველას აინტერესებდა მისი ნახვა, გამოლაპარაკება, გამოკითხვა. უმრავლესობა, ცხადია, იმ ფარული წადილით ეშურებოდა აქეთ, იქნებ თვისიანების შესახებაც შეეტყო რამე...

დადამდა. მეზობლები წავიდ-წამოვი-
დნენ. დონბასელი მღვდურებიც, რაზუ-
მაკაც და მისი მეუღლეც, დიდხანს
ალარ დარჩენილან. მასპინძელს მოსვენ-
ება, ძილენებისა უსურვეს და თავის
კუთხეს მიამუშრეს, როგორც იყო, მარ-
ტო დარჩა კაცო, რა ხნის უნახავ ბავ-
შეებთან და შინაურებთან. ბოლოს ლე-
ლამაც დააპირა წასვლა.

— ხომ არ გაუაირიე. — შეღწყრა
თამარელა, — ამ ღამეში სახლამდე რა
ავიყვანს... ან თქვენები რას იფიქრე-
ბენ? გამოუგდიათო, ასე იტყვიან? კა-
კო რა, უცხოა?

— უცხო რაეა, მაგრამ...

— რა გეშინია, გოგო, თამარელაც
აგერ არ არის? — თქვა კაკომ.

— ახლა კი არის, მაგრამ, — ლელა
შეეცემანდა, თამარელას გადახედა, —
ერთ საათში შაბტში ამოყოფს თავს.
ამ თვეში ღამის ცვლაში უწევს მუშა-
ობა.

— განრიგს მე ვერ შევცვლი, — სი-
ცილით თქვა კაკომ. — ისე... ეგ თუ მი-
დის, შენ აგერ, ბავშვების გვერდით მო-
იკალათე... სხვა რამე თქვი, თორემ
ლოგინი კი უნდა იყოს, მგონია, ჩვენი
ოჯახში სამყოფი....

ამის თაობაზე სიტყვა აღარ გაუგრძე-
ლებიათ. ლელა დარჩა.

კაკოს გია მუხლზე უჯდა. გურამი კი
ისე ეტმასნებოდა მამას, როგორც კვი-
ცი ფაშატს.

— მოგენატრა, ბიჭო, მამა? — სიცი-
ლით უთხრა თამარელამ გურამს. გურა-
მი როგორღაც გაინაბა. მერე გაბუ-
ტულივით ქვემოდან შეავლო თვალი
თამარელას და წაიხუტებოდა:

— მე დედაც მომენატრა, მაგრამ...
სად არი მერე?... შენ არ იყავი, დეიდა,
რომ გვეუბნებოდი მე და გიას, მამას
ჩამოსაყვანადაა წასულიო?

ახლა კი ჟღეროვებდა გადახედეს
ერთმანეთს უნუგეშოდ. ყველა საგო-
ნებელში ჩავარდა. და რომ ეგონათ, სი-

მართლეს ველარ დაეღმალავთო, სწო-
რედ ამ გასაჭირში ლელა მუშაობდა
მიხვედრილობა გამოიჩინა.

— ბიჭო, მამა სწორედ იმ პირობით
გამოუშვიათ, თუ შენს დაბრუნებამდის
დედას აქ დატოვებო!... ჰოდა, კაცო
ბიძიასაც რა ექნა, დატოვებია, აბა ის
სჯობდა, მამა არ გენახათ?

ყველას გულზე მოეშვა. თამარელამ
მადლიერის თვალით გადახედა ლელას.
კაკომ კი გაიფიქრა — „ეტყობა, ივარ-
გებსო“.

ბავშვებიც უმაღლ დაწყნარა ლელას
პასუხმა.

პოსპიტლიდან გუშინდელ გამოწე-
რილს, ნამგზავრსა და დაღლილ კაცოს,
ძილი მაინც არ ეკარებოდა. მეტად დი-
დი იყო ღღევანდელი შთაბეჭდილებე-
ბი. მშობლიური მიწა-წყალი და ქალა-
ქი, მშობლიური კარმიდამო, მშობლი-
ური ხალხი... ბავშვები... შინაურები
და... ერთიც გარეშე, გულში რომ უეც-
რად და აგრერიგად ჩაუვარდა. წელან.
თუ კი მოახერხებდა, ლელას ჩუმჩუმად
უცქერდა და... მოსწონდა. „რაღა შორს
წავიდე საძებნელად... საჩემოჯახო ქა-
ლი თავის ფეხით მოსულაო“. არ შეიძ-
ლება ადამიანმა არ იგრძნოს, არ მიტ-
ვდეს, რა ფიქრი, რა ზრახვა იმალება
ჩუმ გამოხედვაში, როცა საქმე ინტიმურ
გრძნობებს ეხება. და ლელამაც კარ-
გად იგრძნო ყველაფერი. იგრძნო და
სულაც არ შეშინებია, სულაც არ გაკ-
ვარებია. ქერა ბიჭის პირობაზე ზიზზა-
ბაძისთანა ვაყვაცს, ძალიანაც რომ გდო-
მებოდათ, ვერ დაიწყებდით... ცოტა
უფრო გამხდარს, ვიდრე ომში წასვლა-
მდე იყო, სასიამოვნოდ მზით გარუ-
ჯულს, ორი ორდენით და ერთი მედ-
ლით მკერდდამშვენებულს, ბრძოლებ-
ში მონათლულს და გაამაყებულს. ასეთ
ქაბუკს დიანაც რომ შეეძლო ლელასთა-
ნა კი არა, ათჯერ უფრო მოხდენილი და
ლამაზი გოგონას გულის მონადირე-
ბა.

არ იქნებოდა მართალი, თუ ვინმე

იფიქრებდა, რომ უიღბლო მაიას ხსოვნა უკვე დაეიწყებას მისცემოდა; მაია ახსოვდა ყველას, მაგრამ გარდაცვლილზე ხმამაღლა ლაპარაკს რატომღაც გაუბრუნდნენ. ძნელია ახსნა, მაგრამ ზოგჯერ უადგილოდ გერქვენება მოუსავლეთში დამკვიდრებული ადამიანის წამდაუწყვტელ გახსენება...

ჩალა თქმა უნდა, ყველაზე მეტად თამარელა განიცდიდა მაიას დაღუპვას, მართო იმიტომ კი არა, რომ და დაკარგა და მის მეტი უკვე აღარავინ გააჩნდა ქვეყანაზე სისხლი — სისხლთაგანი და ხორცი — ხორცთაგანი. მაია ხომ ნაწილობრივ მისი მიზეზითაც დაიღუპა. თუმცა ყველა უბედურების ნამდვილი და უშუალო მიზეზი მაინც ბარდლაბიძინა იყო. მაიას კი, უბრალოდ, იღბალი არ ჰქონია. თამარელას ფარულად სტანჯავდა დისშვილების მდგომარეობაც. ზედ რომ გადაჰყვე, უდებოდ გაზრდილი მაინც სხვაა. ზოგჯერ გარეშეს მოფერებაში იმდენი სითბო არც კი არის, რამდენიც დედის გაწყრომაში. ესეც რომ არ იყოს, სხვას დედად უკვე ვეღარც იგუებდნენ გია და გურამი. ისინი საკმაოდ დიდები იყვნენ და მშობლის შეცვლას ვერ გამოაპარებდით, დედად ვეღარავის შეატყუებდით.

ყოველდღიურად რამდენი საკითხი იყო მოსაგვარებელი და მთავარ ინჟინერთან შესათანხმებელი, მაგრამ იმ საღამოს შემდეგ, რაც ნიკო ზიბზიბაძის ოჯახში ხიდაშელს შეხვდა, მისი კაბინეტის კარის ზღუჯბლზე ერთხელაც აღარ გადაუბიჯებია. თუ რამე აღცილებელი საქმე იყო, ხიდაშელთან ისევ გონტას აგზავნიდა და ისინი მოითათბურებდნენ ზოლმე უბანში ჩასატარებელი სამუშაოების თაობაზე. ხიდაშელს, რა თქმა უნდა, სულაც არ აწუხებდა ნიკოს „განდგომა“. ნიკოს კი დიდულ აფიქრებდა ეს ამბავი, რადგან ყველაფერზე გული შესტკიოდა და ამჟამად ზედავდა — მის ჩაუტრეკლად ზოგი რამ ისე არ კეთდებოდა, როგორც ამას საქმე მოითხოვდა. გონტასაც დიდულ ვერ

საყვედურობდა: რა ვიცი, ჩემი ამხანაგი და „მარჯვენა ხელი“ რამდენი წამს ვაი თუ ხშირი საყვედურებით თავი მოვაბეზრო და ესეც გამომეცალოსო.

ხიდაშელი იყო საქმის მკოვნე და გულმოდგინეც, მაგრამ ცოტა უხეში და პირდაპირი, მაშინაც კი, როცა ეს სრულებით არ იყო საქმე. ეს კაცი შეიძლება მომაცდევასაც არ მორიდებოდა და პირში ეთქვა — შენი წირვა გამოსულიაო. ბუნებრივია, ასეთი კაცის გამოწვევას და გაღიზიანებას ერთნი მდულარესავით ერიდებოდნენ, მეორენი ფეხქვეშ ეგებოდნენ და დათვის ტყავის მაგივრობას უწყევდნენ. მართალია, არ იმჩნევდა, მაგრამ ხიდაშელს ეს ამბავი იღუმალ სიამოვნებდა. სიამოვნებდა იმის შეგნება, თუ რა შეუძლია ძალუფლებას და, თუ ეს ასე გაგრძელდებოდა, ცხადია, თავისი მდგომარეობით მალე ვეღარ დაქაყოფილდებოდა, ბუზალაძესაც კი მგლის თვალით დაუწყებდა ცქერას. რა თქმა უნდა, ბუზალაძის გადაყლაპვა არც ისე ადვილი იქნებოდა, რადგან „ცარიელი ძვალი“ იყო და სულ ადვილად შეეძლო ხიდაშელისთანების დახრჩობა; მაგრამ როცა კაცი ფარულად შებრძოლებას გიპირებს, ცოტა ძნელია გამკლავება.

თუ არაბიძე გაუბრუნდა, ხიდაშელი პირქით, ეძებდა შეხვედრისა და წაკიდების საბაბსაც კი. ამიტომ იყო, რომ ამასწინად, კრების შემდეგ, ის გზაში თითქო უცაბედად წამოეწია შახტისაკენ მიმავალ ნიკოს და გამარჯვება არც კი უთქვამს, ისე „შეუთვა საქმეს“.

— ამხანაგო არაბიძე, ბრმა ხომ არა გგონივარ, ვერ დამენახა, როგორ ჩაირბინა ჩვენს შორის შავმა კატამ... მაგრამ ახლა კატა უკვე შორისაა.

ნიკოს ეუცხოვა, უმცროსი რომ ცოტა არ იყოს, უხეში კილოთი გამოელაპარაკა, თან ის „ამხანაგოც“ — ისე თქვა, ამხანაგური რომ არაფერი ეცხო ამ გამოთქმას.

— მე არც შავი კატა დამინახავს, არც ჭრელი... რაზეა ლაპარაკი?

ხიდაშელმა ერთბაშად იწყინა ასაკით უფროსის, მაგრამ თანამდებობით უმცროსის ეს ავდებულისმაგვარი პასუხი. ერთხანს შეიძლება კიდევ ელაპარაკნათ მიკიბულ-მოკიბულად, მაგრამ როგორც მედიდურებს სჩვევიათ, მოთმინება ერთბაშად დაჰყარა მან და გულისნადები პირდაპირ თქვა:

— ლაპარაკი... თამარელაზე!

ნიკო ერთ წამს დუმდა, მერე თითქოს სხვათაშორის კითხულობსო, ცოტა გაოცებით და თანაგრძნობითაც წამოიძახა:

— რა გინდა, ბიჭო, იმ გოგოსაგან?!—

მის წამოძახილში ყველაზე მკაფიოდ და უსიამოვნოდ „ბიჭო“ გაისმა. ავი იმიტომ არც აცია, არც აცხელა და გაფრთხილების კილოთი მოუჭრა ხიდაშელმა:

— მე შენი „ბიჭი“ არა ვარ!

— მაშ... გოგო ხარ?

ცეცხლზე ნავთის დასხმა რა იქნებოდა იმასთან შედარებით, რაც ეს „შეკითხვა“ იყო ახლა მოთმინებიდან გამოსული ხიდაშელისათვის. მაგრამ მის სასახელოდ უნდა ითქვას, როცა მოსალოდნელი არ იყო, სწორედ მაშინ გამოიჩინა „დიდსულოვნება“ და შეინარჩუნა წონასწორობა. კაცმა რომ თქვას, სხვა გამოსავალი არც იყო. ან უნდა შემოეკრათ ერთმანეთისათვის, ან ერთერთი უნდა გასცლოდა იჭაურობას და, დავაც ამით დასრულდებოდა.

— რაც ვარ, კარგად იცი! ცოტახანში კიდევ უფრო უკეთესად გეცოდინება.— როდის, როდის ჩაილაპარაკა ხიდაშელმა.

— საუბედუროდ, ვიცი.— თქვა ნიკომ.

ხიდაშელს ახლა მარტო ის აბრაზებდა, რომ არაბიძე მოთმინებიდან ვერ გამოიყვანა და ამიტომაც აღარ ეშვებოდა.

— თუ ისიც იცი... კაცმა ჭირი მალა, ჭირმა თავი არ დამალა... მაშინ...

— ეგეც ვიცი! მერე რაო? ჩემი ჭირი შენი ლხინია, არა? ყოჩაღ! ეს რა, წმიდება ქართულია, თუ სხვაც ურევია...

— რა შუაშია?...

— იმ შუაშია, რომ... თუ ჩემიანი ხარ... სულის დაღევა არ უნდა მაცალო,

მაინც და მაინც ყელში დანაცუნდე გამომისვლა?

— რა შუაშია?!— მეორედ შეატოკა მხრები ყალბი გაოცებით ხიდაშელმა. მეორედ გაიჭნია ხელები... მეორედ მოუკიდა პაპიროსს და... გადაადგო.

ნიკოს უეცრად რაღაცა აზრმა გაუელვა, მყის შესდგა. სახელოში ღონივრად ჩაგლეხული ხელით ხიდაშელი ერთბაშად თავისკენ შემოაბრუნა.

— კი, მაგრამ... შენ რომელ ჭირზე მელაპარაკები, რა იცი, ბიჭო. მე რა მჭირს?

— საუბედუროდ, თუ... საბედნიეროდ, ვიცი!

ნიკოს აღარაფერი უთქვამს, თუმცა ხიდაშელისათვის თვალი არ მოუშორებია. ამ მხერაში იყო — შიშიც, ვაი თუ მართლა იცისო, მწუხარებაც და მუდარის შეტად მკრთალი ანარეკლიც. მაგრამ ვის შეაერთებდა ახლა ეს ეჭვით აღძრული შიში, ვის ენალეგებოდა მისი მწუხარება, ვის ესმოდა მისი მუდარა.

— შატბია ხომ...

ნიკომ სიტყვის დაბოლოება აღარ აცალა:

— საიდან იცი?

— ყველაფერს ხომ ვერ გეტყვი. რომ ვიცი, შენთვის ეს არ კმარა?

— უსინდისო ბევრია. — დაფიქრებულმა, სინანულით ისე თქვა ეს ორი სიტყვა, ადვილი მისახვედრი იყო, ჩემი უბედურება რომ არ გახარებოდათ, ის უნდა გამევირვებოდაო. — მაგრამ როგორც გითხარი, გათავდეს ომი და...

— სად ველოდო ომის დამთავრებას. — მყის წამოისროლა ხიდაშელმა, — სიცოცხლე ფული ხომ არ არის, ტუნწით მუთაქაში გამოვკერო და შევიწიხო!.. სიცოცხლე ჩვენდაუკიდებელ იხარჯება... ომი კი, ვინ იცის როდის გათავდება...

— ვთქვით, ხვალ გათავდა! მერე შენ გგონია, თამარელა იმ დღესვე კისერზე ჩამოგვეკიდება?

— ქალს ვინ კითხავს!

ნიკომ დამცინავად შეავლო თვალი.

— შენ, ბიძია, სხვა დროის კაცი ყო-

ფილხარი... ან იქნებ ამას ჩემს გასაჯავრებლად ამბობ?

— არ ვიცი, ვერ გეტყვი, რას და რისთვის ვამბობ... როცა თამარელაზე ვფიქრობ, ჩემს ჰუაზე აღარა ვარ!

ეს ისე დამაჯერებლად თქვა ზიდაშელმა, ძნელი იყო, ანგარიში არ გაგეწიათ ასეთ საეგალლო მდგომარეობაში ჩავარდნილი კაცისათვის. მაგრამ რამდენხანსაც არ უნდა გაგრძელებულიყო დუმილი, ნიკოს მაინც უნდა ეთქვა რაიმე და უთხრა კიდევაც.

— იცი, რა, შენ ჯერ გირჩევნია შახტა მიხედო? იცი, ბიძია, რა დროა, რა არის ომი და კარზე მომდგარი უბედურება! შენი ტოლები სისხლში ცურავენ, შენ კი...

— მე. რა? — მხეცის გააფთრებით იყვირა უეცრად ზიდაშელმა.

— რა და — წყნარად განაგრძო ნიკომ, — იმის მაღლობელი მაინც უნდა იყო, რომ... შენ მარტო ოფელში ცურავ! კომბინატის შენობას უახლოვდებოდნენ. დავის გაგრძელება უხიზბოლი იყო.

— კარგად იფიქრე, ამხანაგო ნიკო, იცოდე, საქმე უშენოდაც გადაწყდება! დღეს მარტო მე და შენ ვიცით, ხვალ კი სხვასაც ეცოდინება და... თამარელასაც დაკარგავ, თავსაც შეირცხვენ... ვის გაუგია უბედურების ამდენხანს მალვა!...

ნიკო ერთბაშად შედგა. ზიდაშელიც ძალაუვნებურად შეჩერდა და მოიხედა. გაუცვირდა, არაბიძე რომ ასე გამოშწვევად მისჩერებოდა.

— ქრისტიანი არა ხარ? — ხმალაბლა თქვა ნიკომ. — მცალე ცოტა. ასმათს მაინც რაზე გავუხეთქო გული.

დანარჩენი, რაც გულში ედო, ის კი ველარ გაუმხილა ზიდაშელს — იქნებ არ გამართლდეს, იქნებ არ არის დაღუპული შატბია და რად გინდა ტყუილებრივად შეგვსუდრო მეც, ასმათიც... თამარელაცო.

ზიდაშელს ნიკოსათვის ყური აღარ უთხოვებია. ახლა ის ჩქარი ნაბიჯით მიეწერებოდა შახტისაკენ. არაბიძე კი აღგილიდან არ იძროდა. უნუგეშოდ

მხრებჩამოყრილი თვალს არ აშორებდა ზიდაშელის ზურგს. „იტყვიმე შენსი ნდისო, უეშველად იტყვი...“ — გულისტკივილით არწმუნებდა თავს საგონებელში ჩაყარდნილი ნიკო.

მეშახტეთა ქალაქში ჩამოსვლის მეორე დღესვე კაკო სოფელში გაემგზავრა ცოლის საფლავის მოსანახულებლად, დასატირებლად და წლისთავის გადასახდელად.

მშობლების გარდაცვალების შემდეგ, სოფლად კაკოს მამისეულ სახლში ზელმოკლე და წვრილშვილის პატრონი უმცროსი ბიძა მოკალათდა. სწორედ აქ გაატარა მაიამ თავისი გამწარებულ და ტრაგიკულად დასრულებული სიცოცხლის უკანასკნელი დღეები. უკანასკნელი პატივიც კაკოს ბიძამ სცა მიცვალებულს; ისე დაითრია და ისე დამარხა იგი, თითქოს საკუთარი შვილი ყოფილიყო. წლისთავის გადასახდელ მზადებას სოფლად ჩასული კაკო ორი დღე მოუწდა; მესამე დღეს კი ისევ მეშახტეთა ქალაქში გაჩნდა. ჩქარობდა, რადგან შვებულების ვადა უკვე მიიწურა. ორი დღის შემდეგ ნაწილში უნდა გამოცხადებულიყო.

გამგზავრების წინასაღამოს მეშახტეთა კლუბში საზეიმო შეხვედრა მოუწყვეს. საღამოზე დასასწრებლად მოვიდნენ — რაიკომის მდივანი ბეგლარი და მთელი მისი მრევლი. რაი-ალმასკომის თავმჯდომარე და რაიონის სხვა ოფიციალური პირები. კომკავშირლებს საზეიმოდ მოერთათ კლუბი. კედლის ერთი კუთხიდან მეორემდე გაკიმული იყო წარწერებიანი წითელი მატერისი არშები. საზეიმო საღამო გახსნა რაი-ალმასკომის თავმჯდომარემ. მისი სიტყვა იყო უყანწო სადღეგრძელო. მართალია, ერთი-ორჯერ სცადეს ამ გრძელი სიტყვის ტაშით შემოკლება, მაგრამ ამან უფრო გაახანგრძლივა იგი; ორატორი ტაშმა გაამხნევა. კაკო, მართალია განძრევას ვერ ბედავდა, მაგრამ თავს ისე ცუდად გრძნობდა, წამდაუნუნო იქი-

რებოდა მაგიდის იმ კუთხისაკენ, სადაც გრაფინი იდგა. ოფლს დროდადრო მორიდებით იწმენდდა სახეზე და გუნებაში ეცილებოდა — „ი, რასა პქვია თუ-რმე ქირის ოფლიო... ასე რომ მცოდნო-და, ეინ მამაძალი, გუშინ არ წავიდო-დი ფრონტზეო!...“

უფრო მოკლე და აზრიანი იყო ბუ-ხალიძის სიტყვა. არა უშავდა მეშახტე ქალბის სახელით გამოსულ ვენერა-საც. მისმა სიტყვამ ხალისი დაუბრუნა. ტაშით შეხვდნენ მეშვიდეკლასელ გო-ვონას გულუბრყვილო ლექსსაც. ბოლოს ჭერი კაცოზე მიდგა. საზეიმო კრების თავმჯდომარემ გამოაცხადა — ახლა ვთხოვოთ თავის საფრონტო თავვადა-სავალი და შთაბეჭდილებანი გაგვი-ზიაროს ჩვენმა ძვირფასმა თანამემამუ-ლემ, კაპიტანმა აკაკი ზიბზიბაძემო.

კაკო ილიმებოდა და მხრებს იჩიჩდა. თითქმის ძალით წამოაყენეს. ვერ წარ-მოედგინათ ფრონტზე ნამყოფ კაცს თუ შეეძლო ასე პატარძალივით დამორ-ცხვება. კაკო კათედრასთან მივიდა, ყვე-ლა ატყობდა — არ იცოდა, რა ეთქვა; რაც ფრონტზე ჩაედინა და ენახა იმას მოყოლა შას ვერც კი წარმოედგინა. „ომი ამით წიგნებში წაითხული ზღა-პარი ხომ არ პგონიათო“ — ფიქრობდა გაკვირვებული. მაგრამ ბოლოს, რო-გორც იყო შეურიგდა თავის ხედრს და გამამხნევებლად ჩაახველა. როგორც იყო, ამოიღო ხმა და დარბაზშიაც ერთ-ბაშად აუწერელი სიწყნარე გამეფდა.

— ამხანაგებო, ომი იმას არ გავს, მწყერზე და კურდღელზე კი არა, მგე-ლზე სანადიროდაც რომ წახვალ... ომი სხვაა... როგორ გინდა სიტყვით გადმო-გცეთ ის წუთი, როცა შენს გვერდით მძასავით საყვარელი ადამიანი დაეცემა და სისხლში მოსვრილი უხმოდ შემო-გცქერის და მართო თვალებით გთხოვს შევლას, შენ კი ერთი წამითაც არ შე-გიძლია მოსეულ მტერს თვალი მოაცი-ლო, თუ არ გინდა მისმა ტყვიამ გაგა-ცივოს... მე მგონია, უკეთესი იქნება გი-ამბოთ, როგორ მოკვდა ერთი ჩვენებუ-რი მეშახტე და კაი ბიჭი... ლევან ცქი-

ტიშვილი, ყველა თქვენთაგანის, ჩაცნო-ბი და საყვარელი „ოდელის“ მძინარე... ამის თქმა და დარბაზში, სადაც გა-ნაპირას შეკრულება ერთი იყო... ვილაცას გული წაუვიდა. შეიქნა ჩოჩქოლი. გულ-წასული გაიყვანეს. ლაპარაკში ისედაც ბორძიკობდა და ამ შემთხვევამ სულ დაუკარგა ზიბზიბაძეს მეტყველების უნარი. რას წარმოიდგენდა თუ ექვსი თვის წინ დალუპულის ამბავს ჯერ კიდევ არ მოედწია მეშახტეთა ქა-ლაქამდე. როდის-როდის, წააბა სათქმე-ლი ზიბზიბაძემ ბოლო სიტყვის ნაწ-ყვეტს.

— ჩრდილოეთ კავკასიაში, მოზლო-კთან ერთი დასახლებული პუნქტი ავი-ლეთ. იერიშის დროს მე და ოდელია შე-უმჩნევლად დავცილდით ერთმანეთს. უნდა გითხრათ, რომ ოდელია ბევრს ბრძოლებში უკვე გამოცდილ ბიჭე-საც აოცებდა თავისი გაბედულებით, მოსაზრებულობით და თავგანწირულე-ბითაც... ჰო, და როგორც კი შევიტყვე დაჭრილების მოყვანა, უმაღ იქით გა-ვეშურე. ვიფიქრე, რაკი არ ჩანს, იქნებ დაჭრილებს შორის აღმოჩნდეს თქო, თუ არა და, რა მექნა, მერე მკვდრებში უნდა მეძებნა. მართლაც, ბედმა გამიღიმა და იმ ოცდაშვიდ დაჭრილში ოდელია უმაღ ვიცანი. საქმე ცუდად იყო. არც მინდა და ვერც გამოვხატა, თუ რა სუ-რათი გადაიშალა ჩემს თვალწინ; ოდე-ლია მძიმედ იყო დაჭრილი, მაგრამ გო-ნება მაინც არ დაეკარგა. მივედი, მაგ-რამ ვაი იმ მისვლას. ოდელიას წინ წა-მოვიჩოქე და ჯერ ნელა, ფრთხილად, მერე უფრო ხმამაღლა ჩავძახე — ოდე-ლია, ბიჭო როგორა ხარ? სცადა თვალს გახელა, მაგრამ ვერ შესძლო. ხახაგამ-შრალი და მოწყურებული პირს მაღი-მალ აღებდა, ხორხის ბორცვი დიდი გა-ქირვებით აღი-ჩადიოდა, ბიჭი ცდილო-ბდა ნერწყვით მაინც გაესველებია ხახა, მაგრამ სადღა იყო ნერწყვი. კაცო იხრ-ჩობოდა. ჭრილობა ორგან უკვე შეე-ხვიათ — ერთი ბეტის თავზე, მეორე ფერდში; მაგრამ ფერდის ჭრილობას შეხვევა რას უშველიდა. ბიჭი ჩემს

თვალწინ კედებოდა. ეს ამოვიცითზე ექიმის თვალბეზიაც. მან თავი დახარა და ტუჩებიც ისე მოკუმა, აშკარად ვიგრძენი — ოდელიას გადარჩენის იმედი აღარ ჰქონდა. ოდელიამ გულზე დასვენებული ხელის სალოცი თითო ოდნავ გაანძრია. მივხვდი, მიზნობდა. რაღაცის თქმა ეწადა. სულ ახლოს მივედი, ზედ გადავეფარე, ყური თითქმის მომაკვდავის ტუჩებს შევახე, მაინც ვერაფერი გავიგონე, მერე ვეცადე, ტუჩების მოძრაობის მიხედვით მაინც გამომეცნო, რისი თქმაც ეწადა... და მივხვდი. მიმღერეთო. გამწარებულმა, ერთბაშად გულაჩუყებულმა მზერა მოვაგლე იქაურობას. გამეხარდა, კიდეც ერთ ჭართველს რომ მოვკარი თვალი. ეს იყო სანიტარი გოგონა... მე მას ვიცნობდი. სასწრაფოდ მოვიხმე და, ძნელი გამოსაცნობი არ იყო, რაც უნდა გვემღერა ლევან ციტიშვილისათვის. გოგონა ჭერ უბოზე იყო: რა გვემღერება კაცი კვდებაო. ვუხსნიდი, ვეხვეწებოდი, ვარწმუნებდი, რომ ეს სურვილი მომაკვდავისათვის უნდა შეგვეკრულეზინა. ჭერ ვმღეროდით ხმადაბლა, სულით და გულით, ყელში ბოლმა მოწოლილი... ვხედავდით, რომ დაჰკრილს სიამის ღმინო მოჰფენოდა, მაგრამ რაც უფრო ფითრდებოდა იგი, ჩვენი ხმას თანდათან მალა ვუწყვდით... ვმღეროდით „ოდელია-რანუნის“ და ცრემლები ღვარად ჩამოგვდიოდა... ვმღეროდით და ვტიროდით, ვტიროდით და ვმღეროდით. არასოდეს ჩემს სიცოცხლეში ასე არ მიმღერია და ასე არ მიტირია. რამდენიმე წუთში ბიჭიც გათავდა, ჩვენი სიმღერაც. ასე დავიტირეთ ჩვენი ძმაკაცი და თანამებრძოლი ოდელია-რანუნი.

მეშახტეთა კლუბის ცეკვისა და სიმღერის წრის წევრებმა ზიზზიბაძის პატივსაცემად კონცერტი გამართეს. საღამოს დასასრულს მათ გრძნობით იმღერეს „ოდელია-რანუნი“. ხალხი თვალცრემლიანი დაიშალა.

თამარელას კონცერტისათვის არ მოუცდია. იძულებული იყო, ბავშვები

შინ წაეყვანა და დროზე დაეწვინა დასაძინებლად.

ერეკლეშვილი

საღამო რომ დასრულდა, ციტიშვილი წავიდ-წამოვიდა, კაცოს მარტო ლელა მერჩა ხელში. თუმცა უკვე გვიან იყო, შუალამე ახლოვდებოდა, მაგრამ ისინი აუჩქარებლად მიაბიჯებდნენ მთვარით განათებულ შარავნაზე...

ორღობეში რომ აუხვიეს, კაცომ ბეჭზე გადახვია ხელი შეცივნულოვით ცოტა მობუზულ ლელას; მას სულაც არ უუცხოვებია მკლავის გადახვევა პირიქით, ესიაშოვნა კიდეც. ასე მივიდნენ საბამდე. შინ უკვე ყველას ეძინა. ეზოში ისეთი მყუდროება სუფევდა, კაცს თავი სიზმარში ეგონებოდა.

— გეძინება? — იკითხა კაცომ.

— რა დროს ძილია!

კაცოს ეოცა, კიდეც მოეწონა ასეთი პასუხი. მართლაც და, რა დროს ძილია, როცა კაცს სიცოცხლე ასე გწყურია... გაიფიქრა კაცომ და შუბლს ქვემოდან მზირალ. ეშმაკურად მოლიმარ ლელას თვალი გაუშტერა.

— მოდი, ბაღში გავიაროთ... რატომღაც ხელი მომინდა... ვაშლს, მგონა, კიდეც ასხია... ის ერთი ძირი საგვიანო მსხალიც არ გაუკრეფიათ... თამარელამ მითხრა—შენ დაგიტოვეთო...

— მართალია. თამარელა რატომღაც დარწმუნებული იყო, ჩამოსვლას მოახერხებდი...

კაცომ ახლა წელზე მოხვია ხელი ლელას და ნელი ნაბიჯით ბალისაყენ წაიყვანა. ლელამ უსიტყვოდ, ასევე ფრახილად გააშვებინა წელზე ხელი. კაცოს არაფერი უთქვამს. მართლაც, შეიძლება სახლიდან ვინმეს მოეკრა მათთვის თვალი და, უხერხული იყო...

მთვარიან ღამეში, ჩრდილის ჯურღმულებით ბაღი ზღაპრულად მოხატულოვით ჩანდა. ყოველ შემთხვევაში ასე ეჩვენებოდა იქაურობა გრძნობა მორეულ ქალ-ვაჟს.

— ავიდე? — თქვა კაცომ.

— ამ შუალამისას ხეზე როგორ აგვალ...

გაფრთხილების კილოთი შეეხმინა ლელა.

— ხეზე კი არა, ახლა, თუ გინდა მთვარეზე ავალ!

გაისმა ლელას მოგუდული სიცილი:

— ნუ მაცინებ, ბიჭო!

კაკოს მოეწონა, ლელამ რომ უთხრა: — ბიჭოო. ეს უკვე აშკარა კეთილგანწყობას მოასწავებდა.

— ლელა, იცი რა? თუ ხეზე არ ავედო, ვერ მიეწვდები... მოდი, ისევ შენ მოსწყვიტე.

— მე? როგორ?!

— როგორ და, აი, ასე...

ამ სიტყვებზე კაკომ არც აცია, არც აცხელა და ლელას მუხლებს ზემოთ, ბარძაყებზე მოხვია მკლავები. გოგომ ჩუმი დაყვირებაც ვერ მოასწრო, რომ ის უკვე საღდაც მალა, ჰაერში ატყორცნილი აღმოჩნდა.

— იცოდე, სანამ ორ ვაშლს არ იბოვნი, დაბლა არ დაგიშვებ...

ლელამ სწრაფად მოაფათურა ხელი ფოთლებში, თან ისე კანკალებდა, გულიც ისე უცემდა, არც განსჯის თავი ჰქონდა, ვერც მიმხედარიყო, რამ დაშალა იგი ასე ერთბაშად. თავბრუდახვეული აღბათ ფეხზე დადგომასაც ვერ მოახერხებდა, კაკოს ახლა ძირს კიდევაც რომ ჩამოესვა.

— კაკო, — დაიკნავლა ჩუმი ხმით ლელამ, — ერთი ვიპოვნე, მერე ვერა..

— ერთიც გვეყოფა.

კაკომ ლელა ძირს ჩამოსვა. თავის მკერდზე ნელა ჩამოაცურა და ილღოის ქვეშ ამოდებული მკლავით ფრთხილად მოსწორა.

— მოკბიჩე. — გაუწოდა ლელამ ვაშლი.

— ჯერ შენ...

ლელას სიტყვა აღარ შეუბრუებია, ჩაებჩილი ვაშლი ისევ კაკოს შეაჩენა.

კაკომაც მოკბიჩა ვაშლი, მერე უცებ ხელუკლმა ისროლა იგი ბალახებში, ლელას კი მუხლის სახსრებთან სწრაფად ამოსდო თავისუფალი ხელი და ასე მკლავებზე მარჯვედ და მსუბუქად გადაწვენილი წაიღო ბალის სიღრმისა-

კენ, სადაც დაბალი ბალახი ნოხივით ეფინა თუთის გულგამტყდურ ჯიშის ზებერბი ხის წინ.

არაბიძის ქიშკართან ზიდაშელი დაწინაურდა, ეზოში შინაურვივით შეუძღვა ქარქაშაძეს და ზიბზიბაძეს, ეს სითამამე კაკოს რაღაც არ მოეწონა, მაგრამ რას იტყოდა. ქარქაშაძე დაჩაჩანაკებულივით მიჩანჩალებდა. ერთი-ორჯერ ბალახებში ქვასაც წამოჰკრა ვეხი. ვისაც იგი ომამდე ახსოვდა, ახლა შეიძლება ველარც კი ეცნო ის ქარქაშაძე. რა თქმა უნდა, ამ შთაბეჭდილებას სამიოდუდლის გაუბარსავი წვერიც აძლიერებდა. მაგრამ კაცმა რომ თქვას, არც ამ ერთ წელიწადში გამოვლილ გაპირვებას დაუზოგია იგი. ბუნებით რომ უღარდელი კაცი არ ყოფილიყო, უარესიც დაემართებოდა. ის ახლა ცდილობდა, რაც შეიძლება ჩამორჩენოდა ზიბზიბაძესაც, ზიდაშელსაც და თავის „ძმაკაცს“ არაბიძეს ყველაზე ბოლოს შეგებებოდა; კაცს ეგონებოდა, უნდა დრო იხელთოს კოსტამ და მიიმალოსო. ამას ზიდაშელმაც მიაქცია ყურადღება და ქარქაშაძის გასაგონად კაკოს გადაუღაპარაკა:

— ეს ჩვენი კოსტა მართლა დაბერებულია... ასე ნელა მივაბიჯებთ და მაინც ვერ დაგვეწია!

— გამაბრიყვეთ, არა, ეს მოხუცებული? მოგყვებით მარა, ვაი ამ წამოცოლას... ფეხები უკან მრჩება...

— კოსტა ბიძია, ფეხებს არა უშავს. თავი არ დაგრჩეს საღმე.

ზიბზიბაძის „გაფრთხილებაზე“ კოსტასაც კი გაეცინა. მხოლოდ ზიდაშელი გამოიყურებოდა ერთთავად შუბლშეკრული. მას არ მოეწონა ქარქაშაძის წუწუნი და შეჩერდა. როცა კოსტა მას გაუსწორდა, მკლავში ხელი გამოხდოდა და უთხრა:

— კაცი კაცივით, ღობე ქაცვივით! კოსტამ თავი ასწია, ირიბად გახედა მთავარ ინჟინერს და დაყოვნებით შენიშნა:

— მართლაც რომ... ქაცვი ხარ!

ყველას რომ ეგონა, აი ახლა კი ეძგერებოდა ერთმანეთსო, მოულოდნელად ზიდაშელმა კვერი დაუტყრა:

— ჰო-და, რა გინდა! ვინც ჩემთან იმეგობრებს, სხვები რას შეჰმედავენ ქაცვის შიშით!

— რაც გინდა თქვა, არაბიძესთან სტუმრობა ახლა ჩემთვის სიკვდილია! რას იტყვის კაცი?... ჯერ იყო და გაწყობილი უბანი გამოშავალა ხელიდან, ახლა კიდევ შვილის საქმეში ერევო...

— უბანს რაც შეეხება, ეს მაგის თაოსნობით იყო და, უნდა გითხრათ, კარგი საქმეც წამოიწყო, ბუზალაძეს რომ ეცლია.. შვილის საკითხში კი საჭიროა დავარწმუნოთ, რომ მართალი არ არის...

კოსტამ კიდევ ერთხელ გადახედა ზიდაშელს, მერე ამოიოხრა და თქვა:

— შვილები რომ გყავდეს, მაშინ უფრო სხვანაირად „იმღერებდი“... შენც ისე მოიქცეოდი...

— თუ მაგასავით მხარი მომექცეოდა, მაშინ პო!.. გაჯიუტება რომ საქმეს შველოდეს... კაცი დაღუპულა! შენ თუ გინდა, ნუ დაიჯერებ, მაგრამ როდემდის?...

ორიოდე ნაბიჯით წინწასწრებულ ზიზიბაძეს, რა თქმა უნდა, ესმოდა ზიდაშელისა და ქარქაშაძის დიალოგი, მაგრამ ერთხელაც არ ჩარეულა მათს პაექრობაში. მხედრულად წელში გამართული, თავმოწონედ მიაბიჯებდა წინ და თუ რამე აწუხებდა ახლა, მხოლოდ ის, რომ შატბია აკლდა თვალში... აქაურობა ხომ მისი ბავშვობის, მისი სიჭაბუკის წლებთან იყო დაკავშირებული და ყოველი ზე, ყოველი მტკაველი მიწა აგონებდა შატბიას და იმ თავგადასავლებს, რაც მათ ერთად გადახდენიათ ომის დაწყებამდე.

კაკომ ზიდაშელის წინადადება — არაბიძესთან მიმყევით — უმალ მიიღო, არა იმიტომ, რომ იმ საქმეში, რაც ზიდაშელს აინტერესებდა, დახმარებოდა; პირიქით, რადაც უნდა დასჯდომოდა, ნიკოსათვის დაეჭირა მხარი. ამას უკარნახებდა შატბიასთან მეგობრობის და მეზობლობის წმინდა გრძნობა. კაცმა რომ თქვას, ომში ყველაფერი მოსალოდნელია, მაგ-

რამ იმ უწყებისა, ნიკოსი არ იყო, მაინცა და მაინც ზიზიბაძესთან არაფერი ჰქონდა. სწორედ ამ რწმენით და იმდენი ზრახვით — მიაშურა არაბიძის ოჯახს.

კაკოს ზიდაშელთან არაფერი არ აკავშირებდა; არც ბავშვობა, არც ყრობა, არც მეზობლობა, არც სამსახური... „თუ ღმერთმა ქნა და, საბოლოოდ ცოცხალი დაებრუნდი, ზიდაშელი ვინ მიგდია, წინ რომ გადამიდგეს, შახტის მთავარი ინჟინერი კი არა, ტრესტის მმართველიც რომ იყოსო“, — ფიქრობდა ზიზიბაძე და, მართლაც, თუ მას ომში წასვლამდეც არ აკლდა გამბედაობა, ახლა ხომ ამაზე ლაპარაკიც ზედმეტი იყო. რა გამბედაობა შეედრებოდა მის ამასწინანდელ რეიდს მტრის ზურგში და ხუთ ფუთიან „ენას“ — გერმანელ პოლკოვნიკს. ამ ბრწყინვალე ოპერაციისა და ნადავლისათვის ზიზიბაძეს წითელი ვარსკვლავის მეორე ორდენი უბოძეს.

არაბიძის აივნის ფართო კიბეს რომ უახლოვდებოდნენ, ზიზიბაძე უეცრად შემობრუნდა და წამოწეულ ზიდაშელს ხმადაბლა კითხვა:

— ნამდვილად იცი, რომ ასმათი შინ არ არის?

— მოსატყუებელი რა მაქვს.

— მე არ მითქვამს — გვატყუებო! — მოულოდნელად აღწია ხმას კაკომ. ზიდაშელმა ისე შეხედა, ზიზიბაძემ უმალ ამოიკითხა მის იერში, რომ ეს ხმის აწევა არ მოეწონა შახტის მთავარ ინჟინერს, მაგრამ, თითქო ვერაფერს მიხვდაო, ზიდაშელისათვის მოულოდნელად კაკომ გაიღიმა და თქვა:

— პა, ცოტა გამხიარულდით, მისასამიმჩრებლად ხომ არ მივდივართ... ნიკო არაბიძესთან!

არც ქარქაშაძეს, არც ზიდაშელს, საბასუხოდ არაფერი უთქვამს, თუმცა გულის სიღრმეში ორივენი სწორედ საამისოდ უფრო იყვნენ განწყობილნი.

ქარქაშაძემ კიბის ძირას, მასპინძლის გასაგონად ჩაახველა, მაგრამ არავინ გამოხმაურებია. სტუმრებმა ერთმანეთს გადახედეს. ქარქაშაძემ ერთხელ კიდევაც უხმო, დააყურადეს.

— შენ გვარწმუნებდი, ასმათი არ არისო და, მგონია, არც ნიკო ბიძიაა სახლში. — თქვა კაკო.

— თუ არ არის, ცოტა დავუცადოთ. — უმაღ მიუგო ხიდაშელმა. — შახტიდან ამ ნახევარი საათის წინ წამოვიდა... თითქოს უნდა მოეღწია...

— მოაღწევდა, სახლსაკენ რომ წამოსულიყო, მაგრამ რა იცო, საით ქნა პირი? — თქვა კოსტამ.

სტუმრების ამ ბჭობაში მოულოდნელად გაიღო კუთხის კარი. ყველამ ზემოთ აიხედა. აივანზე ნიკო გადმოდგა.

— „დელეგაციას“ ვახლავარ! — ეს ისე სთქვა ნიკომ, სამივე სტუმარმა კილოზე უმაღ შეატყო, არაბიძეს მათი ერთად მოსვლა მაინცა და მაინც არ ესიაშვნა. — ამობრძანდით აივანზე. კოსტა, რაღას ელოდები?

სულაც რომ არაფერი ყოფილიყო, სტუმრის გამოჩენა ახლა მარტო იმადაც იყო არასასურველი, რომ ტალონით აღებული პური და დანდურის ფხალით რა მასპინძლობა უნდა გაეგწია.

რადგან ნიკომ ქარქაშაძეს ყველაზე ახლობელივით მიმართა, მანაც არ დააყოვნა და ახლა თვითონ აუძღვა კიბეზე „დელეგაციას“.

— ნიკო, ყველა სახლში ხარო? — იკითხა კოსტამ, როცა ძველ ძმაკაცს ხელს ართმევდა აივანზე.

— შენ ვისთანა გაქვს საქმე?

— საქმე... ამ ყმაწვილს აქვს შენთან. — კოსტამ ხიდაშელს გადახედა. ნიკო მას შეატოვა. ხიდაშელი ნიკოს ცივად მიესალმა. არ სურდა მაგრამ ხელიც ჩამოართვა. ზრდილობას სად გაეცეოდა.

— მოლაპარაკება მოწმეების გარეშეც შეიძლებოდა... ზომ არ იფიქრე, არაბიძემ მერე სიტყვა არ გადათქვასო? ხიდაშელმა შეხედა ნიკოს, მაგრამ არაფერი უთხრა.

ნიკო არასოდეს არ მოუხიბლავს ხიდაშელის გამომეტყველებას, მაგრამ ახლა რაღაც შიშის მომგვრელადაც კი მოეჩვენა მისი ზედმეტად მსხვილი წა-

რბების სიღრმიდან მზირალი შავი, მოჭუტული თვალები.

არაბიძისათვის ყველაზე უტყუარ ძალდაუტანებელი და გულითადი კაკოსთან შეხვედრა და ხელის ჩამოართმევა იყო. კოსტა აივანის კუთხეში ტახტზე ჩამოჯდა.

— ჰო, რა გადასახედი გაქვს, ნიკო! მიკვირს, შენს ოჯახში ლექსს რომ არავინ წერს!

— თუ ჩვენ არ ვწერთ, შენ დაწერე, მე შენ გეტყვი, დაგიწუნებენ, თავას მოსაპტრელიც რომ იყოს...

— შენ ხუმრობ და ზოგჯერ ლექსით თავის მოჭრას, შეიძლება კიდეც სჯობდეს ხმლით მოჭრა. გვარს მაინც იხსნის სირცხვილისაგან!

კოსტას მარტო ზიზზიბაძე უსმენდა და იცინოდა. ნიკო აქეთ იქით დაბორილობდა, თითქო რამეს ეძებდა. ხიდაშელი კი უძრავად იდგა აივანის ბოძს მიყუდებული და თვალს არ აშორებდა არაბიძეს. შორიდან ვერც კი შეამჩნევდით, თუ „მიზანში“ ჰყავდით ამოღებული. თითქო შესივებული უბეები თვალების უფრო მეტად გახელას უშლისო, მაგრამ ქუთუთოს ვიწრო, მოგრძო ჭრილში შეფარული გუგის მოძრაობა სწორედ ამის წყალობით იყო შეუმჩნეველი.

ნიკომ ოთახიდან სკამები გამოიტანა, ერთი ხიდაშელს დაუდგა, მეორე კაკოს, თვითონ კი ტახტზე გვერდით მიუჯდა კოსტას.

— განგებ შეარჩიეთ დრო, თუ რა... — ნიკომ სტუმრები სათითაოდ შეათვალიერა. — როგორ გაგიმასპინძლდეთ უდასახლისოდ?

— შე კაცო! მაგაზე დაგიდგა ჯავრი. აგერ, გათავდება ეს ომი და მერე ცხოვრებაც თავის კალაპოტში ჩაღვება, გამასპინძლებაც! შენ ის თქვი... — კოსტამ ხიდაშელს შეხედა. უხერხული ღმირი, რომელიც კოსტას დაუმთავრებელ სიტყვას მოჰყვა, ისევ ნიკომ დაარღვია.

— სათქმელი უნდა ითქვას, მაგრამ... გააჩნია, როდის იტყვი!

ნიკოს გადაკრული სიტყვა ყველაზე მეტად ხიდაშელს არ მოეწონა, მაგრამ

თავი შინც შეიკავა, იფიქრა — ენახოთ სხვები რაა იტყვიანო. სხვები კი ხმას არ იღებდნენ.

— ნიკო შენთან მოსვლა მართალი გითხრა, მიჭირდა... — წამოიწყო კოსტამ. — ზიდაშელმა ისეთი რამე გვითხრა, შენს მტერს!.. რა ვიფიქრო ახლა... გავს მართალს ეს ამბავი?

— ჩემო კოსტა, თუ ჭაღალდს დაეჯერება... ის დასაწვავი აგერ მაქვს! — ნიკომ გაშლილი ხელი მარცხენა გულის ჯიბეზე მიიღო და აღარ მოუშორებია. წამიც და, მან უეცრად საცვირველი რამ იგრძნო. იმ სიკვდილის უწყების ქვეშ ძვებდა გული. მაგრამ ძველ შეშატვს ეს სულაც არ აღუქვამს, როგორც საკუთარი გულისძვერა... უბრალოდ, ეს იყო სიცოცხლე!...

კოსტა ჯერ დააფიქრა ნიკოს სიტყვებმა, მერე მაჯაში სწვდა და უთხრა:

— თუ კაცი ხარ, არ გამოაჩინო, არ დამანახო...

ქარქაშაძის გულწრფელმა წამოძახილმა ნიკო ისევ გამოაცოცხლა.

— შე კაცი, რამ შეგაშინა, გადასადები ხომ არაფერი!... შეილი არა ჯავს ფრონტზე და არაფერი... შენ როგორმე გაჩვენებდი, მაგრამ ასმათს რა ვუყო! იმას როგორ გინდა გაუმხილო. შევი ჭაღალდის დანახვა და გულის გახეთქვა ხომ, ალბათ, ერთი იქნება!

— არც აგრეა საქმე, ამხანაგო ნიკო! შეილის სიკვდილის შეტყობაზე რომ დედეებს გული უსკდებოდეთ, არცერთი ცოცხალი აღარ იქნებოდა.

ნიკომ წარბი შეიკრა.

— შენ, ალბათ, უდედოდ ხარ გაზრდილი!

— რატომ გგონია? უდედოდ ადამიანი კი არა, ცხოველიც არ იზრდება.

— ეგ ხომ აგრეა, მაგრამ... შენ რა მგლის ლეკვი ხარ?

— მგლის ლეკვი რატომ ვიქნები?

— რა ვიცი... მგელი თურმე სულ ბენს ლეკვებს, ავები რომ გაზარდონ.

— რაკი შენთვის ხელსაყრელ წინადადებას არ გთავაზობ, ამიტომ მგლის ლეკვიცა ვარ?

— საქმე ის არ არის, შენე წინადადება ჩემთვის ხელსაყრელია თუ არა, ვიცი, ომია და ყოველი ჩვენგანი, ცოტად თუ ბევრად, ნორმალური კალაპოტიდან ამოვარდნილია, მაგრამ...

— მაშ რა არის?

— საქმე... ადამიანობა!

ზიდაშელმა ხელი ძალიან თამამად აიქნია.

— თქვა ამანაც!

კოსტა და კაკო ხმაგამენდილნი უსმენდნენ. მათ იცოდნენ, არაბიძეს ქომაგი არ დასჭირდებოდა და მოწინააღმდეგეს თავადაც გაუშლავდებოდა. ნიკო, მართალია, გულის სიღრმეში დიდად სწყინდა ზიდაშელის სიტყვა-პასუხი და ომის ვითარებაშიაც კი თითქოს-და გაუმართლებელი საქციელი, მაგრამ თავი ისე ეჭირა, ამ წყენას სულაც ვერ შეატყობდით. თითქოს დაწმუწნებული იყო, გონს თვითონ მოვაო. რაც უფრო ფიცხდებოდა ზიდაშელი, არაბიძის სახეზე ღიმილს ძალა კი არ აკლდებოდა, პირიქით, ემატებოდა.

— თუ შენ ჩემი ნათქვამი არ მოგწონს, მე რატომღა უნდა მომწონდეს, ჩემო ანდრო! გულისხმას ყურს ნუ უკდებ, ჭაღალდს დაუჯერეო! ჭაღალდს რომ ყველაფერი დაეჯერებოდეს, რაღა გვიჭირდა... ჭაღალდი იმისთვისაა ჭაღალდი, რომ განუსჯელად ღებულობდეს და ერთნაირად ითმენდეს ტყუილსაც და მართალსაც, ადამიანი კი... ჭაღალდს თვალეში ვერ შეხედავ, ადამიანი სულ სხვაა. რაც მას შუბლზე არ აწერია, რასაც არასოდეს არ გეტყვის, იმას მხოლოდ თვალეში ამოიკითხავ!...

— თუ ასეა ერთი შენს თვალეშიც ამოიკითხა მეუღლეს, რასაც უმაღავ და გავეთავისუფლებინე კაცი...

— ამხანაგო ანდრო, რა იცი. რომ არ ამოიკითხა... მაგრამ მოდი და ირწმუნე, მოდი და შეურიგდი, სანამ იმედი სულ არ გამქარალა!

მოულოდნელად კაკო შეიშმუნა, აქამდე წელში მოხრილი, ერთბაშად გაიკრთა. არ წამომდგარა.

— ამხანაგო ანდრო! თქვენ კოვად

არ ვიცნობთ, თუმცა ომამდე ორ-სამჯერ მაინც შემხვედრიხართ, როგორც დაინახეთ აქამდე ხმას არ ვიღებდი, ყურადღებით გისმენდით თქვენც და ნიკო ბიძიასაც. მე მგონია, ნიკო არაბიძემ თავისი უბედურების ამბავი მთელ ქვეყანასაც რომ მოჰფინოს, ეს თქვენს საქმეს მაინც არ უშველის.

— ვითომ რატომო?

კაკოს გაეღიმა.

— თქვენ თურმე მარტო ნიკო არაბიძეს კი არა, თამარელასაც არ იცნობთ.

— რა იცით, რომ არ ვიცნობ?

— ასე ჩანს!

— შენ არაბიძის მოწაფე ხომ არა ხარ... ფილოსოფიაში?

— როგორც მეშახტე, სწორედ არაბიძის მოწაფე ვარ... კაცმა რომ თქვას, არც მაგის ცხოვრების ფილოსოფიაა თქვენისთანების დასაწესი!

— მე რომ შენთან კამათი მდომებოდა, აქ კი არ წამოგყვებოდი, კრებაზე გამოგიწვევდი.

— რას ამბობ! შატბიას ამბავი რომ გამართლდეს, თამარელას ხუთ წელიწადს ჩამოუგდება სიტყვას გათხოვებაზე? გოგო იმ ბიჭის მზეს ფიტულობს და შენ გინდა, წინ ჩამოეფარო?

ხიდაშელი წამოდგა.

— წინ თქვენ გინდათ ჩემომეფართ! — რომ არ ჩვევოდა, ისეთი სიღინჯით თქვა ხიდაშელმა. — მე პრაქტიკული კაცი ვარ და, პრაქტიკულადაც მიყვარს მსჯელობა, თქვენ კი... ცხადია, ასეთი დაჟინება არ ივარგებდა, შატბიას ამბავს რომ რამე სიკეთეს ვატყობდეთ. კარგის მოლოდინით მარტო გულუბრყვილო ცხოვრობს. ერთი სიტყვით, თუ ასმათი დროზე ვერ იპოვნის, ბოლოს მაინც მოგიხდება, ჩემო ნიკო, იმ უწყების გამოჩენა...

უეცრად კაკო ისე წამოიშართა, კარგს არას მოასწავებდა მისი ეს მოძრაობა და წარბის შეკვრა. ნიკოც უმაღლესად მიხვდა ამას. კაკოს წინ აეფარა. მოეხვია. კაკო თვალს არ აშორებდა ხიდაშელს. არაბიძის ბექს ზემოდან ისე გადასცქეროდა შატბის მთავარ ინჟინერს, სხვას მის ადგი-

ლის ფერი დაეკარგებოდა, ბევრი იმინა და, რაც ეწადა, ბუფუფუ მუხუცუ უთხრა ზიბზიბაძემ: ზიბზიბიძე

— კარგად ვიცნობ შენისთანეს! თუ ის ბიჭი ცოცხალია, რომ შეგეძლოს... შენ მოკლავდი!

ხიდაშელს ახლა კი მოაწვა ბოლმა ყელში, მაგრამ რა ექნა. აშკარა იყო — სამთან ვერაფერს გახდებოდა.

— ომს გაუთამამებიახარ, ბიძია. — წყნარად შენიშნა ზიბზიბაძეს. — კოსტა, შენ რაღამ შეგაშინა? იქ ჩემს კაზინეტში კინაღამ მოიწყვიტე ეგ თავი... ერთხელ აქაც ჩამოგვექნია ჩემს სასარგებლოდ!

— აქნე, რამდენიც გინდა! არ უნდა კაცს ირწმუნოს და ძალაზე ხარ? მერე და, რა კაი რამეს შენ ურჩევ... გიყის მეტი ვინ დაგიჯერებს, ასე მოვიტყუო...

— მე ვისი დამჯერებელი ვარ. — ხიდაშელმა ქუდი დაიხურა. — შევთეთრ წინწყლებიანი, უკვე ზომავს მეტად მოთელილი კეზი საოცრად არ უხდებოდა. — მე იმას ვწუხვარ, ასმათმა რომ ეს უწყება უეცრად იპოვნოს, ხომ უკრო უარესი იქნება, ხომ გაუსკდება გული, ხომ დიწყელების თქვენს გაჩენას — შატბია რახანია მკვდარი ყოფილა და მე კი ასე უსინდისოდ მიმალავდნენო...

ამის თქმა ძლივს მოასწრო ხიდაშელმა. შუა ოთახიდან ისეთი ხმა მოისმა, თითქმის იქ რაღაც მძიმედ დაეცა იატაკს. ყველამ ნიკოს შეხედა და სმენად იქცა. ნიკოს გულმა კი უგრძნო, რასაც ნიშნავდა ეს უჩვეულო ბრაგვანი, მაგრამ ერთ წამს თითქმის გაშეშდო, ვერც გაიძრა, ვერც ვერაფერი მოისახრა. მერე ზიბზიბაძეს ხელი უშვა და უმაღლესად ეცა. შუა ოთახის კარი ძლივს შეიშალა. ოთახში, სწორედ კართან, გულწისულთ ასმათი იწვა. ამის დანახვაზე კაკოს თავი დააეწეწა, წონასწორობა დაკარგა, ხიდაშელს ერთი ისეთი შემოსტეო მუშტი სახეში, რომ წაბორძიკებულმა ხუთიოდე ნაბიჯი არეულად გადასდგა, სანამ აივნის კიბის ბაქანზე დაეცემოდა. დაცემულმა თავი იქაც ვეღარ შეიმავრა და კიბეზე დაგორდა. ახ-

ლა მისთვის არავის ეცალა. ნიკოც, კაკოც, კოსტაც ასმათს დასტრიალებდნენ თავს და მის მოსულეიერებას ლამობდნენ. ხიდაშელი თვითონ მოვიდა გონს, თვითონ იპოვნა ქუდი, გაბერტყა, მაგრამ არ დაუხურავს. სახეზე აიფარა და ეზოდან ისე გავიდა, უკან ერთხელაც არ მოუხედია.

ეს „სტუმრობა“ ძვირად დაუჯდა ხიდაშელსაც არაბიძესაც. ხიდაშელი გალახული წავიდა. მისი შერაცხევის ამბავი მეორე დღეს მთელ რაიონს მოედო, საიდუმლოს შეტყობამ კი ასმათი ლოგინად ჩააგდო; სულიერ ტრამვას ფიზიკურიც დაერთო; გულწასული რომ წაქცეულა, თავი ისე დატყრავს, სისხლი ჩაქცევია. ამის შიში და მოლოდინი რახანია ჰკლავდა ნიკოს, და რაივც ცდილობდა მაგრამ თავიდან მაინც ვერ აიცილა. ავადმყოფისათვის ყურადღება და მკურნალობა არ დაუკლია. ორმავად თავზარდაცემული თამარელაც რამდენიმე დღის განმავლობაში თავს დასტრიალებდა ასმათს. ბუზალაძემ რომ უარი უთხრა, ერთი კვირის შევბუღება რაიკომის მდივნის განკარგულებით მისცეს. ნიკო ისევ დადიოდა შახტში; დადიოდა, მაგრამ ვაი იმ სიარულს. შახტისაკენ მიმავალს ფეხები უკან რჩებოდა, შინისაკენ მომავალს კი შიშისაგან მუხლები ეკეცებოდა — ვაითუ ასმათი ცოცხალი აღარ დამხვდესო.

გონს რომ მოვიდა, ასმათი პირველ დღეებში ვერც ვერავის ცნობდა, ვერც იმას მიმხვდარიყო. სად იმყოფებოდა. ტიროდა თამარელა, ტიროდა ნიკოც... თამარელა ხმამაღლა და გულამომჯდარი, ნიკო — უხმოდ, რომ შეგხედათ, იფიქრებდით, ასე ღვარად წამოსული ცრემლით კაცი ალბათ პირს დაიბანდაო. ასმათი თვალდახუჭული იწვა. იშვიათად თუ გაახამხამებდა ქუთუთოს და თვალსაც ნახევრად ძლივს გაახელდა. ასე, გარემოს მთლიანად გამოთიშული ასმათის მდგომარეობა შინაურებს საგონებელში აგდებდა. მაგრამ რაღაც სასწა-

ულით ასმათს მალე გამოეფეთება. ღერტყო. ორ კვირაში ისე მომჯობინდება, რომ ფეხზე წამოდგომის სურვილიც ალექრას...

იმ საბედისწერო დღის შემდეგ ასმათი საკვირველად შეიცვალა. ავადმყოფობამ არა მარტო სახეზე, ხასიათზედაც დააჩნია თავისი დალი. ვინც მას ადრე იცნობდა, ახლა სწორედ რომ გაოცდებოდა ასმათის გუნება-განწყობილების სწრაფი ცვალეზადობით; იგი მოთმინებიდან გამოჰყავდა ერთ ზედმეტ სიტყვას, ზოგჯერ გახუმრებასაც კი. უჩიოდა თავებრუნვევას და აჩქარებულ გულისცემას. ადრე თუ მისთვის, იმაზე ჩივილი და წუწუნის რაც აწუხებდა, უჩვეულო რამ იყო და არც არავის სმენოდა. ახლა სულ თავის ავადმყოფობაზე ლაპარაკობდა. ნიკოს რაც შეეძლო უფრთხილდებოდა. ერიდებოდა მის გაღიზიანებას. აკვირდებოდა, რა სწყინდა და რა ახარებდა. შინ ისე დაილალებოდა, გეგონებოდათ ლანდიაო. პირველ ხანებში ძალიან უჭირდა, მაგრამ, როგორც იქნა, მიეჩვია თითის წვერებზე სიარულსაც, აქაო-და, ზედმეტად იატაკმა არ გაიჭრაილოსო.

ლელა სიხარულით ცას ეწია, როდესაც შინ კაკო ზიზზიბაძის გამოგზავნილი ბარათი დახვდა. გურამმა ბარათი კიბეზე შეაგება. ლელა რიგრიგობით ხან ბავშვებს კოცნიდა, ხან ბარათს... გურამი გააოცა და, ცოტა არ იყოს, კიდევაც შეაშინა ლელას ასეთმა საქციელმა. ხომ არ გაგიჟდაო, გაიფიქრა და ხელიდან დაუსხლტა, ეზოში გაინაგარდა. ადრე რომ დედას აბრაზებდა ხოლმე, იმ ხეზე ავიდა კენწეროში მოექცა და თავის შეთხუთულ სიტყვებს ხმა შეუწყო, სიმღერა შემოსძახა: — მამას ბარათი მოსულა, დელიოდელიასაო...

ლელამ ბარათი რომ გახსნა და გადაეკითხა, მაშინ ხომ სიხარულისაგან მთლად გადაიჩრია. უმაღლესთან გაიქცა სიხარულის გასაზიარებლად.

— დედა, ხედავ რას მწერს კაკო

ფრონტიდან: მანდაურობას მოუარე, შენს იმედად დავტოვე სახლკარიც და ბავშვებიცო!

— მიკვირს, ღმერთმანი, — თქვა მამაშომ, როცა ბარათში ყოველი სიტყვა დაკვირვებით ამოიკითხა. — გოგო, რა მოეჩვენა იმ ბიჭს, თუ იცი?! კარგად შემომხედდე თვალბში, ხომ არაფერი გიშემაკიათ?

ლელამ ერთი უცებ შეაფეთა თვალბი მამოს, მერე გიჟივით ეცა და სიცილკისკისით მის მკერდში თავჩარგულმა, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა შემოხვია მკლავები. როგორ არ სცადა მამომ, მაგრამ ქალიშვილს ვერც მკლავები გააშვებინა, ვერც თავი ააღებინა.

— დამაცადოს!... მე თუ გადაშირჩა, მამაშენს სად წაუტა!.. გოგო, ეს მახე თამარელას დაგებული ხომ არ არის?

— რას ამბობ, დედა! — ახლა კი ასწია თავი ლელამ, დედას გამომწვევად ჩააცქერდა. — თამარელა რა შუაშია? იმან არც კი იცის, თუ მე და კაკოს... ერთმანეთი გვიყვარს!

— ეს რა სიყვარულია, შე სულელო?! რამდენ კაცს მოეწონებო, თუ იმდენს... წაუწეო...

— რას ამბობ, დედა... კაკომდე სხვა კაცს სათოფრზე არ მივყარებოვარ!... — მამოს სიტყვებმა ლელა სწორედ შეურაცხყო და გააწითლა. — ასე ლაპარაკი შეგფერის? ან კაკო ზიბზიბაძე ჩემი დასაწუნი ბიჭია?

— ვინ თქვა, დასაწუნიო, მაგრამ რა იცი, სანდოა?

— მე მარტო ის ვიცი, რომ მოვეწონე, მომეწონა და... რალას დავლოდებოდი? ბიჭი მეორე დღეს ომში მიდიოდა!

მამომ გაიფიქრა კია, მაგრამ როგორ ეთქვა — „წასვლით, წავიდა. ვინ იცის... დაბრუნდებოა?“ არ უნდოდა დაენახსა ქალიშვილის მომავალი და ამიტომაც დღემილი არჩია.

— მამაშენს ჯერ ნურაფერს გაუშხელ! ვინ იცის, რა გუნებაზეა. თავში არაფერი დავარტყას.

— მე ვიცი და მამაჩემმა. — თქვა ლე-

ლამ. — ჩემს მეტი არავინ ყავს და... თავში დასარტყმელად გამომქტვნი!

— კაცებს შენ ჯერ ზრუნობ, მამაშენიც კაცია!

ლელა საღამომდე თავის სახლში დარჩა. ნასადილევს საიდუმლო მამასაც გაანდო. საკვირველი იყო: გარეგნულად ბეჟან-ბუს არც გაკვირვება გამოუხატავს, არც წყენა, არც სიხარული. კაკოსთან ლელას საიდუმლო კავშირმა და ფრონტიდან მიღებულმა ბარათმა თუ რა შთაბეჭდილება მოახდინა ბეჟან-ბუზე, ეს მისმა ქალიშვილმა მხოლოდ სამი დღის შემდეგ შეიტყო. მაშინველი სახლი ღამით გაჩენილმა ხანძარმა შთანთქა. სხვა გამოსავალი თითქოს არ იყო და ლელამაც, თამარელასთან შეთანხმების შემდეგ, მშობლები ზიბზიბაძის სახლში გადმოიყვანა საცხოვრებლად. მალე თამარელასათვის ნათელი გახდა, რომ თავისდაუნებლიეთ ორი შეცდომა დაუშვა. პირველი და საბედისწერო შეცდომა — ლელას შემოკედლება იყო მეორე კი, მშობლებს — მამოს და ბეჟან-ბუს რომ ნება დართო, ხანძრის შემდეგ ზიბზიბაძისას ჩამოსახლებულიყვნენ. დღე და ღამე სულ იმაზე ფიქრობდა — „რა უფლება მქონდა, ჩემი სიძის სახლი რომ უცხო ხალხით ავავსეო“; მაგრამ ახლა გვიანდა იყო „თითზე კბენანი“.

კაკოს წასვლის შემდეგ ლელა ერთბაშად და საკვირველად შეიცვალა. სხვის ოჯახში მზრძანებლობა დაიწყო. ზიბზიბაძისას ახლა ყველაფერს ის აწესრიგებდა უფროსი დიასახლისივით. თამარელას მწარედ ეცილებოდა გუნებაში. საოცარი ის იყო, საოჯახო საქმეებთან ერთად, ბავშვებზე ზრუნვაც რომ ლელამ თვითონ ითავა. ვია სწრაფად გადაიბირა. გურამს კი ჯერ ისევ თამარელასაკენ ეჭირა თვალი. იმ ალერსისა და საჩუქრების ფასად, რასაც ბავშვს ცალკე მამო, ცალკე ბეჟან-ბუ და ლელა სთავაზობდნენ, თამარელას თავს მაინც ვერა სთმობდა.

თამარელას მდგომარეობა დღითიდღე უარესდებოდა. აქამდე, სხვა თუ

არაფერი, თავის შრომით მოპოვებულ ლუკმას თავისუფლად მაინც ქამდა, ახლა კი ეს ლუკმაც გააწარდა. სადილად, თუ ვახშმად, როცა ასე ერთბაშად გაზარდილი ოჯახი სუფრას მოუსხდებოდა, მაშო, ლელა და ბეჟან-ბუც თამარელას თვალს არ ამორებდნენ. ეს ისე უხერხული, უსიამოვნო და აუტანელი იყო, თამარელა ხშირად შუაქამაში დგებოდა და სახლს უკან, ბაღში, ხის, ან ბუჩქის ძირას მიმჯდარი, თან ჩუმად ტიროდა, თან ცარიელ პურს შეეჭყეოდა.

ბეჟან-ბუ თუ სავაჭროდ არ დაძვრებოდა ბაზარსა და მაღაზიებში, დღისით სულ ზიზზიბაძისას იყო, ღამეს კი ისევ გადაბუგულ კარმიდამოში ათევდა. მართალია ფიცრული სახლი დაიწვა, მაგრამ დარჩა ძველი, მიწის იატაკიანი ქვითიერის ერთი თვალი შენობა. სადაც ზამთრობით ღორებსა და ძროხას აბინავებდნენ. რაც სახლი დაეწვათ, მაშომ და ბეჟან-ბუმ ეს ქვითიერის ბოსელი დაასუფთავეს; ერთი კვირის განმავლობაში შიგ შუაეცეხლი ენთოთ, რომ ბოლსა და ალს, საკირესავით დატრიანებულ აღმურს იქაურობა მოენათლა.

მართალია, ამის შემდეგ თავშესაფარი თითქმის გაუჩნდა ცოლ-ქმარს, მაგრამ მაშო ქალიშვილს თავს მაინც „ვერ ანებებდა“. თამარელაც ხმას არ იღებდა. მშობლების უსიტყვო წაქეზებით ლელამ მალე საკამათოდაც გამოიწვია თამარელა.

— თამარელა, რამდენი წლისა ხარ?

— რა საინტერესოა შენთვის ჩემი წლოვანება?

— გათხოვებას არ აპირებ?

ისე მოულოდნელი და უადგილო იყო ლელას კითხვა, თამარელამ გაოცებით შეხედა.

— რა დროს გათხოვებაა, ქვეყანა იქცევა!

— მაგისი ნუ გეშინია!.. ისე, ყველაფერს თავის გზა აქვს... ომი თავისი გზით მიდის, ცხოვრება თავისი...

— შენთვის არ ვიცი და, ჩემთვის კი ცხოვრება აქამდისაც ომი იყო.

— რას მეფილოსოფოსები, პირდაპირ მიბასუხე... ის ბიჭი შენგან წაიკრებოდა რომ იწვის, პასუხი არ უნდა აღიზნო? თამარელამ ერთი კი შეხედა, მერე თავი დახარა და საოცრად წყნარი კილოთი იკითხა:

— ვინ ბიჭი, ლელა?

— ვინ ბიჭი! საწყალი, ვერ მიხვდა!

— დამცინავად შენიშნა ლელამ — ხიდა-შე-ლი!

— მე არ ვიცი, ვინ იწვის და, ვინ იხარება... პასუხს კი ყველას გასცემენ, როცა დრო იქნება.

— ხიდაშელს საქმე შენთან აქვს და. თავისი გულის პასუხსაც შენგან მოელოოს.

— ხიდაშელისთანები ჩემგან ნურაფერს ნუ ელიან.

— მე ხიდაშელი სულაც არ მენალელება... არც ველაპარაკები. გამეხარდა კიდეც კაცოს რომ არაბიძის კიბეზე დაუგორებია. აბა რა ეგონა? გინდა თუ არა, ქვეყანას შეატყობინე — შატბია არაბიძის დაღუპვის ცნობა რომ მიგიღიაო?! შენი გულისთვის კი მოხდა ყველაფერი. ხიდაშელს უფიქრია — თუ შატბია არაბიძის დაღუპვა დაიჭერა, თამარელა უფრო ადვილად გადასწყვეტს, გაშომყვეს თუ არაო. რა გასაკვირია, ჩქარობდა, ვაი თუ ის ცნობა მართალი არ გამოდგესო! ასეა თუ ისე, შენმა სიყვარულმა უსინდისობაც კი ჩააღვინა და...

— სიყვარული რა შუაშია? ყველა ისე ამკლავნებს თავს, როგორიც არის.

— ყოველთვის არა.

— როცა თამაშობს, მაშინ ძნელია გამოცნობა. მაგრამ თამაშიც ისე ძნელია, ძალიან ცოტა თუ ახერხებს, ალბათ, თავისი ნამდვილი გრძნობებისა და ზრახვების დაფარვას. მაგალითად, ლელა, შენ... კარგი მსახიობი იქნებოდი...

— მე? — ლელამ ჭერ გაიოცა თამარელას შენიშვნა, მერე გამყვიანად გადაიკისკისა, — რაზე მატყობ?

— ყველაფერზე, თუნდაც წელან... სიტყვა გათხოვებაზე ჩამომიგდე, გუ-

ლის სიღრმეში კი სულ სხვა რამე გაინტერესებს...

— მაინც, რა?

— რასაც ფიქრობ, იმის თქმა რომ საჭირო ყოფილიყო, შენ თვითონ იტყუდი...

— ეს ეჭვიანების ჩვეულებაა. რაც არ გაფიქრია, ის დაგწამონ.

— თვალეში გეტყობა, რომ არც ახლა ხარ გულწრფელი, მაგრამ... რასაც მიმაღე, მე უკვე გამოვიცანი.

— თქვი, გეხვეწები. აბა თუ გამაწითლებ?

— ვინც გულწრფელი არ არის, იმის გაწითლება რომ შეიძლებოდეს...

— იცი, რა? არაბიძის მოფერებაშენ ისე გაგათამამა...

— არაბიძე ტყუილად არავის მოფერებია...

— მაშ არ იტყვი, რა მაინტერესებს?

— რაც შენ ჩემზე უკეთ იცი... თქმით რაღაზე გითხრა, მაგრამ... ამ ღლეებში შენ თვითონ მიხვდები...

— რა იყო, რა გეწყინა? სიტყვა გათხოვებაზე ჩამოგიგდე, მეტი ხომ არაფერი... გათხოვდები ალბათ, აბა ხომ არ შეაბერდები ზიბზიბაძის ოჯახს...

ბასუხის მაგიერ თამარელამ სინანულით გაიფიქრა — ეს ჩემი დისშვილები რომ არ მეცოდებოდნენ, კაკო ზიბზიბაძისას ან აქამდე რა გამაჩერებდაო. და მართლაც აღარ გაჩერებულა. მესამე დღეს, როდესაც ლელა და მამო შინ არ იყვნენ, თავისი ტანსაცმელი ერთ ფუთაში გამოკრა და ლოგინთან ერთად გაიოზ უკლებას საერთო საცხოვრებელში გადაატანინა. საერთო საცხოვრებელში რიმაშ და მარინემ გულწრფელი სიხარულით მიიღეს თამარელა. მათი ოთახიდან ერთი კვირის წინ ცაცა წასულიყო და მის მაგიერ თამარელაზე უკეთეს ვის ინატრებდნენ.

როცა ლელამ საერთო საცხოვრებელში თამარელას გადასვლა შეიტყო, მაშინ კი დარწმუნდა, რომ თამარელა მართლა მიმხედარიყო მის გულსინა-

დებს. ლელას გამოწვევა თამარელას ჯერ კიდევ ვერ გადაადგმვნიდნენ. თუ ნაბიჯს, მაგიდაზე შემთხვევით სიტყვებული კაკოს ამასწინანდელი ბარათი რომ არ გადაეკითხა. ამის შემდეგ მას მართლაც აღარ დაედგომებოდა ზიბზიბაძისას, რომელსაც თურმე ლელასთვის ჩაებარებია თავისი სახლკარიც და ბავშვების ბედიც.

თამარელამ საერთო საცხოვრებელში გადასვლის ამბავი ნიკოს დაუმალა; იცოდა, არაბიძე არ მოუწონებდა, არც გადაადგმვენიებდა ამ ნაბიჯს. ყოველ შემთხვევაში, საერთო საცხოვრებელს ახლოს არ გააკარებდა, რადგან ამას არა მარტო ზიბზიბაძის, არაბიძის ოჯახის შეურაცხყოფადაც ჩაუთვლიდა. მაგრამ მოხდა ისეთი რამ, რასაც თამარელა ვერ წარმოიდგენდა. მეორე დღესვე ბეჟან-ბუ საერთო საცხოვრებელში მისულა, როცა თამარელა შახტში იყო, დაუკითხავად შეუტრავს ლოგინი, გამოუხვევია თამარელას ავლადიდებ, გადაუკი-ლია ეს ტვირთი თავისი ბრმა ცხენისათვის და ისევ ზიბზიბაძისას გაღუშოდა. თამარელას კი მეორე ცვლის მიწურულს შტოლნის შესასვლელთან გადაარჩებია და, გამოსულა თუ არა იგი შახტიდან, გამურულ-გალაფული სპეცსამოსიანი შინ თითქმის ძალით წაუყვანია. გზაში მორიდებით გაუკიცხავს-ეს როგორ შეაძლება რას იტყვის ქვეყანა... სანამ კაკო არ ჩამოვა, შენი დის და სიძის ოჯახიდან ფეხის მოცვლის ნება ვინ მოგცა... კაკომ რაც არ უნდა მოსწეროს იმ ჩემს თავგარიან გოგოს, წერილს მის ჩამოსვლამდე რა ჰქუა აქვსო...

თამარელამ ბეჟან-ბუს დაუტერა, ეს კაცი არც ისეთი საფრთხოვებელი ყოფილა, როგორც ამბობდნენო. ჭიშკარში რომ შედიოდა, თამარელას ჯერაც ვერ აეხსნა ბეჟან-ბუმ როგორ აიძულა იგი, ასე ადვილად ეთქვა უარი უკვე სისრულეში მოყვანილ გადაწყვეტილებაზე, როგორ დააჯერა, ასე უბრალოდ დაბრუნებულიყო ზიბზიბაძის ოჯახში.

ნიკო გაოცებული იყო, ასმათი რომ ამღუნხანს კრინტს არ ძრავდა შატბიაზე. ვერასგზით ვერ აეხსნა მეუღლის ასეთი ქცევა. ხან იმას ფიქრობდა-ალბათ არა სჯერა და, ამიტომ თუ ყოყმანობსო; ხანაც ფარული შიში სულს უგუბებდა— ვაი თუ ისეთ რამეს ფიქრობს, გამხელასაც არ აპირებსო. მისი ფიქრები მანამდე მართლაც გამოუცნობი დარჩა ნიკოსა და თამარელასათვის, სანამ ერთ დღეს უკვე ფეხზე წამომდგარი, ნაავადმყოფარი ასმათი მათ შავად შემოსილი არ შეეგება...

ხელახლა გაისმა არაბიძის ოჯახში გულსაკვლავი მოთქმის ხმა. ისევ აივსო ეზო და აივანი მეზობლებით. მართალია, ყველა არ იზიარებდა ამ გლოვას და ჭირისუფალსაც დაეინგებით არწმუნებდა—ქაღალდს არ დაეცერებაო, მაგრამ ვის შეეძლო ახლა რჩევა-დარაგების მოსმენა, და მითუმეტეს — დაჯერება.

სალამოხანს მეზობლები შეუმჩნევლად გაიკრიფნენ. ისევ დაცარიელდა ეზო და სახლი. დარჩნენ მარტო ნიკო, ასმათი და თამარელა. ძალიანაც რომ სდომებოდა, ამაღამ ვერც თამარელა დარჩებოდა არაბიძისას, რადგან მესამე ცვლაში გასვლა უწყვედა. ნიკომ ეს იცოდა, მაგრამ არაფერს ამბობდა. ბოლოს ისევ ასმათმა ჩამოაგდო სიტყვა ამის თაობაზე — ახლა თქვენ-თქვენს საქმეს მიხედეთო.

— ასმათ, თამარელას მარტო ხომ ვერ გავუშვებ; ბარემ მივაცილებ შახტში, მეც დახვდები იჭაურობას და ერთ საათში თუ არა, ორ საათში მაინც დაგბრუნდება.

— წადით, ნიკო.

ნიკომ ისე შეხედა ასმათს, ადვილად შეატყობდით, მეუღლის დატოვება ახლა ერთი წუთითაც კი ეძნელდებოდა. ასმათმა, ცხადია, კარგად იგრძნო ეს და იმიტომაც უთხრა ისე დამაჯერებლად:

— ჩემი ნუ გეშინია... აწი არაფერი მიჭირს. — ასმათი წამოიწია, ტახტის

ნაპირას ჩამომჯდარ თამარელას ხელი მოხვია. საუფთქელთან აღსკვეთა ნიკო ჩულით უთხრა: — შენ არ გაბედო შევების ჩაცმა.

— დეიდა ასმათ, შავს რა ჩამაცმევს. თუკი არ მჯერა. თუ არა და, რომც დავიჯერო, მაქვს კი მაგის უფლება? მე ის მწყინს და მაფიქრებს, თქვენ რომ ასე ადვილად დაიჯერეთ ყველაფერი...

— საწყენია და იმიტომაც გწყინს. შვილო, მაგრამ რას იზამ! ის კი გჯერა, რომ ჩვენი თანა პატიოსან ხალხს მარტო ტანჯვისთვის აჩენს ღმერთი? მაგრამ ხომ ასეა.

ნიკოს არ უნდოდა სჯა-ბაასი ამ მხრივ წარმართულიყო, ამიტომაც ჩაურთო მოულოდნელად.

— თამარელა, არ წავიდეთ?

— წავიდეთ, მაგრამ... — თამარელა წამოდგა, — დეიდა ასმათი ასე მარტო როგორ დაეტოვოთ, ნიკო ბიძა.

— ასმათ, ჩვენი დონბასელი მდგმურის ქალიშვილი სახლში უნდა იყოს. თუ გინდა, ვთხოვ...

— ისედაც მთელი დღე თავს დაგვტრიალებდა ტირილსა და მოთქმაში. ახლა რაღაზე უნდა შეაწუხო... თუ რამე დამჭირდა, მე თვითონ დავუძახებ...

— მე მგონია, არც თვითონ მოუთმენს გული, ერთხელ მაინც არ დაგხედოს, — სიტყვა თამარელამ.

— კარგი, აბა შენ იცი. მივდივართ და, მე, რაც შეიძლება მალე დავბრუნდები.

— ჩემი ყურება რას გარგებს. შენს საქმეს მიხედე, ნიკო...

აღრე ასმათს არაოდეს არ ჰყვარებია განმარტოებით ყოფნა. ახლა ამის სურვილიც დაებადა. რაც შვილის დაღუპვის ამბავი შეიტყო, თითქოს დამუნჯდაო, დღეში ერთი სიტყვის თქმაც კი ეძნელდებოდა. ადრე რომ ისეთი ხალისით იწვევდა ნიკოს საკამათოდ, ახლა უსიტყვოდ ახერხებდა შეკითხვასაც და პასუხსაც. ნაავადმყოფარმა ცოტა რომ მოიკეთა, ფიქრსა და განსჯას მი-

სცა თავი. საოჯახო საქმეს მორჩებოდა თუ არა, მიჯდებოდა აივნის მყუდრო, ამოჩემებულ კუთხეში და, ვინ იცის, მერამდენედ იგონებდა შატბიას ბავშვობას. იგონებდა იმ პირველ დიდ სიხარულს, ბიჭის დაბადებამ რომ არაბიძის ოჯახს მოუტანა. იგონებდა აკავანში ჩაქრული ბავშვის გაღვიძების წუთებს; შემდეგ როგორ ისწავლა შატბიამ სიარული, პირველი სიტყვა-დღა... სამიოთხი წლისას როგორ ეშინოდა ბატის და ღორის.. ასმათმა რამდენიმეჯერ შეასწრო თვალი, ბატი სისინით რომ გაეკიდა შატბიას. ასმათმა გადასწყვიტა ბატის დაკვლა, მაგრამ გადაიფიქრა. ბატი გაყიდეს. ათი წლის შატბია დედას უკვე სათევზაოდ ეპარებოდა ხოლმე, აღგებოდა ალიონზე, სწრაფად მოძებნიდა ნაწეიმარზე მომრავლებულ ჭიყვლებს, ჩასვამდა ასანთის კოლოფში, გაიდებდა მხარზე ანკესიან ბამბუკის ჯოხს და წაიდოდა. მის სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა, როცა პირველი თევზი დაიჭირა. შატბიას სიხარული ასმათის სიხარულიც იყო, მაგრამ იმის შიში, ბავშვმა არაფერი მოიწიოსო, ასმათს აიძულებდა ხანდახან მკაცრი ყოფილიყო და გათამამებული ბავშვისათვის ტყველის ხის წკეპლით კანკები აეჭრულებია. ცოტა კიდევ რომ წამოიზარდა, თევზაობის ეინმა თითქოს გაუარა და ახლა სხვა „სენი“ შეეყარა. დაიწყო ხატვა დიდ სიბჭებზე და სახლის კედლებზე. შატბია ხატავდა, ასმათი შლიდა. თუ მაინცა და მაინც, ქალაქზე ხატე, სახლის კედლებზე ნუ ჭლამნი, უცხომ რომ შეხედოს, რას იფიქრებსო. შემდეგ ძერწვის ეინმაც მოუარა. თიხამიწისაგან ძერწავდა პატარა ფიგურებს ადამიანებისა და ცხოველებისა, ამას ყველაფერს ისეთი გატაცებით აკეთებდა, ხანდახან, გაკვეთილების მომზადება კი არა, სადილიც ავიწყდებოდა. მამა ხშირად ეუბნებოდა სიცილით და ცოტა აგდებულად — ჩვენს გვარში ჯერ სულელი არავენ გამოსულა და, მეონი, შენ იქნები პირველიო. მამის ამგვარ შენიშვნებსაც კი შატბია საწყე-

ნად არ ღებულობდა, რადგან ნიკო ამას სიცილით ამბობდა. ესეც უნდა იცოდეს ფილიყო, მშობლებმა რაც არ უნდა გითხრას, გულის სიღრმეში ხომ კარგი სურს მხოლოდ.

როცა ერთ ზაფხულს მეშახტეთა ქალაქში საწარმოო პრაქტიკის მისაღებად სამხატვრო აკადემიის სტუდენტები ჩამოვიდნენ, შატბიას სიხარულს საზღვარი არა ჰქონდა. ბავშვი სტუდენტებს ყველგან კვიცივით დასდევდა, გაფაციცებით ადევნებდა თვალებს, ზოგი როგორ ხატავდა სხვადასხვა ხელებს ზეთის ფერებით, თუ ფანქრით, ზოგი კი როგორ ძერწავდა ადამიანის სახეს.

შატბიას ახლა კი ჰქონდა საბაბი მამისათვის მრვალამნიშვნელოვნად ეპასუხა მორიგ შეხუბრებაზე: მე თუ პატარა და სულელი ვარ, ეს დიდები რალამ გააბრიყვა ჩემზე უარესად რომ ისერიან თიხით ხელებსო.

ასმათი გულის სიღრმეში ყოველთვის შვილის მხარეზე იყო, მაგრამ არც ნიკოს აწბილებდა. ამიტომაც შატბიას მოსწრებულ შენიშვნაზე ნიკოს მაგიერ დინჯად უპასუხებდა ხოლმე — ყველას თავისი საქმე უყვარსო.

ყველა მშობელი თავიდანვე იმას ფიქრობს — გაიზრდება ჩემი შვილი და საზრუნავი მომაცლდებაო. თავისთავს თვითონ უპატრონებსო, მაგრამ ხშირად პირიქით კი ხდება. რაც უფრო იზრდება შვილი, ძველ საზრუნავს ახალი ემატება და შვილზე გაუთავებელი ფიქრი ავსებს დედის გულს და გონებას, იმორჩილებს მთელ მის არსებას.

ასმათს ადრე რამდენჯერ უფიქრია — შატბიამ თითიც რომ გაიჭრას, ალბათ, გული გამისკდებაო. ახლა კი ის უკვირდა-შვილის სიკვდილს მატყობინებენ მე კი ჯერაც სული მიდგიაო. ამ სასწაულს ახლა იმით ხსნიდა, რაც ჩემმა თვალებმა ქალაქზე ამოიკითხეს, ან ყურმა გაიგონა, ალბათ, გულს არა სჯერაო. რა თქმა უნდა, სულ არა, მაგრამ ნაწილობრივ მაინც უკვე გულსაც სჯეროდა უთუოდ, რაც არაბიძის ოჯახს უბე-

დურობა ეწია. თუ არა და, რას ნიშნავდა შუბლზე ხელისგულის სიფართოდ დაკეცილი თავსაფრის წაკვრა, ეს შავი კაბა, შავი წინდები და შავი ფეხსაცმელები. შუბლზე წაყრულ შავ თავსაფარს ზემოთ თვალში საცემად ჩანდა უკვე ძალუმაღ შეჭარაღავებული თმა. თავსაფარს ქვემოთ—გადაფითებული სახე.

შახტიდან დაბრუნებული ნიკო კიბეზე თუმც ფრთხილი ნაბიჯით ამოდიოდა, მაგრამ ახალ ჩაძინებულ ასმათს ფეხის ხმა მაინც არ გამოჰპარვია. თვალი უმაღ გაახილა და სიბნელეში შიშით მიმოიხედა. კარმაც რომ გაიჭრიალა, ასმათს გულმა არ მოუთმინა, არ ეკითხა — რომელი ხარო.

— ჩემს მეტი ვინ იქნება — ხმადაბლა მიუგო ნიკომ.

სიბნელეში გაისმა ელექტრონის ამოსართავის ხმა. უკვე გვიან იყო და დენა, ჩვეულებრივ, გამოერთოთ. ნიკომ ასანთს გაჰკრა და მაგიდაზე პაწაწინა ნავთის ლამფა აანთო. ოთახის მოპირდაპირე კედლისა და ქერის ნახევარზე უმაღ ამოძრავდა ნიკოს ვებერთელა ლანდი. დღისით, ჩვეულებრივ, ოთახი უფრო დიდი ჩანდა, ახლა კი აჭაურობდა თითქმის წრდილმა კი არა, გოლიათმა მოჩვენებამ გაავსოო. სუნთქვაც კი ჰქონდა. ნიკომ კარი ნახევრად გააღო.

— ნიკო, კარი რომ გააღე, სინათლე არ გავა? მოკრავს ვინმე თვალს და...

— მოკრავს და მოკრას... მთელი სიცოცხლე სულ ასე შიშიფეთებაში როგორ უნდა გავტაროთ... უარესი რაღა იქნება! — ამ „უარესში“ ნიკო შატბიას ამბავს გულისხმობდა, ასმათს კი ეგონა, რაღაც ახალი უბედურება თუ შეიტყუო და ამასაც მიმალავსო...

— რა იყო? რას ამბობენ... კიდევ წინ მოიწევენ ის შეჩენებულები?

რაბან ასმათის შეკითხვა შატბიას არ შეეხებოდა, ნიკოს პასუხი არც დაუყოვნებია, არც გასჭირვებია.

— წინ ველარ მოდიან, მაგრამ შენ ის თქვი, უკანაც რომ აღარ იხევენ!

ასმათმა არაფერი უპასუხა ნიკოს, მხოლოდ გაიფიქრა — „აივალე... სხვა

თუ არაფერია, ჩემისთანების ცოდვა დაახევენებს“.

— ასმათ, ხომ არაფერი გინდა?

— არაფერი.

— ბარემ გვინდა, მაგრამ... პერის და ქაში წყლის მეტი ყველაფერი გამოათავა ამ ომში. გახსენებაზე, თუ გინდა, ცივ წყალს მოგიტან... ხელად ჩავიბრუნე ეზოში და, ჰაც რა შორსაა, რომ.

— ამ ღამეში სად ჩაბვალ... თანაც სულ ლოკოტინებით იქნება მოფენილი ქის თავი... რამე რომ ჩამყვეს...

— ნუ გეშინია, ჰქონი დაგალევიანებ თუ რამე ქია იქნება, ქინძისთავის ხელაც რომ იყოს, მაინც დავინახავთ ამ ლამფის შუქზე.

— კარგი აბა...

ასმათს ძალიან სწყუროდა, მაგრამ არ ამხელდა. არ უნდოდა ამ ღამეში ნიკო ზედმეტად შეეწუხებინა. ნიკოს კი შეწუხებად სულაც არ მიაჩნდა, თუ კი ასმათს რაიმე სურვილს შეუსრულებდა, მით უმეტეს, ახალ ნაავადმყოფარს და შვილზე მგლოვიარეს.

ნიკომ დოჭით ისე სწრაფად ამოიტანა წყალი, ასმათს ჯერ ეზოში ჩასულიც არ ეგონა. კარადაში ჰქონდა მოძებნა, მეუღლეს წყალი დაუსხა და სანამ მიაწოდებდა, ლამფის შუქზე ზემოდანაც ჩახედა ჰქონს, გვერდიდანაც გახედა, მართლა არ ჩაჰყვეს რამეო.

— შეგიძლია, თვალდახუჭულმა დალიო, ასმათ.

— ჯერ, თუ გინდა, შენ დაგელია.

— წყალი უმცროსისააო!

ასმათმა ჯერ ნელა მოსვა. და რაკი ესამოვნა, ჰქონა სულმოუთქმელად გამოსცალა.

— ნიკო, რომ იცოდე, ამ ცხელ გულზე რა მეამა შენი მოტანილი წყალი!

— ვიცოდი, რომ ასე იქნებოდა.

ერთი ჰქონა წყალი ნიკომაც დალია.

— შენ კი მასიამოვნე, მაგრამ ამ დაღლილ კაცს დღეს უბრალო ვახშამიც რომ ვერ მოვიშვადე, ესაა საქმე?

— შენი ბრალია? თან, კაცმა რომ თქვას, არც მშია. კუქს აღორებ ღორია,

აქორებ ქორიანო, რომ უთქვამთ, ჩემ თავზედაც დავრწმუნდი.

— რა დარწმუნდი... შენ და, როდის-მე ექვს ადორებდი?

— შედარებით. წინათ ერთ ივრანზე ნახევარ კილო ზორს თუ შეეკამდი, ახლა ერთი კვერცხი მყოფნის.

— იმიტომაც ხარ გადალასლასებული.

— რატომ.. კაცმა რომ თქვას, მაინც და მაინც უღონობას არ ვუჩივი...

ნიკომ ლამაზა ჩააქრო და დაწვა. სინათლის ჩაქრობასთან ერთად, თითქო მყუდროებაც დაიარღვაო, მარტო ახლა ჩაესმათ, რამდენი მწერი ზმინანობდა თურმე თავ-თავის ენაზე...

ნიკომ ერთი პირი თითქმის გამოიძინა, მამლებმა რომ მეორედ იყვილეს; ასმათს კი თვალი ჭერ არ მოეხუჭა. მხოლოდ ახლა იგრძნო, რა სატანჯველი ყოფილა უძილობა, და რარიგ არ აფასებდა თურმე წინათ, დაწოლისთანავე რომ წამოეპარებოდა ძილი. შიმშილმა თუ იმდენი ვერაფერი დააკლო, უძილობამ ღანდად აქცია, გულოც კვლავ გამალებით უძგერდა, თავიც სტკიოდა. თუ ასმათს გამუდმებით შინ ყოფნა და გაუთავებელი ფიქრი კლავდა, ნიკოს ძალიან შეელოდა შახტში მუშაობა, ჯაფა და ზოგჯერ შეხლა-შემოხლა. თუ საკმე-ლი სამყოფად აღარ ჰქონდა, სამაგიეროდ, დაღლილს აღარც ჭამის თავი ჰქონდა, აღარც ფიქრი ეკარებოდა. უბედურება მხოლოდ ის იყო, ბალიშზე თავის მიღება და ერთი გემოზე წაძინება მილიონად უფორდა, მაგრამ წაძინებულს ისევ მალე და უეცრად ეღვიძებოდა, თავს წამოსწევდა და იკითხავდა — ასმათ, ხომ არ მეძახდი? გინდოდა რამეო.

— რა იყო, შე კაციო!... წინეთ გეძახდი და ვერ გაღვიძებდი, ახლა არ გეძახი და წარამარა გეღვიძება!

წუთიც და ნიკოს ისევ ჩაეძინება. ასმათმა კი ეს ღამეც თითქმის თეთრად გაათენა.

მტრდისფრად რომ იხათა, ასმათმა აქამდე ფანჯარას მიციებული თვალი მოხუჭა, ძალით სცადა წაძინება, სულ-გატვრინულს, ის იყო, თითქო თვლემაც მოერიდა, რომ რაღაც საექვო, კაკუნის მსგავსმა ძალუმმა ხმამ ერთბაშად გამოაფხიზლა და დააფეთა; ბალიშზე თავი წამოსწია, სმენად იქცა. კაკუნი ახლა უფრო გარკვევით მოესმა, გული ისე გამალებით და ძალუმად უძგერდა, სულის მოთქმას უშლიდა.

— ნიკო! — შიშნარევი ხმით უხმო ასმათმა მეუღლეს. მოულოდნელმა კაკუნმა რაღაც უჩვეულოდ შესწრა მთელი მისი არსება. — ნიკო, ნიკო! — ახლა უკვე ხმამალა წამოიძახა ასმათმა.

როგორც იყო, ნიკო შეინძრა, თავიც წამოსწია, ჭერ თვალიც არ გაეხილა, რომ ძილ-ღვიძილში დაბნეულად იკითხა:

— ასმათ, მეძახდი?

— ვილაცა აკაკუნებს, არ გესმის?!

ერთ-ორ წუთს გაუწერვლად, გულის ფანქცალით ელოდა კაკუნის გამეორებას დაყურადებელი ცოლ-ქმარი. და, როცა კვლავ გაისმა იგი, ნიკო სწრაფად წამოიჭრა ზეზე. შარვლის ჩაცმა სიბნელეში, როგორც იყო, მოახერხა. ფეხშიშველი, პერანგის ამარა წინა დიდოთაში გავიდა. ფანჯარაში მკაფიოდ ჩანდა მამაკაცის მოჩვენებასავით სილუეტი. ამ სილუეტში ნიკომ უმაღლესი ბეჟან-ბუ და ერთი მხრივ თუ არ ესაიმოვნა მისი დანახვა, მეორე მხრივ გაოცდა — რას უნდა ნიშნავდეს ამ კაცის ასე უდროო ღროს სტუმრობაო.

ნიკომ კარი გააღო. ბეჟან-ბუს შემოსაპატივებლად ჭერ კრინტიც არ დაეძრა, რომ ის თითქმის მკერდზე მიეხალა ნიკოს და უკან დაახევინა, კარიც უმაღლესი ფრთხილად მიხურა.

— ნიკო... — წაიხურჩულა ბეჟან-ბუმ, — ასმათს ძინავს?

— ის ჩემზე ადრე გააღვიძა შენმა კაცუნმა.

— გაღვიძებოდა, აბა, რა... ნიკო, მაპატიე, ეს უდროო დროს სტუმრობა, მაგრამ რა მექნა, შინდოდა, სანამ შაბტში წახვიდოდი, აქ მომესწრო შენთვის.

— რა მოხდა ასეთი? — იკითხა ნიკომ. ბეჟანმა ცალი თვალი მოხუჭა და სახეგაღიშებულმა, მეორე, ფართოდ გახელილი თვალთი ისე გადახედა ნიკოს, უმალ დააშოშმანა იგი. მასპინძელმა ახლა უკვე დაშვებულის კილოთი გაუმეორა სტუმარს.

— ბეჟან, მითხარი, რაღას ელოდები... აგერ, მაგიდასთან ჩამოჯექი... მეც რა გეცა, სულის მოთქმა აღარ გაცალე, ნიკომ ერთი სკამი მაგიდასთან მიუდგა ბეჟანს, მეორეზე თვითონ დაჯდა და, თითქო ახლა-ღა შენისნაო — მაგიდაზე რომ ხელადა იდგა — უმალ ხელი სტაცა ყურში, ასწია და შეანჯღრია. — ყოფილაო — თქვა და სანამ დაასხამდა, ერთი ცარიელი ჭიქა ბეჟანბუს მიუწია, მეორე თვითონ დაიდგა და ღვინით აავსო.

— ნიკო, ასე იოლად ვერ გამისტუმრებ... ჯერ მათქმევინე... დალევა მერე იყოს!..

— გისმენ და... იქნებ, ამან მაინც ამოადგმევინოს ენა-მეთქი, ვიფიქრე...

— ნიკო, — ბეჟან-ბუმ ჯერ ერთი მიიხედ-მოიხედა, მერე ერთბაშად ცალი მხრით მაგიდაზე წაწვა, რაც შეეძლო ნიკოსაკენ წახარა და ხმადაბლა, მაგრამ მკაფიოდ თქვა, — შატბია... ცოცხალია!

ბეჟან-ბუს ეგონა, ნიკო ერთბაშად სიხარულისაგან წამოიყვარებდა, — რას ამბობო! მაგრამ ძველ მესახტეს კრიტიკ არ დაუძრავს; წარმოიდგინეთ, არც განძრეულა, მხოლოდ ერთი გაცეხით შეხედა ბეჟან-ბუს, მერე დინჯად წამოდგა და, თუმცა ღელავდა, მაინც საოცრად მშვიდი კილოთი იკითხა:

— რა იცი, ბეჟან?!

ბეჟან-ბუმ უმალვე არაფერი უპასუხა,

მერე ჭიქა ასწია და დამაჯერებლად თქვა:

— ეს ამბავი რომ ნამდვილად არ ვიცოდე, ამ გამთენიისას რა მომიყვანდა. თუ არ გჯერა... კითხე...

— სხვაზეც იცის?

— იცის, ნიკო, მაგრამ არ უნდა, ქვეყანას მოსდოს... შენს ოჯახს უფრთხილდება!

ახლა კი ასწია ნიკომ ჭიქა და ბეჟანბუს შემოგებებულ ჭიქას მიანარცხა; ოთახში ისეთი ჭახანი გაისმა, გვეგონებოდათ, გაისროლესო.

შუაქარი ნელა, კრიალით გაიღო და ზღურბლზე გამოჩნდა ასმათი. ბეჟან-ბუ წამოდგა. შეუძლებელი იყო დანახვისთანავე ასმათიადმი უნებლიე პატივისცემით და მოწიწებით არ გამსჭვალულიყვივით. ასმათი ყოველთვის სტოვებდა ლამაზისა და სიმპათიურის შთაბეჭდილებას, მაგრამ ამ წუთში ის მეტო იყო ლამაზებზედაც და სიმპათიურებზედაც. თუმცა თმის დავარცხნა ვერ მოესწრო, თუ ვერ მოეფიქრებინა, მაინც შვეწოდა თხემზე ასე აბურდულა და მხრებზე მიშლილ-მოშლილი ქალარა. ნაგადმყოფარსა და ზომავს მეტად გამხდარ, გულფითრებულ სახეზე ახლა უფრო მკაფიოდ გამოჰკვეთოდა არც თუ ისე ხშირი, მაგრამ საოცრად გრძელი წარბები, ამოღამებული თვალები, ფერდაკარგული ბაგე და ქვედა ყბის ნაპირი. კაბის გულისპირის შებნევა რომ დროზე ვერ მოეფიქრებინა, ახლა ცალი ხელით ეჭირა იგი და შავ კაბაზე გამხდარი, თეთრი ხელის მტევანი ძალაუნებურად გეცემოდით თვალში.

— ნიკო, მე ცოცხლებში აღარ ვწე-რივარ?

— რას ამბობ, ქალო!

— აბა, სტუმარს მარტო რომ ხვდები, რას იტყვის...

ბეჟან-ბუს გაეცინა.

— ჩემო ღაო, მე რა სტუმარი ვარ, ან ამ დროს სტუმრობა სადა თქმულა?

— სტუმარი ყოველთვის სტუმარია, ახლო მეზობელი კი არა, ახლო ნათე-

სავიცი რომ იყოს და, გამთენიას კი არა, შუალამესაც რომ მოვიდეს.

— ლამაზი ხომ ხარ და ხარ, მაგრამ სიტყვა-პასუხიც რომ ასე ლამაზი გაქვს, მე ეს უფრო მაკვირვებს.

— ბეჟან, უფრო მეტადაც რომ შემაქო, ახლა ვერ გავწითლდები, დარღმა სულ გამიშრო, ძმავ, სისხლი.

— ნუ გეშინია, რაც დარღმა გავიშრო, იმას ხელახლა სიხარული შეგივსებს.

ასმათმა უღონოდ მოისვა ლოყახე ხელი.

— ჩვენს დარღს რა სიხარული-ღა უცვლის ფერს!

ბეჟანმა ნიკოს გადახედა.

— რაღაცას მიმალავთ, — თქვა ასმათმა, — ერთი პირობა გავიფიქრე. თამარელას თუ დასჭირდა რამე და ბეჟანი გამოგვიგზავნა-მეთქი, მაგრამ შენი ასე უდროოდ დროს წვევის მიზეზი ეს არ უნდა იყოს. — ასმათი უცებ გაკვირვებით შეაქცერდა ბეჟან-ბუს ხელებში. — ბეჟან, შენი ჭიქა არც პირამდე სავსეა, არც გადახრილი გიჭურავს და ღვინო რატომ წვეთავს? ბეჟან-ბუმ ჭიქას გვერდიდან გახედა.

— ხედავთ, კაცო, წელან ისე მომიჭახუნა, გაუტყლევია და ესაა!

— ეგ მომეცი, გადავადგებ. ნიკო, მთელ ჭიქაში დაუსხი სტუმარს.

ბეჟან-ბუმ გატეხილი ჭიქა არ დაანება.

— ვითომ რა უშავს, ეს სადღეგრძელო რომ ამ ჭიქით დავლიო!

— რომელი სადღეგრძელო? — იკითხა ასმათმა.

— შატბიას კარგად ყოფნის და მშვიდობით დაბრუნების.

— შატბიასი?! — ასმათმა თავისუფალ მაჯაში ბეჟან-ბუს ხელი სტაცა.

— შატბია ცოცხალი ყოფილა! — ნიკოს ნათქვამი ასმათს ახლა ზურგიდან მოესმა. ასმათმა შემობრუნება და ნიკოს მკერდში თავის ჩარგვა-ღა მოასწრო. ისეთი სიცოცხლირით აუტყდა, ბეჭებს სულ ძაგ-ძაგი გაჰქონდა. ნიკო ცალი ხელით მკერდში იკრავდა ასმა-

თის თმბაბურდულ თავს, მეფრე ზეფრე კი ბეჭებზე ეფერებოდა და თქმულს ჩულებოდა, მაგრამ მარტო დასაწყენარებად კი არა, ამით თითქო სიხარული-სავან აგრერიგად აჩუყებულ საკუთარ გულსაც აშოშმინებდა და ემუდარებოდა — ბეჟან-ბუსთან მაინც ნუ გამამხე-ლინებ ამ სიხარულით გამოწვეულ ჩემს სისუსტესო.

ასმათმა, როგორც იყო, მოითქვა სული, ასწია თავი და ცრემლებით სავსე, მაგრამ გაბრწყინებული თვალები ჯერ ნიკოს მიაპყრო, შემდეგ ბეჟან-ბუს.

— ბიჭი ცოცხალი ყოფილა, შენ კი...

— ბეჟან-ბუმ ასმათის შავ კაბას თვალი ააყოლ-ჩააყოლა.

ასმათს არაფერი უთქვამს. უცებ ნიკოს ბეჭზე მოხვეული ხელი უშვა და საძილე ოთახისაკენ წალასლასდა. ნიკომაც, ბეჟან-ბუმაც ცნობისმოყვარეობით გააყოლეს თვალი ასმათს, რომელმაც ოთახში შესვლის უმაღ კარი მჭიდროდ მოხურა.

ნიკომ კვლავ აიღო ჭიქა, ახლა ნელა შეახო იგი ბეჟან-ბუს ჭიქას, მაგრამ რა დაინახა, შიგ ღვინო განახევრებულიყო, კვლავ შეუვსო იგი და თქვა — ტყვეობიდან შატბიას მშვიდობით დაბრუნებისა იყოსო. ჭიქა ნელა აუჩქარებლად გამოსცალა და დადგა. ბეჟან-ბუმ კი ღვინო დღლია თუ არა, გატეხილი ჭიქა ცხვირსახოცში გახვია და ჭიბეში ჩაიღო.

— რას შერები, მიგაქვს? — იკითხა ნიკომ.

— ამ ჭიქას შატბიას ვაჩვენებ. როგ ჩამოვა, ერთხელ კიდევ დავლევ მის სადღეგრძელოს! ნიკოს ჩაეცინა. ბეჟან-ბუს ახალი ჭიქა დაუდგა წინ და აუვსო.

ბეჟან-ბუმ გაკვირვებით შენიშნა.

— წელან ეგ ხელადა რომ გააჭანჭყარე, თითქოს შიგ არაფერი იყო და ვინმე უხილავს, ხომ არ შეუვსია, რომ აღარ იღევ?

— შე კაცო, თუ კი ისეთი სასწაული ხდება, რომ გატყობინებენ — შენი შვილი გმირულად დაიღუპაო და ცოტა-

ხნის მერე დაღუპული ისევ ცოცხლდება, ამასთან ზელადის სასწაული რაა?

— მართლაც!

— ზომ გავს, ბეჟან, სიცოცხლე ჭინკილას?

— მაინც?

— რომ გგონია, დაიცალაო, თურმე ჯერ სადაა! ხან, პირიქით... რომ გგონია, ჯერ სადააო, თურმე დაცლილია!

მართალია, სტუმარ-მასპინძელი ერთმანეთს მზიარულად ესიტყვებოდა, მაგრამ გულისყური მაინც იმ ოთახისაკენ ჰქონდა მიპყრობილი, სადაც ასმათი იყოფებოდა.

როგორც იყო, ნაცნობი ჭრიალით გაიღო საძილე ოთახის კარი და ასმათიც გამოვიდა, მაგრამ შეხედეს თუ არა ნაკომ და ბეჟან-ბუმ, თვალებს არ დაუჯერეს. შავი სუდარის მაგივრად ასმათს რაც მოექცევებოდა, იმათგან ყველაზე ღია ფერის კაბა ჩაეცვა. ის ახლა მარტო გახარებული კი არა, თითქო ამ ერთ წუთში სასწაულებრივად მოკეთებულიც გამოიყურებოდა. რა თქმა უნდა, სასწაული იქ იმდენად არაფერ შუაში იყო, რამდენადაც კაბის ღია ვარდისფერი, რომელიც შავი სუდარით გაციებულ სახეს, ახლა სწორედ რომ „ათბობდა“.

ასმათმა ნიკოსა და ბეჟან-ბუმს გვერდით ჩაუარა. სკივრს მიაშურა.

— ნიკო, ერთი მომენმარე. — თქვა

ასმათმა. სკივრს თავი ახედეს და მათმა შატბის ნახელავი — ზემო: გამოცევა თილი თამარელას ბიუსტი ამოიღო და ისე გადაკოცნა, თითქო სულიერი ყოფილიყო.

ნიკო და ბეჟან-ბუმ უცქეროდნენ ასმათს და იცინოდნენ, თქმით კი ვერაფერს ამბობდნენ, სიტყვა თითქო ზედმეტი იყო ახლა.

ასმათი გულში ჩახუტებული ბიუსტიანად, აღელვებული, აფუსფუსებული, ჩქარი ნაბიჯით წავიდა მაგიდისაკენ, ბიუსტი მაგიდაზე, კედლის ახლოს დადგა და ნიკოს მიუბრუნდა:

— თქვენთან ერთად ცოტას მეც დავლევ, შვილი არ ვადღეგრძელო?

ნიკომ დაუსხა ასმათს მომცრო, თლილ საღვინე ჭიქაში წმინდა სანთლის ფერი, გამჭვირვალე ცოლიკაური და მიაწოდა. ასმათმა ჭიქა ჩამოართვა. ნიკომ და ბეჟან-ბუმ ასწიეს თავთავისი ჭიქა.

ამ სიხარულს ახლა ვერავითარი სიტყვა და სადღეგრძელო ვერ გამოხატავდა და არც ცდილან ეთქვათ რამე. სამათვემ ჯერ ღიმილით გაუსწორეს თვალი ერთმანეთს, მერე ჭიქა ჭიქას შეახეს და... ასმათს ჭიქა ჯერ ტუჩთან არც მიეტანა, რომ უეცრად ხელიდან გაუვარდა იგი და, თვითონაც ადგილზე ჩაიყეცა.

შეოთხე ნაწილის დასასრული.

მადრა აუზანიძე

ციკლიდან „მცხეთის ხიდვანი“

პატივისცემით კონსტანტინე გამსახურდიას...

გამათბე, მცირა...

ნუ მომიხურავ კარს... შემომიშვი,
გავნათღე შენი ფრესკების ფერით,
მე მტკვრის ტალღების ემბაზში ვიშვი,
დავტკბი არაგვის ნაპირთა ცქერით.
ჩემს სულში ჯვარი აქ აღიმართა —
მისი სიმძიმის გავხდი მზიდველი,

ტანჯული მცველი.
მისით ვფარვიდი ჩემს მიწას, ენას,
მისით სწავლობდა ოცნება ფრენას...
თუმც ისიც უწყვი:

მე სადღაც დავრჩი
მეხობზე მიწის ფერთა და ხმათა,
მზის და ცეცხლისაც დავრჩი

მლოცველი,
მზე არ ჩასულა,
შენს თავზე ბრწყინავს,

ჩრდილს ლაფვარდიდან მესვრის არწივი...
სურნელოვანმა

დამცხრილა წვიმამ,

შენი ცის წვიმამ...

ვგრძნობ: შენი ზარი ჩემს გულში წივის...
მტანჯავს მიკრული შენზე მარჯვენა,
კედლიდან სისხლი წვეთ-წვეთად სცვივა...
მე აქ მოვნახე ზენართან ენა,
შენთან შთენილი გამათბე, მცირა.

მე ვარ გუშაგი,

შენი გუშაგი.

შენი გუშაგი მარად ერთგული...

ნუ მომიხურავ კარს, შემომიშვი.

ამ კართან იწვის

შენს სიყვარულში დამდნარი გული...

• • •

გაღებულია ნანატრი კარი
და შემოვდივარ ერთადერთ თხოვნით:
მიხურე კარი,
მიხურე კარი,

რომ არ შემომყვეს სეტყვა და ქარი —
გმირთა სიმშვიდე არ დაარღვიოს,
შენი კედლები არ ჩამოშალოს,
შენი ფრესკები არ ჩამორეცხოს;
მე მეშინია:

თან არ შემომყვეს უფსკრული ღამის,
ანდა იღდა ფიალა შხამით...

ვინც გამოცვეთა შენი მშვენება,
ვერ მივაკარებ ჩრდილსა და სიოს,

ავს და ცივ სიოს.

ვისაოებ: შენი გუმბათის შუქმა
დამკრას, გამათბოს, თუნდ მტვრად
მაქციოს...

შენი საბელი სურნელოვანი
უფრო ცხელია, ვიდრე ლაღარი,
შენი არმაზი უფრო მაღალი
და სისხლით სავსე, ვიდრე გოლგოთა.
მიხურე კარი,

გოდების კარი,

რომ არ შემომყვეს გრიგალი, ქარი,
სადაც ვახტანგის საფლავი შფოთავს.
მე მეშინია: არ შემოიჭრას

გზააზნეული სეტყვა და ქარი,
თუნდ ცივი სიო.
მე ვღვავარ შენთან, თვალს ვერ
ვაშორებ

გამოტირებულ
მტკვარსა და არავგს, *მარცხენა*
ბაგინეტს — სიონს, *მარჯვენა*
ჩვენს მაღალ სიონს

ღამე მცხეთაში

თბილი მთვარეა,
თბილი ნათელი...
ბეუტავს ვარსკვლავი ალვის
ფოთლებში.
ვით თეთრი გედის მოქნილი ყელი,
წევს ნისლის ბოლი
ზედაზნის მთებში.
ცაზე კი ბრწყინავს პატარა ღრუბელი,
ღრუბელი—ამ ცის თეთრი ჩუქურთმა,—
ის ელავს რალაც სიზმრულ ფერებად.
შევხარი მცხეთის ქადრების სუნთქვას
და მოშუქებულ მშვენიერებას...
თბილი ღამეა,
სძინავს ძველ მცხეთას —
თვალს საშოთხეთა,
და დიდ ღუმელში შემოდის ჩემში
შრიალი ზეთა,

სითბო იმ ზელთა,
ვინაც აშენა დიდი ტაძარი.
და მესმის მისი გოდების ზარი
გულში გუგუნებს ხმა დედა ზარის.
ო, მცხეთა, მცხეთა,
შენთან დაედვა
სათავე ქართულის გმირულ ცხოვრებას.
მე ვღვავარ უხმოდ აწ დამდნარ კართან
და ვგრძნობ: წარსული
უხილავ ტუჩით მუამზორება.
აქ დაღვრილ სისხლის,
აქ დაღვრილ ცრემლთა
სიმძიმეს მიწა თითქოს ვერ უძლებს.
ჩამესმის: შენი კედლების კვნესა,
გოდება დამზრალ შენ ძველთა ფერთა...
თუმც ისევ ისე მტკიცედ დგას ფუძე,
დიდების ფუძე იბრძვის და კვესავს.

მე კიდევ მოვალ...

მე არ გავქრები,
მე მოვალ კიდევ,
ცას მივეხლევი გაშლილი მხრებით,
მოვალ ყვავილი
სურნელოვანი,
მოვალ კეთილი —
არა ბოროტი...
დიდილოს თვალით,
ყაყაჩოს თვალით
მწამს გადავხედავ
შენს ღამაზე კიდეს.
მე მოვალ კიდევ...
შენ აქ დამხვდები
ასევე დიდი
მაღალი, თბილი-

შენ ვერ დაგფარავს
დროს სქელი ბინდი,
შენ ვერ დაგფარავს
გადავიწყების სასტიკი ჩრდილი...
მე მოვალ კიდევ
შენი დანგრევის,
დამხობის მტერი,
მუხლმოდრეკილი
თაყვანს გცემ ისევ —
შენ — ჩემი გულის ჩაუჭრობ მნათობს.
მოვალ ათასი —
მეტი წლის შემდეგ
მე შენთა ქვათა მარადი მტვერი...
მკერა გაყინულს
შენი დიდება შუქით გამათბობს.

უსასწაულოდ რაა ცხოვრება

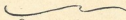
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

უსასწაულოდ რაა ცხოვრება,
იგი ჰაობად დაიტბორება.
სასწაული კი ბევრად ბევრია...
სასწაულია სამყაროს წყობა,
მიწა-სიცოცხლე ძარღვში რომ უჩქეფს,
ირემის მიერ ირემის ხმომა,
ფოთლებცქრიალა პატარა ია, —

ქვას რომ გახეთქავს და ზვერავს
ბუჩქებს,
აპრილის კვირტი, რომელშიც ძინავს
ყვავილთა ფერებს და სურნელებას,
ზღვის ქარიშხალი, მისი ტალღების
დაუცხრომელი, სასტიკი ვნება.
სასწაულია შემოსვლა შენში
გაგრძელებული ცვარნამით დილის,
ანდა საღამოს ვეება ჩრდილი,
ულრუბლო ღამის მწვანე თვალები

და გაზაფხულის ნატერვალები...
ჩემთვის ნამდვილი სასწაულია
ქვეყანა, სადაც თამარს უვლია,
სად რუსთაველის დიდი სულია.
გადარჩენილი სვეტიცხოველი,
ზედ დამჩნეული ხანძრების კვალი,
ძველი ფრესკები ფერთა მთოველი
და მინაბული მშვენიების თვალი...
სასწაულია ეს ყოველივე,
დღეც რომ ლაქვარდში ცურავს,
ლივლივებს.

თითონ სიცოცხლე სასწაულია,
სასწაულია კაცი, რომლისაც
გულში ზემით მზეს გაუვლია...
უსასწაულოდ,
უსვეტიცხოვლოდ რაღაა მცხეთა —
ადგილი ცრემლთა და სიამეთა.

ბოჩის შაგბათში მ წ ვ ე რ ვ ა დ ი

მოთხრობა

ისინი იყვნენ სამნი — ცაში თავბრუ-
დამხვევად ასვეტილი ყინულოვანი ქარა-
ფების მოიერიშენი. მწვერვალი, რომე-
ლზეც ისინი აღიოდნენ, ქედების თვალ-
უწვდენელ ოკეანეში მეფობდა მალ-
ლიდან უცნაურად და პირქუშად გაპ-
ყურებდა შორეულ მიწას და ადამიანს
გამოწვევას უგზავნიდა დღემილით. თით-
ქოს ეუბნებოდა ნიშნისმოგებით:

— შენ შეგიძლია, მხოლოდ შორით
დასტებ, ჩემი დამორჩილება კი არ შე-
გიძლია.

ადამიანმა მიიღო გამოწვევა, მიიღო და
არაერთხელ სცადა ბუმბერაზის დალა-
შქვრა, მაგრამ ყოველთვის უშედეგოდ.
ყველაზე გამბედავები და ძლიერებიც
კი უკან იხევდნენ მწვერვალის ციკაბო
ქარაფებთან. მწვერვალი კი, თავისი
გამარჯვებით გახარებული, უფრო მრი-
სხანედ და გულზეიდად იდგა, უფრო
აღიზიანებდა მათ მიუდგომლობით.

...სამმა დატოვა უკანასკნელი ბანაკი,
უკვე რამდენიმე საათია შეუსვენებელივ
მიცოცავენ ციკაბო ფერდობებზე.
უკან მოიტოვეს მორენის შავი ზოლი,
მყინვართა უცნაური კედლები, ნაშქერე-
ბზე ზრით ამოშანთული ლაქები.

ჯგუფს მეთაურობს ჯემალ ვარდა-
ნაძე — ორმოც წელს მიღწეული ვეფ-
კაცი, შუბლგახსნილი, ოდნავ სევდიანი
სახით და ჰკვიანი შავი თვალებით. მი-
სი არც თუ მაღალი, მაგრამ მკვრივად
ჩამოსხმული ფიგურა სუნთქავს ენერგი-
ითა და შეუპოვრობით. აუჩქარებელ,
მტკიცე ნაბიჯებში, ხელების მარჯვე მო-
ძრაობაში იგრძნობა დიდი ძალა.

ქვათა ნაშალზე, კლდეთა და ყინულთა

ქაოსში, გაბედულად, თავისუფლად,
ძალის უხილავი დაძაბვის გარეშე მო-
ძრაობს. ყველაფერი მეტყველებს იმა-
ზე, რომ მთები მისთვის მშობლიური
სახლია, რომ აქ თავს ისე გრძნობს, რო-
გორც მეზღაური ზღვაში.

მზესა და ქარში გარუჯული ამ სპორტ-
სმენის მნახველი ვერ იტყვის, რომ ეს
სწორედ ის ვარდანაძეა, რომელსაც
იცნობენ როგორც ნიჭიერ სწავ-
ლულს — რთულ მათემატიკურ გამო-
კვლევებს რომ უძღვნა სიცოცხლე. არც
თუ ისე ადვილი შესათავსებელია წარ-
მოდგენაში სწავლულის კაფანდარა
და ალბინისტის გარეგნულად უხეში სა-
ხეები.

ვარდანაძემ დიდი ხნის წინათ, სტუდე-
ნტობის დროს, შეიყვარა მთები და მას
შემდეგ ორი გატაცება აქვს — მათემა-
ტიკა და ალბინიზმი. მას არაერთხელ
უთქვამს, რომ მთების დიდებული სილა-
მაზე, მათი იღუმალი მყუდროება
ეხმარება ყველაზე განყენებული, დაბ-
ლართული აბსტრაქციების ამოხსნაში.

ვარდანაძეს კვალში მიჰყვება მაღალი,
ოდნავ გამზდარი პეტრე კლიმოვი —
საბჭოთა არმიის ოფიცერი, მოძრავი,
მზიარული კაცი. სასაზღვრო ჯარში მრავ-
ალი წლის სამსახურმა იგი მიაჩვია
ყოველგვარ გარემოებასთან შეთვისე-
ბას.

არ არსებობდა მდგომარეობა, რომე-
ლსაც შესძლებოდა კლიმოვის წონასწო-
რობიდან გამოყვანა. შექმნილი მძიმე
მდგომარეობიდან გამოსავალს იგი ყვე-
ლგან და ყოველთვის პოულობდა, უცვ-
ლელად ინარჩუნებდა თავდაპირილობას

კრება ზევით, ხანაც ღრანტეებში იკარგება. გეგონება ერთ და იმავე ადგილს ტყეპნი, ან მოჯადოებულ წრეში მოძრაობ, ეს გვანცავს და გახელვებს.

განსაკუთრებით გაუძნელდათ სვლა ვიწრო კლდეკარში, რომლის ორივე მხარეს აღმართულა შვეული კლდეები. აქ თითქოს ვიღაცას ჯადოსნური ჭაღები აუნთია და მსუბუქი ვერცხლოვანი ათინათით გაუბრწყინებია ყველაფერი, მაგრამ ვის სცალია ზღაპრული სილამაზის საცვრეტად. ნელა, ნაბიჯ-ნაბიჯ იკეცება გზა, სადაც ყოველი გაუფრთხილებელი მოძრაობა დაღუპვას უდრის.

მთამსვლელებს ერთი სული აქვთ — ჩქარა დააღწიონ თავი მაჯლაჯუნასავით მოხვეულ კლდის ცივ მკლავებს. მაგრამ იქ, სადაც დერეფნის დასასრულს ელოდნენ, დაინახეს დაგმანული ჩიხი. ყინულოვანი ტომრიდან ერთი გამოსავალია დარჩათ: გადალახონ წინ შვეულად აღმართული კედელი.

...როცა უკანასკნელი კაუჭი ჩაესო, როცა მოიჭრა უკანასკნელი საფეხური და ზედაპირზე ამოზოზდნენ, ძალა თითქმის აღარ ჰქონდათ. და ახლა მზერას სტაცებთ ვრცელი, თოვლიანი უდაბნო. მზის ნათელ სხივებზე იგი ელვარებს მირიადი ფერის ნაპერწყმებით და ხეტოქმენელი სილამაზით უხმობს ალბინისტებს. მაგრამ ეს არის მაცდუნებელი სილამაზე. მათ კარგად იციან, რომ ეს დიდებული თოვლის ხალიჩა ფარავს უფსკერო ნაპრალებსა და ორმოებს, როგორც ბალახის ხასხასა სიმწვანე ფარავს ჭიობის საფლობს.

ბრძოლის გაგრძელებისათვის დასვენება სჭირდებათ. არაქათგამოცლილები თოვლზე განერთხნენ და მძიმედ სუნთქავენ. მაგრამ ახლაც კი, როცა მათი სურვილი მხოლოდ დასვენებაა და ტანში ცრით დაძაბულობისაგან, მოხიბლულნი არიან მათ წინ გაშლილი ვრცელი პანორამის სილამაზით. ირგვლივ თეთრი სიჩუმის სამყაროა. უძირო ლურჯ ცაში აზიდულან უცნაური ფორმისა და მოხაზულობის მწვერვალები. ყველა მწვე-

რვალზე მაღალი, განმარტოებით დგას ერთი პიკი — ჩვენი გმირთა სამაჯრის მიზანი და ლტოლვა. მწვერვლის ხერგილი მყინვარები და ნაბღბივით გაშლილი ველები ამ სიმაღლიდან გიგანტურ რელიეფურ რუკას მოგაგონებთ.

დაუფიქარი სურათი გულში ღრმა, ამალელებელ გამოძახილს პოულობს. რაოდენ უცნაური და წინააღმდეგობებით სავსეა ადამიანის სული! თითოეულს ესმის, რომ მთებში ელის ხიფათი, შეიძლება სიკვდილიც, მაგრამ მოჯადოებულებით მაინც აქეთყენ მოილტვის, მთები იზიდავს მაგნიტივით. ამ წუთებში, თითქოს შეერწყმენო დიდებულ ბუნებას, ადამიანები გრძნობენ აუწერელ სულიერ სიხარულს, უძლეველ სიმხნევებს.

...მძიმე გზა გრძელდება. მეწინავე ვარდანაძე რამდენჯერმე მოულოდნელად ვარდება თოვლქვეშ დამალულ ნაპრალში, ხან კიდესთან იმაგრებს თავს, ხან უფსკრულის თავზე თოვით ეკიდება. სიმაღლე, როგორც შხამი, უჩუმრად, მაგრამ განუწყვეტლივ იცლის ძალასა და ნებისყოფას, მძიმე ტვირთად აწევბა სხეულს, აჩლუნგებს გონებას, აზრს. მთამსვლელებს ზოგჯერ ჰგონიათ — მიდიან უსასრულოდ დიდ ხანს და ამ დაუსრულებელ, ერთფეროვან მოძრაობაში გამოიხატება მათი არსებობის მიზანი და აზრი.

მზე საშინლად ტანჯათ. თოვლის კრისტალებში გარდატეხილი სხივები უთვალავ ნაირფერ ცისარტყელად ანათებს. სხვა დროს ეს ფეერული სანახაობა აღტაცებაში მოიყვანდა, ახლა თვალებში აუტანელ ტკივილებს იწვევს.

— ვერაფერს ვერ ვხედავ! — მოულოდნელად გაისმა კრუმინშის შეშინებული ხმა. როცა ფლატეში გადაუვარდა მზის სათვალეები, კრუმინშმა დროზე არ შეცვალა ის, დაეზარა ზურგანთის გახსნა. ეს კი მეტად ძვირი დაუჯდა. მთები მკაცრად სჯიან უმნიშვნელო დაუდევრობისათვისაც. იანი მოძრაობდა ბრმის გაუბედავი ნაბიჯებით, უცნაური

ქანაობით, თითქოს ეშინოდა უხილავი დაბრკოლებისა. ჭუთუთოები ანთებოდა, თვალთაგან ცრემლები სდიოდა. ორნი გამოეშურნენ ამხანაგისაკენ. ბანდების სქელი ფენით შეუზღიეს თავი და მხრე-ბი შეაშველეს, რომ არ წაქცეულიყო.

მდგომარეობა მეტად გართულდა. იანი სრულიად უმწეო გახდა. მას მხოლოდ თანამგზავრებზე დაყრდნობით შეეძლო სიარული. ისედაც ძნელი წინსვლა, თითქმის შეუძლებელი გაქცევა.

— აქ დამტოვეთ და განაგრძეთ იერიში. მე გავძლებ თქვენს დაბრუნებაზე, — ითხოვა იანმა.

— გაჩუმდი, — მკაცრად უთხრა ვარდანამ. — უფიქრდები, რას გვთავაზობ? ამ მდგომარეობაში მარტო დარჩენა დალუბვას ნიშნავს. იქნებ ჩვენც შეგვემთხვეს რამე გაუთვალისწინებელი. მაშინ რა გქნათ?

ყველას ესმის, რომ უნდა მიიღონ გარკვეული გადაწყვეტილება. მაგრამ ვერც ერთი ვერ ბედავს ძირს დაშვებაზე ლაპარაკს. ეს მიაჩნიათ უკანდახევად, შესაძლებელია შექმნილ მდგომარეობაში გამართლებულად, მაგრამ მაინც სამარცხვინო დამარცხებად. ამდენი განსაცდელის გამოვლის, ამდენი ვაივაგლახისა და ტანჯვის შემდეგ უარი ეთქვათ ბრძოლის გაგრძელებაზე და ეცნოთ თავი დამარცხებულად — ამაზე ფიქრიც წარმოუდგენელი იყო. ნალვლიან ფიქრებში წასულნი ღუშმან და, როგორც ზღბა ამგვარ წუთებში, გულის სიღრმეში კიდევ უღვივით მდგომარეობიდან გამოსვლის რალაც იმედი...

ამასთან, აშინდმა მკვეთრად იწყო ცვლილება. აქამდე მკაფიოდ მოხაზული თოვლიანი ფერდობები ბინდბუნდში ჩაწვნენ, მაქმანივით დაირბა ნისლის ბოლქვები. საიდანღაც მოჭარდნენ ღრუბლები და ყველაფერი კვამლისფერ სუდარაში გაჰხვიეს. ნისლის ზღვაში ხან აქ, ხან იქ ამოცურდება მხოლოდ ქედების თხემები და მაღალი მწვერვალების ფიწლები. შესამჩნევად აცივდა. ჰაერში გაჩნდა ჭერ კიდევ სუსტი

ქარით ახვეტილი თოვლის მტვერი. იგრძნობა მოახლოება ^{ქარიშხლისა} ^{მეტეორისა}, რომელიც ასეთ სიმაღლეებზე შეტად დაუნდობელია და მძვინვარე.

ქარიშხალში მოძრაობა თვითმკვლელობას უდრის. უნდა მოიცადონ, სანამ ქარიშხალი გადაივლის. მაგრამ თავშესაფარი რომ არსად არის. თვალის ნაწიერზე ტიტველი ფერდობები ჩანან მხოლოდ.

— სანამ ქარიშხალი ფრთებს გაშლის, უნდა მოვასწოროთ თოვლში ჩამალვა! — ეუბნება ჯეშალი კლიმოვს.

ქარის დაუოკებელ ქროლვაში დაიწყეს თოვლის ამოთხრა. ამ გაცხარებულ შრომაში მონაწილეობს კლიმოვიც, იგი თოვლის გუნდებს ხვეტავს ხელებით. ჩქარობენ, სტიქიას უნდა წაართვან ძვირფასი წუთები სიცოცხლის შესანარჩუნებლად. სტიქიამ კი, თითქოს გაჯიუტდომ, დაიწყო ველური, ბოზოქარი როკვა. და როცა გამძაფრებული ქარი მოაწყდათ გრიგალის ძალით, სამმა ძლივს მოასწრო დამალვა თოვლის ბნელსა და ვიწრო თავშესაფარში.

...ისინი თითქოს არყოფნაში მოხედნენ, გარემოცულნი წყვდიადით და სიციხილით. დაეკარგათ წარმოდგენა დროსა და სივრცეზე. საკუთარ ფიქრებთან და განცდებთან განმარტოებულნი არც ლაპარაკობენ. მესსიერებაში უწესრიგოდ ამოტივტივდნენ წარსულის მოვლენები. ვარდანამს რატომღაც გაახსენდა პირველი მეცნიერული ნათლობა, როცა მიაკვლია მანამდე დაუმტკიცებლად ცნობილი თეორემის დასაბუთებას. მოაგონდა ის ღელვა, მტანჯველი ეკვები, სულს რომ უბურღავდნენ მაშინ ჯერ კიდევ ჰაუუს თეორემის დამტკიცების ძიებაში. ამ თეორემაზე ხომ ტყუილად იმტრევდნენ თავს ცნობილი მათემატიკოსები. და ჰაუუს რომ არ ქპონოდა რწმენა საკუთარი ძალისა, არ ექნებოდა აზარტული სურვილი მტკიცების ძიებისა და ვერც გაიშარჩვებდა. ახლაც ვარდანამ ფიქრობს იმაზე, რომ ცხოვრებაში უნდა შეგეძლოს გამარ-

ჯვების გზების პოვნა, უნდა გვეროდეს საკუთარი თავისა.

კლიოპეტრა კი გაიხსენა ომის წლების ის მძიმე ეპიზოდები, რომლებიც კინალამ სიცოცხლის ფასად დაუჯდა. ახლოს გამსკდარმა ყუმბარამ ცოცხლად ჩაპარხა ბლინდაქში. პეტრემ ახლაც თითქმის ფიზიკურად განიცადა დაყრილი მიწის სიმძიმე და აუტანელი ტვირლები ყურში განუწყვეტელი წივილისაგან.

მოგონებათა უჩვეულო თამაშში იან კრუმინში ისევ განიცადა პარაშუტით პირველი ხტომა. რატომღაც თვალეზი დახუჭა, თითქოს ჯოჯოხეთურ სიბნელებში ეს შეიძლება დახმარებოდა მესხიერების მუშაობას. ისევ წარმოიდგინა—მიპტრის მიწისაკენ, როგორც უწოდებოდა, მიაპოვს თხელ ღრუბლებს.

... არ ყოფნით ჰაერი. ისინი მოიცვა აბათიამ და სისუსტემ. ეს თავშესაფარი შეიძლება თოვლის სამარე გახდეს. წვანან უხმოდ, მხოლოდ ზოგჯერ ხელეზით ეხებოდა ერთმანეთს. ალბათ იმიტომ, რომ იგრძნონ ამხანაგის სხეულის სითბო და ამაში იპოვონ გამხსნევე და სიხარული. ახლაც არა აქვთ არც შიში და არც ეჭვები. თითოეული ქვეცნობიერად განაგრძობს მწვერვალზე ასვლას — ასვლას, რომელსაც შეალივის მთელი ძალა.

რამდენმა ხანმა გაიარა თოვლის ტყვეობაში, — საათმა თუ დღეღამემ. — ვერც ერთი ვერ გეტყვოდათ. მაგრამ, როცა გამოძვრნენ თოვლის საფარიდან, საშინელი ქარიშხალი თითქოს არც ყოფილა. ისევ მშვიდი, იდუმალია მთები. მხოლოდ გზის ელვარე შექმნე მოციაგე მხიარული ნაპერწკლები და ცისფერი ნაქერები მოაგონებთ გადავლილ ქარიშხალს. სამივე უღონოდ გაიშოტა თოვლზე. მათ ახლა მხოლოდ ერთი სურვილი აქვთ — ისუნთქონ და ისუნთქონ დამატარებელად ტკბილი ჰაერი.

ღრმა მყუდროება დაარღვია ალტაცებულმა ხმამ:

— მე ისევ გხედავ!

ეს კრუმინში ყვირის, ის კრუმინში,

რომელიც კინალამ ამხანაგებს უწოდებოდა ბარგი გახდა.

ხიზლიწმუნება

— ეს რა ესმით ჩემს ყურებს? მუნჯებმა ენა აიღეს, — ხუმრობის ტონით გამოეხმაურა კლიოპეტრა. — თოვლი მარგებელიაო. თოვლის ტომარამ, რომელმაც კინალამ დაგვალჩო, ალბათ, შეგინარჩუნა მხედველობა. იცი როგორ მკურნალობენ თვალეზს სიბნელით? ჩვენ შეგვიძლია ავიღოთ პატენტები ამ წესით მკურნალობაზე. მაგრამ უბედურება ისაა, რომ, სანამ აქამდე ამოაღწევს ავადმყოფი, ფეხებსაც გაფშავებს.

მაგრამ ალბინისტებს ხუმრობისათვის არ ცალიათ. მათი მდგომარეობა უკიდურესად მძიმე ხდება. ფიზიკურად გამოფიტულებს არ გააჩნიათ საკვების საკმარისი, მწვერვალამდე კი ჯოჯოხეთური გზა უდევთ. კარგად იციან — გზა იქნება ეკლიანი, მაგრამ მაინც მზად არიან ყველაფრისათვის, რათა მიაღწიონ მიზანს, დაამტკიცონ: ადამიანის სიმამაცე და ნებისყოფა გაუტეხელია.

სამსი ისევ შეუპოვრად მიიწევნენ ზევით. ახლა, როცა მწვერვალამდე ცოტალა რჩებათ და გადამწყვეტი მიჯნა უნდა აიღონ, მთამ გაათქეცა წინააღმდეგობა, ბრძოლა შესთავაზა ყველაზე მძიმე, მიუდგომელ პოზიციებთან.

წინ რამდენიმე უცნაურ იარუსად, ერთი მეორის მიყოლებით აზიდულა შევეული კლდოვანი კედელი. ეს არის სწორედ ის, რომელსაც ალბინისტები „უანდარმებს“ უწოდებენ. მრისხანე, მიუკარებელ გუშაგებად აღმართულან ისინი მწვერვალის მისაღვომებთან, თითქოს მის მყუდროებას დაარჯობნო. პირველი „უანდარმი“ დასძლიეს ისეთი ძნელი შერკინების შემდეგ, რომ თითქმის არაქათი გამოეცალათ. კიდევ რჩებათ ერთი კლდოვანი იარუსი. როცა ეს შევეულად ასხლეტილი კედელი დაინახეს, შიში შეეპარათ, თითოეული გაკენწლა ეჭვმა — „დაეძლევთ?“ მაგრამ შიში და ეჭვი იქვე დასძლია ნებისყოფითა და ვიუცაცობით დაბადებულმა გამბედაობამ.

დაიწყო უკანასკნელი „უანდარმის“ თავბრუდამხვევი იერიში. მეწინავე ვარდნაძეა — ყველაზე გამოცდილი, მშვიდი და აუტქარბელი. იგი უკაფავს გზას ამხანაგებს, რომლებიც მიჰყვებიან ისე, როგორც ჭარისკაცები მიჰყვებიან მეთაურს ბრძოლის ველზე.

გაიშვიათებულ პაერში უჩვეულოდ ისმის ალპინისტის ჩაქუჩის კაკუნი. პიტალო კლდეში ესობა კაუჭი, რომელზეც მაგრდება დამზღვევი თოკი. ჯეშალი ეტმასნება კედელს, თითქოს სურს ჩაეხუტოს ვნებიანად. როგორი წარმოდგენილი სასწაულით იმაგრებს თავს ამ გლუვსა და მოყინულ ზედაპირზე! მაგრამ არა. მთის სტიქიასთან ბრძოლაში სასწაული არ ხდება. აქ ყველაფერს წვევტს აკრობატულ სიმარდესთან შერწყმული რკინისებური ამტანობა გაჭრთნილი სხეულისა.

მთამსვლელი პოულობს საყრდენს იქ, სადაც ფრინველიც კი ვერ დაჭდება. ერთგან წრიაპის წვერით ებჯინება ძნელად შესამჩნევ შვერილს, მეორეგან სხეულის მთელი სიმძიმე კლდის ნაწიბურში ჩაბლაუჭებული თითების წვერებზე გადააქვს.

ყოველი მოძრაობა გაანგარიშებულია. მასში არ არის არავითარი აჩქარება. ის ემორჩილება იმ საოცარ გრძნობას, რომელიც აერთებს ინტუიციასა და შეხების სიფაქიზეს, რომელმაც საშუალება მისცა ალპინისტს ნაბიჯ-ნაბიჯ გადაეღახა საშინელი ხრამი. ვარდნაძე მოეცვა შთაგონებას, რომლითაც ადამიანი შეუძლებელს შეიძლებს. მეწინავე ხან პირდაპირ ზევით მიცოცავს, ხან მანევრით უხვევს განზე. მას გაბედულად და მტკიცედ მიჰყვებიან ამხანაგები.

„უანდარმი“ საშიშია არა მარტო გიგანტური შვეული კედლით, არამედ კლდეების მსხვერველობით. გამოფიტული ქანის ნამტვრევები ფეხქვეშ იფშვნება და ჭურვის მსგავსად ეცემა უფსკრულებში. ამან კი რამდენჯერმე გამოიწვია ქვათა ცვენა — უფრო საშიში, ვიდრე თოვლის ზეფი, თავის გზაზე

ყველაფერს რომ ამსხვრევს და წაღუკავს ხოლმე. ქვათა ნიადაგის ნაქვერამე ბედზე გადაურჩნენ.

კიდევ ცოტა ჯაფა და კლდოვანი კედელი აღებული იქნება. ორნი უკვე ხელავენ, როგორ აღის ჯეშალი პატარა მოუდანზე, სიდანაც უკანასკნელ ნახტომს გააკეთებენ მწვერვალისაკენ. ისინი უჩვეულო აღფრთოვანებამ მოიცვა. რომ შესძლებოდათ, ეს შინაგანი აღტყნება სიმღერით უნდა გამოეხატათ.

მაგრამ გაუგებარი და ახირებული იმ ბრმა ძალის თამაში, რომელსაც შემთხვევას უწოდებენ. მას შეუძლია გამარჯვებისაკენ გზის გაადვილება და კატასტროფამდე მიყვანაც. ეს უკანასკნელი მოხდა აქაც. სასიკვდილო საფრთხემ, ფეხდაფეხ რომ მიჰყვებოდა ალპინისტებს, სწორედ ახლა გამოიღო მსახერალი ხელი...

ჩამოვარდნილმა ქვის ბრტყელმა ნამტვრევმა, როგორც მჭრელი ნაჯახის დარტყმამ, გადაკვეთა გაჭიმული თოკი, და მასზე ბოლოში მიბმულ კლიმოვს მაშინვე გამოეცალა საყრდენი. ერთ წამს გაშმაგებით ცდილობდა ჩაბლაუჭებოდა კლდეს, მაგრამ კლდე მიუტარებელი იყო და გლუვი, პეტრეს სხეულმა ნელა იწყო დაშვება, შემდეგ მოწყდა, ჩაცურდა. მერე არაფერს გამოადებია, უმატა სიჩქარეს, გადაევლო ფლატეს და გაუჩინარდა უფსკრულის სიღრმეში.

ყველაფერი მოხდა ისე მოულოდნელად, რომ დასაღუჰად განწირულს ვერაფრით ვერ დაეხმარნენ. და ისედაც არაფერის გაკეთება არ შეეძლოთ. სტიქიის მსახერალმა ხელმა ზუსტად და ძლიერად დაარტყა. უსიტყვოდ იდგნენ კრუმინში და ვარდნაძე, თავზარდაცემულნი ამხანაგის დაღუპვით. მათ ვერ ეპოვათ სიტყვები, რომ გამოეხატათ შემაძრწუნებელი მწუხარების სიღრმე, განცდილის ტკივილები.

ამ ტრაგიკულ შემთხვევის შემდეგ საჭირო იყო იერიშის შეწყვეტა და უკან დაბრუნება. მაგრამ ეს რას მისცემდათ ახლა? საერთო საჭმისათვის თავდაღებული ამხანაგის დაღუპვის

ცნობის ჩატანა შეეძლოთ მხოლოდ. არა, ახლაც კი, მათ არ შეეძლოთ უკან-
დახვევა. მწუხარება და ნაღველი მათ
სულში გადადნა მოქმედების რკინისე-
ბურ გადაწყვეტილებად.

და მისცეს დუმილით ფიცი —არ და-
ბიონ უკან, განაგრძონ ასვლა, გვეთონ
და გაიმარჯვონ. მათი უკანდახვევა იქნე-
ბოდა დეზერტირობის მსგავსი. აქ, მიუ-
ვალი მწვერვალების თეთრი სიჩუმის
ცივ სამეფოში გამეორდა ის, რაც ასო-
ბით და ათასობით ხდება ცხოვრებაში.
დაცემულთა გმირობა აღანთებს ცოცხ-
ალთა გულებს.

...ორნი ისევ მიდიან და ეჩვენებათ,
რომ დაღუპული მეგობარი უხილავად,
კვლდაკვალ მიჰყვებათ, რომ მკედრის
ტვირთი ცოცხლების მხრებში გაინაწი-
ლეს და, რაც არ უნდა დაუჯდეთ, მწვე-
რვალზე უნდა აზიდონ.

დამარბმავებლად თეთრი სხივთა ნა-
კადით განათებული მწვერვალი კი ამაღ-
ლებულა მუქ ცისფერ ფონზე, როგორც
არაჩვეულებრივი, ზღაპრული პირამი-
და. მის თავანსა და მთამსვლელთა შო-
რის გაქიმულა გრძელი, დაკბილული
თხემი, რომლის ორივე მხარეს ციცი-
ბოდ ეშვებიან თოვლიანი ფერდობები.
წინ სავალი გზა გადის მხოლოდ ამ
თხემზე, გემის ქიმივით ვიწროსა და მა-
ხვილზე. მასზე სიარული ისეთივეა, რო-
გორც მოძრაობა გაქიმულ სრიალა ბა-
გირზე. ერთი არასწორი ნაბიჯი განუ-
და, აუცილებლად გადაიჩეხებიან ციცი-
ბო ფერდობზე. გადაჩეხილთა კვალ და
კვალ დაცურდება ზეგვი. ათასობით ტო-
ნა თოვლი დაუოკებელი სრბოლივით ჩა-
შვავდება ძირს და სასიკვდილო სავანით
დაფარავს ყველაფერს. მთამსვლელების
ახლოს დრო და დრო კვამლივით აბო-
ლქვდებოდა თეთრი ლაქა. მერე მოუ-
ლოდნელად იქუხებდა ზეგვი და იწყე-
ბდა დაუოკებელ მრისხანე დაშვებას,
მიზობოქრობდა დაღმართიდან დაღმარ-
თზე და ფაფარს იყრიდა.

მაგრამ აღამიანები წარბსაც არ უხრ-
იან სტიქიის მრისხანებას. ჯერადი იქნენ
დაეწყებიათ საშიშროება. მთელი გუ-
ლისყური სატევრის წვერივით ბასრ,
მოყინულ თხემზე სიარულში აქვთ ჩაქ-
სოვილი.

სუნთქვაშეკრულები, ახლა მეტრებს კ-
არა, სივრცის საცოდავ სანტიმეტრებს
იპყრობენ. ოთხ კიდურზე ბოძლივით
ძლივს იმაგრებენ წონასწორობას ქარის
შემობერვაზე. ბოლოს ვარდანაძემ და
კრუმინში ფეხი დაადგეს პიკის მოტი-
ტვლებულ კლდოვან ზედაპირს. მთა და-
მარცხებული იყო. და ქარიც, —აქამდე
ძირს ჩამოყრას რომ უქაღდა მთამსვლე-
ლებს, თითქოს აღამიანთა შეუპოვრობი-
თა და გაუტეხელი ნებისყოფით დაუ-
რგებელი, —მოულოდნელად მიყუჩდა.

ისინი იღგნენ გრანდიოზული პიკის
უმაღლეს წერტილზე. მათს ზემოთ მხო-
ლოდ მზე და ცა იყო. ისინი მოეცე-
ა რაღაც დიდს, ვიდრე კმაყოფილება და
სიხარულს. ეს იყო შესრულებული
მოვალეობის ყოვლად შეუდარებელი
შეგრძნება, გამარჯვებულებისა და მეზ-
რძოლების სიამაყე. თითოეულს ეგონა,
რომ მწვერვალისაკენ მოდიოდა ბედ-
თან ერთად, რომ მრავალი წლის სიცო-
ცხლე დღევანდლამდე იყო მხოლოდ
მზადება ამ გმირობისათვის.

ალპინისტების ფერხთა წინაშე განე-
რთბო ღრუბელი, რომელმაც დაფარა
ვრცელი პანორამა. სხივების უცხო ცი-
ლმა ღრუბელზე, როგორც ჯაღოსნურ
სარკეზე, ასახა აღამიანების ჩრდილები.
ორი ბუმბერაში ფიგურა თითქოს
იჩაოს აკეთებდა დედამიწის თავზე აღა-
მიანის სიდიადისა და ძალის, უჩრ სტი-
ქიაზე მისი გამარჯვების დასტურად.
ვარდანაძემ და კრუმინში უხმოდ ჩურ-
ჩილებდნენ დაღუპული კლიმოვის სა-
ყვარელ სიტყვებს:

— ქვეყნად არ არის და არც იქნება
ძალა, რომელიც ჩვენ მოგვერგვა!

მირიან მირიანაძე

წ ი ნ ა კ ა რ ი

გზებს რომ აჩნია,
მისი კვალია, —
ბედს ეძიებდა კიდე-კიდეში,
და თუმცე ძებნაში სული დალია, —
არ უძებნია მარგალიტები.

ბუდეს უნგრევედა სისხლის მდინარე
და ჰქონდა ციხეც ომში ნამუსრი,
მაინც ყველაზე იყო მდიდარი
თავისი დიდი სინდის-ნამუსით.

მზით და იმედით იყო ძლიერი,
ცეცხლს ანახავდა დასაქუხებლად,
იყო მწყურვალე, იყო მშვიდრიც
და მაინც მოძმეს ლუკმას უტეხდა.

თუმცე უტყდებოდა ხანაც მახვილი, —
კვლავ იზრდებოდნენ ლეკვნი
მგლისანი,

და როგორც რწმენა
ფესვებგადგმული,
იყო ამაყი მისი მიზანი.

არ ჩაუქრია კერა მბრწყინავე,
უმკლავდებოდა ყველა სტრიქონს,
და მისი დაშნის თითო წკრიალი
იყო ცხოვრების თითო სტრიქონი.

გუთანს მისდევდა გულდანდობილი,
ეპყრა ამგვარად ქვეყნის საჭენი...
მისი დიდი გზა არის ცნობილი,
უფრო დიდი კი —
აღმოსაჩენი.

და აღმოჩენებს
შუქი ადგება,
შუქი კვლავ აჩენს ახალ მოლოდინს
და კვლავ ეძებენ, ვით უკვდავებას,
მიწის წიაღში არქეოლოგნი.

მ თ ე ზ ი

ფეხებს თანდათან იდგამენ ზღვისპირ
და მაღლებიან თანდათან მთები, —
მისდევენ ერთუროს,
ვით ზვირთებს —
ზვირთნი
და მერე მათი
სიმაღლით ეთბებიან.

ადიან ზევით
გორაკად,

ბორცვად,
ეძებენ მწვერვალს —
ზეცასთან შეხილვს,
და აიწევენ ამგვარად როცა, —
უცებ
უფსკრულში
უსხლტებათ
ფეხი.

კ. ბუაჩიძე

ოქრო კაცი გეგვის ხილზე

ხატირა სამ მოქმედებად

გედეონ ჭიჭინაძე.
ნუცა.
სიმონ აბდუშელი.
ლევონი კამარელი.
ბაქულა.
ლარა.
დავნი.
გიორგი გობენია.
სერგო ჩიტიძე.
ვარდენი.
პროფესორა. სტუდენტები.

პირველი მოქმედება

მშენებელი მზიანი ღრუ.

მოშორებით, ბეჭობზე ქალაქის ერთ-ერთი ინსტიტუტის შენობის სიღრმეში მოჩანს.

ჩვენს წინ კი ნაირფერი ყვავილებით თავმოყრილი კრილა ეზო გაშლილია. აქ უნდა ვაი-არსებებოდა მომავალში და წამსვლელმა, ქალმა და კაცმა, ბრძენმა და ბრძენმა.

აი, ნულო, დაღლილი ნაბიჯით ხმელ-ხმელი მოხუცი შემოვიდა. დიდი, გაბერილი საქალაქო მას, ალბათ, ძალიან ამაღლებს; ხელიდან ხელში გადაინაცვლა და გრძელ სეპზე უპატარავოდ მოადგო; უცრად წელში მწვავე ტყეილი აგრძნო და საქალაქის გვერდით კენჭით ჩამოყდა.

დავხსოვით ამ მოხუცის ფერმკრთალი სახე, იგი სიმონ აბდუშელია, და დავაკვირდეთ მას, ვიდრე ისიც აკვირდება არა მხოლოდ კარგად მოვლილ ვაზონებს — გამწვანებულ-გამომწვანებულს.

აი, ეზოში შემოვიდა ტანდაბალი კაცი, თითქმის ჯიშა, თითქმის ჩასტეხილი. მისი ასაკის შეფუთვით გაკრეკვა ერთობ ძნელია. ცხადია, ის არც ქაბუცია, არც შეხინისა, მაგრამ მისი ლაქა ღრუები და მტკიცე ნაბიჯი არც იმას მოწმობს, რომ მშვიდ ათეული უკვე ჩაუთავებინოს.

აი ჩვენ, სიმონ აბდუშელთან ერთად, ვამჩნევთ, რომ ზემოდან უბრაოდ ქალ-ვაგი ეშვება. ისინი მკლავგაყრდნის მოდიან, მაგრამ თელი ბეჭობზე ამოშავს შეასწრეს თუ არა, წამსვე ურთიერთს გაეცალნენ და უფროსის მორიდებული სალაში მიაგებეს. ვაჭა ქალიშვილს მკლავში ხელი ისევ მოკიდდა, მაგრამ ქალიშვილმა, არც უხეშად, არც ალერსით, ვაჭს ხელი გააშვებინა და ეზოს სიღრმისკენ დაწინაურდა...

დავხსოვით მათი სახელები: ნუცა და ბაქური, ანუ, შინაურულად, ბაქულა. შესაძლოა ამ სახელებს მესხიერება არ დახარბდეს — არაფერი ორიგინალური მათში არ არის, მაგრამ მათი სახელები უმეტესად ჩაიბუქდა. ნუცა ძალიან ლამაზია, იმიტომ რომ ახალგაზრდა და სანდო-მზიანი. ბაქულა ლამაზია — ახალგაზრდა და გულადი. ნუცა ტანად პატარაა, და ეს სწავლაში ხელს არ უშლის; ბაქულა მომცროს ტანისაა, და ეს სწავლაში არა, მაგრამ სიყვარულში ხელს არ უწყობს. ნუცა წაბლისფერ თმას ფაჩინად ივარცხნის და შერე კეფაზე ნაწნავების ბუდეს აკეთებს. ბაქულა ჯერ ისევ პირტიტელაა, მაგრამ ხშირი პარსვით იმედი აქვს წვერ-უღუპის ამწვანებას დაიჭარბებს.

ახლა ბექობზე ისეთი თმაბურდული ქალიშვილი გამოჩნდა, რომ გინდა შეანერო და ჰკითხო, როდის არის მისი დამადების დღე, რომ ეწეო და სავარცხელი მიეღოცო. მშვენიერად მუდგა და ცრემლით სავსე თვალები ჩათვის წიგნას მანათა; ბოლო ნიშნად კმარა მისი მართლად დატრეპის ღიანთა.

აი, ქეჩიდან ეზოში გამოკაშვებულ ქალი შემოეცნებოდა. იგი ასაკით სახიფათო გზაჯვარედინზეა. — ახალგაზრდობას არ ეთხოვება, მაგრამ ახალგაზრდობა, ეტყობა, უპირებს გამოთხოვებას. ქალს ერთ ხელში წიგნი უჭირავს; ეს ხელი ისე აწეხებს, თითქოს ჰეარტი მოცუბოდეს და შიშობდეს, კაბაც არ დამსხვაროსო.

მას თეთრფაფარაშლილი, პორთფელიანი კაცი წამოეწია. ქალმა თითქოს იგრძნო მისი მოახლოება, ერთი წამით აღრე შემოტრიალდა და წინასწარ მომზადებული რამდენიმე პორცია აღურსიანი ღიმისა სახეში შეაფრქვია. კაცმა ქალს შორი მანძილიდან მკლავში ხელი ჩაჰკიდა, მაგრამ ქალი, წიგნის ჩვენების მომზებებით, ახლოს მიეჭრა.

დაეხსოვრათ ამ ქალის სახე: ეს ლარაა.

აღბათ ხელდათ, ზემოდან მოცუნიცულებს და ფულს მოითვლის ვიწრო შარვალში გამოხეზილი ჭერა ყმაწვილი; მოითვლის და, რა თქმა უნდა, გულში მღერის, მღერის მისთვის საოცრად საპრო ხმით: „რა ტუბი-ლია სტაპენ-დი-ა...“ ვაგლახ, რომ პირში სიგარეტზე გაუღრია, თორემ ამას საჭვევდრით იმღერებდა და მასთან ერთად ჩვენი დავტკებოდით... ო, გულს ნუ გაეცრებო! მისი შეკვეთით და ჩვენი სურვილითაც, ახლა ამ სიმღერით ავალბდებო პატარა რეპროდუქტორი, აქვე საღდაც ფოთლებში ბელბელივით რომ შეჰაღვლა.

სიმონ აბდუშელმა თავს ძალა დაატანა, წამოადგა, ინსტიტუტის შენობას თვალი მიჰყარო და, როგორც ეს ჯერ კიდევ არისტოფანეს დროიდან არის მიღებული, მწვავე სინანულის გამო-სახატავად ღრმად ჩაიოხრა.

აბდუშელ ოდნელად მეც აქ ესწავლობდი, მხოლოდ ჩემს ღროს სხვა სიმღერებს მღეროდნენ. ვიგონებ და გული მიამაზდებო: ცხოვრებამ ისე ჩიხრიგინა, როგორც პატარა ბაქანზე სატვირთო ვაგონმა...

ეზოში შემოვიდა მამაკაცი, რომლის დანახვისას, თუნდაც მატარებელზე გავიანდებოდით, ერთი წუთით მაინც შედგებოდა, ეს არის უხადო შესახედობის ვაჟაკი, მის გამოსაძიქად ბუნებას თითქოს ქართლად და ევროპული სილამაზის სინთეზი მოუხდენია. ო, იგი მალე ამეტყველდება, და თქვენ მოხიზნულბო მზეყაცური გარეგნობის დამამწვენებელი ხმით, ნატიფი მანერებით, ზომიერად თავაზიანობით; თანაც ვერ იგრძნობთ, რომ ეს ყველასთვის ამ თვალხილული სიმდიდრით ოდნეც მაინც კოკოზიკობდეს.

მანქანის სავეცხტო არის მიატოვა, მაგრამ ღია კისფერ კოსტუმზე წერტილის ოდნეც ლაქასაც ვერ უპოვით. პეწენიად ჩაქმა და მუდამ სუფთად გაპარსული სახე, ჩვენი, შეიძლება, ცოტა პრიმიტიული წარმოდგენით, მას ინგლისელ ლორდს ამსგავსებს.

და აი ის, გვედნის ტიპონობლიც, ამ ახლად შორწყულ, მაგნიოლის ყვავილების გამაბრუნებელი სუნით გაყვნილი ეზოში პარისივით შემოიჭრა და სიმონ აბდუშელს, მიუხედავად დავრდომილობისა, არ შეეძლო მისთვის თვალი არ აუღვენებინა. აბოგანმა კაცმა, სელის ტუპის შეუნელებლად, ერთი ირიზად გადაჰყრა თვალი კაფანდარა მოხუცს, მაგრამ ორიოდ ნაბიჯის შემდეგ ეცურად შორიდა.

ქიქინო ბელიძე. ბატონო სიმონ?! მიცანით?

აბდუშელ ო. ქიქინო ბელიძე...

ქიქინო ბელიძე. საოცარი! თითქმის ოცი წელიწადი გავიდა — ჩემნაირებმა თქვენს ხელში ათასობით გაიარეს.

აბდუშელ ო. შენნაირებს ჩემს ხელში ბევრს არ გაუვლია. თანაც, ახა რა მსწავლებელი ხარ, ნამოწადარს თუ ვერ იცნობ. კიდევ მეტად დამწვენებულხარ. დადუღდი?

ქიქინო ბელიძე. თითქმის კა...

აბდუშელ ო. ნუ იმანებო! გასწორდი წელში! რა მკაცრი ვიყავი, არ გახსოვს?

ქიქინო ბელიძე. ო, თქვენი ნაღმივით ვეწმინდო. დეკლემანში გამოჩნდებოდით თუ არა, თავგებივით გავრბოდით. არ იფიქროთ, კატას გადარბოდით.

აბდუშელ ო. ვიცი, უარესად მომართლეთ: „იღუგრებო! არიქა, თარსი მოდის!“ ახლაც მიყვირს, ასე რატომ მეძახდით? გთარსავდით განა?

ქიქინო ბელიძე. რასა ბრძანებო!.. ხომ იცით, ბავშვების ამბავი?!

აბდუშელ ო. ვიცი. ოდნეც ყმაწვილმა მსწავლებელი გაიკრიდოს და იმ დღეს, თუ გნებავთ, საღდაც ნუ აჭმევთ. ამა თვალები ახლაც ეშმაკურად აგითამაშდა. წარსული მოგაგონდა? ბევრს ტაქსისარაობლი?

ქიქინო ბელიძე. თქვენს გაყვითლზე რომელი ერთი გახედავდა... ო, თქვენი სავანი რა სასტიკად შეჰაერებოდა, ბატონო სიმონ! ჩემი ტენი აბოთმეტყველ უჩრდებს სრულიად

მოკლებულია. ასე განსაჯეთ, დღემდე ასის ფარგალში გამრავლების ტაბულაც ვერ დავიწყებია. რე. ვიცი მხოლოდ, რომ ცხრაჯერ ცხრა ოთხმოცდაერთია. ეს, როგორღაც, ჩემსი მტკიცე მტკიცე ხელზე გაკლივით ჩავსო, მაგრამ რომ მკითხოთ, რამდენია შედგენი ცხრა, სწრაფად ვერ ვიტყვი. სულზეთ; ვერ ოთხმოცდაერთი უნდა დავისთხო, მერე ცხრაჯერ ცხრას გამოვავლო ორი ცხრა. მერე ერთი ცხრა გავამრავლო ორზე და მიღებული ჩამო...

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. ნამრავლი

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. რატომ ნამრავლი? კი, კი ნამრავლი, ნამრავლი... ვახსოვთ? — „კიკინობელიძე! შე სიონის გლახაზე, თვალებს რომ აციელებ, თავი გაანძრე!“ თავს კი ვანძრე-კლი, მაგრამ რა შექნა, არ შეგა აინშტაინის თეორია.

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. ცხადია, დიდი მათემატიკოსები ისევე იზადებიან, როგორღაც — დიდი მუსიკოსები. მაგრამ ბევრთი შრომით, ჩემო... მმ...

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. გედგონ.

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. გულმავიწყოებაში ნუ ჩამოთვლით, რაც არ ვიცოდი, არ მახსოვს. სახე-ლებით მე არც კარგ მოწაფეებს მიემართავდი, შენ კი... მამაბრეთ, შეხსიერებაში პატარა კიკინობელიძე ჩამჩიოთ და, უნებლიეთ ისევე შენობით მოგმართავთ.

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. მერე რა?

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. არა, ეს ლამაზი არ არის. თქვენ მაქრობის პერიოდი დიდი ხანია მოათავეთ, და ახლა ზევით და ზევით, დამეცლებელი ღვინოებისკენ პატივით მიიწვეთ. ჰოდა, რაკი ღვინო ვახსენე და სახელებზე მოგასხებდით, ბარემ მეტად გეტყვით: თუ მოწადენს მხარს გაუტოლებ, შემოგასკნებდა, მერე თავზეც დაგაყდება და ამასაც შევადარებ: „წავედეთ, მამაწავედეთ, დავლითო“.

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. ასე მხოლოდ ღვინო თუ გათავებდებოდა.

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. რა გითხრათ... ისე, ჩემი ხანგრძლივი პედაგოგიური მოღვაწეობის მანძილზე მთლად ღვინო, ჩემი გედგონ, ერთიც არ შემხვედრია. სულ უნიკო, ჩემი აზრით, არც შენ იყავი, ოღონდ შენს ცოდნას საძირკველი არ ჰქონდა. მათემატიკა მრავალ-სართულიან შენობას წაავებს, სართულები თანმიმდევრობით უნდა დაიწყო. ვისაც ღვსია ვერ ამოუღია, ნიუტონის ბინომს ვერ გამოიყენებს.

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. რასაკვირველია.

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. სხვა? გამიხარდა თქვენი ნახვა. საერთოდ, ჩემს ყოფილ მოწაფეებთან შეხვედრა დიდდ მახარებს ხოლმე. აფსოვს, რომ პათაგორი და არქიმედი ვერ შეგაყვარეს! კოსმოსში გზას განა ლეკვებით მიიყვლინენ — მათემატიკით, მაგრამ შენ, გეტყობა, უკოსმოსოდაც ურიგოდ არ უნდა ცხოვრობდე. მმ, „სიონის გლახაო...“ უფლისს პირისკ ჩამოგაგზარ. სად მუშაობთ? მთხრეს, ფილოლოგიათ.

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. ეიყავი... არა, ვარ ახლაც, მხოლოდ... ეჰ! სადღა არ ვმუშაობ, ბატონო სიმონ, ათასგანი

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. მერედა, ათას ქაშაგირს როგორღა ითვლით, თუ კი ცხრაჯერ შევიდ ვერ გაგიმრავლებიათ?

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. მსხვილი ფეხის თვლა არ მიჭირს; „მამწავლებლო“.

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. „მამწავლებლო“... ასე მგონი ენაჩლითინა კიბაზე მომმართავდა. როგორღაც დამეყარა.

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. არ დაჯარგულა, ლექტორია, დიქციას ასწავლის... ბატონო სიმონ, ერთხელ მაინც გამახარეთ... ზედათ? ჩემი მანქანა გაწეოთილი ვეფხევით გაღერსულა, მზადაა ისტუპოს... გენებათ — მცხეთაში, გენებათ — ფასანაურში წამობრძანდით, უარს ნუ მეტყვით.

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. გმადლობ, ჩემო გედგონ, რა ხანია ხასშელს აღარ გვახლები. შენთან საუბარში ცოტა გამომატყუალა, თორემ ისე, რაც ეიყავი იმის ერთი მეცხრედით აღარა ვარ. კაპები დამისწულდა. ეჰ, აღმაშინა მხეცი ყოფილა. შეილა დამელუბა, ცოლი გარდამეცვალა, დაგჩიო ევლად, სიცოცხლეს კი მაინც ვერ ვეღუეო. აღმათ იმიტომ, რომ ურწმუნო ვარ. რომ მწამდეს, იმ ქვეყნად ჩემს საყვარელ ცოლსა და შვილს შევხვდებო, მაშინ ამქვეყნად მარტო პენსია რას დამავებდა. თანაც, არ მინდა ისე წავიდე, არაფერი დავტოვო. დასატოვებელი კი მაქვს... არა, ისეთი არაფერია, მეცნიერება გადააბრუნოს, მაგრამ მისი ტაძრისთვის გვერდში-მოტეხილ აგურად მაინც გამოდგება.

კ ი კ ი ნ ო ბ ე ლ ი ძ ე. ასეთი რა აგური გაქვთ, ბატონო სიმონ?

საქალაქის სიყვარულით მოტეხიდა

ა ბ ლ უ შ ე ლ ი. სიცოცხლე შევაღებ... სკოლიდან შინ თავგასიებული რომ ვბრუნდებოდი, ღამე ამას ჩაეკრებიტებდა. თან მიუვარს, რაკი ჩემი სისხლი და ხორცია, თან ისე გამამა, ღამის ცეცხლში შევაგდო.

ქიქინო ბელიძე. შეიძლება ვნახო? მაინც ასეთი რა არის?

მეცნიერული
ფიქციონალიზმი

სათვის იწერება!

ქიქინო ბელიძე. უპ, სულ რიცხვებით აგიბრუნებთ.

აბდუშელი. არა, ეს ციფრებია. ციფრსა და რიცხვს შორის განსხვავებაა. ციფრი რიცხვის გამოხატველი პირობითი ნიშანია.

ქიქინო ბელიძე. პო?

აბდუშელი. სამი წელიწადი მატყუეს, აბა წელს გამოვიცემო, აბა წელსო, დღეს კი ჩემს გატყვევებულ სახეზე, აღბათ ახლო სიკვდილი ამოვიკითხეს—იმედით მომისპეს, ჩვენი პროფილი არ არისო. ეს სულადლო და ეს დალოცვილი ათეულ ათასებს პრაქტიკულ სარგებლობას მოუტანს, ნუთუ ეს ცუდი პროფილია? ვაი, წელი..

ქიქინო ბელიძე. დამბრძანდით, მოისვენეთ, წყალი ხომ არ მოგართვით?... დიდი ხანია აუღმყოფობო, ბატონო სიმონ? ეგებ ოპერაცია გაშვებოდით?

აბდუშელი. რა ვიცი, ექიმები საოპერაციოდ კალთას არ მამბევენ, აღბათ, საიმედოს ბევრს ვერაფერს ზედავენ.

ქიქინო ბელიძე. არა, თუ გსურთ რადიკალურად გამოჩანმართელდეთ, საავადმყოფოში უმეპლად უნდა დაწყოთ. მე იქ ხშირად მოვიანხულებო.

აბდუშელი. გეთაყვა, ტუბილი სიტყვა გულის შალამა, ოღონდ... თქვენ, აბა, რა პირით უნდა შეგაწუხოთ? ჩემგან რა გახსოვთ? —მხოლოდ ორიანები.

ქიქინო ბელიძე. წლის ბოლოს იმ ორიანებს სამიანებზე გადამისწორებდით ხოლმე.

აბდუშელი. ენანობდი კი... აფსუს, რომ ენანობდი!

ქიქინო ბელიძე. ბატონო სიმონ! თქვენ მართლა აპირებთ ეს ხელნაწერი ცეცხლს მისცეთ?

აბდუშელი. ზოგჯერ ბოლმა ისე მომერგვა, მინდა ზედ ბენზინიც მოვასხა, რომ შალე აბრიალდეს და დანაცრდეს.

ქიქინო ბელიძე. ასე ნუ მოიძულებთ... რომ გამოვცე?

აბდუშელი. გამოსცეთ?! თქვენ? როგორ?!

ქიქინო ბელიძე. ეს, რა თქმა უნდა, ძნელია, მაგრამ ვეცდები.

აბდუშელი. გამომეცელობაში იცნობთ ვინმეს?

ქიქინო ბელიძე. ზოგს ვიცნობ, ზოგს გავიცნობ. გაჩანტიათ არ ვიძლევი, ვნახოთ, თქვენ ძალიან აუღ ბართ?

აბდუშელი. ძალიან... არ მინდა კი ისე მოვეცდე, ჩემი შრომა დაბეჭდილი ვერ ემაღლო. არც ის მინდა, ვისიმე რამე გამეყვას... ღმერთი არ გვწყაშს, მიცვალებულს კი მაინც რელიგიური წესით ვასვენებთ, პარტიულად და უპარტიოდ. დიდი ხარჯი გავწიე —ხარჯა კი ვალი იქნას.

ქიქინო ბელიძე. რამდენი გპირდებით? ხუთი ათასი გეყოფათ? გნებავთ, ათას მოგართმევთ. გაკვირვებით რატომ მიცქერით? გადახდას არ გაჩქარებთ, პროცენტს არ მოგთხოვთ, როცა შეიძლება... თუნდაც ოცი წლის შემდეგ! მე არ ვიქნები —ჩემს შეილებს მივცით.

აბდუშელი. დაცოლშეილდით?

ქიქინო ბელიძე. ჟერ არა, საბედნიეროდ.

აბდუშელი. თუ სამწუხაროდ?

ქიქინო ბელიძე. როგორ გითხრათ... ასეც და ისეც. ქალებს ველარ იცნობთ, ყველა იმაზეა გამამაძალებელი, თვალისა და წამწამი როგორ აგართვას.

აბდუშელი. თქვენ ვერ აგართმევდნ, თქვენ ყოჩაღი კაცი იქნებით.

ქიქინო ბელიძე. „ყოჩაღი“... ეს სიტყვა ეპიწელობაში საოცნებოდ მქონდა, მაგრამ თქვენგან მხოლოდ „სიონის გლაზა“ დავიმსახურე.

აბდუშელი. გლახა მე ვყოფილვარ, რომ სიხარამაციასა და მათემატიკური უვიციობის გარდა, სხვა ვერაფერი შეგნიშნეთ. მომიტყევთ.

ქიქინო ბელიძე. პირიქით, პატივია მე უნდა გთხოვოთ, სისხლს გიშრობდით... წამოხრბანდით შენსავე საღაროში!

აბდუშელი. გმადლობთ. ჩემთვის ესეც ყარა, თქვენი ტუბილი სიტყვა, თქვენი სიტუბო...

ქიქინო ბელიძე. ეს რა არის? თქვენ, რომელსაც კლასში გათავილი გუფდით ოცდათორმეტი ბანდიტი, თქვენ, რომლის წინაშეც ღრმად ჩასუნთქვასაც ვერ ვებუდვადით, ცრემლებმა დაეძლიათ?

აბდუშელი. რა გქნა, მიყვარს კარგი აღმთხენები. ისინი ცოტანი არიან. როცა მათ ვხვდები, ისე მიხარია, მგონია სიკვდილმა ათი წლით უკან დაიხია—მეტყ.

ქიქინო ბელიძე. წავიდეთ!

აბღუშელი. კი მაგრამ... განა აქ თქვენც შესასვენებლად შემოხვედით? ინსტიტუტში
საქმე გქონდათ. მოითხოვეთ, დაგელოდებით.
პიჭინო ბელიძე. როგორ, თქვენ გალოდინოთ? ჩემი აღმზრდელი მაინც არაა...
მოზრდილობით!

აბღუშელი. მოითმინეთ, ზელწერილს დაგიწერო.
ო-ო, ახლა კი გვღეონ პიჭინო ბელიძემ ლამაზ სახეზე შავი ღრუბლები სწრაფად შევარა.
პიჭინო ბელიძე. რა ზელწერილს? თუკი ჩვენ, მოწაფე და მასწავლებელი, ასეთ უმან-
შენელო რამეშიც ერთმანეთს არ ვენდობით, მაშინ დედამიწაზე რაღას დავლოდავთ? თუმცა,
რა შეიკის, თქვენ ხომ ათვისკი ბრძანდებით, ბატონო სიმონ, მე კი... უელზე შემომხედეთ!
აბღუშელი. წავიდა! თქვენს წავიდა!

პიჭინო ბელიძე. თქვენ რატომ შეამჩნიეთ, მაგრამ წვარზე გაკრული საწვალა იესო
ვერ შენიშნეთ.

აბღუშელი. არა, შევნიშნე, ოღონდ თვალი ბაქალღმ უფრო მომჭრა... და განა ქრის-
ტეს რატომ უყვარდა?

პიჭინო ბელიძე. რატომ ვის არ უყვარს? ო, ფრთხილად, არ წაიქცეთ.

აბღუშელი. გმადლობთ, რომ მხარში ამოვიდევით, სწორედ რომ მჭირდებოდა.

ჩიკა კაცო, რომელიც ახლა ცარელ ეზოში ახალგაზრდულ მოყვანილ თვალებით და მკერ-
დული მხარა-მოხრით შემოვა, ლეონიდ კამარელია, მაგრამ ის ხნიერა კაცია. ამას მისი ჩაც-
მულობაც დასტურებს: ქილის, ღრისა და მხისაგან ფერწასული, ოდესღაც, ალბათ, შავლენ-
ტიანი ქუდი, გაცვეთილი პარსისინის ზიფატი, თან დიდიანალის შარვლი, დიდი მოცისფრო
ბანტი, რომლის მოხდენილად განსაკუთრებ მის პატრონს სარკის წინ, როგორც ჩანს, ბევრი დრო
არ დაუხარჯავს, და პლუს-სენსე! დიბა, კამარელმა ყვავილებით მოხატულ ინსტიტუტის ეზო-
ში ფეხი თიანჭის შორი წარსულიდან შემოღდა, მაგრამ არა: ახლა ქუდი მოახლა, რომ ჩრდი-
ლის სიამე იგრძნოს, და ჩვენ ვხედავთ თანამედროვე მოდაზე სპორტულად გაკრეპულ თმას.

კამარელს ძველი წიგნები ამოუღლია, მარჯვენა ხელით კი ნაძვის მსუბუქ, ფიგურა-
ზიან ჯოხს მოათამაშებს. საბაგვი ჯოხი, როგორც არ უნდა იყოს, მის პატრონს ჩვენს თეა-
ში კიდევ უფრო აქვლებს. აბა თვითონვე განსაჩეთი ადამიანს მხოლოდ რაი ხელი აქვს ატ-
ყრთ ზელში წიგნებს დაიჭერთ, მეორეში კი ჯოხს, სასურსათო ბაღურას კისერზე ხომ არ წა-
მოიკიდებთ?!

ეზოს სიღრმეში ქალ-ვაფი გამოჩნდა, ნუკა და ბაქულა. კამარელის დანახვაზე ორივე გა-
მოეცა, მაგრამ პირველი მაინც ბაქულა დაწინაურდა.

ბაქულა. ბატონო ლეონიდ! რა წიგნები გიყვით?

კამარელი. ო, დიდი ალღით მოვდივარ. გვარიანი ხარკიც დამაღეს. მარტო ამ ერთში
სამაისი მანეთი გადაიხადე!

ნუკა. რას ბრძანებთ! ამდენი ფული... წიგნში? ამ ფულით კაბა-კოსტუმს შევიყვარდი.

კამარელი. უნიკალური წიგნია, ჯოგონი, უნიკალური!

ბაქულა. წიგნი, რომელიც თქვენს ბიბლიოთეკას აქვია, მეტიც რომ ელიროს, არ გა-
მოვიყვარება.

კამარელი. ეს შენ, საბუქრად, ბაქურ!

ბაქულა. ა... მარცხალის „ეპიგრაფიკი“!

ნუკა. ძალიან გთხოვთ, ბატონო ლეონიდ, ბაქულა კუთხე მოიყვანათ. ამას ეპიგრაფიკი
კისერს მოსტეხავს. უკვე რამდენი გადაიხდა! პროფესორი ხეცურაინი, დოცენტი აქანაია, კო-
მენდანტი...

კამარელი. არა, კომენდანტზე ზინებუღია...

„გაცვია ფრენი და გაცვია კიტელი,
მაინც ხარ ლენი და მაინც ხარ ტიტელი“...

თქვენ ედ ამ ათიოდე წლის წინათ უნდა გენახათ, როცა უზანგში მაგარად ჰქონდა ფეხი
გაყრილი. ერთზელ საპროფესორიოში მისხანე ბატონივე შემოიჭრა და დაგვეშტერა: „გაბუ-
რებულ შამფურს გიხმტავთო უყვალა“...

ნუკა. მოდა, ის შამფური მის ხელში თუ უკვე გაგრილდა, ბაქულას ცივიც ეყოდა.

ბაქულა. აბა, ცოცხალი კაცი მედარს ვემსგავსო, ახრი არავიზე გამოვთქვა?

ნუკა. გამოთქვი, ვინ გიმღეს, მაგრამ უნდა იცოდეს, ვინ როგორ მოიხსენია.

კამარელი და ბაქულა ბეჭობს შეუყვინენ. მათ ნუკაც აედევნა, მაგრამ ანაზღად საფულე
დაუდარდა, ლითონის ფული წყრიალით მიმოფანტა. როცა აქრია და თავი აიღო, უნებლიეთ
ქუჩისკენ გაიხედა: თითქმის რაღაც სანატრელი და არასანატრელიც დინახა, შეკრთა და უნე-

ბურღლ წამოიძახა: „დედა!“... გულწასულივით წაბორძიკდა, და რომ გონს მოსულიყო, ლოყაზე იტყია.

ნუცა. გლახის კირო, რა მოგდის? არა გრცხვენია? გულის საიდუმლო ბატონო-მთავრისა და მთელ ქალაქს გაანდგ. გაეცალე აქაურობას!.. ვაი დედა, ფეხებში ძალა რამ წამართვა, დავაუბრდი!

უბოში გედგონ კიჭინოზელიძემ შემოაბიჯა ლალად, მსუბუქად, თამამად. აბღუშელის დიდი, გაბერილი საქალაღდე მას სრულებითაც არ აშჩიმვს.

პიკინოზელიძე. აა, საღამო! როგორ ბრძანდებით?

ნუცა. ცუდად, ბატონო, ფეხი დამიზღუდა. ნაბიჯი ვერ გადამიდგამს.

პიკინოზელიძე. მე დავგზმარებთ...

ნუცა. არა, არა! როგორმე ჩემით დავძლე. რის... ალბათ, უბრალო ფსიქიკური ტრავმა იყო.

პიკინოზელიძე. დროზე მოგველინეთ, თორემ გაგირთულდებოდათ.

ნუცა. მადლობის მოხსენება მგონი დამიგვიანდა, მომიტყვეთ ბატონო.

პიკინოზელიძე. გთხოვთ „ბატონობით“ ნუ მომმართავთ — ჩვენს შორის როგორღაც ზღვარსა ჰქმნის.

ნუცა. ჩვენს შორის ზღვარი „უბატონოდაც“ დიდია, ბატონო. არა მარტო სიმაღლის მხრივ.

პიკინოზელიძე. ჩამოჭექით.

ნუცა. არა უშავს. მე, საერთოდ, მიყვარს, როცა მაღლა ვიფურები. ყოველდღე კარგი და წმინდა მაღლა... მზე, მთვარი, ვარსკვლავებმა!

პიკინოზელიძე. ღმერთიც!

ნუცა. მე იგი ერთხელაც არ დამინახავს.

პიკინოზელიძე. სამაგიეროდ, ჩვენ ის გვხვდავს.

ნუცა. ახლა, ამ წუთს ჩვენ ღმერთა გვხვდავს?

პიკინოზელიძე. რა თქმა უნდა! ყველაფერი ხვდავს და ყველაფერი იცის.

ნუცა. ჩემი სახელიც... ეცოდინება?

პიკინოზელიძე. უცხველად. ვინ იცის, თქვენ „დედანიდან“ შეიძლება თვითონ უფ-ალმა გადმოგაფრინათ გახსოვთ? იებში ჩაცუცქულა კუდრაჟა ნუცა და წიგნს უკითხავს „ბატონებს. პაწიბი ყურთაშენად გადაუცელან. ჩანს, ნუცას მშვენიერი ღიქცა აქვს და საღაშერის ზმა. ჩემს ფიქრით, ნუცა რომ დედალად, დიდებული მსახიობი გამოვიდა.

ნუცა. ბოდიშს ვიხდი, ჩემგან რა გესწავლებათ, მაგრამ... გოგებაშვილის ნუცა მხოლოდ და მხოლოდ მოზარდი თაობის აღმზრდელი დადგებოდა, მასწავლებელი.

პიკინოზელიძე. არ შეგედავებოთ, ადელი შესაძლებელია, თქვენ კი... მე... იაკობის ნუცას შვილის შვილიშვილი მოღვაწეობას რა დარგში აპირებთ?

ნუცა. რა ვიცი, სადაც ცხოვრება გადაისვრის.

პიკინოზელიძე. ცხოვრებას თუ ფაფარში არ ჩააფრინდით, შეიძლება ჭიკაბში გადა-გისროლოთ. ბაყაყებთან! წაჭაღთ ბაყაყებთან!

ნუცა. უწყინარი ცხოველია, ვიცი, მაგრამ მის დანახვაზე ტანში მაინც შემაგრყოლებს ხოლმე. ამაზრზენად მახინჯია.

პიკინოზელიძე. ამ მახინჯმა მეცნიერებას განუზომელი ღეჟლი დასდო. აგრეთვე, ძალღმაც. მაგრამ საწყალი ბაყაყი მაინც ყველაზე უფრო წამებული არსებაა! ფიზიოლოგები ხან ზურგის სწრებს გადაუსყენიან, ხან ტვინს გამოაცლიან, ხან ფეხებს ააფშეყენებენ... არა, ბაყაყი როგორც შეუხედავიც არ უნდა იყოს, ჩვენგან მეტი პატივისცემის ღირსია. ბოლოს და ბოლოს, რა არის გარეგნობა? არაფერი.

ნუცა. ჩემგან არ გესწავლებათ, ცხადია, მაგრამ... გარეგნობა ცხოვრებაში ყველაფერია. დავკვირვებოდა — ლამაზებს ხერდასაც უბრუნებენ. დიას! სადაც ვნებათ — მაღაზიაში, ტროლიზუსში, ავტობუსშიც. ჩაქექით და გამოსცადეთ — თქვენ დაგიბრუნებენ.

პიკინოზელიძე. რომ არ გამართლდეთ?

ნუცა. ყოველ შემთხვევაში, ქალები უაქველად დაგიბრუნებენ.

პიკინოზელიძე. თქვენ, კონდუქტორი რომ იყოთ, დამიბრუნებდით?

ნუცა. მე ყველას დაუბრუნებდი, ღიდაც და ბატარასაც, გმირსაც და ხეიბარსაც. ეს კია, ბედნიერ ბილეთს ყველასთვის არ გაივითებდი.

პიკინოზელიძე. არც ჩემთვის?

ნუცა. არც თქვენთვის. მხოლოდ სტუდენტებისთვის, ვინც საგნის ჩასაბარებლად მიიქპარის და ფეხები, შიშით, მაინც უკან რჩება.

პიკინოზელიძე. თ, როგორ მინდა, ჩემი ბატარა მასწავლებელი იყოთ!

ნუცა. ბატონო, ჩემგან რა უნდა ისწავლოთ? დამაკარგი დრო ბევრი გაქვთ?

ბიჭი ნობელიძე. ნუცა! დედაზემე ჩემზე დარდმა უფრო დააბერა, ვიდრე წლებმა. განა დრო არ არის, რომ გავახარო?

ნუცა. დედაზე ძვირფასი აბა ქვეყანაზე რა შეიძლება იყოს? ეს ძალიან ძვირფასი ნივთია ჩვენი წინაპრები, ამიტომაც ყველაფერი, რასაც თვალის ჩინებით გაფრთხილება სჭირდება, დედის დაცვაშია: დედაშიწი, დედადენა, დედაპალატი... დედა ჩვენი სიცოცხლის გულია. თანაც ბატონო, დედის გულის მოგება ერთობ იოლია — მათ ზეგულისხმან სულ ცოტა რამეც ახარებთ. მე გირჩევთ... მაპატიეთ, რომ ვუაღწიერებები და გირჩევთ, მაგრამ მე მაინც ქალი ვარ, ქალს კი ქალი უფრო გაუგებს... უსახოვრეთ დედათქვენს მარწმუნის ზეგის საპირი, ანდა, თავსაფარი. თუ მოხერხდება, ბრძოლაში ნუ მიუტანთ. არ დაგიწუნებთ, მაგრამ არც დაიხურავს სხრობა შეეფრთხეთ თეთრი კოპლებით მოხიზული თავსაფარი უყიდოთ... რატომ გელიშებათ?

ბიჭი ნობელიძე. იტიტიკეთ, იტიტიკეთ, თქვენ გენაცვალეთ!

ნუცა. მე ერთი ბატონი სტუდენტი გოგო ვარ, ჩემს წინაშე თავის დამცირება არ შეგეფრთხეთ.

ბიჭი ნობელიძე. განა სიყვარული აღმაინს ამცირებს?

ნუცა. როცა უღირსს შეიყვარებთ, რასაცირებელია.

ბიჭი ნობელიძე. თქვენით გატაცებას მე ვერაინ დამძრახავს, ბუნება მუდამ განახლებიკენ მიისწრაფვის. სამწუხაროდ, ჩემს სიყვარულებს თქვენ არავინ მოგაწონებთ. მე ამის ეამბობ პრინციპში, ცხადია.

ნუცა. თუნდაც ნუ იტყვით პრინციპში. თქვენი შეყვარება შორეულ აზრდაც არ მომივა. არ იტიტიკოთ, რომ პირველად გუშინ განახეთ. ქუჩაში მრავალჯერ შემხვედრიახართ — თქვენ აბა ვინ არ შეგამჩნევთ! — მაგრამ ჩემსკენ ერთხელაც არ გამოგიხედეთ. არც მწყენია ხოლმე. ამბობენ, მეფე კატასაც გადახედავსო, მაგრამ სასახლეში კატა გრთია, პრინციპებზე კი ქალები ათასობით დაბრუნდნაღონენ. თქვენც, რა თქმა უნდა, მხოლოდ მათ გადახედეთ, ვინც ლამაზია.

ბიჭი ნობელიძე. თქვენ ყველაზე ლამაზი ხართ, ნუცა.. უნდობლად რატომ შემომხედეთ? მაშის ძელები დაკენიბო...

ნუცა. ბოდიშს ვიხდი, რომ გაწყვეტინებთ. ღმერთი ურწმუნოთა ფიცს ყურთან ახლოს არ აკარებს.

ბიჭი ნობელიძე. ჩემსას მიიკარებს. ამ ჭვარს ხედავთ?

ნუცა. ატარებთ, ალბათ, როგორც თქვით; ახლოსაა და ვერაინ მოგპარავთ.

ბიჭი ნობელიძე. არა... როგორ შემიძლია ყოვლისშემძლე არ ვწამდეს — ჩემს სიცოცხლეში ჭვარ მარცხი არ მომსვლია. სანატრული ამ ქვეყნად თითქმის აღარაფერი დამჩენია. არ დაგიშალეთ; ცხოვრებაში ქალიც ბევრი მყოფია, ფულიც ბევრი მქონია, ღვინოც ბლომად დამილევია...

ნუცა. წიგნები?

ბიჭი ნობელიძე. რა წიგნები?

ნუცა. ბევრი წაგიკითხავთ?

ბიჭი ნობელიძე. ა-ა, წიგნები... ვინ მოსთვლის, საეკლესიო და საეროც.

ნუცა. კა, მაგრამ... ამდენი დრო სადღა დაგრჩებოდათ? ბევრი ფულის შოვნას ბევრი დრო უნდა, ბევრი ღვინის დაღვევას დიდი დრო სჭირდება, — ჩვენში, ზოგჯერ, ათ-ათ საათობით სხედან სუფრასთან... ერთი კია, ქალების შესადუნება ბევრ დროს არ დაჰკარგავდით — თქვენი სილამაზე იმ ბატებს თვალს ერთბაშად მოსჭრიდა.

ბიჭი ნობელიძე. პოდა, აჲ ვაწუღოთ დროის ეკონომიას სწორედ კითხვას ეხმარები. განა ისეთი რამე შემიძნეოთ, რამაც ჩემი ცოდნის სიღრმეში დაგავკეთ?

ნუცა. რა ბრძანება! პირიქით ქალბატონ ლარას მე ძალიან ვუმაღლო, რომ წუხელ მის დღეობაზე მოვხვედი, მაგრამ მისი სუფრა, მიუხედავად სამწირი ზარისხის ხიზილალისა, მოსაწყენი იქნებოდა, რომ თქვენ არ გეოამადათ. ვიცი, ჩემს კომპლემენტს თქვენთვის ბევრი არაფერი მნიშვნელობა აქვს, მაგრამ, რა ექნა, მე ეშმაკი არა ვარ, და რომ არ გითხრაოთ, ამის დარღი საბზე კორდულს დამაყრის: თქვენ წუხელ ისე ელვაიბდით, როგორც ჩემები ბროლის ბიჭა!

ბიჭი ნობელიძე. სუფრას მეტი ზელოვნებით წაიყვანდი, თქვენ რომ არა: მთელი ჩემი გულისყური მთლიანად დამაყრით.

ნუცა. მე ისე მრცხვენოდა...

ბიჭი ნობელიძე. მორცხვობა ქალს მხოლოდ ამშვენებს... სხვათა შორის, მომეწონა თქვენი თმის ვარცხნილობაც. თქვენ არ იყვით თანამედროვე პირველყოფილი ქალიშვილის აჩინილ-დაჩინილი ქაჯარა თმით, რომლის დანახვა მშობრად ანტისანიტარულ აზრებს იწვევს. ასე გგონიათ, თავი საუესე აქვთ ტოლებით... ბოდიში, გვებ სჯობდა მკებნარი შეთქვა?

ნუცა. არაფერია, სამედიცინო ლიტერატურაში ორივე სიტყვა იხმარება.

ქიქინო ბელიძე. ეს მითხარით... რატომ არაფერს მიიღებდით? წაიფრებოდა.

ნუ ე.ა. მოსვლისას ძალიან მშოიდა, მაგრამ...

ქიქინო ბელიძე. შერე? მაღა შე დავაყარევივით? ნუცა! ჩემო პატარა ნუცა!... მაძღვეთ ნებას ასე მოგმართოთ?

ნუ ე.ა. როგორც გნებავთ. სკოლის გაზეთში მე იუმორის კუთხეს ვრედაქტორობდი.

ქიქინო ბელიძე. თქვენს დაცინვას მე მაინც არ მოგერიდებდი და გერყვით: ჩემს ცხოვრებაში ჯერ არავისთვის მიტყუამს, ცოლად გამოყვევი-მეთქი. ამას პირველს თქვენ გვეუბნებით და ვთხოვთ... უარი მითხარათ! დღე, ერთხელ მაინც გამაწიბლოს ღმერთმა, რომ აღარ გიწამო იგი, და ეს ჭვარი, მძიმე ჭვარი, ყელიდან მოვიხსნა... ნუცა! გამანთავისუფლეთ რელიგიური ბანკისაგან, მითხარით უარი! საიმისოდ კარგი საბაბიც მოგებოდათ: შე თქვენზე ბევრად უფროსი ვარ... თუმცა არც იმდენად, როგორათაც ეს თქვენს ასაკში ქალიშვილს შეიძლება მოეჩვენოს. მ-და... შე ეგეო პასუხს.

ნუ ე.ა. ბატონო, თუ წუხანდელმა ხანგრძლივმა ქეოფმა თქვენი გონება მთლიანად არ დააბნელა და ყოველივე ამას ოდნავ მაინც სერიოზულობით მეუბნებით, გამაძლევთ: რა დროის ჩემი გათხოვება.

ქიქინო ბელიძე. ბარბარე ყორჯაყე გათხოვდა ათრმეტი წლისა-

ნუ ე.ა. ეს იყო ასი წლის წინათ.

ქიქინო ბელიძე. მაგრამ ამ ას წელიწადში ქალის ფიზიოლოგია არ შეცვლილა.

ნუ ე.ა. სამაგიეროდ, დრო შეიცვალა. მაშინ ქალიშვილები ასა ათასში ერთი თუ სწავლობდა...

ქიქინო ბელიძე. გათხოვება სწავლაში ბელს არ შეგიშლით. მე, პირიქით, გვერდში ამოგიდგებით და სამეცნიერო მოღვაწეობის ფართო ასპარეზზეც გამოგიყვანათ.

ნუ ე.ა. მ! ჩემგან რა მეცნიერი უნდა გამოვიდეს? საშუალოც კი ცოდვა-მადლით დაემათვრე.

ქიქინო ბელიძე. შერე რა? სკოლაში შეიძლება პირველი მოწაფე იყოთ, მაგრამ ცხოვრების სარბიელზე უმნიშვნელო კვალიც ვერ დაამჩნიოთ. ამის მაგალითი უამრავია. რას აკეთებთ ეხლა ჩემი თანაკლასელი ხუთოსანი აბესალომ ჭინჭელიანი? ლუჩხუშვი, დაწყებით სკოლაში ბავშვებს ჩასწავლინებს, მე კი, თუმცა მასთან შედარებით ნიშნებით ვერ დავიკავებინო, მაღე, ალბათ, დისერტაციას დავიცავ.

ნუ ე.ა. დიდი ხანია აშხადებთ?

ქიქინო ბელიძე. რას?

ნუ ე.ა. დისერტაციას.

ქიქინო ბელიძე. აა, დისერტაცია.. არა უშავს, საკმაო ხანია... არა, დიდი ხანია, მაგრამ საბოლოოდ როგორღაც დღეს გადაწყვეტიტე პამლეტისებურ ჟოჟმანს მოვეშვა და გიორგი საყაძესავით ვეცვეთო... ბოლოს და ბოლოს, შე ქართველი კაცი ვარ, რა ჩემი ბიძაშვილია დანიის პრინცი? თქვენ ჩემი ოფელია იქნებით, ნუცა! თრავე მეცნიერების გზაზე შეადგებით და უზრუნველად ვიცხოვრებთ.

ნუ ე.ა. ძალიან ვთხოვთ, ამას ნულარ გაიშეოვრებთ. ეს არც სასაცილოა, რაღაც კოშმარია. წარმოიდგინეთ, ხარაბუნა რომ გაუბას... ხარის უღელში! მე აბა მეცნიერებას რა უნდა შეემატო?

ქიქინო ბელიძე. მთავარა, ნუ გამოეცლებოთ, თორემ მიუღებლობისთვის არავინ დავსჯის... თქვენ ჯერ პასუხი არ მოგიციათ. მე ეგლის

ნუ ე.ა. რის ელით, ბატონო, რას? ვიი, დედაჩემო!

ქიქინო ბელიძე. სად ბრძანდება დედათქვენი?

ნუ ე.ა. სოფელში.

ქიქინო ბელიძე. ჩვენ მას დავასვენებთ ორდობის ტაღისისაგან.

ნუ ე.ა. დედა პოსტანს არ შეეღევა.

ქიქინო ბელიძე. წყნეთში ათამდე კვალს დავაბარებებ. თუ ისურვებს, ფრინველსაც მოვეშენებ.

ნუ ე.ა. თი, ნეტავ წუხელ თქვენს სუფრაზე არ მოგხვედრილიყავ.

ქიქინო ბელიძე. ნანობთ?

ნუ ე.ა. არა, მაგრამ...

ქიქინო ბელიძე. ის ყმაწვილი ვინ იყო, ხელმარცხნივ რომ გეჯდათ?

ნუ ე.ა. აშხანავია!.. ერთ ფუჟულტეტზე ვართ... ჩემი კონსპექტებით სარგებლობს... მე სტუდენტად ვიცი! პირველ წელს, რაკი ინსტიტუტში ვერ მოვხვდი, საჭმის მწარმოებელთა კერებში დავამთავრე. ლექციებს სულ კაკალ-კაკალ ვიწერ. იცით, ზოგიერთი ლექტორი ხანდახან ასეთ რამეს დავკლავს, თან იწერ, თან გეცინება, ერთმა, „განდევლის“ განმარტებისა.

ამის ნაცვლიდ, რომ უბრალოდ ეთქვა, კეჭა-ქეხილი ატყდაო, გაძრანა: „და იქ მოხდა ბრძენის მოკლენები...“

ქიქინო ბელიძე. ეს ძალიან კარგია... არა, ეს ძალიან ცუდია, მაგრამ... ის ვინაა?

ნუცა. მე?! არა...

ქიქინო ბელიძე. თქვენ მის?

ნუცა. მმ... ცოტა, მგონო, ვუფროვარ...

ქიქინო ბელიძე. მომთმინეთ... თქვენ ასაკში ცოტა სიყვარული არ ზერხდება. ერთს გეტყვით: ეკონომიკურ ბაზის მოკლებულ სიყვარულს ჩაღის ფეხები აქვს — პატარა ქარიც წაიქცევს, ამიტომ; ვიდრე გათხოვდებოდეთ...

ნუცა. მაპატიეთ, გრძელ კიდევ შეგაწყევლინებთ. მე გათხოვებაზე საერთოდ არ ვფიქრობ, ხომ შეიძლება ქალიშვილი მონაზვნად არ აღიკვეცოს, მაგრამ არც გათხოვდეს?! ისე, თუ თუენი გათხოვება დაეპარე, სიცოცხლეში ნახევარი ზმელეთი რომ დამამტკიცოს და საყვდილის შერე ოქროს კუბოს დამპირდეს, თუ ძალიან, ძალიან არ შემეყვარდა, არ გავუვები. ქიქინო ბელიძე. ამისთვის არაფერს გავიცხავთ, თუმცა ეს შეცდომა იქნება; ცხოვრების სტარტზე დაშვებული შეცდომა, მძიმეც კი, ადამიანს ეპატიება.

ბექობზე ინსტიტუტიდან მომავალი ლარა გამოჩნდება...

ნუცა. ქალბატონი ლარა...

ქიქინო ბელიძე. ა, ლარა, ლარა...

ლარა. წუხელ შინ ხომ მშვიდობით დაბრუნდი?

ქიქინო ბელიძე. გულგაპოხილი! სუფრიდან ნაადრევად ამავდეთ.

ლარა. Вот тебе папи! დაჩენა თვითონ არ ისურვე. ჩემი ბინა ედრზე ბუკინგების

სასახლესავე იტყობი.

ქიქინო ბელიძე. თავს ნუ იმართლებთ. ქარვასავით ღვინო დამატოვებინეთ.

ლარა. გულს თუ გაკლია, დღესაც მობრძანდი. გუშინ არც ბევრი ღვინო დალეულა და არც ბევრი პურ-მარილი გაჩანაგებულა, მოხვალ? დაესხდეთ ჩვენთვის სკენათ...

ქიქინო ბელიძე. მოვალ, მხოლოდ ერთი პირობით: ნუცა, პატარა ნუცაც უნდა გვიშვენებდეს გვერდსა და ... ატმოსფეროს...

ნუცა. ბატონო, მე ვისი ტიპ-ტიპარა ვარ?

ლარა. Ты молчи!... დაბერდი? ბებრეც ცხენს მოგენატრა რძიანი ბალახი, Она не из таких, мой дорогой!

ქიქინო ბელიძე. მეტად სასახარულოა... ლარა! დღეს ორი გენიალური აზრი მეწეო.

ლარა. ერთ დღეში ორი გენიალური აზრი, სლიშკომ ბევრია. მაინც?

ქიქინო ბელიძე. შინდა მოხუცი დედა გვაპარო — გავადედავითილო, პარალელურად ამისა... მმ...

ნუცა. მე წავალ. თქვენს საიდუმლოს უფრს არ დავუგდება.

ქიქინო ბელიძე. არ გაგიშვებთ. თქვენი წასვლა ჩვენს თავივლს სურნელებას დაუკარგავს. ლარა! ხომ ეპატივებით პატარა ნუცას?

ლარა. ვინ უშლის, მოვიდეს.

ნუცა. არა, არა, გმადლობთ. მეტს აღარ შეგაწუხებთ.

ქიქინო ბელიძე. ნუცა! ორი ლეკმა პურა, ერთი ქიჭა ღვინო, ქათმის ერთი კოდალი და ორი ღვრა ტარხუნა ლარას არ შეაწუხებს, ოღონდ... ზედათ? სვეტებს შუა... აი ის ყმაწვილი არ გამოიყოლოთ.

ლარა. რომელი? აა, ბაქუღა?! არც გუშინ მინდოდა დამეძახნა, მაგრამ როცა ამის ოთახის კარი შევალ და ვხედავ კერძოებზეთ ჩაუტეპულან და მაწონს კონსპექტით მიართმევენ... Я же добрая душа! თანაც ანშლაგს აღარ ველოდი, თანაც გავიფიქრე, ეგებ დამამახსოვროს და ჩემზე მეტი აღარაფერი დაქაბანოს-მეთქი, თანაც... Короче говоря, как цепной реакции!

ქიქინო ბელიძე. უხერხულია, აქვთ იყურება, დავუძახებ... შეგობარო! რა შორს დამდგარბართ? მოგვიახლოვდით!

ბაქუღა. გამოჩნდა: ყველას თავის დაკვრით მიესალმა, ქართულ სუფრაზე ჩასახული მეგობრობა ურავანძაც ვერ უნდა შეარყიოს. დიას! ჩემი თამაზობით წუხელ პურ-მარილი ხომ არ ჩაგაშვარბთ?

ბაქუღა. თქვენი ყველაზე უფრო ის მომეწონა, რომ ღვინოს არავის აძალუბდით.

ქიქინო ბელიძე. დამალემა თამაზის სიგლაზეა. ლხინი ისე უნდა წარმართო, ღვინის სმა ყველასათვის საამური იყოს.

გერმანული
ბიზანტიზმი

ღარა. კარგი, თამადა მოგეწონა... სუფრა?

ბაქუღა. სუფრაჲ მოქარგული იყო.

ღარა. И за это спасибо, строгий эпиграммист!

ბაქუღა. Не эпиграммист а эпиграмматист.

ტიტინო ბელიძე. ო, თქვენი ეპიგრამების პოეტური ხარა? ფრიად სასიამოვნოა. როდისმე, ალბათ, ჩემთანაც მობრძანდებით და ნახავთ, პოეზიის რამდენი ანთოლოგია მაქვს. ეს ჩემი საჩუქარია იყოს.

ბაქუღა. რატომ წუხდებით?

ტიტინო ბელიძე. ამერიკელი პარკერი!

ბაქუღა. მით უფრო.

ტიტინო ბელიძე. მე ჩემი თავი საეპიგრამო კაცად არ მიმაჩნია, მაგრამ თუკი ზემოთ რაიმე შეცდომებულ წააწყდებით, წირვას, გთხოვთ, ჩემსეული პარკერით ნუ გამოგიყვანთ.

ღარა. ეგ არაფერს არ ინდობს, გედგონ. შენ არ იცი, ბაქუღა როგორი ისპოტაჟენი ბიჭია... გეწყინა?

ბაქუღა. არ შეწყინებოდა, რომ სწორი ქართულით გაველანძღეთ.

ღარა. რა ჩემი ბრალა, თუ ქართული ენა ღარბია.

ბაქუღა. ღარბი ის გახლავთ, ვისაც ქართულში „ისპოტაჟენის“ შესატყვისი ვერ მოუნახავს. მე არ ვიცი, რამდენად იცით გერმანული, მაგრამ თქვენი ქართულით აღამაინმა მთარგმნელობას მოკიდოს ხელი — ეს დიდი თავხედობაა.

ღარა. ვანა ზემოთ მთარგმანი ჩიქორათული იყო?

ბაქუღა. თქვენი მთარგმნელობა მაშინ დაიწყო, როცა შვედრალზე გათხოვდით. მეც კმარი გამოიცვალეთ და მასთან ერთად პრაფესორიც. ახლა თუკი სადისერტაციოდ ემზადებით... ლოგიკაში!

ღარა. მაშე როგორ გნებავთ, მე კიმა არ მინდა!

ტიტინო ბელიძე. რა თქმა უნდა, ღარას უნდა... კიმა,

ბაქუღა. მაგრამ ღარას რაღა მინდამაინც ლოგიკამ უნდა აჰმოს? ირგვლივ ათასი საქმეა.

ნუცა. ბაქუღა, არა გრცხვინია? ქალბატონი ღარა შენზე უფროსია. როგორ ელაპარაკები?

ღარა. რა ათასი საქმეა ირგვლივ? ქუნა დავჯავო?

ბაქუღა. ქუნის დავჯავო კარგი საქმეაო, ასე უთხრა ტოლსტოიმ თავის მომწერლო შეილს.

ღარა. ტოლსტოის შეედლო ყველაფერი ეთქვა — მამულები ჰქონდა. მე რა მაქვს? მართო ჩუღაძეს ვერ იტყვია. ერთხელ ჩაიყვამ და... ფხრნი!

ბაქუღა. გედგონს რაღაც გადაუზრჩუნლა...

რომ? რა „იადი“ ჩავაწვთა?

ბაქუღა. „იადი“ ქართულად შხამია, უმალღეს დამთავრებულთა ქალო!

ღარა. უშენოდაც ვიცი. შხამი, საწამლაიც.

ბაქუღა. თავს ცოტათი თუ კიდევ შეიწუხებთ და ენაზე მომდგარ ბარბაროზებს დაუფიქრებლად არ ამოშაქრავთ, შეიძლება მათი მონათესავე მესამე სიტყვაც მონახოთ: გესლი.

ღარა. რაც შენ არ გაყლი.

ბაქუღა. დიხ, მე გესლი არ მაქვია მით მიმართ, ვინც რუსთაველის ენას რყენის და ფებს აბიჭებს, ვინც თავის პრიმიტიულ აზრებსაც კი სხვათაგანად ვერ გამოხატავს, თუ არა ასე: „სკუნდათა ვარ“, „დიდ ხოლმეა“, „ძალიან ნეყნია“, „გარბი კაცია“, „შატარებელში უღო ბნად ჩაეყვით“, „სხუთი მესტა ვეშნი მქონდა... ასეთი „რუსულობის“ მოყვარულთა მე ვარა პატარა ქართველი ბიჭი, თქვენი სიტყვით „ისპოტაჟენი“ ბიჭი, არ დაგინდობთ, სადაც წამოგყვით, ისრებზეთ დაგიშენთ...

არ წაეკითხა მას რუსთაველი,

შითუად წაიღო მხოლოდ თარგები,

რაც კმარი ჰყავს სიტყვის შტარგველი,

ისიც ერთ ღამეს ვახდა მთარგმნელი...

ღარა. წამოდი, გედგონ, აქ დახუთული პიერია.

ტიტინო ბელიძე. პატივიმუღი ბაქუღა მართალია. „რა ენა წახდეს, ერიც დავცეს“... ერი არ უნდა დავცეს...“ ენის სიწმინდისათვის შებრძოლთა პირველ რიგებში ვინ უნდა იდგეს, თუ არა ჩვენ — ინტელიგენცია?... ცუდ ქართულს მეც მისაყვედურებ?

ბაქუღა. არა. წუხელ ამისთვისაც მომწონეთ.

ტიტინო ბელიძე. გმადლობთ.

ნუცა და ბაჭულა მოშორებით სკამზე დასხდნენ.
გულში დატვირთულ ზედა დღეობა გაეშორებოდა, რა ახალგაზრდა მაქვსაღი შემიძნეოდა
ლარა. ესაა შენი მეორე გენიალური აზრი? პირველია ცოლის თხოვა, მეორეა —
კიბინობელიძე. დისერტაციას ვიცავ, ლარა!
ლარა. რაო? დისერტაციასო?! შენ? რადის?
კიბინობელიძე. ალბათ მალე. ზომ იცი ჩემი ხასიათი — გულში თუ რამე ამო-
ვიჭრა...

ლარა. კი მაგრამ... ასე მოულოდნელად... მაინც რა თემაზე?
კიბინობელიძე. მშ... მათემატიკური კლასიკური სფეროდან.
ლარა. ლმერთო ჩემო! ზღმობო? თვითნებური ტყვეს გააჩნდნენ — სწორად მცირე და-
ნახარჯიც ვერ ვაანგარიშებია...
კიბინობელიძე. ეს არაფერს არ ნიშნავს. მე პატარა რიცხვებში მოგეცემა, დიდი
კი ჩემი სტიქია.

ბეჭობზე ლეონიდ კამარული გამოჩნდა. ილიდიდან
წერ ერთი წიგნი გაუვარდა, მეტე მეორე, მესამე...
ლარა მსწრაფლ მივიწერა.

კამარელი. ნუ სწუხდებით, მე ავიღებ... დღეს ძალიან ნაყოფიერად ვივარე.
ლარა. მეც. ბატონო ლეონიდი! აი! არ მოგწონთ? ურები როგორ ჩამოუყრია!
კამარელი. ლეონიდი?

ლარა. დიხ! ნამდვილი დანიური ფაიფურია! „როილ კონგრაგენ“. ძალუბის ჩემზე
დიდი კოლეცია არა მგონია დანიის მეფის გარდა ვინმეს ჰქონდეს.

კამარელი. პირველობა უვლადურში საშუალოდ. მეძალუბაში კი...
ლარა. ატრუსკებმა ისტორია... „ქალი დიდ ადამიანთა ცხოვრებაში“... ბატონო ლეო-
ნიდი, მათხოვეთ ეს წიგნი!

კამარელი. თქვენ ზომ იცით, რომ...
ლარა. ვი-ცო! წიგნის განათმავრება მოღალატე ცოლივით ვეგაგრებათ, მაგრამ ეს ისეთი
წიგნია... გეგბ რომელიმე დიდი კაცის ცხოვრებაში რამე როლი მეც ვითამაშო. საშუალო კაც-
ზეც თანახმა ვარ.

კამარელი. თქვენ კარგად თამაშობდით, მაგრამ ზოგიერების გრძნობამ გიმტყუნათ და
სცენიდან მალე ჩამოხვედით.

ლარა. ნუ, შევედი, ამიტომ უნდა მომკლათ?! თქვენ აქ ერთხელ ბრძანეთ, დემოკრატიც
ცდებოდა.

კამარელი. მე სოკრატე მოგახსენეთ.
ლარა. კი, მაგრამ... ასეთი რა მნიშვნელობა აქვს ოცდახუთი საუკუნის წინათ სოკრატი
ცდებოდა თუ პიპოკრატე?

კამარელი. თქვენთვის შეიძლება არა, მაგრამ მეცნიერებისათვის ფრიად დიდი მნიშ-
ვნელობა აქვს. სხვათაშორის, ამას თქვენი სადისერტაციო თემა გვერდს ვერ ატეხავს. ლე-
ონიდი საწუისებში სწორედ ანტიკურ ფილოსოფიაში უნდა ვეძებოთ...

გულის წყრომით გოხი შეიქნია...
დიდი ხანია უვლადურში ეს მოქმედია, მიკვლევია და დაზუსტებული. ეს ელემენტალურ-
რი... ბოლოშ ვიხდი, მგონი ჩემი ტროლეიბუსი ჩამოვდა, უნდა გავიქცე...

კიბინობელიძე. ვინ არის ეს ცანცარა ბერიკაცი?
ლარა. ჰმ... „ცანცარა“... შევდარ ნების ასწავლის. არც დოქტორია, არც პროფესორი, მაგ-
რამ, აა თავი! ნამდვილი ენციკლოპედია. ოღონდ ნაკლად იმას უთვლიან, რომ ბოკაქაულის
ენციკლოპედია და არა — დიდი საბჭოთა... ჩემი მეცნიერული ზეღმძღვანელია... არალეგალური.

კიბინობელიძე. როგორ, არალეგალური?
ლარა. მეზმარება, ისე... არაფერიცაღერად.

კიბინობელიძე. რატომ არ გამაყნის, ლარა? მცირეოდენი შემწეობა შეიძლება მეც
დამჭირდეს.

ლარა. შენ რაში უნდა დავჭირდეს?
კიბინობელიძე. თუკი ის ენციკლოპედია... ორჯერ ორი ბოკაქაულისა და
ჩვენსადაც.

ასეთი საუბრით სტოვეზენ ეზოს მომავალი — ლმერთამც ქნას! — სახელგანთქმუ-
ლი მეცნიერები. სკამზე ქალ-ვაგი ისევ ზის.

ნუცა. შეიძლება ვარზე ჰქვიანიც შევდეს, მაგრამ მალე მთვდება, რომ ეს ვიარა და
ჩამოვა. სულელი კი, თუ ვირზე შევდა — ბედლორი ეგონება და ჩამოხტომის არ იფიქრებს.

ბაქუღა. ვის უკადრებ?

ნუცა. ხეს... სამდენერ გოთხარი უფროსებს პატივისცემით უნდა ელაპყროს!

ბაქუღა. ასეთი უფროსებისგან რა ვისწავლო?

ხიზლიმონქა

ნუცა. შენ ყველას დასცინი. ჩემი სიტყვა დაიხსომე;

ერთხელაც იქნება ლერმონტოვით მოგვალავენ, იმ კაცს მაინც რაღას ერჩი? წუხელ რამდენი გვასიამოვნა!

ბაქუღა. გასიამოვნა შენ, მე კი შინ ვათანგული დავბრუნდი.

ნუცა. ეძლი თამადა იყო?

ბაქუღა. როცა სუფრაზე მჯირთე შევხედობი, ამ კითხვაზე მაშინ გიპასუხებ. თითქმის ყველა თამადა სულ ერთსა და იმავეს ღერღავს და ქაქანებს. დამტამაშული ზემორობები, სტანდარტული სადღევრძელობები... თუ დედის სადღევრძელობა, უპიკელოდ ხელის გულზე ერბოკვრები უნდა დამხბან და მოზრაკონ, ანდა დედას გული ამოგლიჯონ, შერე ქვას ფეხი წამოკრან და... „ხომ არაფერი გეტყვინა, შეილო“?

ნუცა. ო! ბატონმა გედლონმა კი დედის როგორი სადღევრძელო დალია?! არც ფეხ მოიშველია და არც ერბო. წიდან აქი უთხარი კიდეც, მომეწონეთო. შენ ხომ მართალი ბიჭ ხარ? იცრუე?

ბაქუღა. მომეწონა მისი სიტყვები, და არა საქციელი. გარყვნილი კაცი იქნება, სულ შენ გიყურებდა.

ნუცა. ახლა მეც მომდევ. ის მიყურებდა, მე ხომ არ ვეუფრებდი!

ბაქუღა. ზოგჯერ ქალი თავს ისე ჩაღუნავს, გამოხედვაზე უფრო მეტყველია.

ნუცა. აბა რა შექნა, კენძოდ ხომ არ გადავიქცეოდი. ამოდენა კაცმა ყურადღება მომექცია... „მოზრკანდით; დაბრძანდით... რას მიაბრძნევთ? გვებ ომბალოთი შეკაზმული ტყვემო-გესიამოვნებათ?!“ რამდენი გრძნობა ჩააქსოვა ამ სიტყვებში: „მე მინდა შეესვია თქვენი და გაზაფხულის სადღევრძელო!“ სირცხვილით ვიწვოდის...

ბაქუღა. თუ იწვოდი, აღგებოდი და გახვიდოდი, ბინა რა შორს გქონდა?

ნუცა. ესე იგი, ყველასათვის უნდა დამეშტაცებინა, რომ უცე საში წელიწადია ქალი თბილისში ვცხოვრობ და სოფლის ქუჩაში მაინც ვერ მოვიცილე?

ბაქუღა. გე ქუჩით არ არის, სისპეტაკეა. არა, ვეალური გვერდით ვუჭეკი და ის კი მაინც ყასბას ძაღლივით ურცხვად მისჩერებოდა.

ნუცა. არაფერიც! სანდოშია თვალებით მიყურებდა.

ბაქუღა. აქი მე არ ვეუფრებდიო? ხომ გამოვიჭირე?

ნუცა. რაში? დაბ, თავი ერთ-ორჯერ მეც ავიღე. აბა იმით ვათქმევინებდი, ამ კარონამ მაგადს ქვეშ ჩანგალი ოუ დაკარგა, ამდენხანს ველარ ბოვოთი?!

ბაქუღა. შენ უმალესი სასამართლოც ვერ გაგამტყუნებ... დღეს საშეცადინოდ როდის მოვიღე?

ნუცა. მმ... დღეს რა დღეა? პო, ხუთშაბათია! ბაქუღა, მოდი დღეს ნუ ვიშეცადინებთ. წუხელ მგონი ღვინო მამწინა. თავი ახლაც მიბრუნს. ცოტას მაინც წავიძინებ.

ბაქუღა. პოდა, ცოტას რომ წავიძინებ, შერე გამოვივლი.

ნუცა. არა! დღეს ნუ გამოვივლი, შინ არ ვიქნები.

ბაქუღა. აბა, სად დაიძინებ?

ნუცა. სად და... მმ... ბაქუღა! ნუთუ დედამაწა მართლა ბრუნავს? რაღაც მეგეკება.

ბაქუღა. სად დაიძინებ? თქვი ჩქარა!

ნუცა. მოიცა, შე კაცო, მოვიფიქრო... რას ყვარი გვეღმეზივით? ჩემს სახლში დავიძინებ, მხოლოდ შენ მაინც ნუ გამოვივლი. წადი სადმე, ბიჭებთან, გაისეირნე. ისეც დავეცი-ნიან, შეტრდის ცხენბივით სულ ერთად დადიანო.

პეტლის დროს, რომელიც ახლა ჩამოვარდა, ვაფი წერვილად თითებს იმტერებს და იმეჯავს. ასეთი სულგერი განწყობილება თითქოს აფეთქების მომსწავებელია, მაგრამ არა, ძალზე მშვიდი, ოდნავ სინანულნარევი ხმით გკითხება.

ბაქუღა. აღარ გიყვარვარ?

ნუცა. შენ, ხანდახან, ისეთ შეკითხვებს იძლევი, რაც ქალს უფრო შეპყრის, კაცს რომ ჰკითხოს.

გზოში ლარა შემოიქრა და ნუცა მოიხმო.

რა კარგ დროს დაუძახა...

ნუცა. ეხლავე, ქალბატონი ლარა!

ბაქუღა. მოვლდე?

ნუცა. არა, დღეს არა...

ბაქუ ლა. 33! „დღეს ბიჭებთან წადი“... მართლა! როგორ „მომენტატონ“ ბიჭები!

და აი ბაქუელაჲ მიმართა ჯერ კიდევ არისტოფანეს დროინდელ გულს...
 ჯიბულ ხერხს: ამითობრა და ბეჭობს შეუფედა.

ლარა. იცო, რა არის სენსაციი?

ნუცა. ვიცი, ამერკას აბასიათებს.

ლარა. მაკოცე. Tak!.. თურმე სენსაცია ჩვენშიც ხდება: გედონ ჰიბინობელიძე, რომელმაც თავისი ზეადობით არა ერთსა და ორ თბილისელ კრასავიცას დამართა გულის მანკი, გაღაწყვტა შენი შერათვა!

ნუცა. რას ბრძანებთ? რა მისი ტოლი ვარ?

ლარა. შებღუე ფიქრის ანაბეჭდიც არ დაეინახო: ესაა ზოგუნა, უფრო საოცარი და, მოულოდნელი, ვინც კარაბლს... ეე... ხომალდის გაფრენა მარსზე! გედონი შეგაქმნის ზღაპრულად ლამაზ ცხოვრებას! სახლა აქ, სახლა აქ! მანქანა!...

საყვირველი! ლამაზ ატირდეს

ნუცა. მე არ მინდა მანქანა, ქალბატონო ლარა, არც სახლი მინდა, არავითარი ლამაზი ცხოვრება არ მინდა!

ლარა. ამა? „მე გლეხი ვარ, თავადობა არ მინდა!“ გგონია, კეტს ეპიგრამებით გამოიღებ? — საუზმედაც არ გეყოფა.

ნუცა. მე ჭამაზე არ ვფიქრობ, ოღონდაც მიეფარდეს!.. ამ ქვეყანად სიყვარული ყველად უფრო!

ლარა. სიყვარული მიქარვია და მეტი არაფერიც ეს ბუნების ყველაზე დიდი სიბრტეა. არსებობს მხოლოდ სქესთა ცხოველური მიზიდულობა, რომელსაც ციბირმა ბუნებაში თეთრი, მკეროვანი საბურველი ჩამოადგარა. ამ საბურველს აღმა და ეეა, როცა ჩვილმეტი წლისანი იყვნენ, სიყვარული შეარქვეს. და აი მას აქეთ კაცობრიობა ისეუღელეს თავს! ბუნება კი იციან და იციან! კვდება საცალით! დამიანთ კი ამ სიცოცხლეში მრავლდება და მრავლდება. თქვენ უნდა გამრავლდეთ. გედონი ოქროს კაცია! გედონს ქვეყნის ნაწილები ჰყავს! გედონს შეუძლია მოხიბლოს ვინც გინდა და გააყეთოს რაც გინდა! ბუქულა-ბუქულამ კი რა უნდა მოგცეს?

ნუცა. მე არ მინტერესებს, ვინ რა უნდა მომცეს. მე ამაზე არ ვფიქრობ. ოღონდ მიყვარდება იმ, რა უბედური ვარ, ქალბატონო ლარა! ნეტავი ფეხი მომტეხოდა და წუხელ თქვენი კარი არ შემომღებო. მე შინ გავგზებულდი დავბრუნდი. მთელი დღის მშვიდი ვიყავი და უქმელობა მაინც არ მეგრძნენია. თქვენ კი ამბობთ საუზმე, სადილი, ვახშამიო. არაფერიც ეს არ მოგინდებთო, თუ კი ვინმე ნამდვილად შეგაყვარდებათ... მაინც რას მერჩობა, რომ ასე ამოფორიაქო? მე ის აღრეც არა ერთხელ მინახავს, მაგრამ სიზმარში ერთხელაც არ ჩამყოლია — როგორ გაგებდავდი! ახლა კი მოდის, ჩემთან პირდაპირ ზღაპრიდან მოდის თვალტანადობით შემკული რაინდი და მთხოვს, ცოლად გაეყვე...

საყვარელე პარკი ისე აფეხო, ცრემლებს რაინდსმკენებელი ვეჟაკი ვერ შეიკაფებ...

ამას მთხოვს მე, თითისტოლა გოგონა... არა, არა! ის ჩემით ორითაც კვირას იბურთავებს და ვამოგადებს...

ლარა. ნუ ღრიალებ! ვეგბ არ გამოგადგას?

ნუცა. თვითონ თქვა, ქვეყნის ქალი შეაქდაო. მერედა, მის თვალებში იმდენ ქალს მე ერთი ფანჩხა, დაფხჩხიელი გომბით ყველას როგორ ვაჭობებ?! არა, არა! სულ არ გავთხოვდები, არც ბაქუელაზე ვავთხოვდები. თავს მოვიცლა!

ლარა. თავის მოცვლამდე, რომ შემძლით არ მოყვდე, სახლში წამობრძანდი. მალე გედონიც მოვა.

ყოველი ქალი უცნაურია! ნუცა ქალი! მამასალამე, ნუცა უცნაურია: ეს წამი გულამოყვდარი ტირილი, ახლა საზე აფეციანარდა...

ნუცა. მისი თანდასწრებით რა ლეკმა გადამივა ყელში!

ლარა. ბედი მაქვსო, მართლაც გედონმა უნდა თქვას: ცოლად, შეიძლება, სულიწმინდა შეზღუდეს — საქმელიც არ მოსთხოვოს.

ქალიშვილს წასაყვანილ მელავეზე ზელი ჩაქიდა, საპატარძლო უძალიანდება, მაგრამ იმ თანაფარდობით, როგორც კრავი მგელს...

ნუცა. მაპირე, ბაქულა, მე დასაძინებლად არ მიედივარ...

მეორე მოქმედება

პირველი სურათი

ერყენსული
ზიზლირთხვა

ამ პატარა ოთახში ლეონიდ კამარელი ცხოვრობს. ზღვაში საითაც გაიხედავთ, თვალიწყოლი ვეცემათ, ამ კი... წიგნება, წიგნები, წიგნები!

საწერი მაგიდა. ერთადერთი დიდი ნივთი, რომელიც ოთახშია, ალბათ, მრავალ დანიშნულებას ასრულებს, ამჟამად მასზე სამიოდე თევზი აწევია. თევზებზეა ცოტაოდენი პური, ცოტაოდენი ჯვარი და კიდევ ცოტაოდენი რაღაც. მათ ზემოდან გახსნილი კონსერვის ქილა დახურებულს.

შეცდარი ენების მასწავლებელი გაზეთს ისე დასწავდები, ეტყობა დაავიწყდა, რომ გაშლილ სუფრასთან ზის: ესლა კაცუნმა გამოადხინლა, და როცა პური არსობისა დაინახა, ცოტა ეუცხო-ეა კიდევ.

ბაჭულა ეწვია.

კამარელი. ო-ო, ბაქურ, ბაქურ! სიდედრიც გყოლია და სიმამრაც!

ბაჭულა. ბაჭულას?

კამარელი. სოფლად ასე შიამარებენ სადილზე შემოსწრებულთ.

ბაჭულა. სუფრაზე თუნდაც ათასჯერ შემოგისწროთ, მე სიდედრს ვინ მომაშავებს?

კამარელი. ჩატომ? განა ნუცა უღელმამია?

ბაჭულა. ექ, ნუცა ისტორიამ ჩაიბარა.

კამარელი. როგორ? გათხოვდა? ვისზე?

ბაჭულა. უზრუნველ ცხოვრებაზე.

კამარელი. ეს რაღა კაცია?

ბაჭულა. პატარაძლი ამბობს, მშვენიერი კაციაო, მე კი იმ მშვენიერს მარილწყალში მოგხარშავდი.

კამარელი. მა-და... არ მოგელოდი. თუშეა ქალისაგან ნურადფერი გავიყვირდება. ამას სადღის ეთქმის?! ამ დღემი მეც ქალმა ჩამავლო... ნუ მკითხავ, ძველი ამბავია. მე მაშინ გული გავიტეხე და შევედი. დე, შენთვის ხალი ვიყუარ, არ იღარღო.

ბაჭულა. თქმა იოლია.

კამარელი. გეთანხმები, გულის დამორჩილება უფრო ძნელია, მაგრამ ბიჭიც ის არის, ვინც მოერევა და დასძლევს.

ბაჭულა. დეპქლე! დღეს უკვე თვალშიც გამოვიხედე: ეპიგრამები დამიბეჭდეს. ერთი ცალი თქვენ წამოგიღეთ.

კამარელი. ძალიან გამიხარებ. გმადლობ... უცნაური ეჭრნაღია. სახატავი რვეულის ოდენია, სიმართლე კი ხშირად იბეჭდება... მოიცა! ეს მოთხარა... მშ... შენ ილიკო ქაგქავამე გავიგონა?

ბაჭულა. ილიკო?! ქაგქავამე?! აბა.

კამარელი. ილია ქაგქავამე?... გატყობ, ჩემი შეკითხვა ლამის შეურაცხყოფად მიიღო, მაგრამ ეს ორივე ერთი და იგივე პიროვნებაა. სამოცდაათი წელწიანი შინაურები ილიას ილიკოს ეძახდნენ, მაგრამ იგი, როგორც ეს ტყვიანმა და დინჯ კაცს შეპყდეს, საზოგადოებას ილიად გავცნო. ამით მას, სხვათაშორის, ხალხის სიყვარულის ერთი ბეწოც არ დაჰკლებია. შენ კი მივიწერია... „ბაჭულა მაქარამე“. დიდი უტაქტობაა, როცა ბეჭდვითი სიტყვის საშუალებით მკითხველს ეცნობი იმ სააღერსო, კანონობითი სახელით, რომლითაც დედა აკვანში მოგმართავდა, ახლა კი ცოლი ლოგინში გვიბახის, თუშეა... მაგალითი აბა შენ ვისგან უნდა აიღო, როცა ჩვენი პრესა, ეკრანები, აფიშები აჭრელებულია რეზოვებით, გოგებებით, ნადიგებით, ქეთოებით...

ბაჭულა. რა მექნა, ასე მიცნობენ და...

კამარელი. ასე გიცნობდნენ მთაწმინდაზე, როცა კოჭოზანას თამაშობდი. სტრაჰონს არ წავიციოხვდ შენსას, თუ კიდევ...

კარზე აკაენებენ მორიდებით და როგორღაც მელოდირად, ეს უპველად მათხოვრია... შეეცდით, — გედგონია, ჭიჭინობელიძე!

ჭიჭინობელიძე. ბოდიში, მცირე ხნით უნდა შევაწუხოთ.

კამარელი. მე კამარელი ვარ.

ჭიჭინობელიძე. ვიცი, ლეონიდ კამარელი ბრძანდებით.

კამარელი. შემობრძანდით, მხოლოდ არ ვიცი რაზე დავსვათ, სკამებზე წიგნებმა მოიკალათეს. მომიტონით, ვინაიანოვარებ...

ატრეშარს ეგონა მარტო დარჩა და ირგვლოვ გამეფებულ ანარქიას თამაშად თვალა მოაგლო. ო! ეუთხეში ეს ვინ მიყუყუელა?! პატარა ბაჭულა... ლომის ბოკეერბი...

იბღვირება, მაგრამ გედეონს ცირკში უნახავს — გაჩედილი ცხოველი გდო, რომ მოიგონ, ხორცის ნაჭერს გაიღებდნენ.

კიკინობელიძე. პატრეცეზილო ბაქულა! ასე რატომ დაგვარგეთ? რაზე აღმოცენებულმა შეგობრობამ...

ბაქულა. გრიგალისებურ ქარსაც უნდა გაუძლოს.

კიკინობელიძე. ღიბაძე! მახარია, რომ ჩემი პარკერი კი ზელისა ვამოდგა. თქვენი ეპიგრამები ათქერ მაინც წავეციხეთ. შეუდარებელი!

„წიგნების გროვას ისე უმერდა,

თითქოს მგლებია შავ გარბულ,

სამეცნიეროდ ემზადებოდა

კაცო, ფეხბურთზე გადარეული...“

მართლაც გადასარცვია, გადასარცვი წიგნს ისე გაუბრის, როგორც მგელს, შეცინებდას კი ეპოტირება. ფულსათვის, ცხადია, აფსუს, როგორ წახდა ქვეყანას... თქვენ რას იტყვით?

ბაქულა. ვერაფერს. მე ქვეყანას მხოლოდ ახლა ვეცნობი.

კიკინობელიძე. ცხადია, ეს რთული და მტკივნეული საქითხია, მასზე მსჯელობა უფრო მეტად გარემოს შოიხთვებს. ჩვენთან მობრძანდით, გავცინარდება. არ მოგვერდოთ, ხშირად მოგვინახულებთ, მაშინაც კი, როცა თვახის მეთაური შინ არ გგაულებოდეთ. მე ვენდობი თქვენს სიტყვებს, ჩემს ექცაობას და, რაც მთავარია, ჩემი პატარა ცოლის დიდროს, უმანკო თვალს.

კარი გაიღო და ორი სკამით დატვირთული მასპინძელი შემოვიდა...

კამარელა. დაბრძანდით, დაბრძანდით და დამეწიეთ ღარიბულ ტრაპებზე. სტუმრებისათვის მე ნუნუც მომენახება.

ბაქულა. ჩემთვის არ შეწუხდეთ, მივდივარ.

კამარელა. ბაქურ! ერთი კიპა! შენი წაჩაძების სადღეგრძელო...

ბაქულა. გმადლობთ. ახლა არაა ვარგად ბრძანდებოდეთ...

კიკინობელიძე. ფიჭვობ გულახდილობისათვის არ დამირჩათ: გამიხარდა, რომ ეს ყმაწილი გზას გაუდგა. აქობებდა კი, სულაც არ დამხედროდა, მაგრამ, მე იმედი მაქვს, ჩვენი საუბრის დღეარისი ღატება, ასე ვთქვათ, სამხედრო საიდუმლოების დონეზე.

კამარელა. რა თქმა უნდა, თუკი ასე გნებავთ! ოღონდ არ ვიცო, რა უნდა მოთხოთ. არც ის ვიცი, თქვენ ვინ ბრძანდებით.

კიკინობელიძე. მე გახლავარ გედეონ კიკინობელიძე. ფილოლოგი და მათემატიკოსი კამარელა. მხატვრი, არ გამიგონია.

კიკინობელიძე. ეს უკვე თქვენი ბრალი არ არის, ლეონიდ... მმ... ეგებ მამის სახელი მიმოპოთ.

კამარელა. ალექსანდრე.

კიკინობელიძე. ეს უკვე ჩემი ბრალია, ლეონიდ ალექსანდროვიჩ...

კამარელა. გთხოვთ „იჩობით“ ნუ მომშორთავთ. ეს ძალიან ცუდია, თუკი ჩვენი ყურა ამას ისე შეეჩვია, თითქმის აღარავის ვნოთირება. მამის სახელით მიმართვა წმინდა სპეციფიკური რუსულია, რომელიც, სხვათაშორის, რუსებისაგან არ ვადაუღიათ არც ჩვენებს, არც პოლონელებს, არც ბელგარელებს, და თითქმის არც ერთ სხვა სლავურ ერს. ჩვენ კი, ქართველებს, ისეთი რა ცეცხლი გვეიღია, რომ ერთმანეთს მივმართავდეთ: „ყარამინი“ „პილატევი“, „ძუ-აუვენი“, „ბერდლინი“, „ქაიხოსროვნი“... ჩვენი ერთგულს სახე გეშინ არ ჩამოყალიბებულა. გვეითებოთ: ასეთი რა დაამავა და რატომ უნდა მივცეთ დავიწყებას ჩვენი ლამაზი, ტრადიციული ბატონო? ბატონო გედეონი... ქალბატონი ნინო... ცუდია?

კიკინობელიძე. ჩინებულია, მაგრამ ზოგიერთები ალბათ ფრთხილობენ, ფეოდალისმისადმი სიმპათია არ დავცწამონო.

კამარელა. ასე ოციან წლებში ფიჭვობდნენ, მაგრამ მას შემდეგ თითქმის ნახევარი საუკუნე გაიდა — ამ დროში ბევრი რამ ვადაფასდა და ვაღმოფასდა. შიშს, ღვთის მადლით, თვალები დაუბატარავდა. განა ფეოდალურ ურთიერთობას „ბატონო“ ადადგენს? რაც მიიცვალა და გაიხრწა, მას ვერც ღმერთი გააცოცლებს და ვერც დიალექტიკა.

კიკინობელიძე. ყოველი თქვენი სიტყვა ღრმა ჰუმპირდება. ვწუხვარ, რომ ადრე ვერ გავიცანი.

კამარელა. გამიცანიე მაშინ, როცა დაგვირდით; მხოლოდ არ ვიცო, რაში გამოგადგებოთ, რომელიმე თქვენს პრტიკებს ნიშნის აწევა ხომ არ სჭირდება?

კიკინობელიძე. სხვას არავის, მე მჭირდება.

კამარელა. თქვენ... ბეწვის ხილზე აპირებთ გასვლას? თუ უკვე გახვედით?

კიკინობელიძე. ბოდიში, რომელ ხილზე?

კამარელი ბეწვის...

ბიჭინო ბელიძე. ქუთაისში ბევრი უცნაური ხილია, შეიძლება ეს ხილიც კი არა იყოს. არა, ბეწვის ხილი საიქიანშია.

ბიჭინო ბელიძე. უა!

კამარელი. ნუ შეშინდებით, ჩვენი წინაპრების წარმოდგენით ვიდრე კაცი სამოთხეში ან ჭოჭოხეთში ამოუფლდა თავს, ჭერ ბეწვის ხილი უნდა გაველო; ცოდვის ბეწვი ჩაუწყდებოდა, აღდგებულ კუბოს ზღვაში სამარადემოდ ისარწყებოდა, პატიოსან ადამიანს კი მხრებში მადლი შეუჭრებოდა, ბეწვის უფათერაყოლ გიორბენდა და პირდაპირ სამოთხეში შედიოდა, სადაც საუკუნო ნეტარებას ეძლეოდა. ასეა, ზემო კარგო, დისერტაციაც, თუ დღევანდელ და ხარისხს შოიბოვებთ... დღევანდელ, დღევანდელ! ხარისხის მაძიებელთა ხილი, სამწუხაროდ, ბეწვისა როდია, ბეტონისაა, მანქანითაც გაველი.

ბიჭინო ბელიძე. რამდენი უფიცი და არაზნადა გასულა მაგ ხილზე!

კამარელი. არაზნადები, საერთოდ, საზრიანი ხალხია. ბინძური საქმის მოგვარებას ცოტა მოუძიებდა და განგაზიშება როდის სჭირდება, ესეც, თუ გნებავთ, თავისებური ნიჭია.

ბიჭინო ბელიძე. ნება მიბოძეთ, არ დაგეთანხმით: ეს გერაფერია ნიჭია. ვინც მეცნიერების ტაძარში სამაწიანო გზით შედის, იგი თაღლითი, შარალატანი და ავანტიურისტია. ამით უნდა ვებრძოლოთ!

კამარელი. რასაკვირველია. მათ არ სურთ იცოდნენ, რომ მეცნიერება დაკავშირებულია ღმერთთან, რომ მეცნიერება ისეთივე მოწოდებაა, როგორც მხატვრობა, პოეტობა, მუსიკოსობა...

ბიჭინო ბელიძე. ბატონო ლეონი, თქვენმა გონიერმა სიტყვებმა ჩამაფიქრეს: ვითომ მეც შედომოდა შეგდგი ფეხი იმ ზნაზე, რომელსაც მივეყვართ... არა, არა! ჩემი თავი მეცნიერების გარეშე ვერ წარმომიდგენია. მთელი ჩემი შეგნებული, თუმცა ჭერ კიდევ არც ისე ხანგრძლივი სიცოცხლე მეცნიერულ ოცნებას შევალე...

და გვდგონ ბიჭინო ბელიძემ დიდი, ყვითელი ტყავის პორტფელიდან ამოიღო ის, რა...

საც თავისი ხანმოკლე სიცოცხლე შტლად დაუღო: ო, მაინც რა ბევრი დრო დამჭირებია აღდგომის გაცემით! საქმეა, რომელია ახალი კოლენკარის ყლით შეცვალს.

კამარელი. ეს... მმ... თქვენ უფრო მათემატიკის ბრძანდებით, თუ ფილოსოფიის?

ბიჭინო ბელიძე. ბავშვობიდანვე მრავალსართულიანი ფარმულები მოსვენებას არ მაძლევდნენ, მაგრამ უფროსი შეილი მშობლების სურვილს წინ ვერ აღვუდგე, ჩვენს ოჯახში აკაცის კულტი სუფევდა.

კამარელი. მ-და... სადისერტაციოდ გინდათ?

ბიჭინო ბელიძე. ნამდვილი მეცნიერისათვის ხარისხი და წოდება, რა თქმა უნდა, თვითმისანი არ არის. არც ჩემთვის არის, მაგრამ... მოგხსენებთ, ცხოვრება ისეა აწყობილი... რას იზამ? უკვე წარვადგინე. ცხოველი ინტერესითაც შეზღუდნენ, მაღე წიგნადაც გამოვა.

კამარელი. ძალიან კარგი, მაგრამ... მე მაინც რად ვჭირდებით?

ბიჭინო ბელიძე. მე მინდა თქვენი ოქროს ხელი შეეხოს... ე... როგორც ზედათ, ამ ნაშრომის სახით დისერტაცია უკვე შეზადა მაქვს, მაგალი მხოლოდ შესავალი სიტყვა და ავტორთა ფერატი... თავისთავად ცხადია, თუ კი ამოღენა შრომა დაეძლიე, მე შემძლია თავი გაეართვა აგრეთვე... მე... მაგრამ მე ვიცი, თქვენ უფრო ოსტატურად გამოაჩქეურობთ.

კამარელი. ეს შთახარით... ჩემთან ეინ მოვასწავლათ?

ბიჭინო ბელიძე. ლარამ.

კამარელი. მერედა, განა ლარამ არ იცის, რომ კამარელმა მათემატიკა არ იცის?

ბიჭინო ბელიძე. ლარამ იცის, კამარელი უნივერსალია... მხოლოდ მოკლე შესავალი სიტყვა და ავტორთა ფერატი! რასაკვირველია, გასამარჯლოზე, რა დიდიც არ უნდა იყოს იგი, უკან არ დავიხვე.

კამარელი. რაკი მათემატიკა ჩემს სპეციალობას არ შეადგენს, გასამარჯლო გაორმაგდება; მე მომიხდება არა მხოლოდ ზოგი რამის გახსენება და, ამგვარად, შეწყუბება ჩემი მეცნიერებისა, არამედ მისი ზედახალი გამიღივრებაც უახლესი ლიტერატურით. თუმცა ესეც უნდა დავსძინო: თქვენი ნაშრომი, ჩემი პირველი და ზერეულ შთაბეჭდილებით, არ ეკუთვნის უმაღლესი მათემატიკის სფეროს; ამდენად მისთვის აღლოს აღება, ეფიქრობ, არ გამიჭირდება... მოკლედ! ძველ ფულთ... ხუთი ათას მანეთს შემოგაწერო ბიბლიოთეკის სასარგებლოდ.

ბიჭინო ბელიძე. რომელი ბიბლიოთეკის სასარგებლოდ?

კამარელი. ყოველი ადამიანი რამდენიმე გაცემულია. ერთი ღილების კოლექციას აგროვებს, მეორე — ასინთის ეტიკეტებს, მესამე — ნაცნობი ჭელთამანებს; ზოგიერთი ავტორის ღიანს დღევანდელი ამჟამინებს. თქვენი მორჩილი მონა კი არც ღიანისაა გადმოცლილი, არც ღილებს, არც ქალებს. ჩემი სიგიჟის საგანი მხოლოდ წიგნებია. ჩემი ბიბლიოთეკა

ათი ათასები ღირს. ამოდენა ფულს, ცხადია, პატიოსანი გზით მე ვერასოდეს ვერ გავაძლავებდი. ამიტომ, ღრითა განმავლობაში, მრუდე გზაზე შევდევნი. მე ვამრავლებ „მეცნიერებას“ მაგრამ გულს იმით ვიშოშვინებ, რომ ისინი უნებოდან გამრავლდებიან. რა თქმა უნდა, მე ეს მაინც არ მამართლებს. მეცნიერების ტაძარში შემაღალმა, კარი საყუთარი ხელით უნდა შეაღოს!

ქიქინო ბელიძე. შესმის, მაგრამ... ათ ბრძანეთ, ბეწვის ხილზე გავლისას ადამიანს მზრებში მადლი შეუძლებათ.

კამარელი. ეს მხოლოდ ალაღმართალ ადამიანს! თუმცა ერთის მხრივ, არ შეიძლება თქვენი შრომისმოყვარეობა არ დაეფასო: ამის უბრალო გადაწყვეტი კი დიდ გულისყურს მოითხოვს. თანაც, თქვენი სათხოვარი — შესავალი სიტყვა და ავტორიფერატი — ეს მხოლოდ, ასე ვთქვათ, სახლის კარ-ფანჯარაა, მე კი ზოგისთვის მთელი სახლიც ამიგია.

ჩიბუზე თავადურად გაიკრავს ხელს.

ქიქინო ბელიძე. ახლავე მოგართვით თუ...

კამარელი. არა, როცა სამუშაოს ჩაიბარებთ. მომწონს კი, რომ არ შეგვპრებთ.

ქიქინო ბელიძე. რა საკადრისია! ზეგნ ყაფანზე არა ვართ, მე ეს ვიცი.

კამარელი. მაგრამ ის არ იცით, რომ ეს ფული ისევ უკან დაგიბრუნდებათ.

ქიქინო ბელიძე. როგორ? ეს მართლაც არ ვიცი.

კამარელი. ჩემს ბიბლიოთეკას, ცხადია, საფლავში არ წავიდებ. და არც დისშვილებს დაუტოვებ. მე ის ქართულ უნივერსიტეტს უნდა უფანდებო.

ქიქინო ბელიძე. და მე, როგორც მეცნიერი, ვისარგებლებ თქვენი საგანძურით?! ო! არა მხოლოდ მე, ბატონო ლეონიდ, მთელი სწავლული შთამომავლობა მოწიწებით მოგისვენებთ. „წიგნი კარგი საჩუქარია“, სადაღაც... შვონი მანქანაზე წავიციოთ. სხვათაშორის, იმ მანქანაზე ძებნეულიც ეხატა.

კამარელი. დიახ, წიგნი ჩინებული საჩუქარია, მაგრამ... მე ძუნწი ვარ. ეს არის ჩემი ცოლიც, სატრფიც, საყვარელიც.

ქიქინო ბელიძე. უპ, ეს რა მოდენა პარამხანა გქონათ! სოლომონ მეფეს რაღაც შვილასი ცოლი ჰყავდა, თქვენ კი... ვინ დასთვლის!

კამარელი. ხედავთ? ამ თაროზე მხოლოდ მოპარული წიგნებია. დიახ, მე შემძლია აგწაპნოთ წიგნი, თუკი ის ჩემს ბიბლიოთეკას ავლია.

ქიქინო ბელიძე. საამოვნებით, მობრძანდით, მე თვალს დაეხუჭავ.

კამარელი. თქვენ ამა ისეთი რა გეჭნებათ, რომ კაცმა სული წაიწყმოდოს? ხეცურაინ?

ქიქინო ბელიძე. მაქვს! ორივე წიგნი! მომირთმევია!

კამარელი. გმადლობთ, პირდაუხანელ ჭალებს ჩემს სალონში არ ვეპაჟანებ.

ქიქინო ბელიძე. მევირს, ხეცურაინ, ჩემი აზრით, პატრისაცემი პროფესორია.

კამარელი. უფრო საცემია, ვიდრე პატრისაცემი. წინათ იმერეთში გაიგონებდით, ზოგიერთ გლეხზე ჭებით იტყოდნენ: უსწავლეღია, მაგრამ პროფესორს ჰგავსო. ახლა ამასაც გაიგონებთ: პროფესორია, მაგრამ უსწავლელს ჰგავსო.

ქიქინო ბელიძე. რა ვიცი, თუკი ჩვენში რაიმე ტიტული არსებობს, ყველა ზეცურაინს დააყარეს თავს.

კამარელი. ზალხი თუ შემოქმედებით არ ვიცნობს, ტიტული ვერაფერს ვიშველის. განა სწორდება ფალიაშვილს წამოღვარება „კომპოზიტორი ზაქარია ფალიაშვილი“? განა ვინმე იტყვის „პოეტი შოთა რუსთაველი“? „მწერალი აკაკი წერეთელი“? ამათ, სხვათაშორის, ძველი ბერძნებზეთ, სახელიც ყოფნით. ავრეთე, ილიას, ვეფას, ახლა კი თითქოს გვაფრთხილებენ, არიქა, არ შეედეგო, „არაფრისმცოდნე“ არ გვეგონოთ, და მიიწერენ... „ხელოვნებათმცოდნე ესა და ეს... ლიტერატურათმცოდნე ესა და ის... თეატრმცოდნე ესა და ეს...“

ქიქინო ბელიძე. რას იზამთ, ჩვენში ტიტული იმდენმა ჩამოირიგა, ვინც უმისოდ დარჩა, მტრისას! არისტოტელეს თავიც რომ გებათ, თუ თქვენ გვარს წინ არაფერი სამკაული უძღვს, არავის პატრისაცემის ღირსად არ მიიჩნეხარ. შორს არ წავალ, — ეს ჩემს თავზეც გამოვცადე.

კამარელი. როგორ, თქვენ არისტოტელეს თავი გაბათ?

ქიქინო ბელიძე. რა ბრძანება! სწორედ ვერ გამიგეთ.

კამარელი. რატომ? განა უკვე დრო არ არის, რომ ვინმეს არისტოტელეს თავი გამოუბას?

ქიქინო ბელიძე. მე პირადად არ მჭირდება, ახლა უფრო პრაქტიკული თავია საჭირო.

კამარელი. ეს მართალია! მაშ, გაუმარჯოს პრაქტიკულ თავს!... მიიჩნევით! თამაშობას მოგილოცეთ.

ბიჭინო ბელიძე. ბატონო ლეონი! თამალობს მასპინძელი! ეს ქარუფლენი სდგას ელემენტარული წესისა.

კამარელი. როგორ, არსებობს უფრო რთული წესები?

ბიჭინო ბელიძე. მომიტევეთ, მაგრამ თქვენგან ასეთ კითხვას არ მოველოდი. ქართული სუფრა თავისი რიტუალით, ეშხითა და ლაზათით უნიკალური მოვლენაა. მსოფლიოში მას ბაღალი არ მოეპოვება, გარდა... ფრანგული სუფრისა. მაგრამ ეს უკანასკნელი ზედმეტად დაბეჭდილი, საღვთოა, მაშინ როცა ქართული სუფრა ეს თავით ბუნების ცეკვ-ნამია, მერის ძახილია, მამლის ვივილია, მზის ქორწილია, ეს თვით სიცოცხლეა, ჯ-ჯიგრიანი სიცოცხლე! ამ მხრივ ფრანგებს ჩვენგან ბევრი რამ შეუძლიათ ისწავლონ.

კამარელი. ჩვენ რაღა ვისწავლოთ ფრანგებისგან?

ბიჭინო ბელიძე. ჩვენ რა უნდა ვისწავლოთ? ექვს წევრი და ბაყაყის უკანა ფეხების ნელ ცეცხლზე მოჩაყავი! ფეხბურთშიაც ვაჭოხეთ!

კამარელი. განა ფეხბურთი და საცივი ერის კულტურას განსაზღვრავს?

ბიჭინო ბელიძე. ბატონო, მე, როგორც ახალგაზრდა მეცნიერი და მოაზროვნე, ვამტკიცებ: ერთი რამ უფრო მაღლა შემდგარი კულტურის საფეხურზე, მით უფრო მრავალფეროვანი და გემრიელია მისი სამზარეულო.

კამარელი. საეჭვოა! იაპონელები უმთვეს სუამენ, მაგრამ ვინ იტყვის მათზე, უკულტურონი არიანო. ყოველ შემთხვევაში, ეს ჩვენ არ გვეტეშის — აი, პროსპექტზე თავმოყრილნი მდიდის შლახიანი და პალსტუხიანი, შლახი და პალსტუხი ზომ, ჩვენი წარმოდგენით, ინტელიგენტი კაცის ეუთენილება! — მიდის და შუა ტროტუარზე აქლემივით იფურთხება, პაპირისის ჩაუქრობელ ნამწვავს გაბონში ქრინანტემას უმოწნებს; შენზე გრძელი ზელო და მაგარი ვეკრდი თუ აქვს, რიგს არ დაეძებს — გაგთელავს, და ისიც გაზეთის კოსკთან. ეს კულტურაა?

ბიჭინო ბელიძე. ეს წერილობითია.

კამარელი. ნურასე უკაცრავად! ასეც რომ იყოს, კულტურა წერილობითიდან შედგება.

ბიჭინო ბელიძე. კი, მაგრამ... რატომ არ გინდათ ამის მეორე მხარეც დიანაოთ? ნეკნები შეიძლება მართლაც ჩაგებოლონ, სამაგიეროდ, საექიმო დახმარებისთვის წასვლა შორს არ მოგიხდებათ — ევროპის არც ერთ ქვეყანას არა ჰყავს იმდენი ექიმი, რამდენიც ჩვენ.

კამარელი. თუ მართო დიპლომის მიხედვით ვიმსჯელებთ — კი. ამას წინათ სოფელ ილორს ვესტუმრე. იქვეა სამტრედიასთან, ცოტა მოშორებით კი — წყალტუბოსა და ქუთაისთან. ერთი სიტყვით, გარშემორტყმულია, ასე ეთქვამთ, თანამედროვე ცივილიზაციით. ჩვენს მასპინძლებს ზუთთავიანი იდა აქვთ, რაღო, ელექტრონი, მაცივარი, დიდი მაგიერა! ამავე დროს მათ ისეთი... ბოღმის ვიხდი, ეს აქ არაფერი სახსენებელია, მაგრამ ჩემს აზრს საფუძველი უნდა გაუფმადრო... ისეთი, უკაცრავად პასუხია, საპირფარეშო აქვთ... ზოდა, გეკითხებით, ჩემი მასპინძლის შვილები — ერთი ექიმი, მეორე ინჟინერი — შეიძლება კულტურულ აღმსარებლად ჩაითვალოს? მე მგონია, არა. ისინი ველურებია უმაღლესი განათლებით!

ბიჭინო ბელიძე. ოჰ, ბატონო ლეონი! ბატონო ლეონი!

კამარელი. დიახ, დიახ!... მეზობელ სოფელში ერთ ოჯახში სამი ქვეყანა აღმოვაჩინე: ლიბია, სირია და მანჭურია, ესენი რუკები და ბროშურები არ გვეგონათ, — ბავშვების სახლებია. გეკითხებით, რას აკეთებს იმ სოფელში მასწავლებელი? ყოველ დროში მასწავლებელი ხალხის დამრიგებელი იყო. ანდა, განა დასაშვებია წარამარა ასეთი სახელების დარქმევა: მურთაზი, ქემალი, ჯამბული? მოიარეთ მთელი შუა აზია, მოიარეთ, პირობითად რომ ვთქვათ, მთელი სამხრეთიდან და თუ იქ ერთს მაინც შეხვდებით შოთას ან ვაჟას, მე თავს ნაყახის ქვეშ დავდე. თუ შეეცდებით და თავის მოყვებით დავისჯები — არ ვინახებ. ინტერნაციონალიზმმა მაშინ არის სათაყვანო, როცა იგი შენს ეროვნულ სახელს არ ბღალავს, როცა ის ურთიერთ გამამდიდრებელია... მოითმინეთ... ვიღაც აკაკუნებს.

ბიჭინო ბელიძე. ბრძანდებოდეთ, მე გავალბე...ო, ლარა!

ლარა. საღამო, ბატონო ლეონი!

კამარელი. დააქარიმეთ ორი ჩაის ჭიქით!

ლარა. ჩაის მერჩით?

კამარელი. მე? — არაფერს. მე, პირიქით, განთავისუფლებთ ყოველგვარი ძალადობისაგან, მაგრამ თამადა, ჩვენი მკაცრი თამადა და ჩვენი ქედის წესებით...

ბიჭინო ბელიძე. ბრძანდებოდეთ, ბატონო ლეონი! ქედი ქართული სუფრის გვირგვინია, სიტყვა „თამადა“ კი მარშით მიიყვანებს გზას ყველა კულტურულ ენაში. დიხ, ჩვენ უკვე გამოგვდით მსოფლიო ასპარეზზე! ნუთუ არ გიხარიათ? ნუთუ თქვენში ქართველი კაცის სისხლი არ ჩქელს?

კამარელი. შეიძლება უფრო მეტიც, ვიდრე თქვენში. საბერძნეთი სიცოცხლესთან შენი ნებით გამოთხოვება ბევრად უფრო ძნელია, ვიდრე ჰაბუკომაში; მაგრამ თუ მეცოდინება, რომ ჩე-

მი სიკვდილი ოდნავ მაინც რაიმე სარგებლობას მოუტანს ჩემს ხალსს, მე მას დაუფიქრებლად ვეშვებრძვები. მე მხოლოდ ვაზიბობ, თავს ზედმეტად ნუ ვიჭებთ-მეთქი — რაც არის მისი წონი, ნუ ვადიდებთ. ჩვენ ამით თვითკმაყოფილებას ვეძლევი, სხვები კი დაგვიწყინებენ.

ქიჭინო ბელიძე. ჭერ ინდურის საცივი გააეთონ და შერე დავეცინონ. ანდა, ჩვენსა-ვით იცეკონ, შესტებას და ხმლებს სულ ნაებრწყლებს რომ ვაყრუვინებთ...

კამარელი. ჩემო კარგო, ცეკვისათვის ტაშს დაგვიკრავენ, ბროწეულის წვეწასათვის მადლობას გვეტყვიან. მაგრამ ტაში აორთქლდება, მადლობას ქარი წაიღებს და მოტყუებულნი მაინც ჩვენ დავარჩებით ბოლოს. ისე... თქვენ სუფრის დიდი მეზობტზე უოფილხართ.

ქიჭინო ბელიძე. მხოლოდ ქართული სუფრის... მე შემძლია მის მთელი ტრაპეზი ეუძლენა. ბევრი რამ უკვე მოხაზულიც მაქვს. აი, მაგალითად, შესაეალი: „ქართული სუფრა, როგორც ხელოვნება“, თავი პირველი: „სადღევარბელოების კლასიფიკაცია“, თავი მეორე: „ერ-ძების ჩამორიგების პერიოდობაცია“. თავი მესამე...

კამარელი. ბოდიში, გავწყვეტინებთ... ეგებ აქოებდა, დისერტაცია ამ თემაზე დავეცავთ. ღარა. მეც ეგ არ ვუთხარა!.. ИЗВИНИТЕ... უკაცრავად! არ მითქვამს, მაგრამ გავიფიქრე. აი თუნდაც: „ქართული სუფრის წარმოშობის ისტორიისათვის“. ეუდი სათაურია?

კამარელი. კარგია, მაგრამ შეიძლება მაგის კიდევ უფრო გაუმჯობესება, ასე ეთქვას, გამეცნიერებდა: „ქართული სუფრის გენეზისისა და ფორმირების საკითხისათვის“.

ღარა. დიდებულია! კამარელი. სიტყვა „საკითხისათვის“ საკანდიდატო დისერტაციას ერთგვარ შეცნიერულ სიმძიმეს მატებს.

ქიჭინო ბელიძე. ვნანობ, ბატონო ლეონიდ, რომ აღრე არ შეგზდით. მე თქვენგან ბევრ რამეს შევიძენდი, მართალია, თქვენ არა გაქვთ შეცნიერული ზარისხი, სამაგიეროდ გაქვთ შეცნიერის თავი!

ღარა. ხარისხი არც სოკრატს ჰქონდა. ქიჭინო ბელიძე. ნება მიბოძეთ, შევსვა თქვენი სადღევარბელო. და იმ ღამეზე ჰქვეწის სადღევარბელო, რომელსაც შეუძლია თქვენნაირი დიდად ნიჭიერი და დიდად საინტერესო ადამი-ანები წარმოშვას. და, იდღევარბელის საქართველომ, იმ პატარა საქართველომ, რომელიც წმი-და ნინომ თავის საკარმიდამოდ აირჩია...

„ვინც დახედავს საქართველოს მინდერებსა და ველებს, სიმღერაც რომ არ იცოდეს, მაინც წაიმღერებს...“

კამარელი. ვაგლახ, რომ არ შემძლია ბანი შეგაწიოთ. ხმა და ჰქუა ისეთი რამეებია, რომლებზედაც ადამიანებს ღმერთი ძალიან შერჩევით ავილდობს.

ქიჭინო ბელიძე. თავს მეტს აღარ შეგაწიეწი, ისედაც ბევრი ღრო წავართვით. ვინ იცის, რამდენი საშუალო გაქვთ: ეს ავტორეფერატიო, ეს შესაეალი სიტყვაო... როცა მოათავებთ, იმედი მოგვინახულებთ.

ღარა. მართლა, ბატონო ლეონიდ, ვეწიოთ გედენს, არ გაინტერესებთ, როგორი ბუდე გაიჩინა პატარა ნუცამ?

კამარელი. პატარა ნუცამ? ა-ა, ეს თქვენ ბრძანდებით... „უზრუნველი ცხოვრება“?

ქიჭინო ბელიძე. ბოდიში, ვინ ვარ?

კამარელი. არაფერი, არაფერი... ნახეამდის!

ქიჭინო ბელიძე. ნახეამდის, ბატონო ლეონიდ. დიდად მადლობელი ვარ. თქვენთან სა-უბარში იმდენად გამამდიდრა, ასე მგონია, კიდევ ერთი ფაქტობტზე დავამთავრებ-მეთქი...

კამარელი. „მადლობა ღმერთს, ძლივს მარტო დავრჩი...“. ჰაი, დედანა! შეცნიერების ტაძრისაკენ მიისწრაფვიან! სალოცავად რომ მიდიოდნენ. ეინ მამამალღო, მაგრამ მათ მქადაგებ-ლობა უნდათ. ეს, საქართველოს დღეუბნის ერთ განთლებას...

თითქოს სურს უკანასკნელი ფრაზის კატეგორიულობა შეამოწმოს — ზარისხის შა-ბიებლის ნაშრომს ერთხელ კიდევ კბილი გაუსინჯა.

არა, ეს შრომისმოყვარე კაცი მაინც ჩანს.

მეორე სურათი

როცა არ გინდათ, ღრო სწრაფად მიდის. თითქოს გუშინ იყო, ნამდვილად კი წელიწადშია ზამქერ იცეკვა ფერი, რაც ნუცა გათხოვდა, სიმონ აბდუშელი საეადმუფოში დაწვა, გედე-ონ ჰიჭინოხელიც სტამბას წიგნი ჩააბარა, ბაქურ მკვარამე საზოგადოებას ბეჭუღად გამო-

ესხადა, ლეონიდ კამარული მათემატიკურ ლიტერატურას შეეძა, ლარა კი ახალ სილოგისთვის ერთხელ ლოგის ლაბირინთებში...

ჩვენ ამჟამად ახლად დამოკიდებულთა ბინაზე მოგვხვდით, მაგრამ ეს ბინა მხოლოდ ხან პარადო ნაწილია. აქ თავმოყრილია უცხო სიტყვებით გამოხატული თანამედროვე კულტურის არა ერთი მონათვეარი: ტელევიზორი, ტელეფონი, ტრანზისტორი, სერვანტი, ავტოთვი, ძველებური წიგნების კარადა, რომლის თაროებზე ცინცხალ ყდებში შემალულა ბევრი გენიოსი, ძალზე ნიჟიორი, შედარებით ნიჟიერი და, ალბათ, უნიჟო ფიტორებიც... ჩამოკიდებულია, ცნობისმოყვარე თვალბოთი ზეგთავი ავითრდეთ — ჰროლის როგორი ქალი დავუყურებს თავს, მაგრამ არა, ქერი მოწმენდილ ცასავით ცარელია (ვიდრე მზე ამოვიდოდეს!), მხოლოდ მის ერთ კუთხეში მაცხოვრის ხატი კიდია.

ტელეფონი აწკარუნდა... კიდეც აწკარუნდა... ერთხელ კიდეც აწკარუნდა... შენ, ალბათ, ჰე ზორციელთ აწკარუნდა, ანდა არის, მაგრამ ბინა, ვინ იცის, ვგებ იმდენად ღილია, რომ მასში მცხოვრებმა აქამდე ჰერ კიდეც ვერ მოაღწია... მართლაც თავშეხვეული ნუცა შემოდის. ის აბარბისეზი მიეგართება, თან ლამის ჰერანგზე აეჩქარებულად ხალათს იცვამს, ეტყობა საწოლიდან წამოდგა. უთუოდ ზეგნებოდა, თორემ ასე ადრე ბალიშზე თავს არ დადებდა; ამ დროს დედამისის ქათმები კიდეც ბჰოზენ, შესხდნენ თუ არა ქანდაკებზე...

ნუცა. გისმენია!... მეც გიცანით, თქვენ გუშინაც დარეგეთ, შებათსაც. კიდეც ერთხელ გითხრათ? დიხს, მე სოფელელი გოგო ვარ, ქალით გაზრდილი... კმ ფეხშიშველიც დაედოდი, სამწყურსურში, სათბოში... ო, ამაში კი ცდებით: ეს მამაჩემს ჰქონდა ორმოცდაერთი, ჩემი ფეხის ნორი კი ოცდათექვსმეტია. უცადეთ უფრო ქარგად დამავეიოდეთ... სინდისგარეცხილი! რაკი შოკოლედი იტენებოდა და თონხმეტი წლის ასაკში წოწილა ქესლებზე შედგა, გონია გედონის ღირსი ის უფროა. კიდეც რეკავს... გამოვრთავ, თორემ გამაგიჟებენ. გასაყლდევად, ნუცა! შენს მტრებს უნდათ დედობა წაგართვან. ვერ მოესწრებით. ეს... კარის ზარია ეგებ გედონია? ოჲ, თავი როგორ დედაბერივით შეიძფუთნია. რაკი ქმარია, გაქნაბილი ხომ არ დაეჭვდები? ლმერთმა დსწყველოს ქალობა, სმორტსენივით მუდამ ფორმადი უნდა იყოს. მთელი სიცოცხლი ამა, რა ნერვები გაუჭლებს? მე უკვე ახლაც დავიღალე...

ბაქულის ხანი დასტუობია, გალიაში მომწყვედველი ლომივით იბღერებია...
ნუცა. გახსენი შებო, რაკი მოხვედი და შემოირიგდი.
ბაქუ. ლა. შენი ქმარი რუსთაველზე შემეჩება, სადღაც მიიჩქაროდა. ნუცა უქეიფოდ არის და ვეკაცურად გთხოვთ, ეს წამალი მიუტანოთო. უარს თქმა როგორღაც მომერადა, მაინც უფროსი კაცია.

ნუცა. ჩემი ნახავს ხომ ვინდოდა?
ბაქუ. ლა. მ-მ-მ... ნეტავი ამ ქვეყნად თუ იცნს ვინმემ, რას ქამს ციციანთელა? მთელი ღამე მუცელზე ცეცხლი უდოდა.

ნუცა. ციციანთელა, ჩემი აზრით, ფოსფორს უნდა მიირთმევდეს. არ გახსოვს ქიმიკიდან? ფოსფორი ბნელში სინათლეს გამოაყოფს... ოი, რას ეგავარ? ახლაც მოვალ...

ბაქუ. ლა. აი თურმე რა ყოფილა ღამეში ცხოვრება! სერვანტი ისეთი ქუჩქლოთ აუესიით, რომლითაც ვერც ვერადგერს შეკამ და ვერც ვერას დაღვე.

ნუცა. ზოდის ვიხიდი.

ბაქუ. ლა. კი მაგრამ... კახა რომ გამოვიცლია, ვითომ ეს საჭირო იყო?

ნუცა. იყო! გათხოვილი ქალი უცხო მამაკაცის წინაშე ხალათით არ უნდა წარდგეს.

ბაქუ. ლა. ფუ, წიგნებზე რამდენი მტვერია...

ნუცა. ხომ ვითხრის, ავად არისო. ორი დღეა ზელში ჩვარი არ ამილია.

ბაქუ. ლა. შენამოსამახურე რას გიყვითებს?

ნუცა. არ მყავს და არც ვიყოლიებ. ცოლი რისია, თუ ქმარზედს თვითონ არ მოუარა?

ბაქუ. ლა. შენ ბავშვი ხარ და ბავშვად დარჩები სიყვდილამდე, თუნდაც ასრეიდმეტი წელიწადი იცოცხო.

ნუცა. რაკი ასეთი გულუხვი ხარ, ბარემ სამსაც წივამატებდი, რა გეხარჯებოდა?

ბაქუ. ლა. შენზე ასიც არამია, შენ ახლაც მოსაკლავი ხარ.

ნუცა. ეს რა მომიტანე, წამალი თუ საწამლაი? მე მაინც დაველე, და თუ თხოუმეტ წუთში სულს არ გამაძებნებს, ყუთი გამაპაჩნდელასაც მოვასწრებ.

ბაქუ. ლა. ჩიხს აღარ მიირთმევთ? ელემენტურ ცხოვრებას, რასაც ვეცლია, ყავა უფრო შექედრის; პატარა ფინჯნებით, დაბალ მაგიდაზე, ევრცელის სამაქრით და შინაური ნამცხვრით!

ნუცა. მაგამი ძალიან უნიჟო გამოედევ. გუშინ, წიგნის ნივთებით, ნივთის ტორტი გავაყეთე. აზლილ თიხს უფრო ჰგავდა, მაგრამ გედონმა შეუქმელი ნამცეციც არ დატოვა. შენ არ იცო, გედონი რა ოქროა!

ბაქუ. ლა. შენთვის ოქროა, ჩემთვის უნამუსოა... აქ ხატს რა უნდა?

ნუ ე.ა. „უნამუსო“... უნამუსო შეიძლება მორწმუნე იყოს? არ იფიქროს, შეეცადოს, შეძლოს...
მაძალებდეს.

ბაქუ ლ.ა. თვითონ კი სწამს? ამდენი ანტირელიგიური პროპაგანდის შემდეგ...
ნუ ე.ა. რწმენა დამტკიცებას არ საჭიროებსო. შენ რა დაგაყლებია, თუ მე სასუფეველის

იმედით მოვევლებო — განა ამით კომუნიზმის მშენებლობას ვუორგულებო? ძალიან დიდი
ფანტაზიები კი ზეითერ ცხოვრებას მაინც მიწიერს ამჯობინებდნენო, რელიგია პატიოსნე-
ბას ინახავდაო, სად იყო წინათ ამდენი დამნაშავეო? ეაში ახლა ღმერთის აღარაღივსა ეშინია,
საწეული მილიცა კი ყველაფერს ვერ ზედავსო... მოიცა, ზარია...

ბაქუ ლ.ა. იფ, რა რბილი სავარძელია არა, სავართო საცხოვრებელს აქ ცხოვრება აჯო-
ბებს, თუშეა არა! აქ, თავი ღვინოც რომ იყო, მაინც დამშარდები.

ნუ ე.ა. გარდენა შემოვალდა, ეს ხნიერი კაცია, შევადარებუდი, გრძელულება, აქვე
ქველბუტრსათვალბიანი. წიგნების ორი დიდი შეკვრა შემოიტანა.

ნუ ე.ა. აი აქ დაწყეთ, ბიძია გარდენ, როგორ გაოფილბარათ!
უარდენი. ავტობუსად გამოვვება, ისეთი მძიმეა. ასე იცის მსუქანმა აზრებმა... წაიდე?

ნუ ე.ა. წაბარბანდით, თორღ დარბი არ გაიყოლოთ, გუდგონს ზელუბლბლო და-
ეხებულებ.

უარდენი. განა ამიტომ დაგვიწერია და მოგვიტანია ზელიც უნდა ახლოთ და წაიციოთო
კიდედაც.

ნუ ე.ა. რაჟი ასეა, წაგვიტანა... ნიშნად ავტობუსადში სიყვარულისა.

უარდენი. ისეთი გულით ავაწეო... ათი კაცი რომ ერთ კაცად გადააწეო, ისე ვმუშაობ-
დი. და განა გუდგონს ვეზღურო? ღმერთმა ვეგთი ოქრო ყველას შეაბედაოსო. ზოგი ავტობუსი, რა
ყოცხალი, რა მკედარი, ისე ვიუტრებს, თითქმის მიწის მუშა იყო, ჩვენ კი, სტამბის მუშები, იცით,
რამდენ ტუვისა ვუცხავთ?

ბაქუ ლ.ა. კილოგრამობით!

უარდენი. მაშა ცოცხალი გყავს?... ღმერთმა დიდხანს გიცოცხლოს. გაგვები ბიჭი გამოუ-
რბინარ. მერედა, განა შენსავე ყველას ესმის, ჩვენ რძე გვინდა... წაიდე?

ნუ ე.ა. სად? როგორ გეკუდრებათ! წამოზარბანდით.

სტუმარმა დიასახლისს შეზოგელ ოთახში გასვლა ლამის დაიწყო. ჩანს, ამ ბინაში იგი
პირველად არ არის; იცის, სად რომელი კარადაა და რომელ თაბოზე რა დევს. ისინი
მალე გამოზრუნდნენ. ბაქუ ლ.ა. ურთ ახლად მოტანილი წიგნს ათვალევებს.

უარდენი. დიდი ჰუვის სასწავლებელი წიგნია. ჩუქვეი, არ ინანებ, წაიდე! წაიდე...
გამარჯვებით მენახოთ.

ნუ ე.ა. ბელნიერად... ძალიან კიი კაცია, მაგრამ ლოთია უბედური. წიგნი მოგწონს?

ბაქუ ლ.ა. ავტობუსს გვარი უშველბელი ასოებით აწეწვეათ!

ნუ ე.ა. სამაგიეროდ, წიგნიც დიდია. შენ ამ სიდიდე საზარებას როდისმე გამოსცემ? რაც
ქვეყანაზე ემიგრანტები დაწერია, ყველა რომ შეკრებო, ამოდნა ტომს მაინც ვერ შეავსებ.

ბაქუ ლ.ა. მე სხვა თარბზე ვაღვდივარ, ღრამბატურგაზე.

ნუ ე.ა. ძალიან კარგს იზამ.

ბაქუ ლ.ა. თემას იოლად მივადგინო; როგორ დაეშვა თითქმის ყოველმხრივ დაღუბითი გოგო-
ნა ამოვრბულ ჭაობში...

ნუ ე.ა. ეს ტყუილია! მე ზღვა-სიყვარულის ტალღებში ამიტაცეს.

ბაქუ ლ.ა. კერბან... როგორ გაყიდი თავისი ყმაწვილქალობა მანქანაზე.

ნუ ე.ა. დედასა ვფიცე, არც ვიოდი მანქანა თუ მქონდა. მანქანა არც მიყვარს. მატარ-
ბელზე თუ მაგვიანდება, ანდა ტვირთი მაქვს წასადები, მაშინ კიდეც პო, ჩივდები, — ავტობუსი-
ლო როგორღაც გამეზიდებოდა. ათასი კაცი ქვეითად მიიჩქარის, შენ კი მათ ცხოვარბეცილი ისე
გადააუტრებს, თითქმის შენ წითელი კვერცხი იყო, ისინი კი — შეუღებავი... გათხოვბის პირველ
დღეებში გუდგონი სულ მერჩუბებოდა — ინსტიტუტში მანქანით უნდა ვატაროთ, მაგრამ ვერ და-
მიყოლიო. მანქანით ლექციებზე როგორ წაიდა! აგერ აჯაკო შანიძე ფეხით მიდის ჩაფიქრბული,
შენ კი, ფშუტურა სტუდენტმა უნდა გვერდით ჩატაროლო და მტვერი შეაყარო იმდენი ზმინისა
და ბრუნვის მომგონს! ეს ლამაზია?

ბაქუ ლ.ა. ის კი ლამაზია, რომ ჰაბუეს ოცდათექვსმეტა წლის ბებრეკი ამჯობინე?

ნუ ე.ა. ოცდათექვსმეტა წლის აღმბინი არ ყოფილა ბებრეკი, ბაქუ ლ.ა. აი როცა ამ ასაკს
ჩვენც მივალწევთ და ახლანდელი ჩვენსაბრები ბებრეკი ჩაგვევლიან, კი არ გვეწყინება თურმე —
გაგვეცინება. სინდისს გუფიცები!

ბაქუ ლ.ა. სინდისს მქონე მე არ მიმატოვებდა.

ნუ ე.ა. რა ექნა, მომივიდა... ალბათ, უნებისყოფო ვარ და ამიტომ მომივიდა. მაგრამ რაც
მომივიდა, ძალიან კარგი მომივიდა... უპ, რამდენი „მომივიდა“ მომივიდა... ცუდი ქართულისათ-

ვის ვიცი, გამკლავ, მაგრამ ჩემი ბედნიერება ენით აუწერელია. შენ ხომ მწერალი ხარ, ჩემი უნდა გესმოდეს.

ბაქუღა. ჩემი კი რატომ არ უნდა გესმოდეს? მწერალს მკითხველზე მატყუარაობა ბათია სამყარო რღვი აქვს. შენ ჩემთვის მზის სხივების კონა იყავი, რომელიც გზას მინათებდა.

ნუცა. თუ ვაყავი ხარ, რასაც ახლა სიტყვით ამბობ, ქალაქზე დამიწერე. ოცი წლის შემდეგ, როცა ქუჩაში გვერდს ისე ახოვლი, არც მომესალმებო, მეჩერ თვალს მაინც გამომაყარე და ჩაიქრჩინებო: „რა უცნაურია ბუნება! ნუთუ ეს მიფუარდა? ამის სახეს ქიმოქოსმა ანალიზი რომ გაუკეთოს, გოგირდის სიმჟავის ფორმულას მიიღებო“... პოლა, მაშინ ამ ქალაქს თვალზე ავადმარებ.

ბაქუღა. მე ამ სოფელად რა წელიწადს ვიდევ ვიტანტალუნ?

ნუცა. მეც ასე წევონა. მეგონა, თუ ჩვენ ოდესმე ერთმანეთს დაეცოდებოდით, ბუნებრივი სურთქვით სიცოცხლეს ველარ შევძლებდი — აფთაქიდან დედას ჩემთვის სულ ჟანგბადის ბალიშები უნდა ეზიდა, მაგრამ, ა, დაუმორღიო და ორივენი კარგადი ვართ... არ თქვა, ცუდად ვართ, მაქარა ბროწეულივით გამოიყურებო.

ბაქუღა. გული?

ნუცა. გულის სატყეარი პირველად სახეს დაეტყობა. ა, ბატონო, სარე, ჩაიხედე თვალის უბებთან სვედის ამსახველი ერთი პატარა ნაოჭიკი არ გეჩნდება.

ბაქუღა. „არ მემჩნევია“... ფრთების გაშლაც არ მაქვს, ისე გამთუბედურე.

ნუცა. თუ ასეა, ხომ ამბობენ, პოეტი კაცისთვის უბედურ სიყვარულსაც სარგებლობა მოაქვსო. პოლა, შენც ადექი და ჩემს ჟინაზე წერად გადაიქციე. წერე ქალის მოღალატე ბუნებაზე, გაკრუებულ იმედებზე, ვარდისფერ სათაულებზე და ცხოვრების ამოგებზე. თუ დაგპირდეს, წერე მე დამინდობ, ცხენის კუდზე გამომაბი და მთარიე, არ მეწყინება... დროით დამპრილი გული მოგიშვებო, ნაწერები კი ხალხს დარჩება — შენი სახელი ვიწრო ხეობაში აშვებულ მდინარესავით იშხელებს. გესმის? ხელიდანვე მაგიდას მიუჭკეტი, ღვთის მადლით, ქალადლი არა გაქვს სამეხენი და კალამი. გედეგონა ამერიკული პარკები ხომ ვისახსოვარა?!

ბაქუღა. სულისგან გამკალა და პარკები მისახსოვრა. წაწეიდეს მისი პარკებიც...

ნუცა. დედა... ქუჩაში რა პირით იხროლე? ეგ ოთხთა მანეთი ღირს!

ბაქუღა. შენ ყველაფერი ფულზე გადააქვს.

ნუცა. უფასოდ ჭრჭერობით არაფერს გვირგვინებ... დიხა! თუ შენთვის ფული არაფერია, პოლიტიკონიანში სისხლი რატომ მაქციე? განა ცოლნისთვის — ფრადისთვის, რომ სტიპენდია არ მოგხსნათ. სტიპენდია რადა? ფულია? ვინ იცის, დამიწყებ მტკიცებას, ფული კამბალის-ტურის გაღმონაშთიო. კი, აბა! ბერიკი რომ იყვირო „ტკბილია, ტკბილია“, თუ პირში პალეა არ გიდეც, სიტყმის ვერ იგრძნობ... ხომ ბრძნული აზრია? გედგონა მითხრა წუხელ.

ბაქუღა. სად? სუფრაზე თუ ლოგინში?

ნუცა. ბაქუღა! რაკი გათხოვილი ვარ, განა დამუშეული ენით უნდა მელამარაკო?

ბაქუღა. ქალღმერთ თაგებები უფრო მოგწონთ.

ნუცა. მე ნებას არ მოგცემ, ჩემი ქმარი, თუნდაც ქარაგმულად, უღიერად მოიხსენიო მე ის მიყვარს!

ბაქუღა. ქვეიანი ქალი მამაკაცს სიმადლისთვის შეიყვარებს?

ნუცა. ეს რთული ამბავია, რატომ და რისთვის? მაგრამ გედგონი არა მარტო სიმადლისთვის შეიყვარე, — სიმადლისათვის, მეცნიერული თავისათვის, და თუ გნებაეს, იმისთვისაც, ღირს დღეობაზე მყავე კიტრი რომ მომწიფდეს.

ბაქუღა. აბზე კიდეც? მეორე კურსის სტუდენტი, სამეცნიერო წრის თავმჯდომარე კიტრზე გამცალე?

ნუცა. არა გრცხვენია, ცრემლი მოგდის?! რა სულელები ხართ კაცები! შენ ტირი, მე კი მიხარია. ჩემი გულისთვის თავსაც თუ მოიკლავ, ერთ-ორ კვირას ვიდარდებ, მეჩერ კი სიტყვა-ბაზოდ შეგნება: შემომხედეთ, რა მარილიანი გოგო ვარ, ჩემთვის ერთმა სიცოცხლეც მოისწრაფათო.

ბაქუღა. მაგას არ მოგასწერბ, მე შენ მეჯავრები.

ნუცა. პო! უოჩა! სიყვარული ნებაყოფლობითი მონობაა, — აღარ მახსოვს წავიციოთ სადმე, თუ მე ვამბობ პირველად, აზრი კი სწორია. პოლა, რაკი შენ ამ სამარცხენო მონობას თავი დაღწიე, მოსალოცი ამბავია. მართლაცდა, აბა რა კაცის საქმეა სიყვარული? სიყვარულით ქალმა უნდა შეიქციოს თავი, მამაკაცი კი თავს მსოფლიო პრობლემებზე უნდა იმტკიცედეს. აი თუნდაც იმაზე, როგორ მოათხოვს ბუნება, რომ დარი უფრო ხშირად იყოს; როგორ გაფრინდეს მთიარეზე, ერთი ლამე ვათათოს იქ და მეორე ლამეს ისევ ცოლთან მოფრინდეს.

ბაქუღა. კი, შენისთანა ცოლთან თუ მოფრინდი...

ნუცა. უკეთესთან მიფრინდი, ბატონო! ადექი და გულმსწორი ცოტა მოგვიანებით მო-

იყვანე, რა გეჩქარება! მანამდე ათასი გოგო დათხოვდა, ათასჯერ ზემზე უკეთესები. სულ მა-
ნამდე კი... მე ყაყას მოგამზადებ.

ბაქუღა. არ წახვიდე, უყავოდ როგორმე გავძლებ.

ნუცა. თუ კი უნებოდ გასქელი, უყავოდ... მით უმეტეს.

ბაქუღა. უშენოდ... მე ისევე მიყვარხარ.

ნუცა. შეც მიყვარხარ, როგორც ამხანაგი.

ბაქუღა. მე არ მიყვარხარ, როგორც ამხანაგი.

ნუცა. აა... არ მომიყარო, თორემ ამ ვაზას თავზე დაგაფშვნი.

ბაქუღა. ეგ ძვირფასი ვაზაა!

ნუცა. მაინც არ დავინანებ... უფურთოდ, საკონტრელად წამოიწია. მე შენ ვინ გვინიჭებ?
არაფის არ მიეცემ საბაბს, თუ გინდ ის ცოტენ დადიანი იყოს, ჩემს ქმარს გვერდით ჩაუბროს
და გუნებაში ჩაიკინოს. რანაირი უბერიო ქმარიც არ უნდა მყავდეს! სხვათაშორის, არც შენ
გოლატებდი, ბაქუღა.

ბაქუღა. მაღლობს მოგახსენებ.

ნუცა. ო, მე რომ სახელმწიფო ვიყო, მოლაღატე ცოლებს ისევე დავსჯიდი, როგორც
ქალები ფულის მკეთებლებს.

ბაქუღა. მაშინ ციხეების მომრავლება დაგპირდებოდა. იმ ციხეებში ის ლამაზი კაცე-
ბიც უნდა ჩაეყარათ, რომელნიც ბუნების ამ დიდ ჭილღოს სხეების საზიაროდ იყენებენ... არა!
მეც ავადებდი და, სინდისზე ხელს ავიღებ.

ნუცა. სინდისი თანდაყოლილია, ვისაც დაეყება—ხელის აღებაც გაუძნელდება. ესეც არ
იყოს, თუ კი ასე ახალგაზრდას პატიოსნებას ზურგი შეაქციე, ხანში რომ შეხვალ, კაცსაც
მოკლავ.

ბაქუღა. მოკლავ! ავაზაკებს ავაზაკურად უნდა მოექცე... და თუ შენი ქმარი სულ ლ-
ჩარა არ არის, ლაღატისთვის გუდა-ნაბადს აგიკრავს.

ნუცა. რომელი ლაღატისთვის?

ბაქუღა. თავს ნუ იკატუნებ, შენ ქმარს ლაღატობ გათხოვების მეორე დღიდანვე.

ნუცა. ვისთან?

ბაქუღა. ჩემთან.

ნუცა. ამას ვინ დაგიჭერებს?

ბაქუღა. არც ფაქტს დაუჭერებს!

ნუცა. რას შერებ? პიჯას რატომ იხდი?

ბაქუღა. სად არას თქვენი ლოგინი? ჩაეწევი და მის მოსვლას დაველოდები.

ნუცა. ბაქუღა... გონზე ხარ? მოვისწირებს!

ბაქუღა. შეც ეს მინდა.

ნუცა. გესმის? ზარია! ჩაიციე ჩქარა!

ბაქუღა. კიდევ გეჩქარება, რომ დედაშიწა ბრუნავს?

ნუცა. რა დროს დედაშიწა... ბაქუღა ისევე რეკავენ... ვაი, დედა! რატომ შვრი თავს?

ბაქუღა. მე შენ თავმოჭრილსაც შეგირთავ.

დაყოფნება მეტი აღარ შეიძლება; მესამე ზარია ლარას ნუცა მოჰყვება: იღწილი,
გაფითრებული, საქციელწამხდარი. ბაქუღამ ჩაქმა აიჭქარა, მაგრამ ლარამ თვალი
შაინც შეასწრო შეხსნილ საკინძეს და აჭეთ-იჭით მიყრილ ფეხსაქმელებს.

ლარა. ამას აქ რა უნდა? შერიგდით?

ნუცა. მე არ გემეღეროდ.

ბაქუღა. მე კი შევერიგდი, რადგან ვიცოდი, თქვენ გეწყინებოდით. ნახვამდის.

ლარა. ლამაზი სურათია! პა, პა, პა...

ნუცა. ასე გულისადა რა გაიცნებთ, ქალბატონო ლარა?

ლარა. ძველი სიყვარული საშთელ-საქმეველს არ დამკარგავსო. მართლაც!... გუდუონი მო-
მიკითხე, პატარა ნუცა. ეს წიგნიც გააღეცო...

ოჰ, ისევე ზარია. საწყილო პატარა ნუცა! რა შფოთიანი საღამოა, თავი მაინც არ
სტკიოვდეს და ცოტათი გულოც არ ერეოვდეს! ის იყო ლარა გაისტუმრა, რომ უცხო
სტუმარი გამოეცხადა. იგი უცხოა ახალგაზრდა დიასახლისისათვის, ჩვენ კი ვიცე-
ნობთ, ვიცნობთ: წინანდელთან შედარებით სიმონ აბდულშელი ერთი თარად მო-
ტეხილა.

ნუცა. მომჩანადით, ბატონო, მხოლოდ არ ვიცი, როდის დაბრუნდება.

აბდულშელი. გარეთ დავიციდიდი, მაგრამ... რა ექნა, ფეხზე დგომა მიჭირს.

ნუცა. როგორ გკადრებიათ, დაბრძანდით და მოისვენეთ... ო-ო! გუდუონის წიგნი უკვე
შეიძინეთ? რატომ აიჭქარდით? გუდუონი ხუთასი ტალის ყიდვას ამიბრებს; ნაცნობ-მეგობრებს

ქიქინაზელიძე. კვარია მე კი არა, ეს თქვენ მომპარეთ ყველაზე უფროსად რამ რაღაცა დაამიანს შეიძლება ებოდოს.

აბდუშელიძე. მე რა მოგპარეთ?

ქიქინაზელიძე. ახალგაზრდობის წლებში

აბდუშელიძე. ვის ვლამაზავებთ?

ქიქინაზელიძე. მათემატიკის მასწავლებელს სამონ აბდუშელს, სულამბუთავსა და ხადისტს! დიას! ყველას გეაწამებდით. განსაკუთრებით მე გადაწყვიდეთ, მე ამომიწმინდეთ, ამიძულეთ მშრომელი გლეხის ბიჭი... რას მერჩოდით? პატარაობიდანვე მიხაროდა, რომ ჩემი გვარია ქიქინაზელიძე, და არა აბაშიძე, და რომ საღვთო სიის ბოლოში ვარ მივადებული; ვიდრე მასწავლებელი მომგვებდა, ამასობაში ზარიც ირეცებოდა. თქვენ კი ეს ბედნიერება მერვე კლასიდან ერთი ხელის დაკვრით წამართვით. როგორც კი აბაშიძეს გამოიძახებდით, ქათამივით მეც ზედ წამავლავდით: „ქიქინაზელიძე! დაფასთან მობრძანდი!“—„ვინ ასეთ „მობრძანებას!“ თუ ჩემი გულის ჯაჭვი არ გქონდათ, ჩემზე წინ ოცდამეათეობით მოწაფე ირბეებოდა: ბურჭლა, გოგავა, დონდუა, დოჭვირი, კვინტარა, მელიკოვი, პერტენა, პირტახია, ოჩაიური, და კიდევ ვინ მოთულის რამდენი, თქვენ კი მიინც...“ „ქიქინაზელიძე!“... საა თავუცელმა ამოიკითხეთო, — ასე დავმოძღვრეთ ჩვენმა სასიძაღდლო იაკობმა! დიას, ფაქტს ვერსად გაეცემით, თქვენ მოზარდ თაობას ასახიზრებდით... ტერორით!

აბდუშელიძე. მაინც რომელი ერთი დავასახიზრე... ტერორით?

ქიქინაზელიძე. თუ ერთი საჭიარისა, იგი თქვენს წინაშე დგას. მთელი სამი წლის განმავლობაში თქვენგან ერთი ტყველი სიტყვა არა მსმენია: „ერეტია!“ „იდიოტია!“ „პარაზიტი ზალიშა!“... და ასე, ყოველდღე, მთელი ორმოცდამეათე წუთის განმავლობაში ფეხით ვეკიდებოდი თქვენს მიერ ამართულ ემაფორტზე, როგორ ფიქრობთ, ეს ჩემს ფსიქიკას დაღს არ დასევამდა? სწორედ მას შემდეგ დამჩნედა სულწაფლობა, ანჭარება, მოუთმენლობა... უკვე მეცხრე-მეთათ კლასში შეყვარებულთან შეხედრებაზე ისე არ ვოცნებობდი, როგორც თქვენი გაცვეთილის გათავებაზე. რამდენჯერ დარაჯ მიკინასთეს რეველების ფული მიმიცია, რომ თქვენი გაცვეთილის გამოსვლის ზარი ორი-სამი წუთით მაინც აღარ დაერევა, თქვენ კი მყვიროდით: „რატომ არა გაქვს რეველი, შე საიონის გლახა?“

აბდუშელიძე. თუ გახსოვთ, ასეთი ეპითეტებით მე წარჩინებულ მოწაფეებსაც ვამკობდი, მაგრამ ისინი თქვენგან განსხვავდებოდა... არა, მე ამას ჩემს თავს დარსებად არ ვუთვლი.

ქიქინაზელიძე. აა, გამოფხიზლდით? მაღლობა ღმერთის! შევთანხმდეთ: თქვენ დიდი ზარალი მომაცენეთ.

აბდუშელიძე. მაინც, რა ზარალი მოგაცენეთ? ეალს ამ დღეებში დაგიბრუნებთ...

უკვე მეორედ აღმფთვთა გუდერისი.

ქიქინაზელიძე. მე თქვენთვის არაფერი არ მისესხებია, მე სხვა, მოჩაღურ ზარალზე მოგახსენებთ, რომლის მეორეობითაც კაცი დამაჩივებთ. დიას! რომ თქვენ არა და თქვენი ანტი-პედაგოგიური წამოსახებანი ჩემი უნიკობისა და დამთვრელობის შესახებ, მე ახლა პროფესორი ვიქნებოდე.

აბდუშელიძე. ჰმ! რომელი დარგისა?

ქიქინაზელიძე. რომელიც გნებავთ რატომ გიცვირთ? თუკი წამში ხეცურიანი შეეძლება იყოს პროფესორი... აი, მისი წიგნიც! გადაფურცლოთ! „ლაზერენტი არღაზიანის საბატო ადგილი უჭირავს მე-19 საუკუნის პირველი ნახევრის ქართულ ლიტერატურაში“... გადაფურცლოთ! „გენატე ნინოშვილს (ინგოროყვას) საბატო ადგილი უჭირავს მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრის ოთხმოციან წლებში“... ამა და ამაში „ნინოშვილის კაცია მუნჯაძე თვითმპყრობელური რეჟიმის ტაბურტი მსხვერპლია. მან თავი შესწირა მატარებელს, რომელშიც მეფის დიდაც კაცი იჯდა“... როგორ, ახლა, ჩემს საამურ დროში, თუკი ვინაჟ „არეიცავს“ დასდებს თავს, მატარებელში თუნდაც პატარა საბჭოთა კაცი იჯდეს, ელმავალი იმ ადამიანს გვერდს ჰუქცევს და ინდურნივით თავს არ წაგდებინებს! ჩემთვის ზრდის პროცესში, ფიქტური ტრავმა რომ არ მოგვეცნებინათ, დიას მსგავსს რამეს ვერ დავწერდი?

აბდუშელიძე. დაწერდით. უამრავად დაწერდით.

ქიქინაზელიძე. გმადლობთ. ვრთხელ მაინც დამაფასეთ... თითქმის ყველა ჩემი თანაკლასელი ამ ქვეყნად რაღაცას წარმოადგენს: ზოგი დოცენტი, ზოგი პროფესორი, ზოგი უმცროსი, ზოგი უფროსი მეცნიერი მუშაია, ზოგი სახალხო, ზოგი რაღაცის დამსახურებულია; მათ შორის მხოლოდ მე ერთი ვარ მოქალაქე ყოველგვარ რანგს! თქვენ არ იცით, ეს რა საშინელებაა! ჩვენს დროში ძალადი ცოცხალი, თუ ყველა არ ჰქონდა რამე ნიშანი, რაც განსხვავებს მას სხვა ძალუბრისაგან. დიას, მე სარტყელით ვიწვი დედაბების წინაშე, ის კი ჩემზე უფრო იზრტება მეზობლების შეშურებ: ცხოვრებაში მისი პირმშო ვერაფერი ვერ გამოვიდა, მაშინ როცა დაფუხვლი ელიზბარის, ბრედიან ბექსენტიას და ჩინჩახიან მელანოს შეილებმა, გარდა იმი-

სა, რომ ისინი შაქრის ღვინის დამზადების უბადლო ოსტატები არიან, ფეხი მტკიცეობაშიც მტკიცედ მოკიდეს...

აქ კი ხმას დაწვია და თითქოს დიდ საიდუმლოს ანდობსო, ყოველი მსმელის ყურადღებას ცულობა...

ალბათ გაინტერესებთ, მე ვახლავართ ზესტაფონის რაიონიდან, რომელმაც გასული საუკუნის მიწურულს საქართველოს მისცა სამი საამაყო შეილა: კიკოლია, ჩიკოლია და... კუდაბზია. მე კი თუ ჩემი შრომითი მხარე დღემდე ვერაფრით ვასახელებ, ეს მხოლოდ და მხოლოდ თქვენი ბრალია.

აბდუშელი. მაინც ისეთს რას გიმეზობოდით, გვემდით?

კიკინოზელიძე. არც ამაზე იტყვოდა უარს, მაგრამ, საბედნიეროდ, მილიცია სკოლას ესაზღვრებოდა... არა, სწორედ თქვენნაირი „პედაგოგი“ იქნებოდა, საწყალ აკაკის ხელზე ღწევდა რომ დაქარა.

აბდუშელი. მაგრამ „საწყალმა“ აკაკიმ იმ სახაზადკარული ხელით „თორნიკე ერისთავი“ დაგვიწერა.

კიკინოზელიძე. ჰოდა, რომ არ დავტყობ, ვინ იცის, ეგებ „ფაქტის“ დავწერა.

აბდუშელი. შოლტი არც გოთვებს დაკლებია.

კიკინოზელიძე. ესე იგი, თქვენ გაროგვის მომხრე ბრძანდებით?

აბდუშელი. მე არა ვარ იმის მომხრე, რომ მასწავლებლისა და მოწიფის როლები შეიცვალოს; რომ ზაქვამ აღმზრდელს „ამხანაგოს“ ეძახდეს, მილიციის იმედით იყოს და არაფრისა ეშინოდეს; არც ვაჩიხებ, არც დატუქსვის, არც წყიბურტის... თუ ბავშვობას დრო და დრო აღვირი არ ამოსდეთ, ბავშვური უღაბდებლობა შეიძლება ოცდახუთ წლამდე გაგრძელდეს... თქვენ ამბობთ, რომ ჩემი შიშით მოწიფეები ცახტებდით. სამაგიეროდ, თქვენ არ ცახტებდით ვეთილი და სათნო მარო დგებუბის წინაშე; თითქმის იგი ძალიანაც გივყარდათ, მაგრამ მიუხედავად ამისა, ერთხელ, შუა გაყვითილზე, კაბის კალთაზე ცოცხალი ვიჩხა შეაბოთ. თქვენ ახლაც ვეღვიბათ, საწყალ მარო კი შიშით ისე დაიხატა, რომ იმ დღიდან თავი მალდა არც აუწყებია: შინ და გარეთ გეოლოგიით მიწის დასურვებდა.

კიკინოზელიძე. ვიხუმრეთ... ასეთ შედეგს არ ველოდით.

აბდუშელი. მე კი ეგეთ „გაუმრებას“ ვერ გამიბედავდით. დაახ! მე ვიყავი მკაცრი, მაგრამ, ვიყავი, ვგონებ, საბაბილნიკი. მოსწავლეს უნდა, რომ ყველა გაყვითილი ფიჭულტურის გაყვითილს წაავადეს. მე ამ სხარულს არ განიქვადით. მე მაქანდა, რომ მათემატიკა მოითხოვს მერ პატვისიცემას... იგი აღმზრდელს ყველა ცოდნათა საფუძველი... სხვათაშორის, ბევრი ჩემი ნაშრომთარი გამოჩნდა ცხოვრების სარბიელზე, მე მათთვის, ვფიქრობ, ცუდი მათემატიკური განათლება არ მიმიცია.

კიკინოზელიძე. ჩემთვის რატომღაც არ გაიმეტეთ?

აბდუშელი. სამწუხაროდ, თქვენ აღების სურვილს არ იჩენდით. მოწიფის სასწავლო დროის მერ ნაწილს კომერციის ანდომებდით: ყიდულობდით და ყიდდით მარკებს; მერე მთელი გელსყური მტრედებზე გადაიტანეთ, ამასობაში, როგორც „დამწიფი“ ბიჭი, რესტორნებში სავსე იყავით.

კიკინოზელიძე. დარღვივანი!

აბდუშელი. არ ვიცი რისგან, მაგრამ ეს კია, — არა თუ მათემატიკურ, სხვა საგნებისც ცუდად სწავლობდით, და თუ კლასიდან კლასში მაინც გადადიოდით, ეს მხოლოდ თქვენი ზნის წყალობით. ვალონის გელურბევილი მასწავლებელი თქვენი დიდი ჯიშავი იყო, ყოველი მსმელის წლის დამდევს, პედაგოგიურ საბჭოზე მოთქმით ივდრებოდა: „ნუ შევიტყვებთ თავს საომერო ხელგანების წინაშე, ნუ დაედუბათ ჩვენს მომავალ ეროვნულ გენის — ახალ ვალოს...“ მაგრამ თქვენგან საბოლოოდ მხოლოდ სუფრის მომღერალი გამოვიდა და, ალბათ, კარგი მომღერანი თამადაც, თუმცა... არა მგონია, რომ თქვენ, მერე და მერე, მარტო ტანით და დაბრით შემოფარდულიყავით. მოქვიფე კაცს ღვინის ლაქებით დასუბილი ერთი კოსტუმის მერტი არა ამაღია რა, თქვენ კი დენდივით ამოსებით და ბინა მუხუდების სედიფივით მოგვიწყვიათ.

კიკინოზელიძე. ეს ჩემი შრომით და... ღვთის წყალობით!

აბდუშელი. რა ვიცი, თითქმის ჩვენც ვშრომობდით, მაგრამ... ალბათ, ის თქვენი ღმერთი არ მწყალობდა, რომ ვალი საბერეშიც ვერ ავიღებინე.

კიკინოზელიძე. გიმეორებთ: არავითარი ვალი — ფინანსური — თქვენ ჩემი არ გმართებთ. თქვენ ჩემს წინაშე დავალებული ზართ მორალურად, და როგორადაც არ უნდა იმართებოდათ, ფაქტს ვერ გაქვითვით: თქვენის მიზეზით მე დღემდე ვიტანჯები, მაგრამ თუ გამოიჩინეთ კეთილგონიერებას, შეგაძლიათ დანაშაული ნაწილობრივ მაინც გამოსციდოთ.

აბდუშელი. მაინც, როგორ?

კიკინოზელიძე. ამ წიგნის გამოცემისას მე არ მამოძრავებდა რაიმე მატერიალური ინტერესი. მე მზად ვარ უკლებლივ მოვართვათ მთელი პონორარი, თორღ ჩემი წიგნის ავტორობაზე ნუ შემომადგენით.

აბდუშელი. რომელია თქვენი წიგნი?

კიკინოზელიძე. რატომ ღალატ? ვისაუბროთ მშვიდად, ლოგიკური დასაბუთებით, როგორც ეს ინტელიგენტი ადამიანებს შეაფერხით... ჩემი წიგნი უკვე წარდგენილია ხარისხის მოსამუშევრად, პექტრობის დღეც დანიშნულია.

აბდუშელი. ის ვასუქდით, რომ ახლა გამეცნეობაჲც მოინდომეთ?

კიკინოზელიძე. მე მინდა გავახარო დედამისი!

აბდუშელი. მაგრამ ეს წიგნი მეცნიერულ ღირებულებას მოკლებულია. მისი წარდგენა სამეცნიერო ხარისხის მოსამუშევრად სასირცხვილო უნდა იყოს ნამდვილი ავტორისთვისაც.

კიკინოზელიძე. მე არც სირცხვილის წინაშე დავიხე, რომ გავახარო დე-და-ჩემი!

აბდუშელი. ჩემი ნაშრომით?

კიკინოზელიძე. თქვენ რაი ავიატებული იდგა გაწუხებით თითქოს ჩემი ვალი გე-მართოდ, და ვითომ ამ წიგნის ავტორი თქვენ ბრძანდებოდეთ.

აბდუშელი. მაშ ვინ არის? რაი თქვენი გვარი აწერია... დავგლეჯ თაფურცელს!

კიკინოზელიძე. თქვენი ნებაა, მხოლოდ ეგ წიგნი ერთ ცალად არ დაბეჭდილა, მისი ტირაჟი ხუთი ათასი ცალია.

აბდუშელი. ჩემი ოცნება! ჩემი წიგნი! რა სასოებით ველიაიციებოდ... ვაი, წელი...

კიკინოზელიძე. ხომ ვავტორთბილეთ, ნუ აღელდებით-მეტეი. წყალი მოსვით!

აბდუშელი. არ მინდა!.. არაფერი შენი არ მინდა.

კიკინოზელიძე. რატომ? ნუ მაიძულებთ ექიმების მაგიერ გამოგატყდეთ... თქვენ მძიმე ავადმყოფი ბრძანდებით. მართალია, ხელოვნური თირკმლის გაყვების გზას უკვე მაგ-ნეს, მაგრამ სიმკრე მაინც სიბერეა და... მიწა მიგველის ყველას მოუთმენლად და სიხარულით! გაძლეეთ ვაჟაკური სიტყვას, სიკვდილამდე გიპატრონებთ, როგორც მამას, მიცვალების შემ-დგომც კი დავიდგამთ მარმარილოს ძეგლს.

აბდუშელი. უსინდისო!

კიკინოზელიძე. მე მგონია, არაფერი ისეთი არ მითქვამს, რომ შეურაცხყოფა მომ-ყენათ. სიკვდილი მე არ მომიგონია—ეს ზუნების წესია; თორღ არ უნდა შეგმურდეთ, იმ სოფელს, მოწაფეზე ადრე მასწავლებელი თუ იბიდავს. გირჩევთ, რეალურად ასწონ-დასწონათ შექმნილი მღვთმარეობა და...

აბდუშელი. ასაწონი მე არაფერი მაქვს. ცხოვრებაში ბრუნდი გზით ერთ დღესაც არ მივლია, და ახლა, როცა თქვენი კეთილი პრთგნობით ახალი მთვარის ნახევარ აღარ მიწერია, სამარეშიც მხოლოდ პირდაპირი გზით ჩავალ.

კიკინოზელიძე. კეთილი! მე ხელს არ შეგიშლით.

აბდუშელი. მე, მე... მე შეგიშლით ხელს! მე სამართალს მოვძებნა.

კიკინოზელიძე. ვიდრე სამართალს მოძებნიდეთ, თქვენი ზარიც დაირეკება.

აბდუშელი. ჩემი ზარი არ დაირეკება...

კიკინოზელიძე. დაირეკება! საავადმყოფოდან თქვენი გამოწერა მხოლოდ იმიტომ დაჩქარეს, რომ მათ სიკვდილიანობის პრთგენტი არ მომატებოდით.

აბდუშელი. სინდისგარეცხილო! სინდისგარეცხილო!.. რა, აქ მაინც ნუ მომკლავ, ღმერ-თო, ნუ მომკლავ ისე, რომ სიმართლეს შუჭი არ მოვფინო... მე ქვეყანას შევყარი, ვიყვარებ...

კიკინოზელიძე. იყვირეთ.

აბდუშელი. როგორ ვცდებოდი, როგორ ვცდებოდი! შენ იდიოტი არ ყოფილხარ... იდიოტი მე ვარ!...

ნუცა მხიარულ გუნებაზე შემოვიდა, მაგრამ უმაღლ სახეზე კითხვის ნიშანი აესხა: კარისკენ მოხუცი, თითქოს გაღაბული, რაღა მოხრილი მიხატაჲყებდა; ეიდრე გაე-დოდა, წვალებით მოტრიალდა და გედეოშს მიხატა: „არამზადაჲ“... კიკინოზელი-ძემ გედეოშ წამებულის პოზა მიიღო.

ნუცა. გედეოშ! ეს, ეს... ვის უთხრა?

კიკინოზელიძე. მე, მე!... იმ ქალის მამაა, ასე ხშირად რომ გირეკავს. მაგრამ ნუ გე-მინია, მე შენთან ვარ, ჩვენთან კი...

ნუცა ხატის წინ გვერდით მოიყენა და პირქვარი გადიწერა.

გვედრებო, უფალო, დაიფარე თანამეცხედრე ჩემი ყოველივე ბოროტეულისა და იგი თვალი-საგან, და განანთლე სულნი ჩვენნი სამოთხესა შინა. ამინ!...

მისამდე მოქმედება

პირველი სურათი

ერეკლესი
ნიკოლოზი

ო, რა წელა გადის დრო, როცა გინდა, ჩქარა გავიდეს. მაგრამ პატივობის დღე, რაღა დღე-მინის შვის გარშემო ტრიალი ჯერ კიდევ არ მოსწყენია, მაინც დადგა. იგი გაიშართება, დერეფანში გამოკრული განცხადების თანახმად, ნაშუადღევს სამ საათზე, აი ამ მცირე საპატო დარბაზში, დაწყებას მხოლოდ რამდენიმე წუთიღა აქლია... აუდიტორიაში თუ უკვე შემოხვედით და დასაჯდომ ადგილს ეძებთ, არ შეიძლება თვალი არ მოჰკრათ ხალხში მზარელად მოსაუბრე ლეონიდ კამარელს, ბაქერ მაჭარაძეს და, აგრეთვე, სიმონ აბდუშელს, რომელიც, როგორც ეს სიმართლის მძიებელს შეეფერება, განმარტებით ზის ჩაფტრებული და დაღონებული.

შავი კოსტუმით შემოსილმა ხარისხის მაძიებელმა კი შევშვხვნილი შებლით პორტფელიდან ამოალავა და მაგიდაზე გაშალა თავისი აზრები, რომლებიც უმაღლესი ხარისხის ქალაქის ფურცლებს საიმედოდ ჩაეკრათ გულში. დისერტანტმა, ყველას დასანახავად, ერთ ზელში ცირკი მოიმარჯვა, მეორე ზელით კი, რამდენადაც ეს შესაძლებელი იყო, დაწერილი ქალაქი დროშასავით არ ააფრიალა და კონტროლის თვალთ ახედ-დახედა დაფას, რომელზეც ადრე ჩამოწერა დასაცავ თემისთან დაკავშირებული ფორმულები და გამოთვლები.

დარბაზში ვარდენმა შემოიხედა და მძიმე და ცოტა არეული ნაბიჯებით ჭიჭინოვლისძისკენ გაემართა.

ვარდენი. ეს ჩვენ მოგიძღვნია, გედონ ჩემო, სამკინძაო სამჭროსა და ასოთამწყობებისაგან. დამავალეს გადაგეხვით, გაიცოც და მოგილოცო...

ჩაბლუჯა, დაღონა და ზელში ჩასწარა ქალაქში შეხვეული საქმაოდ გრძელი, საქმაოდ მომსო, უცნაურად მოგვჩხილი რაღაც ნივთი...

ჭიჭინოვლიძე. გმადლობთ, მაგრამ რატომ შეწუხდით? ასეც არ იყო, ჯერ მოლოცვა ნაადრევია.

ვარდენი. როგორ, არ გათავებულა?

ჭიჭინოვლიძე. არც დაწყებულა.

ვარდენი. უუფრეთ! პავლე ბერეს საათმა რა ოინი მიყო!

დარბაზში ქოთქოთით ჩავიდა და თავისუფალი ადგილი მონახა, გედონმა კი საჩუქარს უცხად დასადები ადგილი ვერ უპოვა. ბედად ბაქულა შეიმჩნია, ღიმლით და თვალებით თავისთან მოიხშო. თითქოს პატარა ბიჭობა იუკადრისაო, უბუეი შეუოვნდა, მაგრამ მაინც მივიდა; გედონმა საჩუქარი გადასცა და რაღაც ჩაუჩურჩულა. ამ დროს ცალკე კარებიდან ჯგუფად შემოვიდნენ და გრძელ მაგიდას შემოუსდნენ სამეცნიერო საბჭოს წევრები და ოპონენტები. დარბაზში ერთბაშად სიწყნარე ჩამოვარდა, გარედან ქარის ზუზუნი მოისმა. ქარის ტალღამ კათედრაზე რამდენიმე ფურცელი აიტაცა, მაგრამ ბაქულამ მათ პაერშივე წაავლო ხელი და დისერტანტს გადასცა.

ჭიჭინოვლიძე. ხომ არ დავებოთ, ბატონებო, ფანჯრები? სამაველი ქარია...

ვიდრე შემაღლებულ ადგილას მსტომინი რაიმეს გადასწყვეტდნენ, აუდიტორიაში საპროტესტო შეძახილები გაისმა: „ძალიან ცხელა“!... „დავიხუთებით“!...

ბაქულამ სიცხით შეწუხებულ დამსწრე საზოგადოებას სინანულით ჩაუარა.

თავმჯდომარე. სიტყვა ეძლევა მეცნიერებათა კანდიდატის ხარისხის მაძიებელს გედონ მბეჭეტლის-ძე ჭიჭინოვლიძეს, რომლის სადისერტაციო ნაშრომი „რთული მათემატიკური ოპერაციების რაციონალური გამარტივებისა და გამოთვლითი ფორმაში მათი გადაყვანის საკითხისათვის“ წარმოდგენილია ცალკე წიგნად, 377 გვერდის მოცულობით...

დისერტანტის წიგნი დამსწრეთა წინაშე როგორღაც სახარებასავით, თითქოს სამთხვევად, ორივე ზელით მალა ამართა და ისევ მაგიდაზე დაღო, მისი ავტორი კი მორიდებული ნაბიჯებით კათედრაზე ავიდა; ქალაქები ერთხელ კიდევ გადაქექა, დაფას ერთხელ კიდევ შეავლო თვალი — ხომ არაფერი შემცდოო (კაცნი ვართ!), საერთო წესის თანახმად წვალი არ მოსცა, კითხვას ისე შეუდგა...

ქარის ზელით მატულობდა...

ჭიჭინოვლიძე. ჩემი სადისერტაციო ნაშრომის თემა უშუალო კავშირშია იმ გრანდიოზულ ამოცანებთან, რომლებიც ჩვენი ქვეყნის სახალხო მეურნეობის წინაშე დგას. ახლანდ ჩვენს მიერ დამუშავი პრობლემების წარმატებით გადაჭრა...

ქარმა ფრავს ამ უაღვილო ადგილას დაუსვა წერტილი — სადღაც მახლობლად შუშებია ჩაამტვრია, მაგრამ მართო ეს არ იმარა: უუცრად გრივალში ვადაიხარდა და ნესტოვში შუბ-

გარკობილი ეფხევილი დარბაზში შემოიჭრა; ეიღე ფანჯრების დახურვას მოასწრებდნენ, თედრაზე ჭაღალდები ააფორიაქა, ნაწილი იქვე მიფანტ-მოფანტა, ნაწილი კი ჭურჭელს დაეჯახა... დისერტანტი ფანჯარას ეცა, მაგრამ უკვე გვიანდა იყო. მაშინ იატაკზე მოხვედრილი ჭაღალდები აკრთა, პანიკური გაფაციცებით გადაშალა-გადმოშალა და, როცა ბევრი ფურცელი ვეღარ აღმოაჩინა, ყელში მოხვენილი ცრემლიანი საყვედურით საბჭოს წევრებს მიუბრუნდა...

მე ვითხოვე ფანჯრები დაეხურათ, სამწუხაროდ, ჩემი თხოვნა არ შეიწყნარეს. ამის მიზეზად მოხდა ის, რაც ამ უნდა მომხდარიყო: ქარმა წაიღო ჩემი შესავალი სიტყვის დიდი ნაწილი. იმ ფურცლებთან ერთად ქარმა წაიღო მრავალი ჩემი აზრი, რომელთა სისტემაში მოყვანას ჩემი შეგნებული სიცოცხლის არა ერთი და ორი წელიწადი მოვანდომე. ეს ამბავი ჩემთვის იმდენად ზარბაზნაა და იმდენად ტრაგიკული, რომ ამჟამად თავს აზროვნების ობიექტიდან სრულად ამოვარდნილად ვგრძნობ, ამიტომ გთხოვთ დღევანდელი დაცვა სხვა დროისათვის გადაიტანოთ.

თავი და მარცხ. ეს შეუძლებელია, და არც საჭიროა. სამეცნიერო საბჭოს ზელთ არის თქვენი სადისერტაციო ნაშრომი, ავტორფერატი, ოფიციალური ოპენენტების რეცენზიები; ნაწილი თქვენი სიტყვისა ჩვენ უკვე მოვისმინეთ, ნაწილიც ეცადეთ ზეპირად მოგვასხსნოთ.

ახლა კი დაეწაფა წყალს — დროის მოსაგებად და გონების მოსაყრდელად! — ხარისხის მძივებილი გვეღონ მიხეილისძე.

ჭიჭინო ბეღლიძე. დარბაისელნი! მე მინდოდა ჩემი აზრები მანქანაზე გადაბეჭდილი, წერილობით მომეხსენებინა... სამოღვაწეოდ მეცნიერების ჩემს მიერ არჩეული დარგი, მოგვსენებოდა, იმდენად ზუსტი დისკალინაა, რომ მცირეოდენი შეცდომა, იოტისოდენა გადახვევა კი იწვევს მთელი მაგისტრალური ხაზის გამრუდებას... დიახ... ჩვენ ყველამ ვიცით, ისე როგორც ეს იცოდა პითაგორამ, იცოდა ნიუტონმა, და აგრეთვე ჩვენმა თანამემამულემ ანდრია რაზმაძემ, რომ ორ წერტილს შორის სწორი ხაზი უმოკლესი მანძილია, და რომ პარალელური ხაზები ერთმანეთს არასოდეს არ შეხვდება...

თხ, ეს ვერაფე ქარის წითლად ამ ერთი აზრის მერტი სხვა არაფერში დაუტოვა?! იქნებ წყალმა გონება ისევ გაუვრილოს!

დიდია მეცნიერების დამსახურება კაცობრიობის წინაშე, დარბაისელნი! დიდია კაცობრიობის სიუფარულიც მეცნიერებისადმი, მაგრამ ჩვენ მაინც ვალში ვართ მეცნიერების მიმართ. საყვირელი და სამარცხვინოა თუნდაც ის ფაქტი, რომ მეცნიერება ათასეული წლების მანძილზე უეჭვლემოდაა. და ეს იმ დროს, როცა საფთოაქო სამშრომელოსაც მოუპოვება თავისი ემბლემა: შხამიანი გველი შემოხვევია ფალას... დიახ, ფალას შემოხვევია შხამიანი გველი... მე ბევრი ვიფიქრე ამ ხარვეზის ამოვსებაზე და ახლა მოხარული ვარ, ჩემთვის ამ ღირსსახეოვარ დღეს შემოგთავაზოთ მეცნიერების ემბლემად მეცნიერებისადმი თავდადებული, და არა მხოლოდ თავდადებული, მისთვის პირდაპირ ჭვარცმულიც — ბაყაყისა და ძაღლის გამოსახულებანი...

წყალი?! დასაღვეად? მმ! რაღად უნდა, როცა...

აზრები უკვე წყაღვით მოდის...

ნება მიბოძეთ შეგვიტოვოთ, დარბაისელნი... რა თქმა უნდა, მე გეკითხებით არა იმიტომ, რომ მიპასუხოთ; მე არ ვიციწყებ ჩემს მდგომარეობას, მდგომარეობას დისერტანტისას, რომელიც წარმომდგარა ჩვენ სახელოვან სწავლულთა ფორუმის წინაშე... დიახ! წიგნი, თქვენს წინაშე მდებარე წიგნი, ცისფერი წიგნი, ამჟამად დისერტაციად წოდებული, მთელი ჩემი სიცოცხლის ინტენსიური აზროვნებისა და კოლოსალური შრომისმოყვარეობის ნაყოფია, აკი მეცნიერება მზა დაფნის ფოთლია... ბოდიში. გვირგვინი როდია — ეს თავსატეხი პრობლემა, თვითრად გათვრებული ღამეებით, რა თქმა უნდა, არა ვამოლ სუფრასთან, სიღაც თამადა... მმ... დიახ. ეს ხშირად უშედეგო ექსპერიმენტებით გამოწვეული ცხარე ცრემლებია... დიახ, მძიმეა მეცნიერების ზედრი, დარბაისელნი, მთელი ჩვენი სიცოცხლე ხალხსა და გონებას უნდა ენაცვალოთ, მაგრამ... ვანა ამ ზედრის ჩვენ თვითონ არ ვირჩევთ?! რა გერჩის, — გეკითხებით. გიპასუხებთ: მხოლოდ სიყვარული, სიუფარული და კიდევ სიუფარული კაცობრიობის შალაო იდეალებისადმი...

ამოიხრბა და შეისვენა...

მე ვამთავრებ, დარბაისელნი. მე მოვედი თქვენთან ფეხშიშველი, მოვედი ჭუღმობილი, მაგრამ არა ქედმობილი: ჭეშმარიტი მეცნიერი არ შეიძლება მათხოვარი იყოს. მე მოვედი და დაედე თქვენს წინაშე წიგნი, ცისფერი წიგნი! მე ველო თქვენს მსჯერს. და როგორი მკაცრიც არ უნდა იყოს იგი, მე მას მივდივარ ოლიმპიური სიმშვილით, მაღალერებით და მოწიწებით.

თავი და მარცხ. სიტყვა ეძლევა ოფიციალურ ოპონენტს სერგო ჩიტაძეს.

ჩიტაძე. გვეღონ ჭიჭინო ბეღლიძის სადისერტაციო შრომა ორი ნაწილისგან შედგება. პირველი ნაწილი მოიცავს...

არა, აქ პარტიკულარულ ოპონენტს ენა არ ჩავარდნია, — ტუნებს ისევ ენერგიულად აცხადებებს, მაგრამ ჩვენ მისი არაფერი გვესმის...

ეს იმას ჩამოვავს, როცა კინოში საპროექციო აპარატი ფუჭდება: გამოსასვლელს მისამართზე ბგერა კი არ ისმის, სამაგიეროდ, სამკოს ორი წვერის ზღრზელი ჩვენი სმენის აპარატამდე ახლა მერად შეაფთოდ აღწევს.

— თ, იშვიათი კაცი! დიდად, დიდად თავაზიანია...

— თანაც, რა კეთილია!.. ამას წინათ წყნეთში ასეღა დავაპირე... ქუჩაში გამოვედი რა ტაქსის დავეძებ...

— როცა გვირდება, ტაქსის მონახავ?!
პროტეკტორი თითქმის გაასწორეს...

ჩ ი ტ ი ძ ე. ...დისერტანტის დებულებები ელევანტურია, ცხადი და ნათელი...
რა უზედურება! ბგერა ისევ დაიკარგა, გამოსახულებამ კი ზორცი ერთი-ორად შეისხა:

ოპონენტის ვესტები ელევანტურია, ცხადი და ნათელი...

— პოდა, ვიდაცამ, სრულიად მოულოდნელად, ჩემს წინ შავი ლიზუნის მოაყენა: კარი გაღო და მოწიწებით შემეპატრია... გავცეცდი, არასოდეს წინათ ეს კაცი არ შენახა. ის კი თურმე დიდისხანა შეცნობს. „რატომ გიკვირო, ბატონო, თქვენ ჩვენი მეცნიერების თვალ-მარგალიტი ბრძანდებითო“, ჩამისვა და გამაჭროლა. მაინც, როგორ გამაჭროლა, ა?

— ო-ო! შანჭანის ღმერთივით მარათეს.

ჩ ი ტ ი ძ ე. ...უოველივე ზემოსხეხულის საფუძველზე შესაძლებლად მიმანია მიენიჭოს გედონ ჰეიონობელიძის ფიზიკა-მათემატიკის მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ზარისხი. დისერტანტმა, მორცხვი პატარაძლივით, თავი დაბლა დახარა.

თ ა ე მ ქ დ ო მ ა რ ე. თვითალური ოპონენტი გიორგი გობენია.

გ ო ბ ე ნ ი ა. დღევანდელ ჩვენს პაქტობაზე გამოტანილი დისერტაცია წარმოადგენს ფრად საყურადღებო და საეროზულ ნაშრომს. იგი დაწერილია ფრად შეყავითი კაცის ზელით და დიდი სიყვარულით...

ო, ეს ჭება-დიდება გველის შხამივითაა: სააფთაქო დოზა ფეხზე დაგაყენებს, ცხენისა კი — სულ წაგაქცევს. გედონ ჰეიონობელიძე ცდუნებას ვაჟაკურად გაუმკლავდა — მან მხოლოდ ყურები ცქვრია...

მეორე სურათი

დისერტაციის მეცნიერული ღირებულება რომ პირდაპირ პრაპორციულია ბანკეტის ღირებულებას — ეს აზრი გედონმა უფრო ადრე შეითვია, ვიდრე მათემატიკის ლაბორანტებში გაიხარათებოდა. და იმ დამკარა კიდეც გაშმა, როცა თეორია პრაქტიკად უნდა ექცია. დამზმარედ დაფინე მოველინა: ქალი, რომელიც მაშინდის უფრო ჰგავს, ვიდრე ტრადიციულ სილდერს.

თითხი, სადაც უფროა გავშლიათ, ძნელია იცნოთ, თუმცა ჩვენ აქ ერთხელ უკვე ვიყავით: თითქმის ყველა ნივთი გაუტანიათ, რომ დიდად პატრესაცეში სტუმრების ფილტვებში პერის მეტი კუბატურა მიიღოს სასიმღეროდ, ფეხებში — ფართობის მეტი კუბატურა საცეკვაოდ, და როცა ამ ორ პირობას მტკიცედ დიდავენ, მაშინ სუფრაზე არც ეს ფრინველის ბარკალ-კურტუმი დარჩება და არც ის ღორის თავ-ფეხი...

ბაქტულას დაფინე შემოუძღვა...

ბ ა ქ უ ლ ა. თქვენ, ალბათ, ნუცას დედა ბრძანდებით.

დ ა ფ ი ნ ე. გამოცანა გეუფენით.

ბ ა ქ უ ლ ა. როდის ჩამობრძანდით?

დ ა ფ ი ნ ე. წუხელ.

ბ ა ქ უ ლ ა. ამინდები როგორია თქვენკენ?

დ ა ფ ი ნ ე. ნელა! მკითხავთ. ამდენი სატრიალი ნეტავ რა შემთხვა ამ დროცეცელ ცას? უკვე მეოთხე წელიწადია უამინდობამ სახარჯო ღვინოც გაგვიწყო. იმდენი ვიძახებო, „შხანი, შხანი საქართველოო“, მზეს, ალბათ, თვალი ეცა, — აღარ გვენახვება.

ბ ა ქ უ ლ ა. გული არ გაიტეხით, ეს სულ ციკლონების ბრალია. ციკლონები წავლენ... სი-ძე?... როგორ მოგწონთ?

დ ა ფ ი ნ ე. დედის გული სიძებებს დაწუნებაზე ძალიან ყოჩაღია, მაგრამ ვინც ჩემს სიძეს დააწუნებს, იმას თვალეში ღაღარი უნდა ჩაიყარო. ვინახავთ, ბატონო, ჩემი ხნის ქალს სიძე ზელზე კოვნიდეს?! დავიწვიო!... ოცი წელიწადია ეს ზელები კაცის ზელებია. თოხი ამათ უჭი-რავთ, ბარდაბირი და ბებუთიც. სიფელში ქათმის დამკველელი აღარავინაა, კაცები რაჰველე-ბივით ყველა ქალაქს შეესია. შენოდენა ბიჭი ერთი-ორი დაქვნილობს და ამათაც იქ ყოფნა ისე

ესიტყვებით, თითქმის ქალების აბანოში მოხდენო. ეს ქათმები სულ ჩემი დაკლული...
რა წამოდდა? ვაი თუ აღარ შევამოთ.

მეჩვენებენ
მეჩვენებენ

ბაჭულა. ნუ სწუხდებით, შევქამ. სისხლი ზომ გამოადინეთ?
დაფინე. სისხლი? სულ თქურთმ-თქურთმით. წინათ ქალის დაკლულს სახლში ვინ შე-
ტანდა, უწმინდურად ითვლებოდა.

ბაჭულა. ინდაურიც თქვენ დაქალით?
დაფინე. აბა ვინ! იმოდენა იყო, თუ ვინდოდა ზედ შექდებოდი. ამ ბურვასაც დანა
ველი მე მივეცა.

ბაჭულა. რას ბრძანებთ! თქვენგან ჩინებული ტორედორი გამოვიდოდა. ისე, თუ ამ
სუფრის მიხედვით ვიმსჯელებთ, ორფეხი და ოთხფეხი სულ გაგიწყვეტიათ.

დაფინე. ასეთ ოქროს სიძეს ოლონდ ეამოს და, სახლსაც გადავწყვე. დედა, დედა!...
მაინც რა ქნა ამ ჩემმა პატარა გოგომ? ვინ იფიქრებდა, საპარფისორო კაცს ხელში მოიგდებ-
და დაეცა გაახარა, ქმარიც გაახარა, დედაც გაახარა...

ბაჭულა. მეც ვამახარა...

დაფინე. აბა! ყველა გაგახარა. ეკ, ბარემ საწყალი მაშინიც მოსწრებოდა ამ დღეს!
ოჰმი რომ წაიყვანეს უბედური, ისე დაიქარგა, ერთხელ მაინც გასწროლა თოფი თუ არა, ესეც
ვერ გავიგეთ...

ნუცა. ო! შენ მოხვედი? დისერტაციიზე შეგულებოდი. არ გაინტერესებს?

ბაჭულა. ვინ დაგაყენა! დისერტანტმა საჩუქარი მიიღო, ვერც კათედრაზე დადო, ვერც
საბჭოს წევრებს ცხვირწინ მაგიდაზე დაუდო, პარტიც ისევ შე დამდო... პოდა, ამით იქ ზომ არ
გავჩერდებოდი!

ნუცა. რა არის ნეტავ?!

დაფინე. არ გახსნა, შეიღო, არ ეწყინოს.

ნუცა. დედაზემო! ჩვენ ერთმანეთს არადგებს ეუშალავთ... უანწი...

დაფინე. უი, რამხელაა ამაში ჩათი ჩავა.

ნუცა. ვინ მოუტანა, ბაჭულა? ეს აბა რა საჩუქარია?! ხარისხის მაძიებელს, სამეცნიერო
მოღვაწეობის ასპარეზზე გამოსვლის დღეს, ოქროს კალაში თუ არ გემეტება, ბატის ფრთა მაინც
მიართვა, ეს კიდევ შესისს, მაგრამ... უანწი!

დაფინე. ნეტა რა ხელმა მოახარინა, ანდა ვინ გახარდა ამოდენა... ხარია თუ კამეჩი.

ბაჭულა. მე ზგონია, ეს არც ხარისაა და არც კამეჩის — დინოზავრისაა.

ნუცა. დინოზავრის რქები არ ჰქონდა.

დაფინე. ეგება ჰქონდა?

ნუცა. არ ჰქონდა მაინცდამაინც უნდა ვიყვირო, რომ თქვენს პაწაწა თავებში სულ უბ-
რალე ჰეშმარიტება შევიტანო? დინოზავარი ცხოვრობდა მილიონი წლების წინათ.

დაფინე. მერტა, შენ საიდან უნდა იცოდეს? შენ ზომ არ ცხოვრობდი იმ დროს?

ნუცა. დედა! მე არც კლავოპატრას დროს მიცხოვრია, მაგრამ ვიცი, კლავოპატრას გრძე-
ლი ცხვირი ამშვენებდა, რის გამოც ეგვიპტისა და რომს შორის ომი ატყდა.

დაფინე. გრძელი ცხვირის გულისთვის?! კი ერთი იტყვი შენც!

ნუცა. მე ვიცი, რასაც ვიტყვი. მაინცდამაინც უნდა ვიყვირო? ახლა არა, როცა სტუმ-
რები წავლენ, მერე ვიყვირებ. წადი, ხაჭაპურებს მიხედ. კვარცხის გული ზომიერად წიუსვით.

დაფინე. კი, ბატონო...

ბაჭულა. დედაშენი ვაჟაკური ქალი ყოფილა. ქათამს თურმე ისე გამოისოსნის ყელს...

ნუცა. გედგონთან არ წამოგდეს, მორწმუნე კაცია, აქაურობას სულ დალუწავს.

ბაჭულა. ურწმუნო მორწმუნეს არ უნდა გაჰყლოდო, მაშინ ერთმანეთისაგან უფრო
ცოტას დამალავდით. წავედი!... შენ არ წამოხვალ? როგორ იგერებებს შენი ქმარი ოპონენტებს,
არ გაინტერესებს?

ნუცა. იქ კი არა, აქაც გული მიმდის, თუმცა ექვი არ მეპარება, ყველაფერი ბედნიერად
დაგვირგვინდება. მართლა! ეს მითხარა... ბაჭულა! გედგონი, კათედრაზე, შეე კონსტუქში ზომ
მეფესავით ლამაზია?

ბაჭულა. ჩვენს დროში მეფეები დაჰიადუნენ.

ნუცა. მაშინ დასვან გედგონი სადმე ტახტზე!

ბაჭულა. ბოლშევის გაუმჯავროთ ბელგიაში, პრაქტიკაზე წახვიდოდი?

ნუცა. დედოფლად არა, ტერისტად კი... ჩვენ კიდევ წავალთ, ბაჭულა, მთელ ქვეყანას
შემოვივლით.

ბაჭულა. თქვენ ფულით შემოვივლით, მე კი, ვინ იცის, ეგებს... ე... ნიჭმა შემომატაროს.

ნუცა. ეპიგრაფებით მაჩაბლის ქუჩასაც ვერ გასცდები, და იქაც შეგიჭაგრებენ. შენ კი დეე არ იცი, გედგონი როგორი ბრძენია! რა არის: პატროსნებაო? მომენტთან შეგუდება აქვს პატროსნებაო. მოკლედ, დროს ფეხი უნდა აუწყაო.

ბაქუღა. მე ფეხს მხოლოდ ჩემს გულისხმას აუწყაო, რაც მწამს, რაც მეჭრა. უნიჭო თავბრუსხველა და სინდისგარეცხილთ, მამამალოებით ლოგინს ფართოდ რომ იშლიან, არ დაეინდობ.

ნუცა. შენ მათ ვერ მოერევი. ისინი ბევრნი არიანო, ამბობს გედგონი.

ბაქუღა. ცოტას ხომ მაინც გაუამწარებ. გულს ამითაც მოვიფხან.

ნუცა. გედგონი ამბობს, ბაქუღა კარგი შიჭია, მაგრამ როცა დაღვინდება, ისიც დიდ ჭიქას წაატანს ზელსო.

ბაქუღა. მაშინ უნდა მოვეკდე, რომ, მაგალითად, ლარასთან „მეცნიერულმა“ მატრაცეცებმა რაიმეთი მომისყიდონ.

ნუცა. სს... არ გაეგონოს! ეს სეფრა ასე კოტად ლარამ გაშალა. გამოვიტყუდები: მე ახლა ესწავლობ, დანა-ჩანგალი რომელ მზარეს უნდა დავიწყოს. მარცხნივ — ჩანგალი, მარჯვნივ — დანა.

ბაქუღა. კოვზი კი სად? პირდაპირ პირში?...

მესამე სურათი

მეორე სააქტო დარბაზში წინანდებურად ცხელა. დამწერნი ერთმანეთში გაჯაციცებით ჩურჩულებენ, მაგრამ მათი სულ არაფერი ისმის — ოპონენტს შეუძლია თავისი მკარგევიანი ნაწილი გაშვებული ზღვის სპაერტი ჩაახშოს.

გობენია. ...შესავალი სიტყვის მიხედვით შეგეპოლია გამოვითქვით კადეე ერთი ფრიად სასიხარულო დასკვნა: გედგონი ჭიჭინობელიძე ეს არა მხოლოდ, ასე ვთქვათ, მშრალი გონების მათემატიკოსია, ის არის, მე ვიტყვდი, პოეტო-მათემატიკოსი, რასაც ცხოვრებაში ასე იშვიათად შეხვდებით. თუმცა... მმ... დისერტანტის აზრი მეცნიერების ემბლემის შესახებ, თუ ერთის მხრივ თითქმის ფრიად საყურადღებოა, მეორეს მხრივ ყურადღებები ოდნავადაც არ არის. არავითარი ემბლემა მეცნიერებას არ სჭირდება, თუნდაც იმდენი, რომ იგი საადრეაქო სამართევლო არ გახლავთ. მაგრამ დავუშვათ ერთი წამით, რომ ემბლემა საჭიროა, მაშინ პატივცემული დისერტანტის მეორე შემთავაზებულ ემბლემას ტაშს დაუკრავენ მხოლოდ ფიზიოლოგები და ბიოლოგები. ჩვენ კი, მათემატიკოსებს, არსოდეს საქმე არ გვქონია და არც გვექნება ძალღებთან და ბაყაყებთან. მე ამით, რა თქმა უნდა, სრულებითაც არ მინდა დავამთხოო ეს კეთილშობილი და, თუ გნებავთ, კაცობრიობის წინაშე მართლაც ღვაწლმოსილი ცხოველები; მაგრამ უოველოდ ეს ფრიად წყაროშანი ნაყლია და იგი სრულებითაც არ ჩრდილავს დისერტაციის ფრიად დიდ თეორიულ და ფრიად დიდ პრაქტიკულ ღირებულებს.

თავმჯდომარე. საბჭოს წევრებს... ვის სურს სიტყვა? ეგებ დამსწრე საზოგადოებრიდან...

დარბაზში სიმონ აბდუშელის მისუსტებული ხმა გაისმა.

„შეიძლება“?

უცნაურია! როგორ მოტყუვდა ამ ერთხელ, და ისიც რა სერიოზულ მომენტში, მეცნიერების კვარცხლებზე თითქმის უკვე შემდგარი გედგონი ჭიჭინობელიძე: მისი რეაქცია აბდუშელის რეპლიკაზე თითქმის ისტერიულია. მართალი კაცი ასე არ უნდა გაცხადდეს...

ჭიჭინობელიძე. მე ვთხოვთ, პატივცემულო სუფრის... ბოდიში, საბჭოს წევრებო, არ მოესმინათ ამ კაცს... ეს მოქალაქე... თუკი, რა თქმა უნდა, შეიძლება მოქალაქე ვუწოდოთ უსინდისო ინტრიგანს... თანაც... ე... მან განიცადა ტრავმა, ამ ნიადაგზე იგი უკვე დიდი ხანია დაეხეტება აკეიტებული იდეების სამყაროში. მე მოვითხოვ ფსიქიატრების კონსულიუმს მისი გონებრივი მდგომარეობის შესამოწმებლად.

აბდუშელი. მე უკვე განვიკურნე. იტერობაზე აღარ გედეებო.

თავმჯდომარე. ამოზრანადით!

ჭიჭინობელიძეს აბდუშელის ამ სიტყვებმა რაღაც იმედი ჩაუსახა; დახმარება კი სცადა, როცა მოხუცი მოკლე კაბზე გაქრვებით აღიოდა, მაგრამ გაწედილი ზელი სიერცეში შერჩა. თავმჯდომარემ უცნობი პირი ევსტიოთ კათედრაზე მიიწვია...

აბდუშელი. მე არაფერი დამიმსახურებია საიმისო, რომ კათედრაზე ფეხი შეედგა... დიახ, დისერტანტი ტყუილად შიშობს: მე არ ვაპირებ მის წინ მდებარე, ასე ვთქვათ, ნაშრომის მოთხილას. მე ამ წიგნზე, ამ წიგნზე უარს ვაცხადებ. ვისაც მათემატიკის სულ ცოტა რამე

მინე გაეგება, შეუძლია უოველ გვერდზე აღმოაჩინოს, ეთომ გამოთვლების საბით, უბრალო გროვა ციფრებისა, რომელთაც ერთმანეთთან ლოგიკური ძაღი არ აკავშირებს. გვერდებზე უბრალოდ ერთმანეთთან რომელი გვერდიც გენახეთ... აი თუნდაც ასოცდათქმემატი. პირველთაგან... 13603 გამარჯვებული 973-ზე... ნამრავლი უდრის...

კი ბი ბი ბი ბი ბი. დარბაისენოს! ეს ჩემი შეცდომა არ არის, მე ყველაფერი სწორად მქონდა...

ვარდენს არც სიტყვა უთხოვია, არც მიუბარებიათ, კათედრაზე კი ბრავბრუვით ავარდა... ვარდენი. იცით, რა უნდა მოგახსენოთ? ახლა ეხდები — ამ საქმეში კიბინობელიძე არაფერი დამაშავებდა. დალოცვილი ბევრს მისმევდა, ოღონდ ჩუბაბა აწყუო. ჩუბაბა კი ავაწყუ, მაგრამ... ასე ათასობით ციფრია, აღბათ თვალეში მიჭრულდებოდა და ზოგი საღ ზაესი და ზოგი საღ. ზოდში მომითხოვია, როგორც თქვენი კრების წინაშე, ისე ავტორის წინაშე... იცით, რა პუ-რადუხეი კაციი? ეკ, მუბატოს, მეორედ გამოცემისას გამოვასწორებ. ჩამოვიდე? ჩამოვალ...

კი ბი ბი ბი ბი ბი. ჩემი ბრალია, რომ კორექტურას გუდღამით ვერ გადავხედე. სხვებს დავეხდე... ძალზე მოუცლევი ვიყავი... მოგახსენებთ, მეცნიერული კვლევა-ძიებანი...

აბდუშელი. თქვენ? პატივცემულო ოპონენტებო! თქვენ ვილას დაედით? არა მგონია, ამ წიგნს გასცნობოთ.

გობენი. ეს... მშ... ცხადია... დიხ... მართლაც, მე მხოლოდ ავტორუფერატო წავიციხე... წიგნს აქა-იქ გადავხედე... ძალიან დიდი...

ჩიტბი. უნდა გამოგტყუდე... ჩ... ჩ... ჩინებულად დაწერილმა ავტორუფერატმა იმდენად მომზიბლა, რომ წიგნს კირკიტი აღარ დაეწყე.

კი ბი ბი ბი ბი ბი. მე შემიძლია საბჭოს ხელნაწერი წარუდგინო. მე იქ ყველაფერი ზუსტად მაქვს.

აბდუშელი. მეჩა! მე მეჩრა, რომ ის ხელნაწერი თქვენი, და რაკი ასეა, ვეტირობ, აქვენთვის მწელი არ იქნება აქვე გაასწოროთ... თუნდაც შემოხსენებული შეცდომა ასოცდათქმემატი გვერდზე: ცამეტი ათას...

კი ბი ბი ბი ბი ბი. ვინ მოგვით უფლება მეცნიერებათა წმინდა ტაძარში ნუცას სკოლა მომიწყოთ? თქვენ ჩემი ოპონენტი არ ბრძანდებით.

აბდუშელი. მართალია, მაგრამ, როგორც ერთ-ერთი დამსწრეს, წესის მიხედვით, საჯარო პაექრობაში მონაწილეობის უფლება მაქვს. მე მესმის, თქვენ ლობაჩევსკი არა ხართ, ზეპირად მრავალნიშნა რიცხვების მრავალნიშნა რიცხვებზე გამარჯვება შესაძლოა გაგიჭირდეთ, მაგრამ რაკი ნუცას სკოლა ახსენეთ...

მასწავლებლობის ორმოცდაათი წლის მანძილზე ასე დაუცევებით მოსწავლეს არასოდეს არ შეკითხებია...

ჩემო პატარა გედონ, აბა თუ მზასუბებ, რამდენია...

კი ბი ბი ბი ბი ბი. არ გიპასუხებთ!

აბდუშელი. ნუ ჭირვეულობ, მოთხარი რამდენი იქნება... ექვსჯერ ცხრა? არ აჩქარდე, დაფიქრდი, დრო ბევრი გაქვს. ზარამდე კიდევ ორმოცე წუთია. დღეს მიკია ნადრეველ არ დარეკავს.

შეუძლებელია მიხედვ, ამჟამად თვეში დისერტანტს რა უტრიალებს, საშავიროდ ეს ყველასთვის თვალსაჩინოა: მას ნერვიულმა სისტემა უმუხთლა და ძლიერი კანკალი აუვარდა. ვინ იცის, ევბე თავი საუბასო ოთახში წარმირდგინა: ორმოცე წუთი კიდევ უნდა ეწამოს!

რატომ ძაგაგებ, ბიჭუნი? განა ეინშე გერჩის? შენგან მხოლოდ ერთი რამ გეინდა—კარგი სწავლით დედის გული გაახარო.

კი ბი ბი ბი ბი ბი. დარბაისენოს! პატივცემულო აუდტორიაე! მე ამ კაცის მიერ ჯერ კიდევ სკოლაში ვიყავი გატარებული და გაწამებული...

აბდუშელი. ეს მხოლოდ გეჩვენება, ჩემო პატარაე! დაგავიწყდა? ხანდახან ჩინებულ პასუხებს იძლევი ზოლდე. მაშ, მაშ! აბა, მკვირცხლა: რამდენი იქნება... ცხრაჯერ ცხრა?

ოი, ოი! როგორ არ უნდა და მინე წამოსცდა!

კი ბი ბი ბი ბი ბი. ოთხმოცდაერთი!

აბდუშელი. აკი გითხარა!... ყოიად! თუ ასე ბეკითად იმეცადინებ, შეიძლება მეოთხე კლასშიც გადახვიდე.

თავმჯდომარე. შექმნილი მდგომარეობის გასარკვევად გამოიყოფა კომისია... სხდომას დახურულად ვაცხადებ.

სამეცნიერო საბჭოს წევრები და ოპონენტები, თითქმის პანაშვილზე იყვენო, დარბაზს თავდაბრინი მგლოვიარედ სტოვებენ.

ლეონიდ კამარელი კათედრისკენ მიემართება.

მეველს რაღაც შეეკრას ფეხებში ესტრის.

აბდუშელი. წაიღეთ თქვენი ფული სიონის გლახავ!...
 კიკინოზელიძე. მაინც დამთარსე, არა?!
 კამარელი. ჩემი ცხოვრების გზაზე მათხოვარი ბევრი შემხვედრია, პლაგიატო-
 რიც, ქურდბაცაცა, მაგრამ თქვენებრ „ოპრო კაცს“ პირველად ვხვდები.
 კიკინოზელიძე. ბატონო ლეონი, თქვენთან მოსვლას მე კიდევ ვაპირებ.
 კამარელი. კარს არ გაგიღებ! ჩემი ბიბლიოთეკის ახალი ფონდებით შევსებაზე ხელს
 ვიღებ.

აბდუშელს მკლავში ხელი გაუყარა და გეზი გასასვლელისკენ აიღო...
 თქვენს წინაშე როგორღაც მეუღანაშვე ეარ. მართალია, სხვა სახით, მაგრამ მაინც დამ-
 ნაშვე ეარ.
 როცა თავი დაამარტოხელა (ვარდენი სათვალავში არ ჩაუვლია) კიკინოზელიძემ ფული
 სწრაფად აერიფა, თანაგზა გამოაღო და ზიზღით გადააფურთხა: ქარი უკვე ჩამდგარიყო.

უპანასკნელი სურათი

სანადიშო სუფრა ხართხის მაძიებლის საბჭოში კიდევ უფრო დამშვენებულია, მის ირგუ-
 ლეო ჩამწკრივებული სამოცდარი სკამი მოუთმენლად ელის იმ ბედნიერ წუთს, როცა მათზე
 დასხდებიან პირდაპირ პაექრობიდან მოსული დიდად პატივსაცემი სტუმრები, თავსავსენი და
 სტომაქცარიენი.

ნუცა ბაქურს, საერთოდ, არ თვლის სტუმრად, მით უმეტეს, დიდად პატივსაცემ სტუმრად...
 ნუცა. ბაქურა! ვინ იცის, როდის მოვლენ. მოდი, ცოტა წახეხე. ქინძმარული და-
 გლივია? გედონი ამბობს, დევის სისხლით.

ბაქურა. დევებს გულისკავრი ღიღი ხანია მაქვს, მაგათ სისხლს საიდანონებით დაე-
 ლეე. გაგვიმარჯოს!... იფ, რა კარგი ყოფილა! კიდევ დავლევდი, თუ არ გამოგლევათ. თურმე
 ლეონოს, თუ გინდა მალე არ დავათროს, ჯონჯოლივით სიმღერა უნდა შეატარო. მოდი, იმღერე
 ჩამე... უზრუნველ ცხოვრებაზე.

ნუცა. ო-ო, უზრუნველ ცხოვრებაზე ერთი ისეთი სიმღერა ვიცი... შენც იცის ამეხები?!
 რომ იცოდეთ რა ტყბილია
 ოზოლი სტიპენდია,
 ბერეცეცი ინტერბელა,
 — ეხ, ვიყო სტუდენტია!...
 ფრიალებსაც თუ დაითრევთ, —
 ეს ხომ სულ მთლად ბეღია,
 ყოველი თვის მიწურულში
 აიღებთ სტიპენდიას!...
 ტყბილია, ტყბილია,
 ტყბილია სტიპენდია...

ლარა. ქარი ქვეყანას აქცევს, ესენი კი ოდელას ვიძახებან.

ბაქურა. ქალბატონო ლარა!... როგორ ბრძანდებით? ახალი ხომ არაფერი შემატეთ
 თქვენს ძაღლებს ბიბლიოთეკას?

ლარა. მე სუსტი მესხიერება მაქვს, მაგრამ ამას დაეიმახსოვრება.

ბაქურა. თქვენ სუსტი მესხიერება გაქვთ? როგორ გეცადრებათ! მართალია, ინსტი-
 ტუტშია რა საგნებს ვადიოდით, ეს უკვე აღარ გახსოვთ, სამაგიეროდ, სიტყვა-სიტყვით შევიძ-
 ლათ მოიგონოთ, სწავლის მივლი ხუთი წლის შანძილზე, როდის, სად, რომელმა ლექტორმა
 რა კომპლიმენტი გითხრა.

ლარა. დიდად შეუზნებოდნენ. მე ისეთი თვალისმოშტევი ვიყავი... ო, როგორ შე-
 ჯერება ჩამყო დრო; ვიყავი, მქონდა, მუჯდა...

დადიანე. აღმიაწო! ხაქაურები ავიყოლიე. ცოტა სითბოს ასეც შეინახავს.

ნუცა. დედა! რას ჰქვია ცოტა სითბოს? შენ იცი, სულ მალე ხელს რა ხალხი ჩამოგარ-
 თმევს? მათ არც შიით და არც სწყურიათ, მაგრამ ხაქაურები მაინც ცხელ უნდა დაეხვედ-
 რათ. არა, სამხრეთლოს ისევ ჰყენ უნდა მივხედოთ, ქალბატონო ლარა!...

დადიანე. ნეტა ისეთებს ვის ელიან, რომელთაც არც შიით და არ სწყურიათ?

ბაქურა. თქვენ კარგად ბრძანდებოდეთ, ძეგლსაც გამოზარავენ.

დადიანე. შენ, ალბათ, ქე გშია, გენაცვალე, მიუგეჟი სუფრას; სტუდენტი ბიჭი ხარ,
 ერთხელ მაინც ამოიყორე მუცელი.

ბაქურა. გმადლობთ... მშ! მე ეს ქალიშვილს გამატანდა?

დადიანე. რა ბრძანე?

ბაქუ ლა. კარგი სიტყვებით-მეთქი: ამოიყორე, ამოყორვა, ამოყორილი...

და ფინე. კარისა და ტელეფონის ზარა ძალიან ჰგავს ერთმანეთს. ეს ტელეფონი...

ბაქუ ლა. ალო!... კი, შინ ვახლავთ, მხოლოდ ხელი ციში აქვს. რა ზედაცქე? ჩვენი და? რას ბრძანებთ? ევრე მოუხდება... არა, ბოდინში, ძალიან სამწუხაროა... როგორ? სამწუხარო არ არის? მაინც გმადლობთ, რომ შეგვატყობინეთ... დედა! გედონის დისერტაცია ჩავარდნილა!

და ფინე. მართლა? შერედა, ეს კაია?

ბაქუ ლა. თონეში პური გამოიცვით? ჰოდა, კარგად როცა ვერ ამოკრავთ, ნაღვერ-დალში ჩაგივარდება და დანახშირდება... მოკლედ, მუცლის ამოსუროვად რომ აღარ ივარგებს, სწორედ ამას ჰგავს დისერტაციის ჩავარდნაც... ნუცა!

ნუცა. ბატონო!

ბაქუ ლა. გედონის დისერტაცია რომ ჩავარდეს...

ნუცა. ეგ არ მოხდება!

ბაქუ ლა. არა, მაინც. რას იზამდი?

ნუცა. არაფერს! ჩემთვის გედონი უხარისხოდაც მალაზარიისგანა.

ბაქუ ლა. რაქი ასეა... გედონ ჰქონიბელოდ ჯერ კიდევ კენჭისყამდე გაუშვებით, ეს წამია ევლი ქალმა დარეკა.

ნუცა. შეუძლებელია! ლარა! ქალბატონო ლარა!... გედონის დისერტაცია ჩაუვდათ, ა, კაცო, ამბობს დარეკესო.

ლარა. Мальчишка! Тебя разыграли!

ბაქუ ლა. А если нет? რაქი ეს ზაქაუტია, ვერ ვიტყვით, რომ გომიჭია?

ლარა. მო-მა-ცი-ლეთ ეს ზებრე! Разве я...

ბაქუ ლა. რაზვე ია?...

ლარა. ვანა იმიტომ შემოგიყვანე, ნუცა, ამ ბედნიერ სახლში, რომ ჩემთვის ეილაც ევინ-ლარას სული ამოეხადა?

ნუცა. დედა, შენ წადი, ცეცხლს მიხედე.

და ფინე. მე კი წავალ, შავრამ... აქ რომ ცეცხლი დაანთეთ, ამას ვინ მიხედავს?

ლარა. ან მე, ან ის!...

ფეხები ისე ააფხაფრა, რომ ქუსლები არ მოსტეხოდა. ბაქულა ნელი ნაბიჯით კარისკენ გაემართა, ახლა კი ყველაფერი მოითადო, იფიჭრა, შავრამ...

ნუცა. ქალბატონო ლარა, დამწვიდით. მე უფრო ადრე წავალ ამ სახლიდან, ვიდრე ბაქულას გავადგებ. ბაქულა ნიჭიერი ბიჭია, მას მახვილი თვალი აქვს, ის ჩვენ გვაკვირდება და, შესაძლოა, პიესაც დაწეროს. ასეთ საქმეში ახალგაზრდა მწერალს ხელი უნდა შეუღწიოთ.

ლარა. ეგებ მთხოვო, ჩემი სული საანალიზოდ თეფშზე დავედო? შე ჰუკასტინა, თუკი ქმრის გულში ჩაახედებ, შერე თვალს მის ჯიბეშიაც ტუცავს და საქმესაც შეუდგენს.

ნუცა. გედონის საქმის შესაღვენი არაფერია სჭირს.

ლარა. Давай не будем.

ბაქუ ლა. „დავაი ნე ზედემ“...

ლარა. გააგდე, გააგდე!... კანეშნო, არ გააგდებ, შენ ის საყვარლად გყავს... მათქმევინა, მაინც მათქმევინა.

ნუცა. ბრძანებო!... თქვენი ეჭვი კანონზომიერია, აქი თქვენ გგონიათ, რომ ეილაც უაქველად ეილაცის საუფარელოა, რომ ირგვლივ წმამა და ამ წმამეში ყველანი ვგორაობთ. მე მაინც ვფიქრობ, რომ ეს ასე არ არის, და რომ ვერაფერი ლოგოკა საკუთარი მავალით ასე განაზოგადოთ.

ლარა. უყურეთ! ესეც შეურაცხყოფას მავუნებს.

ნუცა. მე არც ისეთი ჰუკასტინა ვარ, როგორც გენჯენებით. როცა აღამიანი გიყვარს, გინდა მისი არა თუ აწყო, წარსული შენ გექეთენოდეს... მე თქვენ ყოველთვის გიფურებდით როგორც ქურდს, რომელმაც მომზარა ჩემი ქმრის წარსული, შავრამ მაინც გლეხულობდით, როგორც ქალბატონ ლარას. ახლა კი, როცა ჩემს ქალურ პატიოსნებას სრულად უსაფუძვლოდ ფეხი დააბიჯეთ, მე გთხოვთ მიბრძანდეთ და აღარ დამენახოთ.

ლარა. ხხარა-შშო!...

ბაქუ ლა. ევლარ გივანი, ნუცა, შენ ისე ერთბაშად დაბრძენდი...

ნუცა. შართლა დარეკეს, თუ სიუფეტისთვის მოივინე?

ბაქუ ლა. ცხოვრება ზოგჯერ ისეთ სიუფეტს შემოგთავიზებს, კაბინეტში თავიც რომ იტება, ვერ მოისაზრებ.

ნუცა. არა, თუ გედონის დისერტაცია შართლა ჩაუგდეს, ეს იქნება დიდი, დიდი უსამართლობა. რამდენი ღამე უთევია ამ წიგნის შედგენას...

ბაჭუღა. ვინ უარყოფს, ღვარი ოფლია ჩაქცეული, ისე, უცნაური კაა, დღეს იქ ასეთი ჩურჩულია შემომავალი: ამ კაცს მთელი თავისი დღე და მოსწრება ყანაში ეკარა ხელში და თურს მუღუბისთვის როდისღა იცლიდაო.

ნუცა. დღისით, დღისით!

ბაჭუღა. აფერუმ მავის კაცობას! მე ორ პიქას დავლეე და ერთ კვირას ღრუბლებში დაგბანალებ, ის კ, მთელი ღამის ნაქვიფარი, დილით ჩიტვით წამოფრინდება და მილიონებს ქარასავით ატრიალებს, არა, მართლა კაი თავი ჰქონია!

ნუცა. გული? ნეტავი ქალი იყო, ბაჭუღა, მის ჰეზას მაშინ უფრო დამიყვრებდი.

ბაჭუღა. ქალებთან ქმარი არ უნდა აქო; დაინტერესდებიან და წაგართმევენ.

ნუცა. ბაჭუღა! ფანჯარაში გაიხედე. გედონი!... ზედავ, რა მზიარული მოაბაჩებს? ვინ დათვლის, რამდენი ვარსკვლავი ეხატება სახეზე! დე-და!...

დაფინე. რა იყო?

ნუცა. მოდიან... ალბათ, ის მოგვატყუებდა, ხშირად რომ მიტყავს.

დაფინე. ყინე ტელეფონი მოიგონა გულის გასაბუთებლად, მიწა დავაყარე გულზე გაცრილ-გამტაცებელი!

ბაჭუღა. კი მაგრამ... ესენი ვინ მოჰყვებიან? მათ შორის მათემატიკოსი ერთიც არ არის, ყველა ფილოლოგი.

ნუცა. ვინ მოგახსენა?

ბაჭუღა. ა, ბატონო... უაბესი ლიტერატურის პროფესორი ჩანდა... ფოლკლორისტი ჩიჩუა... დასავლეთ ევროპის... ჩოჩუა... შექსპიროლოგი ჩოჩია...

ნუცა. მოვლენ, მათემატიკოსებიც მოვლენ. ზედავ, შორს?

ბაჭუღა. ეს ხომ... ვარდენი მოძუნძულებს!

გედონი პირველი შემოვიდა და, როგორც ყოველთვის, სიხარული და ხალისი შემოიტანა. სტუმრებში, ერთი შეხედვით, ზოგი დიდად დარბაისელა, ზოგი მეტნაკლებად დარბაისელა, ზოგი მხოლოდ დარბაისლობის მაძიებელია... ასეა თუ ისე, ყველამ, მაღულად თუ აშკარად, თვალი შემწეარ გოჭს გადაავლო...

ჭიჭინო ბელიძე. მობრძანდით! ჩემი სახლი თქვენი სახლი!

დაფინე. აქეთ, ბატონებო, ხელები გადაიბანეთ. ალბათ შელანში გაქვთ ამოსევარი. სულ წერათ და ფიქრობთ, ხომ?

ნუცა. გედონ, გადაგყონო?

ჭიჭინო ბელიძე. შენზე მაყოცე, ჩემო პატარა ანგელოზო!

ეს შენლი ღირსია ათასი კოც... მოიცა! რამდენია... ექვსჯერ ცხრა?

ნუცა. ორმოცდაათთხმეტი.

ჭიჭინო ბელიძე. არა, ეს ცხრაჯერ ექვსია ორმოცდაათთხმეტი... ო, იმ გათახსირებულმა როგორ შემიტრიალა რიცხვები და დამაბნია... ეპ: ვის უნდა ახლა, კიბერნეტიკის დროში მათემატიკური ცხრილები? გამოშთეული მანქანა წუთში მილიონ რამბრაციას აკეთებს... ო, მოდი, ვარდენ.

ვარდენი. მერიდება კი... ვერ გასაბუთეთ.

ჭიჭინო ბელიძე. რაც იყო, იყო... აბა მე სადაური მათემატიკოსი ვარ? მე ფილოლოგად დავიბადე. მაღე აგაწყობინებ: „ქართული სუფრის გენეზისისა და ფორმაციის საკითხისათვის“.

ვარდენი. სადოქტორო?

ჭიჭინო ბელიძე. ვნახათ.

ვარდენი. წავიდე?!

ჭიჭინო ბელიძე. დარჩი... აბა! მობრძანდით, დაბრძანდით... დარბაისენო! ნება მიაშოქეთ ჩემთვის დღეს მორთმეული ამ ყანაში შეესვა თქვენი, ჩემი უძვირფასესი სტუმრების, სადღეგრძელო! იმედი მაქვს, თქვენი მამობრივი ხელშეწყობით, თქვენი მეგობრული მხარდაჭერით, თქვენი ძმური დახმარებით, ადრე თუ გვიან, მე მაინც გავალ ბეწვის ხიდზე...

იმერული მრავალფაფერი კედლებს აზანაზარებს...

პიესის,

მაგრამ არა გედონ ჭიჭინო ბელიძის

დასასრული.

პირობი ჯიბლაძე

რუსთაველის მხატვრული დიალექტი

რუსთაველის მხატვრული სამყარო იმდენად მრავალფერადია, რომ მისი დაახლოებით მაინც სრული შეცნობა, მონოგრაფიული შესწავლის გარეშე, ყოველად შეუძლებელია. „ვეფხისტყაოსანი“ , როგორც გენიალური პოეტური ქმნილება, აღსავსეა ულამაზესი მეტაფორებით, ორიგინალური შედარებებითა და მიმზიდველი ალეგორიებით. ამ მხრივ მას ტოლი არ გააჩნია არც ქართულ, არც მსოფლიო ლიტერატურაში. რუსთაველი ისე უხვია, ისე ბელგაშლილია მეტაფორებსა და ალეგორიებში, როგორც ჩვეულებრივი გამოთქმების დროს, თითქმის მისთვის ერთი იყოს — საყოველთაოდ ხმარებულ სიტყვას იყენებს, გლოსას, მეტაფორას, ალეგორიას, თუ შედარებას. ასეთი განუტყვევლობა რთულისა და მარტივისადმი, მხატვრული ფანტაზიის ასეთი ძლიერი შემართება მხოლოდ გენიოსის ხვედრია და მხოლოდ მისი ოსტატობის შედეგია. ამიტომაც, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ მეტაფორები, შედარებები, ალეგორიები ყოველთვის ნათიფი და ამბულბებულია, ლამაზი და მიმზიდველია, გამოირჩევა არაჩვეულებრივი გარკვეულობით, სითამამით, აღტაცებას იწვევს. „ვეფხისტყაოსანი“ სწორედ ისეთი ნაწარმოებია. სადაც მეტაფორები თუ ალეგორიები დამშვენებულია ნამდვილად გენიალური სილამაზით.

გავეცნოთ ზოგიერთ მაგვანს.

პოემის პირველივე სტროფებს, რომლებშიც ექსპრესიულად იშლება ავტორის ფანტაზია, ერთბაშად შევყავართ შედარებების, ალეგორიების, მე-

ტაფორების მიმზიდველ ქვეყანაში. იქაც კი, სადაც პოეტი თავის მხატვრულ *credo*-ს გადმოგვცემს, მაშასადამე, თეორიას ეხება, მას არ შეუძლია წმინდა პოეტურ მეტყველებას ოდნავ მაინც დაშორდეს. ამიტომ, როცა თავის *Ars poetica*-ში პოეტის შემოქმედებით უნარს ახასიათებს, უმალ მიმართავს მხატვრულ შედარებას, გვეუბნება, რომ პოეტის ძალის საზომი — გრძელი ლექსის თქმვა, როგორც კარგი ცხენის შემოწმება გრძელ გზას შეუძლია, ბოლო კარგი მობურთალოსა — მოედანსა და სიმარჯვეს. ახლა ნახეთ, ერთი შეხედვით ეს ჩვეულებრივი შედარება რუსთაველმა როგორ პოეტურ სიმბოლუზე აიყვანა:

„ვითა ცხენსა შარა გრძელი
და გამოსცდის დიდი რბევა,
მობურთაღსა მოედანი,
მართლად ცემა, მარჯვედ ქნევა,
მართ აგრეთვე მელექსესა
ლექსთა გრძელთა თქმა და ხევა“

(სტროფი 13)

შემდეგ, როცა უნიჭო პოეტზე ლაპარაკობს, რუსთაველი მიმართავს არამართო მისი საზის პორტრეტულ ჩვენებას. არამედ, ისეთ შედარებას იყენებს რომელიც თავისში კანონიერ დაცინვასაც შეიცავს. ეს ირონია პირდაპირ მომავდინებელია, ვინაიდან მიზანს ზუსტად ზედება და საგანსაც მთლიანად გვიხატავს. უნიჭო პოეტი, გარდა იმისა, რომ უმსგავსო ლექსების ავტორია, იმ სენითაცაა დაავადებული, რასაც პატივმოყვარეობა და აზირებული ჭიუტობა ეწოდება. რუსთაველმა ეს შესა-

ნიშნავად იცის. ამიტომ მიმართავს შედარებას, რომელსაც შეეძლება უნიჭობა და ჭიუტობა ერთ სახეში გამოთქვას. ამის შედეგია რუსთაველის ცნობილი შედარება:

„განაღა თქვას ერთი, ორი,
უშსგავსო და შორი-შორი,
მაგრა იტყვის: „ჩემი სჯობსო“,
უცილობლობს ვითა ჭარი“. (15).

უნიჭო პოეტის უკეთესი დახასიათება, ისიც ერთი სიტყვით, რომელიც თავის ადგილზე შესანიშნავად მოთავსებულია, მაგრამ შეუძლებელი იქნებოდა.

რაც შეეხება საშუალო ნიჭის პოეტს, რომელიც სრულქმნილ ლექსებს ვერა წერს, მაგრამ იმითაც კმაყოფილია, რომლის ავტორადაც გვევლინება, რუსთაველი მის მიმართ ლმობიერი რჩება, ხოლო ირონია უფრო ნაზი, უფრო თავდაქერილია. დააკვირდით ამ მხატვრულ შედარებას:

„ვამსგავსე მშვილდი ბედითა
ყმაწვილთა მონადირეთა:
დიდსა ვერ მოჰკლვენ, ზელად აქვთ
ხოცვა ნადირთა მკირეთა.“ (16).

ასეთი ბუნებრივი შედარებები „ვეფხისტყაოსანში“ ზელს უწყობენ საგნებისა და მოვლენების არაჩვეულებრივ განათებას, მკითხველთა ინტერესების ამოძრავებას, გემოვნების დაკმაყოფილებას, ერთი სიტყვით, მოკადროებას. ჩვენ მართლაც მოკადროებული ვრჩებით, როცა რუსთაველის ალეგორიებისა და მეტაფორების გრძნეულ სამყაროში შევდივართ, სადაც აზრს სილამაზე შეუძენია, ხოლო სილამაზე აზრით დამშვეწნებულია.

ამ დებულებას საუკეთესოდ ადასტურებს პოემის პირველივე თავი. წაიკითხეთ „ამბავი როსტევან არაბთა მეფისა“ და თქვენ დარწმუნდებით, რომ იქ არ არის არცერთი მეტაფორა, რომელსაც ღრმა აზრი არ ჰქონდეს, ხოლო აზრს — დიდი სილამაზე. მაგალითად, როცა არაბთა მეფეს სურს გაამჟღავნოს თავი-

სი სურვილი — რაკი მოვხუცდეთ ფრთხილად ჩემს ასულს დავცემო, ვინაიდან სხვა ძე არ მყავსო, რუსთაველი მიმართავს უმშვენიერეს მეტაფორას:

„უბრაანა: „გაითხვ სიქმნა,
ურთგან სასაუზნაროსა:
რა ვარდმან მისი ყვავილი
გაახმოს, დაამჟენაროსა,
იგი წივა და სხვა მოვა
ტურფასა საბაღნაროსა,
მზე ჩავვისვენდა, ზნელა ვსკერტო,
ღამესა ჩვენ უმთვაროსა.“ (35)

ეს არის გაშლილი მეტაფორა, მაგრამ ორმაგი, ვინაიდან პირველს — გამზმარი ყვავილის მაგიერ სხვა მოვაო, — მიჰყვება მეორე მეტაფორა — მოხუცებულიობა მზის ჩასვლათა, როგორც ემპედოკლე იტყოდა. შემდეგ მიდის არაბთა მეფის ზანდაზმულობის პირდაპირი გაჟღავნება, მაგრამ ისევ მეტაფორით დამთავრებული:

„მე გარდასრულეარ, სიბერე
მჭირს, ჳირთა უფრო ძნელია,
დღეს არა, ზეალე მოვცდები,
სოფელი ასრე მქნელია;
რალა იგი სინათლე,
რასაცა ახლავს ზნელია?!“ (36)

სიბერე აქ შედარებულია ყველაზე უფრო ძვირე სნეულებასთან, ხოლო მეორე მხრივ, ისეთ სინათლესთან, რომელიც ზნელითაა მოცული. ამით მიღწეულია არამართო აღწერილი სურათის მკაფიობა, არამედ, როსტევანის შინაგანი განცდის მთელი სერიოზულობაც.

მეტაფორას ფუნქცია საგნებით ამართლებს თავის თავს იმ მსჯელობის დროს, როცა ვეზირებს სურთ დაარწმუნონ მეფე — მართალია, ზელმწიფედ ქალი გვეყვლება, მაგრამ იგი მზეზე უკეთესია, თვით ღვთაებამ იწება მისი გამეფება, ისიც ცხადია, რომ მეფის შვილი მეფისვე სწორია, ვაჟი იქნება თუ ქალიო. ამ აზრს რუსთაველი შესანიშნავი მეტაფორით გამოსთქვამს:

„თუცა ქალა, ზელმწიფედ
მართ ღმრთისა დანაბადია;
არ გათნევთ, იცის მეფობა,
უთქვენოდ გვიოქვენს კელა ღია;
შექთა მისთავბრ სანქცია
მისი მზებრ განაცხადია.
ლეკი ლომისა სწორია,
ძუ იყოს, თუნდა ზეაღა“. (39)

შეიძლებოდა ამ უკანასკნელისათვის კლასიკური მეტაფორა გვეწოდებინა, სადაც მდგომარეობის შინაგან აზრს მხატვრული შედარება აბსოლუტური სიზუსტით გამოხატავს. მისი მოზღვნილობა, სილამაზე და აზრობრივი სიღრმე ყოველგვარ ეპეს გარეშეა. რუსთაველს არსად არა აქვს ნახშიარი განყენებული მეტაფორა. ყველა მხატვრული შედარება მდგომარეობიდან მომდინარეობს და მდგომარეობას პრედიკატად ემსახურება. ამ მხრივ პირდაპირ სამაგალითოა როსტევეანის დარიგებანი, რასაც ჰყვანი ხელმწიფე სამეფო ტახტზე ახლახან ასულ თავის ერთადერთ ქალიშვილს აძლევს. რუსთაველი აქაც მეტაფორებით ალაპარაკებს თავის გმირს, რომელიც ჯამეფებულ ასულს შემდეგ დარიგებას აძლევს:

„ვარდთა და ნებთა ვინათგან
მზე სწორად მოეფინების,
დიდთა და წვრილთა წყალობა
შენცა ნუ მოეწიწინების!
უხვი ახსნილსა დაბამს,
იგი თვით ების, ვინ ების.
უხვად გასცემდი, ზღვათაცა
შესდის და გაედინების. (49).

„მეფეთა შიგან სიუხვე,
ვით ედებშ ალფა რავლით;
უხესა მჟორწილობს ყოველი,
ივითა, ვინ ორგულია;
სმა-ჰამა, — დიდად შესარგი,
დება რა სავარგულია?!
რასაცა ვასცემ, შენია;
რას არა, დაჟარგულია“ (50)

ხაზგასმული სტროფები მეტაფორებით, რომლებსაც შემდეგ მიჰყვებიან ბრძნული აფორიზმები. თუ დააკვირდებით, ძნელი არ არის შენიშნოთ, რომ აქ გვხვდება მთელს პოემაში თითქმის

ყველგან ხმარებული შედარება, რომელსაც რუსთაველი თავისი მთავარი გმირების მიმართ იყენებს: ეს არის მზე — ქვეყნის მანათობელი და მაიკოცხლებელი. დასაწყისშიც ეს შედარება გამოყენებულია თამარ მეფის სადიდებლად: „მეფისა მზის თამარისა“... ახლა გაიხსენეთ რას და როგორ აღარებს პოეტი „ვეფხისტყაოსნის“ გმირებს: თინათინ — „რა გაიზარდა, გაივსო, მზე მისგან საწუნარია“, „თინათინ მზესა სწუნობდა, მაგრა მზე თინათინობდა“; ავთანდილი არის „მსგავსი მზისა და მთვარისა“; როსტევეანი თავის ქვეშევრდომთ უცხადებს: „ჩემი ძე დაფსვით ხელმწიფედ, ვისგან მზე საწუნელიაო“, მიაჩნია, რომ თინათინმა „განანათლეს ყოველნი, ვით მზემან მანათობელმან“; თვით ქალი კი, რუსთაველის დახასიათებით, „მზებრ უჰკრეტს ყოველთა ცნობითა ზე-მხედველითა“; „თავსა ზის პირ-მზე ავთანდილ, მჰკრეტთაგან მოსანდომია“; „ფიცა მზე თინათინისა, მის მზისა საწუნარისა“; თვით ავთანდილი თინათინს მიმართავს, როგორც მზეს: „მოახსენა ყმამან: „მზეო, ვინ გიშერი აწამწამე“; „კვლაცა ჰყადრა: „აჰა, მზეო. რათგან ღმერთმან მზედ დაგბადა“; ვალში არც თინათინი რჩება — ისიც ასევე მიმართავს ავთანდილს: „მერმე მოდი, ლომო, მზესა შეგეყრები, შემეყარე“; ტარიელიც მზესთან არის შედარებული: როცა ავთანდილი ვეფხისტყაოსნის სიძებრად მეორედ წასვლის დროს უცხო მოყმის მიერ ნაცემ სამ მძას შეეყრება, ეს უკანასკნელნი მის შესახებ ამბობენ: „ეთქვით, თუ: „მზეაო ქვეყანად, ნუ ვეუბნებით ცად ენით“; შემდეგ კი ავთანდილს ეტყვიან: „აგერა მივა, ნახეო, იგი მზეებრ და მთვარებლად“. შორს უჩვენებდეს ავთანდილს მტირა-ლნი გაუხარებლად, ოდენ ჩნდა შავი ტაიჭი მისი მის მზისა მარებლად“; ხოლო, როცა ავთანდილი სამ მძას დაემშვიდობა, რათა პირველად თვალმოკრულ უცხო ყმას დაედევნოს, თვით რუსთაველი ასე ამბობს თავის გმირზე:

როცა ბატონიდან გამარჯვებით დაბრუნდა, ტარიელს ზეიმით შეეგება მისი გამზრდელი ფარსადანი. სამი თვე იყო გასული მას თავისი მეფე არ ენახა. შემდეგ, როცა ტარიელი დარბაზში მიიწვია ინდოეთის მბრძანებელმა, ეს უკანასკნელი სარიდანის-ძეს წარმოუდგა, როგორც მზის მსგავსი არსება: „მეფე ქვეყდა შეკაზმული, მშვენებითა მსგავსი მზისაო“. ნესტანიც ტარიელს ისევ მზედ წარმოესახა: „პირის-პირ მიჯდა იგი მზე, გული ვისთვისაც კედებოდაო“. გამარჯვებული გმირი მეფე-დედოფალმა ძვირფასი ნივთებით დაასაჩუქრეს და გახარებული ტარიელი მათ შესახებ ამბობს: „მაკოცეს, ადგეს ორნივე, თვით იგი მზენი მზეთანი“ ანუ მზეთა-მზენიო. ცხადია, ასეთი დედ-მამის შეილიც — ნესტანი ტარიელს მზედ ესახება და თავის წიგნში მიჯნურისადმი მას კვლავ მზეს უწოდებს: „მივუწერე: „მზეო, შუქი შენი, შენგან მონათენი“.

ნესტანის გათხოვებისათვის მოწვეულ თათბირზე ტარიელი ფარსადანსა და მის მეუღლეს აიშლებს: მართალია, ვიცი არა გყავთ, მაგრამ თქვენი ქალიშვილი „მზესა დაედარებისო“. განრისხების შემდეგ მოღმობიერებული ნესტანიც ტარიელისათვის „ანუ მზე იყო ქვეყანად, ან მთვარე პირ-გავსებული“. ბიძაშვილების მიერ დაპყრობილი ფრიდონთან შეხვედრის შემდეგ, როცა მუღლა-ზანზარში შევიდნენ, ქალაქის მცხოვრებლებმა ტარიელს ერთბაშად ქება შეასხეს და ეს ქება ისევ მზეს უკავშირდებო:

„კვლა მოვეწონე, ვატრფა
მე მისი გარდნაყიდარი;
შემასბილიან ქებასა:
„მზეო, შენ ჩვენთვის იღარი!“
მიველით, ენახეთ ქალაქი
მისი ტურფა და მდიდარი,
ყველასა ტანსა ემოსა
ზარქაში განაზიდარი.“ (612.)

დაპყრობილი ფრიდონი გამოკეთდა, ტარიელის დახმარებით საომრად გაემართა მოძალადე ბიძაშვილების წინააღმ-

დეგ, ფიცხელი ბრძოლა გაჩაღდა ზღვისა და ხმელეთზე, სარიდანისა და მზისათვის იბრძოდა, მაგრამ მისი მხარე დამარცხდა. ტარიელს ძალიან მოეწონა მუღლა-ზანზარის მეფის გმირობა და აღტაცება არ დაუშალავს:

„შენ მომეწონნეს ფრიდონის
სიქველეთაფიცხენია:
იბრძვის ლომი და პირად მზე,
იგი აღვისაც ზენია.“ (616)

ჩვენ ვხედავთ, რომ აქაც, როცა უმაღლეს შედარებას მიმართავს, რუსთაველი მზეს იყენებს, როგორც უზენაეს სიმბოლურს. ეს ჩანს აგრეთვე ფრიდონის ნაამბობში, თუ როგორ იხილა ზღვაზე მცურავი ნაგი, საიდანაც ორი შავი მონა გადმოვიდა და მათ თან გადმოიყვანეს ქალი, რომელმაც „განანათლა სამყარო, გაკუდღეს შუქნი მზისანი“. ეს იყო ნესტან-დარეჯანი — მისმა მამიდამ დეარამა ორი ზანგის თანხლებით რომ უგზო უკვლოდ გადაჰყარა ზღვის სტიქიაში.

დაასრულა თუ არა საკუთარი ოდიხეას მოთბრობა, ტარიელი მიმართავს ავთანდილს და ეუბნება: მთელი ჩემი თავგადასავალი მოგიყევი, ახლა შინ დაბრუნდი და შენს მიჯნურს ეახელიო. მაგრამ იგი არავითარ სხვა შედარებას არ იყენებს, გარდა მზისა — „აწ წადი, ნახე შენი მზე ნახვისა მოკამებულმანო.“ და, როცა უკან დაბრუნებულმა ავთანდილმა თავისი მიჯნური იხილა, რუსთაველი კვლავ უზენაეს სიმბოლურს მიმართავს:

„მზე უადრი ტახტსა ზედა
ზის შორეული, არ ნადევრი,
წყალად ეფრატსა უხვად ერწყო
ედღმს რეული აღუა მკვერი;
ბროლ-ბაღახშისა აშვენებდა
თმა გიშერი, წარბი ტვერი,
მე ვინ ვაქებ? ათენს ბრძენთა
ხამს აქებდეს ენა ბევრი.“ (694)

პოემაში ასე ხშირად გვხვდება მზე, როგორც მხატვრული შედარების ყვე-

ლაზე ძლიერი სუზერენი, მაგრამ მკითხველი ვერსად ვერა გრძნობს მის ზედმეტობას ან განმეორებას, ისე ორგანულად ჩაერთვება ხოლმე ეს გაბატონებული კომპონენტი მთელი სტროფის ექსპრესიულ მდინარეებას. ისიც ნუ დაგვავიწყდება, რომ რუსთაველი ხშირად იხსენიებს თავის გმირებს არა ნამდვილი სახელით, არამედ, საყვარელი ეპითეტით: „მზე ეტყვის“ (ამ შემთხვევაში ავთანდილი); „მზე ტირს“ (ისევ ავთანდილი); „მზეო, თავი მზესა ჩემთვის სრულად დააგვანე“ (აქ მზე — თინათინა); „მზესა ასრე ეუბნების“ (აქაც მზე — თინათინა); „კვლა პირ-მზე ეტყვის ვაზირსა“ (ე. ი. ავთანდილი); „ჰე მზეო, ღმერთსა ვინათგან მზედ სწადდი დასაბადებლად“ (ასე სწერს ავთანდილს მისი სილამაზით გონწყაული ფატმან-ხათუნი); „ფატმან იტყვის: „მომეშორვა მზე, მნათობი სრულად ხმელთა“ (ეს მზე ნესტანია); „ესე წიგნი მიართვიო ქალსა, მზისა დასაგვანსა!“ (ეუბნება ფატმანი „გრძნულ ზელოვანს“, რომელსაც წერილს ატანს ქაჯეთში ტყვედ-პყრობილ ნესტანთან); პირ-მზე სწერს: „აჰა, ხათურო, დედისა მკობო დედაო!“ (ასე სწერს ნესტანი ფატმან-ხათუნს); „ლომისა მსგავსო ძალ-გულად, მზეო შეუქ-მოიფეო“ (ავთანდილიც თავის წერილში აქ ფრიდონს, როგორც ხედავთ. მზეს უწოდებს); „იგი მზე ქაჯთა მეფესა ჰყავს, ქაჯეთს პატიმარია“. (ნესტანი); „მზე მოეგება პირითა ტურფითა, მოცინარითა“ (ისევ ნესტანი); „წამოიყვანეს იგი მზე, მათილა წაგვრა ძნელია“ (ქაჯთაგან დახსნილი ნესტანი); „ჩემი მზე ტატსა ზედა ზის მორკმული ღმრთისა ნებითა“ (ამბობს ავთანდილი თინათინზე); „ტარიელ უთბრა სიცილით, მან მზემან შეუქ-ნაფენამან“ (აქ ორივეგან ტარიელი სახელითაც იხსენიება და ეპითეტითაც); „ფრიდონისით გაემართნეს იგი ლომნი, იგი მზენი, თანა მიჰყავს პირი მზისა, ქალი მჭკრეტთა, ამაზრუნნი“ (აქ მზედ იწოდებიან ტარიელი, ავთანდილი და ნესტანი);

„იგი მზე უჯდა კუბოსა და აგრე არონინებდა“ (ეს მზე — ნესტანი); „მზე მზე ხარო, შენი გაყრა არის დღისა შესაღამოდ“ (ეუბნება ტარიელს მისი სილამაზით მოხიზლული როსტევენი); „გვალე, შეგყრი, ლომო მზესა, თავი მოსკე არე მარე“ (მზე აქ თინათინია); „შევიდა მეფე ინდოთა, იგი მზე, მსგავსი გმირისა“ (ეს მზე — ტარიელი); „ჰავს, თუ ცა მოდრკა ქვეყანად, შეყრილან ორნი მზენია“ (ამ შემთხვევაში ორ მზედ ნესტანი და თინათინი იწოდებიან); „თინათინ უთბრა: „ჰე მზეო, შენთა მჭკრეტელთა ლხინები“ (თინათინი ასე მიმართავს ნესტანს) და ყველგან. სადაც კი ტარიელი, ავთანდილი, ფრიდონი, როსტევენი, ფარსადანი, ნესტანი, თინათინი სურს მაღალ რანგში დაასასიათოს, რუსთაველი ყოველთვის მიმართავს მხატვრული შედარებისათვის მზეს, ხშირად მნათობებს, მთვარეს, ვარსკვლავებს, აგრეთვე ყვავილებს — ვარდს, იას, ზაფრანას, ნარგისს და ა. შ. მზისა და ციური მნათობების მეტისმეტად უზვი გამოყენება, თუმცა ეს სიუხვე თეორიული ანალიზის წყალობითაა შესამჩნევი და არა კითხვის დროს, საფუძვლად დაედო რუსთაველის სოლარიზმის ლეგენდას, მიუხედავად იმისა, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორს სოლარიზმის ფილოსოფიასთან არავითარი საერთო არა ქვს. მზის, მთვარისა და მნათობების მხატვრულ სახედ გამოყენების მიხედვით პოეტებისათვის სოლარიზტები რომ გვეწოდებიან, მაშინ საეტყვოა რომელმე მათგანი ამ ფილოსოფიის გარეშე დაგვეყენებინა. მგონი ყველა პოეტი, რომელსაც დღემდე უცხოვრია, სოლარიზტად უნდა გამოგვეცხადებინა.

მაგრამ რა არის აქ, რატომაა რუსთაველისათვის მზე უზენაესი სიმბოლიკა, რით უნდა აიხსნას მზის გაბატონება „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრულ სამყაროში? როგორ უნდა გვესმოდეს, საერთოდ, რუსთაველის ასტრალური სიმბოლიკა?

ამ კითხვას ძალიან საინტერესო პასუხი გასცა რუსთაველის ესთეტიკის შესანიშნავმა მკვლევარმა გიორგი ნადირაძემ. ჩვენ მთლიანად მოვიტანთ მის ძირითად შეხედულებას და შემდეგ ვეცდებით ზოგიერთი ახალი მოსაზრება წარმოვადგინოთ.

„რუსთაველი იყო ასტრალური სილამაზის უდიდესი ტრუბადური მსოფლიო პოეზიის მისმტაბით, — სამართლიანად წერს გიორგი ნადირაძე.

როცა ვაკვირდებით და ვსწავლობთ „ვეფხისტყაოსნის“ ცას, არ უნდა დავუვიწყოთ ერთი უადრესად საყურადღებო გარემოება: ეს არის პირველ რიგში არა ასტრონომიული, არამედ პოეტური ცასხვა საკითხია, რომ ამ ცის სურათში ჩვენ შეგვიძლია ამოვიკითხოთ მისი ობიექტური საფუძველი — ასტრონომიული კონცეფცია, ან ესა თუ ის ასტროლოგიური შეხედულება. ასეთი საფუძვლის ძიება სავსებით მართებული და გასაგებია იმ დიდი კულტურულ-ისტორიული მნიშვნელობის გამო, რომელიც მას უდავოდ გააჩნია. მას შეუძლია აგვიხსნას პოეტური ცის ზოგიერთი თავისებურების გენეზისიც, მაგრამ ამ უკანასკნელის მნიშვნელობა ძირითადად მაინც ესთეტიკურია.

აგიღოთ, მაგალითად, მნათობთა რიგი ავთანდილის ლოცვაში.* აქ, როგორც ცნობილია, პტოლემეოსის ასტრონომიულ სისტემაში რუსთაველს შეაქვს საყურადღებო ცვლილება: შვიდი მნათობის რიგში, რომელსაც ზუსტად იცავს იმ ეპოქის ისეთი პოეტური ავტორიტეტი, როგორიც იყო დანტე, რუსთაველს მეოთხის მაგიერ პირველ ადგილზე ჰყავს მოთავსებული მზე; ხუთი მნათობი — ზუალი, მუშთარი, მარიხი, ასპიროზი, ოტარიდი — მოქცეულია მზისა და მთვარის შუა.

* ავთანდილის ლოცვაში მნათობთა რიგი არ არის წარმოდგენილი, იმ თავშია, რომელსაც „წასვლა ავთანდილისაგან ფრიდონისას“ ეწოდება და სადაც ავთანდილი „მიმავალი ცასა შესტის“...

საკითხი ისმის: რატომ არ იცავს რუსთაველი პტოლემეოსის სისტემის ამ მომენტს? ბ. ავალიშვილის აზრით, ეს აიხსნება პოეტის სურვილით შეუნარჩუნოს მზეს „მისი ადგილად გასაგები პირველობა“. გ. იმედაშვილის შეხედულებით კი, ეს არ შეიძლება აფხნათ მხოლოდ „პოეტის სურვილით“. მზის მოთავსება პირველ ადგილზე უძველესი ტრადიცია ყოფილა. მზე საბერძნეთში ისეთივე პირველმნიშვნელობისა იყო და მისი ასტრონომიული რიგიდან გამოყვანა ადრევე შემუშავებულია როგორც უდიდესი ღვთაებისადმი თავყვანისცემის ფაქტი. ამრიგად, გარდა პტოლემეოსის ტრადიციისა, ყოფილა კიდევ მეორე ტრადიცია, რომელიც პტოლემეოსისადმი დაკანონებულია და, გ. იმედაშვილის აზრით, რუსთაველი ან უკანასკნელის გამგრძელებლად უნდა ჩაითვალოს.

ჩვენი მხრივ უნდა დავუმატოთ, რომ რუსთაველის განკარგულებაში იყო კიდევ ორი ტრადიცია. ერთი მათგანია ქართული ხალხური წარმართობა, რომელიც პირველ რიგში აყენებს არა მზეს, არამედ მთვარეს, მეორეა ძველ-ბერძნული და ძველ-ინდური პელიოცენტრიზმი.

ბუნებრივად იბადება კითხვა: შეუძლია თუ არა მხოლოდ ამ ტრადიციებზე მითითებამ აგვიხსნას, რატომ ირჩევს რუსთაველი ერთს და არა მეორეს? დავუშვათ ერთი წუთით, რომ რუსთაველს დასახული ჰქონდა არა პოეტური, არამედ მეცნიერული ამოცანა. სავსებით უდავოა, რომ მაშინ იგი უპირატესობას მინიჭებდა არა ასტროლოგიურ შეხედულებას, არამედ პტოლემეოსის მნათობთა რიგს, ან არისტარქე (უნდა იყოს არისტარქე — გ. ჯ.) სამოსელისა და არიამპატას პელიოცენტრიზმს. მაშასადამე, თუ რუსთაველი გაჰყვა მითოლოგიურ ტრადიციას, ეს თავისთავად მიგვითითებს ესთეტიკურ პრინციპზე, რომელმაც განსაზღვრა მნათობთა განლაგება „ვეფხისტყაოსნის“ ცაზე. რუსთაველს ასტრონომიული და ასტროლო-

გიური ფაქტები სჭირდება არა თავისთავად (მისი პოემა სამეცნიერო ტრაქტატი ზომ არ არის!), არამედ ესთეტიკური მასალის სახით. მისი ამოცანაა შექმნას პოეტური სურათები და ამიტომ ცა წარმოადგენს მისთვის მხოლოდ ამ სურათების საშენ მასალას. უეჭველია, მზე იმიტომ ინარჩუნებს პირველობას ავთანდილის ლოცვაში, რომ იგი, მართლაც, პირველია თავისი ესთეტიკური ბრწყინვალეობით.*

ასე სალი გონებით მიუდგა მკვლევარი რუსთაველის ესთეტიკური პრობლემატიკის ანალიზს და, როგორც ჩვენს მიერ ვრცლად მოტანილი ამონაწერი გვიდასტურებს, სავსებით სწორი ამოსავალი წერტილი მონახა „ვეფხისტყაოსნის“ ასტრალური სიმბოლიკის გასარკვევად. გიორგი ნადირაძე მართალი იყო, როცა მოითხოვდა, რომ საჭიროა ყოველთვის გავითვალისწინოთ, „ვეფხისტყაოსნის“ მეცნიერული თვალთახედვით შესწავლის დროს, მისი წმინდა პოეტური ზასიათი: რუსთაველის პოემა ხელოვნების ნაწარმოებია და არა თეორიული ტრაქტატი, ამიტომ მისი ასტრალური სიმბოლიკა, პირველყოვლისა, პოეტურია და არა ასტრონომიული. ეს უეჭველად სწორი შეხედულებაა, მაგრამ აუცილებლად საჭიროა მას შემდეგი დამატოს: რუსთაველი თავისი დროის უადრესად განათლებული, მოწინავე, ფართო დიპაზონის მოაზროვნეა, ენციკლოპედისტი, ერუდტი; არამართოდ მალ იცნობს ევროპული წინარენესანსული მეცნიერების აღმოჩენებს, არამედ საკუთარი დასკვნებითაც მალღდება შუასაუკუნეების თეორიული მიღწევების ბარიერთან შედარებით. ანტიკური ფილოსოფია, პლატონი და არისტოტელე მას რომ შესწავლილი აქვს, სრულიად უეჭველია. გასარკვევია „დიონისი ბრძენი, ეზროს“, თუ რომელ დიონისეს გულისხმობს — ფსევდოდო-

ნისეს, დიონისე პალიკარნელს, დიონისე ლონგინს, თუ კიდევ რამე? — წესას. მსგავსად ლუკრეციუსისა, თავის პოემაში რუსთაველი ნამდვილ ენციკლოპედისტად გვევლინება, თავისი დროის ყველა მეცნიერების ღრმა მცოდნედ, რასაც არაერთი ფაქტი გვიდასტურებს.

ჩვენ ავიღებთ ორ მათგანს, როგორც საილუსტრაციო მასალას.

უკვე მითითებული გვაქვს, რომ რუსთაველი მზეს აყენებს უზენაეს სიმბოლიკად. მაგრამ მისთვის მზე მართოდენ უმაღლესი მხატვრული კომპონენტი კი არ არის, ღვთებასთან გათანაბრებულია, ქვეყნის მაცოცხლებელი და მასულდგმულებელია, ციური სუნერენია, რომელსაც ყველა მნათობი მორჩილებაში ჰყავს და ისევე მბრძანებლობს, როგორც აბსოლუტური მონარქი ამ მხრივ დამახასიათებელია ავთანდილის ცნობილი მიმართვა მზისადმი პოემის იმ თავში, რომელსაც ეწოდება „წასლვა ავთანდილისაგან ტარიელის შეყრად მეორედ.“ მიჯნურს მოშორებული, დამწყვდეობული, „გულ-მდულრად“ მტირალი ავთანდილი მოსთქვამს, ჰგოდებს, გრძნობას და გონებას ვერ აკავებს, განსჯის ქვეყნის ტკივილებს და შევბას ციური მნათობებისაგან მოელის, ევედრება მათ. აქაც ავთანდილი პირველ რიგში მზეს მიმართავს, როგორც უზენაეს არსებას, და მას წარმოგვიდგენს მბრძანებელთა მბრძანებელად:

„იტყვის: „ჰე
მზეო ვინ, ხატად
გოქვეს მზიანისა ღამისად,
ერთ-არსებისა ერთისა,
მის უფაშისა ჟამისად,
ვის გმორჩილობენ ციურნი
ერთის იოტის წაშისად,
ბედსა ნუ მიცელი, მიავე,
შეყრადმის ჩემად და მისად!
ვის ხატად ღმრთისად გიტყვიან
ფილოსოფოსნი წინანი,
შენ მიშველე რა ტყვე-ქმნილსა,
ჩაქვნი მამიან, ჩინანი!
ბროლ-ზაღახმისა მშებნელმან
სათნი დავარგენ, მინანი;
მაშინ ვერ გავჟღ სიახლე,
აწ სიმორცხა ვინანი“. (836, 837)

* გიორგი ნადირაძე, „რუსთაველის ესთეტიკა“, 1958 წ., გვ. 365-367.

აქედან სრულიად აშკარაა, რომ „ვეფხისტყაოსანში“ მზეს მინიჭებული აქვს ისეთი რანგი, რომელიც მას ღვთაებასთან ათანასწორებს: მზე ხატია (სახეა) არამარტო „მზიანი ღამისა“, რასაც წმინდა კოსმოსური მნიშვნელობა უნდა ჰქონდეს (მიუხედავად მზის ნათებისა, როგორც თანამედროვე კოსმონავტიკამ დადასტურა, კოსმოსი შავია და ღამესა ჰგავს), არამედ, იგი, ხატია აგრეთვე ღვთაებისა — „ერთ-არსებისა ერთისა“, იმ ღვთაებისა, რომელსაც დრო და ჟამი არ გააჩნია, მაშასადამე, თავისი არსებით მარადიული და უკვდავია. აქედან შეიძლება პირდაპირი დასკვნა გავაკეთოთ, რომ რუსთაველის მზე — ღვთაებრივი შარავანდელით მოსილი მზეა, რომელსაც ყველა ციური მნათობი ყოველ წამს ემორჩილება. რუსთაველი წამოყენებულ თეზის განამტკიცებს წინამორბედ ფილოსოფოსთა დამოწმებით, კერძოდ, იმ ფილოსოფიური სისტემის მოხსენიებით, რომელიც მზეს „ხატად ღმრთისად“ შიიჩნევდა. თუ რა იყო ეს ფილოსოფიური სისტემა და როგორ უნდა გავიგოთ მისდამი რუსთაველის დამოკიდებულება, შემდეგ დავახსიათებთ. აქ მხოლოდ იმის აღნიშვნა მიგვაჩნია საჭიროდ, რომ არ შეიძლება პოეტი ყველა იმ სკოლისა თუ სისტემის მიმდევრად გამოვაცხადოთ, საიდანაც მას ციტატები მოჰყავს (პლატონი, დიონისე, ჩინური სიბრძნე, აგრეთვე სხვა მრავალი) და მათ ეთანხმება. ვანა არ ხდება ხოლმე, რომ ჩვენც ვიზიარებთ ამა თუ იმ ფილოსოფოსის ცალკეულ აზრს (მაგალითად, პეგელისა), მაგრამ ეს როდი ნიშნავს მისი მიმდევარი ვიყოთ. ამ საერთო წესში რუსთაველი არ შეიძლება გამოჩაქოს მთელი მისი უკვდავი პოემა იხსენიებს. ეს პირდაპირ ეხება ფილოსოფიურ სკოლას, რომელიც პოეტმა ეს-ესაა დაასახელა და რომელიც მზეს „ხატად ღმრთისა“ აღიარებს.

თუ ყველაფერს გავითვალისწინებთ, რასაც რუსთაველი მზის შესახებ ამბობს

არამარტო ზემოთმოყვანილ ლექსში, არამედ, მთელი პოემის მანძილზე, ჩვენ უეჭველად მივალთ იმ ძირითად აზრამდე, რომელიც მისი ბუნებრივი ლოგიკური დასკვნა იქნება მაგრამ ამ დასკვნამდე გავიხსენოთ ისევ ავთანდილის მიმართვა მზისადმი იმ თავიდან, რომელსაც ეწოდება „წასლეა ავთანდილისაგან ფრიდონისასა.“ ეს თავი ჩვენ არაერთხელ გვაქვს მოხსენიებული და კვლავაც მოვიხსენიებთ, ვინაიდან მასში რუსთაველის პოეტური გენია და ფილოსოფიური განზოგადების უნარი არამარტო ოლიმპის მწვერვალთან გვაქვეყნებს, არამედ, უნივერსალურ ფორმაში პოულობს თავის ადექვატურ სახეს.

მაგრამ ამის შესახებ სხვა ადგილას. ფრიდონის სანახავად წასული ავთანდილი, სოფლის ბრუნვაზე ღრმად დაფიქრებული და თინათინის მოშორებით გულშეწუხებული, კვლავ მნათობთა ციალში პოულობს შეებას. ჰაბუკი კაცი მიმართავს მზეს, ზუალს, მუშთარს, მარიხს, ასპიროზს, ოტარიდს, მთვარეს, თვითეულს შესთხოვს დახმარებას და ისე კარგად ერკვევა თვითეული მათგანის ღირსება-თვისებაში, თითქოს შუასაუკუნეების დასასრულის ასტროლოგი ან ასტრონომი იყოს. ეს არ არის შემთხვევითი მოვლენა რასაც ჩვენ ქვემოთ დავინახებთ. ახლა კი ავთანდილის მიმართვიდან იმ ადგილს გავეცნობთ, რომელიც საკუთრივ მზეს შეეხება:

„მზესა ეტყვის: „მზეო, გეტყვი თინათინის ღაწთა დარად, შენ მას ჰგავ და იგი შენ გგავს, თქვენ ანათობთ მთად და ბარად; ზელსა ზალხენს ნაჭეა შენი, ამაღ გიქვერტ არ-ღამეთარად, მაგრა ჩემი რად დაავდე გული ცივად, გაუმთბარად? „თუ ერთისა მოშორებდა მზისა ზამთრის გაგვამცივნებს, მე, გლახ, ორნი* დამიყრიან, გული ამაღ რად არ ივენებს? მაგრა კლდესა არა შესწონს,

* აქ ორ მზეში ავთანდილი გულისხმობს თინათინსა და ტარიელს, რომლებიც იმეამდ მისგან შორს იყვნენ.

არაოდეს არ იმტკივნებს;
წყლულსა დანა ვერა ჰკურნებს,
გაქვეთს, ანუ გააშინებებს."
მიშავალი ცასა შესტირს,
ეუბნების ეტყვის მზესა:
„აბა, მზეო, გვაჩევი შენ,
უმძლესთა მძლეთა მძლესა,
ვინ მღაბლთა გააძლუბ,
შეფობასა მისცემ, სევსა,
მე ნუ გამყრი საყვარელსა,
ნუ შემიცელი ღამედ ღღესა!“
(1955, 1956, 1957).

შეადარეთ ერთმანეთს ავთანდილის ეს ორი მიმართვა მზისადმი, ჩატუკვირდით ორივეს ღრმა აზრს, წარმოიდგინეთ რა ადგილზეა მოთავსებული ღვთაებასთან გათანასწორებული ბუნების ეს სა-“ცარი ფენომენი, და თქვენ უმკველად დარწმუნდებით, რომ ორივე შემთხვევაში მზე ცენტრად არის ქცეული, ხოლო ყველა დანარჩენი ციური სხეული მის ირგვლივ შემოკრებილია, როგორც სუზერენს გარს ახლავან მისი ვასალები. აქედან ბუნებრივი და ლოგიკური იქნება, თუ ვიფიქრებთ, რომ რუსთაველისათვის ჩვენი სამყაროს ცენტრი მზეა და არა დედამიწა, მისთვის ჰელიოცენტრიზშია ქმნილობა და არა გეოცენტრიზში. ამ მხრივ ძალიან საინტერესო სურათს იძლევა ცის მნათობთა რიგის შედარება კლავდიუს პტოლემეოსთან და შოთა რუსთაველთან. გიორგი ნადირაძემ, როგორც უკვე ვნახეთ, მიუთითა მათ შორის განსხვავებაზე, მაგრამ თუ უფრო დეტალურად შევადარებთ „ალმაგესტსა“ და „ვეფხისტყაოსანს“ შემდეგ სურათს მივიღებთ: პტოლემეოსის სისტემა, რომელსაც სამყაროს ცენტრში დედამიწა მოუთავსებია, მის ირგვლივ შემდეგი რიგით ალაგებს ციურ სხეულებს—განთქმულ შვიდ მნათობს: მთვარე, მერკური, ვენერა, მზე, მარსი, იუპიტერი, სატურნი. ეს არის კლავდიუს პტოლემეოსის „ალმაგესტში“ წარმოდგენილი სამყაროს გეოცენტრისტული სურათი. რუსთაველთან კი სულ სხვა ვითარებაა. პოემის ერთერთ უმშვენიერეს თავში—„წასლვა ავთანდილისაგან ფრიდონისასა“, რომელშიაც პოეტმა

თავისი გმირი ციურ მნათობებთან გასაუბრებული, მავდერებელი, წარმოგიდგინა, სამყაროს მნათობთა რიგს პტოლემეოსისაგან სრულიად განსხვავებული სახე მიუღია. ავთანდილი ჯერ მიმართავს მზეს (ეს უკვე არსებითი დარღვევაა „ალმაგესტის“ რიგისა, რაკი მეოთხედან მზე პირველ ადგილზე გადმოდის), შემდეგ ზუალს, მუშთარს, მარხის, ასპიროზს, ოტარიდს, მთვარეს, მაშასადამე, არამარტო მზეს ეცვლება ადგილი, არამედ, სხვა ციურ სხეულებსაც (მთვარეს პირველი ადგილიდან სულ ბოლო დაუყავებია). სრულიად უმკველია, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ავტორი პტოლემეოსის გეოცენტრისტულ წყობას ეთიშება და მზეს სამყაროს ცენტრში დედამიწის მაგიერ ათავსებს, რაც უკვე ჰელიოცენტრიზშია.

მაგრამ, საიდან შეიძლებოდა სცოდნოდა შუასაუკუნეების კაცს ჰელიოცენტრიზმის არსებობა, როცა კლავდიუს პტოლემეოსის (ჩვენი წელთაღრიცხვის მეორე საუკუნე) გეოცენტრიზმი თითქმის მეთექვსმეტე საუკუნემდე ბატონობდა, და რუსთაველი, სრულიად უმკველია, მას კარგად იცნობდა?

როგორც ცნობილია, ჰელიოცენტრიზმის იდეა ჯერ კიდევ პტოლემეოსამდე არსებობდა ძველ აღმოსავლეთსა და ანტიკურ საბერძნეთში. რა ვუყოთ, რომ ანტიკური ფილოსოფოსები, ზოგიერთის გამოკლებით, თვითდაჯერებული გეოცენტრისტები იყვნენ, როგორც სოკრატე, პლატონი და არისტოტელე. მაგრამ მათ შორის მაინც აღმოჩნდნენ ადამიანები, რომლებმაც იმ დროს გაბატონებულ დოქტრინას წინააღმდეგობა გაუწიეს და სამყაროს ცენტრში, დედამიწის ნაცვლად, მზე მოათავსეს. ასტრონომიული მეცნიერების ისტორიკოსები* გვარწმუნებენ, რომ პრიმიტიული ფორმით, მაგრამ არსებითად ჰელიოცენტრისტულ

* მაგალითად, ინგლისელი ასტრონომი, რომლის წიგნი — „ასტრონომიის მოკლე ისტორია“, 1898 წელს გამოცემული, ს. გ. ზაიოვსკიმ თარგმნა და ორჯერ დაიბეჭდა რუსულად, 1904 და 1946 წლებში.

იდეებს ქადაგებდნენ ფილოლაი, რომელიც ჩვენს ერამდე მეხუთე საუკუნეში ცხოვრობდა და კოპერნიკამაც მოიხსენია, როგორც თავისი ერთერთი წინამორბედი, პერაკლიდე (ძველი წელთაღრიცხვით მე-4 საუკუნის ფილოსოფოსი; ეს არ არის განთქმული ფილოსოფოსი პერაკლიდე ეფესელი, რომელიც ჩვენს ერამდე მეხუთე საუკუნეში მოღვაწეობდა), ზიკეტასი, არისტარქე (ძველი წელთაღრიცხვით მესამე საუკუნე), არქიმედე, ევფანტი, გიპარქე და მარციანუს კაპელა (ახალი წელთაღრიცხვით მეხუთე საუკუნე). დავუშვათ, რომ არცერთი მათგანის თეორიას რუსთაველი არ იცნობდა, რაც თითქმის შეუძლებელია, მაგრამ არის ერთი ფაქტი, რომელიც განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს. ეს არის მე-10-11 საუკუნეების კულტურულ მსოფლიოში ფართოდ ცნობილი აბუ-რეიჰან ბირუნის წიგნი „ასტრონომიის საფუძვლები“, რომელიც ვერ გამოეპარებოდა არაბული ენის მცოდნე რუსთაველს. ამ წიგნში ბირუნი აშკარად გამოდის პელიოცენტრისტული იდეების დამცველად და აღიარებს, რომ დედამიწა გაჩერებული კი არ არის, მზის გარშემო მოძრაობს. ამგვარად, მართალია, კოპერნიკის პელიოცენტრისტული სისტემა მეხუთმეტე საუკუნეში ჩამოყალიბდა, მართალია, სამას წელიწადს, როგორც ენგელსი შენიშნავს, იგი ჰიპოთეზად რჩებოდა, ვიდრე ლევერიემ არ დამტკიცა, რომ უნდა არსებობდეს კიდევ ერთი, დღემდე უცნობი პლანეტა, და კიდევაც განსაზღვრა მისი ადგილი, ხოლო პალემ შემდეგ კიდევაც აღმოაჩინა იგი, რითაც „კოპერნიკის სისტემა უკვე დამტკიცებულ იქნა“; მაგრამ, როგორც ვნახეთ, პელიოცენტრისტული იდეები შორეული საუკუნეებიდან მომდინარეობენ, და რა გასაკვირია, თუ ისეთი გენიოსი ერუდიტი, როგორიც რუსთაველია, მას იცნობდა და პეშმარიტებად მიიჩნევდა.

მეორე მაგალითი, რუსთაველის დიდი

* კ. მარქსი და ფ. ენგელსი, თბილისი, ტ. 21, გვ. 284 (რუს. გამო.).

განსწავლულობისა, ჩვენ გვინდა მოვიტანოთ პოემის იმ თავიდან, სადა იმპერატორბილია ტარიელის განაშენიანების ისტორია. თავს ეწოდება „ამბავი ტარიელის გამიჯნურებისა“, მაგრამ მის ხერხემაღს, გამიჯნურების შემდეგ, ვეფხის-ტყაოსნის „ბედიითი ბნელა“ შეადგენს. ფარსადანში, როცა ნადირობიდან თავის გაზრდილთან ერთად ბრუნდებოდა, ტარიელს უთხრა: „ქალი ვნახოთ“. ისინი გაეპარნენ ნესტანის სადგომისაკენ, რომელიც სიღამაზით ედგმსა ჰგავს. ეს ედემი ტარიელმა ავთანდილს ასე აუწერა:

„ბაღია გნახე უტურფესი,
ყოფლისავე საღიხინოსა:
მტრინელოთაგან ზმა ისმოდა
უამესი სიბინოსა;
მრავლად იყო სარაგები,
ცარდის წყლისა აბანოსა,
თარსა ზედა მოჰქარვოდა
ფარდაგები ოქსინოსა“* (341)

ნადირობიდან დაბრუნებულთ დურა-
ჯები მოუტანიათ და ფარსადანს ტარიე-
ლისათვის დაუვალუბია ისინი ნესტანი-
სათვის გადაეცა. როცა ასმათმა ფარდა-
გი გადასწია და ტარიელმა ნესტანს შე-
ხედა, მისი არამქვეყნიური სილამაზით
მოხიბლულმა ცნობიერება დაჰკარგა,
მას გული წაუვიდა. მხოლოდ ასმათმა
მოაბრუნა, წყალი დაასხა გონდაკარ-
გულს და დავალების შესრულება შეი-
ძლებინა. ტარიელმა დურაჯები გადასცა
ნესტანს, მაგრამ ვაი ამ გადაცემას, გო-
ნება კვლავ დაჰკარგა:

„ღურაჯი მიესვენ, გაიღუ
სხვა ეერა გზალა თაგისა,
ღავეტი, ღაგნდი, წამიხდა
ძალი მხარათა და მკლავისა,
რა სულად მოვე, შემესმა
ხმა ტირილისა და ვისა:
გათე მომრტყმოდეს ჟალბანი,
ვითა ჩამსხდომნი ნაღისა.“ (348).

ტარიელი ისე მძიმე ავადმყოფი შეიქნა, რომ ადგილიდან მისი დაძვრა არ

* ოქსინო, საბას განმარტებით, არის „ოქრო-ქსოვილი ხვედი, ვინა მისი ფარდაგი მოსაფარდაგავი“.

შეიძლებოდა, ამიტომ იქვე დიდ დარბაზში მოათავსეს, „ტურფა საგებელი“ დაუდგეს; მეფე-დედოფალი ცხარე ცრემლებით ტიროდნენ, „პირსა იხოცდნენ,“ ყველას ეგონა, რომ ავადმყოფს რაღაც ეშვავებული სენი შეეყარა. დასიეს მარხიელნი, შემოცველნი და მკურნალნი, მაგრამ ავადმყოფობის მიზეზი ვერაფერ ახსნა. თვით ტარიელი ასე აღწერს თავის მდგომარეობას: როცა მეფე მომეხვია, რაკი თვალ-გახელილი მნაზა, „მე პასუხი ვერა გავეცე, ვითა შმაგი, შევკრთი დია, კვლა დავეცი დაბნედილი, გულსა სისხლი გადმეთხიაო“.

ამგვარ უგონო მდგომარეობაში ტარიელი სამ დღეს იყო — „სამ დღემდის ვიყავ უსულოდ, ცეცხლი უშრეტნი მწვიდინაო“. ექიმებმა მხოლოდ ის დაადგინეს, რომ სამკურნალო არაფერი აქვს, რაღაც სევდა შეჰყრია და ის აწუხებდნენ. ავადმყოფ ტარიელს ზოგჯერ მძიმე წუთებიც ჰქონდა — „ზოგჯერ შმაგად წამოვიჭრი, სიტყვა მცთარი წამერიოა.“ ასე „არ ცოცხალი, არცა მკვდარი“ სამი დღის შემდეგ ცოტა მომჯობინდა, წამოჯდომა შეიძლო, რამაც მთელ სასახლეში დიდი სიხარული გაშოიწვია: „დედოფალი გამოჩნდოდა; მეფე მორბის თავ-შიშველი, არ იცოდა, რას იქმოდა.“ ყველანი შემოესივნენ ტარიელს, ცდილობდნენ ესიამოვნებინათ მისთვის, რასაც ვეფხისტყაოსანი ასე უამბობს ავთანდილს: „იქით და აქით მომისხდეს, მახვრიტეს სახვრეტელიაო“ (ე. ი. ასევე ისეთი სასმელები, როგორცა ყავა, თერმონი, ჩოკოლათა და სხვა, საბას განმარტებით). ტარიელმა თხოვა მეფეს — გული უკეთა მაჭვს, ცხენზე შეჯდომა მსურსო. მისი თხოვნა უმალ აღასრულეს. ფარსადანი თვითონვე გაჰყვა თავის გაზრდილს, მათ ერთად მოიარეს ადგილები, შემდეგ ტარიელი შინ დაბრუნდა, მეფე კი მიჰყვა „სახლთა ძირსა“.

მაგრამ შინდაბრუნებული ტარიელი შაინც არ გამოკეთდა. დღითი-დღე მდგომარეობა უარესდებოდა. ისევ შრავალი მკურნალი დაასიეს, მაგრამ

უშედეგოდ: „მათ ვერა მარგეს, მე გულსა ბინდი დამეცა ბნელსა, მხეშმხეშ-რავენ შემატყო დება ცეცხლისა ტეტელსაო“, — ამბობს ტარიელი. ყველას სასიკვდილოდ განწირული ეგონა. და აქ არის პოემაში ერთი ადგილი, რომელსაც ჩვენ გვინდა განსაკუთრებული ყურადღება მივაქციოთ. ტარიელი ამბობს:

1

„ხისხლი დამწამეს; მეფემან
ბრძანა გახსნევა ხელისა.
გავიხსენ ფარვად პატიეთა,
არვისგან საიქველისა.“ (362)

2

„ხელ-გახსნილი, სევდიანი,
საწოლს ვიუავ თავის წინა“ (363)

3

„კაცი მოვიდა მეფისა:
„სწადსო ამბისა სმინება“
მოყვანა ვუთხარ; ებრძანა:
„ქმნაია ხისხლისა დინება?“
მე ვკადრე: „ხელი გავიხსენ,
დამაწყო მომჯობინება,
წინაშე მოვალ, ამისთვის
კვლა უფრო მართებს ღხინება.“ (366)

ხაზგასმული სიტყვები მოგვაგონებენ ძველი სამედიცინო ფოლიანტების იმ ადგილებს, სადაც სისხლის გამოშვება მკურნალობის ერთერთ მთავარ საშუალებად არის მიჩნეული. ჩვენი „კარაბადინი“, ქართველი ასკლეპიადის — ზაზა ფანასკერტელის ცნობილი თხზულება, სისხლის გამოშვებას ახასიათებს, როგორც გარკვეული საზის დაავადებათა უფარ მეთოდს. მის წიგნში ხსენებულ საკითხს მთელი თავი ეძღვნება — „კარი სისხლისა დენისა“, * სადაც იმდროინდელი სამკურნალო წესები ვრცლად და სრულად არის გადმოცემული. შეიძლება აქ გავგეხსენებინა, რომ, თუ ზაზა ფანასკერტელის თხზულება რუსთაველის ეპოქას სამი საუკუნითაა დაშორებული (მე-15 საუკუნის ძველი უნდა იყოს), ხოლო „იდიდიკარ დაუდი“ — ოთხი

* ზაზა ფანასკერტელი-ციციშვილი, „სამკურნალო წიგნი კარაბადინი“, 1959 წ., გვ. 85-86. თბილისი. ტექსტი დამუშავა გამოსაცემად, გამოკვლევები და ლექსიკონი დაურთო მიხეილ შენგელიამ.

საუკუნით (მე-16 საუკუნის ძეგლია), სამაგიეროდ, რუსთაველისათვის უეჭველად ხელმისაწვდომი იქნებოდა მე-11 საუკუნის თხზულება „უსწორო კარაბადინი“ და თამარის დროინდელი „წიგნი სააქიმოჲ“ (მე-12 საუკუნის ძეგლი).^{*} რაც შეეხება თვით სისხლის გამოშვებას, ეს მეთოდი ადრევე იყო ცნობილი მსოფლიო მედიცინაში, რასაც ჯერ კიდევ კლავდიუს პალენი (მეორე საუკუნე ახალი წელთაღრიცხვით) იყენებდა. მაგრამ, როგორც მედიცინის ისტორიიდან ცნობილია, პალენი სისხლის მოძრაობას არასწორად განმარტავდა (მისი აზრით, გულის მარჯვენა პარკუჭი სისხლს ლეზულობდა ღვიძლიდან, ვადაამუშავებდა და მარცხენა პარკუჭით გადასცემდა არტერიებს, სადაც მას ორგანიზმში შეიწოვდა). მხოლოდ მე-17 საუკუნის მეორე ნახევარში უილიამ ჰარვეი პირველად ახერხებს უარყოფას პალენის თეორია და ექსპერიმენტულად დაამტკიცოს სისხლის მიმოქცევა, რასაც ენგელსმა მეცნიერების განვითარებაში უაღრესად მაღალი შეფასება მისცა. „ჰარვეი, — წერს ენგელსი, — სისხლის მიმოქცევის აღმოჩენის მეოხებით ფიზიოლოგიიდან (ადამაინისა და აგრეთვე ცხოველთა) ჰქმნის მეცნიერებას.“^{**} ცხადია, რუსთაველი არ მოსწრებია სისხლის მიმოქცევის მეცნიერულ აღმოჩენას, სამაგიეროდ მას უეჭველად ეცოდინებოდა პალენის თეორია, რომელიც შუასაუკუნეების მთელ კულტურულ მსოფლიოში უაღრესად ფართოდ იყო ცნობილი; მაგრამ, როცა „ვეფხისტყაოსნის“ ჩვენს მიერ ციტირებულ ადგილებს კითხულობთ, ან მის გმირთა სულიერ ღელვას ეცნობით, გრძნობთ, რომ რუსთაველისათვის სისხლი და გული განუყრელია, სისხლის მოძრაობა წრიულია და არ ზდება ორგანიზმში გაქრობა, როგორც პალენს ჰქონდა წარმოდგენილი. ყო-

ველშემთხვევაში, რუსთაველი ისე ღრმად მცოდნეა თავისი დროის მედიცინის, რომ შეედლო ზოგიერთი მისი „ვეფხისტყაოსნის“ უკეთ განეზარა ვიდრე სამკურნალო წიგნებში ეწერა.

ყველაფერი, რაც ითქვა, მხოლოდ მცირე არგუმენტია იმის ნათელსაყოფად, თუ რამდენად ერუდიტი და ენციკლოპედისტია „ვეფხისტყაოსნის“ გენიალური ავტორი, რომელიც თავისი ღრმა ცოდნით ყოველთვის გვაკვირვებს. ეს დიდი ცოდნა მისი პოემის ყოველ სტრიქონში შეღავნდება. ამიტომაც, რომ რუსთაველის მეტაფორა, მხატვრული შედარება, ალევგორია მუდამ ფართო ჰორიზონტებს დაგვანახებს ხოლმე და გვიზიდავს არამარტო ორიგინალობით, არამედ, სრული მოულოდნელობითაც. ჩვენ იმდენი საამისო მაგალითი მოვიტანეთ, რომ მეტი აღარ არის საჭირო. თუმცა რა დასამალია — „ვეფხისტყაოსანი“ მეტაფორების, შედარებებისა და ალევგორიების ზღვაა, რომლის ამოწურვა შეუძლებელია.

რაღა ღირს თუნდაც პოემის ის ადგილი, როცა ავთანდილი ფრიდონის სამეფო მულაზანზარში მიდის, გზად მიმავალს თავისი მზე — თინათინი ახსენდება, ტირის და გოდებს, ამქვეყნიურ წარმავლობას უჩივის, ხოლო, თუ რა მწველი განცდების მორევშია ჩაფლული, პოეტმა შესანიშნავად დახატა არაბეთის სპასპეტი ლირიკული შედეგით, რომელსაც შვიდი მნათობისადმი ვედრებას უწოდებენ. ვის შეადარა რუსთაველმა გზად მიმავალი, მტრალი და მომღერალი ავთანდილი, როცა თინათინზე ფიქრობს? უპირველესად სიყვარულის ერთერთ კოლორიტულ ემბლემას — ვარდს, მაგრამ იმ განსხვავებით, რომ ეს ვარდი ჰქნება, რაკი ავთანდილი იტანჯება მიჯნურობით, თავის მზეს კი მოშორებულია, ხოლო წინ ხანგრძლივი, სახიფათო გზები აქვს გასავლელი. უკეთეს შედარებას, უკეთეს მეტაფორას ვერცერთი პოეტი ვერ მოიგონებდა. დააკვირდით ავთანდილის შინაგან ტანჯ-

* ამ ძეგლების შესახებ იხ. მიხ. შენგელიას ცნობები „კარაბადინის“ წინასიტყვაობაში, გვ. 22.

** ფრიდონს ენგელსი, ბუნების დიალექტიკა, 1941 წ., გვ. 148 (რუს. გამო.).

ვას, მის უღრმეს სულიერ განცდებს და
რუსთაველის პარალელურ შედარებებს:

„ვარდი ჰენზოდა, ღრეზოდა,
ალვისა შტო ირხეოდა;
ბროლი და ლალი გათლილი
ლაქვარდად გარდაქცეოდა;
გამაგრებოდა სიკვდილსა,
ამისთვის არ უმხნეოდა;
ეტყვის, თუ „ბნელი რას შეყვარს,
რათჳან დაგაგდე, მზეო, და!“ (954)

ეს ვარდი, რომელიც ჰენზება და ღრე-
ობს, ეს ალვის შტო, რომელიც ირხევა,
ეს ბროლი და ლალი, რომლებიც ფერს
იცვლიან, არაბეთის სპასპეტი ავთანდი-
ლია, სიკვდილის რომ უმაგრდება, მხნეო-
ბას იჩენს, თითქმის თვითონვე ანზორცი-

ელეზდეს რუსთაველის ცნობილ ფეხის
მომსკდარ უბედურებათა წინაშე გამეფე-
ლი შემართებისა. ამ შედარებით ჩვენ
სავსებით ნათლად გვაქვს წარმოდგენი-
ლი, თუ როგორ იტანჯება ის მიჯნურის
მოგონებით; ობიექტი სიყვარულისა
შორსაა და წინაც საზიფათო შორი გზა
უნდა გაიაროს. ამგვარი ღრმა ჩახედვა
მოქმედი პირის არსებაში და მასთან სა-
ვსებით შესატყვისი ანალოგიების დაკავ-
შირება პოემას აძლევს დიდ დამაჯერებ-
ლობასა და მიმზიდველობას, რითაც
„ვეფხისტყაოსანი“ ერთერთ პირველ
ადგილს იკავებს მსოფლიო ლიტერატუ-
რაში.

გეგმა გეგმისათვის

„კ ვ ე რ ნ ა ქ ი“

ოთარ ჩხეიძეს ქართველი მკითხველი კარგად იცნობს. იგი საკმაოდ ნაყოფიერი მწერალია და უკვე რამდენიმე რომანის, პიესის და მოთხრობათა ციკლების ავტორი გახლავთ. სულ ახლახან დამთავრდა მისი რომანის „კვერნაქის“ ბეჭდვა „მნათობის“ ფურცლებზე და მეც ამ ახალი ნაწარმოების ირგვლივ მინდა გამოვთქვა ჩემი მოსაზრება. ვიდრე ამ კონკრეტულ საუბარს დავიწყებდე მკითხველთან, ვფიქრობ, ზედმეტი არ იქნება ორიოდ სიტყვით გამოვთქვა ჩემი დამოკიდებულება საერთოდ ოთარ ჩხეიძის შემოქმედებისადმი, რა მომწონს, ან რა მაეჭვებს ამ თავისთავად უაღრესად თავისებური ქართველი მწერლის მრავალფეროვან ლიტერატურულ ნაღვალ-ნაწარმოში.

მწერლის ღირსებას ბევრი რამ განსაზღვრავს. მით უმეტეს, სხვადასხვა ენარის მწერლის, — პოეტის, პროზაიკოსის თუ დრამატურგის — ნიჭიერებასა და ოსტატობას თავის მხრივ საკმაოდ მრავალი განსხვავებული კრიტერიუმი დაეძებნება. ყველას ჩამოთვლა აქ უბრალოდ გაძნელებდა კიდევ, მით უმეტეს, თუ იმასაც გავიხსენებთ, რომ ყოველ მწერალს თავისი სტილური თავისებურებაც ახლავს თან. შეიძლება ემოციურობა, ლირიზმი, ეპიური სიმშვიდე, ფსიქოლოგიური ანალიზი, პლასტიკურობა თუ უამრავი სხვა რამ ყველა პროზაიკოსს თანაბრად არ ახაიათებდეს და არც მოეთხოვებოდეს, მაგრამ მაინც არსებობს რამდენიმე თვისება, რომელიც ყველა ჭეშმარიტი მწერლისათვის თანაბრად აუცილებელია. თუ ლიტერატურული მეთოდებისა და

მიმდინარეობების ისტორიულ წარმავლობასაც მივიღებთ მხედველობაში, მაშინ ამ შეუვალ, მწერლობის განმსაზღვრელ თვისებათა ჩამოთვლას დიდი დრო აღარ დასჭირდება. ერთ-ერთ ამ წარუვალ თვისებათაგანა მწერლის გულწრფელობა ჰქვია.

ამ თვალსაზრისით გარდასულ ეპოქებზე ლაპარაკი ცოტა რთულია, რადგან ისტორიამ მეტწილად შემოგვინახა ისეთი მწერლების სახელები, ან ისეთი ნაწარმოებები, რომლებიც ნიჭიერებასა და მაღალ მხატვრულ ღირსებებთან ერთად აღბეჭდილნი არიან დიდი გულწრფელობით. თუმცა ისტორიამ იმის მაგალითებიც შემოგვინახა, თუ ჭეშმარიტი მწერლისათვის რა ტრაგიკული იყო ამ გულწრფელობის დაკარგვის განცდა, საკუთარ სინდისთან ჭიდილი, შინაგანი გულისტყმის თუ რწმენის ღალატი. გოგოლის მწარე ხვედრიც იქმარებდა ამ ტრაგიზმის გასაგებად. ამ ჭეშმარიტად გენიალური და უკვდავი მწერლის ფსიქიური აშლის პირველი მიზეზი შემოქმედის გულისტყმასა და გამოთქმულს შორის წონასწორობის დარღვევაში უნდა ვეძიოთ. გოგოლმა დააპირა ჩაეხშო თავისი გულწრფელი პროტესტანტული ხმა და რუსეთის ფეოდალური იმპერიის პირფერი აპოლოგეთობა ეკისრა. მისი გენიალობა და მწერლის ღვთით მომადლებული ნიჭი იმითაც არანაკლებ ბრწყინვალედ დადასტურდა, რომ ეს ძალადობა საკუთარ გულისტყმაზე მას ასე ძვირად დაუჯდა და ტრაგიკულად დასრულდა.

თანამედროვე საბჭოთა, კერძოდ, ქართული მწერლობა ასევე წარმოუდგენე-

ლია შინაგანი გულწრფელობის გარეშე. უამისოდ, უბრალოდ, ვერ შეიქმნებოდა მთელი წყება შესანიშნავი ნაწარმოებებისა, რომლებიც ასე აღელვებს და იტაცებს მკითხველს. მაგრამ თუ ბოლომდე გულწრფელი ვიქნებით (მე ზემოთ დამავიწყდა მეტყვა, რომ ეს თვისება ასევე, თუ უფრო მეტად არა, აუცილებელია სალიტერატურო კრიტიკისათვის), ისიც უნდა გავიხსენოთ, რომ საბჭოთა მწერლობა ყოველთვის როდი იყო აღზევებული გულწრფელობის მაღალი თვისებით. მე მხედველობაში მაქვს არა მარტო ის უღელტეხილი ნაწარმოებები, რომლებიც იწერებოდა ჩვენი საზოგადოებრივი ცხოვრების რთულსა და მძიმე პირობებში, არამედ ისინიც, რომლებშიც თითქმის მწერალი თვალს არ ხუჭავდა სინამდვილის მწვავე პრობლემებზე, მაგრამ მოქალაქეობრივი გამბედაობა და გულწრფელობა ბოლომდე არ ჰყოფნიდა და ამიტომაც კონფლიქტებს მოულოდნელი, შეთხზული, იდილიური ფინალით ამთავრებდა.

ოთარ ჩხეიძე ერთი იმ ქართველ მწერალთაგანია, რომელიც არასოდეს წასულა კომპრომისზე და თავის გულისთქმასა და სინდისთან ყოველთვის მართალი ყოფილა. მკითხველს სჯერა, რომ მისი ყოველი ნაწარმოები გულწრფელი გამოძახილია ცხოვრებისა და ამ მოვალეობისა, რომელსაც მწერალი თავისი თანამედროვეობის წინაშე გრძნობს. შეიძლება სადავო იყოს, რამდენად სწორია ამა თუ იმ საკითხის ოთარ ჩხეიძისეული მხატვრული ინტერპრეტაცია, მაგრამ ის კი სრულიად უდავოა, რომ მწერალი საკვებით გულწრფელია თავის განსჯა-შეფასებაში, გულწრფელად გვიხატავს ცხოვრებას ისე, როგორც ისა პხედავს, გულწრფელად გადმოგვცემს თავის იმ ტყვილებსა თუ სიხარულს, რასაც ცხოვრება მას განაცდევინებს. ეს დიდი ღირსება კი არ შეიძლება არ დავუფასოთ მწერალს.

ოთარ ჩხეიძე, შეიძლება ითქვას, ძირითადად თანამედროვეობაზე წერს (რამდენადაც ვიცო, ისტორიულ თემაზე

მას მხოლოდ ერთი პიესა „მამა თევდორე“ აქვს დაწერილი). მისი ინტერესი თანამედროვე ცხოვრებისადმი მისი განუღებია, მიუხედავად იმისა, რომ ამ თემებზე დაწერილ მის ნაწარმოებებს, როგორც წესი, ყოველთვის მწვავე გამოხმაურება აქვს. ესეც იმაზე მეტყველებს, რომ მწერალს საკუთარი ხედვა, რწმენა, მოვალეობის გრძნობა აქვს და იგი მათდამი ერთგულებას იჩენს, ნაცვლად კომპრომისების ძიებისა. ოთარ ჩხეიძეს — რომანისტს ზემოთ საყვედურობენ იმის გამო, რომ იგი თანამედროვე ცხოვრების მძიმე სურათებს ხატავს. მართლაც, ფერადსათვლიანი მწერლებისაგან განსხვავებით, ოთარ ჩხეიძე ცხოვრებას მუქი სათვალეებით ჟუჟურებს და შეიძლება მთლად უსაფუძვლო არც იყოს სალიტერატურო კრიტიკის პრეტენზიები მწერლის მიმართ. ერთი კი უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ოთარ ჩხეიძეს თავის მოქალაქეობრივ და მწერლურ მოვალეობად მიაჩნია ყურადღება გაამახვილოს ისეთ მოვლენებზე, რომლებიც საზოგადოებრივი ცხოვრების პროგრესის თვალსაზრისით უარსაყოფი და დასაძლევია. ამდენად, ერთგვარად გასაგები უნდა იყოს ჩვენთვის მუქი ფერების სიჭარბე მის ეპიურ ტილოებზე, „ბუტუსი“ იქნება ეს, თუ „მეჩეჩი“.

ლიტერატურულ საზოგადოებრიობას და, საერთოდ, მკითხველს აინტერესებდა, თუ ოთარ ჩხეიძე თავის მორიგ რომანს რა პრობლემას მიუძღვნინდა, ახალი კუთხით შეხედავდა ცხოვრებას, თუ კვლავ ძლიერი პროტესტით გამოვიდოდა თანამედროვეობის რომელიმე ამოსაძირკვი მოვლენისა ან აღაშინის ხასიათის რაიმე მაზინჯი თვისების წინააღმდეგ. და აი, გამოქვეყნდა ახალი რომანი „კვერნაქი“, რომელიც კიდევ უფრო გვიმტკიცებს იმის რწმენას, რომ ოთარ ჩხეიძისათვის მამხილებელი პათოსი, სატირის ენარი ყველაზე უფრო ორგანული და მნიშვნელოვანია.

რა პრობლემას ეძღვნება „კვერნაქი“, რისი თქმა სურს ავტორს ამ ნაწარმო-

ეებით, როგორია მიზანდასახულობა ამ ახალი რომანისა— ყველა ეს კითხვა ბუნებრივად ებადება მკითხველს.

ყოველი მხატვრული ნაწარმოების გაგებასა და შეფასებაში შეიძლება შეცდეს კაცი. ამისაგან არავინაა დაზღვეული. მაგრამ ოთარ ჩხეიძის რომანებით ეს შეცდომა უფრო მოსალოდნელია, რადგან მეტად დამძიმებული ენითაა დაწერილი. ამის გამო კი, ჩემი აზრით, მკითხველი იძულებულია თავს ძალა დაატანოს და ისე იკითხოს რომანი, რაც ერთგვარად აღაზიანებს მას. ეს მეტისმეტად დამძიმებული, ტავტოლოგიზმებით სავსე და ზოგჯერ გლახა კრიაშვილისებური მეტყველების მსგავსი თხრობა, ვფიქრობ, ხელს უშლის მკითხველს მხატვრული ნაწარმოების შესწევობით კონტაქტი დაამყაროს მწერალთან, გაიგოს მისი ნაფიქრო, ჩასწვდეს რომანის აზრსა და დანიშნულებას.

ყველაზე საინტერესო ის არის, რომ სამყარო, რომელსაც მწერალი წარმოგვისახავს, ან აზრები, რომელთაც მწერალი თავის ნაწარმოებში დებს, თავისთავად სულაც არ არის რთული. პირიქით, მე ქვემოთ ამაზე სპეციალურად შეეჩერდები, ნაწარმოები სავესტო ყოფითი სურათებით, რომელიც ყველა ჩვენთაგანისათვის მშვენივრად არის ნაცნობი და თითქოს არც მხატვრული ნააზრევია რთული და თავსატეხი, მხოლოდ ყველაფერი ეს მეტად უცნაური, დუნე ენითაა დაწერილი, თითქოს მწერალი სათქმელს განზრახ უღუქავს მკითხველს იოლად მონელების, ან ზემოქმედების გაძლიერების მიზნით. სინამდვილეში კი, ჩემი აზრით, ამას სრულიად საწინააღმდეგო შედეგი მოაქვს.

ლიტერატურის ისტორიიდან თუ თანამედროვე მწერლობიდან ჩვენ სულ სხვა მაგალითები გვაქვს. როდესაც ფლობერის „წმინდა ანტონის ცდუნებას“ ვკითხულობთ, ჩვენ ერთგვარად გვიმძიმს მისი დაძლევა, რადგან ჩვეულებრივი მკითხველისათვის, რომელიც

კარგად არ იცნობს ფილოსოფიურ სისტემებს, სხვადასხვა საფიქრებელ ისტორიასა და ძეგლებს მხელს მოსაზრებელია მწერლის ღრმა ფილოსოფიური ნააზრევი, ჩადებული ამ რომანში. ან კიდევ იმ თანამედროვე დასავლური ლიტერატურის გაგება, რომელიც მოდურ ფილოსოფიურსა და ფსიქოლოგიურ მოძღვრებაზეა დაფუძნებული, თუ მკითხველი ამისათვის საგანგებოდ არ არის მომზადებული, უთუოდ ძნელია. მაგრამ ძალზე იშვიათია ისეთი რეალისტური მხატვრული ნაწარმოები, მით უმეტეს, ყოფითი ხასიათის ნაწარმოები, რომელიც რთული საკითხავია მხოლოდ დამძიმებული ენის გამო.

მე ერთხელ უკვე გამოვთქვი მორიდებული საყვედური ო. ჩხეიძის მიმართ, როდესაც მის „ჩემი სოფლის ეტიუდებზე“ ვწერდი. იმ წერილში სიამოვნებით აღვნიშნე ის სისადავე ენისა, რომელიც საგრძნობლად განასხვავებდა ეტიუდებს ავტორის ადრე დაწერილ რომანებისაგან. შეიძლებოდა გვეფიქრა, რომ ოთარ ჩხეიძე ამ სადა, ქართული კოლორიტით სავსე მსუყვე ენას მოთხრობებიდან ახალ რომანშიც გადაიტანდა, მაგრამ „კვერნაქმა“ დაგვარწმუნა, რომ ეს ასე არ მოხდა. როგორც ჩანს, ოთარ ჩხეიძე-რომანისტი პრინციპულად ჭიუტად დგას თავის პოზიციაზე. ოთარ ჩხეიძე განათლებული მწერალია, იგი კარგად იცნობს ქართულ, რუსულ და ევროპულ მწერლობას, ამიტომ ეს არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლება აიხსნას მისი თუნდაც ერთგვარი შეზღუდულობით. ალბათ, მწერალი თხრობის ამ ორიგინალურ მანერას დიდ და მისთვის გარკვეულ ფუნქციას აკისრებს.

ის, რაც მე აღვნიშნე, უმთავრესად ავტორისეული ტექსტის ენას ეხება. დიალოგები უფრო ლაღი, ჩვეულებრივი სასაუბრო ენითაა დაწერილი, თუმცა ზოგჯერ უქორს მწერალს ასეთი მონაცვლეობა ენისა და აქაც იჩენს ხოლმე თავს ხელოვნურობა.

აი, რა საუბარი იმართება ამ რომანში სანდროსა და ლალის შორის:

ვამს ყველა პროფესიონალ მუსიკოს-საც კი არ დაეჭვრება. ეს ორგანული მხოლოდ იმისათვის შეიძლება იყოს, ვისთვისაც მუსიკასთან შინაგანი საუბარი და გულისნადების გამძღვანება მთელი ლიცეუმის მანძილზე ყოფილა დამახასიათებელი, ვისაც თავისი ცხოვრების თანამგზავად და თანამესაიდუმლოდ უპირველესად მუსიკა გაუზღო. და უცბათ, მაგდა, რომელიც თურმე საბავშვო ბაღში ნაძვის ხისა და ყვავილების სიმღერებს უკაჟუნებდა რომალზე ბავშვებს, ერთადერთ ნუგეშად და მხსნელად სწორედ მუსიკას მიიჩნევს მისთვის ამ უმძიმეს წუთებში, სწორედ მუსიკით მოიპოვებს შეებას, მოიკრეფს ძალასა და მხნეობას. მე მეექვსეა, თვით ოთარ ჩხეიძესაც სწამდეს ამ გამოთავისა.

ოთარ ჩხეიძეს, საერთოდ, კარგი თვალი აქვს მწერლისა. იგი მშვენივრად ზედავს ცხოვრებას, გულდასმით აკვირდება მას და ამიტომაცაა, რომ მთელი რიგი სურათები ცოცხალი, მსუყე ფერებით აქვს დახატული. ამ რომანშიც მკითხველი ბევრ კარგად შესრულებულ ყოფით სურათს ნახავს. საკმარისია გვიხსენოთ რომანში რამდენჯერმე აღწერილი ქეიფი თუ ღვინის სმა, სანდროს ჭადრაკის მეგობარი და მისი მეუღლე, მათი ოჯახური სცენები, ცოლ-ქმრის ბჭობა და დავა კინოში წასვლა-არწასვლაზე, თუ ბევრი სხვა.

ამ რომანისათვის ჩვეულებრივ და დამახასიათებელ ერთ ადგილს მოვითმით იმის ნიშნად, თუ მწერალი რა ოსტატურად ხატავს პროვინციელი მეშჩანების ოჯახში გათამაშებულ სცენას. ამ მოკლე ნაწყვეტიდან დასრულებული ხასიათები წარმოგვიდგება თვალწინ.

—ნუთუ არ გაგივათ?!

—რა, რა უნდა გაგვევო?! —თვალში გაუფართოვდება ჭადრაკის მეგობრის ცოლს, ოლონდ ისე გაუფართოვდება, ისეთი ღამილი გადაკრავს ტუჩებზე, ცოტა დაეკრებულა რომ ყოფილიყო სანდრო, მიუხედავად, ყველაფერი იცის, დაწვრილებით მოხსენებათ. კოწიკ, ბავშვს მიხედვს... —ბრძანებს ღიასა-

ხლისი. ბავშვს კარდასთან მიუდგამს სკამი. კარადაზე იზაჩება. —კოწიკი კარადაზე მჯდომი... —კოწიკი ანუ კოტე, მჯდომი მჯდომი ვერტიკალურად, ბავშვისავე მთილანება, თან ცოლს გადაავლებს თვალს: რად გინდა ეს თამაში, ამგვარად გადავლებს თვალს, სანდროს ესეც გამოეპარება, ან ვერ მიხვდება თვალამაგვრებლას. —რა უნდა გაგვევო —ამბობს სუნთქვაშიმტებული ღიასახლისი, —რას გვიმალავთ? ჩვენთან რა უნდა გქონდეთ ღიასახლისი?!

—არაფერი, —საჩქაროდ მიატანს სანდრო, —ღიასახლისი რა უნდა მქონდეს, ოლონდ მეონი, უნდა იცოდეთ...

—საიდან?! —გაიკვირებს ქალი, —სახლი და სამსახურიც, ესაა და ეს გამოეკრიტვარ, არაფერი აღწევს ჩემამდე კოწიკ, შენ იცო რამე?

კოტეს ბავშვი ჩამოაყვას, კოლოფები ჩამოაქვს კარადის თავიდან, ყურს არ ათხოვებს, ვითომცა ძალიან გართული ვარო.

—შეიძლება არც კოტემ იცის... ჩვენ დავიცოდით...

—ღმერთო ჩემო!.. —ლოყებზე თითებს ჩამოისვამს ქალი, ისე, თითქოს უნდა ჩამოიკაფროსო. თუცა ნუ შეშინდებით, არ ჩაოთვარავს, ნახად ჩამოისვამს, მსახიობურად. —ეს რა მესმის!.. წარმოუდგენელია. დაუჯერებელია!.. არა, თქვენ ზღმრობთ!.. კოწიკ, შენც ასეთი ზღმრობა თუ გჩვევია, იცოდე მართლა გაგყრები?!

ვფიქრობ, დამეთანხმება მკითხველი, რომ ეს არა მარტო ოსტატურად დახატული ყოფითი სცენაა, არამედ ამ პატარა სცენაში მეშჩანი და თვალთმაქცი ქალის დასრულებული პორტრეტია გამოძერწილი, ყოველ შემთხვევაში, ხასიათი მთლიანადაა გახსნილი. ეს ღრმა პატრიოთა და დიდი ოსტატობით დახატული სცენა, თავისი წინა თუ უკანა პლანით, სხარტი ტექსტითა თუ მდიდარი ინტონაციით, ბედნიერი გამოთქმის სულაც არ არის ამ რომანში. გავიხსენოთ თუნდაც ის, თუ რა იშვიათი ოსტატობით გვიხატავს მწერალი სანდროს თვალით ფანჯრიდან დანახულ ქუჩას და გამვლე-გამომვლელებს. სანდრო საცოლეს მოხერხებული სათვალთვალად გვიდგის ეძებს, ზის თავისი მეგობრის ბინაში ფანჯარასთან და ათვალიერებს ქალებს. მწერალი გარეგნული ნიშნებით: ჩაცმულობით, თმის ვარცხნი-

ლობით, სიარულით, მანერებით და სხვა ნიშნებით დიდი სარკაზმით გვიხატავს ხნიერ თუ ახალგაზრდა, მოინტელიგენტი თუ პირწავარდნილ მეშხან გასათხოვარ ქალებს, რომელთაც სანდრო გულმოდგინედ ადევნებს თვალს. მწერალი იმდენად მოკლედ და სხარტად, მაგრამ ამოწმურავად ახასიათებს გარეგნული ნიშნების მიხედვით ქმრის მძივებელი ქალების მთელ ამ მრავალფეროვან გაღერებას, რომ ჩვენ ერთბაშად ვერც კი ვგრძნობთ, თუ ამ კინემატოგრაფიული ხერხის გამოყენებით რა დიდ ეფექტს აღწევს იგი. ჩვენ მხოლოდ ცოცხლად ვხედავთ ჭეჩასაც და მის გამვლელ-გამომვლელებსაც და მოგვიანებით ვხვდებით, თუ რა ეფექტურადაა ეს გააზრებული და შესრულებული მწერლის მიერ.

კინემატოგრაფიული ხერხი რომ ვახსენებ, კიდევ ერთი სცენა მომაგონდა ამ რომანიდან. საერთოდ, ოთარ ჩხეიძე მეტად მოხერხებულად მიმართავს სხვადასხვა ეფექტურ საშუალებებს თავისი გმირების დასახასიათებლად და ერთ-ერთი ასეთი სცენაა მაგდასა და სანდროს სიყვარულის გამოვლინების სცენა. მაგდაცა და სანდროც დიდი მონდომებით ცდილობენ ერთმანეთის სიყვარულისა თუ მოვალეობის ბაღეში გაბმას და ამ მიზნით ერთმანეთს შეიტყუებენ ერთ მიყრუებულ ადგილას. მწერალი ჭეშმარიტად ხალასი იუმორის ნიჭით გვიხსნის თავისი გმირების ამ გასაჭირს. თავდაპირველად იგი ჩვეულებრივად მოგვითხრობს ამ ამბავს, მაგრამ შემდეგ შორიდან მაყურებლის პოზაში დგება და სიყვარულის გამოვლინების გადაწყვეტ მომენტს თოჯინების სპექტაკლივით გვიჩვენებს. მწერალს, რომელიც თითქმის შორიდან ადევნებს უკვე თვალს თავისი გმირებს, აღარ ესმის მათი საუბარი და ჩვენც ამ უტყვი სცენის საშუალებით მეტისმეტად მეტყველად ვიგებთ ფინალს.

... დაბოლოვან ვინმე რომ იცქირებოდეს, ეფექტებს, ქალი მოფრინავს, ვაჟი წაშორდება ან რომელიღაც ფრესკა ჩამოტყდება, კლდე დაქანებული და აგერ, სადაც აბის, რაყეზე ზღართან გაადენსო; ანდა ეს უფრო სწორი ვარაუდი: თოჯინები ჩამოუვლიათ ბაწრითა, ბაწრით უჭირათ და, ცხადია, არც ქალი გაღმოვარდება, არც ვაჟი გაღმოვარდება თანაო... ვაჟი გულზე იღებს ხელს, გაშლის, ისევ მიიღებს გულზე, ხან მეორე ხელსაც ააყოლებს, ტანს შეაჩხვებს, სწორედ ისევე, თოჯინებმა რომ იცინიო. რაღაცას უმტკიცებს, რაღაცას ეფიცება. ქალი ახედავს, ახრის თავსა, თოჯინასავით ახრის, რომ ჩამოკიდებს, თოჯინასავით ჩამოკიდება თავი. ზეღუბივ ასევე უბეწვია კლდის ქაშვ, თითქმის თოჯინას ხელგიაო, ან რაღათითქმისაო, როცა ნამდვილად თოჯინებია. მხოლოდ ესაა ლაპარაკი არ ისმის: ქალის წლივინა ლაპარაკი, განგებ ვაწვლოკინებული, განგებ, სასაცილოდ, საბუტოდ, ვაქისა — ბოზი, ისიც საგანგებოდ, სასაცილოდ გაბოხებული; რომ ისმოდეს უკეთესი იქნება, უფრო სასიყვარო იქნება. ამ პატარა მდინარესაც ახლა მონდომებია შველი; ან უკეთესი იქნება თოჯინების საუბარი მდინარის ხმაურში, — უკეთესი იქნება, იღონდეს ისმოდეს, რასა მსჯელობენ, რასა დაობენ თუ რასა თანხმდებიან. ვაჟი ხელს აწვდის, დგას ასე ხელგაწვდილი. ქალიც ხელს ასწევს მალე დაუშვებს ხელს, კიდევ ასწევს, ბოლომდის ვერ ასწევს, დაექანება ხელი თითქმის ბაწარს რაღაც გამოსდებია, ან აღარა ჰყოფნის ბაწარიო. მაშინ ვაჟი უფრო დაიბრუნება, აპა, თითქმის ზევში უნდა გაღმოფრინდესო ან არა, არა, რის ხევი, რა ხევიო, — ქალს უნდა დასწვდეს, უნდა აიტაცოს, ეტყობა იმას უფრო მომეხებული აქვს ბაწარი ან ასე ვანგებია, რა თქმა უნდა, ვანგებია: ქალს არა ჰყოფნის ხელის ასწვევი, ანუ ყოყმანობს, ვერ გაუბედა, ვერ გადუწყვეტია, ვაჟს ბაწრები მოშვებია, ანუ მისწვდება, დასძლევს, გააბედნიერებს. და მართლაც შეხედეთ, — ერთმანეთს მიეტანება ქალუაყის ხელი. ქალი აიპართება, ატოლუბა ვაჟსა. გაეურდება, მიეფარება ორთვე თოჯინა, ასე ატოლუბო, შეჭოუფო, შეტყუებო. სურათი დამთავრდა, ალბათ მართლვე გამოჩნდებიან, თავი რომ დაუკრან ალტაცებულ მაყურებელსა. მართლაც გამოჩნდებიან, გაღმობიან, მალევე, გაბრუნდებიან, ვაქანდებიან. მერე აღარა ჩანან. შესვენებაა თუ? — თურმე ტაძარს უვლიან გარშემო. დაბოლოვან შეხატარავებულად რომ მოჩანს ვეება ტაძარი, თურმე დეკორაცია ყოფილა, — ხელმოხვეული უვლიან ტაძარს, ანუ ვაჟს მოუხვევია წელზე ხელი. ტყუპად მიდიან, ტყუპად უვლიან. რა თავისებური, რა ლამაზი ხელოვნებაა, რა კარგად მართავენ თეატრის მოთავსებულ არტისტები, — ისე დაჰყავთ, თითქმის მართლვე

არიანო, მართლმადიდებელი ალაპარაკებენ, ოღონდ ხმა არ ისმის, აქედან არ ისმის, ამ პატარა მღინარესაც, მთის პატარა წყალსაც, ზაფხულში რომ თითქმის ჩაიკარგება ხოლმე. ახლა მონღოლებია შხუილი...“

ამით მწერალმა მართლაც ორიგინალური და ეფექტური, გადაჭარბებული არ იქნება თუ ვიტყვით, შესანიშნავი გადაწყვეტა მონახა. ახლა თითქოს უკვე ალარცა გვჯერა, რომ ჩვეულებრივი თხრობითა და დიალოგებით უფრო სრულად შეიძლებოდა იმ მდგომარეობის გადმოცემა, რომელშიც მაგდა და სანდრო იყვნენ თავიანთი გრძნობების გამჟღავნების ქამს. ერთადერთ და შესანიშნავ გადაწყვეტად იმიტომაც მიგვაჩნია ეს ორიგინალური ზერზი, რომ მაგდასაც და სანდროსაც ამ შემთხვევაში ვერ გაუხებდავთ ერთმანეთისათვის სათქმელის გამჟღავნება და ავტორიც, თითქოს მეტი სითამამე რომ მისცეს, სრულიად მარტოდ სტოვებს მათ, თვითონაც არ უგდებს ყურს თავისი გმირების საუბარს და მხოლოდ შორიდან აკვირდება. ასეთი მაგნებები, ორიგინალური და საინტერესო მხატვრული ზერზები ამ ნაწარმოებში სხვაც არის კიდევ, მაგრამ, ვფიქრობ, ნათქვამიც კმარა ოთარ ჩხეიძის ოსტატობის ნათელსაყოფად.

მკითხველს უთუოდ დაინტერესებს, თუ რა პრობლემასა ან საკითხს ეძღვნება ოთარ ჩხეიძის „კვერნაქი“, ან რა არის ამ ნაწარმოების მთავარი პათოსი. თავდაპირველად, თითქოს ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, ეს რომანი ადამიანის მოვალეობის გრძნობაზეა დაწერილი. მოქმედება იმით იწყება, რომ სანდრო ცხოვრებას თამადის მიერ წარმოქმულ სიტყვას ოცდათექვსმეტი წლის ასაკზე გულთან ახლოს მიიტანს და ღრმად ჩაფიქრდება. თამადის ტირილიდან ისეთი აზრი გამოსჰვითა, რომ ოცდათექვსმეტი წელი ეს არის შუა გზა ცხოვრებისა, რომლის იქით თავდადმართი იწყებოდა და, რაღა თქმა უნდა, რა სიმალესაც მიაღწევდა კაცი ამ ასაკამდე, ისეთივე დაღმართიც ელოდა. სანდრო ცხოვრებაც სწორედ ამ ასაკისაა და იმიტომ მოხდება გულზე თამადი!

სიტყვები, რომ ოჯახს ჯერაც ვერ გამოეცდებოდა და უმემკვიდრედ დატოვებდა შიში შეეპარება. სამანიშვილებისა არ იყოს, სანდროც იწყებს მკითხველისათვის საკმაოდ სასაცილო და თავშესაქცევ ძიებას საცოლისას, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ მას სწორედ შვილის დედა უნდა და არა უშვილო მეუღლე. კარგა ხანს მოქმედება ისე ვითარდება, რომ მკითხველს სჯერა სანდროს წადილის გულწრფელობა. მაგდა უშვილო აღმოჩნდება და სანდრო მიატოვებს მას. მაგრამ ლალისთან ურთიერთობის ღრუს პირველად გვიჩნდება ეჭვი, რომელიც მალე დასტურდება. სანდრო ყოველნაირად ცდილობს არ ეყოლოს შვილი ლალის, და როცა ამ უკანასკნელს ფეხმძიმობის ბოლო თვეს მარცხი მოუვა, მალე მაგდას გზას გაუყენებს. აქ კი ვრწმუნდებით, რომ მოვალეობის გრძნობა არაფერ შუაშია და რომანს სხვა მიზანდასახულობა უნდა ჰქონდეს. რომანის გმირი, როგორც ირკვევა, სულაც არ ფიქრობს ნამდვილ ოჯახზე, შვილზე, მემკვიდრის აღზრდაზე, თავისი მოქალაქეობრივი ვალის მოხდაზე ერის წინაშე. თურმე სანდრო ცხოვრებდნენ-ყუანენ უმცროსი და უნებო ძმის მხოლოდ, რომელიც ცაცის შემდეგ გურანდასა და დიანას გამოიცვლის.

სანდრო თავიდანვე თვალთმაქცობდა და ჩვენ მხოლოდ მოგვიანებით გავიცნობთ მისი ფანდები. იგი თავს არიდებდა ქორწინებას იმ საბაბით, თითქოს ვაჟის შეძენამდე არ სურდა, ოფიციალური შეუღლება. მაგრამ როგორც გამოირკვა, მას საერთოდ არ სურდა ოჯახი, ან არ ჰქონდა უნარი ოჯახის გაძლოლისა და ამიტომ საცოლე კაცის როლს არჩევდა.

მწერალი თანდათან სულ უფრო ღრმად გვახედებს თავისი გმირის სულიერ სამყაროში და ჩვენ ვრწმუნდებით, თუ რა ბილწი სულია და ქვენა გრძნობების მატარებელიცაა იგი. ძუნწი, ეგოისტი, უნიჭო, თუმცა პრეტენზიით აღსავსე, თაღლითი და გაიმეორა, დამსმენი, კარიერისტი, — ან რა მრავალ-

მხრივად წარმოგვიდგება სანდრო ცხო-
იძე მოქმედების განვითარებასთან ერო-
თად. მაგრამ მთელი უბედურება ისაა,
რომ სანდრო ცხოიძე სასურველ სასი-
ძოდაა ქალაქში მიჩნეული და ყოველი
მორიგი ცოლის გაგდების შემდეგ, იწყე-
ბა ქიშპი და ბრძოლა მის ხელში ჩასა-
გდებად. აი ამ დროს ჩვენ ვეცნობით
იმ წრეს, რომელშიც სანდრო ცხოიძე
ტრიალებს, უფრო მეტიც, მთელ იმ გა-
რემოს, რომელშიც მას უზღდება ცხოვ-
რება და საქმიანობა. როგორც ირკვევა,
სანდრო ღირსეული წევრია იმ საზოგა-
დოებისა, რომელიც მას გარს არტყია.
თვით ცოლებიც სანდროსი — მაგდა,
ლალი, გურანდა თუ მისი სატრფო დი-
ანა, თუმცა განსხვავდებიან ერთმანე-
თისაგან, მაგრამ არ გამოირჩევიან მა-
ღალი გრძნობებით, მორალური ჩიწში-
ნდითა და კეთილშობილებით. მაგდა ჯი-
უტად ცდილობს სანდროსთან დროზე

შეუღლებას და ამისათვის მცდელობა
ტაქსაც მიმართავს, შემდეგ მას ლალი
გააბამს მოხერხებულად მახეში, მაგრამ
მისი ბედნიერებაც ზანმოკლე აღმოჩნ-
დება, არც გურანდა თაკილობს ფან-
დებს სანდროს ხელში ჩასაგდებად, დი-
ანა კი უბრალოდ მაცდური და გარყვნი-
ლი ქალია. არც ის საზოგადოება ტო-
ვებს სანდროზე ბევრად უკეთეს შთა-
ბეჭდილებას, რომელსაც რომანში ვე-
ცნობით. ჰადრაკის მეგობარი თუ გაზე-
თის რედაქტორი, უმცროსი თუ უფრო-
სი თანამშრომლები, ნაცნობები და ამხა-
ნაგები სწორედ ღირსეული წევრნი არ-
იან იმ წრისა, რომელშიც სანდროს
უზღდება ცხოვრება. აი აქ ებადება მკი-
თხელს აზრი, რომ ამ რომანის პათო-
სი სწორედ იმ მეშინური ყოფის მზი-
ლებაა, რომელიც ასე თვალნათლივ გა-
დაგვეშალა ამ რომანში.

ლია ძანაძე

„ქალის ტვირთის“ შემოქმედებითი ისტორიისათვის

„მთავარი ის კი არ არის, რომ დღემდე მრგვალია, არამედ ის, თუ როგორ მოვიდნენ ამ აზრამდე“.

ლ. ტოლსტოი.

მხატვრული ნაწარმოების შექმნა ითვალისწინებს ხანგრძლივსა და დამატულ შემოქმედებით პროცესს. ეს პროცესი შემოქმედლის მეტად სუბიექტურ, ინტიმურ მხარეებთანაა დაკავშირებული და, მიხედვით ქაეხიშვილის მოსწრებული თქმით, „როგორც სიყვარული, გაუგებრობის მეტი-ჩარა მეთვალყურეს“.1 მაგრამ თუ დაკვირვება სცილდება უბრალო მეთვალყურეობის ფარგლებს და მიზნად ისახავს დაგვიანების მწერლის გეოგრაფიკა, მისი გულისა და გონების, ფიქრისა და აზრის უნაზღესი ნათესავები, მწერლის შინაგანი სამყარო, მისი ნაზრების ევოლუცია და ამ ევოლუციის ამსახლო მარჯვები, მაშინ იგი დაგვიანდება ნაწარმოების უკეთ გაგებაში, მისა-ამა თუ იმ დეტალის ახსნასა და მწერლის მსოფლმხედველობის გარკვევაში.

ჩვენ ზელთა გვაქვს მ. ქაეხიშვილის უკანასკნელი რომანის „ქალის ტვირთის“ ხელნაწერი,2 ეს „მოღაბარავე მომე“ მწერლის შემოქმედებითი ხასიათისა, მისი ძიებებისა, შემოქმედებითი ზრდისა და სრულყოფისა. აქვე უნდა ითქვას, რომ ეს არის ერთადერთი ვარიანტი აღნიშნული რომანისა, ამასთანავე არც თუ უხვად ნასწორები, როგორც ეს მოსალოდნელი და სასურველი იქნებოდა მეცნიერებისათვის, მაგრამ იგი მაინც იძლევა საშუალებას მოიხსნოს რაღაც კანონზომიერება მწერლის შრომაში, დაგვიანების მწერლის შემოქმედებითი პროცესის ზოგიერთი თავისებურება.

„ქალის ტვირთის“ ხელნაწერის თავფურცელი დათარიღებულია 1935 წ. 16 სექტემბრით, ხოლო მისზე შემოაბა მწერალს დაუმთავრე-

ბია 1936 წ. 30 ივნისს, ე. ი. სულ რაღაც ათ თვეში. თუ გავითვალისწინებთ თემის სირთულესა და ნაწარმოების მაღალ იდეურ-მხატვრულ დონეს, უნდა აღინიშნოს, რომ ეს მეტად მცირე დროა ასეთი რომანის შესაქმნელად. მაგრამ რომანის იდეა, ბევრად აღრე ჩასახება მწერალს. ამას მოწმობს მისი აღრიწმული ნაწარმოებები, რომლებშიც, თუმცა ძალიან მკაფიოდ, მაგრამ მაინც მოიხსნის მწერლის დანიტერესება რევოლუციური თემატიკით. განსაკუთრებით ეს უნდა ითქვას მის პუბლიცისტურ წერილებზე. ერთ-ერთი მათგანი, კერძოდ პატარა ფელეტონი „ოჯახი“, რომელიც გაზეთ „შრომაში“ დაიბეჭდა 1906 წ. „ფხას“ ფსევდონიმით, „ქალის ტვირთის“ უამრავ საფუძველს წარმოადგენს.1

ამ ფელეტონში ნაჩვენებია დიფერენციალი საზოგადოების პოლიტიკური აზრისა, ნაჩვენებია, რომ პოლიტიკური თანხმობა არ სუფევდა ერთი ოჯახის ფარგლებშიც კი. „ოჯახი“ სრულიად არ იყო საქმარის ასეთი დიდი თემის გასაშუქებლად, იგი არ აკმაყოფილებდა მწერალს, მით უმეტეს, რომ ამ პერიოდში იგი დიდი ინტერესით შეუდგა პარტისიპის შესწავლას. ერთგულ, სად იყო და სად არა, — იგონებს შემდგომში მ. ქაეხიშვილი, — ი. იმე-დაშვილმა ლენინის წიგნი მომიტანა „რა ვაქ-თით?“ მთელი დამეები გკითხულობდი ლენინის ამ ნაშრომს და ადგილებს ვიწერდი. ეს წიგნი დიდად დამეხმარა, რომ პარტიულ საკითხებში სათანადოდ გავრკვეულიყავი“.2 ამას დამატა ის

1 მ. ქაეხიშვილი, „როგორც ვმეშობ“, „მნათობი“, 1933 წ. № 10.

2 ხელნაწერი მოგვაწოდა მწერლის ქალიშვილმა ქეთევან ქაეხიშვილმა, რისთვისაც მადლობას მოგახსენებთ.

მ. „მნათობი“, № 12.

1 ტ. კენილაშვილი — „მ. ქაეხიშვილის აღრიწმული პუბლიცისტიკა“, თბილისი, 1963, გვ. 34.

2 დ. კასრაძე, ლიტერატურული პორტრეტები, თბილისი, 1963, გვ. 175.

უშუალო შთაბეჭდილებანი, რომლებსაც თვითონ ცხოვრება აძლევდა მ. ჭავჭავაძის, როგორც მოქალაქის, პუბლიცისტისა და მწერალის. მ. ჭავჭავაძის უზრუნველმა ადრინდელ თემის უკვე „პარტიულ საკითხებში გარკვეული“. უზრუნველმა, მაგრამ ჩინაფიქრს უფრო აფართოებს, თუ პატარა ფელეტონში ერთი ოჯახი იყო მოქმედების სარბიელი, ახალ რომანში მწერალმა გადმოყვითა ენეგენბინა პოლიტიკური აზრის მრავალფეროვნება ერთი სახლის ფონზე, მოქმედების არც გაფართოვდა და შესაბამისად განზოგადდა ნაწარმოების სათაურით. „სახლი №7“, ასე ეწოდებოდა რომანს თავდაპირველად. მწერალმა ერთმანეთს დაუპირისპირა დიდგვაროვანი, საზოგადოებაში პრივილეგირებული ახალგაზრდები (რომელთა ოჯახის თითოეული წევრი სხვადასხვა პარტიას ეკუთვნის) და იმავე სახლის სარდაფში მცხოვრები დოვლათაშვილები. ამ ორი ოჯახის დაპირისპირებით, კერძოდ, ორი თანატოლი, თითქმის ერთნაირად მოაზროვნე ქალშვილის, ქეთოსა და მართას დაპირისპირებით მწერალს სურდა ენეგენბინა პოლიტიკური დიდფერდობის კლასობრივი პრინციპები, მოქმედების განვითარებაში წინა პლანზე წამოსწია ქალის როლი რევოლუციაში. ისე გაფართოვდა თემა და კიდევ უფრო განზოგადდა იდეაც. მწერალი გვეუბნება, რომ მაღალი წრიდან გამოსული ქალისათვის რევოლუციური მუშაობა თავის ძალასთან შეუწყონელი ტვირთია, რომელიც მას წააქცევს, ქვეშ მოიტანს, იმ დროს, როცა მუშათა წრის ქალისათვის ეს საარსებო საქმეა, ბრძოლა, ბუნებრივი ზედრი. თაბები ქმნიან ამ განსხვავებას და მისი წაშლა ერთი ხელის დაკრებით შეუძლებელია. მწერალი კიდევ ცვლის სათაურს. „ქალის ტვირთი“ — ასე ეწოდა რომანს საბოლოოდ. ერთი სათაურის შეცვლით შეცვლა სრულებითაც არ გულისხმობს იმას, რომ მწერალს გაუჭირდა სათანადო დასახელება მიეცა თავისი რომანისათვის. პირიქით, თუ ერთხელ კიდევ გადავხედავთ მწერლის მიერ აღნიშნული ნაწარმოებისათვის ნაგარეოდვე სათაურებს (ჩინაფიქრიდან საბოლოო ვარიანტამდე) „ოჯახი“ — „სახლი №7“, „ქალის ტვირთი“, ნათლად დავინახავთ იმ ევოლუციას, რომელიც განუცდია მწერლის იდეას. ამ ფაქტიდან იმ დასკვნის გამოტანა შეიძლება, რომ მ. ჭავჭავაძის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა სათაურს. ამ უკანასკნელს იგი შვიდროდ აკავშირებდა ნაწარმოების დედაბრძთან. იდეის გა-

ფართოება-განზოგადებასთან ერთად სათანადოდ აზოგადებდა სათაურსაც.

„ქალის ტვირთის“ მავალიდან მ. ჭავჭავაძის განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდა ნაწარმოების დასასრულსაც. „ადელი არ არის უკანასკნელი წერტილის დასმა, — წერდა იგი, — ეს ლურსმანი ყველაზე მაგრად უნდა იყოს ჩაჭობილი. ავტორი თვითონ უნდა იყოს დასასრულით ემყოფილი“.1 ამ რომანის დასასრულს არანაკლები ცვალებადი განუცდია, ვიდრე მის სათაურს. მწერალს ბევრი ფიქრი დასჭირებია იმისათვის, რომ როგორც ლ. ტოლსტოი იტყვოდა, „მილიონი შესაძლებლობიდან მოგნახა ერთი შემოიღონედი“, რომელიც ყველაზე მეტად შეეფერებოდა ცხოვრების ლოცვას, მწერლის იდეას. „ქალის ტვირთის“ დასასრული ასეთია: ქეთოვმა ახალგაზრდა, რომელიც თავდავიწყებითა და აღტაცებით აივად ერთობის სამსახურის მძიმე ტვირთი, ვეღარ უძლებს მას და მარცხდება. იგი მარცხდება თავის გატაცებებში, ოცნებებში და, რაც მისთვის საზედისწერო აღმოჩნდა, განდევნილ და განკიცხულ რჩება თავისი კლასის მიერ. გაჯავრებულზე მდგომს, რევოლუციის თანამებრძოლს, ეანდარმის ნაცოლასა და რევოლუციონერი გურგენიძის მომავალი შვილის დედას, ყველა გაცალა, ყველამ ზურგი შეაქცია. „ოდით მარტოდ-მარტო დარჩა“ — ასე მოავრდება რომანი ხელნაწერში. როგორც ჩანს, ავტორი ვერ დაეკმაყოფილა ასეთმა დასასრულმა. მას ბევრი უფიქრია ნაწარმოების დასრულების შემდეგ. უთუოდ მრავალი შესაძლებელი ვარიანტი ესახებოდა. ქეთო მარტოდმარტო დარჩა, მაგრამ რა ბედი შეიძლება სწეოდა მას? მწერალს უფრო ნათლად უნდა გადმოეცა თავისი დამოკიდებულება ქეთოსადმი, ორჯერად დამოკიდებულება ერთმანეთს. მას ან უნდა შეთებრა ამ სუსტი, ყველასაგან მიტოვებული ქალისათვის ძალა, რომელიც მას გადაარჩენდა, გადაარჩენდა მის მომავალ შვილს და თუ თვითონ ვერ შესძლო რევოლუციის სამსახური, შვილს აღზრდიდა რევოლუციური სულისკეთებით და გადასახლებიდან დაბრუნებულ გურგენიძეს დაახვედრებდა ღირსეულ შემკვიდრეს, ან უნდა ფიზიკურადაც დაეშინებინა იგივე დამისი შვილი. მწერალმა ეს უკანასკნელი ვარიანტი აირჩია. იგი უფრო ლოგიკურად ჩანს თვით ქეთოს ბუნებისათვის, მისი კლასის ბუნებისათვის.

იდეის გამაფრების თვალსაზრისით დიდოცვლილება განუცდია დასასრულის ერთ-ერთ ფრაზას — „ქეთოს უცხო კაცის შვილი აღარ უნდა“. თავდაპირველად მწერალმა დაწერა „ქეთოს შვილი აღარ უნდა“. მერე გაიზარა, რომ მას

1 მ. ჭავჭავაძის, „როგორც ვეუშობი“, ტურნალი „მნათობი“, 1933 წ. № 10.

1 საინტერესოა ქეთოსა და მართას პარტიკულების აღწერილობა — დაპირისპირება. ორივე ლამაზია, მაგრამ ლამაზი თავისებურად, ერთი ნატყფია, მეორე კი ჭანსალი, სისხლსავე თაობები ქმნიან ამ განსხვავებასაც — მიუთითებს ავტორი.

არ უნდა სწორედ ზურაბის შვილი და ბოლოს ზურაბის აღვილას ჩაწერა „უცხო კაცი“. ამით მწერალმა საბოლოოდ გახაზა ქეთოს უცხოობა, შეუთავსებლობა რეალუციონერებთან. აღსანიშნავია, რომ ეს შესწორებანი გავითვალისწინებდა მ. ჭავჭავაძის მიერ ექვრნალ „მნათობის“ უკვე დაბეჭდილ ფურცლებზე (ამ რომანის რამდენიმე დაბეჭდილი ფურცელი მწერლის კორექტურით ინახება მის არქივში).

ასეთმა დასასრულმა, ბუნებრივია, კარგად გააშუქა მწერლის იდეა, დააკმაყოფილა მკითხველი და პირველ რიგში თვითონ ავტორიც. დასასრულზე საგულდაგულო მუშაობა, მისი შეცვლა-შესწორება აღინიშნება მწერლის სხვა ნაწარმოებებშიც. საგულისხმოა ის ფაქტიც, რომ არსებობს რაღაც კავშირი მ. ჭავჭავაძის ნაწარმოებების სათაურსა და მის დასასრულს შორის. სათაურის შეცვლა ხშირად იწვევს დასასრულის შეცვლასაც და, პირიქით.

თუ თვალს გადავავლებთ მ. ჭავჭავაძის ლიტერატურულ შემოქმედებას, აღვილად შევნიშნავთ იმ დაუღალავ შემოქმედებით ძიებას და შრომას თვითგამოთქმისა თუ თვითგამოტყვისათვის, რაც ყველა ქვეყნარტის ხელოვანის ხედვია. მწერლის შემოქმედებაში ცოტა როდია ისეთი შემთხვევა, როდესაც იგი უკვე დასრულებულ, მზა ნაწარმოების საფუძველზე ქმნის ახალს, უფრო სრულყოფილს. ეს ხდება მაშინ, როცა მისი ჩანაფიქრი სათანადო გამოხატულების ვერ პოულობს და აწევალს მწერალს. განსაკუთრებით ეს ითქმის მის პატარა-პატარა მოთხრობებზე, რომლებიც მას შემოქმედების ადრეულ პერიოდში დაუწერია. ამ დროს, როგორც ცნობილია, იგი ეწეოდა ნაყოფიერ პუბლიცისტურ მუშაობას, ჩართული იყო საზოგადოებრივი ცხოვრების ფერხულში და მის მწერლურ შრომას ძალუწევდა სიჭიჭის დიდი აზის (იგულისხმება მ. ა-თ ხელმოწერილი მოთხრობები, რომლებიც მწერალმა თავისი თხზულებების ოთხტომეულში არ შეიტანა) 1903 წ. შემდეგ, ე. ი. მისი შემდეგ რაიმე მისმა „ჩანაწერმა“ დიდი ხნითაა ამტკნო მკითხველ საზოგადოებას ახალი, ქვეყნარტის მწერლის დაბადება, მთელი ოცი წლის მანძილზე თითქმის მიწუშდა მწერალი და მხოლოდ 1923 წელს დაიწყო საოცრად ნაყოფიერი ლიტერატურული მოღვაწეობა. იმ საოცარი ნაყოფიერების ასსნა სწორედ იმით ხერხდება, რომ მ. ჭავჭავაძის ხელდაკრებილი კი არ მყდარა როგორც მწერალი, არამედ, როგორც თვითონ იტყვოდა, „აუზში წყალს აგროვებდა“, ე. ი. აგროვებდა თემებს თავისი მომავალი ნაწარმოებისათვის, აკვირდებოდა ცხოვრებას და სამწერლო შრომისათვის მოუღებელი მაინც ახერხებდა დაეწერა თავისი ნაფიქრი, დაბეჭდოდა იგი. მაგრამ

ამ პერიოდის თითქმის ვერცერთმა ნაწარმოებმა ვერ მოჰგვარა ავტორს ის დრამა, რომელიც შემოქმედებითი თვითგამოტყვისა და თვითგამოთქმის შიშით შექმნილი იყო. მისივე სიტყვებით რომ ვთქვათ, ავტორისთვის „გულდრისი სიხარული ავტანობინა მას“. ამ მოთხრობების მნიშვნელობა იმაშია, რომ ისინი შემდეგ გამოადგნენ მწერალს როგორც ბიჭვი, სტიმული უკეთესი ნაწარმოების შესაქმნელად ან ნაწარმოების რომელიმე სახის მხატვრული სრულყოფისათვის. გავიხსენოთ მ. ჭავჭავაძის პატარა მოთხრობა „მუხრანის მამიებელი“, რომელიც პირველად 1924 წ. დაბეჭდა ექვრნალ „დროშაში“. მოთხრობის შინაარსი ასეთია: ცოლ-ქმარი გადაწყვეტენ მოკლან მათი ოჯახის ყოფილი მეგობარი, შემდგომში თითქმის მათი გამაგრებული, მათი ფულგზის გამაგრებელი. მოკლას კისრულობის ცოლი, „მაიკოს უნდოდა ფედილითა გავწია და მოეკლა ქაბახოსო ღართიშვილის (მისი ქმრის) ოლოფერნი ლევან ნარინიშვილი.“ 2 ბოლოს საქმე იმით თავდება, რომ მაიკო საყვარელად უხდება ლევანს და ატყუებს ქმარს, რომელიც მოუთმუნად ელის ლევანის სიკვდილს. ხანჯალს, რომლითაც მაიკოს უნდოდა მოეკლა ლევანი, აწერია: ზოგჯერ თურმე ხანჯალი სიყვარულის ხიდი ყოფილა. მაიკომ თავისი გადაწყვეტილება შეცვალა მას შემდეგ, რაც ლევანმა თვალები აუხილა მას, დაანახა მისი ქმრის უმსავენო ღალატია.

ამ მოთხრობის სიუჟეტი საკმაოდ ბანალურია, მაგრამ მწერლის მიერ გამოყენებული შესანიშნავი სახე — იდითი, აძლევს მას მომხიბლავებას. მწერალი ამ სახეს კვლავ უბრუნდება „ქალის ტვირთში“. თუ დავაკვირდებით ამ რომანის მთავარ გმირს ქეთვან აბატელს, შევამჩნევთ, რომ მწერალმა იგი განაწილბარა მაიკოსთან, ამ უკანასკნელის ყველა სისუსტე გაღმრულოცა ქეთოს და, თუმცა ქეთო ბევრად მაღლა დგას თავის წინამორბედზე, მათი მსგავსება მაინც ნათელია. გარდა იმისა, რომ ორივე იდითობა იყისრა (სხვადასხვა სიტუაციაში) და ვერცერთმა ვერ შესძლო გაეწია ეს მძიმე უღრე, მათ ბედში სხვაიც არის საერთო. როგორც ერთი, ისე მეორეც მოულოდნელად გმებლობს ქმრის ღალატს და ორივე თითქმის ერთნაირად გამოხატავს შეღახულ ქალურ თავშოყვარებას.

ბუნებრივად ახადება კითხვა, ვინ არის იდითი, რომლის სახეზეც ასე დაინტერესა მწერალი? უპირველეს ყოვლისა, უნდა ითქვას, რომ

1 1909 წ. ექვრნალ „ქართული ერი“ დაბეჭდა მ. ჭავჭავაძის მოთხრობა „ხავერდის კაბა“, რომელიც ეფიქრობთ საფუძვლად დიდო „ოქროს ტილის“.

2 მ. ჭავჭავაძის, თხზ., ტ. 11, თბილისი, 1958, გვ. 137.

1 „ფინკანი“, „ცხრა ქალწული“.

ეს არ არის ივდიით გუცკოვის „უბრელ აკოს-ტადან“,¹ როგორც ეს 1958 წ. გამოცემულ მ. ჯავახიშვილის მოთხრობების წინასიტყვაობაშია აღნიშნული (ქეთევანმა გადმოწვია „ივდიოის მძიმე ზეგარი გაეზარებინა, რაჟი აკოსტად ზურაბ გურგენიძე მიიჩნია“), არამედ ბიბლიო-რეზერვუარის გვირაქ ქალაი, რომელმაც საოცარი მამაცობა გამოიჩინა მისი მშობლიური ქალაქისათვის შეტად საბიფათო მომენტში, რიცა მას ასობრელები შემოესიონ. იგი შეიპარა მტრის ბანაკში, თავისი სილამაზით მოხიბლა ასირიელთა მხედართმთავარი ოლოფერნი, ჩამოაქცია მისი ყურადღება ბრძოლის ველს და განმარტოვდა რა მასთან, მისივე საკუთარი მახვილით მოჰკვეთა თავი. გამარჯვებული, ოლოფერნის მოკვეთილი თავით დაბრუნდა იგი მშობლიურ ქალაქში, საიდანაც დამფრთხალი გარბოდა მტრის ლაშქარი. ლეგენდა მასფრად ხატავს ივდიოის ახალგაზრდა გმირულ სახეს. ამ ლეგენდას შემდეგ არავითხედ ივნიებდნენ ქალის გმირობისა და პატრიოტული აღმადრენის სადღედე-ლად. მან მრავალი შესანიშნავი სურათი შთა-გონა აღორძინების ხანის უდედეს მხატვრებს. როგორც ჩანს, ლეგენდას დიდი შთაბეჭდილება მოუხდენია მ. ჯავახიშვილზედაც. შესალოა ეს შთაბეჭდილება უფრო გააძლიერა ივდიოის რო-მელზე სურათმა, დიდი ოსტატის მიერ დაწერი-ლმა, ენიადან „ქალის ტვირთში“ გეხედება ივდიოის სურათის აღწერლობა და ამ სურათით აღტაცება.² სურათს ავშაროვი ყიდულობს თავის საცოლისათვის. მწერალი პორტრეტულ მხგავსებასაც კი ნახულობს ქეთოსა და ივდიოს შორის. ქეთო აღტაცებას ვერ მალავს სურათის შეტენის გამო. მან ხომ შეგნებულად დაიდგა ივდიოის უდელო, გაჰყვა ცოლად ქანდარმ ავ-შაროვს, რათა მტრის ბანაკდან გაეწია სამ-სახური ერთობისათვის. მაგრამ ქეთომ ვერ შეს-ალო ივდიოთა. დამარტებულია და გან-რისხებულმა დაფხრიწა ივდიოის სურათი. ეს ლეგენდა შესანიშნავად გამოიყენა გ. ფლობერმა თავის „სალამბოში“. მ. ჯავახიშვილი აღტაცებული იყო „სალამბოთი“. იგი ოცნებო-ბა დაუწერა ქართული „სალამბო“ მთელთა

ყოფაცხოვრებიდან.¹ საფიქრებელია, რომ იგი კელვად დაუბრუნდებოდა ამ მხედრულ გმირ ქალს და შექმნიდა სახეს ჰერმეზის (Hermes) სას, სამშობლოსათვის თავგანწირული ქალისას.

ახლა შევედგებით „ქალის ტვირთის“ ხელ-ნაწერზე დაკვირვებას იმ თანმიმდევრობით, როგორთაც ავტორი მუშაობდა მისზე. პირვე-ლი დიდი სიძნელე ეს არის ნაწარმოების დასა-წყისი. დასაწყისის მწერლები უწოდებენ სურ-ნელს, რომელიც გასდევს მთელ ნაწარმოებს, გა-მერტონს, რომელიც ტონალობას აძლევს მას. „დასაწყისი მთელ ნაწარმოებს აძლევს რიტმს, კოლორიტს, სტილს. უნდილად დაწყებული ამ-ბავი, უნდილადვე წავა“, — წერს თავის წე-რილში „როგორ ვმუშაობ“ მ. ჯავახიშვილი. „ქა-ლის ტვირთის“ დასაწყისში შესანიშნავადა აქვს მიგნებული მწერალს ანაზად ამოვარდნილი ქარი, რომელიც აძლევს ქეთევან ახატნელის პაწია ოთახის მუდროებებს და აფორიაქებს მას, სტაეებს ქალაღის ფურცელს, რომელზედაც მისთვის გავუგებარი მარსისტული ტერმინები ჰქონდა ამოწერილი, უმწოდ გამოვირილი ხელი ამ ქალაღის დასაქვად, ყოველივე ეს ქმნის მეტად დინამიურ, ცოცხალ რიტმს ნაწარმოებ-ში და ამასთანავე გადაკერით, სიმბოლურად მი-უთითებს ნაწარმოების დღეაზრზედაც.

როგორც მწერლის ქალიშვილმა ქეთევან ჯავახიშვილმა გადმოგვცა, მწერალი წინასწარ იწერდა უბის წიგნაკში ნაწარმოების თემას, იდეას, ჩამოწერდა მოქმედ პირებს. შემდეგ ამ ჩამოწერილ პირთაგან საკიროების მიხედვით ზოგს გამოთიყვნებდა, ზოგს კიდევ უარყოფდა. საგულისხმოა, რომ მწერალი ხშირად მოქმედ პირს მიუწერდა ხოლმე სახელს და გვარს პოტოტირისას, ამ მხრივ საუფრადღებოა „არსენა მარაბდელის“ მოქმედ გმირთა საა, რომელიც მწერალს აღნიშნული წესის მიხე-დვით ჩამოუწერია. ცხადია, „ქალის ტვირთის“ ექნებოდა ასეთი გეგმა — ჩანაწერები, ყოველ შემთხვევაში, რომ მწერალმა ნამ-დვილად შეამცირა ან შესცვალა ამ გეგ-მიდან ზოგიერთი მოქმედი პირი, ეს ნათ-ლად ჩანს ხელნაწერიდან. ქალაღის ფურ-ცელი, რომელიც ნაწარმოების დასაწყის-ში ქარმა მოსტაცა ქეთოს, პირველი ჩანაღუ-რის მიხედვით იყო დის წერილი, რომელიც მან მიიღო პეტერბურგიდან. ე. ი. მწერალს გან-ზრახული ჰქონდა რომანში გამოეყენა ქეთოს და, რომელიც სწავლობდა პეტერბურგში და ოჯახურ გარემოს მოცილებული აღბათ რევო-ლუციურ მოძრაობაში. უფრო ღრმად იქნებოდა

¹ მ. ჯავახიშვილი, მოთხრობები, თბილისი, 1957, გვ. XXXIII.

² ლენინგრადის სახელმწიფო უნივერსიტეში გა-მოთენილია აღორძინების ხანის გენეციელი მხატვრის ქორჯონეს შესანიშნავი სურათი „ივ-დიოთი“. ქალი ფეხითაა შემდგარი ოლოფერნის მოკვეთილ თავზე. მ. ჯავახიშვილი სხვა სურ-ათს აღწერს, ივდიოს ცალ ხელში სისხლიანი მახვილი, ხოლო მეორეში ოლოფერნის მოკ-ვეთილი თავი უჭირავს.

¹ დ. კასრაძე, ლიტერატურული პორტრეტ-ბი, თბილისი, 1963, გვ. 175.

² შ. რადიანი, „თანამედროვენი“, თბილისი, 1959, გვ. 90.

ჩაფლული და ჩახედული, ვიდრე მისი რომან-ტიულად გაიწყობილი და. მწერალს თავდაპირველად, შესაძლოა, ამ ორი დის დაბირისპირებაც სურდა, მაგრამ შემდეგ გადაიფიქრა და მის ნაცვლად მართა წამოსწია წინა პლანზე. ამით მან ნათლად დაგვანახა კლასობრივი განსხვავებულობა და მისი გადამწყვეტი როლი რევოლუციური მოძრაობაში. ეს აღვლიდა ასე იკითხებოდა: „ქეთო საწერ მაგიდას მიუჯდა. უფროსი დის წერილი, რომელიც პეტერბურგიდან მიიღო, წელან ქარმა მოსტაცა“. შემდეგ ეს მეორე წინადადება მთლიანად წაშლილია და მის ნაცვლად ჩაწერილია „ბელტოვის წიგნი გადმოურცა“. ბელტოვი, როგორც ცნობილია, არის გამოჩენილი რუსი მარქსისტი, რუსეთში პირველი მარქსისტული ჯგუფის დამაარსებლის, გიორგი პლესანოვის ფსევდონიმი. მისმა შესანიშნავმა შრომებმა — „სოციალიზმი და პოლიტიკური ბრძოლა“, „ჩვენი უთანხმოებანი“, „ისტორიანზე მონისტური შეხედულებანი საკითხისათვის“ — უდაღესი როლი ითამაშეს მუშათა მოძრაობის ისტორიაში, მარქსიზმის განვითარებასა და გავრცელებაში. ცხადია, მწერალი, რომელიც 1901—1905 წლების ისტორიულ მოვლენებზე აპირებდა წერის, ე. ი. პერიოდზე, როდესაც საქართველოში ისინი იყო ყალიბდებოდა მარქსისტული ჯგუფება, იწყებდა გაერეულობას მარქსისტული იდეები, მზადდებოდა რევოლუცია, პლესანოვის შრომებს გვერდს ვერ აუვლიდა. ეს დასახელება მისი წიგნისა შემთხვევითი არ არის. ავტორს მაინც, რომ ერთობის ყველა მსახურმა, ყველა ქვეშაობამ რევოლუციონერმა თავისი მარქსისტული ნათლობა ლენინის ნაშრომებთან ერთად, პლესანოვის ამ პერიოდის წიგნებითაც უნდა მიიღოს. თვითონ მწერალს ისინი უმკველად შეესწავლია და შემდეგ სათანადოდ გამოუყენებია კიდევაც თავის აღნიშნულ ნაწარმოებში. შემდგომში „ქალის ტეიბათს“ პირველად გამოცემაში წამოლია ბელტოვი და მის ნაცვლად ჩაწერილია „რომელიც ფილოსოფიური წიგნი“. მწერალმა, უთუოდ რაიმე მოსახრებით, აღარ ჩასთვალა საჭიროდ ამ წიგნს ავტორზე მითითება და რომ ზელნაფერი არა, დეპარტებოდა ეს მტკად საინტერესო წყარო. აქ არ შეიძლება არ ვაგვახსენდეს ე. პეშინგოვის ცნობილი გამოთქმა: „რომანი აისბერგისა ჰავს, ოთხმოცდაათი პროცენტი წყლის ქვეშა დაფარული და მხოლოდ ათი პროცენტი ამოწვდილი წყლის ზედაპირზე“. ე. ი. უმარავი მასალა უმარავი წყარო, რომელთაც მწერალი იყენებს რომანისათვის, ზნობად თითქმის უკვალოდ იყარება, მაგრამ ამ მასალის გარეშე გაკვირდებოდა ნაწარმოების მთლიანი იდეური ღონის მიღწევა.

მწერალს თავისი ადრინდელი ჩანაფიქრი სხვა აღვლილსაც შეუტყვლია. ქეთო აბატნელის

ბინაზე იმალება რევოლუციონერი გურგენიძე. მის ჯვალს მოჰყვა და ქეთოს სწავლუბა უდავად ენა ჟანდარმათა ჯგუფმა, ღრმელად ჩაქრულა ზრდა ქანდარში, სანდრო კლიმიაშვილი ხელმძღვანელობს. თავდაპირველად სანდრო ქეთოს შორეულ ნათესავად ყავდა ნაგარაუდები მწერალს და სწორედ ამით უნდოდა აეხსნა ის ფაქტი, რომ ამ უკანასკნელმა უღალატა თავის სამსახურებათა მოვალეობას, არ გასცა, დაამალა პირისპირ შეგნებულად გურგენიძე და ამით აშკარა უსიამოვნებას, თუ მეტს არა, გადაარჩინა აბატნელების ოჯახი. ზელნაფერში კეთილუბანობა:

„კიბის ბაქანზე სრულ სამხედრო ფორმაში გამოწყობილი ქეთოს შორეული ნათესავი სანდრო კლიმიაშვილი იდგა“. შემდეგ მწერალმა კლიმიაშვილი უბრალოდ ქეთოს ნაცნობად, მის თავდასისმცემლად გამოიყვანა და მის აღნიშნულ საქციელს ანგარება დაუდო სარჩულად, და არა ნათესაური, სადღაც მაინც კეთილშობილური გრძნობა. ამ პატარა დეტალის შეცვლა ნათლად გამოკვეთა აბატნელები ქანდარმის სახე, დაგვანახა მისი ბუნება.

აღნიშნული შესწორებანი მწერალს გაუყვებია ნაწარმოების შენაარსისა და შესაბამისად იდგის დახვეწისათვის. საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ შ. ჯავახიშვილის ყოველი შესწორება, ისეთიც კი, რომელიც ერთი შეხედვით შეიძლება სუფთა სტილისტურად მოგვეჩვენოს, ზნობად კეთდება სწორედ ნაწარმოების იდეის სამსახურისათვის.

მწერალს დიდი შემოაბას აწარმოებს მოქმედი გმირების ხასიათების გახსენსათვის. იგი მიიწრაფვის აქითივე, რომ ყოველი, თვით უმცირესი დეტალიც კი გმირის პორტრეტისა ან მისი მეტყველებისა გვახლოვებდეს გმირის ბუნებას. ზელნაფერი ამ მხრივაც იძლევა საინტერესო მასალას. ჩვენ საშუალება გვეძლევა გავეცნოთ იმ სიტყვიერ მარაგს, საიდანაც ერთგვარი უყოშანის შემდეგ უშველად სწორსა და იდეურად გამართლებულ არჩევანს აკეთებდა მწერალი, მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითი. 1) ერთობის სამსახურმა სულ უფრო და უფრო გაიტაცა ქეთევან აბატნელი. მით უმეტეს რომ იგი ერთგვარ წარმატებასაც აღწევს ამ შემოაბაში. „ქეთევან აბატნელი ერთობის ტამარში შედოდა და სულ და გულს იცვლიდა“. მწერალმა აქვე შეამჩნია, რომ სელისა და გულის გამოცვლა ქეთევან აბატნელის ბუნებისათვის ძალიან ძნელი იყო. მისი ცვლილება უფრო ზეარულად, ზედაპირული უნდა ყოფილიყო და იქვე იპოვება უფრო სწორი დახასიათება აღნიშნული ფაქტისა: „ქეთევან აბატნელი კანის ფერს იცვლიდა“. ამ შესწორების შემდეგ მკითხველი უკვე თავიდანვე გრძნობს, რომ ამ ქალიშვილის ბედი გადამწყვეტილია, იგი უნდა დაეცეს

დამარცხდეს. მწერალი ვერ უღალატებს ცხოვრების სიმატოლეს.

2) უნტერ-ოფიცერი, რომელიც გერგენიძის კვალს ეძებს, ასე მიმართავს დარაჯს: „ამ საბღმწი ტერორისტი დიმიტო, შენ კი არხინად გძინავს“. შემდეგ „ტერორისტის“ ნაცვლად ჩაწერილია „ბუნტოგმაცია“. უნტერ-ოფიცერის ფარგონში მეტად სასურველი კოლონატი და დასრულებული, დასამხსოვრებელი სახე შექმნა.

დიდი მუშაობაა ჩატარებული ნაწარმოების გამოათა სახელების შეარჩევანზედაც. მწერლისათვის სულ ერთი არაა, მაგალითად, ის თუ ანდრო ახატნელის ძმისშვილს, წერა-კითხვის გაზავრცელებული საზოგადოების აქტიურ წევრს, ავთანდილი ერქმევა, ფრიდონი თუ დიმიტრი. ამ სამი სახელიდან რომლებიც გვხვდება ხელნაწერში, მწერალი ირჩევს დიმიტრის. ამით დაცულია ისტორიულ პირებთან პარალელების გავლების პრინციპი, რაც ამ ნაწარმოებისათვის დამახასიათებელია. დიმიტრის ისტორიული ორეულია დიმიტრი უიფიანი. ეს პარალელები გახაზავენ ისტორიული ფონის, ეპოქის როლს პიროვნების ჩამოყალიბებაში.

ხელნაწერში კარგად ჩანს ის საგულდაგულო მუშაობა, რასაც მ. ჭავჭავაძე ეწეოდა ენის მიმართ იჩენდა. „მისთვის ხომ ქართული იყო წყალო, პატი, მზე და სიცოცხლე. ქართულით სუნთქავდა და ქართულისათვის იბრძოდა ხმალი-მოთლებული! მწერალი შონდომებით ჩარბავს ენას, ასწორებს აჭაღვ გამარულ ბარბაროზებზე, აზუსტებს სინტაქსს. მაგ. აქურული — გასწორებულია — სახიანთ. ბარბაროზებთან ბრძოლაში გვხვდება ასეთი უკიდურესობაც: საყოველთაოდ აღიარებულ „მარსელიოზას“ მწერალს შლის და ასწორებს „მარსელურით“, რაც მართლა ქართულია, მაგრამ ყურს ეწოთირება. ეს ფაქტი კიდევ ერთხელ მეტყველებს მის „გამაფრთხილ პატრიოტულ შეგნებაზე“.

ხელნაწერი კიდევ ერთ მეტად საინტერესო მომენტზე მიუთითებს. მწერალი აზროვნებს, ფიქრობს და იქვე ახდენს ამ ნააზრავის ფიქსირებას ჭაღალზე, მაგრამ ზოგჯერ აზროვნება წინ უსწრებს ამის ლოგიკურ თანმიმდევრობას და მწერალს რომ არ დაეიწყუდეს იგი, მიაწერს ხელნაწერის არშიაზე. მაგ. ხელნაწერის 222 გვერდის არშიაზე გვხვდება მინაწერი: „კარაყუ-

ლის, კარაყელის გარეკტი, პალანტიჩი მჭრთა. ივლითის სურათი უყიდა“. შემდეგ მწერალი აგრძელებს წერას და 229 გვერდზე „მარტო მართლაც ყიდულობს ქეთოსათვის ივლითის სურათს, პალანტინსა და სიასმურის ქუდს. მათზე გვერდზე ვხედავთ ასეთ მინაწერს: — ქეთო ივლითის სურათი დაკუწა. ეს აზრი თავის გამომხატულებას პოეზიას 435—ე და 460—ე გვერდებზე. „ივლითის სურათში ქეთო შეაწუხა, უნდოდა დაეკუწა. დედამ ჩამოიღო და გარეთ გაიტანა“. და შემდეგ „ივლითის სურათი შემატაჩინა დედამ და დაფხირისა“. გარდა იმისა, რომ ეს ფაქტი თავისთავად საინტერესოა, როგორც მწერლის აზროვნების თანმიმდევრობის მიჩვენებელი, იგი ამ ხელნაწერის პირველადობაზედაც მიუთითებს. ამ ხელნაწერის პირველადობისა და ერთადერთობის აღიარება კი განსაზღვრავს მ. ჭავჭავაძის შემოქმედებითი პროცესის ხასიათს.

ხელნაწერი როგორც ზევითაც აღვნიშნეთ, ნაყლებად ნასწორებია. აქ გვხვდება მიყოლებით აბსოლუტურად სეფთა გვერდები, რომლებიც მწერალს, როგორც იტყვიან, დაუწერია „ერთი ამოსუნთქვით“.

ამ რომანის პირველი თავი მწერალს დაუბეჭდავს 1936 წლის „მნათობის“ პირველ ნომერში, ე. ი. ჭერ კიდევ მაშინ, სანამ ნაწარმოებს მთლიანად დაასრულებდა. მ. ჭავჭავაძე, ეტყობა, დასაბეჭდად გადასაცემ ტექსტს კიდევ ერთხელ ასწორებდა, უკეთებდა კორექტურას. სწორად „მნათობში“ დასაბეჭდად წარდგენილ ხელნაწერში წაუშლია მას ბელტოვის წიგნზე მითითება, შეუცვლია ნაწარმოების დასასრული. ამიტომაცაა, რომ, თუმცა აღნიშნული ხელნაწერი ერთადერთია, მაინც მასსა და დაბეჭდილ რომანს შორის იგრძნობა განსხვავება, ივარაუდება მესამე შეადგენი ტექსტის არსებობა. რომანი იბეჭდებოდა მთელი წლის განმავლობაში, ზოლო იმავე ეტრნალის 1937 წლის მეოთხე ნომერში იგი გამოცხადებულა მ. ჭავჭავაძის იდეურ მარცხად. ამ განცხადების უსამართლობა ისტორიამ დაადასტურა.

ასეთია „ქალის ტვირთის“ შემოქმედებითი ისტორიის ზოგიერთი საკითხი ხელნაწერისა და პირველი გამოცემის მიხედვით. ეს ისტორია უფრო ზუსტი და ყოველმხრივი იქნება, და მწერლის შემოქმედებითი თავისებურების ფართო განზოგადების საშუალებას მოგვცემს, როცა ხელმისაწვდომი შეიქმნება მწერლის უბის წიგნაკები და გვემა-ჩანაწერები, რომლებიც აღნიშნულ რომანს შეეხება.

¹ გ. შატერვაშვილი, „ჩემი პირველი მსაჯულები“ გაზ. „კომუნისტი“, 1962 წ. 19 იანვარი.

მიხეილ კეკელიძე

ქება და ღირება ქართული ენისა

დიდი, ფასდაუდებელი შრომა გასწიეს ჩვენმა მეცნიერებმა. ოცი წლის წინათ დაწყებული საქმიანობა ქართულ სიტყვათა ძიებისა, შეგროვებისა და თითოეული მათგანის განმარტებისა წარმატებით დამთავრდა. რვა ვეებერთელა ტომი „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონისა“ უკვდავი ძეგლია ყველა იმათთვის, ვინც შრომა, ძალღონე, ცოდნა, უნარი არ დიშურა უძველესი და უმდიდრესი ქართული ენის ბრწყინვალეობის წარმოსაჩენად.¹ ვიცოდით, ვგრძნობდით, რომ ზღაპრული განძი მოგვეპოვებოდა, რომ ხელიხელ საგოგმანები მარგალიტები მწერლობაში, ჩვენს მშობელ ხალხში იყო გაფანტული, რომ თითოეულ სიტყვას თავისი წარუშლელი

სურნელება ჰქონდა და აქვს. მაგრამ ახლა, როცა ბევრი, ძალიან ბევრი სიტყვა და იდიომატური გამოთქმა ერთად თავმოყრილი, სათუთად მოვლილი, თაუთავის ადგილას დაბრძანებული და განმარტებული ვნახეთ, სიხარულით აღვივსეთ, რადგან ამ სიმდიდრის მქონე ერს ყველგან შეუძლია თამამად იყოს, მსოფლიოს ყველა კულტურულ ხალხს გვერდში ამაყად ამოუდგეს.

მოქნილი და ელვარეა ჩვენი ენა, დამყოლია ის მცოდნეთა ხელში, ამ ენით ყოველნაირი აზრის გამოთქმა შეიძლება, რა რთულიც და დახლართულიც არ უნდა იყოს ის, ხელოვნებისა და მეცნიერების რა სფეროსაც არ უნდა ეხებოდეს იგი. უმდიდრესი ლიტერატურაა შექმნილი ჩვენს დედაენაზე, შარავანდედით მოსილი გახადეს ჩვენი მწერლობა ქართული სიტყვის დიდოსტატებმა: იაკობ ცურტაველმა (და მერე რა დროიდან? ათას ხუთასი წლის წინათ!), იოანე საბანის ძემ, გიორგი მერჩულემ, გენიოსმა შოთამ, სარგის თმოგველმა, სულხან-საბა ორბელიანმა, ქართლის ჭირის დამტირებელმა დავით გურამიშვილმა, გრიგოლ ორბელიანმა, ნიკოლოზ ბარათაშვილმა, დიდმა ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ, იაკობ გოგებაშვილმა და კიდევ მრავალმა სხვამ, რომლებიც ჩვენი ქვეყნისა და ხალხის სიყვარულით სანთელივით იწვოდნენ შორეულ წარსულშიც და უფრო ახლო ხანებშიც.

ქართული ენის, ქართული სიტყვის ძალასა და სიდიადეს კარგად გრძნობდნენ ჩვენი წინაპრები, აფასებდნენ და უსაზღვროდ უყვარდათ იგი. სანიმუშოდ X საუკუნის მოღვაწის იოანე-ზო-

1 ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის I ტომი გამოვიდა 1950 წელს (რედაქტორი პროფ. არნ. ჩიქობავა), II ტ. 1951 წ. (რედაქტორი პროფ. გ. წერეთელი), III ტ. 1953 წ. (რედაქტორი პროფ. ვ. თოფჩიძე), IV ტ. 1953 წ. (რედაქტორები: პროფ. არნ. ჩიქობავა და მიხ. ჭაბუკაშვილი), V ტ. 1958 წ. (რედაქტორები: დოც. სიმ. ვასილკო და ოტ. კახაძე), VI ტ. 1960 წ. (რედაქტორები: პროფ. თ. შარაძენიძე და მ. მესხიშვილი), VII ტ. 1962 წ. (რედაქტორები: პროფ. ქეთ. ლომთათიძე, დოც. სტ. მენთეშაშვილი და პოლ. გაჩეჩილაძე), VIII ტ. 1964 წ. (რედაქტორები: დოც. ივ. გივინეიშვილი და ბიძ. ფიჭხუა). არნ. ჩიქობავას საერთო რედაქციით.

ლექსიკონში შესულია 113000-მდე სიტყვა და 15000-მდე იდიომატური გამოთქმა. I ტომის წინასიტყვაობაში აღნიშნულია, რომ განმარტებითი ლექსიკონის კომისიის განკარგულებაში იყო სიტყვანი, შედგენილი ენის ინსტიტუტის ლექსიკოლოგიის განყოფილების მიერ 1936-1941 წლებში, როცა ლექსიკოლოგიის განყოფილებას ხელმძღვანელობდა პროფ. ვ. თოფჩიძე.

სიმე საბაწმადელის ღაღადისის გახსენებაც კმარა. მართო სათაური რად ღირს!

„ქებად და დიდებად ქართულისა ენი-საჲ!..“

ერთხელ კიდევ გავიხსენოთ ათასი წლის წინათ თქმული სიტყვები: „დამარ-ხულ არს ენა ქართული დღემდე მეო-რედ მოსვლისა მესიისა საწამებელად... რათა ყოველსა ენასა ღმერთმან ამხი-ლოს ამით ენითა. ყოველი საიდუმლო ამას ენასა შინა დამარხულ არს. და ესე ენა შემკული და კურთხეული სახელითა უფლისაჲთა მდბალი და დაწუნე-ბული მოელის დღესა მას მეორედ მოს-ლვასა უფლისასა“.

ჩამოაშორეთ რელიგიური გარსი ამ ქებათა-ქებებს და ხელთ დაგრჩებათ ხო-ტბა და დიდება ჩვენი ენისა, რომელიც ყველაფრით „შემკული და კურთხეუ-ლია“.

საჭიროდ არ მიგვაჩნია ქართველ და უცხოელ მწერალთა და მეცნიერთა გა-მონათქვამებით დავამშვენოთ ეს წერი-ლი. ქართული ენის ღირსება დღეს მთელ მსოფლიოშია აღიარებული და დაფასებული. ამაზე მკაფიოდ მეტყვე-ლებს ის ფაქტიც, რომ ევროპისა და ამერიკის მრავალ უნივერსიტეტში ბევ-რი უცხოელი მეცნიერი და მწერალი სი-ყვარულითა და გატაცებით სწავლობს ქართულ ენას, რომელზედაც შექმნილი და შემონახულია უძვირფასესი ორიგი-ნალური და თარგმნილი ლიტერატურა.

ჩვენი ენა საუკუნეთა მანძილზე ვი-თარდებოდა, უდიდესი წინსვლა ახალმა სალიტერატურო ქართულმა ენამ XIX საუკუნეში განიცადა, ხოლო XX საუ-კუნეში, განსაკუთრებით, ჩვენს დროს ეს წინსვლა-გამდიდრება, დახვეწა და გაფაჩივება პირდაპირ წარმოუდგენე-ლი სისწრაფით მიმდინარეობს.

ამასთან ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ახალი სალიტერატურო ქართული ენის — ილიას, აკაკის, ვაჟას ენის მომ-ხმარებელთა წრეც და გავრცელების არეც სულ უფროდაუფრო იზრდება და ფართოვდება.

ბუნებრივია, ასეთი ვითარება დროს წესრიგში აყენებდა ვრცელ, მრავალ-ენის განმარტებითი ლექსიკონის და-მუშავება-გამოცემის საჭიროებას, მით უმეტეს, რომ ამ მხრივ ჩვენს ხალხს შე-სანიშნავი ტრადიცია ჰქონდა.

სიტყვის ქირისუფლის სულხან-საბა ორბელიანის (1658-1725) „ქართუ-ლი ლექსიკონი“ უდიდესი საუნჯეა ჩვენი ენისა. ამ წიგნმა ბევრი სი-ტყუა გადაარჩინა დაკარგვა-დაღუპ-ვას, ბევრი მათგანის ხელმეორედ დაბადება, მკვდრეთით აღდგენაც ჩვენს თვალწინ მოხდა. მაგრამ ს. ორბელიანის ლექსიკონი, როგორც ჩანს, არ ყოფილა პირველი მანათობელი შუქურა ქართუ-ლი სიტყვის ნაპირბმეფუცდომელ და ღრმა ზღვაში. მანამდეც გვქონია ასეთი საუნჯე და ქამთა სიავისაგან დაკარგუ-ლა. თვითონ ამბობს ბრძენი: „მე, სულ-ხან-საბა ორბელიანსა, ქაბუკობისა ქამ-სა და სიყრმესა, ფრიადი შრომა დამიც ამა წიგნსა ზედა, რამეთუ ქართულთა ენათა ლექსიკონი აღარ იპოებოდა, რა-მეთუ ქამთა ვითარებითა უჩინო ქმნი-ლიყო“ (ქართული ლექსიკონი, 1928, გვ. 01, პროფ. ი. ყიფშიძის და პროფ. ა. შანიძის რედაქციით).

ს. ორბელიანის შემდეგაც ამ დარგში მუშაობა არ შეწყვეტილა. ფრიად საგუ-ლისხმოა ამ მხრივ ნიკო ჩუბინაშვილის (1790-1847) ცნობა: „შემდგომად საბასა, მრავალთა მეცნიერთა კაცთა დაუღვიათ შრომა და გაუმართავსთ, ვის როგორც შესძლებია, ანუ ნდომებია, ზოგთ უფ-რო შემოკლებით და ზოგთ უფრო გან-ვრცელებით. ამის გამო ხელნაწერნი ლექსიკონნი იხილვებიან ზოგნი დიდნი და ზოგნი მცირენი“ (ქართული ლექსი-კონი, 1961, გვ. 101, პროფ. ა. ლლონ-ტის რედაქციით და გამოკვლევით).

„მრავალთა მეცნიერთა კაცთა“ ნამო-ღაწევის შესწავლა ამ დარგში მუდამ იწარმოებს და, შესაძლებელია, ბევრი რამ საინტერესო აღმოჩნდეს.

ამეჟამად ღვაწლმოსილთა რიცხვში გვინდა დავსახელოთ თვით ნ. ჩუბინაშ-ვილი, რომლის ლექსიკონის გამოცემა,

სამწუხაროდ, ავტორის სიცოცხლეში ვერ მოხერხდა, ავრეთვე პროფ. დ. ჩუბინაშვილის ლექსიკონი.

XIX-XX საუკუნეებშიც ბევრი განათლებული, განსწავლული ქართველი იღვწოდა ჩვენი ენისათვის, იწერდა და აგროვებდა სიტყვებს, აზუსტებდა და განმარტავდა მათ მნიშვნელობებს, უნახავდა შთამომავლობას ძვირფას თვალმარგალიტს.

ჩვენ ღრმად გვწამს, რომ მუშაობა ქართული ენის ლექსიკონზე კვლავაც გაგრძელდება, დაიხვეწება, ზოგი რამ მიემატება, ზოგიც გამოაკლდება, დაზუსტდება და შეივსება. ამ ლექსიკონით ისარგებლებენ მწერლები, მეცნიერები, მოსწავლე ახალგაზრდობა, ყველა, ვინც კი თავისი ნაფიქრის, ნააზრევის, მხატვრული ქმნილების სიტყვიერი სამოსლით ხორცშესხმას განიზრახავს. სწორედ ამიტომაც საჭირო, რომ ეს ლექსიკონი, რაც შეიძლება, სრულყოფილი, ზუსტი და გაფაქიზებული იყოს, ზოგჯერ საგანგებო გაიწმინდოს. იგი, ალბათ, ბევრჯერ გამოიცემა კიდევ და მისი ყოველი ახალი გამოცემა ახალი სიზარტულის მომტანი უნდა იყოს მკითხველისათვის.

ამიტომ გვინდა ჩვენი შენიშვნები და სურვილები გავაცნოთ ლექსიკონის შემდგენელ-მოქირაბულეთ. იქნებ, რომელიმე მათგანი ანგარიშგასაწევი აღმოჩნდეს.

ვიდრე შენიშვნებზე გადავიდოდეთ, საჭიროა ლექსიკონის ხასიათისა და დანიშნულების გავეცნოთ. ამის განმარტებას ჩვენ ვხვდებით ლექსიკონის პირველ ტომზე (1950 წ.) დართულ მთავარი რედაქციის წინასიტყვაობაში (005-017 გვ.), ავრეთვე მითითებაში — „სიტყვა-სტატიის აგებულებისა და ლექსიკონით სარგებლობის შესახებ“ (081-090 გვ.).

წინასიტყვაობაში ვკითხულობთ: „ახალი სალიტერატურო ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის დანიშნულებაა აღნუსხოს და განმარტოს ყველა სიტყვა, რაც კი არის დამკვიდრებული

ამჟამად სიტყვაებაში მწერლობაში, სამეცნიერო და პოლიტიკურ-ლიტერატურაში, პრესაში, ურთი-სიტყვით, წიგნის მეტყველებაში“ (გვ. 007. ხაზგასმა აქაც და ქვემოთ ყველგან, თუ საგანგებოდ არ ვუთითებთ, მთავარი რედაქციისაა).

შემდეგ.

„წინამდებარე ლექსიკონი სალიტერატურო ენის ლექსიკონია, მასთან — ახალი სალიტერატურო ქართულისა (ძველი ქართულის ლექსიკა აქ არ შემოდის).

იგი განმარტებითი ლექსიკონია: ქართული სიტყვა მასში ახსნილია ქართულად (და არა სხვა ენაზე თარგმანით).

ფილოლოგიურია: სხვადასხვა დარგის ცნებითა განმარტება ენციკლოპედიურ სისრულეს არ გულისხმობს.

ლექსიკონს ნორმატიული ხასიათი აქვს: საჭიროების შემთხვევაში სიტყვას (მის დაწერილობას, აგებულებას, ხმარებულობას და, ხშირად, მნიშვნელობას) დაფასება ეძლევა.

ლექსიკონი დოკუმენტირებულია: განმარტებას მოსდევს გამოთქმები, რომლებშიც სიტყვა დასტურდება ამა თუ იმ ავტორთან“ (გვ. 008).

ამას ისიც უნდა დაემატოთ, რომ „სალიტერატურო ენა დიალექტებით სარგებლობს: განსაკუთრებით ეს ლექსიკას ეხება. დიალექტებთან კავშირი რომ გაწყდეს, სალიტერატურო ენა მკვდარი, ხელოვნური ენა გამოვა...

ზემოთქმულმა გასაგები უნდა გაბადოს, როგორ მოხდა, რომ, სალიტერატურო ენის ლექსიკონში არც თუ იშვიათია ისეთი სიტყვა, რომელსაც უწერია „კუთხ.“ (ე. ი. კუთხური). ეს მეტწილ შემთხვევაში ლილვი და კარჭების რიგის მასალაა და, მაშასადამე, ლექსიკური სარეზერვო ფონდისად ნაგარაუდები. „კუთხური“ აქ უკანონოს, დამახინჯებულს, უკუსაგდებს არ ნიშნავს (ზაზი ჩვენია).

მაგრამ ლექსიკონში ისეთი „კუთხურიც“ შეგვხვდება, რომელიც სარეზერვო ფონდში ვერ შევა და რომლის აღ-

გილიც მხოლოდ დიალექტურ ლექსიკონებშია; ეს არალიტერატურული კუთხურია; მაგალითად: აგი (-ეს) ბაბუდა (-პაპიდა)... ოჯო (ვაჟო)...

ამგვარი მასალის შეტანა მიზნად ისახავს გასაგები გახადოს იმ ლიტერატურული ნაწარმოებების ტექსტი, სადაც ასეთი სიტყვა დასტურდება (მეტ წილად პერსონაჟის სიტყვებში); მხოლოდ ამდენადაა იგი სალიტერატურო ენის ლექსიკონში სახსენებელი“ (გვ. 010).

მაშასადამე, „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი“ მიზანია:

1. აღწესოს და განმარტოს წიგნის მეტყველებაში დამკვიდრებული ყველა სიტყვა.

2. იგი ახალი ქართული სალიტერატურო ენის ლექსიკონია.

3. ნორმატულია, ე. ი. საჭიროების შემთხვევაში სიტყვას დაფასება (შეფასება) ეძლევა.

4. დოკუმენტირებულია (სიტყვის განმარტებას მოსდევს საილუსტრაციო მასალა).

5. რადგან სალიტერატურო ენა დიალექტებით საზრდოობს, ამდენად ლექსიკონში შეტანილია კუთხური სიტყვები; მათგან: ზოგი სალიტერატურო ენისათვის მისაღებია, ზოგიც არა (ლექსიკონში ამ უკანასკნელთა შეტანის მიზანია, გასაგები გახადოს ის ტექსტი, სადაც ასეთი სიტყვაა ნახმარი).

ახლა მოკლედ სიტყვა-სტატიის აგებულებისა და ლექსიკონით სარგებლობის შესახებ:

1. „ლექსიკონში შედის თანამედროვე სალიტერატურო ქართული მეტყველების სიტყვათა ძირითადი მარაგი: ყველა სიტყვა რაც-კი არის დამკვიდრებული სიტყვაკაზმულ მწერლობაში, სამეცნიეროსა და პოლიტიკურ ლიტერატურაში, პრესაში“ (გვ. 081).

2. ცალკე ერთეულებად ლექსიკონში შედის: კონკრეტული თუ განყენებული საზოგადო სახელები... ნაცვალსახელები, ზმნები, ზმნისარტები, კავშირები,

თანდებულები, შორისდებულები, ნაწილაკები, თავსართ-ბოლოსართები.

„ცალკე ერთეულებს ქმნიან: მარტივები: ბარი (მთა და ბარი...) ბარი (თოხი და ბარი)... ასეთ ერთეულებს სათანადო ციფრები უზის ბოლოში:

ბარ-ი... ბარ-ი...“ (გვ. 082).

3. ბერძნულ-ლათინური ძირის სიტყვების წარმომავლობა ნაჩვენებია, ზოლო „აღმოსავლური ენებიდან (არაბულიდან, სპარსულიდან) შემოსული სიტყვები ჩვეულებრივ შესისხლბორცებული აქვს ენას იმდენად, რომ მათი წარმომავლობის ჩვენება სპეციალური (ე. წ. ეტიმოლოგიური) ლექსიკონის საქმეა. წარმომავლობა ნაჩვენებია იმ შემთხვევაში, როცა სიტყვის უცხოურობა ენაში საგრძნობია (ალა-ი, აშუღ-ი, ბეზირ-გან-ი, ბაზარ-ი, ბეყერათ-ი...)“ (გვ. 080).

ახლა მითითებების შესახებ.

4. განმარტებაში გვხვდება:

ა) „იგივეა, რაც“, რომელიც „იხმარება იმ შემთხვევაში, თუ სიტყვა ლიტერატურულად უმართებულო არ არის, მაგრამ უპირატესობა ეძლევა სხვა სიტყვას, რომელზედაც ვუთითებთ: ...აღრჩობს იგივეა, რაც ახრჩობს“ (გვ. 090). ეს ნიშნავს: ლიტერატურულ ენაში შეიძლება ვიხმაროთ როგორც „აღრჩობს“, ისე „ახრჩობს“, არც ერთი არაა უმართებულო, მაგრამ უპირატესობა ბოლო ფორმას ეძლევა.

ბ) „იხ“. იხმარება მაშინ, როცა „ლიტერატურულად სწორზე გვინდა მივუთითოთ: ანტროპოლოგია იხ. ანთროპოლოგია“ (გვ. 090). ეს მიგვითითებს იმაზე, რომ სწორი ლიტერატურული ფორმაა „ანთროპოლოგია“ და სიტყვის განმარტებაც ამ ფორმასთან უნდა ნახოს მკითხველმა.

წინასიტყვაობიდან და ლექსიკონით სარგებლობის წესებიდან, რომლებიც გასაღებია საერთოდ ამ რვა ტომზე მუშაობისათვის, ამონაწერები იმიტომ მოვიყვანეთ, რომ ჩვენი შენიშვნების აზრი უფრო გასაგები იქნეს მკითხველისათვის.

I. ავიღოთ სიტყვათა წარმომავლობის ჩვენების საკითხი. გარდა რუსული ენის ანალოგიური ლექსიკონებისა, ჩვენ სხვა ლექსიკონებზე ხელი არ მიგვიწვდება. რუსული განმარტებითი ლექსიკონები კი ვ. დალისა, პროფ. დ. უშაკოვის რედაქციით გამოსული და სსრკ მეცნიერებათა აკადემიისა (ოთხტომად) გვერდს არ უვლიან რუსულში დამკვიდრებული არარუსული სიტყვების წარმომავლობის ჩვენებას. სანიშნოდ ჩვენ ზემოდასახელებული ლექსიკონებიდან და აგრეთვე პროფ. ლ. ბულახოვსკის შრომიდან („Курс русского литературного языка“, ხარკოვი, 1937, გვ. 12; „Введение в языкознание“, ნაწ. II მოსკოვი, 1954, გვ. 107—124) რამდენიმე სიტყვის დავასახელებთ, რომლებიც შესისხლბორცებულია რუსული ენის მიერ, მაგრამ რუსული წარმოშობის არაა: Кирпич, уют, осел, коляска, квартира, клика, талия, каблуки, кабан, бадья, казна, группа, башмак, тулуп, чулок, лошадь, амбар, чулан, лапша, арбуз, жест, карандаш, икона, папус, фонарь, оладья და მრავალი სხვა.

ეს არც გასაკვირია, რადგან „არ არსებობს დედამიწის ზურგზე არც ერთი ენა, რომელსაც მეტ-ნაკლები ოდენობით სხვა ენის სიტყვები არ ჰქონდეს შეთვისებული. არც ფორმების სესხებაა შეუძლებელი, თუმცა ამისათვის ენათა უფრო ახლო ურთიერთობაა საჭირო. წმინდა ენა, ენა მხოლოდ „თავისი“ მარაგით, სხვა ენის მასალისაგან თავისუფალი, არ არსებობს.

ნასესხებ მასალას ენა შეიგუებს და იმდენად შეისისხლბორცებს, რომ დროთა ვითარებაში სავანგებო ძიებაა საჭირო, რომ მისი ნასესხობა დამტკიცდეს“ (არნ. ჩიქობავა, ზოგადი ენათმეცნიერება, I, 1946, გვ. 16—17).

მაგრამ რუსული ლექსიკონები ამ მხრივ რაღაც გარკვეულ წესს იცავენ, სიტყვების წარმომავლობის ჩვენების ერთგვარი შეზღუდვა მასობრივი მკითხველებისათვის განუთვნილ ლექსიკონებში საჭიროდ მიაჩნიათ.

მაგალითად, აკადემიის მიერ გამოცე-

მულ „რუსული ენის ლექსიკონის“ I ტომის (რედაქტორი ა. მ. გენგინაშვილი) წინასიტყვაობაში ვკითხულობთ: „ესი მოლოგიას ვიძლევიტ იმ უცხოური სიტყვებისას, რომლებიც რუსულ ენაში ძირითადად შევიდნენ არა უადრეს XVIII საუკუნისა. იმ სიტყვების ეტიმოლოგიას კი, რომლებიც რუსულ ენაში მისი ისტორიის უძველეს ხანაში შევიდნენ, არ ვიძლევიტ“ (გვ. XIV).

„ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ შემდგენელნიც, ჩანს, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდნენ ამ საკითხს და სახელმძღვანელოდ მიუღიათ ასეთი წესი: 1. უჩვენონ ბერძნულ-ლათინური ძირის სიტყვების წარმომავლობა. 2. აღმოსავლური ენებიდან შემოსული სიტყვების წარმომავლობის ჩვენება კი ნავარაუდევია იმ შემთხვევაში, როცა „სიტყვის უცხოურობა ენაში საგრძნობია“, ხოლო ამავე ენებიდან შემოსული იმ სიტყვების წარმომავლობის ჩვენება, რომლებიც ქართულ ენას შეესისხლბორცენ, „სპეციალური (ე. წ. ეტიმოლოგიური) ლექსიკონის საქმეა“ (გვ. 090).

სამწუხაროდ, ეს წესი ლექსიკონში ზოგჯერ დარღვეულია. თუ ასეთი სიტყვების როგორიცაა ბეზირგანი, ბაზარი, ბეყერაი და მისთანათა წარმომავლობის ჩვენება გამართლებულია, სრულიად გაუმართლებელია ქართველი მკითხველის ყურადღების შეჩერება ძალიან ბევრი სიტყვის წარმომავლობაზე, რომლებიც ჩვენს ენას მართლაც შეესისხლბორცნენ, გაქართულდნენ და ქართველ კაცს აზრადაც არ მოუვა დასვას საკითხი: ქართულია წარმოშობით ისინი, თუ არაბულ-სპარსულ-თურქული.

მაგალითად: ფოლადი, ჭა, ჩანგი, ფიქრი, ქაღალდი, პანგი, ჩანგალი, ჩანთა, ჩარჩი, ჩარხი, ჭაბუკი, ზანგი, ზარბაზანი, ზაფრა, ზაფრანა, პავა, კიბე, ჯავრი, ჯავშანი, ჯალაბი, ჯამი, ჯამაგირი, ჯანი, ჯანყი, ოჯახი, პემანი, პეჭრობა, სალი, სინდისი და სხვ.

განმარტებით ლექსიკონში ასეთი სი-

ტყეების წარმომავლობაზე საუბარი სრულიად ზედმეტად მიგვაჩნია. როცა ეტიმოლოგიური ლექსიკონი შედგება, სჯობს იქ იქნეს ნაჩვენები მათი წარმომავლობა, თორემ ძიება სიტყვათა წარმომავლობის ჩვენებისა იქამდე მადის, რომ ქათმების დამახებაც „ჭუ-ჭუ... ჭუჭუ...“ თურმე სპარსული ყოფილა, რადგან სპარსულად წიწილს „ჭუჭუ“ ჰქვიაო.

„განმარტებით ლექსიკონის“ შემდეგ გამოცემაში საჭიროა ზუსტად იქნეს დაცული ის წესი, რაც რედაქციას შეუძლურებდა: აღმოსავლური ენებიდან ქართულში შესული სიტყვების წარმომავლობა ნაჩვენები იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როცა მათი უცხოურობა ნამდვილად საგაჩნდობია.

II. ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში თუ რაა შეტანილი ცალკე ერთეულების სახით, ამის შესახებ ზევით ითქვა. იქ ისიც იყო აღნიშნული, რომ ომონიმები („ომონიმი: სიტყვა, რომელიც ბევრითი შემადგენლობით ემთხვევა სხვა სიტყვას, მნიშვნელობითა და წარმოშობით კი განსხვავდება მისგან“. ტ. VI, გვ. 26) ცალკე ერთეულებს ქმნის (სანიმუშოდ იხილეთ: ბარი¹, ბარი², ბარი³, ბარი⁴, ბარი⁵, ტ. I, გვ. 973; შოლტა¹, შოლტა², შოლტა³. ტ. VII, გვ. 1426 და სხვ. თითოეული მათგანი ცალკე ერთეულადაა მოცემული და ცალკეა განმარტებული).

მაგრამ ეს წესი ყოველთვის არაა დაცული. მაგალითად: ქართულში გავრცელებულია ვაზის ცნობილი ჯიში „ჩინური“ (არაფერი საერთო მას ჩინეთთან არა აქვს!). იგი ცალკე ერთეულად არაა გამოყოფილი და ამნაირ სიტუაციაშია (თუ შეიძლება ასე ითქვას) წარმოდგენილი:

„ჩინური“-ი. 1. ჩინელების დამახასიათებელი, ჩინელების კუთვნილი, ჩინეთიდან მომდინარე... 2. მოჭიჭული (ჭურჭელი). ჩინური ზელადა... 3. ქართულში გავრცელებული ვაზის ჯიშია...“ (ტ. VIII, გვ. 508).

უფრო სწორი იქნებოდა ქართული ვაზის ჯიშის აღნიშვნა „ჩინური“-ი ნურა“ ცალკე ყოფილიყო წარმოდგენილი.

III. დოკუმენტაცია. ქართულ განმარტებით ლექსიკონში „როგორც წესი, განმარტებას საილუსტრაციო გამოთქმა ახლავს. ასეთი გამოთქმა, სადაც კი ხერხდება, სიტყვაჯამული მწერლობიდანაა ამოღებული და ავტორიცი დასახელებულია“ (ტ. I, გვ. 010).

მაგალითად: „ფხაჰნი-ს... წვეტიანი რამით (ბრჭყალით, ფრჩხილით, ნემსით...) კაწრავს. ძაღლი გამალებით წინ და უკან ფეხებით ფხაჰნიდა მიწას. (შ. არაგვ.).“ (ტ. VII გვ. 228).

ერთ-ერთ ნაკლად ასეთი დოკუმენტაციისა ჩვენ ის მიგვაჩნია, რომ არაა ნაჩვენები, რომელი ნაწარმოებიდან არის ამოღებული სადოკუმენტაციო მასალა.

მართალია, ბევრი სიტყვა იმდენად ცნობილია, რომ საძიებელი არაფერია (გამოყენება-ზმარებულობის თვალსაზრისით), მაგრამ ძალიან ბევრია ისეთი სიტყვაც, რომელიც იშვიათობით იპყრობს ყურადღებას და ზოგიერთ პირს (მწერალს, ენის სპეციალისტს), სხვადასხვა მოსაზრებით, იმ ტექსტის გაცნობის ინტერესს აღუძრავს, საიდანაც დამოწმებულია სათანადო სიტყვა.

იდეალური იქნებოდა, რომ დოკუმენტაცია წარმოდგენილი ყოფილიყო ამ სახით: ავტორი, ნაწარმოების (საერთოდ მასალის) სათაური-სახელწოდება, იმ წყაროს (გამოცემის) ჩვენება, საიდანაც სიტყვაა (წინადადება) ამოღებული, გვერდის აღნიშვნა.

„ქართული განმარტებითი ლექსიკონის“ პირველ გამოცემაში მართო ავტორები არიან დასახელებული („რუსული ენის ლექსიკონში“ ავტორებთან ერთად ის ნაწარმოებებიცაა აღნიშნული, საიდანაც სადოკუმენტაციო მასალა მოჰყავთ).

ამ საკითხს მომავალში ყურადღება უნდა მიექცეს. შეიძლება თქვან, რომ ეს მოთხოვნა ლექსიკონის მოცულობას დი-

დად გაზრდიდა. თუ სადოკუმენტაციო მასალას ზომიერად გამოვიყენებთ, ეს საფრთხე თავიდან იქნება აცილებული.

მაგალითად, ავიღოთ სიტყვა „ქარი“ მისი პირველი მნიშვნელობით: „ჭაერის ძლიერი მოძრაობა ქარის ქროლა. — ქარი ამოვარდა“.

დოკუმენტირებულია: „ქარს მინდო-რში ვინ დაედევნებო“ (ანდაზა). „შა-ვი კლდის თავზე ჰყიდია ვაყის ჭურღლის ფარიო, მოუვლის ბრძოლის წადილი, ხანდახან შესძრავს ქარიო“ (ხალხ.), თო-ვლი მოდის, ბარდნის თეთრად, და ზუ-ზუნებს ქარი მწარედ“ (შ. მღვიმ.). (ტ. VII, გვ. 256).

ან კიდევ.

„სათილო წყევ. ტიალად ქცევის ღირსი, — გასათილებელი, დასაქე-ვი, მოსასპობი“.

დოკუმენტირებულია: „მინდა გავო-ცო, მაკოცო, შენს სახეს ვხედავ მლი-მარეს, მაგრამ ვერსაით გამოვედ ამ სა-ტილო მდინარეს“ (ვაჟა). „წავიდე, ერ-თი ჩემი თოფი გავატყრო და გულეზი დავუხეთქო მაგ სატილოებსა (კაჭკა-ჭებს)!“ (თ. რაზიკ.). „თუ ეს ქვეყანა დასამხობია და სატილო, მონურ ცხოვ-რებას მუდამ სჯობია, რომ ხელში თო-ფი დაატრიალო! (ა. მირცხ.)“ (ტ. VI, გვ. 826).

ორივე შემთხვევაში სადოკუმენტა-ციო მასალის მოცულობის შემცირება, (განმარტებისათვის ზიანის მოუყენებ-ლად) შეიძლებოდა, თუ მოვიყვან-დით არა მთელ სტროფებს და ზედმეტ წინადადებებს, არამედ მარტო იმ სი-ტყვას (2—3 სიტყვასთან კავშირში), რო-მელიც გვკვირდებოდა. მაგალითად: „ზუზუნებს ქარი“, „ვერსაით გამოვედ ამ სატილო მდინარეს“ და ა. შ.

IV. კუთხური სიტყვები. ლექსიკონში შეტანილია მთელი რიგი სიტყვები, რო-მელთაც მიწერილი აქვთ: „კუთხ.“ (ქართლ. კახ. იმერ. გურ. ქიზიყ. და ა. შ.). წინასიტყვაობაში მოცემული გან-მარტების მიხედვით ეს დიალექტური სიტყვები ორ ჯგუფად განიყოფება:

ერთი, სალიტერატურო ქართულის სა-რეზერვო ფონდია, მისი გამოყენება და ლიტერატურულ ენაში დამკვიდრება დასაშვებია, ხოლო მეორე სარეზერვო ფონდში ვერ შევა, მისი ლექსიკონში შეტანა „მიზნად ისახავს გასაგები გაზა-დოს იმ ლიტერატურული ნაწარმოების ტექსტი, სადაც ასეთი სიტყვა დასტურ-დება (მეტწილად პერსონაჟის სიტყვა-ხმარებაში)“.

ძალიან დიდი შრომა დასჭირდება მკითხველს (ზოგჯერ უშედეგოდაც), რომ გაარკვიოს, რომელი კუთხური სი-ტყვა მიეიჩნით სარეზერვო ფონდის კუთვნილებად და რომელი არა (ასე-თი სიტყვების ერთმანეთისაგან მკაფი-ოდ გამიჯნას კი უფრო მეტი სარგებ-ლობის მოტანა შეეძლო).

მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითს: „აღაგე კუთხ. (იმერ.) ღობეზე გა-დასასვლელი ადგილი. — გადასაბიჯა“ (ტ. I, 261) (დოკუმენტირებულია ორი მწერლით).

„ბზუკი, ბზუკა კუთხ. (იმერ.) მუწუ-კი“ (ტ. I, გვ. 1053). დოკუმენტირე-ბული არაა. არც სხვა რამ განმარტება აქვს.

„ბილანი კუთხ. (ფშ.) გულუბრყვილო, მიაბიტი“ (გვ. 1057). დოკუმენტირე-ბულია ერთი მწერლით.

„ბოდიალი კუთხ. (იმერ.) უაზროდ, უთაგბოლოდ სიარული, — ყიალი“ (გვ. 1087).

„ბუტუტური კუთხ. (გურ.) უთაგბოლო, უჭკუო, სულელური ლაპარაკი“ (გვ. 1121).

„ბოწოწო კუთხ. (გურ.) სიმინდის გაჰ-ხმარი ფოჩი“ (გვ. 1118).

„ბეყერა კუთხ. (გურ.). უშნოდ გა-სუქებულ-გაბერილი კაცი“ (გვ. 1040).

„დაკუშული — 1. კუთხ. (იმერ. გურ.) დაკუშპნული, დაკუშული“ (ტ. III, გვ. 480).

„დეზად კუთხ. (კახ.) ზმნს. სასწრა-ფოდ, სახელდახელოდ“ (ტ. III, გვ.

1130; დოკუმენტირებულია ერთი მწერ-ლით).

„ლაბარდა კუთხ. (რაქ.) დაბამებული ტანისამოსი ქალისა“ (ტ. IV, გვ. 1454).

„ქვეყა კუთხ. (ფშ. თუშ.) მოზვერია“ ტ. VIII, გვ. 1245) და სხვ. (მაგალითების ამოწერა ბლომად შეიძლებოდა, მაგრამ სანიმუშოდ ესეც კმარა).

ამ კუთხური სიტყვებიდან „ალაგე“ (და საერთოდ მისთ.) ისეთი სიტყვაა, რომელიც არაფრით არ შეიცვლება და ლიტერატურაშიც დამკვიდრდება, რადგან „ალაგე“ არ არის არც „კარი“, არც „ქიშკარი“, „არც ალაყაფის კარი“, არამედ ლაზზე სპეციალურად გამოყოფილი გადასასვლელი, გადასაბიჯებელი (თავისებურად გაკეთებული).

მაგრამ რა ვთქვათ, „ბზუკი, ბზუკა“-ს მსგავს სიტყვებზე? იგი ვერ შეცვლის „მუწუკს“ და ვერც მის სინონიმად გამოდგება (საერთოდ, გაუგებარია, რატომაა ეს და ამის მსგავსი სიტყვები, მაგალითად, „ქვეყა“, შეტანილი ლექსიკონში, თუ ის იმისთვისაა შეტანილი, რომ რომელიმე პერსონაჟის მეტყველება (მწერლის ტექსტი) გასაგები გახადოს, მაშინ რატომ არაა დოკუმენტირებული?).

ჩვენ რომ გვკითხოთ, „ბეყერა“, „ბეჟურია“, „ბოდილი“ და მისთანანნი. ისეთი სიტყვებია, რომლებიც ლიტერატურულ ენაში გზას გაიკაფავს, მაგრამ „ბილანი“ ვერ შეცვლის „მიამიტს“, „გულუბრყვილოს“ და ამჟამად ვერც მათ სინონიმად გამოდგება (მზულისხმობთ ლიტერატურულ ენას).

სხვა მკითხველს აქ ამოწერილი კუთხური სიტყვებიდან, შესაძლოა, სწორედ ის მოეწონოს, რომელიც ჩვენ არ მოგვწონს, რით დავუმტკიცოთ მას, რომ ლიტერატურულად სწორია: „მკლავზე მუწუკი აქვს“, „სახეზე მუწუკები დაყარა“, ვიღრე: „მკლავზე ბზუკა აქვს“, ან „სახეზე ბზუკები დაყარა“?

ამიტომ, ჩვენი აზრით, აჯობებდა ლექსიკონში არ შეგვეტანა ისეთი კუთხური სიტყვები, რომლებიც თავიდან-

ვე „განწირული“ იყვნენ დიალექტურ ლექსიკონში მუდმივ დარღვევად. არც ის მიგვაჩნია გამართლებულად, რომ ლექსიკონში შეტანილია მწერალთა მიერ გამოყენებული ლიტერატურული ენისთვის მიუღებელი დიალექტური სიტყვები იმ მიზნით, რომ გასაგები გახდეს მათი ნაწარმოებების ტექსტი. ეს ცალკეულ მწერალთა ენის ლექსიკონის საქმეა და არა ქართული ლიტერატურული ენის განმარტებითი ლექსიკონისა.

V. კუთხურ სიტყვებთან დაკავშირებული კიდევ ერთი საკითხი. ლექსიკონში ბევრ კუთხურ სიტყვას უწერია: ქართლ. კახ., იმერ. (ზოგჯერ: ზემო იმერ. ქვემო იმერ.), რაქ. გურ., და ა. შ. ვერაფერს ვიტყვი სხვა კუთხეების შესახებ, მაგრამ იმერულ დიალექტთან კავშირებით შემდეგი უნდა აღვნიშნო: ძალიან ხშირად სიტყვებს მიწერილი აქვთ „იმერა“, რაც იმას ნიშნავს, რომ მოცემული კუთხური სიტყვა მთელ იმერეთშია გავრცელებული. ლექსიკონში არის შემთხვევები, როცა ასეთი განმარტება სიმაართლეს არ შეეფერება. ის, რაც იმერულის საერთო კუთხნალებადაა მიჩნეული, ძალიან ხშირად სრულებით არ იცის ქვემო იმერულში (მთლიანად აღებულმა ან ნაწილობრივ, კერძოდ, ვგულისხმობ ვანი — ტობანიერისა და ახლომახლო სოფლების მოსახლეობის მეტყველებას).

აღვნიშნავთ რამდენიმე მაგალითს.

„დიპა: დია, დია კუთხ. (იმერ.) ქათმის დაძახება“ (ტ. III, გვ. 1157).

ქვემო იმერულში არის: ჯი-ჯი-ჯი და ჯუ-ჯუ-ჯუ.

„დიდო ძროხის დაძახება (შესაჩერებლად) (სინონ. მთიულ. დედო, ინგ. დიდგი, იმერ. დიიდგიშვი)“ (ტ. III, გვ. 1182).

არავითარი დიიდგიშვი ქვემო იმერულში არაა. იციან: დიდო.

„დააჯენს კუთხ. (იმერ.) იხ. დასვამს.

ჰადს დააჯენს მჰადს კეცზე დააქრავს, დადებს გამოსაცხობად“ (ტ. III, გვ. 157).

ქვემო იმერეთში ვერ გაიგონებთ „ჭადის დაჯენას“. ამბობენ: „კეცი გაახურე და ჭადი დააკარი“, „ჭადის დაკვრა ვერ მოვასწარი“ და ა. შ.

რაკი სიტყვას „დააჯენს“ ეხება საქმე, აქ ისიც უნდა დავუმატოთ, რომ ქვემო იმერეთში გვაქვს ამ სიტყვის სხვა მნიშვნელობებიც: „კრუხს დააჯენს“ (კრუხს დასავამს ბუდეში წიწილების გამოსაჩეკად). „კამათელს აჯენს“ (იტყვიან ნარდის ისეთ მოთამაშეზე, რომელიც თითქმის ისეთ კამათელს დასავამს, როგორიც სურს).

ლექსიკონში შეტანილია თევზის სახელი „ქაშაპი“ (ტ. VIII, გვ. 275). 292-ე გვერდზე ვკითხულობთ: „ქეშაპი კუთხ. (იმერ.) იხ. ქაშაპი“, ეს არაა სწორი. „ქეშაპი“ არ არის საერთო იმერულის კუთვნილება, ქვემო იმერულში ამბობენ: „ქაშაპი“.

„ბრაწი კუთხ. (იმერ.) ვულგ. გამო-საჯავრებლად, ნიშნის მოსაგებად აწეული ცერის ჩვენება“ (ტ. I, გვ. 1228). ქვემო იმერეთში იციან „ბრაწი“ და არა „ბრაწი“.

ამ საკითხს იმიტომ მივაქცევთ ყურადღება, რომ კატეგორიულად მითითება რომელიმე კუთხურ სიტყვაზე, რომ ის მთლიანად იმერული, ქართლური, კახური თუ სხვა დიალექტის კუთვნილებაა, სიფრთხილეს მოითხოვს, ყოველი სიტყვის გავრცელების არე გულდასმით უნდა შემოწმდეს და დაზუსტდეს.

აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც: ლექსიკონში შეტანილია კუთხური სიტყვების მნიშვნელოვანი ნაწილი იმ დიალექტური ლექსიკონებიდან, რომლებიც წინათ ცალკეულმა ენათუზიასტმა უანგარო მოღვაწეებმა შეადგინეს. ამ ლექსიკონებიდან ზოგი წინათ გამოიცა, ზოგიც ჩვენს დროს (არც ერთი არაა სრული). ამასთან ისიც უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ზოგ კუთხეს წინათაც და ახლაც გამოუჩნდა ქირისუფალი, ზოგი კი შედარებით უყურადღებოდაა დარჩენილი. ასეთი კუთხეების სიტყვა-

თა მარჯვს ჩვენ მხოლოდ ძალიან ზერეულად ვიცნობთ. ამ გვერდშიც ორი რამ გამოიწვია: 1. ლექსიკონში ზოგიერთი კუთხის ლექსიკა საკმაოდ ჭარბადაა წარმოდგენილი, ზოგიერთისა კი — ძალიან მკრთალად (ეს სიტყვის ვარგისობა — უვარგისობის შედეგი კი არაა, არამედ დიალექტის შეუსწავლელობისა). 2. რაკი დიალექტური სიტყვა განმარტებით ლექსიკონში მანამდე გამოცემული დიალექტური ლექსიკონიდან შევიდა, მას მიუწერეს ის კუთხე, სადაც სიტყვა იქნა ფიქსირებული და მისცეს ისეთი განმარტება, როგორიც მოცემულ კუთხეში აქვს.

აქაც სიფრთხილის გამოჩენა იყო საჭირო, რადგან სიტყვა, რომელიც იმერულის კუთვნილებად მიგვაჩნია, გურულსა და აჭარულშიც არის, ქართლური რომ უწერია, კახურსა და იმერულშიც გვხვდება.

მაგალითად: „არაკაცი კუთხ. (გურ.) არავინ“ (ტ. I, გვ. 539); ასეთივე მნიშვნელობითაა ქვემო იმერულშიც.

„ხინცელი“ კუთხ. (გურ.) ჩირის, ხაზვის და მისთ. ასხმულა“ (ტ. VIII, გვ. 1456).

„ხინცელი“ ქვემო იმერულში ძალიან გავრცელებული სიტყვაა. სახინცელდ ირჩევენ ტირიფის წვრილ, მოქნილ ტოტს რომელსაც ძირთან ახალი ამონაყარი ექნება (კაუქის მსგავსი). ახალდაჭერილ თევზს (ხელით ან ანკესით თევზაობის დროს) ხინცლის წვრილ თავს ლაყუჩიდან პირში გაუტარებენ და შემდეგ დაჭერილ თევზებს მასზე ჩამოაცვამენ. ბავშვები იტყვიან ხოლმე: ორი ხინცელი თევზი დავიჭირე, ერთი ხინცელიც არ დაუჭერია. ხინცლის სივრცე შეიძლება 15—50 სანტიმეტრია იყოს (ცოტა მეტი ან ნაკლები). აქ აღნიშნული მომენტი გურული „ხინცლის“ განმარტებაში სრულებით არა ჩანს.

VI. ზოგიერთ სიტყვათა განმარტება. ამ უზარმაზარ ლექსიკონში, რომელშიც ასიათასზე მეტი სიტყვა შედის, არ უნდა გავგვიკვირდეს, თუ ყველა სიტყვა

ერთნაირი სიტუაციით არაა განმარტებული. ზოგან შეიძლება შეცდომებიც აღმოჩნდეს. მაგრამ ამჟამად ჩვენ ეს კი არ გვანტერესებს, არამედ თვით წესი ზოგიერთ სიტყვათა განმარტებისა, იმის გარკვევა, თუ რამდენად ადვილია მომხმარებლისათვის ლექსიკონით სარგებლობა, რამდენად დაზოგილია მისი დრო.

შეიძლება ვცდებოდეთ, არასწორი იყოს ჩვენი მოსაზრება, მაგრამ მაინც ვფიქრობთ, რომ ამ მხრივ ზოგჯერ ყველაფერი რიგზე არაა (ყოველ შემთხვევაში, სადაცაა).

მოვიყვანოთ რამდენიმე მაგალითს.

„საკალმასოდ... კალმასობისთვის, კალმასობის მიზნით“ (ტ. VI, გვ. 633).

„საკალტე კალტისათვის განკუთვნილი“ (ტ. VI, გვ. 634).

„დაჯარჯავს ჯარჯს დააწყობს ღობეზე“ (ტ. III, გვ. 1096) და სხვ.

აქ უცნობი სიტყვები უცნობითვეა ახსნილი და ამიტომ სიტყვები ისევ განუმარტებლად რჩება. თუმცა არის გამოსავალი. მკითხველმა უნდა მონახოს: „კალმასობა“, „კალტი“, „ჯარჯი“ და გარკვევს: კალმასობა ძველად კალოზე პურის (სურსათ-სანაწარმის) ჩამოთხევით მოგროვებას ნიშნავდა (ტ. IV, გვ. 1035); კალტი გუნდებად გამხმარი ხაჭოა (იქვე, გვ. 1039; ჯარჯი ეკლიანი ბუჩქის ძეძვის კონაა (ტ. VIII, გვ. 1565).

მკითხველს ტომიდან ტომში უხდება ძიება სიტყვისა, რომლის განმარტებაც მისთვის უკეთესი იყო იმ ტომში ეხილა, სადაც სიტყვა ამოიკითხა.

მაგალითად, განა არ აჯობებდა განმარტება ასეთი სახით მიგვეცა:

„დაჯარჯავს ჯარჯს, ე. ი. ეკლიან ბუჩქებს, ძეძვის კონებს დააწყობს ღობეზე“.

„საკალტე კალტისთვის, ე. ი. გამხმარი ხაჭოსთვის განკუთვნილი ჭურჭელი“ და ა. შ.

VII. „იგივეა, რაც...“ ზევით უკვე აღვნიშნეთ, რომ გამოთქმა „იგივეა, რაც“ ლექსიკონის მითითების მიხედვით (ტ.

I, გვ. 090), ნიშნავს: გასამარტავი სიტყვა ლიტერატურულად უმარტებელია არაა, მაგრამ უპირატესობა ეძლევა იმ სიტყვას, რომელზედაც უთითებენ, ე. ი. გასამარტავი სიტყვის ხმარება-გამოყენება ლიტერატურულ ენაში დასაშვებია. ასეთი შედგენილი ყველა სიტყვის მიმართ, რომელთაც უწერიათ „იგივეა, რაც“, ჩვენი აზრით, გაუმართლებელია. სანიშნოდ ავიღოთ ასეთი სიტყვები:

„ზღვებრი იგივეა, რაც ზღვისებრი“ (ტ. IV, გვ. 194).

„ჩაისმენს იგივეა, რაც შეისმენს“ (ტ. VIII, გვ. 118).

„ბზუჯუნი იგივეა, რაც ბზუილი“ (ტ. I, გვ. 1053).

„ბზუჯუნებს იგივეა, რაც ბზუიან“ (იქვე).

„ბრძენობა იგივეა, რაც სიბრძნე“ (ტ. I, გვ. 1147).

„ბრწყენა იგივეა, რაც პწყენა“ (ტ. I, გვ. 1150).

„გემოიანი იგივეა, რაც გემრიელი“ (ტ. II, გვ. 1423).

„ჭია-ბუჭყა იგივეა, რაც ჭია-ლუა“ (ტ. VIII, გვ. 1249).

„ჭიანჭველი იგივეა, რაც ჭიანჭველა“ (ტ. VIII, გვ. 1251).

„ბზუი იგივეა, რაც ბუ“ (ტ. I, გვ. 1161).

არა მგონია, რომ ლიტერატურული ენის მცოდნე პირმა იხმაროს გასამარტავი სიტყვები, ხოლო უცოდინარმა მოსწავლემ, რომ დაწეროს: „ბზუი ბზუ-კუნებს“ ან „ჩიტი ჭია-ბუჭყას ჭმას“, ყოველი მასწავლებელი მას სამართლიანად გაუსწორებს: „ბზუი ბზუის“; „ჩიტი ჭია-ლუას ჭმას“ და ა. შ.

ლექსიკონის მიხედვით მითითება „იხ.“ ნიშნავს, რომ სიტყვა უმარტებელი ფორმითაა წარმოდგენილი და სწორი იხილეთო (განმარტებაც სწორ ფორმას ახლავს).

I. ტ. 587-ე გვერდზე მოცემულია სიტყვები, რომელთაც წინ ერთვით „არბი“ და მითითებულია იხ. არქი, იქ არის წარმოდგენილი სწორი ფორმები.

ასეთი შემთხვევები საერთოდ ამ რვა-

ტომიან ლექსიკონში ძალიან ბევრია (იხ., მაგალითად: პსიხოლოგია, პსიხოპატი და ა. შ. ეს განსაკუთრებით უცხო სიტყვებს ეხება).

ამასთან ერთად წარმოდგენილია უამრავი ქართული სიტყვებიც, რომლებიც მწერლობაში უმართებულო ფორმით უნმართა და მიწერილი აქვთ „იხ.“ (მითითებულია სწორ ფორმაზე).

მაგალითად, II ტომის 388-ე გვერდზე ჩამოთვლილია არასწორფორმიანი სიტყვები:

- გადიბანს — იხ. გადაიბანს
- გადიბარგება — იხ. გადაბარგდება
- გადიბარება — იხ. გადაიბარება
- გადიბერტყავს — იხ. გადაიბერტყავს
- გადიბირებს — იხ. გადაიბირებს
- გადიბარლებს — იხ. გადაიბარლებს
- გადიბარუნებს — იხ. გადაიბარუნებს
- გადიბუგება — იხ. გადაიბუგება

ყველა უმართებულო ფორმა დოკუმენტირებულია.

ამვე დროს იმავე ტომის 231-ე გვერდზე უკვე არის მოცემული ამ სიტყვების მართებული ფორმაც და განმარტებაც:

გადიბანს და ა. შ.

ჩვენ ვფიქრობთ, ლექსიკონის მოცულობას ეს გარემოება უსარგებლოდ ზრდის.

შეიძლებადა მოგვეცა ასე:

„გადიბირებს-ს (გადიბირა, გადაიბირება) გრდ. თავის მხარეზე გადაიყვანს. მოიპრობს, დოკუმენტაცია... შემდეგ შეიძლებადა გვეთქვა მხოლოდ: ზოგიერთ მწერალთან (ან: ზოგჯერ მწერლობაში) გვხვდება უმართებულო ფორმით: გადიბირებს“.

ზოგჯერ მოცემულია სიტყვა, მაგრამ მკითხველი ვერ გაიგებს, შეიძლება ვიხმაროთ თუ არა.

მაგალითად:

„გამოსახამ-ს (გამოსახა, გამოუსახამს) გრდმ. გამოიყვანს, წამოიყვანს (მრავალს). — გამოსახამს. გლეხებმა უვნებლად გამოასხეს სახლიდან მისი ცოლ-შვილიც (ნ. ლომი).“ (ტ. II, გვ. 694).

„წახახამ-ს (წახახა, წაუსახამს) გრდმ.

წაიყვანს ბევრს, — წაიყვანეს წაილაგს. „წითელ მთაზე ატეხეს წაიყვანეს (იხ.), თორემ იქიდან ცოცხალი ვეღარ დაბრუნდებო (ზღაპ.), „ზოგმა ცოლ-შვილიც თან წაახახა“ (ვაჟა), (ტ. VIII, გვ. 796).

რას ნიშნავს ეს? შეიძლება თუ არა თანამედროვე სალიტერატურო ენაში ვთქვათ (და დავწეროთ): „მამამ შეიღებო თოჯინების თეატრში წაახახა“.

„ეგ მე ვიცი, ჩემს სტუმრებს, სადაც წაახახამ“ და ა. შ.

ლექსიკონში შეტანილია რუსული სიტყვები: „კრუჟკა“ (кружка) საუბ. ყურიანი მომცრო ჭურჭელი (წყალისა), — ტოლწა“ (ტ. IV, გვ. 1333).

„ბოჟკა (რუს. бочка) 1, ხის (ან ლითონის) დიდი ჭურჭელი ცილინდრული ფორმისა“ (ტ. I, გვ. 1118).

შეიძლება თუ არა ვიხმაროთ ლიტერატურულ ენაში ეს სიტყვები? ჩანს, ლექსიკონის შემდგენელთ ეს დასაშვებად მიაჩნიათ, თორემ, თუ მართო იმის აღნიშვნა უნდოდათ, რომ საუბარში ხმარობენო, განა ამ სიტყვებზე ნაკლებ ხმარობენ „სტოლს“ და „სპინქას||სფირქას“?

ესენი ლექსიკონში არაა შეტანილი, რადგან ბარბარისტებად მიუჩნევიან. „ბოჟკა“, და „კრუჟკა“ (სხვათა შორის უნდა შევნიშნოთ, რომ საუბარში სავესებით მკაფიოდ ისმის „კრუჟკა“ და არა „კრუჟკა“) კი ჩვენს ლიტერატურულ ენაში დამკვიდრებულადაა ჩათვლილი. სხვანაირად ლექსიკონში მათი შეტანა ვერ აგვისნია. მაგრამ განა საჭიროა ეს, როცა გვაქვს „კასრი“ და „ტოლწა“?

გაუგებარია ზოგიერთი სიტყვის მართლწერა.

ლექსიკონში (ტ. VI, გვ. 445) „რკინიგზა“, „რკინიგზელი“ უმართებულო ფორმებადაა მიჩნეული. სწორადაა აღიარებული: „რკინის-გზა“ და „რკინის-გზელი“. თუ აქ მსაზღვრელ-საზღვრელის ჩვეულებრივი შეთანხმება გვაქვს, ისეთი, როგორიც, მაგალითად: „ცის მნათობი“, „ლომის ბოვერი“, „ფოლადის მაკრატელი“, „ვერცხლის წყალი“

საერთოდ, ქართველ მეცნიერთა ამ მრავალწლიან ნაშრომს შეიძლება ზოგი სხვა ხარვეზი საფუძვლიანი შესწავლის შედეგად კიდევ აღმოაჩნდეს, მაგრამ მთავარი ეს არაა, მთავარი ისაა, რომ ამ

რვატომიანი ლექსიკონით ^{ქართული ენის} ^{მეცნიერული} ^{მუშაობის} ^{შედეგად} ^{და} ^{ქართული ენის} ^{საფუძვლის} ^{შესწავლის} ^{შედეგად} ^{აღმოაჩნდეს} ^{მაგრამ} ^{მთავარი} ^{ეს} ^{არაა} ^{მთავარი} ^{ისაა} ^{რომ} ^{ამ}

მინაწერი: ეს წერილი გიორგი შატბერაშვილს და მე ერთად უნდა დაგვეწერა. მან შთამაგონა, რომ ამ ჩვენს ეროვნულ განძს მეგობრულად, ერთად გამოვხმაურებოდით. რამდენჯერმე შევხვდით ერთმანეთს, ვისაუბრეთ და შევთანხმდით, რისთვის მიგვექცია ყურადღება ჩვენი შენიშვნები ამ ლექსიკონზე ძალიანად ერთმანეთს დაემთხვა. მას განსაკუთრებით აინტერესებდა ლექსიკონის საკითხი. მითხრა: საკმაოდ ბევრი, მარგალიტებით საჭირო სიტყვაა გამორჩენილი, ბევრიც არაზუსტად არის განმარტებული. საქმეს შევეუდექით და,

აი, როცა ერთმანეთისათვის უნდა შეგვეთანხმებინა, თუ რა სახე უნდა მისცემოდა საბოლოოდ ჩვენს ჯერ კიდევ დაუწერელ წერილს, მოხდა მეტად სამწუხარო ამბავი — გიორგი მოულოდნელად გარდაიცვალა.

მეგობრის სიყვარულმა, პატივისცემამ გამაბედუნა მარტოს ბოლომდე როგორმე მიმეყვანა განზრახული საქმე და წერილში თავი მომეყარა იმ შენიშვნებისა და კეთილი სურვილებისათვის, რომელთა გაცნობაც სასარგებლოდ მიგვაჩნდა.

გიორგი კვარაცხელია

ქართული ენის საუნჯე

ოცი წლის გულმოდგინე შრომა დი-
დი წარმატებით დაგვირგვინდა. გული
სიამაყის გრძნობით გვეცხება, როდესაც
ხელავ და ფურცლავ ქართული ენის
განმარტებითი ლექსიკონის რეატომე-
ულს, სადაც აღნუსხული, თავმოყრილა
და განმარტებულია ქართული სიტყვის
უზარმაზარი ფონდი, გამოვლენილია მი-
სი სიმდიდრე და ნაირფერობა ამ რვა-
ტომეულით წარმოდგენილია ქართული
ერი, და ეს არა მარტო ენობრივად: ენა
ხომ ასახავს ერის კულტურას, მის ხაზი-
ათს, აზროვნებას, მორალს, ყოფას,
ზნეჩვეულებებს. ენის მიხედვით შეგვი-
ძლია მის შემქმნელ ერზე ვიმსჯელოთ.
აიღეთ თუნდაც სიტყვა-სტატიები:
ამბავი, ბედი, ბრალი, ბრმა, ბურთი, თა-
ვი, გული, დრო, დღე, კაცი, ქარი, სა-
ხე, სული, ფეხი, ხელი და მრავალი
სხვა, რომლებიც გადმოგვცემენ საუც-
ხოო ქართულ იდიომებს, ანდაზებს,
სხვა დიდებულ გამოთქმებს, ქართული
მეტყველების ხატოვნებას. ამავე დროს
ცხადი ხდება, თუ რა სიყვარულითა და
მზრუნველობით უმუშავებდა ლექსიკონის
შემდგენელ კოლექტივს, რომელიც ამის
გამო ჩვენი ხალხის ღრმა მადლიერებას
იმსახურებს.

მთელი ამ ჩვენი ენობრივი სიმდიდრი-
სა და სიდიადის გამოვლინებას დიდად
შეუწყო ხელი ლექსიკონის შედგენის
სისტემამ, რაც ლექსიკონის სარედაქციო
კომისიის თავმჯდომარემ და მთავარმა
რედაქტორმა, გამოჩენილმა ენათმეცნი-
ერმა — აკადემიკოსმა არნ. ჩიჭოძემ
შეიმუშავა. გამოცემულმა ლექსიკონმა
მისი შედგენის ძირითადი პრინციპები

საცემებით გაამართლა. განსაკუთრებით
აღსანიშნავია, რომ ზმნის სალექსიკონო
ფორმად მიღებულ იქნა არა მას.დარი,
არამედ მესამე პირი, რამაც გვიჩვენა
ქართული ზმნის უდიდესი შესაძლებ-
ლობანი, მისი იშვიათი ტევადობა და
მოქნილობა.

ლექსიკონის სხვადასხვა მხარეზე
მსჯელობისას, უწინარეს ყოვლისა, ის-
მის საკითხი, თუ რამდენად სრულია იგი.
ნამდვილად სრული ლექსიკონი, გვგო-
ნია, არც კი არსებობს ქვეყნად. და ეს
არა მარტო იმიტომ, რომ კულტურული
ენის მთელი ენობრივი მარაგის ამოწურ-
ვა ერთობ ძნელი საქმეა, არამედ იმი-
ტომაც, რომ ენა ცხოვრებას კვალდა-
კვალ მიჰყვება და განუწყვეტელი შე-
მოქმედების პროცესს განიცდის. რაც
გუშინ არ იყო, დღეს-ხვალ ჩნდება, და
ვერაფი თარი ლექსიკონი ვერ დაეწევა
ენის განვითარების ტემპს. ავიღოთ ჩვე-
ნი ლექსიკონი, რომელიც ოცი წლის
განმავლობაში იქმნებოდა. ამ ოცი წლის
მანძილზე ბევრი რამ ისეთი წარმოიშ-
ვა, რაც ლექსიკონში ვერ აისახებოდა.

თვითონ რედაქცია აცხადებს, რომ იგი
მიზნად არ ისახავდა სრული ლექსიკო-
ნის შედგენას, ამასთან შეზღუდულა
იყო დაწესებული ლიმიტით და იძუ-
ლებული გამზდარა შეემცივრებინა რო-
გორც სიტყვების რაოდენობა, ისე დო-
კუმენტაციის მოცულობა. ლექსიკონი
შეიცავს 113 ათასამდე სიტყვას და არ
ამოწურავს ქართული ენის ლექსიკონ
სიმდიდრეს.

მაინც, რაც გვაქვს, უდიდესი ეროვ-
ნულ-კულტურული მონაპოვარია.

როდესაც ვიცით საქმის ვითარება, შეიძლება არცაი ღირდეს გამოტოვებულ და გამორჩენილ სიტყვებზე ლაპარაკი. მიუხედავად ამისა, საჭიროდ მიგვაჩნია ზოგი რამ აღვნიშნოთ.

ლექსიკონში ვერ ვნახეთ ბევრი ისეთი სიტყვა, რომელთა შეტანაც, ჩვენი აზრით, სასურველი იყო. ავიღოთ, მაგალითად, გალაქტიკა. ჩვენ გვინდოდა გავგეგოთ, როგორ იწერება ეს სიტყვა: ქანი უნდა თუ კანი. ჩვენი ლექსიკონი ხომ ნორმატიულია. და აი, ეს სიტყვა, მართლწერას რომ თავი დავანებოთ, სულაც არ აღმოჩნდა. ასევე არ არის გოთიკა, გოთიკური სტილი. არა გვგონია ვინმემ თქვას, ეს უცხოური სიტყვებია და შეიძლებოდა გამოეტოვებინათო. ჯერ ერთი, უცხოური სიტყვები ბლომად მოიპოვება ლექსიკონში. მეორეც, აქ ჩვენ ამა თუ იმ სიტყვის წარმომადგენლობას არ ვიკვლევთ. რაკი უცხოური სიტყვა ქართულში მტკიცედ შემოსულა და დამკვიდრებულა, იგი ქართული ლექსიკური ფონდის უცილობელი კუთვნილებაა. ბოლოს, ხსენებული სიტყვები არც ვიწრო დარგობრივია, არც ვიწრო ტექნიკური და ლექსიკონში უნდა მოხვედრილიყო.

კერძო, ჯიუტ კაცზე იტყვიან, მას ვერ გადაარჩულებო. ერთი მწერალი ამბობს: მავენმა მთელი თავისი ქონება გააბაზრაო. გადაარჩულებს, გადაარჩულება, გააბაზრებს, გააბაზრება ლექსიკონში არ შესულა. იქ არ არის აგრეთვე ბარჩხალა (ბარჩხალა მზეო, ამბობს ერთი ავტორი), კარის მოძღვარი, მისაღება, ნაკალმევი, ნაწევრალი, უყოფნელობა და მრავალი სხვა სიტყვა, რომელთა ჩამოთვლა საჭიროდ არ მიგვაჩნია, მით უმეტეს, რომ თვითონ ლექსიკონის რედაქციას გამოტოვებული სიტყვების დიდი მარაგი მოეპოვება, როგორც ამას თვითონ აღნიშნავს.

ლექსიკონში არ აღმოჩნდა ჩვენს მეტყველებაში საკმაოდ გავრცელებული, მხატვრული ლიტერატურიდან მომდინარე, საზოგადო სახელებად გადაქცეუ-

ლი ისეთი სიტყვები, როგორიცაა ობლომოვობა, ხლესტაკოვობა, ჩენჩენოვი, თათქარიძე, მკლავაძე, შოსლე-შენკალი, ჯაყო და სხვა, თუმცა მათი შეტანა, ვფიქრობთ, საჭირო და სასარგებლო იქნებოდა.

ვერ ვიტყვი, რომ ჩვენი ლექსიკონი ამგვარ სიტყვებს გაურბოდეს. იქ ჩვენ ვნახეთ კვაჭი, კვაჭობა, დონკიხოტობა, მანილოვობა. ამ უკანასკნელი სიტყვის გამო ლექსიკონი კიდევ შენიშნავს: უნდა არა მანილოვშიჩა, არამედ მანილოვობაო. მართებული შენიშვნაა. სხვა ენებიდან შემოსული სიტყვები ქართულად უნდა იყოს გაფორმებული. ლენინის თხზულებათა უკანასკნელ ქართულ გამოცემებში სწორედ მანილოვობა იწერება. ოღონდ სამწუხაროა, რომ ამ წესს ლექსიკონი ბოლომდე და ყველგან არ იცავს. მაგალითად, წერია, ობორონეცი, ობორონცობა, ობორონცული. ეტყობა, გამოპარვიათ, რომ შემოღებულია ობორონობა და ამის მიხედვით — ობორონელი, ობორონული. ლექსიკონი მარტოოდენ აღმწესხველი როდია არსებული სიტყვებისა. იგი ერთგვარი კანონმდებელიცაა და უფლებამოსილია მიგვითითოს, სიტყვის ესა თუ ის გაფორმება სწორია თუ არა. ჩვენი ლექსიკონი ამ ფუნქციას კიდევ ასრულებს, თუ ზოგიერთ იშვიათ გამოწაკლისს არ ჩავთვლით. მაგრამ ეს სხვათა შორის.

ჩვენ ბაასი გავაგრძელებთ გამოტოვებული სიტყვებზე იმიტომ, რომ შემოვიტანოთ წინადადება: ხომ არ მიიჩნევს ლექსიკონის რედაქცია მიზანშეწონილად და შესაძლებლად დაამზადოს და გამოსცეს დამატებითი ტომი, სადაც ამგვარი სიტყვები შევიდოდა. მისაღებია მხედველობაში აგრეთვე, რომ, გარკვეულ გარემოებათა გამო, საგრძნობი ნაწილი პრესისა და მხატვრული ლიტერატურისა თავის დროზე არ ყოფილა გამოყენებული, რასაც არ შეეძლო რამდენადმე არ გაელარიბებინა ჩვენი ლექსიკონი როგორც სიტყვათა მოცულო-

ბის, ისე საილუსტრაციო დოკუმენტაციის მხრივ.

ლექსიკონის გაცნობასთან დაკავშირებით ჩვენ გვიანტერესებს საკითხი, თუ რა არის კუთხური. მესამე ტომის „შემჩნეულ შეცდომათა გასწორებაში“ ვკითხულობთ: „დააწინდებს ზმნასთან ამოსადგება კუთხ. (გურ.)“. კარგია, რომ ეს აშკარა შეცდომა გაასწორეს: აღნიშნული სიტყვა, ცხადია, კუთხურად ვერ ჩაითვლება. მაგრამ რედაქციას აქედან, ეტყობა, საჭირო დასკვნა არ გამოუტანია კუთხურის მიმართ. ლექსიკონში ძალიან ბევრ სიტყვას მიწერილი აქვს კუთხური. ჩვენი აზრით, ლექსიკონის რედაქციას ცნება კუთხური გაფართოებულად, განვრცობილად ესმის. კუთხური, როგორც თვითონ სიტყვა გვიჩვენებს, მცირე გეოგრაფიულ მასშტაბს გულისხმობს, სიტყვის ხმარებულობის ვიწრო ფარგლებს აღნიშნავს. უნდა ვითვალისწინებდეთ, რომ ამ შემთხვევაში ჩვენი საზომი ერთია და რომელიმე ტერიტორიულად დიდი ქვეყნისა კიდევ სხვა გახლავთ. თუ სიტყვა გავრცელებულია, ვთქვათ, კართლ-კახეთში ან იმერეთში, ამასთან ლიტერატურაში შემოსულა და ენის ნორმებს შეესაბამება, იგი არ შეიძლება კუთხურად მივიჩნიოთ. მრავალთაგან ავიღოთ მხოლოდ ორი, ისიც შემთხვევითი მაგალითი. ლექსიკონში ვკითხულობთ: „გალალავს კუთხ. (ქართლ. კახ. მთ.) გარეკავს, გადენის“. დამოწმებულია ბაჩანა, ბარნოვი. სიტყვა, მამასაღამე, იხმარება ქართლ-კახეთსა და მთაში. ეს მთელი აღმოსავლეთი საქართველო გახლავთ. მეორე სიტყვა: „გაბაბაბებს კუთხ. (იმერულ. გურ.) შეარცხვენს, სახელს გაუტებს, თავს მოსჭრის“. დამოწმებულია ნინოშვილი, დ. ერისთავი. ჩვენ სადაოდ მიგვაჩნია, რომ ეს სიტყვები და კიდევ მრავალი სხვა სიტყვა, რომლებიც ჩვენს ლექსიკონში კუთხურადაა მიჩნეული, ნამდვილად კუთხური იყოს. საგნებით შესაძლებელია, რომ რამდენიმე პარალელური და თანაბარი ღირებულებ-

ბის სიტყვა არსებობდეს ერთი და იგივე ცნების, საგნის, მოვლენის გამოხატავად. ძნელი დასადგენია, შეიძლება იქნება ერთ მათგანს უპირატესობა მიეცეს და ლიტერატურული ეწოდოს, ხოლო მეორე კუთხურად იქნეს აღიარებული. ამასთან მხედველობაშია მისაღები, რომ ამა თუ იმ სიტყვის გავრცელებულობა ჯეროვნად არ არის შესწავლილი. როცა გვგონია, რომ სიტყვა მხოლოდ ერთ კუთხეში იხმარება, იკვება, რომ იგი სხვაგანაც ყოფილა ფართოდ ცნობილი. აი, თუ გინდ იმავე სიტყვას, — გაბაბაბებს ვხვდებით გურამიშვილთან, რომელიც, ვფიქრობთ, იმერულ-გურული დიალექტით არ ლაპარაკობდა. სინონიმური სიტყვებისათვის ლექსიკონს აქვს სწორი გამოთქმა: იგივეა, რაც... ოღონდ ამ ფორმულას, რომელიც ე. წ. კუთხურების დიდი ნაწილისათვის გამოდგება, ლექსიკონი იშვიათად მიმართავს.

ლექსიკონში ჩვენ შევხვდით ისეთ „კუთხურ“ სიტყვებსაც, რომლებსაც ლიტერატურული შესატყვისები არ გააჩნიათ და რომლებსაც ამიტომ აღწერილობით განმარტავენ. ამგვარი სიტყვები ლიტერატურული მოქალაქეობის უფლებით უნდა აღეჭურვოთ და მეტყველებასა და მწერლობაში დავამკვიდროთ.

ჩვენი ლექსიკონი, როგორც ვიცით, განმარტებითი ლექსიკონია, ამასთან ქართული სიტყვა ქართულადგვა ახსნილი. თარგმნის ლექსიკონთან შედარებით ეს დიდ სიძნელეს წარმოადგენს. გარდა იმისა, რომ საჭიროა სიტყვის მნიშვნელობის ზუსტად და მოკლედ გადმოცემა, აქ თავიდან უნდა ავიცილოთ ტავტოლოგია, გამეორება, რაც ამგვარ ლექსიკონს ჩვეულებრივ ემუქრება. განმარტებითს ლექსიკონში ეს საფრთხე ძირითადად დაძლეულია და განმარტება ხარისხობრივად საერთოდ ჯეროვან სიმაღლეზე დგას. ჩვენ აქ არ განვიხილავთ ცალკეული სიტყვების განმარტებას; ეს შორს წაგვიყვანდა.

მხოლოდ ერთ გარემოებას მივაქცევთ ყურადღებას. ყოველ მასდარს ახლავს ასეთი ფორმულა: სახელი... ზმნის მოქმედებისა. მაგ., კითხვა-სახელი კითხულობს ზმნის მოქმედებისა, წერა-სახელი წერს, იწერს ზმნათა მოქმედებისა და სხვ. ასეთი ფრაზა, რომელიც ესოდენ ხშირად მეორდება, შინაარსობლივად ვერაფერს მატებს განმარტებას, ადგილს კი ბევრს იკავებს. ხომ არ შეიძლება რომ ეს ხშირი გამეორება როგორმე თავიდან აგვეცილებინა? ამგვარ განმარტებას შეიძლება გრამატიკული გადახრა ეწოდოს, ისევე როგორც ზმნების კვალიფიკაციას, რაც მოცემულია ლექსიკონში. ყოველივე ეს თავისთავად ფრიად საჭიროა, მაგრამ ზედმეტად ტვირთავს ჩვენს ლექსიკონს და გრამატიკის კურსის მაგივრობას, სულერთია, ვერ გასწევს. ერთტომეული განმარტებითი ლექსიკონისათვის, რომლის გამოცემაც ახლა მზადდება, ეს გარემოება, ვფიქრობთ, მხედველობაშია მისაღები.

ჩვენი ლექსიკონი პირველი ქართული ლექსიკონია, რომელიც დოკუმენტირებულია ლიტერატურული მასალით. ეს მასალა არა მარტო ადასტურებს, რომ ესა თუ ის სიტყვა ნამდვილად არსებობს, არამედ უფრო თვალსაჩინოს ხდის სიტყვის მნიშვნელობას, მის აზრობრივ და ემოციურ ელფერს, ნიუანსს. ფრაზაში სიტყვა კონკრეტდება, ზოგჯერ ისხამს და უფრო ნათლად წარმოგვიდგება. დასაინანია მხოლოდ, რომ საილუსტრაციო დოკუმენტები ბევრ

სიტყვას არ ახლავს. ეს, ყაღატყაყაყა აიხსნება, რომ ზოგი სიტყვა წარმოშობით თანადო ლიტერატურული ილუსტრაცია ვერ გამოინახა, ანდა საკმაოდ ადგილი არ აღმოჩნდა მის მოსათავსებლად.

ერთი შენიშვნა. ილუსტრაციის საჭიროების თვალსაზრისით სიტყვები კატეგორიებად უნდა იყოს დაყოფილი. სოციალურ და სხვა ისეთ მოვლენათა გამოხატველი სიტყვები, რომელთა შინაარსის გახსნა განსაკუთრებით რთულია, რა თქმა უნდა, მეტ დოკუმენტაციას საჭიროებენ, ვიდრე დანარჩენი სიტყვები. ეს პრინციპი ლექსიკონში ჯეროვნად არ არის გათვალისწინებული და განხორციელებული. მაგალითისათვის ავიღოთ სიტყვა თელა მოცემულია საკმაოდ ვრცელი და სავსებით დამაკმაყოფილებელი განმარტება, მაგრამ ლექსიკონი ამას არ სჯერდება და მთელ ზუთ საილუსტრაციო მასალას იძლევა. ეს დიდი „ფუფუნებაა“ მაშინ, როდესაც აუცილებელი ხდება ადგილის ეკონომიის მკაცრი დაცვა. ასეთი შემთხვევა ლექსიკონში იშვიათი გამოჩაჩისი არ არის.

ჩვენა შენიშვნები წვრილმანია, თანაც, ზოგი სადავოა, ზოგიც შეიძლება უმართებულო იყოს. ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონი დიდი ღირსებითაა შემკული და ქართული ეროვნული კულტურის შესანიშნავ ძეგლს წარმოადგენს. ყოველი წიგნიერი კაცი-სათვის იგი სამაგიდო, ნიადაგსახმარ სახელმძღვანელოს უნდა წარმოადგენდეს.

მედიკალიზაცია

მთარგმნელთა საერთაშორისო სამინარგო

ათმა დღემ ფინეთში ისე სწრაფად გაიარებინა, რომ მხოლოდ სამშობლოში წამოსვლის წინა დღეს ჩაუფიქრდით ამას, რაც ენახეთ და რის მონაწილენიც ეიყავით საბჭოთა მწერლების, მთარგმნელებისა და თარგმანის თეორეტიკოსების საქმიან მოზრდილ ქვეყნში.

ფინეთის პატარა ქალაქ იუვეასკულაში, რომელიც კულტურულ ღონისძიებათა ერთ-ერთი ცენტრია ჩრდილოეთ ევროპაში, ჩატარდა მთარგმნელთა საერთაშორისო სამინარგო. ტბების, კუნძულებისა და ჩრდილოეთის ტყეების ქვეყანაში კარი გაუღო მსოფლიოს ცნობილ მთარგმნელებს და თარგმანის თეორეტიკოსებს, მათ შორის, საბჭოთა მთარგმნელებისა და მწერლების დიდ ჯგუფს, რომლის შემადგენლობაში შედიოდა ამ სტრუქტურების ავტორიც. ამაზე ერთი დღით ადრე იქვე გაიხსნა ზეპირთმომღერთა საერთაშორისო სამინარგო. ფინეთი ამჟამად ერთ-ერთი ყველაზე მოწინავე ქვეყანაა ამ დარგში. ჩვენ შემთხვევა გვექონდა მრავალჯერ დაერწმუნებულიყავით, როგორ ბუნებრივად აერთიანებენ დღევანდელი ფინელი არქიტექტორები ხელუხლებელ კლდეს, ბალახს და ხეს თანამედროვე სტილის მრავალფეროვან და კომფორტულად მოწყობილ სახლებთან. ფინეთი ჩვენსავით პატარა ქვეყანაა, სულ რაღაც ოთხი მილიონი მცხოვრები ჰყავს, მაგრამ, შეიძლება ითქვას, ზეპირთმომღერების წარსულით სრულიად არა გვავსებს ჩვენ. ორიოდე ძეგლის გარდა იქ ძველი არაფერია, ისიც შედგების აგებული, (მათ შორისაა ტერკუს კათედრალი და მთავარი იოჰანესის ციხე-დარბაზი). ფინეთის ზეპირთმომღერების საუკეთესო ძეგლები უკანასკნელი ათეული წლებით თარიღდება. ფინეთის არქიტექტურა ცხოვრობს დღევანდელი დღით. ჩვენ ენახეთ ჰელსინკის ქალაქი-თანამგზავარი ტაპოლა, რომელიც არქიტექტორთა სახელოსნოა, აქ შექმნილი ნაებობებია ნიმუშები, მოწონების შემდეგ, მთელ ქვეყანაში და მის გარეთაც გრცელდება და ინერგება.

მაგრამ არ მინდა გავაგრძელო სიტყვა ფინეთის თანამედროვე ზეპირთმომღერებზე. ეს მხოლოდ ლამაზი ფინი იყო მთარგმნელთა სამინარგოს შემთავისთვის.

სამინარგოს ესწრებოდნენ საბჭოთა კავშირის,

საფრანგეთის, გერმანიის, ამერიკის შეერთებული შტატების, შვეიცარიის, ბელგიის, პოლონეთის და სხვა ქვეყნების წარმომადგენლები. მთავარი ადგილი კი მასპინძლებს ეკიათ.

სამინარგოე ჩამოვიდნენ ცნობილი საბჭოთა მთარგმნელები და თარგმანის თეორეტიკოსები: გვქვია კალაშნიკოვა (დღუღგაციის მეთაურა), ცნობილი გერმანისტი ნ. ვილიამ-ვილმონტი, ლენინგრაძელელები: ე. ეტკინი, ი. აიზენშტაი, ნ. რიკოვა, ტატიკური პოეტის მთარგმნელი ს. ლიპინი, ესტონელი მწერლები: რუდოლფ სირაგ, ოტო სპა, იან კრისი, ელენ ნიტი, კარელი ეიენო ლევანენი, მოსკოველები პ. ტოპერა, ა. ვატოვი, ვ. ოგნევი, თ. აქსელი, ერკენელი ს. ალაპაიკინი და სხვა. ქართველები მხოლოდ მე და ჩემი მეუღლე ვიყავით. ჯგუფი ოცდამეათი კაცისაგან შედგებოდა. სამინარგოში მონაწილეობდნენ მთარგმნელთა საერთაშორისო ფედერაციის ზღვრულელები: ფედერაციის პრეზიდენტი ზლატკო გორიანი (იუგოსლავია), ვიცე-პრეზიდენტები: დიქტორი იულიუს ვილშე (გერმანია), პიერ კაიე (საფრანგეთი) და კერტ ვინგოლდი (ამერიკის შეერთებული შტატები), აგრეთვე, თარგმანის გამოჩენილი ფრანგი თეორეტიკოსი ელმონ კარი, ცნობილი ამერიკელი პოეტი და მთარგმნელი, ინდიანას უნივერსიტეტის პროფესორი უილის ბარნსტონი, შვედი პროფესორი ბიერს კოლინდერი, ამერიკელი (წარმოშობით ესტონელი), პროფესორი ანტონი, ცნობილი პოლონელი მთარგმნელი ეილინსკი და სხვები.

სამინარგო ქალაქის პედაგოგიური ინსტიტუტის შენობაში მიმდინარეობდა. მთავარი შენობის წინ მოედნით სამინარგოს მონაწილე ქვეყნების აღმშენებელი იყო მართული. მთავარი შენობაში იყო დიდი დარბაზი, სადაც გაიმართა ორი მთავარი მოხსენება: ელმონ კარის თემაზე „ლირიკის თარგმანი საფრანგეთში“ და პროფ. ბ. კოლინდერისა — „ეპოსის თარგმანი“.

სამინარგო მთავრე დარბაზში გახსნა ფინელმა პროფესორმა პიერე ოქსალამ, ფინეთის კულტურის ფონდის სახელით მისასალმებელი სიტყვა წარმოთქვა მაგისტრმა ერკი სალონენმა, ზოლო შესავალი მოხსენება გაკეთა მაგისტრმა ლარს ჰამბერგმა, რომელიც ფინეთის მთარგმნელთა

საზოგადოების თემქდომარეი, მისი მოხსენების თემა იყო: „მთარგმნელთა მეშაობა ფინეთში“ მას მოჰყვა ბონის უნივერსიტეტის რექტორის, ცნობილი გერმანელი ფილოლოგის პეტო მო- ზისის მოხსენება: „გერმანული ენის განვითა- რება გერმანიის გაყოფის შემდეგ“, და ფინელი დოქტორის იურიო კივიმისის მოხსენება: „თარგმანის ენის გავლენა მშობლიურ ენაზე“. ეს იყო პირველი დღის წესრიგი.

ფინური ენა ადრე არასოდეს გავგონა და როგორც მისალოდნელი იყო, იერე ერთ ნაც- ნობ ენას ეტო მივამგვანე — ეერე გამოთქმით და ეერე წერილობით.

ევგენია კალაშნიკოვამაც რამდენჯერმე შე- მომჩინელა, ასე უძღუდრად არცერთ ქვეყანაში არ მივეტარვინა თვითო. როგორც ჩვენმა ფინელმა მეგურომაც ლიდაჲ ავიხსნა, ფინელები ცუდი თვალთი უყურებენ საერთაშორისო ტერმინებ- საც კი, და როგორც კი ვინმე უცხო სიტყვას იხმარს, დიდ განგაშს სიტყვენ განუთვბი, თუ სა- მეცნერო დამწებულებები: ეს სიტყვა ფინე- რადაც გვაქვს და რა საჭიროა უცხო სიტყვების ხმარებაო. ჩვენთვის, უცხოულებთანათვის ამას ერთგვარი უფერხტლება მოჰქონდა: სასტუმ- როებში ტესტებით ველაპარაკებოდით მომსა- ზურე პერსონალს და ამის შედეგი იყო ზო- გიერთი საკმაოდ კომიური ეპიზოდიც. ვარდა ამისა, ფინური მომხანებებს მხოლოდ ინგლისე- რად, ან რუსულად თარგმნილი დასკვნებით ეე- ცნობოდით. მიუხედავად ამისა, ჩვენ ვერცოდნდ ეფასებდით ოთხმილიონიანი ფინელი ხალხის პატრიოტიზმს და შრომისმოყვარეობას, ჩრდი- ლეთის პოლარული ხაზი თითქმის შეაზე ქვევთს ფინეთს და ამ პირობებში მხოლოდ განსაკუთრებული სიმტკიცის ხალხს შეუძლია შექმნას ცხოვრების მაღალი დონე, შეინარჩუ- ნოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობა და მშეიდობიანად ითანამშრომლოს მძლავრ მეზო- ბლებთან.

მაგისტრი ლარს ჰამპერგი ხის ზაქუჩის და- რაქუნებით ხსნიდა და ზურადეა ზღომებს. სა- კუთარი მოხსენება მან ფინურად დაიწყო, მაგ- რამ როდესაც დიდი ქვეყნების ნაწარმოებთა თარგმანების ჩამოთვლას და დახასიათებას შე- ედგა, შესაბამისი ქვეყნის ენაზე გადადიოდა ხოლმე. ასე, მან გაუბრებულო, მავრამ ვასა- გები რუსულით ილაპარაკა რუსული ლიტერა- ტურის თარგმანებზე. ეცეკობოდა, რუსული სიტყვები ლათინური ანბანით ჰქონდა ნაწარმოე- რილი და მაინც გაბედულად მოგვითხრობდა, რა ახლად დადგა რუსეთი და მისი ლიტერატურა ახლად ჩაახტულ ფინურ ლიტერატურასთან თარგმანის საშუალებით, მეტრამეტე საუკუნის ოციანი წლებიდან მოყოლებული, მან მოიხსენია ფინეთში გადასახლებული რუსი პოეტი ბორა- ტინსკი, დენის დავიდოვი და ბატიუშკოვი, ფი- ნურად თარგმნილი პეტშინი და ტერგენევი, გო-

გალი და ოსტროვსკი, ლეე ტოლსტოი და ჩე- ხოვი, რომელსაც დგამდა სტანსლავსკი. ლოენებით შთაგონებული სტანსლავსკი თეატრის შემოქმედო, რევისოთი ეინო კალიაჲ, ახსენა შოლხოვის „წინარი დონი“ და გლა- დკოვის „ეკმენტი“ თარგმანები, ხოლო, უაბ- ლეს თარგმანებს შორის დაასახელა მთავოს- კის, აქსიონოვის, დუდინცევის, ერენბერგის, პასტერნაკის, სოლცენიცინისა და სხვების ნა- წარმოებთა თარგმანები. შემდეგ გერმანულად ილაპარაკა გერმანული ლიტერატურის თარგ- მანზე, ინგლისურად — ინგლისურზე, ფრანგუ- ლად — ფრანგულზე და მოხსენება კვლავ ფი- ნურად დაასრულა.

შენევენების შემდეგ დიდი ყურადღებით იყო მოსმენილი მოხსენება პეტო მოზერისა, რომე- ლიც ამტკიცებდა, რომ მიუხედავად გერმანიის გაულობისა, გერმანული ენის განვითარების დიდი გავლენა არ მოუხდენია. შემოიჭრა მხო- ლოდ ახალ ეთარგმანთან დაკავშირებული ზო- გიერთი ტერმინი, განსაკუთრებით, აღმოსავლეთ გერმანიაში. საერთოდ, მოზერის მოხსენება გა- მსჭვალული იყო მშეიდობისმოყვარე განწყობი- ლებით და გერმანიის მშეიდობიანი გაერთიანე- ბისაკენ მიმართული აზრით.

სემინარის პირველ დღესვე გააკეთა მოხსენე- ბა ფინელმა დოქტორმა იურიო კივიმისმა თე- მაზე: „თარგმანის ენის გავლენა მშობლიურ ენაზე“. ეს იყო ჩემთვის, როგორც ქართველი- სათავის, უძრავსად საინტერესო მოხსენება, და თუმცა მის მხოლოდ მწეიდობით თარგმანს წყალობით გავეცანი, მისი დებულებები მეტად აქტუალურად მეჩვენა.

კივიმისმა აღნიშნა, რომ ადამიანთა ყველა საზოგადოებამ თავისთვის შექმნა საკუთარი ენა, რადგან ენა გვევლინება ორიენტაციის უაღ- რესად მნიშვნელოვან საშუალებად, ყოველმა ერმა აიყვანა თავისი ენა ისეთ სრულმწამდე, რომელიც შეესაბამება მის საკუთარ ინტელექ- ტუალურ დონეს. ყოველი ენის შემდგომი გან- ვითარება დამოკიდებულია მეზობელი ხალხე- ბის ნაყოფიერ გავლენაზე. ამიტომ საზოგა- დოების (ტომის, ერის), განვითარების ადრეულ სტადიაზევე გამოდის მთარგმნელი.

ყველაზე ნათლად პირველყოფილი მთარგმ- ნელის როლი აისახა ყველა ენისათვის საერთო „ხალხურ სიბრინეში“, რომელიც თავის გამო- ხატულებას პოელობას ზღაპრების ფონდში, ან- დანებში, გამოთქმებში. მომავალი მველევარე- ბი უცელობლად დაადგენენ, რომ ჩვენი (ფი- ნური) ეროვნული ანდახებისა და სიტყვა-თქმა- ნის უმრავლესობა გარედან არის ნასესხები, ე. ი. თარგმნილია უკვე ისეთ შორეულ წარსუ- ლში, როდესაც ფინელ ხალხს ვერ არა ჰქონდა დამწერლობა. მთარგმნელის განვითარებისა და მხატვრული ნიჭის წყალობით ხანდახან თარგმ- ნი თავისი სილამაზით ორიგინალს სჯობს.

ლიტერატურული ენის შექმნა ნიშნავდა, რომ ჩმარებაში მოხდა ენის მთელი ლექსიკური ფონდი. მთარგმნელის მნიშვნელობა გაიზარდა. მართალია, მწერალი თავის შემოქმედებაში იყენებდა მხოლოდ და მხოლოდ მისი წრსათვის დამახასიათებელ ლექსიკონსა და მხატვრულ საბეჭებს, იგი უმცირესი წინააღმდეგობის გზით მიდიოდა. სამაგიეროდ მთარგმნელი არასოდეს ყოფილა თავნებოვანი. იგი ეძღვნებოდა იყო ეპოქა უზუსტესი გამოთქმა თავის ენაზე სხვისი აზრის გადმოსაცემად. მას უნდა გადაეჩინა მშობლიური ენის ყველა სიტყვა და, თუ შესაფერისი არ მოეპოვებოდა, შეეძვნა საკუთარი გამოთქმები, თუნდაც უცხო ნიშნუბის მიხედვით. ამრიგად, მთარგმნელმა გასწია მძიმე შრომა ლიტერატურული ენის განვითარებისას, განსაკუთრებით, მის კონკრეტულ ენაზე სტეროში.

შემდგომ კვიმისებში თქვა: ფინეთში მთარგმნელის მეშვობას ძალიან დიდი მნიშვნელობა აქვს იმის გამო, რომ ფინელები მიეკუთვნებიან ჩამორჩენილ ხალხებს და მხოლოდ ასობდე წელია, რაც საკუთარი მშობლიური სიტყვათყყობის შემეშვება დაიწყეს. ჩვენი ლიტერატურული ენის მომავალი მთარგმნელთა ხელშია, ენის ინტერაქციისა და ცალკეული ფილოლოგების შრომა უნაყოფო რჩება მთარგმნელთა ხელშეწყობის გარეშე, რადგან ამ უკანასკნელთა ხელში გათვლის იმ საკითხები ლიტერატურის უდიდესი ნაწილი, რომელიც ხალხმდე მადის, მთარგმნელები უნდა გაათავისუფლდნენ უცხო გავლენათა მოძღვებისაგან, რომლებიც ჩვენს ინტერნაციონალიზმით შეფერილ ეპოქაში, ყოველი მხრიდან შემოდინდნ, როგორც ლექსიკაში, ისე სინტაქსში. მეორე მხრით მათ უნდა გამოუყონ ყველა შესაძლებლობა ფინური ენის ლაონიურობისა და სისხარტის გამოსამეშვებლად.

კვიმისების მოხსენების დებულებები, როგორც ხედავთ, ვრცელდება ყველა თანამედროვე ენის მიმართ და, ვფიქრობთ, განსაკუთრებით საყურადღებო უნდა იყოს ქართული მთარგმნელობისათვის.

ყურადღება მიიქცია ფინელი მწერლის პერტი ნიების მოხსენებამ ლირიკის თარგმანის შესახებ. ის ლამაზობდა ჩინური პოეზიის, როგორც ეგზოტიკური ლირიკის ნიმუშის, თარგმნაზე ფინურად. მისი აზრით, უდიდესი დაბრკოლებას უქმნის ფინელს (და საერთოდ უცხოელს) ჩინური აზროვნების თავისებურება. ჩინელი პოეტები დღესაც იყენებენ სამიათასწლიან ტრადიციებს და მათი ლექსები საესვა ისეთი მნიშვნელებით, რომლებიც საყოველთაოდ ცნობილია ჩინელისათვის, ზოლო სრულიად გაუგებარი — უცხოელისათვის ისინი ყოველგვარი შენიშვნის გარეშე მიმართავენ ჩინეთის ისტორიის ფაქტებს, ცნობილი პირების ბიოგრაფიებს, ცნობილ

ლანდშაფტებს, ქვეყნის გეოგრაფიას და მითოლოგიას, ძველი ჩინური ნაწარმოებებიდან აღებული ციტატებს. ამას ეძღვნება ჩინელი უცნობი, ჩინურ ხატოვან აზროვნებასთან დაკავშირებული სიმბოლოები და ასოციაციები, ენის სტრუქტურული თავისებურება, პოეტური ფრაზის დაუმთავრებელი ხასიათი, სიტყვის მრავალმნიშვნელობა, ტონის სიმძლავრე ლექსის რიტმის დამოკიდებულება და სხვ. ასეთი დაბრკოლებები აიძულებს უცხოელს თავისუფალი რიტმით ან ჩვეულებრივი პროზით თარგმნოს ჩინური პოეზია. ჩინური სახელების ტრანსლიტერაცია ზომ კიდევ უფრო ართულებს მთარგმნელის ამოცანას.

შვიდი ივლისის სტომაზე პირველი გამოცემა ჩვენი დღეგაგების მეათეტი გვეცნია კალმნიკოვა. თავმჯდომარემ სტომის დასაწყისშივე გამოაცხადა, რომ მას მოჰყვებოდა ჩემი გამოცემა. ჰამბურგს, ცოტა არ იყოს, გაუჭირა ჩემი ჩვენი გვარის გამოთქმა: ფინელს ბგერა „ჩ“ არ აღმოაჩნდა, ზოლო ეს ბგერა ორგერ მეორდება ჩემს გვარში.

ივეკნა კალმნიკოვამ, ჩვენს ქვეყანაში კარგად ცნობილი ინგლისელი და ამერიკელი პროზაიკების მთარგმნელთა, ინგლისურ ენაზე მოუთხოვრ სემინარის მონაწილეებს ამ დიდი მიღწევების შესახებ, რაც რუსეთისა და მიმდებარე სახლების ლიტერატურამ მოამზავა მხატვრული თარგმანის პრაქტიკისა და თეორიის სფეროში. სურათი, მართლაც, შთაბეჭდილი იყო. მომავლად, რამდენად უზადრეკად გამოიყურებოდა მთარგმნელთა საერთაშორისო ფედერაციის მეოთხე კონგრესი 1963 წ. დუბროვნიკში (იუგოსლავია), სადაც ჩვენი მხოლოდ მეთვალყურეებს წარმოადგენდით. მართალია, ჩვენ არც ახლა ვართ ამ ფედერაციის წევრები, მაგრამ ფინეთის სემინარში ჩვენმა მონაწილეობამ სრულიად შეცვალა ატმოსფერო: იგი დირექტომა წმინდა ლიტერატურული, მხატვრული შემოქმედების საკითხებით.

კალმნიკოვას მოხსენებას მოჰყვა ჩემი გამოხსლა ინგლისურ ენაზე. ჩემი თემა იყო მთარგმნელთა განათლების საქმე ჩვენს ქვეყანაში. ეს საკითხი ყურადღებას იქცევს ერთი თავისებურების გამო: უცვე საყოველთაოდაა აღიარებული, რომ მხატვრული თარგმანი შემოქმედებაა და ამიტომ იგი თავისუფალი შემოქმედებით მომენტებისგან, მაგრამ თავისი ბუნების გამო თარგმანი მაინც შეზღუდულია დედნით უფრო მეტად, ვიდრე მწერალი — ცოცხალი სინამდვილით, რომელსაც იგი ასახავს ისევე როგორც ლიტერატურის თეორია მწერალად ვერ იქცევს უნიკო კაცს, ასევე ვერც თარგმანის პრინციპები და თეორია იქცევს კაცს მხატვრული ნაწარმოებების მთარგმნელად, თუკი მას სათანადო ნიჭი არ გააჩნია, მაგრამ თარგმანის ძირითადი პრინციპების ცოდნა მას ზელს

არ შეეშლის ისევე, როგორც მწერალს ხელს არ შეეშლის წერა-კითხვის ცოდნა, ამიტომაც მთარგმნელის აღზრდისა და განათლების მიზანი უნდა იყოს სწორედ იმის შესწავლა, თუ რა თავისებური ხასიათის შემოქმედებაა თარგმნა და როგორ ახდენენ დიდი მთარგმნელები დედნის მხატვრული სინამდვილის შეცნობას დედნის ტექსტის გახსნის საშუალებით და მის ასახვას საკუთარი ნიჭის და მეთოდის წყალობით.

მე მთელი ზმით ელაპარაკობდი იმაზე, საბჭოთა ეროვნული პოლიტიკის წყალობით თუ როგორ მდგრადება ჩვენი ეროვნული კულტურის საგანძური უცხოეთის ნაწარმოებათა თარგმანებით, რომლებსაც, ამას ვარაღ მშობლიურ ენის ბუნების დაცვა ევალება უცხო ენათა გავლენისაგან. თუ არა ეცდები, ეს ჩემმა მსმენელმა ფინელებმა კარგად გაიგეს. მე ელაპარაკობდი იმაზე, თუ როგორი თანამიმდევრობით ეასწავლით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში თარგმანის თეორიას და ისტორიას, შემპირებოდნენ სტილისტიკას და თარგმანის ანალიზსა და რედაქტირებას, თარგმანზე პრაქტიკული მუშაობის ელემენტარულ ჩვენებს, და რომ ყოველივე ამის მიზანია — გაეაღებინათ სტუდენტ-ფელოლოგებმა არა მარტო ის, რომ თარგმნა ძნელი და საპასუხისმგებლო საქმეა, არამედ ისიც, რომ იგი ნამდვილი შემოქმედებაა, და ყველა მთარგმნელი ვალდებულია უნივერსის მკითხველს საკუთარი შემოქმედებით ინდივიდუალიზება.

მთარგმნელთა განსწავლა დღევანდელ მსოფლიოში ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა და რადგან ჩვენი თბილისის უნივერსიტეტი ამ საქმის ზონერია, მე მქონდა საფუძველი და უფლება ეიმენაშნა ეს, რაც თვით ჩვენმა დელეგაციამ დამაველა ფინეთში გამგზავრების წინ. რა თქმა უნდა, არ დამეწყებია არც გოკის სახელობის მოსკოვის ლიტერატურული ინსტიტუტი, რომელიც ეროვნული ენებიდან რუსულ ენაზე მთარგმნელებს ამზადებს კარგა ხანია, არც ლენინგრადის, კიევის, მიწსკის, ერევნის და ტაშკენტის უნივერსიტეტები, სადაც ამჟამად ინერგება ეს საქმე.

ჩემს შემდეგ სიტყვა იღო ედმონ კარი, რომელიც კარგად იცნობს ჩემს თეორიულ ნაშრომებს მხატვრული თარგმანის სფეროში და შარშან ერცელი წერილი გამოაქვეყნა ფრანგულ ენაზე ეურნალ „პაბილონიში“. ის მიესალმებოდა ჩემს წამოწყებას, მაგრამ როგორც შემდეგ გამოჟერა პირად საუბარში, მთარგმნელთა განსწავლის მიზანი, მისი აზრით, უნდა იყოს მხოლოდ შემოქმედებითი მიღგობის დანერგვა. შემდეგმ საუბარში ერთი მისი მოსაზრება (რომელიც მან გამოთქვა ზემოხსენებულ წერილში თარგმანის ეფემერულობისა და წარმელობის გამო), მე ასე დავაზუსტე (და კარი

დაეთანხმა ამ დაზუსტებას): ბრწყინვალე თარგმანები რჩებიან, როგორც დამუყვეფუფუნებელი მხატვრული ფაქტურა ლიტერატურული კმნილებათა მსგავსად, მაგრამ ამ უკანასკნელთა მსგავსად იცვლება შთამომავლობის დამოკიდებულება ამ თარგმანთა მიმართ (ე. ი. დედნისადმი გარკვეულ მიმართებაში ყოფი მოვლენის მიმართ) და შთამომავლობა მოითხოვს ახალ, მისი გემოვნის შესაბამის თარგმანს. ეს მართლაც ასეა, მაგრამ ეს სულაც არ ამცირებს წარსულის მოღვაწეთა სახელოვან საქმეებს ამ დარგში.

შემდგომ გამოვიდა ფინელი პროფესორი მარტი სადნეიმი, რომელმაც ილაპარაკა თანამედროვე ფინური ენის მდგომარეობის შესახებ. დასავლეთის ენებისაგან საუნებით განსხვავებული ფინური ენა ამ ენებთან, კერძოდ კი შვედურთან ურთიერთობის შედეგად, ნაწილობრივ ინდო-ევროპული ენა გამხდარა. უკანასკნელ ხანებში ინგლისური ენის დიდი გავლენა შესამჩნევი, განსაკუთრებით, ამერიკაში გადასახლებული ფინელების წყალობით შემოქრილი. გარდა ამისა, მრეწველობისა და ვაჭრობის სამყაროში ინგლისურ ენაზე დაწერილი რეკლამები ახლა საუკეთესოადა მისწენული და მათი შემოტევა იმდენად ძლიერია, რომ ფინური ენა ინგლისური ტერმინების თარგმნის ვეღარც კი აწერებს.

სადნეიმ ილაპარაკა აგრეთვე ენობრივ სესებათა მორფოლოგიის შესახებ, — ინგლისური და ფრანგული სიტყვების ფინურ დამოლოებათა და სხვა ასეთ საკითხებზე. ეს ყოველივე დუღილის პროცესშია, — დასცენა მან.

იმ დღის მთავარი მოხსენება იყო გამარჯნული ფრანგი მთარგმნელისა და თეორეტიკოსის ედმონ კარის გამოსვლა პოეზიის თარგმანის საფრანგეთში“. ეს მოხსენება ჩატარდა მთავარ დიბაზში, რომელიც მსმენელებით იყო სავსე.

ედმონ კარი წარმოშობით პოლონელია. თავისი ნამდვილი გვარი მან უბის უიგნამიც ჩამიწერა: ზრასკო-პროვსკი. მამამისი თავის დროზე რუსეთში ცხოვრობდა, ცნობილი მოჭადრაკე იყო და ჭერ კიდევ რევოლუციამდე გადასახლდა საფრანგეთში. ედმონ კარი რვა ენაზე თავისუფლად ლაპარაკობს და იუნესკოში მუშაობს, პარიზში. თავისუფლად ლაპარაკობს რუსულადაც, ეს მოხსენება კი ფრანგულ ენაზე გააკეთა.

კარის მოხსენების მიზანი იყო აეხსნა ფრანგული პოეტური თარგმანის თავისებურებანი. ცნობილია, რომ ფრანგები ლექსს ან სრულიად თავისუფლად თარგმნიან (საერთოდ თავისუფლად თარგმანი ახალ საუკუნეებში ფრანგებში სათუთის დამახასიათებელია და ამ მხრე ფინი ძველი რომის პარადპირი მექვიდარეები არიან), ან თარგმნიან პროზად. კარი ამტკიცებდა, რომ პოეზია ფრანგულად ზშირად არ ითარგმნება,

მაგრამ, მიუხედავად ამისა, ძველი ბერძენი და რომელი პოეტების თარგმანად დღემდე შეუწყობ ხელი ფრანგული პოეზიის ჩამოყალიბებას. XVII საუკუნიდან თარგმანი შესცვალა მიზანად და პოეტური თარგმანი იქცა მოცემულ თემზე დაწერილ ნაწარმად, ხოლო ზუსტი თარგმანი სრულდებოდა პროზად. ჩვენს დროში პოეტური ენა სრულიად დაირღვა. ტრადიციული ლექსი შეიძლება თვითონ ლექსის გვერდით ენაბით, მუსიკალური პოეზია — დისპარმონიის გვერდით, აზრიანი სტრიქონები — უაზროს გვერდით და ხშირად სინტაქსურ წყობას მოკლებულ სტრიქონებთან არეული, „პერმეტეული“ პოეზია. სერგიელისტურ სტილთან შეერთებული და ა. შ. აღარ არსებობს პოეტური ენის! სტანდარტი და თუ თარგმანი ნიშნავს უცნობი ენიდან ტექსტის გადმოტანას ნაყნობ ენაზე, როგორ უნდა თარგმნოს პოეზია, თუ კი აღარ არსებობს საერთო ენა პოეზიის სამყაროში?

პოეზიას სულ უფრო და უფრო სთვლიან მიუწვდომელი და გამოუთქმელი სფეროს ექვემდებარდ. ფრანგი თარგმნელი გერარდის უცხოელი პოეტის ფორმათა ფრანგული შესატყვისების გამოყენებას. ფორმალური საზომის მისაღებად აშკარა ცოცხად ითვლება. ეს ტენდენცია თავის დადასტურებას პოეზებს ფრანგული კვლავტერის ტრადიციულ მიდრეკილებაში წერილობითი გამოხატულებისადმი. როდესაც სხვა ქვეყნებში (მაგ. რუსეთში) პოეზია ყოველთვის გამოიხატებოდა გამოთქმის ზეპირ ფორმაში (იგულისხმება მღერის მეტყველებითი მხარე), ფრანგული კვლავტერა საუკუნეების განმავლობაში ისწრაფოდა დამწერლობითი სრულყოფისაკენ. მეტყველებითი გამოხატულება მუდმივ იდენტიზაციად და თვლელადი სიმღერისა და ზალხური ლექსის დაბალი სფეროების ექვემდებარებად, ჰემეარიტი ლიტერატურის გარეშე მდგომ მოვლენად. დიდი ხნის განმავლობაში ლიტერატორები იყენებდნენ ლათინურ ენას ანა მრავალ იდენტურ გაცვლა-გაშლასათვის, არამედ პოეზიისათვის კი, რადგან ლათინური მხოლოდ თვალთ იკითხება.

კარის აზრით, სწორედ ამ ეთიარებაში უნდა ეძიოთ ფრანგული პოეტური თარგმანის ხასიათის ახსნა უფრო მეტად, ვიდრე ფრანგული პროსოდისა და ფრანგული ენის სინტაქსის თავისებურებაში.

კარის მოხსენების გამო სიტყვა აიღო ე. ეტიკინმა, რომელიც ამტკიცებდა, რომ თარგმნის პრინციპები საფრანგეთში დამკვიდრა კლასიციზმმა (რითაც აიხსნება ფრანგული თარგმანის თავისუფალი ხასიათი), გერმანიაში — რომანტიზმმა, ხოლო რუსეთში, — რეალიზმმა. მე ვფიქრობ, ეს აზრი მთლიანად შემდეგობა დღისა და განვითარებას. მაგრამ ძალიან საინტერესოდ და მეთოდოლოგიურად გამართულად მომეჩვენა.

კამათი განაპლდა, გამოვიდნენ მთარგმნელთა საერთაშორისო ფედერაციის *ქარტა-მანესტატი* (კაც და ლენინგრადადელი *ზ. მარტინოვი*), გერმანულად ილაპარაკა ჩვენმა ვილჰელმონტმა, ხოლო ინგლისურად — სტეფანე ალაჟაიანმა. ამ უკანასკნელის გამოსვლის მთავარი აზრი იყო, მთარგმნელი, უპირველეს ყოვლისა, მწერალი უნდა იყოსო. ბოლოს გამოვიდა ამერიკელი პოეტი უილის ბარნსტონი, რომელმაც თეორია და პრაქტიკა ერთმანეთს დაუპირისპირა და მოითხოვა მთარგმნელის სრული თავისუფლება.

კარიმ მოთხრო:

— ზედათ? ისევე წამოიჭრა სადავო დებულება.

— ამ ლოგიკით, — მიუთხრო მე, — ყოველგვარი მსგელობა უნდა შეწყდეს ყოველგვარ საგანზე და გამოცხადდეს სრული ანარქია, — ეისაც რა უნდა ის ჩასთვალოს თარგმანად და როგორც უნდა, ისე თარგმნოს. ამ ლოგიკით აზრი ეკარგება კრიტიკიზმთა ყოველგვარ ძიებას, რადგან ყოველგვარი მსგელობა თუნდაც შემოქმედებითი თავისუფლებაზე, ბოლოს და ბოლოს, მაინც თეორიაა.

კარი დამეფიქრა. საპედინეგროდ, როგორც თვით ბარნსტონის მოხსენებლად გამოიკცა შემდეგში, თვითონ ისიც ცდილობს თავისი თარგმანებისათვის პრინციპების გამოიხატოს და ნახელბოთ კიდევ, როგორც დავარწმუნდით. ამგვარად, კიდევ ერთხელ დადასტურდა თეორიის მოწინააღმდეგეთა პოზიციის უაზრობა, თავის საბოლოო სიტყვაში კარიმ ილაპარაკა თეორიის რელიტიურობაზე, მის საერთო ხასიათზე და ეანრობიერ კერძო თეორიათა არსებობის შესაძლებლობაზე. კარი საყმა ხანს შეერგდა თარგმანის პრინციპთა ძირითადი წინააღმდეგობის დიალექტიკურ გადაწყვეტაზე, რომელიც ჩემს შრომას უდევს საფუძვლად. კარიმ კვლავ დაადასტურა თავისი სოლიდარობა ამ შრომის ძირითადი დებულებებისადმი.

რეა ივლისის სხდომა მიმდევნა ეპოსისა და კლასიკური პოეზიის თარგმნის საკითხებს.

მოხსენებებით გამოვიდნენ კვლავ ედმონ კარი („ეპოსის თარგმანი საფრანგეთში“), უილის ბარნსტონი („კლასიკური ლირიკის თარგმანი“), შვედი პროფესორი ბიერს კოლნდერი („ეპოსის თარგმანი“) და ფინელი პროფესორი პიივე ოჟსაა („ანტიკური ლირიკის თარგმანი ფინურ ენაზე“).

საინტერესო იყო უილის ბარნსტონის გამოსვლა. მთარგმნელის შემოქმედებითი თავისუფლების ამ დამკვიდრება და პრინციპების „უაზროვნელობა“ ძველი ბერძნული ლირიკის ინგლისურად თარგმნის სრულიად ახალი და მეტად მარჯვე პრინციპები წარმოადგინა თავის მოხსენებაში: ანტიკური მეტრული ლექსთწყობა ინგლისურ ენაზე ტრადიციულად თარგმნებოდა

სილაბერტონური ლექსთაწყობის შესაბამისად, თანაც გაართმული ლექსით, და ამის გამო იკარა გებოდა პოეზია თავისთავად და ის თავისებური სურნელიც, რომელიც ამ ბრწყინვალე პოეზიას ახლავს თან. ბარნსტონში სცადა ანტაქური ლექსის გადმოღება ინგლისურად სილაბიზმის პრინციპით, ე. ი. მარცვალთა რაოდენობის შესაბამისობით, ბარნსტონის თარგმანი მთელს ლექსად დიდნის ელვადობას და შეინარჩუნა მაღალი პოეტურობა, გამოხატული ძველი ბერძნული ლექსის დამახასიათებელ საუბრისებრ მდინარეებში. ამიტომ ბარნსტონში ცდილობდა უფრო სილაბური (მარცვალთა) რაოდენობის, ვიდრე აქცენტუალური (მახვილთა) თანმიმდევრობის სიზუსტის დაცვას. ეს სიახლე არ არის თავისთავადი გარკვეული პირობითობისაგან, რომელსაც მოითხოვს თარგმანის მხატვრული ზარბიზი ე. ი. თარგმანა ზღვდა მაინც პირობითად (რადგან დიდნის აბსოლუტურად განმეორება შეუძლებელია), პოეტური სტილის ფუნქციონალური შესაბამისობით და გულისხმობს რიტმულ-ინტონაციურ მიხედვებს. ეს ყველაფერი ილუსტრირებულია უილის ბარნსტონის თარგმანთა ორ წიგნში „ბერძნული ლირიკული პოეზია“ და „საფო“, რომლებშიც წინა საღამოს მივიღე საჩუქრად ავტორისაგან წარწერით, რომელსაც ჰამბერგში მიგვიპატიჟა ეახშმალ.

შემდგომი მოხსენებები მიეძღვნა დრამატულ ნაწარმოებთა თარგმანებს. დოქტორ ირმელი ნიემის მოხსენება ეხებოდა ფინური თეატრის სცენაზე დადგმულ თარგმანებს, რომლებიც ღამეების მიჯნით წარმოადგენდნენ გადაკეთებას (მაგალითად, ლაგერვალმა შექსპირის „მაკბეტი“ გადაკეთა პეისად საბელწოდებით „სახანონო ციხე-დარბაზი“), მალე ფინურ ენაზე გამოვიდა მშვენივრად თარგმნილი მთელი შექსპირი, შესრულებული ერთადერთი მთარგმნელის მიერ ფინური თეატრის არსებობის პირველსავე წლებში და ამით გაიფანტა ის აზრი, თითქმის ფინურ ენაზე შეუძლებელია კლასიკოსების თარგმნა. ეს მთარგმნელი იყო კიანდერია, მაგრამ მის თარგმანში მაინც აისახა მთარგმნელის აზროვნის ის სირთულე, რასაც იწვევს ცოცხალი შეტყველება, დაალოგი მოქმედ პირთა შორის. პეისის თარგმნის დროს მთავარი ის კი არ არის, თუ როგორ წარმოედგება მთარგმნელს ავტორის ინტონაცია და ტონალობა, არამედ ის, თუ როგორ მიიღებს საზოგადოება ცოცხალი სიტყვის ელფერს, თუ რა მასალა მიეცემა მსახიობს და რეჟისორს. პეისის მთარგმნელს აკლია ის დახმარება, რასაც იძლევა რომანის აღწერილობითი და თხრობითი ნაწილი

მოქმედ პირთა დასახასიათებლად. ამიტომაც ის იძულებულია „არაფრისაგან“ შექმნას „საქმე-დება, აიძულოს პერსონაჟები“ და ილაპარაკონ ზენებრივად და თანმიმდევრულად იმ სიტყვების მარჯვს ფარგლებში, სახეებისა და რიტმის სიმდიდრეში, რაც ხელს უწყობს მასალის დრამატულ თვითმყრას და სიუჟეტის სიუხადეს. საილუსტრაციოდ ნიემში გაარჩია ერთი პეისის თარგმანი.

შევირამე იელი პესანში თავის მოხსენებაში შეაჩერა ყურადღება სალაპარაკო შეტყველების თარგმანზე. მისი აზრით, სალაპარაკო შეტყველების თარგმანა ამაჟამად წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო ამოცანას, რომელიც მთარგმნელმა შეიძლება გადაწყვიტოს. თანამედროვე ავტორი სულ უფრო მეტად იყენებს სწორედ სალაპარაკო შეტყველებას, რომელიც ყოველდღიურად მდიდრდება ახალ-ახალი გამოთქმებით. იმ ბელტრისტიკის თარგმნის დროს, რომელიც სალაპარაკო შეტყველებას გადმოგვცემს, საჭიროა ყურადღება მიექცეს: 1) მოლაპარაკეთა სოციალურ დონეს; 2) გარემოცვის; 3) ავტორის მისწრაფებას ლაპარაკის საშუალებით დაახასიათოს პერსონაჟები, ლიტერატურული ენა რა სალაპარაკო ენა ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავდებიან, სალაპარაკო ენა უფრო პრიმიტიულია და უშუალო, ამიტომაც რთული სალაპარაკო შეტყველება ფიქსირებულია ჩანაწერში, მან წერილობით უნდა ასახოს თავისი ფონეტიკური თავისებურებანი, თავისი განსაკუთრებული სინტაქსური სტრუქტურა. მთავარია ფრაზა და არა ცალკეული სიტყვა; მთარგმნელმა უნდა თავისი ყურადღება მიაქციოს იმას, რომ თარგმნის მთლიანი შეტყობინების გამოხატულებანი. განსაკუთრებით ძნელია განათლებული მოქალაქის შეტყველების თარგმნა, რადგან იგი დიდად განსხვავდება ლიტერატურული ენისაგან. თუ ავტორი განსწავლული კაცია, საჭიროა დიდი ყურადღებით მოვეყრათ სიტყვების შერჩევას და ფრაზის სტრუქტურას, თორემ უამბოდ ადვილად გადავიჩენებით არაბუნებრივ და უზერბელ სალაპარაკო ტონში. ფინურ სალიტერატურო ენაში, სამწუხაროდ, ბევრია ფერმკრთალი სიტყვები და სახეები. უფრო გამომსახველი გამოთქმები კი ხშირად ხალხური ჭკვონია, ეს წინააღმდეგობა საჭიროა მოიხსნას. ძარღვიანი და მრავალფეროვანი ხალხური შეტყველება შეიძლება ადვილად იქნას წარმოდგენილი გადაჭარბებულად თარგმანში, ამიტომაც საჭიროა განვასხვავოთ ხალხური შეტყველებები გამოყენებისას ის შემთხვევები, როდესაც ავტორს გარემოშეცდულ ატმოსფეროს შე-

ქმნა პქონდა განზრახული, იმ შემთხვევისაგან, როდესაც ავტორი ისწრაფოდა პერსონაჟების დახასიათებისაკენ. დიალექტზე დაწერილი ნაწარმოებების მთარგმნელი ვალდებულია იპოვოს თავის ენაზე შესატყვისი ხალხური გამოთქმები. მომხსენებელი აფრთხილებდა მთარგმნელს ერთდღოს გადაჭარბებას ჟარგონის თარგმნის დროს.

ფინელში ქურნალისტებმა ნაშუადღევს მოიქვეყნეს დიდი პრესკონფერენცია, ჩვენი მუშაობის შესახებ ვილაპარაკეთ კალაშნიკოვამ, ეტკინდმა, ტოპერმა, გატოვმა, ალაფანიაშმა და მე.

ით ივლისს, დილის დისკვნიტ სპდომანზე, მოვისმინეთ ზღატიკო გოჩიაშის მოხსენება „თარგმანი, როგორც ხელობა და მოწოდება“, რომელშიც უკვე ნაცნობი მოტივები გაისმა: პლატონი

თუ აინშტაინი, პოეტი იუ. პრეზენცია, ლიში თუ მატერიალიზმი? რატომ და რატომ? შორის არ არის პრინციპული დაპირისპირება, რადგან ისინი ემსახურებიან ერთ მიზანს — კულტურას და ცივილიზაციას.

უკანასკნელი გამოვიდა პეიკ კაიე, მისი გამოსვლის შემდეგ მამბერგმა თავისი ზის ჩაქუჩით და საბოლოო სიტყვით დახურა სემინარი.

შთაბეჭდილებით აღსაესე ვბრუნდებოდით სამშობლოში. სიამოვნებას მგვრიდა ის გარემოება, რომ გავიცანი შორეული ჩრდილოეთის ბუნებასთან გაგაცურად შემზღლი მცირერიცხოვანი ხალხი, რომელიც თავისი შემოქმედებითი შრომით იმორჩილებს თავის მკაცრ მოწინააღმდეგეს და ბრძოლასა და შრომის მაგილის აძლევს მთელ მსოფლიოს.

მიხეილ კეხელიძე

ათასი ფუთი გრადემა

ბისმარკის საფარმელი...

ფიურერი კი უკვე „სამოთხის კარებთან“ იდგა და ელოდა იმ დღეს, როცა ბისმარკის საფარმელს მიაღწევდნენ, როგორც კანცლერს. მანამ კი მისი რეზიდენცია მიუწვდომელი იყო. აქვე, უზარმაზარ „ფაფისფერ სისახლეში“ მუშაობდა პიტლერის პარტიული შტაბი. ამ შენობის წინ იმართებოდა ნაციისტური დემონსტრაციები და მიტინგები. ბერლინში კი მას საკუთარი პოლიტიკური წარმომადგენელი, ჰერმან გერინგი ჯავდა. ცნობილია, რომ „ფეფლაზე მსხვილ“ ნაციისტს, ყველაზე დიდი სამუშაო კაბინეტი ჰქონდა ბერლინში. წითელ და ოქროსფერ შპალერგაყრულ კაბინეტის ერთ კედელზე, როგორც მოგახსენიებ, ეკიდა შუა საუკუნეებრივი ქალათის უზარმაზარი მახვილი. თვით კაბინეტი განათებული იყო არა ელექტრო სინათლით, არამედ მძიმე, მოოჭროვილი შანდლებში ჩადგმულ სანთლებით. კედლებზე ეკიდა ფრიდრიხ დიდისა და ბისმარკის პორტრეტები. აგრეთვე, უკანასკნელი პოპენკოლერების — კიზერისა და კრონპრინცის გამოსახულებანი. შოპირდაპირ კედლიდან კი, ყველას გასაოცრად, გამოიყურებოდა ნაპოლეონის უზარმაზარი პორტრეტი. აქ არ იყო არაფერი ისეთი, რასაც შუა საუკუნეებრივი იურის არ დაჰკრავდა. აქვე იმართებოდა ნაციისტური მოძრაობის ზელმძღვანელთა საიდუმლო სერობანი.

გერინგის ყოველდღიური სამუშაო რეზიდენცია კი ბერლინის ერთ-ერთ ყველაზე მდიდრულ სასტუმრო „კიზერსაჰაუზში“ იყო. აქ აწვობდა ის საჭმან საუბრებს, ოფიციალურ მიღებებს და აქვე ზღვებოდა მიუწვდომელი ბერლინში „სტუმრად“ ჩამოსულ პიტლერს. მაშინდელი გერმანიის დიდებულითაგან ყველა როდი კადრულობდა იმ „გოგ ფერეიტორთან“ ლაპარაკს. გერინგთან შეხვედრა კი დიდ პატივად მიაჩნდათ. სამხედროებისათვის ის ტიპური პრესიონალი ოფიცერი იყო, მოთვრობის წრეებისათვის — გაულენიანი პარტიის ერთ-ერთი ზელმძღვანელი, ზოლო მსხვილ ბურჟუაზიისათვის — „შინაური კაცი“.

პიტლერი, უმოთვრესად, გერინგის საშუალებით უკავშირდებოდა „მაღალ საზოგადოებას“. ამ მიმართულებით კი დიდი მუშაობა იყო აწარმოებული. მილიტარისტულად განწყობილ რევანშისტებს უხაროდით ნაციონალ-სოციალისტური პარტიის ისეთი გაძლიერება. მრეწველობა ზელებს იღშენებდნენ და ფიქრობდნენ, „გაუშვით ეს ბოქსიერი ეფრეიტორი, გაძლიერდეს, შეიარაღდეს, ძალაუფლება ჩივილთა ზელში და შეიძლება ის გახდეს მთავარი ძალა ბოლშევიზმის წინააღმდეგ საბრძოლველად“. მსხვილ ბურჟუაზიას ზელს აძლევდა პიტლერი, სწორედ ისეთი, როგორიც იყო. ნაციისტურ პარტიის წევრებსაც, რომლებიც ძალაუფლებისაკენ მისი წრაფოდნენ, მათ მოძრაობის ისევე გულუფხვად აფინანსებდნენ გერმანიელი მრეწველობის და ბანკირები, ფოლადისა და ქვანახშირის მეფეები, რურის კონცერნებისა და ტრესტების მეთაურები, განსაკუთრებით, კრუპი, ტისენი, კარლოვი, ბორნიგი, ფონ შტრაუსი და სხვები. მერე საერთაშორისო ბანკებიც ჩაერვივნენ ამ „საქმელ-მოქმედო“ საქმეში და ნაციისტური საღარიბესო შნეიდერ-კრეზოს, კრაიგერის, დებტი-რდინგისა და ფორდის მილიონებით, ჭერ კიდევ ძალაუფლების ზელში ჩადებამდე ნაციონალ-სოციალისტური პარტიის ზარვები უოველწლიურად 15 მილიონ მარკას აღწევდა, შემოსავალი პარტიული გადასახადებისაგან კი სულ რაღაც 750 ათას მარკას შეადგენდა. დანარჩენი ფაშისპის მდიდარი მეცენატების საღარიბეიდან მოედინებოდა.

პიტლერს ფინანსიურ და პოლიტიკურ დახმარებას უწევდნენ მსხვილი მეამბეღლებიც. განსაკუთრებით თავს იღებდნენ სამხედრო პირები. მათი რევანშისტული განწყობილება ყველაზე უფრო ადვილად ეგუებოდა პიტლერის აგრესიულ პოლიტიკას. ევროპის ზავის მიხედვით, გერმანიას უფლება ჰქონდა მხოლოდ შემზღუდული რაოდენობა ჰყოლოდა არმიისა, სამხედროები სამოქალაქო ტანისამოსში უხერხულად გრანობდნენ თავს და უცდიდნენ მომენტს, როცა კვლავ დაიბრუნებდნენ მუნდირის ტარების უფლებას, ზეგამა კიდევ შესლოდ ეს, პიტლერის გასამხედროებული ორგანიზაციების SS-ისა და SD-ს მეშვეობით.

ჭერ კიდევ ზელისუფლების ზელში ჩადება-

მდე გერმანიაში შექმნილი იყო პიტლერელთა ფარული არმია. თვითონ პიტლერი კი ისევ „პერმანენტული ომების“ იდეას ჰადავებდა:

— კაცობრიობა ასე დიდი გზაა მუდმივი ომებით, მარადიულ მშვიდობაში კი ის დიდუპება! — ამბობდა ის.

ასევე ფიქრობდნენ მილიტარისტული წრეებიც და ყოველნაირად უპყერდნენ მხარს პიტლერსა და მის პარტიას, რამაც უაღრესად გააძლიერა ნაციონალური მოძრაობა...

გერმანია და ორი ბატი...

1931 წელს პიტლერი პირველად შეხვდა ჰინდენბურგს. მაშინ რაიხსტაგში უკვე 107 ნაციონალი იყო. ერთი წლის შემდეგ, პრეზიდენტის არჩევნებში, პიტლერმა, ჰინდენბურგის შემდეგ, ყველაზე მეტი ხმა მიიღო. ბრიუნინგის მოაზრობა გადადგა და კანცლერად ფრანც ფონ პაპენი დანიშნეს. ვიცე-კანცლერის პოსტი პიტლერის შესაფერის, მაგრამ მან უარი სთქვა, რადგან მეტს უმიზნებდა. გერმანელები განუცხადებდნენ ინოცენტურობას პაპენს, რომ „პიტლერი არასოდეს არ დათანხმდება მეორე ადგილის მიღებას და არ იქნება ერთ-ერთი ვიცეპრეზიდენტი. იგი დაამჯობნებს ყოველგვარ პოლიტიკურ წყობილებას, რომელიც არ უზრუნველყოფს მისთვის პირველ ადგილს“.

ნაციონალისტების პროცესზე პაპენმა დაადასტურა, რომ მას ჰქონდა ასეთი საუბარი გერმანთან. ამბობდნენ, პიტლერი ყოყმანობდა, დაეკავებინა თუ არა ვიცე-კანცლერის პოსტი, მაგრამ ნაციონალური პარტიის ე. წ. „შეშარებენი ხელმძღვანელების“ (გერინგი, გეზელსი) ზეგავლენით იძულებული გახდა უარი ეთქვა პაპენის წინადადებაზე. თვითონ პაპენი კი, ფაქტობრივად, ნაციონალისტების წისქვილზე ასამდა წყალს. კანცლერად დანიშნისთანავე მან გააუქმა ბრიუნინგის კაბინეტის მიერ მიღებული კანონი SS-ისა და SA-ს აკრძალვის შესახებ, გარეკა პრუსიის კანონიერი მთავრობა და ფაქტობრივად თვითონ ჩაუდგა სათავეში პოლიციის. პროცესზე პაპენი იმით „იშარებდა“ თავს, რომ მას უფოლად მიიღო „ნაციონალური კოალიციური მოთხოვნის მოკავშირედ გახდა, თან ისიც დაუმტკიცა, ესეისა და მოიერიშეთა რაზმების კანონგარეშე გამოცხადება „ცალმხრივი აქტი იყო, რადგან იმავე დროს აკრძალული არ ყოფილა სოციალისტური და კომუნისტური პარტიებიო“.

აქ გამოჩნდა ნამდვილი პაპენი! კრიტიკულ მომენტში, როცა ანტიფაშისტური გერმანია იბრძოდა პიტლერელების მოძალებების წინააღმდეგ და პრეზიდენტიც გაუბედავად, მაგრამ მაინც მზად იყო შეეზღუდა „თავგასული ფერეიტორი“, პაპენმა ხელწერილი გაუბნა უაღრესად და შეხებალათიან შეგარდებულ ძალებს. ამის

შემდეგ ბერლინის, მიუნხენისა და ნიურნბერგის ქუჩებში ისევ ამბოჯოდნენ ნაციონალისტური წარმომადგენლები. პრეზიდენტიც კი ისტერიაშიც იმატა. ყოველივე ეს კი უმეღვროდ იყო. რაიხსტაგის ახალ არჩევნებში პიტლერელებმა უკვე 230 მანდატი მიიღეს. იმავე წლის 13 აგვისტოს პიტლერი მეორედ შეხვდა ჰინდენბურგს, მაგრამ ისევ უარი მიიღო კანცლერად დანიშნაზე. დამსწრეები წერდნენ: პრეზიდენტის მისაღებად პიტლერი „მეეტლესავით იგინებოდა“. იგი მოითხოვდა პაპენის გადაყენებას კანცლერის პოსტიდან და მის დანიშნას. პრეზიდენტის კანცლერის უფროსის მაინსერის გადმოცემით, ჰინდენბურგმა განაცხადა, რომ „დამატული მდგომარეობის გამო, მის არ შეუძლია სინდისის ქვეშ ვეცადოს სახელმწიფო ხელისუფლება ახალ ნაციონალ-სოციალისტურ პარტიას, რომელიც არ წარმოადგენს უზრუნველყოფას და, ამასთანავე, მოუთმენელია, ყველაფერს და უდისკონლიზო“.

არაოფიციალური ცნობით კი ჰინდენბურგს უთქვამს პიტლერის შესახებ, „ამ კაცს გერმანიის ბედს კი არა, კაცი ორ ბატს არ ჩაბარებდა“.

საკვირველი ის არის, რომ მაშინ პაპენიც პიტლერს უთქვამდა გზას ხელისუფლებისაკენ. ამაყობდა კიდევ, რომ ის „ბედის წყალობით არჩეულ იქნა იმისათვის რათა ერთმანეთისათვის გადაეკლდო ფიქრებისა და საყვარელი ფელდმარშლის ხელები“. მართალია, პროცესზე ის ერთხანს ეტყუოდა ამას, მაგრამ ინგლისელმა ბრაუდენტელმა მაქსუელ-ფაიფმა 1933 წლის ნოემბერს მის მიერვე წარმოთქმული სიტყვები დაუღო წინ:

„მას შემდეგ, რაც განგებამ მომიხმო გაემხდარიყავი ჩვენი ერისა და სამშობლოს აღორძინების პიონერი, ყოველ ღონეს ვხმარობდი მხარი დამეჭირა ნაციონალ-სოციალისტური მოძრაობისა და მისი ხელმძღვანელებისათვის.“

— ეს სწორია? — კითხვა მაქსუელ-ფაიფმა პაპენს.

— დიას, უეჭველად! — მოუგო მან...

... მოთვრობის კრიზისის წინააღმდეგ რომ ევრაფერი გააწყო ჰინდენბურგმა რაიხსტაგი დაითხოვა, დანიშნა ახალი არჩევნები. პიტლერელებმა, ამჟამად, 34 მანდატი დაკარგეს. პაპენიც ევლარ შესლო „მტკიცე კოალიციური მოთხოვნის“ შედგენა და 17 ნოემბერს იძულებული გახდა გადამდგარიყო. ორი დღის შემდეგ პიტლერი შესაშვლ შეხვდა ჰინდენბურგს, მაგრამ ისევ უარი მიიღო. 3 დეკემბერს კი კანცლერად გენერალი შლაიხერი დანიშნა. ეს ის შლაიხერია, ვეა ბრატნი რომ მოსტავა პიტლერს. პიტლერმა ამჟამადი უარი განაცხადა ახალ კაბინეტში შესვლაზე, თუმცა, გარდა ვიცე-კანცლერის პოსტისა, მის პარტის კიდევ

იურისდიქციით კვალიფიცირებული იყო, როგორც „შეთქმულება მშვიდობის წინააღმდეგ“...

...ამ საქმეში მერე ბანკირები და მრეწველებიც ჩაერგნენ. ისინი ხელისმომწერასა და დიდძალ ფულს აგროვებდნენ პიტლერის სახარგებლოდ. პინდენბურგსაც გაუზავნეს თხოვნა, პიტლერი დაენიშნა კანცლერად. ეს „თხოვნა“ უფრო ულტიმატუმს ჰგავდა. იგი შედგენილი იყო იალმარ შახტის მიერ, რომელიც განსაკუთრებულ გულმოდგინებას იჩენდა ამ მხრივ. პროცესზე კი შახტმა, პაპენის მსგავსად, განაცხადა, არასოდეს პიტლერის დანიშვნისათვის ხელი არ შემიწყვიტო. ფაქტები კი ამყარებდაც მისი ლიტონი „მტკიცების“ საწინააღმდეგოდ შეტყუვლებდნენა გამოირკვა, რომ იმ დღეებში შახტი რამდენჯერმე შეხვდა პიტლერს, გერინგსა და რიბენტროპს, მერე თვით პინდენბურგსაც, და თხოვა, „ნაციონალ-სოციალისტების ბელადი“ დაენიშნა კანცლერად. ერთხელ ისეთი უტაბტობაც გამოიჩინა, რომ ჭერ კიდევ კანცლერ პაპენს ესტუმრა სახლში და შეუღლის თანდასწრებით „ურჩია“, მისი ადგილი პიტლერისთვის დაეთმო.

შახტი დარწმუნებული იყო, რომ ადრე თუ გვიან ეს ასე მოხდებოდა. 1932 წლის 12 ნოემბერს, იგი წერდა პიტლერს:

„მე ევეი არ შეპარება იმაში, რომ მდგომარეობის ახლანდელი განვითარება დამთავრდება თქვენი კანცლერად დანიშვნით. მე გგონი, ჩვენი ცდა ხელისმომწერის შეგროვებისა, უშედეგოდ არ დარჩენილა“.

ამის თაობაზე ნიურნბერგის პროცესზე ჟეკ სონსა და შახტს შორის ისეთი დიალოგიც გაიმართა:

ჟეკ სონი: მაშასადამე, თქვენ აგროვებდით ხელის მოწერას ამ მიზნით, არა?

შახტი: არა, მე მხოლოდ ემონაწილეობდი ამაში.

ჟეკ სონი: ე. ი. თქვენ ხელს უწყობდით მის დანიშვნას?

შახტი: დიახ...!

ასეთი ბედი ეწია პაპენისა და შახტის „მტკიცების“, რომ მათ ხელი არ შეუწყვიტო პიტლერისათვის. ამის მიუხედავად, გრალმბეზლები გადამყვნიერ პაპენსა და შახტს, მაგრამ პასუხი ვერ გააცემინეს კითხვაზე:

„მიგანდათ თუ არა თქვენ მაშინ პიტლერი, თავისი ინდივიდუალური მონაცემებით, შესაფერისი კანდიდატად გერმანიის კანცლერის პოსტისთვის?“

ან რა პასუხი უნდა გავცათ, როცა ორივეს ხელები ჰქონდა დასვარილი ამ საქმეში...!

გერმანული

...1933 წლის იანვრის მეორე ნახევარში პიტლერი კრიზისი უაღრესად გამწვავდა. შლაიხერის მთავრობა ისევე ხანმოკლე აღმოჩნდა, როგორც მისი რომანი ევა ბრაუნთან. მაისნერი წერს, რომ „თვის ბოლომდე პინდენბურგმა მაინც ვერ გადაწყვიტა, დაენიშნა თუ არა პიტლერი კანცლერად“. პაპენი კი მუქარაზე გადავიდა: „ან კონსტიტუციის დარღვევა და სამოქალაქო ომი, ან მთავრობა პიტლერის შეთავაზობით“, — შეთავაზებდა ის პინდენბურგს. მერე მიხრწნილ პრეზიდენტს ისიც ჩააწყვიტა, რომ „მზადდებოდა პოლიტიკური შეთქმულება მის წინააღმდეგ“... შეშინებულმა პრეზიდენტმა მეოთხედ იხმო „ყვეისფერხალათიანების“ ბელადი...

...30 იანვარს, შუადღით, პიტლერის თანამებრძოლები ისხდნენ სასტუმრო „ვაიზერს-ჰოფში“ და უცდიდნენ პინდენბურგისა და პიტლერის მოლაპარაკების შედეგს. ათასობით მოიერიშენი გამზადებული იყვნენ, ესისვლებიც. ყველა ელოდა გადაწყვეტ ნიშნის. გეზელსი წერს თავის დღიურებში, თუ რა ტანჯვა იყო მათთვის ეს ლოდინი, რომელიც 2 საათს გაგრძელდა. ისხდნენ მღუმარენი და უცდიდნენ „სანუფგარ ცნობას“.

ორი საათის შემდეგ მოვიდა პიტლერი, ისე გაოგნებული, რომ ხმა არ ამოუღია. სხვებიც გაბლტისნენ. მერე მის თვალეზზე სიხარულის ცრემლები შეწმენეს და მიხედნენ, რომ პინდენბურგმა ორი ბატი კი არა, გერმანიის ბედობალი ჩააბარა მას...

შაბაში ბროკენის მთაზე...

როგორც კი პიტლერმა ქალაქი იგდო ხელთ, მაშინვე დაიწყო შაბაში ბროკენის მთაზე. ამდენი ხნის ნაგროვებმა ბოლომდე ერთად იფეთქა. 30 იანვარს დაიწყო ვალბურგის ღამე. ნაციონალიზმი მოედნენ ქუჩებსა და მოედნებს. დღეღამად გრძელდებოდა ყვეისფერხალათიანების ალღუეზები, მოქონილი დროშები, „შტადარტებში, ემბლემაში, რაიხსტაგის ვარშეშო ზღვა ხალხი იდგა. ელქელშშტრასეს იცისო მოიერიშეებით, მერე დაიწყო ცერემონიული სვლა ჩირალდნებით. თავისი გადაწყვეტილების სისწორეში ჭეკაც შეიკვებული პინდენბურგი მღოვს ადგა სავარძალად და საკუთარი რეზიდენციის ფანჯარასთან მოვიდა. ძირს ყვეისფერხალათიანების ალღუეზი მიმდინარეობდა: უნტერდენ ლინდენი განათებული იყო ჩირალდნებით. ორკესტრი განუწყვეტლივ უკრავდა სამხედრო

მარშებს. აქა-იქ პორტრეტების სიმღერასაც ღრიალებდნენ.

პრეზიდენტის ერთხანს გაოგნებული უყურებდა ამ გრანდიოზულ პროცესიას, მერე სახეზე თანდათან ღიმილი გადაედინა და ნაიესტურ მარშებს თავისი განუყრელი ჯახის რიტმიული კაუნტი ააჟღერა...

პიტლერი კი რაიპსტაგის აივანზე მდგარი იღებდა ალღუმს. იგი რომელიმე იმპერატორივით წინ ხელგამწვრილი იდგა და ზეიმობდა თავის გამარჯვებას, ესესელები და მოიეროშენი ნაიესტური შემახილებით ესალმებოდნენ თავიანთ ფიქრებს, აღგზნებული პრბო ველურ ეპიპანოლას ეძლეოდა, ეს სწორედ ის გაშმაგებამდემ მისული ექსტაზი იყო, რომლის გამოყენებას ყოველთვის ცდილობდა პიტლერი, ქუნები და მოვლენები ზანზარებდა შემახილებით, „ჰალი პიტლერი“. ტრეზნოკმეული პიტლერი კი ცოცხალ ქანდაკებად იდგა აივანზე და... ფიქრობდა შურისძიებაზე. ის გრანობდა, თუ რა შორს ღარსა პერიოდო, როდესაც ყველაფერი ხელმოკარგული, ბრანსიგან დორბლს ყრბად და „ხალჩიას სპოვდა“. ახლა ის დიდების ზენიტზე იყო. თავი ეერ შეიკავა და თქვა კიდევ. ეს დღე ყველაზე ბედნიერი იქნებოდა ჩემს ცხოვრებაში...

...მთელი მსოფლიოს მოწინავე აღამიანები აფრთხილებდნენ მაშინ გერმანელებს, რომ ყოველივე ამას შეიძლება ცუდი შედეგი მოუყვას, მაგრამ ვინ გაუფრანკ პიტლერი ისე დანიშნეს კანცლერად, რომ ჰმების უმრავლესობა არც მოუღია; არც პრეზიდენტის არჩევნებში და არც რაიპსტაგში. რაიპსტაგის პარველივე სხდომას შეუქლო უნდობლობა გამოეცხადებინა მისთვის და გადაეყენებინა კანცლერის თანამდებობიდან, მაგრამ ნაიესტებმა ყოველგვარი მოსალოდნელი უსიამოვნება გაითვალისწინეს და პიტლერის დანიშვნის მეორე დღესვე, 1933 წლის 31 იანვარს, დაითხოვეს რაიპსტაგი. ეს კონსტიტუციური უაწარმოება იყო. შემდეგ ამას ათი იმდენი მოჰყვა. ნიურნბერგის პროცესის წინაშე გადიოდა ამ უაწარმოებათა შემზარავი სურათი, რაც ფორმულირებულ იქნა, როგორც „ხელისუფლების ძალით შიტაცება, ანუ შეთქმულება“. იმპერიის მოფრობაც ამის გამო დასავეს საბარალდებულო სკამზე, მაგრამ ეს მხოლოდ დასაწყისი იყო. 28 თებერვალს პრეზიდენტ პინდენბურგს ხელი მოაწერინეს დეკრეტზე — თავისუფლების კონსტიტუციური უფლებების გარანტიის გაუქმების შესახებ. ამით ყოველგვარ უაწარმოებას გაეხსნა გზა. თავისუფლება და დემოკრატია სახელმწიფოებრივ დანაშაულად გამოცხადდა. თავისუფალ არჩევნებზე ლაპარაკიც ხომ ზედმეტი იყო. ეს

არც ნაიესტურ პარტიას უნდოდა და არც მათ მფარველებს — მსხვილ მრეწველობის ფაბრიკებს, ახალი სუბსიდიების ქრედიტორულ გერჩინება ასეთი წერილიც მისწერა შახტს:

„მრეწველობისათვის, უპველია, უფრო იდეალი იქნება გაიღონ ის მსხვერპლი, რასაც ვითხოვთ, თუ გაითვალისწინებენ, რომ 5 მარტის არჩევნები იქნება უკანასკნელი, მომდევნო 10, და შესაძლებელია, 100 წლის განმავლობაში“.

მიუხედავად სასტიკი ტერორისა, რაიპსტაგის ახალი შემადგენლობის არჩევნების დროს, 1933 წლის 5 მარტს, პიტლერებმა უპრავლსობა მაინც ვერ მიაღწეს. 647 დემუტატიდან 288 პიტლერელი იყო, მაგრამ ამავე ვერ შეაკრთო ისინი. იმავე 1933 წლის 24 მარტს მიღებული იქნა „ხალხისა და იმპერიის დაცვის კონონი“, რითაც გაუქმებულ იქნა ყოველგვარი კონსტიტუციური უფლებები და გარანტიები. 26 აპრილს გერინგმა პრუსიაში შექმნა საიდუმლო პოლიცია (გესტაპო), რომელმაც შემდეგ ინვესტიციის მთელი საშინელებანი დაიპყრო. დაიწყო პრევენტიული დამატებინება. გაუქმებული იქნა რაიპსტაგის დემუტატთა ხელშეუხებლობის კანონი, რომდენიმე ლამეში თითქმის ყველა კომუნისტი დემუტატი დააპატიმრეს და ძალაუფლება განიმტკიცეს. მერე დატრიალდნენ და ერთ-ერთ თვეში „ოპოზიცია“ მოსპეს. მაშინ გაიხსნა პირველი საკონცენტრაციო ბანაკები, დასაუშავ მაშინ გაითქვა თავისი საშინელებები სახელი. პიტლერი ამბობდა, თქვენ იმოქმედეთ და საბაბს მე მოგცემით. ამის პასუხად ლამით, 27 თებერვალს, რაიპსტაგს ცეცხლი წაუკიდეს. გერმანელი ნერონების ამ მოქმედებას პროვოკაციული აზრი ადვილად გამოეღწადა. გამარჯვების სახეიმა დაწყობილებამ ერთბაშად არაა წინასწარი ჩაწყობილი კარტები. ერთი საათით ადრე, ვიდრე ხანძარი გაჩნდებოდა, მოუთმენელმა მოიერიშეთა რაზმებმა ბერლინის ქუჩებში საპროტესტო დემონსტრაციები მოაწყვეს „კომუნისტების მიერ რაიპსტაგის დაწყის გამო“. შემდეგ ამ ინსცენირების ერთ-ერთმა აქტორმა, გერინგმაც გააცა თავისი თავი. ცეცხლის გაჩენისთანავე მან წინდაუხედავად იფიცრა: ეს კომუნისტების საქმეაო. მერე მთელმა მსოფლიომ გაიგო, ვისი საქმეც იყო ეს. ნიურნბერგის პროცესზე კი ამ ბნელ საქმეს ახალი ნათელი მოემატა. გამოირკვა, რომ გერმანიდან, რომელიც გერინგის სახელთან რაიპსტაგის შენობაში გადიოდა, სამმა ესესელმა — ერნსტმა, ჰელდორფმა და ჰეინესმა შეიტანეს შენობაში საწვავი მასალა და ცეცხლი წაუკიდეს საპტო დარბაზს. გენერალური შტაბის ყოფილმა უფროსმა, ჰალდერმა, პროცესზე დაყოხვის დროს აჩვენა, რომ გერინგმა პირადად მას უთხრა: რაიპსტაგის ხან-

ძარი ჩემი მოწყობილიყო. ერთ ღროს არც ის მაღაჲდა ამას; ტრახახობდა ვიდრე, მეორე ნერონი ვარო. სადღაც, დოკუმენტურ ჩანაწერებში ასეთ ცნობასაც წაფაწედ: გერინგი და გებელსი ერთმანეთთან დაობდნენ, ვის ეკუთვნოდა რაიხსტაგის დაწვის „წმიდა პროპაგანდისტული იდეა“.

შეიძლება იდეა მართლაც გებელსს ეკუთვნოდა, მაგრამ ამ პროპაგანდის ორგანიზატორი მაინც გერინგი იყო და რომისთვის ცეცხლის წაშლადგებულ ნერონის ეკლის გვირგვინიც მას ერგო...

...მთხედვად იმისა, რომ ყველაფერი ეს აღრეც გაჩვეული იყო, ნიურნბერგის პროცესზე გერინგმა მაინც სცადა განზე გადგომა, მაგრამ ამერიკელმა ბრალდებულმა ჯექსონმა არ მისცა ამის საშუალება:

ჯექსონი: თქვენ უკვე გქონდათ გამზადებული კომუნისტური მოღვაწეების სია, მათი შედგოში დაპატიმრების მიზნით, ჯერ კიდევ მაინც, ვიდრე ზანდარი მოხდებოდა; ასეა, არა?

გერინგი: ჩვენ გვქონდა სიები კომუნისტური მოღვაწეებისა, რომელნიც დაპატიმრებული უნდა ყოფილიყვნენ, ეს სიები შედგენილი იყო რაიხსტაგის ზანდარისაგან სრულიად დამოუკიდებლად.

ჯექსონი: თქვენ და ფიურერი შეხედით ერთმანეთს ზანდარის ღროს, არა?

გერინგი: ღიპს!

ჯექსონი: და თქვენ იქვე, ადგილობრივად, გადამწყვეტით დავიპატიმრებინათ უკვე კომუნისტური შედგენილი სიის მიხედვით?

გერინგი: მე ერთხელ კიდევ ზახვასმით ვაცხადებ, რომ ეს სიები შედგენილი იყო დიდი ხნით ადრე, მაგრამ გადაწყვეტილება მათი დაუყოვნებლივ დაპატიმრების შესახებ მიღებულ იქნა იმ ღამით. ჩემთვის უმჯობესია იყო ერთიანი დღე დამეცადა. მაშინ კი ხელიდან ვერ გაიშლისტებოდა ის რამდენიმე მნიშვნელოვანი კომუნისტი ხელმძღვანელი, რომლებმაც მოახერხეს შიმალე.

ჯექსონი: მეორე დღით პრეზიდენტ ფონ კინდენბურგს წარუდგინეთ კანონპროექტი კონსტიტუციურ ცვლილებების შესახებ, რახედა აქ იყო ლაპარაკი, ასეა, არა?

გერინგი: ვფიქრობ, რომ ასეა!

ჯექსონი: ვინ იყო კარლ ერსტი?

გერინგი: მე არ ვიცი კარლი ერტვა თუ არა, მაგრამ ვიცი, რომ ერსტი მოიერიშეთა რაზმების ხელმძღვანელი იყო ბერლინში.

ჯექსონი: ვინ არის პედლორფი?

გერინგი: პედლორფი უფრო გვიან დაინიშნა ბერლინის მოიერიშეთა რაზმების ხელმძღვანელად.

ჯექსონი: ჰაინესი ვინაა?

გერინგი: ჰაინესი მაშინ სტალინის მომხრე იყო, რაზმების უფროსი იყო.

ჯექსონი: თქვენთვის ზომი ცნობილია, რომ ერსტმა განცხადდა და აღიარა, რომ ამ სამმა წუთელა ცეცხლი რაიხსტაგს. და რომ თქვენ და გებელსმა შეადგინეთ ამის გეგმა, თქვენვე მიეცით მათ საწვავი მასალა. — თხევადი ფოსფორი და ნავთი — რაც დადეთ მიწისქვეშა გვირაბში, რომელიც თქვენს სახლს აერთებს რაიხსტაგთან, იცნობთ ამ განცხადებას, თუ არა?

გერინგი: მე არ ვიცი მოიერიშეთა რაზმების ხელმძღვანელის ერსტის რამე განცხადებას, მაგრამ მე ვიცი ბნ რუმის შოფრის, რომანის შესახებ, რაც 1934 წელს იქნა გამოქვეყნებული უცხოეთის პრესაში.

ჯექსონი: თქვენი სახლიდან რაიხსტაგში ეყო სპეციალური მიწისქვეშა გასასვლელი, არა?

გერინგი: ქუჩის ერთ მხარეს ღვას რაიხსტაგის შენობა, მის პარდაპირ იმპერიის პრეზიდენტის სასახლეა. ორივე შენობა შეერთებულია გვირაბით, საიდანაც მოაქვთ კოქსი ცენტრალური გათბობისათვის.

ჯექსონი: როდისმე დაგირაბახებიათ თუ არა, თუნდაც ზუმრობით, რომ თქვენ წაუყოფთ ცეცხლი რაიხსტაგს?

გერინგი: არა. მე მხოლოდ ვიხსენებ ერთხელ, თუ კი თქვენ სწორედ ამ ზუმრობას გულისხმობთ, რომ კონკრეტული ვუწევ ნერონს...

ჯექსონი: მაშასადამე, არასოდეს არ გაცხადებიათ, რომ ცეცხლი წაუყოფთ რაიხსტაგს?

გერინგი: არა. მე ვიცი, რომ ბნ რუმინიგე თავის წიგნში, რომლის ციტატებაც მოხდა აქ რამდენჯერმე, წერს, თითქმის მე ეგასუბრე მას ამის შესახებ. მე ბნ რუმინიგე მთელი ჩემი სიცოცხლის მანძილზე ვნახე ორჯერ, ისიც შემოხვევით. მე რომ ცეცხლი წამეკიდებინა რაიხსტაგს შენობისათვის ამას მხოლოდ ვიწერა წიგნში ვალიარებდი, თუ კი, საერთოდ, ეტყუდი რამეს ამის შესახებ, მაგრამ კაცისთვის, რომელსაც მე სრულიად არ ეცნობ და არც ვიცი როგორ გამოეთერება — არ შემეძლო ეს მეოქვა.

ჯექსონი: გასოვთ საუბრე პიტლერის დაბადების დღეს, 1942 წელს? ეს იყო ფიურერის შთავარებულში, აღმოსავლეთ პრუსიაში, ოფიცერთა კლუბში. ეს იყო საუბრე ოფიცერთა საპატივცემლოდ.

გერინგი: არა.

ჯექსონი: არ გასოვთ? მაშინ მე ვითხოვ გიჩვეთ გენერალ ფრანც პალდერის წერილობითი ჩვენება. გთხოვთ მოაქციოთ ყურად-

მკლავზე ხელი შემიშვა და არც დამშვიდობებოდა, ისე გაეკიდა ვიღაცას...

...საქმე კი რაიკსტაგის შენობის დიქციაში როდი ეხებოდა, ეს მხოლოდ საბაბი იყო, ოპოზიციური პარტიების, პირველ რიგში კი — კომუნისტური პარტიის მოსასპობად. თვით ნაციონალური პრესის ცნობით, ძალადუღებების ხელში ჩაგდებადნა დახვედრა წლის განმავლობაში, 18 ათასი კომუნისტი იქნა დაპატიმრებული. ასევე — სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წევრებიც. მათი უპრავლესობა დაზოცეს გესტაპოს ყურდმულებში, სხვები კი გერინგის მიერ დაარსებულ საკონცენტრაციო ბანაკებში მოათავსეს...

...„შესამე იმპერიაში“. დიწყო ახალი ეტაპი. ადრინდელი დაპირებები და რევოლუციური პოზიციები დაიწყებდა შეცვლას. დარჩა ძველი აზრი „მუშათა ნაციონალ-სოციალისტური პარტიისა“. 1934 წლის ივლისს რაიხსტაგში პიტლერმა განაცხადა, რომ „რევოლუცია დამთავრდა“. „მუქრების დარგში არავითარი რევოლუციური მეთოდი არ უნდა იქნეს გამოყენებული. თქვა მან. — რევოლუცია არ შეიძლება პერმანენტული მდგომარეობა იყოს. საპაროა რევოლუციური ნაკადი ჩაუვებული იქნეს ევოლუციის კალამოტში“.

ამის შემდეგ პიტლერმა მკაცრად უარყო ოტტო შტრასსერის წინადადება მსხვილი მრეწველობის ნაწილობრივი ნაციონალიზაციის შესახებ. ყველაფრის ცხადი გახდა, რომ „ნაციონალ-სოციალისტური რევოლუციის“ ლოზუნგი მხოლოდ ნაღები იყო ხელისუფლების ხელში ჩასაგდებად. მრეწველები, — ბანკირები და ინჟინერ-მეცნიერებიც დასწმუნდნენ, რომ ტყუილია არ დაუხარჯეთ მილიონები პიტლერის პარტიასთვის. პიტლერმაც კარგად იცოდა, რა ნიადაგზეც იდგა მისი სავარძელი. ამიტომ იმავე შტრასსერის კოხტაზე:

— „მინისტრების სავარძლები, თუ რევოლუცია? —

მან კატეგორიულად უპასუხა:

— სავარძლები...

...1934 წლის 2 აგვისტოს „იმპერიის პირველი სავარძელი“ გათავისუფლდა — გარდაიცვალა პრეზიდენტი პაინდენბურგი, და სწორედ მაშინ, როცა ეს პიტლერს სჭირებოდა. ზედმეტი ექვი უადგილოა. მაგრამ ფაქტი ის არის, რომ მომავლად პაინდენბურგის ოთახში მარტო პიტლერი იყო. როცა პრეზიდენტის შვილმა მოინდომა მისთან შესვლა, ნება არ მისცეს...

პრეზიდენტი ისე მოკვდა, რომ მისი ნაშთები ანდრეი ვერაჟინ გაიგო. პიტლერმა მისი ფარული სიხარული პაინდენბურგის დამხმარეების დღეს ასეთი მაღალფარდოვანი სიტყვებით დაფარა:

— მოცულებული სარდალი! ამერიიდან თქვენი სამოუფლოა ვალგალი!

ოშში დაღუპულთა ღმერთის, ოდინის მითითური სასახლე მან პაინდენბურგს დაუთმო, თვითონ კი მის სავარძელში ჩაჯდა, როგორც სახელმწიფოსა და მთავრობის მეთაური.

ახლა მისი ძალადუღება „შეუზღუდავად“ იყო და ამ ყვესფერი დიქტატორის ნებასტრვილს დაემორჩილა ყველა...

გრძელი დანების ღამე...

დაღვა შერისიძების დროც. სპეციალური დეკრეტი დაბოგნალ იქნა ყველა პოლიტიკური პარტია, გარდა ნაციონტურისა. პიტლერამდე 38 სხვადასხვა პარტია იყო გერმანიაში. პიტლერის შემდეგ დარჩა ერთი. ეს პირველი შემთხვევა როდი იყო. 1914 წელს ვილჰელმ მეორემ უნტერ დენ ლინდენზე, თავისი სასახლის აივნადან, ასე მიმართა ხალხს:

— ომი დაიწყო და დღეიდან არავითარი პარტიები არ არსებობენ, არიან მხოლოდ გერმანელები!

პიტლერიც ომისთვის ემზადებოდა, ამიტომ დაერია პარტიებსა და დემოკრატიულ ორგანიზაციებს, დაშლილ იქნა პროფესიული კავშირები. ოპოზიციური პარტიების დემუტატები ჯერ დაიბოგნეს რაიხსტაგიდან, შემდეგ კი დაპატიმრეს და საკონცენტრაციო ბანაკებში გაგზავნეს. ნაციონტების გარდა ყველას აეკრძალა საჯარო გამოსვლა. ფრეიკი ადრეც წერდა, რომ მათი მიზანია — „ბოლო მოუღონ ამ ქოფხეთურ ბუტაფორიას — პარლამენტს, და გზა გაუხსნან რასიულ დიქტატურას“.

ასე შეიქმნა პოლიციური სახელმწიფო და დაშყარდა ტოტალიტარული რეჟიმი. ამის შემდეგ სხვა პარტიის, ან ორგანიზაციის წევრობა საშობლოს დაუბატდა და მტრულ საქმიანობად ითვლებოდა. გერინგმა თქვა:

„ნაციონტის მტრების სახელია — ლეგიონი, ამისთვის იქნა შექმნილი საკონცენტრაციო ბანაკები, რომელშიც მოვთავსეთ ათასობით კომუნისტი და სოციალ-დემოკრატი“.

შემდეგში ტერორმა უფრო მასიური ხასიათი მიიღო.

პროცესზე ვერსონმა განაცხადა: „ნაციონტურ კანონებს ისეთი ორპოფული ხასიათი ჰქონდა, რომ ამის მიხედვით თითქმის ყველას დასჯა შეიძლებოდა, თვით სრულიად უდანაშაულოებისაც კი“. ამის მაგალითები მე თქვენ უკვე გა-

წევნეთ. აქაც შეგვიძლია დავუმართოთ: იუსტიციის მინისტრის, პეტერის განმარტებით ნაციონალ-სოციალიზმები ყოველგვარ მოქმედებას, მიმართულს მათი მიზნების წინააღმდეგ, განიხილავდნენ როგორც დანაშაულებრივს *Stills genesis* (თავისი არსებით) და სჭიდნენ მინიჭ, როცა ეს პრაქტიკით, „ფორმალური კანონით“ არ იყო გათვალისწინებული“.

ამის შემდეგ, საერთოდ, ყოველგვარმა კანონიერებამ დაკარგა ძალა, მოისპო იურისპრუდენციის დამოუკიდებლობა. კანონს მხოლოდ იმას უწოდებდნენ, რასაც თვითონ აღგენდნენ. სპეციალურ „სახალხო სასამართლოებში“ 2 მოსამართლე და 5 ნაციონალი შედიოდა, ბრალდების მტკიცება სავალდებულო არ იყო. გვიც საკმარისი იყო სასიყვდილო განაჩენის გამოსატანად. ამის გამო ვაძლიერდა მშობიარე, ღალატი, დასმენა, გერინგმა კონსტრუქციული დამოუკიდებლობის ქსელზე და მოსპო პირადი ფოსტის ხელშეუხებლობა. ოდნავი ექვსი შემთხვევაშიც მომართავდნენ ე. წ. პრევენტიულ პატიმრობას, ან განუტრიალად ყრიდნენ საკონცენტრაციო ბანაკებში ყოველგვარი სასამართლო პროცედურისა, თუ ბრალდების წაყენების გარეშე. გესტაპო თავს გათავისუფლებულად თვლიდა „პასუხისმგებლობისაგან კანონის წინაშე“; ან რა კანონზე შეიძლება ლაპარაკი, როცა გერინგმა კი აღიარა პროცესზე:

„პატიმრებდნენ და პრევენტიულ საპრობილევში ათავსებდნენ აღმანათნელ, რომელთაც რამე დანაშაული არ ჰქონდათ ჩადენილი, მაგრამ შეეძლოთ ჩადენილი, თუკი მათ თავისთვლად გაუშვებდნენ“. მეტიც — გერინგი პოლიციელებს ურიგებდა ბლანკებს, რომელიც წინასწარ აღუვდა ამნისტიის გარანტიის ვინმეს მოკვლის შემთხვევაში. „ვინმე“ — შეთქმ, იმიტომ ვამბობ, რომ ამ ბლანკში შეუესებელი იყო ადგილი, სადაც შემდეგ მოკვლის სახელი და გვარი უნდა ჩაეწერათ.

ასეთი რამ მართლაც არ ახსოვს ისტორიას! აქაც ემართა ისეთი დარბევა, ესეულებმა და მოთვრიშებმა რომ მოაწვეეს 17 ნომებრის გრთი ღამის განმავლობაში, პაიდრიხის გინტხა-დებოთ, მათ დასწვეს, ან დაწვრიბეს 117 სინალოდა. დღეიწეს 7800 მალაზია, 800 გაპარცეს, რითაც ასეული მილიონობით ზარალი მოაყენეს შემპატრონებებს, გერმანელებს ზუსტი ინგარიში უყვართ და ისიც გამოითვალეს რომ მხოლოდ ჩალეწილი მიწების ღირებულებამ 6 მილიონი მარკა შეადგინა. შემდეგ, როგორც იცით, თვით გერმანელებს ლავიდაცოვად დაიწყო ვინც გმქცვა მოსწრო, ემიგრაციაში წავიდა. დანარჩენები საკონცენტრაციო ბანაკებში ჩაყარეს, განუტრიალად, რა თქმა უნდა... ან თუ რამე გარჩევა არსებობდა ისიც... პაიდრიხისებური, რომელმაც ასეთი ბრძანება გასცა:

— ყველა ოლქში დაპატიმრებული იქნეს იმდენი ებრაელი, განსაკუთრებით *ქრისტიანული*, რამდენის მოთავსებაც შეიძლება *ქრისტიანული* ხეივანში. ამყრად დაპატიმრებული უნდა იქნენ მხოლოდ ქანაღი და შედარებით ახალგაზრდა ებრაელები.

მდიდრები მათი ქონების დასაუფლებლად, ხოლო ქანაღეები სავატარლო სამშეოებზე გასაგზავნად. აქაც ასეა: მიზანი აშართებს საშუალებას. დაპატიმრება არა დანაშაულისათვის, არამედ ქონების ჩამოსართმევად და კატორღულ სამშეოებზე გასაგზავნად. ან თუნდაც ისე, „უბრალოდ“ — გასართმევად, ან საღისტური მიღრევილებების დასაქმავთვლად. საქმე იქამდე მივიდა, რომ თვით იმდროინდელი იუსტიციის მინისტრიც კი შეპარწუნა ამან. იგი წერდა სამხედრო დამანაშევი ფრისკს, პატიმრების იმ სამინდელი წამების შესახებ, რასაც ადგილი ჰქონდა გერმანიის საკონცენტრაციო ბანაკებში. მინისტრი ასეთ შემთხვევებს ორ ჯგუფად უყოფდა: 1. სასტიკი მოპყრობა უმთავრესად პოლიტიკურ პატიმრებისადმი, რათა მიიღონ მათგან საჭირო ცნობები. და 2. სასტიკი მოპყრობა პატიმრებისადმი გართობისა, ან საღიზიის მოტივებით. ჩამდენი, მართლაც შემპარწუნებული მაგალითის აღნიშვნის შემდეგ, მინისტრი წერდა, რომ ეს შეუტაცხულის ყოველი გერმანელის გრძნობებს.

ამის პასუხად ფრისკმა „სუსტერნერბანინ“ იუსტიციის მინისტრს სულ ჩამოაშორა ამ სატყუებს და ესცხს რაიხსფიურერ პიმლერს დაუქმდებარა. პიმლერი მაშინვე შევიდა თავის უფლებებში და ისეთი ჯოჯოხეთის ცეცხლი დააბრიალა, რომლის წინაშეც ტორკეშაჟის ინკვიზიცია კი გაფრთხილალდა. ათასობით სპობდნენ, ან გესტაპოს ჟურნალებში ყრიდნენ პიტლერული რეგიმის მოწინააღმდეგეებს. საკონცენტრაციო ბანაკები აფის პატიმრებით, უმთავრესად კომუნისტებით. მერე სახელმწიფო აპარატსაც დაერინენ. ეს ღონისძიებები მოთვრიშეთა რაზმების საშუალებით ტარდებოდა. ამ დროისათვის SA არაჩვეულებრივად გაიზარდა, ჯერ მას ომის ვეტერანთა ორგანიზაცია, „ფოლდის მუზარადი“ შემოერთდა, რომელშიც ნახევარი მილიონი წევრი ითვლებოდა. ფოლდის მუზარადიანთა მაგალითის ვეტერანთა სხვა ორგანიზაციებშიც მიბაძეს. ასე, რომ 1933 წლის ბოლოს მოთვრიშეთა რაზმების რიცხვი ოთხ მილიონ ნახევარს აღწევდა.

მოუხდელად იმისა, რომ ეს ორგანიზაცია ერთდროულად ანხორციელებდა ნაციონტური პარტიის ხელმძღვანელებს, პირადად კი პიმლერის მითითებებს, მაინც ვაჩნდა შიში ამ გრანდიოზული შეიარაღებული ძალის მამართ, მით უმეტეს, რომ მოთვრიშეთა შტაბის უფროსად პიტლერის მეტოქე, ერნსტ რემი მუშაობდა.

საქირო გახდა ამ საშინოოების მოსპობა, რისთვისაც გერინგმა გადაწყვიტა მოიერიშეთა „არა სამიშდო ზელმძღვანელების“ ლიკვიდაცია, ესეისი საშუალებით, ამისათვის საბაბო იყო საჭირო. თავი აქვე გერინგმა „ისახელა“. მან მოიგონა, ვითომ რემი შეთქმულებას აწყობდა, სინამდვილეში არაფერი ამის მსგავსი არ ყოფილა, მაგრამ პიტლერი ფრანკენშტაინის ურჩხულეივით შინაც იწყებდა შერისიებას, გერინგიც საბაბს ეძებდა, რომ მეტოქეებს გასწორებოდა. სხვებსაც ჰქონდათ პირადი ინტერესები გასასწორებელი. დამწყობ ბრძოლა, იერარქიისათვის, მსოფლიო ისევ შეაბრუნა „გრძელი დანების ღამეში“. ვალბურგისა, თუ წმ. ბარტოლომეს ღამეები მონაგონი იყო ამასთან შედარებით. ამ „სისხლიან აბანოს“ პირდაპირ პიტლერი და გერინგი ზელმძღვანელობდნენ. პირველი — სამხრეთ გერმანიაში, მეორე — ბერლინსა და მის რაიონში. პიტლერი მიუღწევნად გაფრინდა და იმდენი ეშმაკობა იხმარა, რომ თან წაიყვანა გერმელისი. მან კარგად იცოდა, მისი „ოქროპარი“ რომ ბერლინში დაეშოვებინა, გერინგი პირველ რიგში სწორედ მას მოსპობდა, „რკინის პერმანი“ ვერ იტანდა ამ „ფიურერის სულში ჩამოვრალ მაიმუნს“. იგი ეცდილობდა გზიდან ჩამოეშორებინა ის და რემთან ერთად მოესპო ამ გრძელი დანების ღამეს, მაგრამ პიტლერმა გამოაძალა ზელიდან.

ასე გადარჩა „დიდი იოსები“ „რკინის პერმანის“ რისხვას...

— სხვები კი დაიღუპნენ...

... მიუხედავად, შინაგან საქმეთა სამინისტროს შერბაბში დაინიშნა მოიერიშეთა რაზმების შეთავაზების შეხვედრა პიტლერთან. დაინიშნულ დროს ყველა შეიკრიბა დარბაზში და უზარმაზარ მაგიდის გარშემო დასხდნენ. მაშინ ყურადღება აჩაივს მიუტკეცია, რომ ყოველი მათგანის გვერდით აღვილი დაიკავეს „ვილაყებმა“. ვისაც ისინი არც იცნობდნენ. მსახურები ღუდითა და ღვინითა უმსაქინძლედობდნენ შეკრებილს, რომელნიც უცდიდნენ ფიურერის მოსვლას. კარგა ხანი გავიდა, პიტლერი კი არ ჩანდა. მხოლოდ ნაშუაღამეს დარეკეს აეროდრომიდან რომ ის ჩამოფრინდა, გაულოატერ ეგენერის ნიშანზე ის „ვილაყები“ წამოხტნენ და ეცებ განაიარაღეს მოიერიშეთა შეთავაზები. მეტე რევოლუერების სახელურებითა და ბოთლებით მიესივნენ მათ და დახოცეს.

ფიურერი რომ დარბაზში შემოვიდა უკვე ყველა იატაკზე ეგდო და სისხლის მორყევი სეტყავდა. ის კი დონიჭმეოყრილი იდგა კაბითან და ტუტებოდა ამ სანახაობით.

შემდეგ პიტლერი ვითომ ბერლინისაკენ გამოფრინდა, მაგრამ ჰერში მოვლოდნე-

ლად შესცვალა მიმართულება და კვლავში ამოყო თავი, სადაც ერნსტ რეჟიმის მეთაურად.

1956 წელს გამოქვეყნდა „რინგენტრომის პოლიტიკური დოკუმენტები, სადაც ეს სცენა ასეა აღწერილი:

რაიხკანცლერი თვითონ მიადგა რემის ოთახს სასტუმროში, ღამით, ქუჩიდან, პროფესიონალი მკვლელების თანხლებით და ფრთხილად დააკაუნა.

— ვინ არის? — მოისმა შიგნიდან.

პიტლერმა ზმა შეიცვალა:

— დეპუტატი მიუღწევნად!

კარები გაიღო. პიტლერი და მისი განგსტერები შეიჭრნენ რემის ბინაში, დააბატარეს ის და შტატელჰაიმის ციხეში ჩააგდეს. აქ უკვე პიტლერის სხვა „შეგობრები“ იყვნენ — ძველი თანამებრძოლები. პიტლერი თვითონ მივიდა ციხეში და ტუსაღები გააშფრქვეს მის წინაშე.

— ძალღებო! მოღალატეობო! — იყვირა მან და დაუშტა:

— სიცილილო ყველას!

მისი ბრძანება უშაღვე იქნა შესრულებული. მხოლოდ რემს, როგორც ოფიცერს დაუტოვეს თავისი მოსაკლავად რევოლვერი. რემმა უარით სთქვა „აღლოღისათვის ეს სამსახური გაეწია“ და ის მოკლეს.

ასე გაუსწორდა პიტლერი მის „პირველ შემქმნელს“ ფრანკენშტაინ-რემს. მან ადრეც სცადა მოეშორებინა ეს „საშიში მეტოქე“. დავაღა კიდევ პიტლერს „საქმის მოკავება“. პიტლერის აგენტებმა სწორედ მაშინ ესროლეს რემს, როცა ის პიტლერთან ერთად მიდიოდა მანქანით, მაგრამ ნიშნში ვერ მოახვედრეს და მხოლოდ მსუბუქად დასჭრეს. პიტლერმა ტირილი მორთო ამ „სამწუხარო ინციდენტის გამო“, მაგრამ რემი ყველაფერს მძებდა და პიტლერს წერილიც მისწერა:

„გლახიყო, როცა ასეთ საქმეს აკეთებ, უკეთესი მსროლელები უნდა შეარჩიო...“

...გერინგმა იმავე ღამეს „რკინის მუშტით“ მოსპო „ოპოზიცია“ ბერლინში, პირველ რიგში, რა თქმა უნდა, მოკლეს რაიხვერის ყოფილი შტაბის უფროსი, რაიხსკანცლერი და ევაბრაუნის მომტაცებელი, გენერალი შლაიკერი მეუღლითურთ, აგრეთვე, პიტლერის აღრიწდელი თანამებრძოლები გრეგორ შტრაასერი და მოუნქენის პეტრის მონაწილე გუსტაფ ფონ კაპპ, ამბობდნენ, სულ 7 ათასი კაცი დაიღუპაო მაშინ. ზუთი ამდენი საკონცენტრაციო ბანაკებში მოათავსეს. ამასთანავე, არაერთიარ ბრალდება, სასამართლო ან კანონიერება გერინგი წერდა: „მე მადლობას ვუხდებ უფალს, რომ ამ ვიცე ობიექტურობა. დიხ, მე სუბიექტური ვარ

ტყეს პრიან, ნაფოტები ცვივა. შეიძლება ბევრ
რამეს არა სწორად ვაკეთებდეთ, სამაგიეროდ,
ვმოქმედებთ აქტიურად და არ ეკარგავთ ნების-
ყოფის. მე მიჩენენა რამდენადმე შორს, ან
ახლოს გავისრლო, ვიდრე საქაროა, მაგრამ
ვისვრი მაინც... ჩემი საქმე სამართლიანობა
კი არ არის, არამედ მისი აღმოჩენა და მო-
სპობა. მე გარისკავი ვარ და დავაწმუნდი, რომ
შეცდომა შეთოდებში არც ისე ცუდია, რო-
გორც ჩაეარდნა მოქმედებაში. ეს კი მისი საქმე
იყო. იგი თვითონ შეეარდა გენერალ ზღაბერის
სახლში, ჯერ მას დაახლო რამდენიმე ტყვია,
ხოლო შემდეგ მის შემარწმუნებელ მეუღლეს.

შემდეგ ტერორი მთელ გერმანიას მოედო.
ვინც ნაციტურ დოქტრინებს არ იზიარებდა,
არც ეცხოვრებოდა...

...ფრანგი დრამატურგი იონესკო პიესაში
„მარტორქები“ ასეთ ალეგორიას ქმნის.

...ქალაქის მცხოვრებლებმა დაინახეს, რომ
პროსპექტზე მარტორქა მოსეირნობდა და შე-
ზინებულებმა დერეფნებს შეაფარეს თავი. მე-
ორე დღეს ერთის მაგივრად ორი მარტორქა
გაჩნდა — მესამე დღეს — სამი, მეორე ათი,
ოცი, ასი, ათასი, ასი ათასი და, ბოლოს, ქალა-
ქის ყველა მცხოვრები, გარდა ერთისა, მარტო-
რქად იქცა. იმ ერთმა კი დაიხშა, არა, არავი-
თარ შემთხვევაში არ ეიქცევი მარტორქადო,
მეგრე მაყურებელთა დარბაზშიც ჩამოვიდა
და იყვირა:

— მე ერთი წვეალ ყველას წინააღმდეგ და
შეგებრძოლები მათ ურდობს. მე ვარ უკა-
ნასწენელი, რომელიც დაქრჩი ადამიანად და
ახე იქნება მომავალშიც! მე არ ვნებდები!...

თვითონ იონესკო ასე ხსნის თავის ალეგო-
რიას:

— რატომ გადაწყვიტე, რომ ჩემი გმირები
გადაშტეტა მარტორქებად? იმიტომ, რომ მარ-
ტორქა ყველაზე ბრიყვი, ყველაზე სამწიფი
და მახინჯი ცხოველია მსოფლიოში. თქვენ
ყველამ ნახეთ ნაციტურ გერმანიაში ადამი-
ანები როგორ იქცნენ მარტორქებად. იმათ თე-
თონ დაკარგეს ადამიანური სახე და იქცნენ
ცხოველთა შემარწმუნებელ ჯოგად...

...ეს, რა თქმა უნდა, გადაჭარბება. ვისაც
უნდოდა, იბრძოდა კიდევ ამ მარტორქების
წინააღმდეგ. კომუნისტური პარტია არა-
ღელავლურ მდგომარეობაში გადავიდა და
იბრძაქვეშიდან აწარმოებდა ბრძოლას ნაცი-
სტური რეჟიმის წინააღმდეგ. ვინც ემიგრაცი-
აში წავიდა, არც იმათ დაუყრიათ იარაღი, ნა-
ციისტთა შორისაც იყვნენ ისეთები, რომელნიც
დროზე ჩამოშორდნენ მათ. რამდენიმე მათგან-

მა პიტლერული რეჟიმის დამყარების შემდე-
გაც არ ისურვა თავისი „რეპრეზენტაციის შეწყ-
ვა“ და გადადგა. პროცესს მამოყვამს მსა-
ლითი „ერთობითი პიტლერული მინისტრისა,
რომელმაც იმ „გრძელი დანების ღამის“ შემდეგ
უკანვე დაუბრუნა პიტლერის ნაციტური პარ-
ტიის საპარტიო ნიშანი და თხოვა გადადგომა. თა-
ნაც წერილი, საერთოდ მიღებულ „პილ პიტ-
ლერი“ კი არ დაამთავრა, არამედ ასე: „მოგე-
საღმებით, როგორც გერმანელი“.

პიტლერმა მიიღო ეს გადადგომა.

მსგავსი შემთხვევები არაშაშვი იყო. გენე-
რალმა იორკმა რომ ნახა, თუ რა საშინელებებს
სწადიოდნენ პიტლერელები, სულ განერიდა
სამხედრო საქმეებს. ზოგმა სიყვდილი არჩია
ღისებების შელახვის, სამაგრო ძალების შტაბის
უფროსმა, გენერალ-პოლკოვნიკმა ემონემმა,
ვერ აიტანა პიტლერისა და გერმანიის საღისტუ-
რი მოყვრობა და თავი მოკლა. შეურაცხყოფი-
ლმა ფელდმარშალმა ფრიხმა კი თავი შეაკლა
მოწინააღმდეგეებს. იგი ვანგებ წავიდა ფრონ-
ტის მოწინავე ზახზე, დაიჭრა და სისხლისგან
დაიკალა, მაგრამ უარი სთქვა „პოსპიტალიში
წაყვანაზე“.

სამხედრო საქმის ისტორიაც შეტყველებს
ასეთ შემთხვევებზე. ინგლისელმა ბრალმდ-
ებელმა მაქსუელ-ფაფმა გაახსენა, გამოჩენილი
გერმანელი ფელდმარშალი კლაუზევიცი რომ
რუსეთის მხარეს გადავიდა, ხოლო გენერალმა
ფონ ბარტენბურგმა ნეიტრალიტეტი გამოაცხა-
და. „როგორც ევროპისა და კავკასიონის ინტე-
რესებს უფრო მალე აყენებდა, ვიდრე ბრძო-
ლებებს“, — თქვა მან...

...სულ სხვაგვარად მოიქცნენ პაპენი და
შახტი. პიტლერმაც არ დაუფსა ამაგი მის
შემქმნელ ფრანკენშტაინ-პაპენს. იმ „გრძელი
დანების ღამეს“ მას უახლოესი თანამშრომ-
ლები დაუბრკიტეს, შემდეგ კი თვითონაც ცი-
ხეში ჩასვეს. პაპენი ამის შემდეგაც „მისი საყვარ-
ელი ფიურერის“ ერთგული დარჩა. გადაყე-
ნებულ შახტიც დიდხანს ეფიცებოდა სიფე-
რულს პიტლერს. ის კი არავის ანგარიშს არ
უქვედა და არც არავითარი ზომების წინაშე
ჩერდებოდა. ბოლოს იმდენი ქნა, რომ თა-
ნამებრძოლებიდანაც ერთი-ორი კაცის მეტო
დაუსჯელი არავინ დარჩა. არც ისინი, ვისაც
იდრე სიფეარულსა და ერთგულებას ეფიცებო-
და. იგი წერდა ერნსტ რემს:

„მე მინდა მადლობა გადაგიხადოთ, ძვირ-
ფასო ერნსტ ჯემე, იმ დაუთქვარის სამსახური-
სათვის, რაც თქვენ გაუწიეთ ნაციონალ-სო-
ციალისტურ მოძრაობას და გერმანულ ხალხს.
მინდა დაგაწმუნოთ, რომ მე მადლობას ვწო-

რაც ზედისწერას ისეთი შეგობრებისა და თანამებრძოლებისათვის, როგორიც თქვენ ხართ.

თქვენი ადოლფ ჰიტლერი“.

ზეთი თვის შემდეგ ჰიტლერმა რემს მადლობის მაგივრად ტყვია პერა შებლში. იგი სასტიკად უსწორდებოდა ყველას, ვინც უცხოელიებას გამოთქვამდა. ჯერ რამეს დააბრალებდა, ან ხელს გაუტეხდა, მერე კი მოაკლევინებდა, ან მოხსნიდა. ამის ოსტატა ჰიმლერი იყო. გენერალ ფრიხს მან პომოსტექსტალიზმი დასწამა. სამხედრო მინისტრ ბლომბერგს „როსიკი, ქალის შერთვის“ გამო შეუდგინა „დოსიე“, ფელდმარშალი რაიჰენაუ „გულის მანკით“ მოაკლევინა, გენერალ უდერტს თვითმფრინავი საზენიტო არტილერიას ჩამოაგდებინა ბრესლაველთან, ცნობილი მფრინავი პოლკოვნიკი შოლდერსი ჰაერშივე აიფეთქა, ჰიმლერი ფარულად მოქმედებდა, ჰიტლერი კი ცრემლს აფრქვევდა მის „ტრაგიკულად დაღუპულ შეგობრებს...“

მუყაოს პლანეტა...

მერე ტერორი ისე გაძლიერდა, რომ ხმის ამოღებას ვერაფერს ბედავდა. არც არავინ ედევნებოდა ფიურერის დიქტატორულ უფლებებს. იმან კი სულ აიწყვიტა. ეს ქველად არ მიანდა და დედამიწა ქალამდა. „რასაც ხედავდა, ყველაფერი მისი უნდოდა ვოფელიყო“ — წერს ცნობილი პრეწელი, ტრსენი. ხედავდა კი ბევრს — ქვეყნის ყველა კუთხეს, მსოფლიოს, მთელ პლანეტას და ყველაფერი ეს მართლაც თავისთვის უნდოდა. უკეთესი ორიენტაციისათვის მან უზარმაზარი გლობუსი დიდება და დაატარა. მერე მუყაოს იმ პლანეტას თითქმის აწვდრა და გააფრია... ევროპა, ამის შემდეგ პირზე სულ „ევროპა“ ევროა „გერმანია ეს ევროპა“ — გადაწყვიტა მან და თავისი აზრი ასე განავითარა:

„გერმანია ნამდვილი გერმანია მხოლოდ მაშინ იქნება, როცა ის ევროპად იქცევა. ეილერ ევროპას არ დაევიწყებოდა, ასე უმწიფო მდგომარეობაში ვიქნებით, რადგან ჩვენს სასიცოცხლო ფაქტობას კომპლექსი ეს ევროპა და მისი კოლონიები. ვინც ევროპას დაიპყრობს, საკუთარ დაღს დაასვენს ისტორიას“.

უნდა გენახათ, რა ამოყად ატრიალებდა ეს „ბოქსმეილი ეფერიტორი“ გლობუსს თავისი ლერქის ვარშემო და ოცნებობდა, ისევე მიეტაცებინა ევროპის მთელი კონტინენტი, როგორც უსუელესი ზერმწელი მითის მძებდეთ, ოლიმპის ხარადეცუელმა მბრძანებელმა ზეუსმა მოიტაცა ფინიკიელთა მეფის, აგენორის მშვენიერი ასული, რომელსაც სახელად ევროპა ერქვა...

ჰიტლერის ადრინდელი გეგმით ეს ეითომ მაშინ მოხდებოდა, როცა დასავლეთის სახელმ-

წიფობის შემდეგ აღმოსავლეთის შერეულ ტერიტორიებზე დაიპყრობდა ტერიტორიები. იყო დრო, როცა ის ზეუსმეფობდა იმ ბერძნულ მითის სინამდვილედ ტყვეს შესაძლებლობას. ჰიტლერელთა ტექტონური ურდოები, დასავლეთ ევროპის მოთარგმნების შემდეგ, მართლაც მიუახლოვდნენ მოსკოვს. ჰიტლერმა უკვე დანიშნა „გამარჯვებული ვერმანელი არმიის“ საზეიმო აღლუმზე წითელ მოედანზე. გენერლებმა ახალი მუნდირები შეიცვალეს. ბერლინის ქუჩებსა და საყარო ადგილებში მძლავრი რეპრადექტორები დღედაღამ გადმოცემდნენ სამხედრო მარშებს. ნაცისტები ფეხზე ამდგარი იმედიდან სიმღერას „ჰორსტ ეესსელს“ შესახებ და „ჰალი ჰიტლერს“, გავერდობდნენ. ჰიტლერმა კი ისეთი სელწერა ფოტა გამოიჩინა, რომ საგარეო საშვეთა სამინისტროს პრესის განყოფილებას უფროსს, დიტრიხს, დაავალა უცხოეთის კორესპონდენტებისთვის ემცნო „მოსკოვის ალბის სენსაციური ამბავი“.

„მთელი დამე არ უძინია დიტრიხს. იგი თავბრუდამხვეული იყო ბედნიერებით, რომ ფიურერმა მას მიანდო „ეს ისტორიული მისია“. დღამდე ებრძოდა წარმოსახვას, ეძებდა შედარებებს, უნდოდა რაც შეიძლება აღმალეულ სიტყვებში მოეძებნა ამ „სახეილო შემთხვევისათვის“. ვინ არ გაიხსენა, ალექსანდრე მაკედონელი, ფრიდრიხ დიდი, თემურ ლენგი, ნაპოლეონი, მაგრამ თვალში არავინ მოუვიდა ჰიტლერთან შესადარებლად. ბოლოს ანტიკურ მითებზეა მისწვდა და გაახსენდა ზეუსის მიერ მშვენიერი ევროპის მოტაცების ამბავი. მეორე შესწორება შეიტანა მხოლოდ: ზეუსი იმის ლმერთით, ანკრით შეცვალა, ბოლო დაპყრობილი ტერიტორიები ლამაზ ქალწულად წარმოიდგინა.

მეორე დღეს სახეგაბრწყინებული დიტრიხი სრული სააღლუმო ფორმით წარსდგა უცხოეთის კორესპონდენტების წინაშე და უბრალოდ პათეტიური ხმით გამოაცხადა, რაც მას „ისტორიაში ჯერ არანახულმა მხედართმთავარმა, ჰიტლერმა“ დაავალა.

მერე ბედნიერებისაგან გული აღიქუდა... ცრემლი მოერია და ეფერი წაწერილხელად წარმოსთქვა:

— ...და ახ, ბატონებო, აღმოსავლეთის კონტინენტი ნახე ქალწულადი მიხედვილი წევს ენებააშლილი და მოშეხებული გერმანელი არესის მძლავრ მკლავებში...

„გერმანელი არესი“ ეითომ ჰიტლერი იყო, „ნახად მიხედვილი ქალწული“ კი ევროპა — ლამაზიდან ეოლგის ნაპირებამდე... მაგრამ ჰიტლერი არც ამით ამთავრებდა თავის „ისტორიულ მისიას“. მუყაოს პლანეტა ისევ ტრიალებდა მის წინ და იგი ნეტარებით ეძღუოდა

მსოფლიო ბატონობის პიპერტროფილ ილუზიებს...

საუბედუროდ, ქვეყანას არც ერთი აქლია და არც შვორტი...
მარტინსონი
გინგლიფონიკა

...ეს მისი ძველი ოცნება იყო. 1940 წელს გერმანული ტანკები შეიჭრნენ პარიზში. პიტლერიც უმაღლე განდა იქ პირადი ფოტოგრაფის, პოფმანის თანხლებით, რომ ეს „ისტორიული მოვლენა“ აღებეჭდა სურათებში. სიპარულით აღტაცებული ფიქრერი, ერთხანს ზეშევიტ ცალფეხზე ზტუნაობდა ეიფელის კოშკთან, მერე კი კეისრის პოზა მიიღო და პოფმანს დაუძახა.

— გადიდებ, პოფმან, ხედა ბუკინჰემის სასახლესთან გადაძიდებ... ზეგ კი ნიუ-იორკის ციამამზენებთან...

...წარმოსახებას საზღვრები არა აქვს... არც ილუზიებს ადამიანისას. იგი ხშირად ჰყარგავს თავის საწყისს. სტრას ისე იმოქმედოს, როგორც უნდა, და არა, როგორც შეუძლია. დამუოვებელია მისი სტრეგილები. კეისარმა რომ დიდების ზენიტს მიაღწია, უკმაყოფილოდ იქნა, ნუთუ ეს არის ყველაფერი.

პიტლერიც კეისრის პოზას იღებდა და ისევე იმ გლობუსს ატრიალებდა, უნდოდა ბადით დაეჭირა ოკეანე... წერ ლათინური ამერიკა დაეპყრო... მერე აფრიკა... ინდოეთი... და ახალ, ოკეანის იქეთა გერმანული იმპერია შეეჭმნა. „გერმანული ევროპის“ ფარგლებშიკა, თავდაპირველად, ასე ჰქონდა მოხაზული: იმპერიის ცენტრი — გერმანია ავსტრიითურთ, დასავლეთ პოლონეთი, ჩეხეთი და მორავეთი, რასაც შემოღერტებოდა აღმოსავლეთ ევროპა: პოლონეთის დანარჩენი ნაწილი, ბალტიისპირა სახელმწიფოები, უკრაინა, ვოლგის მხარე, საქართველო, ბალკანეთის ქვეყნები და უნგრეთი; აგრეთვე, დასავლეთის ვასალური სახელმწიფოები: პოლანდიის ფედერაცია, ფლანდრია, საფრანგეთი და ჩრდილოეთის ქვეყნების კავშირი — დანია, შვეიცია, ნორვეგია.

ამას, რა თქმა უნდა, „მოახრევე ადამიანის“ სტრეგილებთან საერთო არაფერი აქვს. იგი საერთოდაც იჭვის ქვეშ აფენებს სტრეგილების ადამიანურ პრივილეგიას. ამბობენ კი, ადამიანი ერთადერთი ცხოველია, რომელსაც სურვილები გააჩნიათ. ასეა ეს, თუ არა, ვინ იცის, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ ზოგიერთი ადამიანის სტრეგილების აღვირახსნილობა ცხოველებზე მდებარე არსებულ აქციებს მას. ამ ვნახს კი ზოგი ტირანობისკენ მიჰყავს, ზოგიც — ტირანების მლიქვნელობისკენ.

ბიასს მკითხეს თურმე:

— რომელია უფრო სამისი ცხოველთა შორის?

— ტყუერთაგან — ტირანი, შინაურთაგან — მლიქვნელი! — მოუგო ბიასმა...

...პიტლერს ხომ მლიქვნელთა მთელი არმია ერტყა გარს. იგი სპეციალურად ქმნიდა ასეთ გარემოცვას თავის გარშემო, მლიქვნელობა კი ისეთი თვისებაა, რაც ყველას როდი ამაოებს. ამითვისა შერჩევაა საჭირო. უფრო იმათ შორის, ვინც ცხოვრების ფსიქრიდან ძალაუფლების კვარცხლბეკზე აყვავთ მწეალობებზე. ასეთი ადამიანები უფრო ერთგული არიან. ეს იცოდა პიტლერსა და თავის თანამშრომლებს. აღ გონიერ და პატიოსან ადამიანებს კი არ არჩევდა „არამედ ბოროტმოქმედებს, მორალურად და პოლიტიკურად გახარწილ პირებს, გამყიდველებს, გიმივერებსა და მექრთამეებს, იმათ, ვინც გათავისუფლებული იყო „სინილი-სის ზეგე ქიმერისაგან“. პიტლერი არც მალავდა ამას. ვიდრე აშკარად დაიწყებდა საომარ მოქმედებებს, ფარულად დივერსიულ მუშაობას აწარმოებდა უცხოეთის სახელმწიფოებში. მას ჰყავდა „რესპექტაბელური“ „გამშენებისა“ და „გაბეჭვარი დიპლომატების“ მთელი კორპუსი. ნაცისტური ოპიზმის ზეელი მთელ მსოფლიოსს ჰქონდა მოღებელი.

შეიძლება ეანშემ იფიქროს, აქ ზე გარკვეული პოზიციის მალამარაკებს და არა სიპართლეს: თუ ასეა, სკოზს თვითონ პიტლერს მოუვსს მითით:

„ქარგე ელჩი ბანქოს მოთამაშეს უნდა ჰგავდეს—ამბობდა ის,—თუ საჭირო იქნა მას ვალთანანდობაც უნდა შეეძლოს და ფალბი ფულების მოჭრა... მე გაგეცი განკარგულება შეედგინათ ცნობარი მსოფლიოს ყველა გავლენიან პირზე, გამოერკევათ, ესა და ეს იღებს თუ არა ჭრთამს? შეიძლება თუ არა მისი სხვა რამ საშუალებით მოაყვდივ? არის თუ არა ამპარტავანი? აქვს თუ არა ეროტიკული მიდრეკილება? როგორი ჭალები მოსწონს უფრო? მომრეკუსუალისტი თუ არის? (ანუთ კატეგორიის ზალბს განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიეცეს, რადგან მათი მიმზრობა უფრო ადვილია). მალავს თუ არა რამეს ესა თუ ის პიროვნება თავის წარსულიდან? თუ შეიძლება მათი შანტაჟში ჩათრევა?.. მხოლოდ ასეთი საშუალებით მიეაღწევე მე გავლენას ყველა ქვეყანაში“.

საე ფიქრობდა პიტლერი სახელმწიფოების დაპყრობას მანამ, ვიდრე იქ მისი ჯარები შევიდოდნენ.

— მე შევიფვან ჯარებს პარიზში წერ კიდევ მშვიდობიანობის დროს — ამბობდა ის, — ყველა მათგანი ფრანგულ ფორმაში იქნება გამოწყობილი, და ასე გაავლიან პარიზის ქუჩებს, რომ თავში არაფის მოვლა აზრი შეიძლოს ისინი.

ამას ის უწოდებდა „მტრის ციხე-სიმაგრის შიგნიდან გატეხვას, როცა მოწინააღმდეგე თედაზონ ამარცხებს თავის თავს“. გერმანია ცხელ ალყაშემოკრულ ციხე-სიმაგრედ ჰქონდა წარმოდგენილი. აქ ყველა გასამხედროებული ანდა ყოფილიყო — ქალი თუ კაცი, დიდი თუ პატარა, ყველას ფორმა უნდა ეტარებინა და კოლონაში მდგარიყო, როგორც ჭარბიკაცი. ამით ის ტოტალური ომის ამზადებდა, რაც ყოველგვარ რაინდულ წესს გამოირცხავს. მისი საყვარელი სიტყვებია:

„ომს მე ვაწარმოებ ჩემებურად. ეს იქნება სისხლისმღვრელი, შეუბრალებელი, სასტიკი ომი, რომელიც არ გაარჩევს ქალს და კაცებს, დიდებს და პატარებს. ომი — ეს მე ვარ!“

თუ ლუდოვიკი XIV თქვა, „სახელმწიფო — ეს მე ვარო“, პიტლერმა ეს სენტენცია თავის მისწრაფებებს მოურგო და „ომი — ეს მე ვარო“ გამოაცხადა.

გაუწრდელი ბავშვები...

მერე მთელმა მსოფლიომ დაინახა, თუ რას ნიშნავდა ომის პიტლურისებურად წარმოება მეც ბევრი გაიმაზეთ ამის შესახებ. ახლა კი ის მიწა გაჩვენოთ, თუ როგორ რყენიდა ასეთი დოქტრინები აღმართა გონებას ან, საერთოდ, რა გონებაზე ან მორალზე შეიძლება ლაპარაკი, როცა პიტლერმა თვითონ დაამტკიცა აღმოსავლეთის ფრონტზე მიმავალი გერმანელი ჭარბიკაცების ასეთი „სამახსოვრო ბარათი“:

„შენ პირადი დიდებისათვის უნდა მოკლა 100 რუსი. შენ არა გაქვს გული და ნერვები, ომში ეს საჭირო არ არის. მოსმე შენში სიბრაველი და შეცოდება. მოკალი ყველა რუსი, რომელიც გზაზე გადაციდებდა, სულადი — მოხუცია ის თუ ახალგაზრდა, კაცი თუ ქალი... გერმანელია მსოფლიოს აბსოლუტური მემკვირვებელი. შენ გადასწყვეტ ივლისის, რუსეთის, აფრიკის ბედს. შენ გერმანელი ხარ და, როგორც გერმანელს შეეფერება, მოსმე ყოველივე ცოცხალი, რაც წინ აღვდგება. იფიქრე ყოველთვის აღმადგენელზე, ფიქრებზე, და გაიმარჯვებ. შენ არც ტყვია მოგვარება და არც ხიშტი... ხეალ შენა წინაშე დაირჩევის მთელი მსოფლიო...“

...ასეთი „სამახსოვრო ბარათები“ უამრავი მოქმედებდა გერმანულ ჭარბიკაცებს. ტყვია და ხიშტი მაინც თავის საკმის აკეთებდა და ჩვეულებრივი ბრეიშანი ისევ ისე ძველებურად აცოცხლდა

მათ ლაუფმენტებს სისხლსა და ტანს. კეთილშობილი და მსგელობიანი ბავშვები, უმეტესად მთავრები, მოაქვს კაცობრიობისათვის ასეთ ეროვნულ ამპარავნებას. იგი ხშირად ახსენებდა ლეიბ-ტოლსტოის, რომელსაც ეროვნული ამპარავნება აღმართვის ყველაზე საბავშვო თვისებად მიიჩნდა, რასაც დიდი უხელოება მოაქვს კაცობრიობისათვის, რადგან იწვევს შუღლს ერთა შორის, გაუთავებელ ომებს და ნაციონალურ კატასტროფას. პიტლერი კი სწორედ ამ გრძნობას უნერგავდა თავის ჭარბიკაცებს. იგი მხეცური იმპიქტებს ადევნებდა მათში. ისინი მძლიერდნენ და კლავდნენ, სძარცვდნენ და სწავდნენ, და მთელი ეს „მოტენტოტური საბავშვო“ საკუთარი ღირსების საქმედ მიიჩნდათ. ბრეიშანი გაოცებული იყო, როგორ იყიდებს აღმართვებში, თუნდაც გერმანელებში, ფეხს ასეთი მძლავრობა. იგი შემოწმებულნი ხანდა ყოველივე იმით, რაც ნაზა და განიცადა, მაგრამ ყველაზე საოცარი ის იყო, რომ გერმანელი ჭარბიკაცები მაინც ებრალებოდა, ცხადია, ყველაფერი იყო და, რა მხეცურად ელტენდნენ ისინი მისი ეროვნების წარმომადგენლებს, დიდებსა და პატარებს, ქალებსა და კაცებს, მაგრამ მაინც ეცოდებოდა... იცოდა, რაც არ უნდა აწვევდნენ მხეცი იყოს გერმანელი, საკუთარი ოჯახისა და ბავშვების მიმართ მაინც უაღრესად სანტიმენტალური. ბრეიშანის წინ წერდებოდა ერთად ყოველთვის ეყარა მთელი გროვა ასევე ტალახში, სისხლსა თუ ოფლში ამსურვილი ფორმისურათებისა, რასაც ჩვეულებრივად, მოკლული ჭარბიკაცების სავსე ნაწილებიდან, თუ ჭიბევიდან იღებდნენ ზოლმე. აქ ყველაზე მეტი ბავშვების სურათები იყო. საათობით დაჰყურებდა ბრეიშანი ამ პატარა არსებებს და ფიქრობდა...

რაზე ფიქრობთ-მეთქი, ამდენს, — რომ ვეოთხე, დაიბნა. საერთოდ, არ უყვარდა თავისი ფიქრების სხვისთვის გაზიარება, მაგრამ ერთხელ მაინც მიიხრა:

— ბავშვებზე, აი, ამ გერმანელი ჭარბიკაცების ბავშვებზე! ეუფერებ და ეფიქრობ, რა სათნო და საყვარლებია ისინი. ასეა ყველა ბავშვი, სანამ ის ბუნებრივ პირშეშა... მერე რაღაც ხდება. ყოველი მათგანისაგან ყალიბდება ინდივიდი; ჩნდება ხასიათი, ეროვნული თუ ინდივიდუალური და იქმნება პიროვნება. ახლა კი შეხედეთ ამ ჭარბიკაცებს და ოფიცრებს. ეს საშინელებაა, სადღა ის გულწრფელობა და მიამიტური უბრალოება, ან ბუნებრივი გამოუმეტეველება, რაც აღამაშს ამშვენებს! არაფერი ამის შესავსი, პირიქით, ნახეთ რა ბოროტი ციხელი უელავს მათ თვალებში, მომეტებულია ოფიცრებს... საიდან ჩნდება ეს ბოროტება? ნუთუ ვინმეს შეუძლია დახედოს ჩვილი ბავშვის სურათს და თქვას ამისგან

მკვლელი გამოვაო! მაშ საიდან გაჩნდა ამდენი ესეული და გესტამოული? ერთ დროს ხომ ისინიც ბავშვები იყვნენ, ასეთივე პატარები და საყვარელები... მერე როგორ იჩენს თავს ეს ცხოველური ინსტიქტი, ან სად იმალება დესპოტი და სადისტი, დედის საშოში თუ საზოგადოებაში? ეს უნდა გავიგოთ და ჩანასახივე მოვსთხოთ ბავშვური სათნოების, ბოროტმოქმედებაში გადაზრდის შესაძლებლობა. მხოლოდ ეს იხსნის კაცობრიობას ბოროტებისაგან..

— აღმზიანები არც იმალებიან ერთნაირი და არც ცხოვრებაში ზღეზიან ასეთი, — ეუთხარი მე, მგერამ მაშინვე გამაჩნდა:

— არა, ჩემო კარგო, მე გერაინ დამარწმუნებს, რომ ბავშვს, ვინც არ უნდა იყოს, რომელი ეროვნებისა და რასის წარმომადგენელი, შინაგანად, თავისი არსებით, პქონდის მიდრეკილება ბოროტებისადმი. ეს საშინელება მერე ზნდება სადღაც, როცა აღმზიანი შორდება თავის თავს, თავის ბუნებას და სულ სხვა გზით მიდის, თუ მიჰყავთ, ეს გზა მცდარია, დამღუპველი. აღმზიანმა მუდამ ბუნების გზით თუ იარა, მისგან ბოროტება არ გამოვა, ბუნება კეთილია და მისი სათავეც არ შეიძლება სხვარამ იყოს, თუ არა საკეთ. წყაროს წყალი მერე იმღერევა სადღაც. აღმზიანი. ბავშვი ბუნების პიროვნება, აღმზიანი — არა, სამწუხაროდ, რა თქმა უნდა, მაგრამ მაინც — არა. ესაა ჩვენი ტრადიცია. დოსტოევსკის ერთი გმირი ეუბნება მეორეს:

— ო, ჩემო ძვირფასო, ბავშვთა საკითხი პირდაპირ შემზარავია ჩვენს დროში: ვიდრე ეს ოქროს ეტლულებიანი უმანკო, პაწია ბავშვები დღაღადატებენ შენ თვალწინ და შემოგოქრობენ თავიანთი ლალი სიცილითა და ნათელი თვალებით, ასე გგონია ლეთის ანგელოზები ან უცხო ჩიტუნები არიანო? — მერე კი... მერე ხანდახან ისეც ზდება, რომ ფიქრობ, ნეტავი სულაც არ გაზრდილიყვნენო..

საქმე ის არის, ვინ და როგორ ზრდის მათ, და ვინ იცის, იქნებ მართლაც ეს იყოს კაცობრიობის ზრუნვის მთავარი სავანი, თორემ თუ აღმზიანი ბავშვობიდანვე სისასტიკისა და სიძულვილის ამოჩაღურ სფეროში იზრდება, მისგან მკვლელის შერტი რა გამოვა; ხომ სულერთია, რითი კლავს ის, ტყვიით, ენით, მოქმედებით, ზიზლით, შერით, უზნეობით თუ გულგრილობით. ასეთი ვინმე, უწინარეს უფლისა, მისივე არსებაში ატეობს აღმზიანს, Homo sapiens-ს და იქცევა პირობითი პირუტყვად, რომელსაც თავის თავში ის უყვარს, რაც შეიძლება სხვაში სძულდეს, თუკი ამის გარჩევის უნარი აქვს...

მეორე მხარე

...პიტლერი კი ისევე თაყობს ბავშვობის დოქტრინებს იცავდა:

— მე მინდა მაგარმეტადანი აღმზიანები, რომელთაც გერავითარი პრინციპი ვერ შეაჩერებს... რომ მოჰყვას!

— და შემდეგ:

— ზენ ვიწყებთ ჭერ კიდეც სამი წლის ბავშვიდან, როგორც კი ბავშვი იწყებს რამეს გარჩევას. მას ზეღში პატარა დროშის ვაფლეთ შემდეგ სკოლა, პიტლერული ახალგაზრდობა, მოიერიშეთა რაზმები, შრომითი და სამხედრო ბეგარა... ყველაფერი ეს რომ დამთავრდება — იწყება „შრომის დრონტი“. იგი ითრევს აღმზიანებს და უნდათ ეს თუ არა, უკვე აღარც უშვებს ზელიდან სამხრის კარამდე...

ასე იქმნება აღმზიანი — ავტომატი, რომელიც ასევე ავტომატურად ასრულებს ყოველგვარ დავალებს. მას მართლაც არ გააჩნია გული და ნერვები. დგას რომელიმე საკონცენტრაციო ბანაკში და ჩლუნგი, განურჩეველი თვლებით უყურებს აღმზიანთა წამებს. პიტლერის გავრცელება არ უნდოდა, რომ აქ შეიცვალა რამე. ერთხელ, როცა მისმა თანამშრომლებმა დაუბატეს საკონცენტრაციო ბანაკების საშინელება, მას ისტერიამ მოუარა, აყვირდა, მაგიდაზე მუშტები აბრახუნა, მერე წამოხტა და რამდენჯერმე კედელს ატალა თავი. სახზე მკედლის ფერი ედო, პირადან დროშული მოსდიოდა და ისე ღრიალებდა:

— მე არ მინდა ამის მოსმენა. გაეთრიეთ აქედან, მოლაღტეებო! როგორ გგონიათ, საკონცენტრაციო ბანაკებს საოჯახო პანაოინერად ზომი რა გადაეცემა! ტერორი ყველაზე ძლიერი პოლიტიკური იარაღია, მე ზელს არ გავუშვებ ამ იარაღს... არც ამის დროს მოვიტყეო სხვაგვარად, მე შთაგუნერგავ ყველას შიშს. გამარჯვების მიღწევა შეიძლება მხოლოდ უცარი დარტყმით და ტერორით, ეს დამოაწივეს მოწინააღმდეგის დაბნეულობას...

მაგიური სამი...

...ამის შემდეგ პიტლერი თავის „ოჯახურ იდილიას“ უბრუნდებოდა, ძაღლებს ვაღერასებოდა, იაღონებს უვლოდა, ტემილულობას გტანებოდა, ან მუსიკით იტკობდა ყურთასმენას. „შეე საქმეებს“ კი პიტლერი ასრულებდა. მას მიღებული ჰქონდა პიტლერის „პირველი რაგის“ დავლება 20 მილიონი კაცის გაჟლეტის შესახებ. უნდა მოიპოოს 20 მილიონი აღმზიანი — სიჭკა მან — დღეიდან ეს იქნება გერმანული პოლიტიკის ძირითადი ამოცანა.

ბომ გახსოვთ, რომ პიმლერმა ეს „საინტროლო კიფრი“ 30 მილიონამდე გაზარდა, ხოლო ვერცელმა სტატისტიკურად „დასაბუთია“, რომ საქორაო 50 მილიონის მოსაზება და ისიც, მხოლოდ საბჭოთა კავშირში. შემდეგ პიტლერსაც სასაბულოდ მიანიდა თავისი პირველი დავალებმა, რომლებზეც კი უფრო გარკვევით განაცხადდა: „აქ რომ ციფრებზე დავიწყოთ დავა, მართლაც სასაცილო იქნება“.

რა შეიძლება ამზე ითქვას? არაფერი ან რა საქორაო რამის თქმა, როცა ეს „საინტროლო კიფრები“ თავისთავად მერყეულებენ. მე მხოლოდ გოეთეს ბრძნულ სიტყვებს შეგახსენებთ:

„უფლაზე უფრო ადამიანის ხასიათის ის ავლენს, თუ რა მიაჩნია მის სასაცილოდ...“

ეს მართლაც ასეა, თუცა აქ, საერთოდ, შეიძლება ადამიანურ ხასიათზე ლაპარაკი. თუმცა პიტლერებზე რომ სიტყვა ჩამოვარდება, ეს ცნება მამინე კეარგავს თავის შინაარსს და სრულად საწინააღმდეგო ასოციაციას ქმნის. ამას კი ადამიანის — Mensch-ის ანტიუფროსი Unmensch — არა ადამიანი გამოხატავს, როგორც კეთილისა და ბოროტის საწყობად კომპოზიტი, ამიტომაც უფროდით მათ თავიანთ ხასიათზე ლაპარაკი უფრო სწორად კი ის, რასაც „ხასიათის გამოჩენა“ ეწოდება. ვინ როგორ არ ცდილობდა ამას! პიტლერი გაუთავებელ ქადაგებაში ამტკიცებდა თავის ხასიათს, პიმლერი კი „მრავალმეტყველ ღმერთში“. პიტლერი მოთხოვდა, პიმლერი კი ასრულებდა. ის საქმის კაცი იყო, ყოველ შემთხვევაში, ცდილობდა ასეთი გამოჩენილიყო. თუ როდესმე რამე მოხსენებას წაიკითხავდა, ისიც ანტიურ სამყაროს მიაღებოდა და იტყოდა:

ღმერთსაც კეთილეს:

— რა არის კარგ ორატორისთვის პირველი?

— საქმე! — უპასუხა მან.

— მეორე?

— საქმე!

— მესამე?

— საქმე!..

...საქმე პიმლერს მართლაც არ აკლდა. მან ხელთ იგდო უდიდესი ძალა-უფლება ვანკსა-ლერელი რწმუნებებით. ის ამას გელმოდი-ნელ ასრულებდა და ცდილობდა ყველაფერში ფიქტურისთვის მიეზება, ხასიათის გამოვლენა-შიც. უნდოდა კიდეც ოდნავ სანტიმენტალური, მეოცნესე, თუ მგრძნობიარე გამოჩენილიყო. როგორც ზანს, ეს ქალთების „სულიერა მოთხოვნილება“ — უნდათ აქვენონ, რომ მართლაც ისეთები კი არ არიან, რასაც სინამდვილეში წარმოადგენენ. პიტლერი ათეული მილიონებით ხალხის გაცუტვას მოითხოვდა და

იმეფე ღმრთი ბავშვებით ცრემლებს ღეროდა, როცა მისი ადონი სტატისტიკურად, პიმლერი ამ შემთხვევაში „საინტროლო კიფრის“ მას ჩიტების მთელი ფერმა ჰქონდა მოშენებული. თუ პიტლერი ფრიდრიკ დილდის პოეზიაში ღვებოდა, პენარბ პიმლერმა მოძებნა მისი „სულიერა წინაპარა“ — გერმანიის პირველი მეფე საქსონიის დინასტიიდან — პენარბი, რომელსაც „ფრინველთმეტრის“ უწოდებდნენ (ჩვენში „ჩაიტირეკითი“. ამბობენ). პიმლერს სჯეროდა, რომ რაღაც მისტიკური კავშირი ჰქონდა იმ პენარბ ფრინველმეტერთან. ამიტომაც გახსნა მიუღწევის ახლოს ფრინველების ფერმა. იგი თვითონ უცლიდა ჩიტებს და თუ რომელიმე მათგანი ფეხებს გაქიმავდა, „მოცეკვებულს“ დასაფლავებდა. ხოლო საფლავს ცოცხალი ყვავილებით შეამკობდა. არც მისი „მისტიკური წინაპრის“, პენარბ ფრინველმეტრის საფლავს ივიწყებდა და ყოველწლიურად, „დიდი მონარქის“ დაბადების დღეს გვირგვინებით ამკობდა. აღმათ ამიტომაც იზენდა განსაკუთრებულ ინტერესს ყვავილებსაღმდეგ, მან საუთარო ხელთ შეიღვინა გეგმა, თუ როგორ უნდა მოეშენებინა ყვავილების პლანტაციები ბელგიაში, უკრაინასა და საქართველოში. მაგრამ ყოველივე ეს საქმის მხოლოდ გარეგნული შხაბია, დეკორაცია. სინამდვილეში კი მეფე პენარბ ფრინველმეტრის შუამავრუებების ისტორიაში ცნობილია, როგორც ერთერთი ყველაზე დესპოტი მეფე. იგი თვითონ იგონებდა მოწინააღმდეგეების წამების წარმოდგენებს ფორმებს და თავისიველი სისასტიკით მართლაც გამოდგებოდა პენარბ პიმლერის „მისტიკურ წინაპარად“.

არც შუა საუკუნეების მისტიკა იყო პიმლერისათვის უცხო ხილი. ამბობენ, ღმერთი სამშობლიოთ, და მასაც სწამდა ამ სამი რიცხვის რაღაც მაგური მნიშვნელობა. საილიის შემდეგ, როგორც წესი, სამ ვაშლს მიირთმევდა, ჭიბჭი ყოველთვის სამი ცხვირსახოცი ედო და დღეში სამ ჭიჭა ხარის სისხლს სვამდა. იქნებ ამიტომაც უწოდა მას გრეგორ შტრასენ-რმა „მგრძნობიარე ყსაბი“. მისი ზეღუპეობი-ბი ასეთები იყვნენ — „სანტიმენტალური ქალთები“. შავალითად, მაიდრბი, ამ სიხელის სხენებაზე დღემდე შინის გრუნტილი უფლით ევროპის ხალხებს; პიმლერის დახასიათებით კი ის თერმე „მეოცნესე იყო, თავმდაბალი, პოეტური მიდრეკილებებით, შესანიშნავი წმი-და სულით, თანაც იდეალური მეოცნესე, რომელი ჭლიერ იტანჯებოდა იმით, საქმე რომ მხოლოდ უარყოფითი მოვლენებით ჰქონდა“.

ამ „უარყოფითი მოვლენების“ ფორმა და მასშტაბები კი უკვე ყველასათვის ცნობილია. იგი „შეიდთავიანმა ურჩხულმა“ დაიწყო და ისეთ მრავალმილიონ ხელფეხიან პიდრად იქ-

ცა, რომ წლების განმავლობაში სულს უხუთად ედა კაცობრიობას...

ბებურა თორღვას ამბავი...

ახლა უფრო ადვილია მსჯელობა იმაზე, თუ რა პასუხისმგებლობა ეკისრება საერთოდ გერმანელ ხალხს ამ კატასტროფიული მოვლენების განვითარებაში. ყველამ ვიცით, ნაცისტები რომ მთელი გერმანია არ არის. არც მათ იდეოლოგიას გაუხსნია ყველა გერმანელი; ისიც გვევჩივრება, იდეალურ ფორმად რომ ამბობს, „ადამიანები შეიძლება გაიზარდონ, ერი კი არასოდეს“. მაგრამ მაინც ფაქტია, რომ ორმა მსოფლიო ომმა სიტყვა „გერმანელი“ ისეთ ავბედით წარმოდგენებით დააკავშირა, რომ მისგან დღემდე ვერ გათავისუფლებულა მოახლოვნი ადამიანის გონება. ამერიკელმა ბრალდებულმა ჩეკოსლავიკ ხომ სთქვა ნიდერნბერგის პროცესზე, „ნაცისტებმა სიტყვა გერმანელს ისეთი საღანძღავი იერი მიჰყენა, რომ, ალბათ, მთელი საუკუნე დასჭირდება ამის გამოსწორებას“. დასავლეთ გერმანიის დღევანდელი ამბები არ იძლევა იმის საბაზს ვიდვიტოთ, რომ იმ „ასი წლის“ განვლულ მეოთხედს რაიმე მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადაედგას ამ მხრივ. ამის გამო უდავლო არ იქნება, თუ აქვე ჩამოვადგებით სიტყვას თითოეული ერის პასუხისმგებლობაზე კაცობრიობის წინაშე. თუკი, ვეფას ენით რომ ვთქვათ, ისიც მესმის, თუ რამდენად „საბოთიროა“ ერთი ერის წარმომადგენლის მსჯელობა სხვა ერზე; მითუმეტეს, როცა საკითხი ბრალდება ეხება. უფრო სწორი იქნება, თუ უთხრათ ერთს წარმომადგენელი თავისივე ხალხის სულიერ საგანძურში იშვების ამ „საბოთირო საკითხზე“ პასუხის ვასაცემ მასალას. ჩემთვის ეს ადვილია, რადგან, სხვას რომ თავი დავანებოთ, მარტო ვაჟა ფშაველას სიბრძნეც კმარა ამისთვის. „ცალკე ადამიანი იმას არასოდეს არ იყადრებს, რასაც ერი კადრულობს“, — ამბობს ფშაველი ბრძენი, იგი ამტკიცებს, რომ „თუ მთელს ერს განვითარებასათვის საჭიროა კერძო ადამიანი აღზრდა, აგრეთვე ცალკე ერების აღზრდაცა საჭიროა, რათა კაცობრიობა წარმომადგენელს განვითარებულს გვეუფასო; თუ კერძო ადამიანსათვის არის სასარგებლო აღზრდა, ნაციონალური, ინდივიდუალური, აგრეთვე ყოველის ერისთვისაა სასარგებლო ასეთვე აღზრდა, რათა ყოველმა ერმა მომეტებული ძალა, ენერგია, თავისებურება გამოიჩინოს და საკუთარი თანხა შეიტანოს კაცობრიობის საღაროში...“

ვაფას აზრით „პატრიოტიზმი უფრო გრძნობის საქმეა, ვიდრე პეუა-გონების, თუკი კეთილგონიერება მუდამ ყოფილა და არის მისი მათაყვანებელი და პატივისმცემელი“.

სწორედ ეს პატრიოტული კეთილგონიერება უკარნახებს ადამიანს: „გაყენდეს უმჯობესი, შენი ქვეყანა, იღუპე მის სტატუს-კვო, გაჭულს სხვა ერები და ნუ გშურს იმათთვის ბედნიერება, ნუ შეეშლი იმათ მისწრაფებას ხელს და ეცადე, რომ შენი სამშობლო არაფერს დაიკაროს და გაუთიანსწორდეს მოწინავე ერებს“. ამის საშუალებად კი მას სოციალური, ეკონომიური და პოლიტიკური თავისუფლება მიაჩნია.

„განვითარეთ ყოველი ერი იქამდე, — წერს ვაჟა, — რომ კარგად ესმოდეს თავისი ეკონომიური, პოლიტიკური მდგომარეობა, თავისი სოციალური უფლის ავადი, მოსმეთ დღევანდელი ეკონომიური უტემატობა და, უმჯობესი, მაშინ მოახლოება ერთსაგან მეორის ჩასანთქმელად მისწრაფება, ერთმანეთის რბევა, ომები, რომელიც დღეს გააფუხრებულა დედამიწის ზურგზე“.

ეს ისეთი აზრებია, რასაც, ვაჟას სიტყვებით, — რომ ვთქვათ, „ელანში არსადაც გამოედება“. ამასთანავე იგი სრულიად არ ნიშნავს ზოგად-უმჯობესებურ, ან მაიფისტურ აზრების ქადაგებას, პირიქით, ვაჟას სიმართლის დასადასტურებლად ხელი სულ ზმლის ვადაზე ჰქონდა დადებული და თავისი გულწრფელი იდეების ძალასა და სიმართლეში დარწმუნებულობა, იმ „ბებურა თორღვასთან“ ერთად, რომელიც მისი ხალხის ზოგად სახეს წარმოადგენს, „შეიღო საყვირის ზმით“ ისე ვადასაბოდა შეფოთისა და სხვის მამულებზე თარეშის მოუვარულთ, რომ აქ არც არავისგან სჭირდებოდა ქუეის დარიგება და არც უცხო ქვეყნებში ტანტალი.

„თუ დარიგებაზე მდგა — ამბობდა ის — შეიღოლით თქვენ ჩვენთან მოპირსაღდეთ, ჩვენ კი მანდ წამოსაგლეჯად არა გეცალიან. ზმა არ გეცარება, გეცახედ ვერ ვიტყვით თუ? მანდაც რომ არ წამოვიდეთ, აქედამ — კი ვერ გავაგონებთ? აი, თუნდ სანაძლეოზედ, მე და ის თორღვა რომელსამე უტმალესს მთის მწვერვალზედ აგვასხით; თქვენ კიდევ აზროშობ-და-ათა მთის და ზღვის იქით წაბრძანდით; იქიდან ჩვენ ერთი ისეთი გამოვიქნებით, რომ თქვენ-კი არა, თვით პიპიპიპიპი, ვადღე თქვენს იქით, შიშით კანკალა დაწყებინოს; ეს რა ღვთის რისხვა მომქმნაო, გესმით? ჩვენ აბუღდა ნუ გვიქცეოთ; პატრონაო, დარბაისელი ხალხი ვართ; ღმერთსა ელოცულობთ და ხატას“.

ვაჟას აზრით, ყოველმა „გონიერმა კაცმა“ (Homo sapiens) იცის, რომ ამაშია „აზრი ქვეყნის ხსნისა“. „დიად, გონიერმა — წერს ის — ხოლო გონიერება ჩვენში... გონიერება ჩვენში... აჰ!“ — დასძენს შემფოთებული და რომ ეს აბეზარი ფიქრები მოიშოროს, მაცხოვარივით წამოიძახებს:

— წყველო სატანაჲ, განევდი ჩემგან!..

...ის სატანა, შეიძლება კოდეს „განვიდა“ ჩვენგან და ბევრ სხვა ერისგანაც, მაგრამ ამბობენ, გერმანელების სულში კი მაგრა მოყვნილი დევით. ცხადია, ამას მე არ ვამბობ, ან თავს როგორ მივცემ უფლებას საკუთარი აზრით გამოვთქვა ამ „საწითლო საკითხზე“, უმჯობესია ამის შესახებ თვით გერმანელებს მოვეუბნოთ და, უწინარეს ყოვლისა, იმ კატასტროფულ დღეებში „გერმანელი ხალხის სინდისად“ გამოცხადებულ თოშას მანს.

შეიძლება ახლა ჩვენ არც დავეთანხმეთ ბერს რაჟს, რასაც ის მაშინ ამბობდა, მაგრამ უფლებაც არ გვაქვს არ მოვეუბნოთ, როცა თვით „გერმანელი ხალხის ამბობებული სინდისი“ მეტყველებს, და ისიც თანამედროვეობის ისეთი დიდი მემკვიდრის სახით, როგორიც თომას მანია...არც ის უნდა დავივიწყოთ, რომ მისმა დიდმა წინამორბედმა გოეთემ ოდესმე კაცობრიობის „საშინელი სამსჯავროს“ წინაშე წარდგომა უწინასწარმეტყველა თავის ხალხს...

წამება გონების ჩვენისა...

1945 წლის 24 მაისს 70 წლის მოხუცი თომას მანი სან-ფრანცისკოდან ემიგრირებს ვაშტინგაჲს. მაშინ მთელი მსოფლიო შეტრწნებულ იყო უკვე დამბობილი პიტლერელების დანაშაულებრივი მოქმედებით. გამარჯვების საზეიმო ვაშტინგაჲს და მომზადარ საშინელებათა პასუხისმგებლობის გრძნობა აიძულებდა მოხუც მწერალს ეთქვა რაზე თავისი განადგურებული ქვეყნისა და სახელგატეხილი ხალხის შესახებ. ამისთვის იქნა ის მიწვეული ევანგელისტონს, სადაც ეროვნული ბაბლიოთეკის დარბაზში დიდძალი საზოგადოებრივ მოიხარა თავი მის მოსასმენად. თომას მანი დინჯად ავიდა ტრიბუნაზე და ავადმყოფობით თუ მღელვარებით ღეროვარად თქვა მისათა აღდგირათს:

— პატივცემულ ქალბატონებო და ბატონებო!

იგი ლაპარაკობდა ინგლისურად, რადგან თავს ამერიკის მოქალაქედ თვლიდა, თუმცა ისევ გერმანია მიაზნა „განგებულ მიერ მისთვის განკუთვნილ ადგილად დედამაწაზე“.

მეზობელ დარბაზში რეპროდუქტორებით ისმენდნენ გერმანულ ენაზე მისი გამოსვლის თარგმანს. მანი წყნარად, ოდნავ ჩახლენილი ხმით ლაპარაკობდა. იგი გრძნობდა მომენტის პასუხისმგებლობას, მოვალეობასაც თავისი ერის ისტორიისა და კულტურის წინაშე. პასუხისმგებლობის ამ გრძნობამ უკარნახა საშრობლოდან განდევნილ მწერალს, მისივე ბედის

მოზიარე მეგობრის წამოძახილზე, „სადრია გერმანული კულტურა“ ეპასუხა: „მეც ვარ, გერმანული კულტურა“. *ქვემოთ* კი ისტორიის მაღალ ტრიბუნაზე მდგარი მწერალი ლაპარაკობდა უფრო დიდ თემაზე: „გერმანია და გერმანელი ხალხი“.

ტრაგიკულად გაისმა დარბაზში მისი მოზოლიშება იმის გამო, რომ ის კიდევ ცოცხალია. ოდესღაც მან სთქვა: სიყვლილი მოვა ჩემთან, როცა 70 წლის შევსრულდები. „დანიშნულმა დრომ განელო, მე კი ისევ ვცოცხლობ — განაცხადა მან — და მერვენება, რომ სიცოცხლე მოკსოვილია იმავე მასალისაგან, რისგანაც იქსოვება სიზმარი. ეს საოცარია, მოულოდნელი და დუგერებელი. ისე მეჩვენება, თითქმის სიზმარში ვიყო...“

კიდევ უფრო ტრაგიკული იყო მისი განცხადება:

„მე გათავისუფლებული ვარ გერმანელობისაგან, და კაცმა რომ სთქვას, ახლანდელ მდგომარეობაში, ეს ყველაზე სწორი გადაწყვეტილებაა!“

თომას მანისთვის ადვილი როდი იყო ისტორიის წინაშე წარმდგარიყო, როგორც „გერმანელებისაგან“ (Deutschtum) გათავისუფლებული გერმანელი და, როგორც ამერიკის ქვეშევრდომი თავი „მსოფლიოს მოქალაქედ გამოცხადებინა, თუმცა მას არასოდეს არ უცდია თავიდან აეცილებინა „წარმოშობით გერმანელობის“ პასუხისმგებლობა. პირიქით, თავისი „ავბუდითი ხალხის“ ჩასათიხა და ბედის შესახებ ლაპარაკის დროს განაცხადა:

— კაცო, რომელიც გერმანულად ლაბობდა, ძალუენებურად დაკავშირებულია გერმანულ ბედთან და გერმანულ დანაშაულთან, ხოლო სიმართლე რაც მან უნდა თქვას თავისი ხალხის წინაშე, მიღწეულია თვითშეცნობის გზით.

შემდეგ იგი ჩაღრმავდა „გერმანული სტიქიის წინააღმდეგობრივ ხასიათს“, მის „ეროვნულ გაუცხოებას საშუალოსაგან“ და „რაც გამოცანისებურად იდუმალ ღემონიზმს“, რამაც საბედისწერო კატასტროფამდე მიიყვანა მისი ქვეყანა.

მანი ლაპარაკობდა იმის შესახებ, რომ სერს აგრძელებს მსმენელს „გერმანული ეროვნული ჩასათიხის ეს იდუმალი კავშირი ღემონიზმთან“. მისი აზრით, გოეთეს „ღვთებრივი აღმზიანის“, ფაუსტის მამაციური მსწრაფება — შეიცნოს ყველაფერი — მიდის მაკიათან, ეზმაკთან; ხოლო იქ, სადაც ინტელექტის ქედმაღლობა ერწყმის სულიერ დამყავეულობას, და „აორთავისუფლებას“ Unfreiheit აუცილებლად ჩნდება ღემონი. ამიტომ ლუთერიონსა და გოეთეს ეშმაკი (მეფისტოფელი) უადრესად გერმანული პერსონაჟია, რომელიც უარყოფს სულიერ ნეტარების შესაძლებლობას, რათა ფლობდეს საშუალოს სივანძურს და

ბრძანებლობდეს მასზე. ამასი, გერმანელების აზრით, თავისუფლების არსი. მაგრამ ხალხს, რომელიც თვითონ არ არის შინაგანად თავისუფალი, უფლება როდესაც სხვის თავისუფლებაზე ილაპარაკოს. ამის გამო ნაციონალ-სოციალისტების მოძღვრება ერთგულ-დამთავისუფლებელ მოძრაობაზე თავისთავად უაზროა, მით უმეტეს, რომ თავისუფლების გერმანული გაგება ყოველთვის გარეშე სამყაროს წინააღმდეგაა მიმართული. ამასი ის გულსხმობს უფლებას, იყოს გერმანელი, მხოლოდ გერმანელი და სხვა არაფერი. ამის შედეგია ის, რომ თავისუფლების გერმანული იდეა ანტი-ევროპული ხასიათისაა და ძალიან ახლოს დგას ბარბაროსულთან; ჩვენს დღეებში კი ის აშკარად უდრის ბარბაროსობას.

თომას მანი ამბობს, რომ ამას გოეთეც აღწევდა, კაცია რომელსაც წილად ზღადა ყოფილიყო წარმომადგენელი ერისა, ვისთვისაც „თავისუფლების იდეა იქცევა ბარბაროსობად და უპირისპირდება გარეშე სამყაროს, ევროპის კულტურას“.

— უბედურება ის არის, რომ სულერი და პოლიტიკური თავისუფლების ერთმანეთისაღმშობიარისობა — ამბობდა მანი — გამოჩნდა შესაძლებლობა პოლიტიკური ელემენტის შეტანისა გერმანულად გაგებული კულტურის ფარგლებში; ხოლო გერმანული კულტურის პოლიტიკურმა უნებისყოფობამ და დემოკრატიის უფულებეაღყოფამ უფრო იმით იძია, რომ გერმანული სული აქცია ტრადიციის საბუნებრივფორმების მსხვერპლად, რამაც წაართვა მას არა მარტო სამოქალაქო, არამედ ზნეობრივი თავისუფლება.

თ. მანის აზრით, ამის შედეგი იყო „პოლიტიკური გაუფრთხილება გერმანიის სულიერ ცხოვრებაში“. გერმანული უარს ამბობს აღიაროს პოლიტიკა პეშინიზმის შემადგენელ ნაწილად, რითაც ხელს უწყობს ტერორის, უხეში ძალადობისა და ბარბაროსობის ისეთ დამკვიდრებას ზნეობის სფეროში, რომლის მსგავსი მანამ არასოდეს უხილავს კაცობრიობას. ეს ელად საფუძვლად ნაციონალ-სოციალისტების ანარქისტულ, ტრანსლერ რევოლუციის, რაც ანგრევდა დასავლეთის ცივილიზაციას უფრო მეტად, ვიდრე პუნების შემოსევა შორეულ წარსულში.

— ამის გამო, რომ გერმანული ხასიათი ზურგს აქცევს პოლიტიკას, ვერ იღებს მას, ამ ქვეყნის ყველა რევოლუტია უშედეგო იყო (1525, 1813, 1848, 1918). საქმე ის არის, რომ გერმანული პოლიტიკაში ხელაღს მხოლოდ სი-ცრუეს, მკვლელობასა და ძალადობას, და თუ პატივმოყვარეობისა გამო მიმართავს ამას, კიდევაც ცდილობს მის გამოყენებას. გერმანულ პოლიტიკოსს აუცილებლად მიაჩნია ისე მოქცეს, რომ კაცობრიობას სული შეეხეთოს.

ეს მიაჩნია მას პოლიტიკად. მისი აზრით პოლიტიკა ბოროტების განსახიერებელია.

— ამის მოწმენი ჩვენ თვითონ ვაფხდით, — განაგრძობს მანი — და შემაჩვენებელ დანაშაულს, რაც ჩადენილ იქნა, გერმანთარი ფსიქოლოგია ვერ გამაძრთლებს. გერმანელებმა ნება მისცეს გაეზრნათ ისინი და მათთვის დამახასიათებელი კოსმოპოლიტიზმი მიეშართათ ევროპაში პეგემონიისა და თვით მსოფლიო ბატონობის იდეისაგან. ამის გამო მათი კოსმოპოლიტიზმი სრულიად საწინააღმდეგო მოვლენაში — ნაციონალიზმსა და იმპერიალიზმში გადაიზარდა. ნაციონალიზმმა კი თავის მხრივ რასიული მისტერიის სახე მიიღო და შემზარად დანაშაულებათა ფორმაში გამოვლინდა, რითაც გონებას ემოცია, მისტერიური ექსტაზი და დონისური სიმშავე დაუპირისპირდა, და გერმანია, რომელიც ოდესღაც სათავეში ედგა მსოფლიოს სულიერ განვითარებას, უკვე დიად ღირებულებებს კი არ ქმნიდა — არამედ მხოლოდ ძლიერი იყო. იგი დაეშვა დაბლა. ძლიერ დაბლა, დაეშვა პიტლერის დონეზე, რითაც გერმანული სული გადაგვარდა ბარბაროსობად, რასიულ სიგიჟედ, მკვლელობის ქინად და მივიდა ეროვნული კატასტროფის საზარელ დასასრულამდე, გაუგონარ ფიზიკურ და ფსიქიკურ დამბლამდე...

..თომას მანი რომ ამხე ღაპარაკობდა სახეზე მკვდრის ფერი ედო და ხელები უცახებდა. იგი საშინლად განიცდიდა თავისი ერის ამ საშინელ კატასტროფას და თვალებს ისე შემინებულად აცეცებდა, თითქმის თვითონაც, როგორც ამ ერის წარმომადგენელი, საკუთარ დანაშაულსაც გრძნობდა ქვეყნის წინაშე. ამბობდა კიდევ:

— არ არსებობს ორი, — კეთილი და ბოროტი გერმანია, არის მხოლოდ ერთი, რომლის საუკეთესო თვისებები დემონური ძალების გავლენით გადაიქცა ბოროტების განსახიერებად. ბოროტი გერმანია, სწორედ ეს არის კეთილი გერმანია, რომელიც მელარი გზით წავიდა, ეწეა უბედურებას და საშინელ დანაშაულში ჩათრეული დადგა კატასტროფის წინაშე. ამიტომ, თუ კაცი გერმანულადია დაბადებული, არ შეუძლია პრეშინდლად გაემიჯნოს ისტორიული დანაშაულით დამძიმებულ ბოროტ გერმანიას და თქვას: „მე კეთილი, სათნო, სამართლიანი გერმანია ვარ, შეხედეთ რა თოვლიანი თეთრი ტანისაშისი მაცვია ბოროტ გერმანიის კი მე თქვენ გითმობით დასავლელად...“

— ყველაფერი ეს ცოცხლობს ჩემში, მე ის გამოვიცდი... — სიტყვა თომას მანისა და შეზლები ჰიონის ოფლი მოაწმინდა...

აქ კი ნამდვილად ცდება თომას მანი, „გეროგ გერმანია“, იყო, იგი იბრძოდა, თავს სწირავდა, და „თეთრ ტანისაშის“ კი არა, გასისლანებულ მკერდს უჩვენებდა კაცობრიობას...

ქედმაღალი სიმდაბლე...

ასეა, თუ ისე, თომას მანი მაინც დიდი პასუხისმგებლობითა და გულისტკივილით ამბობდა ყველაფერს... იგი იმერყებდა გოეთეს, რომელიც ასევე შემოფთხებული იყო მისი ხალხის „ქედმაღლეობის სიმდაბლე“; ამით, რომ თავისუფლება მას ესმოდა „როგორც რბევა და სისასტიკე“. ხომ გახსოვთ რომ სიტყვა, „პრეტენზიულად იქნება და ბედისწერა დასჯის გერმანელ ხალხს, დასჯის იმიტომ“... და სხვა ასეთი. გოეთეს ეწინაა „ქვენა გრანოზებზე აყოლოლი“ გერმანელების გაერთიანებისა, რადგან ეს ყოველთვის საფრთხეს უქმნიდა სხვა ქვეყნებს. ამ საკითხზე საუბრის დროს იგი ამბობდა, რომ „გერმანელები უნდა გაანაწილონ, გაფანტონ მთელ მსოფლიოში, როგორც ებრაელები, რათა ხალხთა საკეთილდღეოდ გამოავლინონ ყოველივე კარგი, რაც მათშია მოცემული“.

ადვილი წარმოსადგენია, თუ რა გულისტკივილით იქნებოდა თავის დროზე ნათქვამი, ზოლო ასორმოცდაათი წლის შემდეგ განმეორებულად, ეს სიტყვები... და მიუხედავად ამისა, თომას მანი მაინც შესაძლებლად თვლის მიუთითოს რაღაც იმედისა და ნუგეშის მომცემ გზაზე:

— ბოროტება ჩვენ ისეთი ურცხვი საზოგადოებით წარმოვედგა, რომ ერთბაშად აგვეხილა თვალები სიყვითლე ღიადად უბრალო სიღამაზეზე, თქვა მან—და ალა კი ისევე ვედღეთ წარმოშობით ისეთი სიტყვები, როგორცაა თავისუფლება, ჰუმანიტეტა, სამართალი... ჩვენ ამ სიტყვებთან ერთად მივდივართ კაცობრიობის მტრების შესახედრად, როგორც ეპისა გარდასულს ჯვარცმის ნიშნით ზელში მიღოდა ბერი ენმე შესახედრად სატანისა და ყოველგვარ ტანჯვა-წამებას, რაც მოგვანიჭა ჩვენმა ეპოქამ, გადასწონის აღამიანური სულის ჭაბუკური ბედნიერება, რომელმაც კვლავ მიიღო საუკუნის მიერ აღთქმული მისია გოლიათის შემეფსრავ დავითისა და სიკრძელსა თუ ძალადობის გველის წინააღმდეგ მებრძოლ ძლევემოსილის წმიდისა გიორგისა...

ამას თომას მანი ამბობდა მაშინ, როცა პიტერული გერმანია ჯერ კიდევ არ იყო შემუსკრილი მოკავშირეთა გაერთიანებული ძალედის მიერ და ნაციტური ბრბოები თავისუფლად დათარეშობდნენ ევროპის ყველა კუთხეში.

...პიტერული ცდილობდა ამ „ქვენა გრანოზებს“ აყოლილი ნაციტური ბრბოების ერთ

მუშტად შეეკმშავს, რათა თავს დასხმულია სხვა ხალხების დამოუკიდებლობას, მან შეწყვიტა კლდე ნაციტური გერმანიის უმჯობესი ქვეყნად ქცევა, რომელსაც ერთი თავი და მოკვალა მილიონი ხელ-ფეხი ჰქონდა. ამით ცდილობდა ის სული შეეხუთა კაცობრიობისათვის და მაჭაფუნასავით დასწოლიდა „მოაზროვნე აღამიანების“ ფიქრსა და ოცნებებს. მართალია, ზოგჯერ ისიც ინიღბებოდა და სიკრულს აქცევდა თავისი პოლიტიკის მეთოდად, მაგრამ ცეცხლი თავში არ იშალება, მით უმეტეს, ხანძარი, რომელიც მთელს ევროპას მოედო. ან რა აზრი აქვს ისეთი ნიღბის აფარებას, რომელიც ოდნავადაც ვერ ფარავს მის შემზარავ სახეს.

პიტერის სილაცე შეზღის ძარევი ჰქონდა გაქცევილი. მას შეეძლო გულ-ხელი დაეკრფა, თვალები ზეცისათვის მიეპყრო და ეთქვა: — ნაციონალ-სოციალიზმის რასიული იდეა და რასიული შეგნება არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს სხვა ხალხებისადმი შეურაცხყოფელ დამოკიდებულებას; არც იმას, რომ ისინი ჩავთვალთ დაბალ რასებად. ახალი გერმანული იმპერია წარსდგება ხალხთა წინაშე გაციკროვნებული ერთადერთ სურვილით: იცხოვროს მათთან მშვიდობიან ურთიერთობასა და მეგობრულ დამოკიდებულებაში.

დღეს მთელმა მსოფლიომ იცის, რომ გროში ასეთი სიტყვებიც ფასი. თუმცა რაღა მსოფლიომ, ეს მაშინ პიტერმავე იცოდა, მაგრამ თ. შანისა არ იყოს, ფურერისათვის პოლიტიკა და სიკრუე სინონიმური ცნებები იყო. „შეკმედების ყველაზე უკეთესი ფორმა საიდუმლოება და ემშაკობაა“ — ამბობდა ის. სიმართლე კი, მისი აზრით, თერამ პოლიტიკის ენა არ არის. ამაჲ ცინიკური პირდაპირობით ქადაგებდა „ცრუ იოსებად“ წოდებული გებელსი. „მე ერთი იმართაგანი ვარ — ამბობდა ის, — რომელსაც ყველა კბილი უნდა ჩამოტევილი, ვიდრე სიმართლეს ათქმევინებენ“.

„დათფიცე, რომ იტყვი სიმართლეს და იტყუე რამდენიც გინდა!“ — ასეთი იყო იმ „დიდი იოსების“ „მოჩალი“. იგი პოლშეიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის ღოზუნგებით ნიბადა ნაციონალურ-სოციალისტურ კაცთმოძლეობას. რასაც ასეთის სიძლიერით აშეღს თომას შანი, სტრატიაში „კულტურა და პოლიტიკა“. იგი ხედავს რომ „ბურჟუაზიული ფანტაზია“ ყოველგვარ სამწიფლებას, რისა მოგონებაც კი შეუძლია, აკავშირებს „ბოლშეიზმის მთიურ ცნებასთან“ და წერს:

„ყველაფერი, რასაც ის გულისხმობს ამ აზოკალისტურ ცნებაში: ძალადობა, ანარქია, სისხლი და მდამბოთა ბატონობა, რწმენის დევნა, ჰუმანიზმი სისასტიკე, ყოველგვარ ცნებათა გაყალბება, სამართლისა და გონების შეტყვევება, ჰუმანიტეტის უსირცხვილო, დემონურად აბუჩად აშდები გახრწნა, საზოგადოებრივი ნა-

ძირალების წაქეზება, სახელმწიფოებრივი წესრიგის ლიკვიდაცია, რაც განერცილებილია ცხრა ზღვისა და ცხრა ოკეანის იქით, დედამიწის უანასკნელ კუთხემდე — ფულის, მსოფლივის, გამომატყენებელ ლაუზობის მეოხებით, ჯამუშებისა და ავტორიტეტის ურაცხეი არმიის მიერ, ვიდრე ყველგან არ დაითრგუნება წინააღმდეგობა, მოისპობა წესრიგი და მთელი მსოფლიო არ იქცევა თავისუფლების უზარმაზარ სასაფლაოდ, რომელზედაც იფრიალებს გონება-ჩლუნგი მონობის ღრძა — დიახ, ასეთი „ბოლშევიზმი“ არის მხოლოდ ნაციონალ-სოციალიზმი...

მთელი კაცობრიობა დარწმუნდა ამაში. ყველაათვის გასაგები გახდა პიტლერელების მისწრაფება ინტელექტუალურ უღბნოდ ექციათ ჯერ ევროპის ტერიტორიები, ხოლო შემდეგ მთელი მსოფლიო.

... და თუ ეს ასეა, — ფიქრობს Homo sapiens — მაშალაც რა ფასი აქვს გონებას, აზრს, ფიქრსა და ოცნებას ადამიანისას? ნუთუ ამისათვის იღებენ პირველმა ადამიანმა ნაყოფი „ცნობადის ხისა“, რომ ძალადობა უოფილიყო მისი იარაღი, ან პრომეთეოსმა რისთვის მისცა ოლიმპის ღმერთებს გონების ცეცხლი, თუ „გონიერი ადამიანი“ შეპყრობილი იქნებოდა უგონოთა მიერ და მოათავსებული საკონცენტრაციო ბანაკში. რისთვის იღვწოდა გონება ადამიანისა, თუ ევროპის „ინტელექტუალურ უღბნოდ“ ქვევა გახდებოდა მათი მიზანი! როგორ შეიძლება შევეგუოთ აზრს, რომ დიდი გერმანელების ფიქრისა და შემოქმედების გენიალური შედეგები იქამდე მიიყვანდა მათ, რომ იმ „ფეხმოდრეცილ“ გებელს ეთქვა: „ინტელექტი საზოგადოთა ხასიათის ჩამოყალიბებაში. იმისათვის კი არ ევსოვრობთ ამ ქვეუნად, რომ თავი გამოვიტენოთ ცოდნით“.

ფიქრონ გებელსი, თავის ღრძზე, გერმანიის მ უნივერსიტეტში სწავლობდა ერთდროულად... დღიურებში კი წერდა: „კაცმა რომ თქვას, რას ვსწავლობ მე? ყველაფერსა და არაფერს. მე იმდენად ზარმაცი და ბრყევი ვარ, რომ არ შემიძლია რამე სპეციალური მეცნიერების შეთვისება, მე მინდა გავხდე ადამიანი, პიროვნება...“

ეს იყო მათი იდეალა: პიროვნება, ინტელექტის, ცოდნის, სიკეთისა და სამართლიანობის გრძნობის გარეშე. გებელსი ამბობდა: „ჩვენ მოგვიხდება ისევე დავუბრუნდეთ მასების პირველყოფილ ინსტიტუტს“, ეს იმისათვის, რომ მათ სჭირდოთ ბრბო „გზალტყევილი ცხოველებისა“ თავიანთი დანაშაულებრივი მიზნების განსაზრციელებლად: პიტლერი წერდა: „მისა ჰგავს ცხოველს, რომელიც თავის ინსტიტუტს მიყვება. იგი ანგარიშს არ უწევს

ლოგიკასა და განსჯას, მისაზე ზეგავლენის მატარებელია მისი შეიშლება, თუ ის უნებურად შეიშლება, მე აღვაგნებ მას, რომ ვაქცნო მისი ინსტიტუტის იარაღად“.

ასეთი ცხოველური ინსტიტუტებით შეპყრობილი და ფანტიკურად აღგზნებული ბრბოების შემეგობით შეუდგა პიტლერი თავისი პოლიტიკის შესრულებას. მან იმთავითვე გამოუცხადა ბრბოლა გონებას, ლოგიკას, სამართალს, სიკეთეს, ყველაფერს, რითაც ოდესღაც ამოებდა „მოაზროვნე ადამიანი“.

„ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მოველოთ ბოლო იმას, რასაც საყოველთაო განათლებას უწოდებენ, — ამბობდა პიტლერი — საყოველთაო განათლება ეს შხამია, თანაც ყველაზე სახიფათო და გამბრწვნილი“.

ამის ნაცვლად საჭირო იყო ბრბო „თავზე ხელაღებული ადამიანებისა“. გებელსი ამბობდა კიდევ: „თავზე ხელაღებული ახალგაზრდების აღზრდა, აი, ჩვენი სკოლის მიზანი!“

რამდენი ასეთი ახალგაზრდა მინახავს, იარაღიერი რომ იქნა დაკითხვების ოთახში და ჩვენს „საკონტროლო კითხვებზე“ „მასუხობდა“, გოეთე გენერალია, ხოლო შეიღობა გაუღიპტერიო...

სამოთხის არამზადები...

ასეთ ცხოველური ინსტიტუტებით აღგზნებულ, თავზე ხელაღებულ და გონებაჩლუნგ ადამიანებს მართლაც რა კავშირი უნდა ჰქონდეთ იმ „მოაზროვნე ადამიანთან“, რომელმაც კაცობრიობა, ასე თუ ისე, მაინც მოიყვანა კულტურისა და ცივილიზაციის თანამედროვე დონემდე? თუ ეს მართლაც ისტორიული უკუსვლა იყო ბარბარობისაყენ, რასაც თვითონ გერმანელმა „ყოფიერების კულავ გაბარბაროსება“ (Re — Barbarisierung des Daseins) უწოდებს.

უოველ შემთხვევაში ამაზე მთუნიშნებდა ის გრანდიოზული „ჟურტო დაფე“, რაც ნაციონტებმა დამართეს ბერლინში. აქ, ოპერის მოედანზე უზარმაზარი კოცონი გიზგოზებდა. ესესელებსა და მოიერისშეგებს მთელი დღე-ღამის განმავლობაში მოჰქონდათ ურცხვი ტომები წიგნებისა, და წვადნენ. ცეცხლა გიკადა ისტორიას, ფილოსოფიის, ლიტერატურას, ხელოვნებას, ფიქრსა და აზრს ადამიანისას, იფრად ყველაფერი, რაც კი Homo sapiens-მა შექმნა საუკუნეების მანძილზე — სიბრძნე და სიამაყე მოაზროვნე კაცობრიობისა და რასაც ისინი ზიზღით „გონების განავალს“ უწოდებდნენ.

მერე ის ჯოჯოხეთის აღი მთელს ევროპას მოედო. ზეცა დაიფარა კრემატორიუმების მყაილი კვალით, ან როგორც ბიბლიაში სწევრია:

...და იზნდა კუამლი ჟურღმელისაჲ მისგან ვითარცა კუამლი ცეცხლისა მოტყინარისა და დაზნელდა მზე და ჰაერი...”

ადამიანთა ურვა და გოდება ზევით ცის მისწვდა და ქვევით ჯოჯოხეთს, თვით სატანის სამეფოდ შეაძრწუნა ამ საშინელმა ამბებმა და ის ცალთვალა მეფისტოფელელ გამოეშურა დედამიწისაკენ, რომ გავგო, რა უბედურება ზღეზოდა ამ ქვეყნად. ვიდრე ჩვენამდე მოადრწევდა, მან განვლო ათასი წრე ზესკნელ-ქვესკნელისა, ის უინელისებური სფეროებიც გამოიარა, რომელიც ვარს აკრავს ჩვენს პლანეტას და, პოლ ვულერის დრამის მიხედვით. მოქმედა თივისა „ძველი მეგობარი“, უვლა დროისა და ქვეყნის „მოაზროვნე ადამიანის“ იდეალური სახე — ფაუსტი, რომელმაც ერთხელ კიდევ იხლა თავისი არსებობის დღის გაგრძელება. ისევ ერთმანეთის პირდაპირ დადგნენ სული სიბრძნისა და სული უარყოფისა, სული კეთილსა და სული ბოროტისა, მაგრამ უკვე არც ერთი იყო ის, რაც უწინ და არც მეორე. ფაუსტი იქცა სიბრძნის გვირგვინად, განსახიერებლად Homo sapiens-ის შიერ განვლილი გზისა, მის დასასრულად, ადამიანად, რომელმაც გაიგო საშინელი სიმაბოლო სინამდვილისა და დაასკვნა, რომ „ყველაფრის საბოლოო ჯამი არის სული“. და თუ ეს ასეა, ფექრობს „უასაკო მოხუცი“ ფაუსტი, რა საჭირო იყო გონების ამდენი წვალება, სიბრძნე, აღმაფრენა, ოცნება, ღამაზი სიტყვები, გონებაშახველური სენტენციები, სათნოებისა და სიკეთის დიდება, თუ „მისი ზალხი და ქვეყანა იმ მდგომარეობამდე შევიდოდა, რაც მან საკუთარი თვალებით ნახა. ან კაცობრიობას რად უნდა ისტორიის გამოცდილება, თუ უოველი ახალი თაობა, მისგან მხოლოდ კატასტროფების განმეორების ხელოვნებას სწავლობს!

მეფისტოფელმა შეიტყო „საზარელი სიახლე“ არსებობისა. მან დინახა, რომ ადამიანმა კაოსსწრა ბოროტებასა და უარყოფაში. ჯოჯოხეთის სულები მათთან შედარებით ანგელოზებს ჰგავნან. უწინ მეფისტოფელი დარწმუნებული იყო, რომ ადამიანებს ბოროტი ძალების ჩაურევლად არ შეუძლიათ დაღუპონ თავიანთი თავი. ახლა კი ადამიანები ისეთ ბოროტებას ჩადიან, რომ ჯოჯოხეთის მთელი პანდემონიუმის ფანტაზია ვერ მიწვდება ამას, და თუ ისინი მოისურვებენ სატანის ხილვას, ამ ქვეყნადვე იპოვიან მასზე უარეს. ანდა, ჯოჯოხეთის სულები რაში სჭირდებათ, როცა სულის ფასი დაეცა. იგი ზაოზრჩო რიცხვში, ერთი მოკვდა მრავალში, ბოროტებაც ვაიხრწნა და გაიადრდა. ცოდვაც უვლასათვის ზელმისაწვდომი გახდა და ზვეულებად იქცა. „უწინ კი ბოროტება ისეთი ღამაზი იყო — სინანულით

იგონებს მეფისტოფელი, — ახლა კი ის სეკსაზიზარია, რომ ჯოჯოხეთსაც მასწავლებს ამაზრზენი უბრალოებით. ამიტომ არც ადამიანები საჭიროებენ ბოროტი სულების ჩაურევას. ისინი თვითონაც ადვილად პოულობენ ზნას ჯოჯოხეთისაკენ. არც ბოროტი სულს სცემენ პატივს, რადგან ის უკვე აღარ იწვევს მათში მძლავრ ემოციებს, სინადისის ქვენას, შონანინებას. ცოდვასაც ისე უბრალოდ ჩადიან, რომ არც აძლევენ ამას რაიმე მნიშვნელობას. ზევრმა არც იცის, რა არის ცოდვა, ამიტომ ცდუნებაც პარავებს ძალას მათ მიმართ. უკვე არცა საჭირო ათისგვარი შახის დაგება და მოტყუება; ადამიანები ამის გარეშეც პოულობენ სულის წაწყვედის საშუალებას და თვითონ ქმნიან თავიანთ ჯოჯოხეთს. მათ არც იმ ჯოჯოხეთის ეშინიათ, სადაც, ქვესკნელში რომ ეგულებათ, რადგან ამ ქვეყნად უარესს ხედვენ და ეტყვიან...

...ეს თუ ასეა, ჯოჯოხეთის სულებმა რა უნდა აკეთონ? — შეშინდა მეფისტოფელი — ზომ შეიძლება, რომ ისინი უშუშვერებად დარჩნენ?... წიგნები ზომ არსებობს ასეთი — „უშუშვეარი ეშეკი“... მოვიდა ამ ქვეყნად ჯოჯოხეთის მოციქული, მაგრამ საშუალო ვერ იშოვა, რადგან ადამიანები თვითონ უკეთ ართმეოდნენ თავს უოველგვარ ბოროტებას. გესტაოს ჟურღმელებს და საკონცენტრაციო ბანაკებს აღარც ყოფნის ბოროტი სულები ეკალიფიკაცია, უკვე აღარც მეფისტოფელის შეუძლია ვინმესთან ხელშეკრულების დადება, მათ უშეტეს, საკუთარი სისხლით მოაწერიონ ვინმეს ზელი. ეს ადამიანებს ეხლა სასაცილო „თერაპეუტიული ფორმოლობად“ მიაჩნიათ. საშინელია ამაზე ფექრო, მაგრამ ის უკვე არავის არ სჭირდება...

— დიხს, შენ უკვე მოდიდან ზარ გასული, — ეუბნება მას ფაუსტი.

შეძრწუნებული მეფისტოფელი ისევ გამოცდის სულის წაწყვედის ძველებურ საშუალებებს, მაგრამ ამაოდ. მერე ცდუნების ახალ მეთოდებსაც იგონებს, უფრო „სასიამოვნოსა და თაზრუდამხვევს“, გარეგნობასაც იცდის, ბანერებასაც: რქებს მოიბრძნის, ბრქუალებს მალავს, ევროპულ კოსტუმს იცვამს და თანამედროვე ჟენტლმენების სახეს იღებს. სრულიად ისეთს, — ნიურნბერგის საბარალდებლო სკამზე რომ სხედან, მაგრამ არც აქედან გამოდის რაიმე. ის კარგავს თავის სახეს და იფანტება ზვეულებრივში. ძველებურად გამოჩენა კი რცხვენია მოდგასულს. თავის თავის გამჟღავნებასაც ერიდება, არ დამცინორო...

— რა გქვიათ? — ეკითხება ამ დროს ფაუსტის მოწიფე.

მეფისტოფელი იბნეო. ხომ ვერ იტყვის, — „შეშაიო“, მასხარად იგდებენ, გაროზგავენ და გააგდებენ...

— აბა, რა ვიცი რა შევია — სახელებს ჩვენ თვითონ ხომ არ ვირჩევთ, — სხვები გვარჩევენ, — ბურტყუნებს ის და, რომ უფრო სასიამოვნო გახდეს, „გოგარდის კლასიკური სუნის“ ნაცვალად, ვარდის გამაბრუნებელ სურნელებას იფრქვევს. რაკი აღამიანებს სიამოვნებთ ბოროტება, მეფისტოფელიც ამ გზით ცდის მათ შეცდენას. თან ისეთ სახეს მიიღებს, რაც აღამიანებს სურთ და ენატრებათ... აი, საშინელი სიციხის შემდეგ შაჰუნა წვიმა რომ მოდის — ეს ის არის — მეფისტოფელიც თქროსფერი ფოთლებს ჩრდილში განმარტოებით რომ სჯამი ღვას და შევარებულებს ცდუნების საგანისკენ უხშობს — ესეც ისაა, იგი ყველგანაა, ყველფერში. არ არის ისეთი გრილი ნიავი, მეფისტოფელის სუნთქვა რომ არ მოყვებოდეს, წყაროს წყალის ჩხრილშიც მისი ხმა ისმის, ღღისით და ღამით ჩურჩულებენ მისი ცეცხლოვანი ბაგეები და აღამიანებს ენების ერთნეტელი უფლით... მერე სადღაც, ის „სალახანა ეროსიც“ გაჩნდება და აღამიანი შხადაი სცილდება... მეფისტოფელი ხელს უწყობს ამას. იგი აძლიერებს ემოციებს, ჩრდილსა და სიღრმეს მატებს გრძნობებს. ხანდახან სიყვარულის სამსალას მწუხარების ნეტარს ურევს, მერე ბევს გამოიწვევს, სულთერ ტანჯვას, შიშისა და ჭოჭოჭეთის პერსპექტივას გაზრდის... სინანულსა და სიმძლავრესაც გამოიყენებს, რომ გრძნობები გააღრმავოს და უფრო შთამბეჭდავი გახადოს სულისა და ხორცის ეს საბედისწერო თამაში...

მეფისტოფელს უნდა, ამათ თავისი იტყობებოდა დაამტკიცოს, მაგრამ მაინც არაფერი გამოუდის. აღამიანი გადაეჩნია ძლიერ გრძნობებს, ან ხელოვნურად იწვევს მას. ამიტომ არც მეფისტოფელის ასეთი თინები სჭირდება... უწინ აღამიანი მოუხმობდა ბოროტ სულს, ფაუსტა — მეფისტოფელს. ახლა კი თვითონ მეფისტოფელი ეხვეწება ფაუსტს, დამეხმარეო, მაგრამ ფაუსტს რა ღახმარება შეუძლია, როცა ის განვილია გზის დასასრულია, ამ გზამ ის ისევე იქ მიიყვანა, საიდანაც დაიწყო: იგი ახლაც იდგათა პრინციპია, აღამიანური ექსისტენციის ზოგადი სახე — Homo sapiens მაგრამ უძლური, უფლებაყრდილი, დამცირებული და... საკონცენტრაციო ბანაკში მოთავსებული...

... მერე მეფისტოფელი გაეცნო რაც ამ ბანაკებში ხდებოდა და დარწმუნდა, რომ მათი ზეთის სულები სწორედ ბოროტებას — ზნეობის გამოგონებაში ჩამორჩენ აღამიანებს. იქნებ იმიტომ, რომ მათ ამათში საჩუქარს არაფერი აღუდგა. ესეცა და გესტაპოში კი ვინც წამების ყველაზე საშინელ ზერსს მოიგონებდა, ავიღოვებდნენ და აწინაურებდნენ კიდეც, ამიტომაც ეჭიბებოდნენ ერთმანეთს საღისურთა გამოგონებლობასა და სისასტიკეში. იგი შერის თვლით შესცქეროდა, როგორ გამოიყვანეს ესეცელებმა 10 პატიმარი და შანამ აყურებინეს თავიარა მშისთვის, ვიდრე თვალის გუგები არ ამოუშრათ და არ დაბრმავდნენ.

რა თქმა უნდა, ცოდვილებს ჭოჭოხეთშიც სასტიკად სჯიდნენ მაგრამ აღამიანური ღირსების ისეთი დამცირება, რასაც მეფისტოფელმა უფერა მერტპაუნგენის საკონცენტრაციო ბანაკში, თვით ლუისფერისაც არ მოუვიდოდა თავში.

ბანაკის ეზოში ესეცელებმა და გესტაპოელებს უოველ დღე გამოჰყავდათ აესტრიის ტაბრის მემკვიდრის, 1914 წელს სარაგოში მოკლულ ერც-ჰერცოგ ფრანც-ფერდინანდის გვამი ერმეტი და მაქსი. ისინი აიძულებდნენ „მათ უდიდებულესობებს“ ფორთხვით გაეწვლით ციხის უზარმაზარი ეზო და თან ეკლკათ გვდრინირებული მიწა. გვერდითაც ეესელები მიჰყვებოდნენ და რაც შეეძლოთ „შადიანად“ აფორთხებდნენ მათ წინ. პრინციებს ენიოთე უნდა აეწმინდათ ნაფურთხი, მერე პირისპირ დამდგარიყვნენ და თვითონაც სახეში ეფურთხებინათ ერთმანეთისათვის...

თვით მეფისტოფელიც კი შეიძრწუნა ამ სინახათში. მერე კიანლამ გაგიჟდა, როცა ესეცელ პაბენის „გამომგონებლობასაც“ გაეცნო. პიბგენმა თავისი მსხვერპლი ჭერ გააშეშლა, შემდეგ ცოცხლად კუბოში ჩააწვინა და ისე ჩააქრა, რომ ამ საცოდავს განჩრევეც კი არ შეეძლო. მერე დედრო მოიტანა, გადმოაბრქვევა და ტუსაღს დაადო შიშველ მუცელზე. ეედროში გავაშვბის ქამით გასუქებულ ვირთხა იყო ჩახშული, ზედაც მამიშ ქვა ედო. ვირთხა ჭერ ერთხანს იტრიალებდა გედროში, მაგრამ გამოსავალს რომ ვერ იპოვდა, იმ ტუსაღის მუცლის ღრუნას იწყებდა...

მეფისტოფელმა რომ ეს და მრავალი ამგვარი საშინელება ნახა, შეძრწუნებულმა — აღამიანებმა ჭოჭოხეთიც არ წავებილწონო — შეშხარავი ხშირ ბუიელა, „სამოთხეში, სამოთხეში, ვე არამზადებოი...“

— Homo sapiens კი ისევე საკონცენტრაციო ბანაკში იქდა და უცდიდა თავისი არსებობის დღის გაგრძელებას...

გუგუშვილი

ქართული დიპლომატიის გზად გუგუშვილი

(პოლონეთ-საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან)

XVII-XVIII საუკუნეებში, სპარსეთში, გერმანიაში და სხვა ქვეყნებში სპარსული აზრით, უზღავდ მოიპოვებოდა ნაირნაირი აღმოსავლური საქონელი, რომლის ერთი ნაწილი ადგილობრივი წარმოებისა იყო, ხოლო დანარჩენი კი საქარავნო გზებით მრავლად შემოჰქონდათ ინდოეთის ქვეყნებიდან.

დასავლეთ ევროპის უდიდესი სახელმწიფოები, ესპანეთი, რომი და ვენეცია, საფრანგეთი და ავსტრია, შვედეთი და პოლონეთი, ცდილობდნენ დაეყარათ სპარსეთთან მჭიდრო დიპლომატიური ურთიერთობანი, რათა სპარსული ბაზრის სიმდიდრე მისაწვდომი გაეხადათ თავიანთი ქვეყნებისათვის. ახლო აღმოსავლეთში მათი ეკონომიური დაინტერესების თანდათანობითი ზრდა იწვევდა ამ ქვეყნების შორის პოლიტიკური და კულტურული ურთიერთობის შემდგომ გაძლიერებას.

რომის ეკლესია და ევროპის კათოლიკური სახელმწიფოები დიდი რაოდენობით აგზავნიდნენ აღმოსავლეთში, და მათ შორის სპარსეთში, კათოლიკე მისიონერებს, რომლებიც ქრისტიანული სარწმუნოების გავრცელების დროით მტკიცედ მკვიდრდებოდნენ ამ ქვეყნებში და საბოლოო ჯამში წარმოადგენდნენ რომსა და ევროპის ქვეყნების აგენტებს; ისინი თავიანთი მოღვაწეობით ხელს უწყობდნენ ამ ქვეყნების ეკონომიკის შესწავლას და მათთან საეკონომიკური ურთიერთობის დამყარების საქმეს.

XVII-XVIII საუკუნეებში აღმოსავლეთ საქართველოს სამეფოები აღიარებდნენ სპარსეთის შაჰის პოლიტიკურ პრეტენზიას, რის გამოც, ბუნებრივია, ისინი მოქცეულნი იყვნენ, ნებით თუ უნებლედ, სპარსეთისა და ამ ევროპული სახელმწიფოების პოლიტიკური და ეკონომიური ურთიერთობის ორბიტაში.

სპარსეთისა და ევროპული სახელმწიფოების დიპლომატიური ურთიერთობის შესწავლა ბევრ საინტერესო მასალას გვაძლევს იმდროინდელი საქართველოს პოლიტიკური ვითარებისა და ამ საერთაშორისო ურთიერთობებში მისი უმუშაო როლის გასარკვევად.

ევროპის სხვა სახელმწიფოებთან ერთად პო-

ლონეთის სამეფო ჯერ კიდევ მე-15 საუკუნეში ცდილობს დაეკავშირდეს ამ დროისათვის საერთოდ გაძლიერებულ სპარსეთს. 1453 წელს ევროპელმა ელჩებმა ირანის ჯაენ უზენ-ჰასანის მიახთვეს პოლონეთის მეფის კაზიმეჟ იაგელონციის წერილები, ამის საპასუხოდ უზენ-ჰასანი თვითონაც აგზავნის მეფე კაზიმეჟთან სპეციალურ ელჩობას, რათაც საფუძველი ეყარება ამ ორ ქვეყანას შორის დიპლომატიურ ურთიერთობას, რომელიც, შემდგომში, საერთო პოლიტიკური და ეკონომიური ინტერესების წარმოშობის შედეგად საკმაოდ გაძლიერდა და განსაკუთრებით აქტიური ხასიათი მიიღო მე-17 საუკუნეში, როდესაც გაძლიერებული თურქეთის წინააღმდეგ ბრძოლის აქტიულებობაში დღის წესრიგში დააყენა ახალი სამხედრო კავშირების შექმნა.

ამ დიპლომატიური ურთიერთობების განსაზოარცილებლად ორივე სახელმწიფოს მხრივ საჭირო იყო სისტემატური სპეციალურ ელჩობათა მოწყობა და, აგრეთვე, დიპლომატიური წარმომადგენლების ყოლა მუდმივი რეზიდენტების სახით, ხშირად პოლონეთის მეფის ელჩობას ასრულებდნენ მდიდარი და დიდგვარიანი შლიახტის წარმომადგენლები, მაგრამ ასევე ხშირად პოლონეთის მეფე ასეთ დავალებას აძლევდა სხვადასხვა ეროვნების ვაჭარ-მოგზაურებს, რომლებიც მზად იყვნენ გარკვეული გასამარჯვლოს ფასად შეესრულებინათ პოლონეთის ელჩის მოვალეობანი სპარსეთის შაჰის კარზე. მაგრამ ეს უკანასკნელნი ელჩების საპატიოთანამდებობას თვითონი პირადი მიზნებისთვისაც იყენებდნენ, გარდა იმისა, რომ თვითონ ეწეოდნენ ვაჭრობას, ხშირად სხვა სპარსელ ვაჭართა საქონელიც უბაჟოდ გაჰქონდათ საზღვრებზე და ამისათვის მათგან გასამარჯვლოს სახით დიდ ქრთამებს იღებდნენ.

ელჩებად უცხოელთა გამოყენებას იშთავითვე უარყოფითად უტყუროდნენ პოლონეთის შლიახტის წარმომადგენლები, რომლებიც ამგვარი დიპლომატიურ სამსახურის დიდ ეროვნულ საქმედ თვლიდნენ და დაუშვებლად მიიჩნედათ მისი შესრულება სხვა ეროვნებათა წარმომადგენ-

ლებსათვის დაეცინებინათ, რადგანაც შესაძლებელია ამ უკანასკნელთ პოლონეთის ინტერესებისადმი ბოლომდე ერთგულება არ გამოეჩინათ, მით უმეტეს, რომ სწორად თვით იმ ქვეყნის ქვეშევრდომებს წარმოადგენდნენ, რომელ ქვეყანაშიც იყვნენ გაგზავნილი პოლონეთის სრულუფლებიან ელჩებად. ამ მხრივ საინტერესო დოკუმენტს წარმოადგენს 1669 წელს დაწერილი ერთი კტაო წერილი. ჩვენ აქ მოვიტანთ ამ ვრცელი წერილიდან ჩვენთვის საინტერესო ნაწილებს:

„ქერ არ ვიცი ვის გავზავნიან თურქეთში ელჩად, ერთნი ამბობენ ბატონ ვისოცკის, ხოლო მეორენი კი ვენიავსკის ანუ იგივე ტროსციენს, ეროვნებით სომეხს, რაც იწებოდა საბოლოო ჯამში საფრთხე რესპუბლიკისათვის, განსაკუთრებით ახლა, როდესაც თურქეთი ეძებს მხოლოდ მიზეზს ჩვენი თანამოქალაქის, ვინ იქნება თავდები ტროსციენისა, რომ მას თავის ნამდვილ სამშობლოზე მეტად, პოლონეთი — მისი ახალი სამშობლო ეყვარება?

თუ კი მას მიიღებენ არა როგორც ელჩს, არამედ როგორც თავიანთ გაქცეულ ქვეშევრდომს, თუ კი მას აწამებენ? მოსულრებს კი იგი რომ ჩვენი თავისუფლებისა და წმინდა სარწმუნოებისათვის წამებულად იქცეს? როგორც ეტყობა იგი ჩვენი გულისათვის წამებულად გახდომას არ ამირებს,

და ამიტომ ვთხოვთ რესპუბლიკას, რომ ელჩებად უცხო ქვეყნებში უცხოელებს ნუღარ გავგზავნიით. მხოლოდ ჩვენი ორი ხალხის (პოლონეთისა და ლიტვის გ. ზ.) კეთილშობილი შლიახტის წარმომადგენლები გაიგზავნონ ელჩებად“¹.

პოლონეთის მეფის ამ ელჩებისა და მათი მოღვაწეობის საინტერესო დახასიათებას გვაძლევს მე-19 საუკუნის პოლონელი ისტორიკოსის სტიანისლავ ზალენსკი. აი რას სწერს იგი:

„ომისათვის, რომ შაჰთან და რეზიდენტთან ურთიერთობა შეენარჩუნებინათ, საქარო იყო დროდან დრომდე ახალი ელჩი გაგზავნათ სპარსეთის შაჰთან. ვენასთან გამარჯვების შემდეგ პოლონეთის მეფეს სურდა, რათა თურქეთის ძალები დაეჭაქას, სპარსეთი ჩაება თურქეთთან ბრძოლაში, მაგრამ იმისათვის, რომ ელჩობა გაეგზავნა სპარსეთში საქარო იყო ფულადი სახსრები, მაგრამ პოლონეთის სეიმი ძუნწობდა, ხოლო დიდგვარიანი თავადებისაგან არავის სურდა თავისი ხარკით გაგზავრებული სპარსეთში ელჩად, მით უმეტეს რომ მგზავრობა უხიფათო არ იყო, ამიტომ მთელი სიმძიმე მეფე იანის ჯიბეს აწევებოდა, ხოლო იანის

ჯიბე ცარიელი იყო, რადგან იგი იძულებული იყო თავდაპირველად ყველაზე უფრო მხედრო ხარჯები გაეღო. ასევე უფრო მეტი ლუბული იყვნენ პოლონეთის ელჩობა ისეთი აღმანიშნებისათვის მიენდოთ, რომლებიც არ იყვნენ არც კეთილშობილი და არც მდიდარი. ელჩებად გზავნიდნენ ქართველ და სომეხ ეპარქებს, რომლებიც შაჰის ქვეშევრდომები იყვნენ. ისინი თვითონ მიდიოდნენ პოლონეთის მეფის კარზე და თვითონ თავაზობდნენ სამსახურს და ელჩადნენ რა ელჩის ტიტულს, მიემგზავრებოდნენ სპარსეთში“².

პოლონეთის მეფის ამ ელჩთა შორის განსაკუთრებით საინტერესო ფიგურას წარმოადგენს, ეროვნებით ქართველი, პოლონურ ისტორიოგრაფიაში ბოლომდე გურჯიკის სახელი ცნობილი პირი, რომელიც თითქმის ოცდაათი წლის განმავლობაში ასრულებდა პოლონეთის მეფის რეზიდენტის მოვალეობას სპარსეთის შაჰის კარზე.

პოლონურ ლიტერატურაში ბოგდან გურჯიკი კი დახასიათებულია როგორც იმ დროისათვის განათლებული პირიგნება, რომელმაც შესანიშნავად იცოდა სამხედრო საქმე, კარგად ერკვეოდა საეკონომიკოსო პოლიტიკაში და ამავე დროს ფლობდა როგორც აღმოსავლურ, ისევე ევროპულ ენებსაც.

თანამედროვე პოლონელი ისტორიკოსი სტიანისლავ კოშჩიალკოვსკი ბოგდან გურჯიკის შესახებ გადმოგვცემს: „მეფე იან-კაზიმემა 1668 წელს, რომელიც იყო მისი მეოთხის ბოლო წელი, სპეციალური მისიით გაგზავნა სპარსეთში ბოგდან გურჯიკი“. ხოლო ციტა ქვემოთ იგი ამბობს: „იან III სოზიესკის მეფობის დროს პოლონეთის ელჩთა შორის სპარსეთის კარზე იყო პოლონელები ბოგდან გურჯიკი, რომელიც ასრულებდა ელჩის მოვალეობას რამდენიმე წლის განმავლობაში კამიტან ზაგორსკისთან ერთად ისპაჰანში“³.

ამავე საკითხზე სტიანისლავ ზალენსკიმ წერს: „მეფე იან-კაზიმემა 1668 წელს სულეიმან შაჰთან ელჩად გაგზავნა როტმისტრი გურჯიკი და მისი პირით შესთავაზა მას კავშირი თურქთა წინააღმდეგ და ამასთანავე სთხოვა მფარველობა გაეწია კათოლიკური მისიებისადმი, ისპაჰანში გურჯიკი კარგად მიიღეს, მაგრამ იმისა და

¹ St. Zaleski — Jezuiści w Polsce Lwów, 1902, ტ. III, ნაწ. III, გვ. 867 — 868.

² St. Kosciolkowski — L'Iran et la Pologne a travers les siècles — Tenevan, 1943, გვ. 53-58.

³ სტიანისლავ ზალენსკი ცნობილი პოლონელი ისტორიკოსია, რომლის ფუნდამენტური ნაშრომი „ეზუიტები პოლონეთში“ წარმოადგენს პოლონეთში ეზუიტთა ორდენის ხანგრძლივი მოღვაწეობის ვრცელ ისტორიას.

¹ Fr. Kluczycki — Pisma do wieku i spraw Jana Sobieskiego. ტ. I, ნაწ. I, კრაკოვი 1880 წ. 476-477 გვ.

ზავის შესახებ სპარსეთს ამ პერიოდში ლაპარაკი არ სურდა, სწორედ ამიტომ გურჯიეცკიმ პირადი აუდიენცია შაჰისაგან ვერ მიიღო.

მე-18 საუკუნის ცნობილი პოლონელი მოგზაური და მემატიანე იან კრუშინსკი თავის ნაშრომში, რომელიც მიძღვნილია 1722 წელს სპარსეთში მომხდარი ავღანელთა დიდი აჯანყებისადმი, რამდენჯერმე ახსენებს ბოგდან გურჯიეცკის, საინტერესოა რომ, მას იგი ბარონ ბუტამბეგის სახელით მოიხსენიებს.

იან კრუშინსკი ასეთ დახასიათებას აძლევს ბოგდან გურჯიეცკის პირადებასა და მის მოღვაწეობას: „ერთგვრთი სხვა ელჩი, რომელიც დიდხანს იყო პოლონეთის მეფის რეზიდენტად სპარსეთის შაჰის კარზე, იყო მდიდარი კაცი, სამხედრო საქმის კარგი მცოდნე და პოლიტიკურ საქმეებში გამოცდილი მოღვაწე“¹, — რომელსაც დიპლომატიური სამსახურისათვის „შაჰ სულეიმანისაგან მიღებული ჰქონდა საქმოდ დიდი მამულები შირვანის პროვინციაში. სწორედ იმ დროს, როდესაც მას უნდა შეესრულებინა ახალი ელჩობა პოლონეთში, იგი გამაჰ-მადინად, ამ მიზნით, რომ პოლონეთიდან დაბრუნების შემდეგ გუბერნატორი გამხდარიყო. მეფე იანმა, რომელიც სხვა მისიონერებისაგან ამის შესახებ გაფრთხილებული იყო, ამ ელჩს ნება დართო დაბრუნებულიყო სპარსეთში, მაგრამ ამავე დროს მძევლებად დაიტოვა პოლონეთში ელჩის ძმა და შვილიშვილი. ამ ღონისძიებამ ნაყოფი გამოიღო, როდესაც სპარსეთში დაბრუნდა, ელჩმა უარყო მამადაიანობა და გარდაიცვალა როგორც კათოლიკე მოსკოვში, სადაც შაჰმა სულეიმანმა იგი ელჩად გააგზავნა. ეს ელჩი იყო ცნობილი ბარონი ბუტამბეგი, რომელიც იყო პოლონეთის მეფის რეზიდენტი ისპაჰანში და დროებით მამადინიზმის მიღების მიუხედავად იყო კათოლიკური მისიების მგზნებარე ქმავი“² — დასძენს სტანისლავ ზალესკი.

თანამედროვე პოლონელი ისტორიკოსი ბოგდან ბარანოვსკი ამავე საკითხზე აჩერებს თავის ყურადღებას და წერს, რომ „XVII საუკუნის მეორე ნახევარში პოლონეთ-სპარსეთის ურთიერთობაში ცხოველ ზსაათს ატარებდნენ, მიუხედავად იმისა რომ, პოლონეთიდან სპარსეთში დიპლომატიური მისიებით უმოკრესად სხვადასხვა ეროვნების აგენტურისტები მიემგზავრებოდნენ. ყველაზე მეტად ცნობილი დიპლომატი იყო ბოგდან გურჯი ან გურჯინსკი, წარმოშობით ქართველი, რომელიც მრავალჯერ

იყო ელჩად გაგზავნილი სპარსეთში, ელიჩობა, რომ იგი იყო ის პოლონელი დიპლომატი, რომელმაც ისპაჰანში ყოფნის დროს შაჰი იანმა დაიანობა, მაგრამ რაკი იან III თავისთან მიეგულად დაბრუნდა მისი ძმა და შვილიშვილი, კვლავ დაუბრუნდა კათოლიკურ სარწმუნოებას. ბოგდან გურჯის გარდა ამ დროს ელჩებად იყვნენ ლიბანელი კონსტანტინე დე სარა, რომელსაც ზეტრსკის ეძახდნენ, სომხები მარკიევიჩი, ორლაკივიჩი, „კამბესკი“ და სხვები“³.

ცნობილი პოლონელი მეცნიერი იან რეიხმანი ბოგდან გურჯიეცკის შესახებ ასეთ ცნობებს გვაწვდის — „ბოგდან გურჯიეცკი, ბუტამბეგი, ბურბი ბუგდანბეგი, ბოგდან სპარსი, ბოგდან გურჯი, სამეფო ჯარების როტმისტრი, პოლონეთის სამსახურში მყოფი, შემდეგში ცნობილი დიპლომატი, წარმოშობით საქართველოდან იყო. თავდაპირველად იგი საქართველოს მეფის სამსახურშია, ხოლო მე-17 საუკუნის მეორე ნახევრის დასაწყისიდან უკვე პოლონეთში იმყოფება, სადაც 1662 წელს მიიღო სამეფო ჯარის როტმისტრის წოდება, როგორც სიანს ამ წლებში სამხედრო კამპანიების დროს მას სამაგალითო ექვეცობა გამოუჩენია, რადგან 1666 წლის სეიმზე სამეფო ჯარის წარმომადგენლები სამხედრო დამსახურებების ჯილდოდ მისთვის მოითხოვდნენ აზნაურობის მინიჭებას“⁴.

როგორც ზემოთმოყვანილი ცნობები, ისევე სხვა დოკუმენტური მასალა, რომელიც დღესათვის ჩვენს ხელთ არის, საშუალებას გვაძლევს გავარკვიოთ ბოგდან გურჯიეცკის ცხოვრებისა და დიპლომატიური მოღვაწეობის უმოკრესი მომენტები.

ბოგდან გურჯიეცკი სამოღვაწეო ასპარეზზე 1662 წლიდან გვევლინება, როგორც სამეფო ჯარების როტმისტრი. რომელსაც ამ პერიოდის სამხედრო კამპანიების დროს გამოჩენილი მამაციობისათვის პოლონეთის ჯარის ხელმძღვანელთა საერთო აღიარება დაუმსახურებია.

უკვე 1666 წლის ნოემბერში, სეიმზე სამეფო ჯარის წარმომადგენლებს ბოგდან გურჯიეცკის სამხედრო დამსახურებათა ჯილდოდ შოუთხოვით რათა მისთვის მიენიჭებინათ აზნაურობა, მაგრამ როგორც სიანს, ამჯერად ეს მოთხოვნა არ შეუხრებლბათ და მხოლოდ 1676 წლის სეიმმა მიანიჭა ბოგდან გურჯიეცკის აზნაურის წოდება. საინტერესოა, რომ აზნაურობა, ე. ი. შლიახტილობა, ბოგდანთან ერთად მიიღო მისმა

¹ Bohdan Baranowski — Znamość wschodu w dawnej Polsce do XVIII wieku. Łódź, 1950. გვ. 210.

² Jan Reychman—Bohdan Gurdziecki,— PSB, t. 9, Warszawa, 1960, გვ. 40-41.

³ Leopold Hubert—Pamiętniki historyczne, 1861 წ. Warszawa, t. II გვ. 87.

¹ Krusinski J. T.—Prodromus ad tragicam vertentis belli Persici historiam, Lepoli, 1740. გვ. 166.

² Kvasinski T. T. დასახ. ნაშრ. გვ. 154.

³ St. Zaleski—დასახ. ნაშრ. გვ. 867.

ძმამ, სახელად ფარსადანმა, ბოგდანისა და მისა ძმის, ფარსადანის, პოლონეთის შლიაბტში აყვანა სათანადოდ არის დამტკიცებული 1676 წლის საკოორდინაციო სიგისის კონსტიტუციით.¹ ამ დროისათვის ბოგდან გურჯიციის პოლონეთში მიღებული აქტის მამულები ლენიციის რაიონში².

1668 წელს აგვისტოში ბოგდან გურჯიცი მეფე იან-კაზიმეშმა შაჰ სულეიმანთან გაგზავნა ელჩად სპარსეთში, ელჩ გურჯიციის ასეთი დავლება ჰქონდა: თავდამიწველად მას უნდა მიეცა პოლონეთის მეფის სახელით სულეიმანისათვის შაჰის ტახტზე ასვლა და მოეთხოვა მისგან კათოლიკური მისიებისადმი მფარველობის გაწევა. როგორც ჩანს, მას აგრეთვე ჰქონდა საიდუმლო დავლება მიეღწია სპარსეთთან კავშირისათვის თურქეთის წინააღმდეგ.³

სამეფო კანცელარიამ ბოგდან გურჯიციის მისცა სპეციალური ინსტრუქცია, რომელშიც სხვათა შორის წერია, რომ საქართველოზე გაულის დროს გადასცეს მეფე ვახტანგს ანუ შაჰ-ნავაზ-ხანს კანცლერი იან ლუწინსკის თავაზიან წერილები, თხოვნით მფარველობა გაეცა პოლონეთის მეფის ელჩისადმი, ხოლო უკან დაბრუნებისას გაეცა, თუ როგორი სავაჭრო ურთიერთობებს დამყარება შეეძლო პოლონეთს საქართველოსთან.⁴ ბოგდან გურჯიციის პირველი ელჩობის აღნიშნული ინსტრუქცია გამოჰყვენიებული აქვს ლეპოლად ჰუბერტს 1861 წელს. ამ ინსტრუქციის ჩვენ აქ მოვლიანად მოვიტანთ:

სამეფო კანცელარიის ინსტრუქცია ბოგდან გურჯის, სამეფო კარის რატონისტისა და ელჩის სპარსეთში, გაემგზავლა 30 ივნისს 1668 წელს. ამ ინსტრუქციას ბატონი ელჩი არავის არ აჩვენებს, მას თავისთვის იქონიებს და მის მიზნულად უნდა იმოქმედოს.

ვარაუდობს გამგზავრების შემდეგ თავდაპირველად მიეცა მოსკოვის ზელმწიფესთან, იქ სიგელს გადასცემს და აცნობებს, რომ მიემგზავრება სპარსეთის შაჰთან წერილებით და ნუ აწიარმოებს განსაკუთრებულ დისკუსიებს. მოითხოვს, რათა მისცენ მას გამცალბელები სპარსეთის ნაწლებად და მოაგვარებს საქმეს ისე, რომ სპარსეთიდან გამოგზავნილი მისი წერილები მოსკოვის გზით ეარშავაში აღწევდნენ.

ეს წერილები ურთილად უნდა წეროს, გვანობებს რა, თუ როგორ იქნება მისი წერილები მოსკოვიდან უნდა იქნას მოსკოვიდან ხოლო როდესაც ქართველთა მეფის მიწვევის გავიგოს, ურთილად გავლიათვის იქ გადასცემს წერილს სამეფოს უმაღლესი კანცლერისაგან მის უდიდებულესობას საქართველოს მეფეს და აცნობებს მას, რომ წერილებით მიემგზავრება მის უდიდებულესობა სპარსეთის შაჰთან. მიეცა რა სპარსეთის შაჰთან, მოახსენებს იქურვეზირს, რომ ჩამოვიდა შაჰთან მეგობრული წერილით და სწრაფად ეცდება მიიღოს აუღენცია. შემდეგ წერილს გადასცემს მის უდიდებულესობას სპარსეთის შაჰს. თუ იქ მას რამეს შეეცაობებინ, უმასუხებს მხოლოდ, რომ მოსკოვის ზელმწიფესთან ზავი უკვე დადებული, რომ სპარსეთში ამჟამად შევიდომბარება და ამაზე ღრმა დისკუსიებს ნუ მიეცება.

როდესაც უკან დაბრუნებისას კვლავ გავლის მისი უდიდებულესობის ქართველთა მეფის მიწვევს, დაწვრილებით გამოთრეკიოს და მოაფიქროს, თუ როგორ და რა გზით შესძლებენ იქაური ვაჭრები პოლონეთის სამეფოში ჩასვლას, ყოველგვარი ქსოვილებისა და სხვა საქონლის ჩასატანად.

აგრეთვე, გავიგოს, თუ როგორ ფასობს ვირვანჯა ოქრო და ვერცხლი. ვაჭართათვის სხვა ცნობებიც შეაგროვოს. ეს ინსტრუქცია დაწერილია მეფის განკარგულებით.⁵

1668 წლის ელჩობა ბოგდან გურჯიციის დიპლომატიური მოღვაწეობის დასაწყისია. ამ პირველი მოგზაურობის დროს მან მართლაც გარდაცა წერილები შაჰ-ნავაზს, რომელიც ამ დროს მეფობდა ქართლში. როგორც ჩანს, შემდგომშიც, როცა ბოგდანი სპარსეთში იმყოფებოდა, მას შეიძლოა ურთიერთობა ჰქონდა საქართველოსთან და კერძოდ, თვით შაჰ-ნავაზ-ხანთან, რასაც ადასტურებს იან სტრეისის ცნობა იმის შესახებ, რომ ბოგდანმა თავისი საკუთარი მხლებლების რიცხვიდან გაუგზავნა მას პოლონელი ექიმი, სახელად ადამი, რომელიც შემდეგ დიდხანს ცხოვრობდა ქალაქ თბილისში და ადგილობრივი მოქალაქის ქალიშვილიც, კი შეირთო ცოლად.⁶ სპარსეთში ჩასვლის შემდეგ ბოგდან გურჯიციმ საქმად წარმატებით

¹ L. Hubert — დასახ. ნაშრ. გვ. 87. აღსანიშნავია, რომ გურჯიციის, ფარსადანის გარდა, ჰყავდა კიდევ ორი ძმა ნაზარ და მერაბი. (გ. ზ.)

² Reychnan, J. — დასახ. ნაშრ. გვ. 40.

³ იქვე. სანტერუსო, რომ ამ დრომდე ბოგდანი პოლონეთში იხსენიებოდა გურჯის გვარით, მხოლოდ შლეზიხიობის მინიჭების შემდეგ დართეს მას ნება თავისი გვარისათვის შეცვა პოლონური დაბოლოება ე. ი. გურჯიცი.

⁴ Reychnan, J. — დასახ. ნაშრომი. გვ. 41.

⁵ Hubert L. — Pamiatniki historyczne. Warszawa, 1861. გვ. 87-88. ბოგდან გურჯიციის მოღვაწეობის შესახებ ზევით საინტერესო ცნობა და მათ შორის ზემოთმოყვანილი ინსტრუქცია სათანადოდ შენიშვნებით ამ რამდენიმე წლის წინად გამოაქვეყნა პოლონურმა ისტორიკოსმა ვინცინტიანო ლეონოვიჩმა პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის.

⁶ Я. Стрейс — Три путешествия. 1935 г. гв. 254-255 და 260-261.

შეასრულა პოლონეთის მეფის დავალებანი. შაჰის კარზე მან შესწავლა კათოლიკე მისიონერებისათვის მიცემული პრივილეგიების დამტკიცება და, აგრეთვე, მიიღო ნებართვა, რაჟაქილავ ერევანში დაეარსებინათ იეზუიტთა ახალი მონასტერი. მეტად საინტერესო ფაქტია, რომ სწორედ ბოგდან გურჯიციმ გამოიხსნა მონობიდან შემდგომში ცნობილი პოლანდიელი მოგზაური იან სტრეისი, რომელიც მიუხედავად ამისა, საკმაოდ მკაცრ დახასიათების აძლევს პოლონეთის მეფის ელჩს თავისი მოგზაურობის აღწერაში¹. ბოგდან გურჯიცი თავისი პირველი ელჩობიდან მხოლოდ 1672 წელს ბრუნდება. 1672 წლის სექტემბერში იგი შემოიხიდან ასტრახანში ჩადის. გზად მან კვლავ გაიარა საქართველოში მეფე ვახტანგთან და მისგან პოლონეთის მეფე მიხეილ ვიშნევეცკის წაღწერილობები, რომლებიც 1671 წლის 26 მარტით არის დათარიღებული². 1673 წლისათვის ბოგდან გურჯიცი კვლავ პოლონეთშია, სადაც 1676 წლის ივლისამდე რჩება. 1676 წლის მეფე იან III ბოგდანს კვლავ აგზავნის ელჩად სპარსეთში. 1676 წლის 18 ივლისს გურჯიცი ჩადის მოსკოვში და სთხოვს რუსეთის მეფე ალექსი მიხეილის ძეს, რომ გაუშვან იგი სპარსეთში, სადაც პოლონეთის მეფის იან III-ს მიერ იგი დანიშნულია რეზიდენტად შაჰის კარზე. ამის შემდეგ ბოგდან გურჯიცი მრავალი წლის განმავლობაში ცხოვრობს სპარსეთში და ასრულებს პოლონეთის მეფისაგან მასზედ დაკისრებულ მოვალეობას³.

პოლონეთის მეფე რეზიდენტ ბოგდან გურჯიციისთან ურთიერთობისათვის დრო და დრო სპარსეთში გზავნის თავის წარმომადგენლებს, რომელთა შორის ჩვენი ინტერესს იწვევს დე-სპანი ფარსადან გურჯიცი, რომელიც, როგორც ზევით აღვნიშნეთ, იყო ბოგდანის უმცროსი ძმა.

1699 წელს, 24 ნოემბერს, ბოგდან გურჯიცი ჩადის სპარსეთიდან მოსკოვში და სურს აქედან პოლონეთში გაემგზავროს. მაგრამ უკვე მოხუცი დაბლობატი ამას ვეღარ ახერხებს, 1700 წლის 12 იანვარს იგი უეცრად გარდაიცვალა მოსკოვში, სადაც დაკრძალულ იქნა კიდეც⁴.

გარკვეულ მოსაზრებებს იწვევს ბოგდან გურჯიციის სახელი და გვარი. ბოგდანის გვარი გურჯიცი აშკარად მიუთითებს იმ გარემოებაზე, რომ იგი ეროვნებით ქართველია, მით უმე-

ტეს, რომ აღინიშნოს, ე. ი. სამოციანი წლების დოკუმენტებში მის გვარს *გურჯიცი* ნიშნავს⁵. იმისა აქვს მიღებული პოლონურ ტექსტში *გურჯიცი* ნიშნავს⁶. მისათვის მიღებული დამოწმება და მისი იხსენიებენ ბოგდან გურჯიის სახელით, ეს უკანასკნელი კი აშკარად ქართველს გულისხმობს და მის ეროვნებაზე მიუთითებს.

რაც შეეხება სახელს, ჩვენი აზრით ბოგდანის მისი ნამდვილი სახელის ან გვარის ზუსტ თარგმანს უნდა წარმოადგენდეს. ბოგდანს ქართულად ღვთის ბოძებულს ნიშნავს, ხოლო ასეთი სახელებიდან შეგვიძლია მოვიყვანოთ ალ-ფერდი და ღვთისთავარი. ეს სახელები მე-17 სუკუნის საქართველოში საკმაოდ ხშირად გვხვდება.

ბოგდან გურჯიციის ერთერთ რელიკიში, რომელიც ლათინურ ენაზეა შედგენილი, სწერია: **Deodati Gurdziecki**. ეს ჩვენი აზრით იმაზე უნდა მიუთითებდეს, რომ პოლონური ბოგდანის უთარგმნელი ლათინურზე მისი შესატყვისია **Deodati**-თ, ხოლო ბოგდანიც ქართულიდან ნათარგმნი სახელი უნდა იყოს პოლონურ ენაზე.

ერთ საინტერესო ფაქტს გადმოგვცემს მიქელ თამარაშვილი თავის კათოლიკობის ისტორიაში, სადაც იგი წერს:

„ის ახალგაზრდა ქართველი თავადი ალავერდიშვილი ყოფილა, რადგან კარდინალი თავის წერილში ასე უწოდებს: „**Nobile Geogiano Deodate**“⁷.

Gurdziecki დაახლოებით იმავე მნიშვნელობით უნდა გაიგვოდ, რაც **Geogiano**, ხოლო ბარონი ბოგდან გურჯიცი რომ კეთილშობილთა წრეს ეკუთვნოდა, ეს საკითხი გვეს არ უნდა იქცეოდეს.

ამიტომ, **Baron Bogdan Gurdziecki** დაახლოებით იმასვე უნდა ნიშნავდეს, რასაც **Nobile Geogiano Deodate** და ჩვენი, მ. თამარაშვილის შეხედულების მსგავსად, მიგვაჩნია, რომ ბოგდან გურჯიციის გვარისა ან სახელის ქართულ ძირად შეიძლება ქართულში დამკვიდრებული სახელი ალავერდი ვივარად უდოდ. ამ საკითხზე საბოლოო სიტყვის თქმა მხოლოდ მომავალში ახალი მასალის გამოვლენით იქნება შესაძლებელი.

ახლა რამდენიმე სიტყვით შევხებით ბოგდან გურჯიციის მოღვაწეობას დიპლომატიურ ასპარეზზე.

1683 წელს თურქეთის სულთანმა მოჰამედ IV და მისმა დიდმა ევიზრმა ყარა-მუს-ტაფა ფაშამ უნგრეთი დახმარების საბაზით დაიწყეს ომი ავსტრიის წინააღმდეგ და უკვე ამავე წლის 14 ივლისისათვის ევნას ალყა შემოარტყეს. ზენა დაიკავეს პირას იყო, როდესაც

¹ Я. Стрейс—დასახ. ნაშრომი გვ. 248-251.

² J. Reuchman—დასახ. ნაშრ. გვ. 41.

³ Н. Бантиш—Каменский—Обзор внешних сношений России. (по 1800 г.) Москва, 1897 г. გვ. 149-154.

⁴ Н. Бантиш—Каменский—დასახ. ნაშრ. გვ. 166.

⁵ მ. თამარაშვილი — ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის. თბილისი 1902 წ. გვ. 243.

მის დასახმარებლად პოლონეთის მეფე იან III სობიესკი 25 ათასიანი არმიით ეგნისავან დაიძრა. ეგნისათან ბრძოლაში 1683 წლის 12 სექტემბერს პოლონელებმა თურქები სასტიკად დაამარცხეს. მხოლოდ ამ დიდი გამარჯვების შემდეგ შესაძლებელი გახდა ეგნისავანის შეეცმნათ ე. წ. „წმინდა ლიგა“, რომელიც ანტი-თურქულ სამხედრო კოალიციას წარმოადგენდა. თავდაპირველად ამ კოალიციაში შედიოდნენ ავსტრია, პოლონეთი, ვენეცია და მალტა.

პოლონეთის მეფე იანი ბეგრას ცდილობდა მოსკოვის შეყვანას „წმინდა ლიგაში“, მაგრამ მოსკოვი ყოველნაირად ცდილობდა თავი დაეღწია ამ კავშირისაგან.

რომის პაპიც ცდილობდა „მეფის ტიტულის ბოძებით“ დაეთანხმებინა მოსკოვი მიმხრობოდა ლიგას, მაგრამ მოსკოვი აცხადებდა, რომ იგი მიეზიარება ლიგას იმ პირობით, თუ პოლონეთთან „მარადიული ზავის“ დადებაში რომი და ავსტრია აღმოუჩენდნენ შას დახმარებას. ამის სანაცვლოდ იგი თურქთა წინააღმდეგ 100 ათასიანი არმიის გამოყვანას კისრულობდა.

სპარსეთის შაჰის კარზე პოლონეთის მეფის ეგნისთან გამარჯვება სიხარულით მიიღეს, მით უმეტეს, რომ გამარჯვების ამბავი მერტლ ვაზუიდეშვიტის კი მოახსენეს შაჰს, მას უთხრეს რომ ეგნის გარდა, პოლონელებმა კონსტანტინოპოლსაც კი შეიღწიეს. აი რას გვაცნობებს იან კრუშინსკი ამის შესახებ: „შაჰ სულეიმანმა მოიხმო თავისთან ბუხტამ-ბეგ გურჯიევი და ასეთი კითხვა მისცა მას: „რას უზამენ ქრისტიანები თურქებს კონსტანტინოპოლში?“ — ამაზე ბოგდან გურჯიევიმ ასეთი პასუხი გასცა — „ყველა მამამლიანს თავებს მოსტრიაწო!“ — ამ პასუხზე შაჰმა გაიყინა და სიტყვა „მალე ქრისტიანები კონსტანტინოპოლს ჩაიგდებენ ხელში, მაშინ მეც ქრისტიანი გავხდები“ და ქრისტიანული წესით პირგვარი გადმოიწერა. შემდეგ ბრძანა ღვინო მოეტანათ და პოლონეთის მეფის იანის და ქრისტიანთა წარების პატრისკლავმა ბეგრიც დალია“.

თურქებზე გამარჯვების ამბავი იმდენად სენსაციური ჩანდა, რომ სპარსეთის შაჰის კარის დიპლომატი გადმოეცა ამ ამბის შემოწმება და სტამბოლში სპეციალური მსტოვრებიც კი გაგზავნა, რათა მათ ადგილზე შეეტყუათ, თუ ამ მარცხს ხონიჭრის კარზე როგორ აფასებდნენ. როდესაც შაჰმა გაგზავნილ ქაშუშთა მიერ

ჩამოტანილი ამბები მოისმინა, იგი დარწმუნდა, რომ თურქთა ძლიერებისათვის ყველგან სპარსული დარტყმა მიეყენებინათ. უკიდურეს შემთხვევაში გასცა, რათა შეეტყუებინათ ეგნისის მეფეებისათვის, რომ სპარსეთი ამ ისტორიულ მომენტში ანტითურქული კოალიციის მხარეზე იბრძოლებს საერთო მტრის წინააღმდეგ. ეს გადაწყვეტილება, შაჰ სულეიმანმა მით უმეტეს სასწარმოოდ მიიღო, რომ თავი ეგნისის სახელმწიფოების წარმომადგენლებს სპარსეთში უოველ ღონეს ხმარობდნენ, ხელიდან არ გაეშვათ მოკავშირე სახელმწიფოთა მხარეზე სპარსეთის გამოყვანის უაღრესად ხელსაყრელი მომენტი. შაჰ სულეიმანმა განაცხადა, რომ 30 ათასიანი სპარსიკლთა ჯარი, რომელიც განჯაში დგას, მზად არის დაუყოვნებლივ გამოვიდეს თურქთა წინააღმდეგ საბრძოლველად.

ამ საინტერესო ცნობებს გვაწვდის პოლონეთის მეფის რეზიდენტი სპარსეთის შაჰის კარზე ბოგდან გურჯიევი; რომლის რეალური ჩვენ აქ მთლიანად მოეთყვანთ.

სპარსეთის შაჰის კარზე პოლონეთის მეფის რეზიდენტის ბოგდან გურჯიევის წერილის ნაწილები დაწერილი პოლონეთის მეფის პრაივაციარისადმი 30 ივლისს 1685 წელს.

„ლაშქრობისა და ეგნისთან ბედნიერი გამარჯვების შესახებ ახალი შესანიშნავი ამბები უკვე ცნობილია სპარსეთის შაჰისათვის. იგი დიდდ კმაყოფილია და აღტაცებულია, იმიტომ რომ თურქთა ძლიერება განადგურებულია და მან ბრძანა, რომ ეს ცნობა მისი თანდასწრებით ეთარგმნათ მის მშობლიურ ენაზე, რათა უფრო ნათელი ყოფილიყო მისთვის ამბავი ამ ბრძოლის შესახებ. ეს ცნობა თარგმნა ლათინურად სპარსულზე კამუცინელთა კანონის პრევიტერმა სახელად რაფაელმა და პირადად გადასცა ხელში შაჰს.

შეხალისებამა გავგზავნა მსტოვრებად თურქეთში თავისი კარის ყველაზე მეტად წარჩინებული პირნი, რათა მათ გაეცნოთ ნამდვილი ამბავი ამ წარსული ბრძოლის შესახებ, მას შემდეგ, რაც ისინი დაბრუნდნენ, ამ კარგი ამბის დადასტურებით, შაჰი მეტად კმაყოფილი და, რა და ეს წარმატება ქრისტიანული სარწმუნოების პრინციპებს მოაწერა.

უწმინდესის წმინდათა შარის, იმპერატორის უდიდებულესობისა და ჩვენი უმაღლესი მეფის წერილი შაჰს პირადად მიართვეს ერთ-

¹ ამ საკითხზე იხ. Czesław Chowaniec—Z dziejów polityki Jana III na Bliskim Wschodzie 1683-1686. ვერსია „Kwartalnik historyczny“—ტ. 40 1926 წ. გვ. 151-140.

² შეხალისებამა იყო შაჰ სულეიმანის დიდი ვეზირი ანუ ეთემბა-დ-დოღლუ. ეთემბა-დ-დოღლუ ხელმძღვანელობდა ყოველგვარ საშინაო თუ საგარეო საქმეებს სეფიანთა ხანაში.

¹ Новичев А. Д. — История Турции. 1963 г. гл. 186-187.

² St. Zaleski—დასახ. ნაშრ. გვ. 237.

³ St. Zaleski—დასახ. ნაშრომი. 865-866 გვ. იგრეთვე, მისივე Missy w Persji w XVII, XVIII wieku pod protektoratem Polski. Kraków 1882.

დროულად და მან ბრძანა შეეჩერებინათ წერილების მომტანნი, რადგანაც მას სურდა ესაუბრა მათთან ძალთა შეკავშირების შესახებ, რომელიც მოხდა ოტომანთა პორტის საწინააღმდეგოდ.

ეს აზრი შაჰს ჩააგონა შეეძლო ბრწყინვალე მეფის რეზიდენტმა მეფის კარზე სახელად ფაზლიქანმა, რომელიც იყენებდა ყველა საშუალებას რათა დაეთრგუნა თურქთა ძლიერება, რომელთა სიმძვინვარეს ქრისტიანული პრინციპები ვერ აგუებენ.

ხოლო შაჰმა ბრძანა, რომ სპარსელებმა მთელ მონაწილეობა ამ კავშირის საქმეში. ეკრძალ, რომ მე გამოეგზავნა სპეციალური მაცნე პოლონეთის ბრწყინვალე მეფესთან წერილებით, რომლებშიც უნდა შეგატყობინოთ, რომ 30.000 სპარსელთა ჯარი უკვე მზად არის თურქეთის წინააღმდეგ. რასაც მე ახლა ვაქვე და ჩემის მხრით ვამატებ, რომ როდესაც გაივლის უახლოესი წელი 50 ათასი ბაბილონელი არაბი გამოვა თურქთა მარჩილეობიდან და გადავა სპარსეთის მფარველობის ქვეშ და შექმნის თავის კოლონიას ახალი მეფის მეთაურობით. ამის გარდა კიდევ გვატყობინებენ, რომ ბაბილონის პროვინციის სხვადასხვა ადგილებში ადგილი აქვს მოძრაობას და განუწყვეტელ არეულობებს, რომელთაც ხელს უწყობს სპარსეთის შაჰი, და მთავან შეადგენენ სათანადო ჯარებს, რომელთა გაგზავნა თურქთა წინააღმდეგ შესაძლებელი იქნება ჯერ კიდევ ამ წელსაც¹.

ამ რეალციის შინაარსობრივ გაგრძელებას წარმოადგენს ბოგდან გურჯიციის მეორე წერილი, რომელიც მან შემახიდან გაგზავნა პოლონეთში 1685 წელს, 3 აგვისტოს, ე. ი. ზუსტად ხუთი დღის შემდეგ.

სპარსეთის შაჰის კარზე პოლონეთის მეფის ელჩის ბოგდან გურჯიციის წერილის ასლი, გაგზავნილი შემახიდან 1685 წლის 3 აგვისტოს.

„წერილის გამოგზავნის შემდეგ, ჩემთან ქამუში მოვიდა ერთი ჩემი თანამემამულე, რომელიც მსახურობს სპარსეთის შაჰის კარზე შემახაში და რომ დამეყრებინა მისი ჩემთან სისხლით ნათესაობა, მან გამანდო, რომ საკუთარი თვალთნ ნახა დიდვლად, ჯარი, რომელიც აქააღდ ვანქაში იყო ნახვევანში ჩავიდა და ამბობენ, რომ 25 ივნისს გაილაშქრებენ ბაბილონის წინააღმდეგ.

მაგრამ ჯერჯერობით ყველანი რჩებიან ადგილზე სპარსეთის შაჰის განკარგულებაში. მე ჩემად თვალუროს ვადევნებ, რისი გაცუთება სურს ამ ჯარებს და კარგად ვავიხედ რა საქმის ეთაპებას, თქვენს დიდებულებას შეგატყობინებთ, რაც შეიძლება სწრაფად.

ხოდა არ ისურვებს თქვენი დიდებულება, რომ წერილის მომტანმა ამ ზამთარს, *შესტუქს-სტერაბანში* დაბრუნება, რადგან *ქანსადიქს-ქარუ* ჯერ კიდევ არის. მომავალში ჩვენ იმგვარად უნდა ვუკავშირდებოდეთ ერთმანეთს და ისე უნდა ვმოქმედებდეთ, რომ ლეთის წყალობით ჩვენთვის ყველაფერი კარგად ეთედბოდეს².

ჯერჯერობით ბოგდან გურჯიციის მოღვაწეობა ჩვენთვის ამ მცირე მასალით მოთქმურება, მაგრამ ბევს არ იწყევს, რომ თავისი 25 წლანი დიპლომატიური სამსახურის პერიოდში მის გაცილებით მეტი უნდა გავუეთებინა და ამის გამოვლენა მომავლის საქმეა.

თუ რა შედეგი გამოიღო სტუდენტმა შაჰის თადემატიკელმა ენთოზიზმმა კარგად გამოვლენის ნახვევანის არქივბისკოპოსის სებასტიან კნაბის წერილი პაპისადმი, რომელიც მიწერილია 1686 წლის აპრილში ისპაჰიდან.

„სპარსეთის კარისგან არაფერი კარგი არ არის მოსალოდნელი. შაჰის ფუფუნებისა და დროსტარებისათვის მთელი სახელმწიფო უძრავ მდგომარეობაშია. პროვინციების ნაწილში, უკვე ორი წელია, ჰირის ეზიდება მძინეარებს. ყალბი ფული აუტანელია და იწყებს ხალხის უწყალოდობას. ამიტომ ვაქრობა ჩამყვდარია და სიმძვირე ყველაფერში იზრდება. ვახაკები, თათრები და უაღრუბლები თავს დაესხები დაღესტანს და რუბანდის მახლობლად კასპიის ზღვასთან. გაუგებრობა არის შაჰსა და ქართველ მეფეებს შორის, რომელთათვისაც ღვანან სწორედ ვან-ჯამი ჯარები სპარსეთისა და საქართველოს საზღვრებზე. და ამ ჯარებს განუწყვეტელ აძლიერებენ. შაჰის პირველი მინისტრი არა მარტო თანავტარძრობს უფრო მეტად თურქებს, ვიდრე სპარსეთს, არამედ, მიუხედავად იმისა, რომ აქვს საკმაოდ ახლოს ბაბილონის საზღვართან სოფლები, არ სურს ბრძოლა თურქებთან მათ დასაცავად. სასახლის ემსიკაბანში და დიპლომატიური მდივანი თურქთა ჯამიგარში არიან და სპარსეთის შაჰის კარზე მათ ქამუშებს წარმოადგენენ.

სპარსეთის კარის ამგვარი მდგომარეობა, არ გვაძლევს საშუალებას ველოდოთ, რომ რაიმე სასარგებლოს გავაეთებენ ქრისტიან მეფეთათვის და ამიტომ ყოველგვარი შემდეგი ცდები უსარგებლოდ მიმანია³.

ამ წერილში კარგად იყო დაბატული სპარსეთში არსებული რეალური მდგომარეობა და მართლაც წმინდა ლიგისათვის⁴ სპარსეთს არაფერი არ გაცუთებია. 1686 წლის 20 მარტს, ე. ი. მაშპალიანური კალენდრის ახალ წელს მოეწყო დიდი ნადიმი, რომლის დროსაც გერო-

¹ Avg. Theiner—Monuments historiques, Rome, 1859. გვ. 299-300.

² Avg. Theiner—დსახ. ნაშრ. იქვე.

³ Avg. Theiner—Monuments de Russie, გვ. 301.

ბელ ელჩებს გამოუცხადეს შაჰის პასუხი, ამ პასუხს ისინი დიდი იმედებით ელოდნენ. შაჰის პასუხში ნათქვამი იყო, რომ რელიგიის ერთობა მას უფლებას არ აძლევს ილაშქროს თურქთა წინააღმდეგ¹.

1686 წლის 3 მაისს პოლონეთსა და რუსეთს შორის დაიდო „მარადიული ზავი“ — ჩის შემდეგ რუსეთი „წმინდა ლიგის“ წევრი გახდა რუსეთის „წმინდა ლიგასთან“ შეერთების შემდეგ, ანტი-თურქულ კოალიციას ასეთი გეგმა ჰქონდა. ავსტრიას უნდა შეებოდა თურქეთი უნგრეთში, ვენეციას ზღვაზე და დალმაციისა და მორეის სანაპიროზე. მოსკოვს ყირიმის სახანოსთან უნდა ჰქონოდა საქმე, ხოლო პოლონეთს მოლაგროდისა და ბუჩაყის თათრებისათვის არ უნდა მიეცა საშუალება უნგრეთს დახმარებოდნენ².

პოლონეთის მეფე იან სობიესკი, რომელიც თავისი ცხოვრების მთავარ მიზნად თვლიდა ქრისტიანთა განთავისუფლებას თურქეთის ბატონობისაგან, რომის პაპთან ერთად იწყებს ახალი მოკავშირეების ძიებას „წმინდა ლიგისათვის“, მაგალითად, იგი აგზავნის სპეციალურ ელჩებს ინგლისში, დანიისა და პოლანდიაში, აგრეთვე, ცდილობს მოლაგროდისა და ვილნისის გამოყენებას.

იგი ზღვს არ იღებს სპარსეთზედაც და ახალ ცდებს მიმართავს მის საერთო ბრძოლაში ზასთრევიად. საინტერესოა, რომ პოლონეთი მოკავშირეს თვით შორეულ აზიისინაშიც კი ეძებს.

რაც შეეხება საღვანგეთის მეფეს, ლუდოვიკო XIV, იგი ყოველგვარი საშუალებით იზრუნავდა „წმინდა ლიგის“ წინააღმდეგ და ცდილობდა მის დაშლას, რათა კიდევ უფრო დაესუსტებინა ავსტრიის იმპერია.

1691 წელს ლუდოვიკო XIV თურქეთთან დასდო ხელშეკრულება, რომლითაც მიადგოა იმას, რომ თურქეთი პოლონეთის სასარგებლოდ თმობდა კამენეცს, პოდოლიასა და უკრაინას მხოლოდ იმ პირობით, რომ პოლონეთი „წმინდა ლიგის“ დასტოვებდა, მიუხედავად იმისა, რომ პოლონეთში ამ იდეას ბევრი მომხრე ყავდა, იან III სობიესკიმ იგი არ მიიღო და პოლონელები

ანტი-თურქული „წმინდა ლიგის“ წევრად დარჩა³.

ასეთი რთული პოლიტიკური და დიპლომატიური ურთიერთობის ვითარებაში უნდებოდა მოქმედება მე-17 საუკუნის ქართველ დიპლომატს ზოგან გურჯიციის, პოლონეთის მეფის სრულუფლებიან ელჩსა და მედმეზ რეზიდენტს სპარსეთის შაჰის კარზე.

ზოგან გურჯიციის დიპლომატიური საქმიანობა, მიუხედავად იმისა, რომ ჯერჯერობით ძალიან მცირე ფაქტური მასალა მოგვეპოვება მის შესახებ, ბევრ საინტერესო ცნობას ატარებს მე-17 საუკუნის მიწურულის საქართველოს დიპლომატიის ისტორიისათვის. ის გარემოება, რომ ქართველი დიპლომატი მრავალი წლის განმავლობაში იმყოფება ევრაზიის ქრისტიანული სახელმწიფოს სამსახურში და ერთგულად ემსახურება ერთმორწმუნე ქვეყნის — პოლონეთის ინტერესებს, გვაფიქრებინებს, რომ მას თავისი ხანგრძლივი მოღვაწეობის მანძილზე მრავალჯერ ეწეებოდა საშუალება ასეთივე ერთგული სამსახური გაეწია თავისი საკუთარი სამშობლოსათვის, ქრისტიანული საქართველოსათვის; ამდენად უნდა ვივარაუდოთ, რომ საბოლოო მასალის შემდგომი ძიება, კიდევ უფრო მეტ საინტერესო ფაქტებს გადგვივლინოს საქართველოს ისტორიის ამ შედარებით ნაკლებად შესწავლილი პერიოდის განაშუქებალად.

ზოგან გურჯიციისა და ნახჭევანის არქივოპოზიის სებასტიან კნაბის წერილები, რომლებშიც კარგად არის დახასიათებული ახალი აღმოსავლეთში შექმნილი პოლიტიკური ვითარება, საფუძველს გაძლევს ვიფიქროთ, რომ ამგვარი კორესპონდენციის გამოყენება და მათზე სათანადო კვლევითი მუშაობა ახალ შექმნილ მომენტს საქართველოს საერთაშორისო ურთიერთობისა და პოლიტიკური ისტორიის უმნიშვნელოვანეს საკითხებს.

¹ St. Zaleski დასახ. ნაშრ. გვ. 290. უმთავრესი მიზეზი იმისა, რომ მეფე იანი უარს აცხადებდა თურქეთთან სებასტიანული ზავის დადებაზე იყო ავსტრიის საიმპერატორო კარის დაპირებანი იმის შესახებ, რომ პოლონეთის ტახტს სანქციონირებო მფლობელობაში დაუმკვიდრებდნენ სობიესკების საგვარეულოს. იხილეთ: Шимидт Г.—История Польского народа, Петербург, 1866, т. III, гл. 86.

² Czeslaw Chowaniec — დასახ. ნაშრ. გვ. 159.

³ St. Zaleski—Jezuici w Polsce. ტ. I, ნაწ. 1. გვ. 228-259.

⁴ იქვე.

მრღა მარევაჯი იონანე იაღლუზიძე

შესრულდა ასოთხმოდგადი წელი საზოგადო მოღვაწის, მთარგმნელის, ოსურ-ქართული კულტურული ურთიერთობის ფუძემდებლის იონანე იაღლუზიძის დაბადებიდან.

ი. იაღლუზიძე ცნობილია, როგორც ოსურ ენაზე ქართული ნაწარმოებების ბრწინვალე მთარგმნელი, ქართული დამწერლობის საფუძველზე მან შეადგინა ოსური ენის ანბანი, თარგმნა სახელმწიფო წიგნები, შექმნა რამდენიმე ორიგინალური ნაწარმოებიც.

ი. იაღლუზიძე დაიბადა 1775 წელს ოსეთში, ქავის რაიონში. მისივე სიტყვით, „დროსა ჭირეთ მცირეწლოვანებისა ზემისასა წამოყვანილ ვიქმენ მე ოსეთიდან საქართველოს შინა, სადაცა საქართველოს მეფემან ირაკლი მეორემან, მსცნა რა ჩემი წარმატებისათვის, ბრძანა მიცემა ჩემი მამისა არხიზანდრიტისადმი ნათლის მცემლის მონასტრისა, სასწავლებლად კითხვისა საეკლესიოთა წიგნთასა ქართულთა ენასა ზედა, რომლისადმი განვისწავლეცა მასთანა“.

სრულიად ახალგაზრდა ი. იაღლუზიძემ შეადგინა სოფ. ვანთაში ზელნაწერი სასამართლოს დარბაზების პროექტი. ტექსტი დაწერილია ქართულ, რუსულ, და ოსურ (ქართული ასოებით) ენებზე. იგი ითვლება პირველ ოსურ ზელნაწერად. 1820 წელს დაიბეჭდა მის მიერვე შედგენილი ოსური ანბანი და „დედა-ენა“. წიგნში გამოყენებულია ქართული ანბანი (როგორც ზუტური, ისე მხედრულიც.)

1820 წლიდან ი. იაღლუზიძე ქართულ და ოსურ ენებს ასწავლავდა თბილისის ზემნარიაში. პარალელურად ზეზრს მუშაობდა, როგორც თარგმანებზე, ისე ორიგინალურ თხზულებებზე. ქართულად მას დაწერილი აქვს რამდენიმე ლექსი და ერთი პოემა — „იაღლუზიანი“, რომელიც ასახავს ოსურ-ჩერქეზთა მეფის იაღლუზიანის საგმარო საქმეებს. 1924 წლიდან პოეტის ავტორის ვინაობა დაუდგენელი იყო. მთელი რიგ მკვლევარებს — შ. ჯანაშვილს, ლ. ლომატინსკის, ა. ზახანაშვილს და სხვებს პოემა მიიჩნეოდათ ისტორიულ ნაწარმოებად. 1924 წ. კ. კეკელიძემ დამატაცა, რომ „იაღლუზიანის“ ავტორი ი. იაღლუზიძეა, ვაიკვა ისიც, რომ ნაწარმოებში არაფერია ისტორიული, რომ „შინაში აიხაბა მხოლოდ ჩრდილოკავკასიელთა ზნე-ჩვეულებანი, შეზავებულნი ქართული მატყანის ბუნდოვან ცნობებთან“ (ქართ. ლიტ. ისტ., II, 1926, 246). პოემა ოთხჯერაა გამოცემული და თარგმნილი ოსურ და რუსულ ენებზე.

ი. იაღლუზიძე გარდაიცვალა 1830 წელს, 5

ავისტოს, თბილისში, ზოლერის ეპიდემიის დროს.

ი. იაღლუზიძემ მოღვაწეობა ქართულ ნაწარმოებთა გადაწერით დაიწყო. მისი ხელითაა გადაწერილი „დავრიშანი“, „შირიანი“, „ივერ-ხისტუარანი“, მაგრამ განსაკუთრებით ზაყურადღებოა მისი მთარგმნელობითი მოღვაწეობა. მან ქართულიდან ოსურად თარგმნა რამდენიმე საეკლესიო წიგნი. ი. იაღლუზიძემ განსაკუთრებით დიდი დრო და ენერგია მოახმარა „ოთხთავის“ თარგმნას. მის მიერ თარგმნილი წიგნები დახედილია ზუტურით. ოსური ტექსტის გვერდით მოთავსებულია ქართული ტექსტი. ი. იაღლუზიძის ზელნაწერი ნუსხურათაა შესრულებული, ბეჭდვისას კი ზუტურია გამოყენებული.

ზემოხსენებული თხზულებანი ი. იაღლუზიძის თარგმნადაა აქვს ოსური ენის ძველ ქვეყრ კილოყვეზე. მიუხედავად ამისა, ისინი ერთნაირად გასაგებნი იყვნენ და არიან როგორც სამხრეთ, ასევე ჩრდილოეთ ოსეთის მკვლევართვის, მათ შორის, დიგორელბისათვის, სანტარესო, რომ „ოთხთავის“ თარგმანს დონის შესამოწმებლად მუშაობდა მთელი კონსიისი (იონა არქიეპისკოპოსი, ნაყო დაუთათის ძე რუზიზინაშვილი და თვით იაღლუზიძე), რომელმაც შეუდარა იგი ზღაფურ, რუსულ და ლათინურ „ოთხთავებს“. ლუდრო ადრე, შ. ერისთავის მეთაურობით, თარგმანი უშუალოდ სოფლებში იქნა წაკითხული, ამის შესამოწმებლად, თუ რამდენად გასაგებ იყო იგი ოსი მოსახლეობისათვის.

ი. იაღლუზიძის თარგმანებს დიდი მცენიერული მნიშვნელობა აქვს ოსური ენის გრამატიკის შესწავლის თვალსაზრისით. ამ თარგმანებში აღბეჭდილია ოსური ენის როგორც ფონეტიკის და მორფოლოგიის, ასევე ლექსიკის განვითარების გარკვეული ეტაპი.

ი. იაღლუზიძის თარგმანებს რიგი გამოჩენილი მკვლევარი შეეხო. მიუხედავად ამისა, როგორც პროფ. გ. ახვლედიანმა აღნიშნა, „ეს ტექსტები ახლად ელოდებიან თავის მკვლევარს და გამოიმეცემს“.

უანგარო და თავდადებული მუშაობა იონანე იაღლუზიძის ცხოვრება და შემოქმედება ნიშნავს ქართველი და ოსი ხალხების მეგობრული ურთიერთობისა და კულტურული თანამშრომლობისა. სწორედ ამ გარემოებამ უწყდავყო მისი სახელი ჩვენი ერების სახელოვანი ისტორიის ფურცლებზე.

გურამ რჩეულიშვილის პედაგოგიური

გურამ რჩეულიშვილის პედაგოგიური მოთხოვნები 1957 წელს ჟურნალ „ცისკარში“ დაიბეჭდა, ხოლო 1961 წელს, მისი გარდაცვალებიდან ერთი წლის თავზე, გამოვიდა მოთხოვნების კრებული „საღამურა“. ახლანდელ გამოცემა მეორე, შედარებით შეესაბამებოდა კრებული, სადაც გამოქვეყნებული მოთხოვნების გარდა, შევიდა მისი ერთ-ერთი პიესა „ეა და კო“ (1960 წ.), დაწერილი მოტივებზე გოგენის ცნობილი სურათისა „მამა შენ ეკვიანობა“.

მიუხედავად იმისა, რომ გ. რჩეულიშვილს ლიტერატურული მუშაობა სულ სამი-ოთხი წლით შემოიფარგლა და ტრაგიკულმა სიცოცხლმა მოუსწრო 26 წლის ასაკში, მან შესძლო თავისი ორიგინალური ტალანტით საგრძნობი სიახლე შემოეტანა ქართულ მწერლობაში.

ახალგაზრდა თაობის პროზაიკოსებში მას განსაკუთრებით გამაზივებელი ჰქონდა თანამედროვეობის განცდა, მისი მხატვრული მგრძნობელობა ცხოვრების სურათებს აღიქვამდა სწორედ ისე, რომ არ ტოვებდა ფსიქოლოგიური ხასიათის მცირეოდენ სხვაობასაც თანამედროვე ადამიანის სულიერი მოძრაობის, ნისის მსოფლგანცდისა და ნაწარმოების გმირის ქულტურულ პატივსაცემისა და ცხოვრებისეულ ან სულიერ დრამას შორის.

მისი მთავარი პროზაული ნაწარმოებები: „სიკვდილი მთებში“, „მთაბრუნე ჰინჯარაული“, „ალავერდობა“, „მთხიარული და სიციხე“, „თვითთელი“, „მზიანი დღე“ და სხვები აშკარად გამოხატავენ ავტორის ჩამოყალიბებულ მხატვრულ კონცეფციას, რომელშიც მთავარია მაინც ცხოვრების აქტიურად აღქმა, მოქმედების მხნე ფილოსოფია და ცხოვრების სიმწვლეობა ადამიანის ნებისყოფის დაპირისპირება.

რისთვის დასჭირდა მოთხოვნა „ალავერდობის“ მთავარი გმირი — გურამი, ალავერდობის დღესასწაულზე ჩამოსული თუშის მთიულური ცხენის გატაცება, მისი თავაწყვერით ჰენება და უკანვე შემოვარდნა ლამისთევისა და ქვეფისაგან დაოსებული ხალხით სავსე მოედანზე?

რისთვის ავარდება ის შემდეგ ალავერდის გუმბათის ლავგარდანზე? ნუთუ მხოლოდ იმიტომ, რომ უკან მის თავაწყვერებულ მოსდევზე ხანჯალმოდებული თუში და მისი ძმაცემები, შეურაცხყოფილი ცხენის გატაცებით? მთავარი გმირისათვის შინაგანად მოუღუპელია ადამიანის გამოშფიტები და თვითმზიური დროსტარება, ალავერდობის დღესასწაულში, მისმა წრეგადასულმა დროსტარებამ — ყოველმა თანამედროვე ადამიანის გულში დაკარგა აზრი და მომზალობა, მთავარი გმირი ვერ ეგუება ამას და მოულოდნელი ექსტრაგავანტული ქცევით სურს წამიერად გამოაფხიზლოს ხალხი ამ ბერანდამ. ავტორის აზრით, თუთი თავდაპირველად, ალავერდის შესანიშნავი ტაძრის აშენება დიდი შემოქმედებითი აქტი იყო, თუთი მის კედლებთან საშემოდგომო დღესასწაულის დაწყება შესაუქუნეებისთვის ქრისტიანულ-ქულტურული შინაარსის ცერემონიის გახლდათ, დღეს ეს პირენდელი ფასეულობა ჩამოთვლილ და ავტორის დასკვნით, ადამიანებში აღნაგ ბუნდოვანი ტრადიციით კი არ უნდა ისაზრდონ, არამედ შექმნან ახალი ღირებულებანი. მათში შემოქმედებითი ძალევი უნდა ფუთქდეს.

მივცეთ სიტყვა თუთი ავტორს, რომელიც მოთხოვნის ბოლოში წერს: „მთელს ამ უზარმაზარ ველზე არ არის არც ერთი გოჭი, არ არის არც ერთი წერტილი, სადაც ადამიანს წარსულად დღემდე არ შეეკმნას თავისი შრომით მატერიალურად თუ სულიერად ძლიერი და ღირსეული რამ. ტუისპირას გაგონილ, დაუწყვრელ, ერთად მოვარდნილ სიმფონიისათვის იღვრება თვალწინ ძველი ციხეები, ეკლესიები, ბუჩქები და ამ ეპოქაში ნაშენი ხიდები, სწორი, უგემოინესი ადგილებით. ამ გემოინესიდან სინათლესავით მოდის შეუჩერებელი რაღაც ახალი, სიცოცხლისუნარიანი. მისი ეგზოტიკისათვის უცნობი ძალა იჭრება გუმბათის თავზე მდგომის სხეულს: ახალი, შეუცნობლად კანონზომიერი, შეერთებული გრანდიოზულ, უსიტყვო შრომისთან. ის ფიქრობს: საიდან მოდის ეს სიცოცხლისუნარიანობა, და პასუხობს: ის თვითონ ჩემშია, ის თვითონ ხალხშია, მაგრამ აქ ზოგიერთი დამნეულან და ვეღარ გრძნობენ შემოქმედის ნამდვილ სიამოვნებას, სიამოვნებას

შრომისა, რადგან ენების სიმსაფრე შენებაშია და არა აშენებელით ტუბოზაში.

მის ფეხებზე დგას ალავერდი, სხვისი გრანდიოზული ენებისაგან შექმნილი, თვითონ კი... გუშაობის თავზე შერჩენილს ეღიმება, ისე უაზროდ ეჩვენება აქ ღვთაა.

მთავარ გმირს უკვე უაზროდ ერევენება მის მიერ ჩადენილი აქტი, მაგრამ არა იმიტომ, რომ ის თავიდანვე უაზრო და შინაგანად გაბნეული არ იყო, არამედ იმიტომ, რომ საკუთარ აზრთან არსებობას ის შემოქმედებითი შრომით გალრმავებულ, შეუჩერებლად წინმავალ ცხოვრებაში ხედვას. ცხოვრების ფილოსოფიის ასეთ ფონზე კი საკუთარი ქცევა ერთ უმნიშვნელო შტრიხად, ან მხოლოდ წამიერი მნიშვნელობის მომენტად მიაჩნია.

გ. რჩეულიშვილის მოთხრობებიდან ჩანს, რომ ავტორი მუდამ ითვისწინებდა და იყენებდა ქართული ენისა და სალიტერატურო ნორმების ექსპრესიულ შესაძლებლობებს, მეტყველების დინამიკურობას, ენის ორგანულ ხატოვანებას („თვითრთილი“, „წელი ტანგო“, „დედების ცეკვა“ და სხვ.). მას კომპოზიციისა და ნოველის ფაქტურის საკითხებზეც ჰქონდა საკუთარი შეხედულება; მოთხრობა თავისი ნაჭედობით, ფაქტოგრაფიული სიძაღით და ლოკალური გავრცებით რეპორტაჟისებურად (ანდა მხატვრული ნარკვევით) უნდა აეყოს აგებული. ავტომ მისი მხატვრული „ნიღაბი“ და მისი მხატვრული სიწრფელეც სავსებით ბუნებრივია; მოქმედების შინაგანი სიძაღით და დახვეწილი ემოციური ლოგოა ბოგრაფიული გარკვეულობით ან შემოქმედებითი უტუფარობით არის აღმუშავებული. მხატვრული ნარკვევის შეუფალობას ავტორი ურთოდდა უღრმეს პოეტურ განზოგადებას და ამგვარად, ამ გზით, აღწევდა ნამდვილ არტისტულ შედეგს.

სწორედ ასეთთაგანაა მოფიქრებული მისი „სიკვდილი მთებში“ (1957 წ.). მოთხრობას საფუძვლად დაედო ცნობილი გერმანელი მწერლის, ალფრედ კერლას ცოლის, ელზიდ კერლას ტრაგიკული სიკვდილი, რომელიც ეროზიის საჭრთველოში ცხოვრობდა, სამ წელიწადს ექიმად მუშაობდა აფხაზეთის მთებში და 1957 წლის ზაფხულში დაიღუპა ხეცსერათის კლდოვან ფერდობებზე მგზავრობისას.

მოთხრობის მთავარი თემა ასეთია: რამდენად ემოციურად უნდა აღიქვას ადამიანი ცხოვრებაში მომხდარი თვით ყველაზე მძაფრი მოვლენა, როდესაც შეიძლება ეს მოვლენა უპირატესად გონებით იქნა გაშუალებული ანდა განსჯილი. ავტორს ამ მოთხრობაში ცივი განსჯის, გონებრივი სიკეთედივისა და, მეორე მხრივ, გრძნობად დაშოკებულობათა ურთიერთმიმართულებას მოტივი აინტერესებს, რადგან იგი მას პრინციპულ საკითხად მიაჩნია არა მარტო ცხოვრებაში, არამედ ხელოვნებაშიც.

მოთხრობის მთავარი გმირი სულგერ, წინასწარობით ხვდება ცოლის უმცირეს ტრაგიკულ სიკვდილს. „სტეფანე კლდის ქიმში“ ხვდა და პირდაპირ მათს სურათს იღებდა, „თითქოს სულ არ ღარდობს“, — გაიფიქრა გურამმა.

— ჩვენ ასე გავზარდეთ შევიღეთ: მოკვდა, ესე იგი, მოკვდა, — ბოდიში მოხდა შეილს კერელამ, — ჰო, ისინი ასე გავზარდეთ, ძეც და ელზიდმა, — დაამთავრა მან. გურამმა თავი გაქნია.

მოთხრობა თითქოს შინაგანი პოლემიკით არის დაწერილი. ავტორის აზრით, ცხოვრების საკითხებში, რომელთა გადაჭრა გონებაჯერტითად შეიძლება, მათდამი ემოციური დამოკიდებულება გამაურცილებელია და ამის უარყოფა ადამიანის ნებას, მის პარამონიულ ბუნებას ეწინააღმდეგება. შესაძლოა, ადამიანთა ღირსებისათვის უფრო მისაღები იყოს მხოლოდ გონებით ოპერირება, შესაძლოა ინტელექტუალურ სფეროში საკითხებს კონცენტრირება უფრო მაღალი სულიერი ცხოვრების პირობა იყოს, მაგრამ, ავტორის აზრით, ემოციასაც აქვს თავისი კეთილშობილი საზღვრები და ღირსი სიძაღლი. „გურამი ლაპარაკით გაერთო (ის იგონებს ეპიზოდს რეჟისორის წიგნიდან „ქამი სიკვდილისა და ქამი სიკვდილისა“, როცა ფრანგმა მიმავალმა გრებერმა ელზიდეს აუკრალა სადგურზე გამოსათხოვებლად მისვლა), გრძნობდა, რომ ცივი გონებით სიკვდილზე იმდენად იცოდა, რაც იმან, კერელამ, და ზიარ განიდიდა სიკვდილს, ცხადია, ცივი გონება ზელს არ უშლიდა განცდის უშუალოებაში; ასე მოუვიდა გრებერსაც“.

„სიკვდილი მთებში“ — ეს არის მოთხრობა ადამიანის ღირსების გრძნობის შეუღალლობის და გონიერული დაცვის შესახებ. ამ ნაწარმოების მხატვრულობას ალტერებს ფაქტოლოგიურობა; მასში ფსიქოლოგიური შეჭრადილებით არის ჩახატული ადამიანის სულის მოძრაობა, მძიმე განცდების მდიდარი, თანმიმდევრული გაშლა ემოციური და გონიერი სიფულისების კიბილად და მოწყვლადობილობა. „საწოლის კარები ღია იყო, სასაღილის სარკეში ჩანდა: ალფრედი იდგა გაშეშებული, მარტოა, და იმ საწოლს უყურებდა, რომელზედაც ქალის კაბა და ყვითელ-ყვითელიანი ზალათი იყო გადაკიდებული. გურამმა რაღაც ზგანო ტკიპილი. იქით ოთახიდან ხმაშალა კეითი: ნა მოისმა, სარკეში ჩანდა: ალფრედი დავცა საწოლზე, აღრიალდა. ის ტირიდა, ხმაშალა კეითი: ნებდა და ზორბა მხრები უძაქაგებდა“.

— ხომ ვითხარით, დაარტყამს-მეთქი — თქვა გურამი.

გურამმა სარკეს ზურგი შეუბრუნა და პირდაპირ დაიწყო ოთახში ყურება. კერელამ თავი ასწია, მერე წამოდგა, აქეთ ოთახში გამოვიდა. — ჰო, თქვა მან, — ასე... აღარ არის ელზი-

დგ. მისმა შეილება კი არ იციან ეს. სასწრაფოდ უნდა გაიგზავნოს დეპეშები გერმანი-
აში“.

განცდის ყველაზე მძიმე წუთშიც გმირი არ
კარგავს სულიერ სიმტკიცეს, მას აფხიზლებს
დეპეშების გაგზავნის მოვალეობა. ავტორის აზ-
რით, ეს ადამიანური, რადგან დეპეშის გაგზავ-
ნით აღამიანი თავის მწუხარებას უზიარებს
იმათ, ვისაც ატყობინებს.

მესამე ნაწირობები, რომელზეც აქ შეეხერ-
დებით, არის „ზათარეცა კინჰარაული“ — ყვე-
ლაზე კოლორიტული და ყოფითი შტრიხებით
გამდიდრებული მოთხრობა გერამ რჩეული-
შეკლის სხვა მოთხრობებს შორისაც კი. მტრად
დასამასოვრებელი ოსტატურად შესრულებუ-
ლი თვით ზათარეცა კინჰარაულის ფერადოვანი
პორტრეტი, შთაბეჭდილებას ახდენს ზეესუ-
რეთის კიდურა სოფლის, შატლის ადამ-ჩვე-
ვებისა და მკაცრი ცხოვრების ჩანახატები, მაგ-
არა ცენტრალური ადგილი მაინც ზათარეცას
ქალშეკლს, შხიას მდიდარი სულიერი განკლ-
ების აღწერილობებს უჭირავს. ამ სცენებში
ავტორმა მოელი თავისი პოეტური ჩამწელობა
გამოამჟღავნა.

როდესაც მკითხველი შხიას პოეტურ, დამა-
ჯრებლად დატანულ სახეს ეცნობა, აღარ
უკვირს, თუ როგორ წარმოიშვა ის განდევო-
რებული ღირსების ხალხური პოეზია, რომელიც
მთამ, კერძოდ, ხევსურეთში მისცა ქართულ
ფოლკლორს. ჩვენ ერთხელ კიდევ ვრწმუნდე-
ბით, ხალხური ფანტაზიისათვის თუ რა ორგა-
ნოთა დახვეწილი ხატოვანი აზროვნება და
როგორ ბატონობს საოცნებოდ გაშლილი პოე-
ტური სული ხალხის წიაღში. შხიას სულიერი
მდგომარეობა, რომელიც ქალწულურ ზნა-
ბას, „შემოქმედებით სიზმარსა“ და მხატვრულ
ოცნებას შორისაა — მხატვრობის თვალა-
ზრისათვის, ქართული პოეტური აზროვნების ნო-
რმის ღონის აღწევა.

შხიას სულიერი ძალა-სიყვარულშია. მისი
წარმართული სული არ იცნობს ბუნების სა-
განთა იერარქიას, მას ყოველი და ყველაფერი
ერთნაირად უშრეტბი ძალით ეუფარს; მისი სუ-
ლიერი გრძნობებიც ვერ კიდევ დაუნაწევრე-
ბელია და სიყვარულის სფერო, მშვენიერება
და სულიერი სიყვით ერთმანეთისაგან არ გუ-
მიჯნია. მკითხველს ხიბლავს მისი სულიერი
განცდის პირველშობილება:

„შეყვარებულია ყველაფერი მის გარშემო:
სიბისაგან დატეხილი ყელელი — უხმოდ, პი-
რქეშად, გამოუმღალავებლად; დიდი ოთხეუ-
თხელი კიდობანი — ვაჭროვად, მზაკერული
იერიოთ ქონებას პირდაპირ გოგოს და მით იზი-
რებს; უხმარი ხმლები იზრჷვიან შეუჩერე-
ბლოვ, ნაპერწკლის ცეცხლით ათას სიყვარულს
პირდება მათ ქალის გული, მხოლოდ უზარმა-
ზარი ცხრის ქერქი, რომელშიაც ის გახვეულა

ელერსება მის სხეულს, მატყლში წაყვლი-
ტუნებით ასუნთქებს შხია მის ფეხის სურვილებს
და ეკერის. თავზე ისტრავს წვერად, ქვეშა-
ბანს, რომლის ქვეშაც მოელი ნაწყარო ჩანს;
კაცები, კოშკები, საწონელი, შუღლი და თვი-
თონ. მას, როგორც ყველა ხევსურის ზავსეს,
ოთხი სახელი ჰქვია. შხიას შემდეგ განსაყუ-
რებით უფერის თამარი, ქართული სახელი,
დანარჩენი ორი — სანდუა და ბუბა ეჯავრება.
ისინი პატარას მომავალ ქმრთან ჯათხე უყვე-
ბიან ქვეშეცნეულად. უცნაურია, საიდან გა-
მოვიდა ასეთი ქალი შატლის კოშკში; არაფრით
არ შეუძლია იმრომოს, ან თვისის ან
მოქმას, ან მოზილოს, ან დავაგოს. ის და-
დის, დადის უზომოდ შეყვარებული თავის თა-
ვზე, კიბებზე, და ისეა ამ გრძნობით გაბრ-
ებული, რომ სიტყვებით ამ სიყვარულსაც კი
ვერ არქმევს სახელს. კიბზე ასვლისას ზნაირად
ერჩენება, თითქოს წინა საფეხებს უფრო უყ-
ვარს, ვიდრე იმას, რომელზედაც ფეხი უდგას.
უღელეო ნუკრივით ფრთხალი, მშვენიერი და
უსუსტრია მისი სიყვარული. ის ისეა შეპყრო-
ბილი ამ ხალხისთ, რომ არ შეუძლია იფიქროს
რამე სხვაზე. ზის ქუჩაში გამოხვეული ეს
უცნაური აზრისტოკრატი ქალი, რომელიც ბუნე-
ბამ აქ, შატლიში გააჩინა, და ელს... არ არის
გაწილებული მისი მოლოდინი, ის ყველა-
ფერში ზედავს მას, დიდი ანთებული თვლები,
გრძელი, გაკვირვებული წამწამებით ყველაზე
პატარა საგანსაც კი არ უშვებს თავის გარშემო
შეუყვარებლად“.

მაგრამ ეს ფაქტი მგონებდა სული, შხია
კინჰარაული, ვერ კიდევ არაა მომზადებული
იმისათვის, რომ ცხოვრების მკაცრ შემოტევას
წინაღუდგეს, დაუპირისპირდეს და, ამდენად,
თავისი ფიქრისა და წარმოსახვის საგნად აქციოს.
ის ვერ კიდევ ისე ვერ მომავრებულია, რომ
ცხოვრებას სიმკაცრეში თუ პრეტენზიულ ალმ-
აზინოს პოვნის და ფიქრის მისაღ. ამიტომ
ის ადვილად იღუპება და მერე ვინ ხდება ამის
მიზეზი? მისი საყვარელი, ცოტა არ იყოს, სქელ-
კანიანი და გაუთლელი მამა. ცხოვრების უბე-
შმა ძალამ მის ოცნებების სივანში ადვილად
შეაღწია და დაუმსჭვრია ქალწულის სიფაქიზით
და პოეტური საღებრით აყენებული სამყარო.
რა შედეგობადა მოჰყოლოდა ამას? ავტორის
აზრით, იმ წამს შხიასთვის უფრო დიდი სულ-
ერი კატასტროფა წარმოუდგენელი იყო, მაშის
მიერ დაუმსახურებლად გაწეული სილა ამსხე-
რვის მის ყველა ილუზიას, რომლის გარეშე
აღამიანს თურმე ცხოვრება არ შეუძლია; შხიაც
თავისი სიცოცხლით და შემდეგ სიკვდილით
ამის გვიმტკიცებს.

ამგვარია ოცნებებისა და მშვენიერების კო-
შის უწყვიო მშვენებლების ზედი, — თითქოს
დაასკვნის ავტორი, და მათ ზედში იმდენივეა

დასაწინაო, რამდენიც საკუთარ მოწოდებისადმი ერთგულების მომზადებაა.

ყურადღებას იპყრობს კრებულში გამოქვეყნებული დრამატული ნაწარმოებები „ვა და კო“ (1960 წ.). ეს პიესა შეთავსებულია იმ გამოუთქმელ სულიერ სიმატრით, ფერთა იმ საოცარი მომზადებით და შინაგანი დინამიკით, რომელიც პოლ გოგენის შემთხვევებზე ტილოსაც ახასიათებს. ეს ოდნავ ფერადი ტონებით შესრულებული პიესა მძაფრ ვნებათაღელვის ასპარეზად არის გადაქცეული, სადაც სიყვარულის გრძნობა საზღვრისწერა ხასიათით და ბუნებით არის დახატული. გ. რნელიშვილის დრამატული ნიჭი ამ ეპიკურ „მსხვილი პლანით“ არის წარმოდგენილი და საკუთარი ბედის თითქოსდა ვიზიონერული ხილვით ნახარბილოებით.

ნაწარმოებებიდან ჩანს, რომ ავტორი მაინცდა მაინც არ დაინტერესებულა გოგენის წიგნით „ნოა-ნოა“ ან ტაიტის მკვიდრთა ცხოვრებით

სხვა მხარეებით; მან სურათიდან აიღო მისი ხასიათი, განმარტებული „მარტინი“ და დაიღო, რაღა თქმა უნდა, ფერადი სიმატრით ენა (რაც დრამატურგთან ფერთა სიმბოლიკაშიც გადაიზარდა); მაგრამ ნაწარმოების მხატვრულ განცდაში დომინანტობს და ყველაზე ზღაპრულად — მწერლის მსოფლგანცდის ინდივიდუალობა. როგორც ითქვამს, ფერადი ელემენტი პიესაში კარბად გვხვდება, ნაწარმოების კარგა კი სიველილის განცდისა და სიყვარულის გრძნობის მონათესაისი ცნობილ მოტივს ემყარება და დრამატული მხარეც შინაგანად ამ მოტივითაა გაპირობებული. მაგრამ განცდის სიმძაფრე იმდენად დინამიკურია, რომ ექვს არაბულს ღრმად პაროდიულ წარმომადგენლობაში; ის საკმაოდ სუბიექტურა შეფერილობისავე არის, მაგრამ მხატვრული შემოქმედების ძალის არაფრით არ ზღუდვას.

გურამ კანაშვა

თვალსაჩინო გამოქვეყნება

პროფ. თ. წერეთლის სარეცენზიო ნაშრომი პირველად 1957 წელს რუსულ ენაზე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ გამოაქვეყნა. ეს იყო პირველი მონოგრაფიული გამოცემა მიზეზობრიობის შესახებ საბჭოთა სისხლის სამართლის თეორიაში.

„...თ. წერეთლის ნაშრომი, — წერდა ცნობილი მეცნიერი, დოქ. იონ ლევშაი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის ქურონალში „შტატ უნდა რეხტ“ (1959, № 4) — წარმოადგენს სოციალისტური სისხლის სამართლის მრავალფეროვანი პრობლემების მიმართ, საერთოდ, მარქსიზმ-ლენინიზმის პრინციპებსა და კერძოდ მარქსისტული კანონიერი თეორიის გამოყენების შესანიშნავ დოკუმენტს. ბურჟუაზიულ იდეოლოგიებთან პაექრობა მეცნიერულად ზუსტია და ამით ამავე დროს თანამიმდევრულად პარტიული. პრობლემების ყოველმხრივ გადამწყვეტა, რომელსაც ავტორი გვთავაზობს, უაღრესად ამოღებებს სისხლის სამართლებრივ სოციალისტურ თეორიას და მნიშვნელოვანი დახმარება პრაქტიკოსთაგანს. მიუხედავად მცირეოდენი ნაკლოვანებისა, წინამდებარე ნაშრომი საუკეთესოა, რაც ამ დარგში მოუცია სისხლის სამართლის სოციალისტურ თეორიას“.

და მართლაც, პროფ. თ. წერეთლის წიგნი ფუნდამენტალურ ნაშრომად არის აღიარებული.

ლი მიზეზობრიობის საკითხებზე სისხლის სამართლის თეორიაში.

1963 წელს აღნიშნული წიგნი მეორეჯერ, ამჟამად მოსკოვის სახელმწიფო იურიდიულმა გამომცემლობამ გამოაქვეყნა.

მიზეზობრიობის პრობლემა სისხლის სამართლის მეცნიერების ერთერთი ურთულესი პრობლემაა. ამ პრობლემის მკვლევარს არა მარტო თეორიულ პლანში ელოდება მეტად დიდი სიმძნელები, არამედ მის სხვადასხვანაირ ინტერპრეტაციას სხვადასხვა პრაქტიკული დასკვნები უკავშირდება. უფრო მეტიც, მიზეზობრიობის ცნებას განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს სისხლისამართლებრივ ცნებებთან სისტემაში. კერძოდ, მიზეზობრიობის ცნების განსაზღვრება შემოქმედებას ახდენს რიგი ძირითადი სისხლისამართლებრივი ცნებების — თანამონაწილეობის, დანაშაულის განვითარების სტადიების, სასოფლისამართლებრივი დაწმირების, ბრალის გაგებასა და შეფასებაზე.

არ არსებობს დანაშაულის შესახებ მოძღვრების არცერთი ნაწილი, რომელიც არ განიცდიდეს მიზეზობრიობის ცნების გავლენას და რომლის შესწავლაც მისგან დამოუკიდებლად შეიძლება. ამის გამო XIX საუკუნის დასასრულსა და XX საუკუნის დასაწყისის ცნობილი ბურჟუაზიული იურისტი მ. ბერი ამბობდა, რომ კრიმინალისტი, რომელიც შესძლებს გადაწყვეტოს მიზეზობრიობის პრობლემა, იქნება მთელი სისხლისამართლებრივი მეცნიერების ნამდვილი რეფორმატორი.

ბურჟუაზიულ იურიდიულ ლიტერატურაში ბევრი ნაშრომი გამოქვეყნებული მიზეზობრი-

1 Т. В. Церетели. Причинная связь в уголовном праве (издание второе, исправленное и дополненное. Госюриздат М. 1963).

ობის პრობლემის შესახებ. XIX საუკუნის დასასრულიდან XX საუკუნის დასაწყისისათვის აღნიშნული პრობლემა ერთ-ერთი მოდერ თემად ითვლებოდა გერმანულ სამართლის თეორიაში დისერტაციებისათვის, მონოგრაფიებისა და სტატიებისათვის. მაგრამ ვერცერთმა ბერძენმა იქნა ავტორმა ვერ შესწლო მისი ვალაწყება. პირიქით, რაც უფრო მეტი ნაშრომები ქვეყნდება ამ თემაზე, მით უფრო მწიგნობარსა და მწიგნობრობას წინააღმდეგობა მოპირდაპირე ბანაკებს შორის და თანაც შეუძლებელი ხდება ერთი საერთო შეხედულების არსებობა. ეს გარემოება შეუძნეველი არ დარჩენიათ თვით ბერძენიველ ავტორებსაც. XX საუკუნის დასაწყისის ბერძენიველი კრიმინალისტი მ. როუმელინი აღნიშნავდა, რომ კრიმინალისტიკა უმრავლესობას შიში იძურობს, როგორც კი წიგნის ან სტატიის სათაურად კულალობის პრობლემას დაიწახევენ. ასეთვე შეხედულებისა იყო გ. ტარნოვსკი 1927 წელს.

ბერძენიველი, თ. წერეთელი კრიტიკულად უნდა შეფასებინა ის თეორიები, რომლებიც სხვადასხვა დროს ბერძენიველ სისტემის სამართალში იყო გაბატონებული. ავტორი განსაკუთრებით ვრცელად ეხება მიზეზობრიობის შესახებ ბერძენიველ იურიდიულ ლიტერატურაში გავრცელებულ ექვეყნულურ თეორიას, ხოლო შემდეგ აღქმებურ თეორიას. ნაშრომში დასაბუთებულია ამ თეორიების ანტიმეცნიერული ხასიათი, ნაჩვენებია მათი კლასობრივი დანიშნულება.

მიზეზობრივი კავშირის შესახებ საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში სხვადასხვა შეხედულება გამოთქმულია. ამთაგან ყველაზე მეტად გავრცელებულია თეორია, რომლის ფუძემდებელია პროფ. ა. პიონტოვსკი. იგი ამტკიცებს, რომ ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვავოთ მიზეზობრივად — აუცილებელი და მიზეზობრივად შემთხვევითი შედეგები. სისტემისამართლებრივი პასუხისმგებლობა შეიძლება წარმოიშვას მხოლოდ მიზეზობრივად — აუცილებელი შედეგებისათვის.

თ. წერეთელი ამ კონცეპციის ერთ-ერთ პრინციპულ ნაკლს იმასაც ხედავს, რომ აქ დაპირისპირებულია შემთხვევითობა და აუცილებლობა, როგორც ერთმანეთის გამომრიცხველი ცნებები. მარქსისტული ფილოსოფიის თვალსაზრისით აუცილებლობა და შემთხვევითობა ისეთი კატეგორიებია, რომელთა დიალექტიკური კავშირი უცვლელად ფაქტს წარმოადგენს. აუცილებლობისა და შემთხვევითობის კატეგორიების გამოყენება დასაშვებია როგორც საზოგადო, ისე ცალკეული მოვლენისადმი.

სანამ თ. წერეთელი მიზეზობრიობის შესახებ საკუთარ კონცეპციას ჩამოაყალიბებდეს, იგი თავდაპირველად აღვყნის იმ მომენტებს, რომელთა შორისაც მიზეზობრივი კავშირი მუარდება. ესენია ადამიანის ნებისმიერი ქცევისა და

დანაშაულებრივი შედეგის ცნებები. ამ ცნებების დადგენის შემდეგ თ. წერეთელი ადამიანის საკუთარ კონცეპციას მარქსისტული შესახებ.

ავტორის ფიქრით, შედეგი სხვადასხვა ფაქტორის გადალართვისა და ურთიერთშემოქმედების პროდუქტია. ადამიანის ქცევა არასდროს არ წარმოადგენს შედეგის ერთადერთ მიზეზს. იგი მხოლოდ ერთ-ერთი ფაქტორია, რომელიც სხვა ფაქტორებთან ერთად ზღვს უწყობს განსაზღვრული შედეგის წარმოშობას. აქედან თ წერეთელი აყვებს დასკვნას, რომ „ადამიანის ქცევა მიზეზობრივ კავშირშია საზოგადოებრივად საშიშ შედეგთან, უკეთეს იგი წარმოადგენდა მისი წარმოშობის ერთ-ერთ აუცილებელ პირობას“. მაგრამ აქვეყნად ავტორის წინაშე ასეთი პრობლემა ისახება: როდეს ჩათვლება ადამიანის ქცევა შედეგის აუცილებელ პირობად? ამის გამოსარკვევად „შეიძლება ვასარგებლოთ საერთო მიზეზობრივი კავშირთან პირის მოქმედების აზრობრივი გამოთქმის მეთოდით. თუ ასეთი გამოთქმის შედეგად აღმოჩნდება, რომ შედეგი ან საერთოდ არ დადგებოდა, ან დადგებოდა სხვა სახით, ვიდრე ამას ადგილი ქონდა კონკრეტულ შემთხვევაში, ეს იმის დაამტკიცებელი იქნება, რომ პირის ქცევა მიზეზობრივ კავშირშია დამდგარ შედეგთან“ (გვ. 236).

მაგრამ პირის ქცევისა და დამდგარ შედეგის შორის მიზეზობრივი კავშირის დადგენა არ წვევს საკითხს მისი სისტემისამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ. თ. წერეთელს შიანია, რომ პასუხისმგებლობის ობიექტური საფუძველი შემოღარგული უნდა იქნას მხოლოდ ისეთი მიზეზობრივი კავშირით, რომელიც საზოგადოებრივი საშიშროებისა და ხასიათდება. ეს სრულებითაც არ ნიშნავს, თითქმის მიზეზობრიობის ცნებაში, ისეთი ელემენტები ექვეყნა, რომლებიც მას არ ეკუთვნის. მიზეზობრიობა ავტორის ისეთი ცნება, როგორც იგი გაგებელია ფილოსოფიაში და მეცნიერებაში სხვა დარგებში. პასუხისმგებლობის ობიექტურ საფუძველად მხოლოდ საზოგადოებრივი საშიშროების მქონე მიზეზობრიობა ჩათვლა შეუძლებელია ამ ცნების სპეციფიკურ სისტემის სამართალში.

მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების გამსაზღვრელ კომპონენტებად ავტორი თვლის: 1) მოქმედების მიზანს, 2) ხელყოფის ობიექტის სოციალურ ღირებულებასა და 3) შედეგის დამდგომის ზღვის შეწყობის ხარისხს.

ნაშრომში კულალობის თვალსაზრისით ნაჩვენებია უმოქმედობის ბუნება. თ. წერეთელი აქარწყლებს იმ კრიმინალისტების შეხედულებას, რომლებიც უარყოფენ მიზეზობრივ კავშირს უმოქმედობის დროს. ისინი კულალობას მხოლოდ შექაჩურ მიზეზობრიობაში ხედავენ. მიზეზობრიობის ასეთი გაგება, ბუნებ-

რეგია, ადგილს აღარ ტოვებს უმოქმედობისათვის. სუბიექტს, რომელიც ჩართულია განსაზღვრულ საზოგადოებრივ ურთიერთობათა კანონზომიერებაში, შესაძლებლობა აქვს შეავსოს ის ძალები, რომლებიც საფრთხეს შეექმნიდა სოციალისტური მართლწესრიგით დაცულ ობიექტებს. თუ სუბიექტი გამოეთიშება აღნიშნულ კანონზომიერებას და შესაძლებლობას მისცემს ამ ძალებს განეთიარღნენ საზოგადოებისათვის საშიში მიმართულებით, ამით იგი თავისი უმოქმედობით დააბრბობს მაგნე შედეგის განხორციელებას.

აგტორის შეზღუდვებით მიზნობრივი კავშირი უმოქმედობისას დადგენილად ითვლება ისეთ შემთხვევაში, როდესაც 1) განსაზღვრული მოქმედების ჩადენა კანონზომიერებად იყო მოსალოდნელი სუბიექტისათვის; 2) მას ჭონდა შესაღწერისი მოქმედების ჩადენის შესაძლებლობა და 3) ამ მოქმედების ჩადენას შეეძლო თავიდან აეცილებინა მაგნე შედეგის დადგომა (გვ. 282).

როგორც აღნიშნული იყო, ნაშრომში განხილულია მიზნობრიობასთან დაკავშირებული სისხლის სამართლის სხვა საკენიო პრობლემები. ამ პრობლემებიდან თ. წერეთელი, უპირველეს ყოვლისა, ეხება მიზნობრივი კავშირისა და ბრალის მიმართების საკითხს.

ნაშრომში დასაბუთებულია დებულება, რომ „მიზნობრივი კავშირი წარმადგენს იმ ობიექტურ ფარგალს, რომლის იქითაც არ შეიძლება გავრცელდეს თანამონაწილეთა პასუხისმგებლობა“ (გვ. 341). მაგრამ თანამონაწილე (დამხმარე, გამჭეხებელი) უშუალოდ არ მონაწილეობს დანაშაულებრივი შედეგის განხორციელებაში. ეს კი მეკლავების წინაშე ასეთ პრობლემას აყენებს: რაში გამოიხატება თანამონაწილეთა დასჯადობის საფუძველი? არსებობს თუ არა მიზნობრივი კავშირი თანამონაწილის მოქმედებასა და ამსრულებლის მიერ მიყენებულ დანაშაულებრივ შედეგს შორის?

ამ პრობლემის დადამყვება დიდ სიძნელეს არ წარმოადგენს მაშინ, როდესაც თანამონაწილეობა დანაშაულის შესრულებაში ფიზიკური ხასიათისაა. ფიზიკური დამხმარე ქმნის აუცილებელ პარტს, რომელიც მიზნობრიობის ფიზიკურ ქვეყნში ერთვება“ (გვ. 345). მაგრამ საქმე რთულდება ისეთ შემთხვევაში, როდესაც საკითხი ეხება მიზნობრივი კავშირის დადგენას ფსიქიკური თანამონაწილის (გამჭეხებელი და ინტელექტუალური დამხმარე) მოქმედებასა და დამდგარ შედეგს შორის. ფსიქიკური თანამონაწილე ფიზიკურად არ მონაწილეობს დანაშაულის მომზადებასა და განხორციელებაში. მისი როლი განისაზღვრება მხოლოდ ამსრულებლის ნებაზე ზემოქმედებით. ფსიქიკური დამხმარის ზემოქმედება უნდა აისახოს ამსრულებლის შეგნებაში, გადაიქცეს მისი ნებისმიერი საქმიანობის მორტივად. მხოლოდ ამ სახით მო-

წარუგობს იგი დანაშაულში“ (გვ. 345). სახელდობრ, ასეთი ზემოქმედებას, წყველებით ფსიქიკური თანამონაწილის მოქმედებაში, დამდგარ დანაშაულებრივ შედეგს შორის შეიძლება მიზნობრივი კავშირი.

თანამონაწილეთა სახეების გამიჯნვისათვის თ. წერეთლისათვის ამოსავალ წერტილს წარმოადგენს დიალექტიკური მატერიალიზმის დებულება მთავარი, არსებითი, გადამწყვეტი და მეორეხარისხისაგან, აბარსებითი მიზნების შესახებ. ეს შესაძლებლობას აძლევს ავტორს თანამონაწილეთა ტიპების იურიდიულ კლასიფიკაციას მატერიალური საფუძველი გამოენახოს პირობათა არათანასწორობისათვის სახით.

როგორც დაგინახეთ, თ. წერეთელს თავის მონოგრაფიაში მიზნობრიობასთან დაკავშირებით სისხლის სამართლის ყველა საკენიო პრობლემა აქვს განხილული. კუზნალოვის პრობლემა ბოლომდე გახსნილი და გამოკვეთილია. ვესურს მხოლოდ კერძო ხასიათის შენიშვნები გვაკეთოთ.

ექვს ბადებს ავტორისეული თვალსაზრისი მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების კომპონენტების შესახებ. ნაშრომში მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების განმსაზღვრელ ერთ-ერთ ნიშნად ჩაითვლება მოქმედების მიზანი. ეს დებულება სწორი იქნებოდა, ავტორის რომ საზოგადოებრივი საშიშროება მოქმედების მხოლოდ ობიექტურ დახასიათებად არ მიაჩნდეს. ასეთ პირობებში სუბიექტური მომენტის გამოყენება მოქმედების საზოგადოებრივი საშიშროების დახასიათებისათვის სადავოა. იდენიკის ნებისმიერი მოქმედება, რომელიც დანაშაულის ცნების ძირითადი მოემენტია, ფსიქოლოგიაში განისაზღვრება როგორც შეგნებული, მიზანშეწონილი ზემოქმედება გარემოზე. ამ განსაზღვრებებიდან გამომდინარეობს, რომ მოქმედება წარმოადგენს სუბიექტურ და ობიექტურ მხარეთა ერთიანობას.

მოქმედების სუბიექტური მხარე იმაში გამოიხატება, რომ იგი მიმართულია განსაზღვრული მიზნისაკენ და განპირობებულია განსაზღვრული მოტივებით. მოქმედების ობიექტური მხარე გამოიხატება ნების გარეგან გამოკონიებაში — სხედლის მორბობის შესრულებაში ან მისგან თავის შეკავებაში. როდესაც მოქმედების ობიექტურ საზოგადოებრივ საშიშროებაზე ლაპარაკობენ, შედეგულობაში აქვთ მხოლოდ მისი ობიექტური მხარე, ე. ი. ნების გარეგანი გამოკონიება, ინტერსუტით თავისთავად მოქმედების, როგორც ფიზიკური აქტის, საშიშროება. ამით სრულებით არ ვესურს ვამტკიცოთ, რომ ნებისმიერი მოქმედების ერთიან ცნებაში სუბიექტური არ ზემოქმედებს ობიექტურზე და პირიქით. მაგრამ ეს ურთიერთზემოქმედება მთლიანად მთელი ცნების მიერ მოქმედების შინაარსია და არა მისი ობიექტური ან სუბიექტური მხარისა. უფრო ზუს-

ტად, იმის აღნიშვნა, რომ სუბიექტური ობიექტურზე მოქმედებს ან პირიქით, ნიშნავს იმას, რომ მთლიანად ნებისმიერი მოქმედების შესახებ ვილაპარაკოთ, მოცემულ შემთხვევაში კი მთლიანად დანაშაულებრივი მოქმედების, როგორც ობიექტური და სუბიექტური მხარეების ერთიანობის შესახებ. ამის გამო, ვფიქრობთ, იმის თქმა, რომ მაშინ მოქმედების ობიექტურ საზოგადოებრივ საშუალებებს განსაზღვრავს,

ნიშნავს იმას, რომ საერთოდ დანაშაულებრივი მოქმედება საზოგადოებრივად დასაშვანად არ არის. პრაქტ. თ. წერეთლის მონოგრაფიაში (საქართველოს თეორიის ამ საკვანძო პრბლემებზე ერთ-ერთი მნიშვნელოვანთაგანია საბჭოთა იურიდიულ ლიტერატურაში, იგი სამართლის თეორიის ძვირფასი შენაძენია.

ბ. ტაყაშვილი

საინტერესო წიგნი „ლაზეთი“

ამ საინტერესო მონოგრაფიის ავტორებია არიან ლაზები, ანუ ქანები, ბათუმის მახლობლად მდებარე სოფელ სარფიდან, უმჯლესი განათლება ჩვენშივე აქვთ მიღებული და კარგად იცნობენ ლაზების არა მხოლოდ ყოფა-ცხოვრებასა და ზეპირსიტყვიანობას, არამედ სათაფლო სამეცნიერო ლიტერატურასაც და კვლევა-ძიების მეთოდსა და ზერხებსაც დაუფლებიან.

ეს პირველი შემთხვევაა, რომ ლაზი ავტორები წერენ თავიანთი ხალხის შესახებ ნარკვევებს ქართულ ენაზე.

ავტორები მოგვითხრობენ საქართველოსა (აქარა და აფხაზეთი) და მის გარეთ — აქარიდან ტრავიზუნის მიმართულებით შავი ზღვის ნაპირებზე მცხოვრებ ამ ჩვენს მომე ტომის ისტორიასა და ეთნოგრაფიას.

ლაზ-ქანების მართალ-მგერელებთან (გერებთან) ეთნოგრაფიულად და ენობრივად სიახლოვე არავითარ შემთხვევაში არ იქცევა. მეტიც, ენობრივად, წერს ჯაკე შანაძე, საკუთრივ მეგრული და ქართული ურთიერთობის მიმართ იკლავება და არა დამოუკიდებელი ენები. პირველ იგი მხოდნილად უწოდებს რიონის მეგრულს, ზოლად მეორეს კი — კოროხის მეგრულს, რადგან ამაზე მეტყველებს — ქანები — ისტორიულად და ახლაც უმთავრესად კოროხის მარცხენა მხარეს ცხოვრობენ. ახალ წიგნში წარმოდგენილი ქანური მასალები და მათი მეგრული და ქართული თარგმანები ამ სიახლოვეზე ღალატობენ.

გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ მე-2-3 საუკუნეებში გაძლიერდა კოლიდის ეს ნაწილი. მე-4 საუკუნიდან ლაზია აერთიანებს არა მარტო საკუთრივ კოლიდურ ტომებს (ქანებს, ლაზებს, ეგერებს. ანუ მეგრელებს), ჯამედ სვანებს, აბაზებს და ამის მახლობელ ტომებსაც.

IV-VII საუკუნეებში — არაბთამედ საქართვლოში — ლაზია იყო ის ფიზიკური და სა-

ხელმწიფოებრივი ნაწილი საქართველოსი, რომელიც გვერდში ედგა ჯდოსავლეთ საქართველოს, — იბერიის სამეფოს.

ლაზია იყო დიდი სახელმწიფო დასავლეთ საქართველოში VIII საუკუნის დასასრულს წინ წამოწეულ აფხაზთა სამეფოს აღმოცენებამდე. აღმოსავლეთ საქართველოში ვახტანგ გორგასალის და დასავლეთ საქართველოში ვახტანგის თანამედროვე გუბაზ მეფე იყვნენ ის მეფეები, რომლებმაც შეძლეს საქართველოს იმდენად გაძლიერება, რომ სპარსეთს ვანდუნენ და საბერძნეთთან კავშირი შეკრეს, საქართველო გააძლიერეს და ქართველი ხალხის არსებობა და ძალა მაშინდელ დიდ სახელმწიფოებს აგრძნობინეს.

სარეცენზო წიგნი ლაზიის ისტორიის უმნიშვნელოვანეს პერიოდებს გვაცნობს, ქან-ლაზების არსებობის შემდეგ ეპოქებსა და თანამედროვე ცხოვრებას გვესურათებს.

წიგნის ავტორები სწორად ეყრდნობიან აზრს, რომელიც ქანური ეთნოგრაფიისა და ენის საფუძვლიანად შესწავლელმა ნიკო მარმა გამოთქვა და შემდეგ ივ. ჯავახიშვილმა დაასაბუთა. სახელდობო, მეგრულ-ქანები VIII საუკუნემდე უშუალოდ მიზობლობდნენ ერთმანეთს, მათ რიონი ჰყოფდა. არაბების დროს შევიწროებული ქართველთა და მესხების, საერთოდ, ქართვლების დიდ-დიდი ჯგუფები დასავლეთისაკენ დაძრულან და დასავლეთიდან როინ-ქოროხის შირის ზრსებულ მიდამოებში, შერევიან ადგილობრივ მცხოვრებლებში და თანდათან წარმოქმნილა ეთნოგრაფიული ერთეულები: იმერლები, გურულები და აჭარლები, შავშეთ-იმერხეველები და ტაო-კლარჯლები; ამ ტომებისა და საკუთრივ მეგრულ-ქან-ლაზების ადამიკვეულებში ძირითდში ერთნაირია.

გურიის ტერიტორიაზე ლაზების ნაცხოვრებობის ბერი ფაქტია ცნობილი. მაგალითად, გურიის ერთ-ერთ უმსხვილეს მდინარეს გუბაზოულ იმბრომ ეწოდება, რომ ეს გუბაზ VI ს. პირველ ნახევარში ქან-ლაზების მეფის გუბაზის სახელთანაა დაკავშირებული, — ამ მდინარის გუბა გუბაზისეული ყოფილა. ამასა და ასეთებს

ავტორთათვის საინტერესო ის ცნობაც შეგვიძლია დავუმატოთ, რომ ზემო სტრების განჯიბარა სოფელს ტოზაბაჩა, ანუ ტოზაბაჩე ეწოდება. ეს სახელი რომ ქანთუბიდან ეთარგმნათ, ქართულად იქნება ტბა თეთრი. თეთრი ტბა, აფხაზეთის რიწის ტბის მსგავსად, სტრების ერთ-ერთ მაღალ მთის მწვერვალზე მდებარეობს ე. წ. ჟაზის (ჯაჯის) ტბა, ამ სახელის პირველი ნაწილიც ქანურის გადმოწამათაა გერძელში.

კიდევ უფრო საინტერესოა გურიისა და ჭანეთის არქეოლოგიურად ერთბიბანობა და ასეთივე ნივთებით მდიდარი ადგილების სახელების ერთნაირობა. მაგალითად, ჭანეთის სოფ. მურდულის სახელწოდება გურიის ხიდისათვის სოფლასპოს მუწეთის მიდამოს მურდურის სახელის ორიველია. აქ და მის მახლობლად მდებარე ნაქალაქეში რამდენიმე წლის წინათ სრულიად ისეთივე ბრინჯაოს ნივთებია ნაპოვნად, როგორიც ღმრთინა გასულ წელს აგრეთვე მურდურში მახლობლადვე მდებარე გორაკზე (მდ. ცალამის გომბაზოელში შესართავთან).

აღნიშნული ბრინჯაო იმ სპილენძისაგან კეთდებოდა, რომლის მანძები უძველესი დროიდანვეა ცნობილი სწორედ ქოროხის ხეობაში, ქვლაქ ტრაპიზონის დასავლეთით მცხოვრები ხალიბების უმრავლესობა თავს მხოლოდ ლითონის დამუშავებით ირჩენდა; ისიც ცნობილია, რომ ამ ქართული ტომის სახელი ლითონის სახელწოდებად გაიზარდა ბერძნებმა იმიტომ, რომ მათ ხალიბებისაგან ისწავლეს ფოლადის — ზალიბდოსის დამუშავება. ეს წარმოება მაღალ დონეზე იდგა მთელს ძველს კოლხეთში.

სახელ მურდურის (აგრეთვე ფურდურის და მიწის ასეთ ვადგილებში მცხოვრებ ფურდუს — თხუნელას) ზუსტი ფონეტიკური შესატყვისი იქნება მაღაროსი, სიტყვა მაღარა (ქართ. მაღარო), თუ ქუმრანოლოგიის ისტორიის გავითვალისწინებთ, არაბულ-ებრაული ენებიდან უნდა იყოს შემოსული ქართულში, მაგრამ ეს იმდენად ძველი აზიზია, რომ ამ სიტყვის ქართულ-ქანური შესატყვისობა აქ, აღვსილობრივ ჩამოვალბებულ წარმად ჩანს.

სარიცხვითი წიგნის პირველ ნაწილში წარმოდგენილია ძველათ ლაზეთის სამეფოს არსებობის, შემდეგ მისი დაშლის, ლაზეთის ბიზანტიის

(ბერძნების) მფლობელობაში და ბოლოს ისმალეთის ხელში არსებობის ისტორია (გვ. 1—59). წიგნის მეორე ნაწილია *ქალაქი ჭანეთი* (გვ. 60—142). ამასვე აქვს დართული ძლიერ საინტერესო მასალები — ლაზეთის „ხალხური სიტყვიერება“: არაკები, გამოცანები, შიირები, სატრფიალო, შრომისა, სხვა, — ნარევი და სასიმღერო ლექსები (გვ. 143—170), რომელთა ნაწილი წარმოდგენილია მეგრული და ქართული პარალელური ტექსტებით.

ამვე შეიძლება შევინიშნოთ, რომ უფრო ძველათ ქანები და ლაზები განსხვავებულნი უნდა ყოფილიყვნენ. უძველესი ცნობების მიხედვით, ქანები მთებში, აზმენიელების (სომხების) მეზობლად ცხოვრობდნენ და აპირთ სომხები ქან-ლაზებს საერთოდ ქანი-ებს უწოდებდნენ. ლაზები კი უფრო ზღვის პირასა და მეგრელების მეზობლად ცხოვრობდნენ, მაგრამ ორივე რომ მომე ქართული ტომია, ეს უდავოა.

ტომობრივი და ტერიტორიული სახელებით აიხსნება ის გარემოება, რომ ქვემო აჭარლები მეტ ლინგვისტურ სახელებს აცდნენ მეგრელებთან, ზოლო გერძელები და აჭარლები კი — ქან-ლაზებთან. უკანასკნელი გარემოება ახალ მონოგრაფიაში ყურად მთლად სათანადოდ გათვალისწინებული.

მასწივე გვხვდება, აგრეთვე, ცალკეული დასახლებების დებულება, არაა გამოყენებული თითო-ორიოდა სპეციალური წიგნი (მაგალითად, ა. ნ. კრასნოვის „სამხრეთი კოლხიდა, 1915 წ., ზენი სათანადო მონოგრაფია, 1938 წ. ორივე რუსულად) და წერალები მაგ. ი. ყიფშიძის „ქანეთში დარჩენილი ძველი ჩვეულებანი“ — ეგრე. „განათლება“. 1918 წ. № 1. ზენი გამოცემა ქალთა გვარების უძველესი დაბოლოების შესახებ სამხრეთ კავკასიურ ენებსა და ფოლკლორში, 1938 წ. და სხვა), გვხვდება ცალკეული დაუხვეწელი წინადადება და პუნქტუ-აიტირი უზუსტობანიც, მაგრამ ყოველივე ეს ვერ ანელებს იმ ინტერესს, რომელსაც ეს წიგნი იწვევს მკითხველში.

და ამით უფრო დასაინი, რომ ეს ბევრისათვის სასურველი, მაგრამ გამოსვლისთანავე დატაცებული წიგნი, მეორე ტირაჟითაა (1000) გამოცემა.

ი. შვარცლიძე.

ლიბიზი ქმნილობი პასუხი რეპრეზენტაციას

ჩვენი ნაშრომი „ვეფხისტყაოსნის გეოგრაფიული გარემო“ (ქუთ. „მნათობი“, 1964, № 12) მიზნად ისახავდა „ვეფხისტყაოსნის მოქმედების გეოგრაფიის ადგილის შესწავლას, ე. ი. იმ გეოგრაფიული პუნქტების დადგენას, სადაც ეპოქისგან და მოქმედებებიდან „ვეფხისტყაოსნის“ გმირები, იმის ჩვენებას, თუ რა წარმოდგენა ჰქონდათ სამყაროს გეოგრაფიაზე მეტორმეტ სარკუნის საქართველოში.

I. ს. ცაიშვილი და ნ. ნათაძე რატომაც თვლიან, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ გეოგრაფიული გარემო არ შეიძლება იყოს კლდის საგანი და ვითომ, ეს პრობლემა ჩვენს მიერ „შეთხზული პრობლემა“.

მხატვრული ნაწარმოების მოქმედების განვითარების ადგილი ყოველთვის იყო ლიტერატურათმცოდნეობის შესწავლის ობიექტი. მით უმეტეს, თუ მოქმედება იშლება დიდ გეოგრაფიულ სივრცეზე. ფუნდამენტალური გამოკვლევები არსებობს ძველი ბერძენი პოეტების, დანტეს და სხვათა ნაწარმოებების გეოგრაფიული სარჩლის და ამ პოეტების გეოგრაფიული შეხედულებების შესახებ. ამიტომ აზრი იმის შესახებ, რომ რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ გეოგრაფიული გარემო არ შეიძლება იყოს კლდის საგანი, ჩვენ შემცდარად და გაუგებრობად მიგვაჩნია.

რაც შეეხება იმას, რომ ვითომ „ვეფხისტყაოსნის“ შესწავლა ამ პრობლემას არ სვამს“ და ეს პრობლემა ჩვენს მიერ აქვს შეთხზული — სინამდვილეს არ შეეფერება, რადგან ამ პრობლემის კვლევის ზანგაძლევი ისტორია აქვს. „ვეფხისტყაოსნის“ გეოგრაფიულ გარემოს იკვლევდნენ ცნობილი მეცნიერები მ. ჯანაშვილი, კ. პიჭინაძე, ა. ად. კ. აკელიძე, ზ. ავალიშვილი, ლ. მარტაშვილი, ა. სვანიძე და სხვები. მათ კალამს გუთვნის საკმაოდ სოლიდური შრომები.

ს. ცაიშვილის და ნ. ნათაძის აზრით, „ვეფხისტყაოსანი“ იმ ქანის ნაწარმოებია, რომლის მოქმედება, ძირითადად, ატორის ფანტაზიის და გემოვნების მიხედვით ვითარდება, ამიტომ შეუძლებელია მასში ვეძიოთ რეალური გეოგრაფიული გარემოს რაიმე ნიშნები.

მარქსისტულ-ლენინური მსოფლმხედველობის მიხედვით, არც ერთი თვით ყველაზე უფრო დაზარალებული და ბუნდოვანი ფანტასტიკური

წარმოდგენა არ არის ადამიანის გონების წმინდა სუბიექტური ქმნილება. საბოლოო ჯამში, მას საფუძვლად უდევს ობიექტური რეალობის ასახვა. მხოლოდ სინამდვილის ცოდნაზე დამყარებული ფანტაზია თამაშობს უდიდეს როლს ადამიანის გონებრივი მოქმედების ყველა სფეროში. იგი არის შემოქმედების აუცილებელი პირობა.

ზემოაღნიშნული მარქსისტული თეორიის მიხედვით გამომდინარეობს საყოველთაოდ ცნობილი დებულება იმის შესახებ, რომ რა ხასიათსაც არ უნდა ატარებდეს მხატვრულ ნაწარმოებში ფანტაზია, თუ ის უსაგნო, ავადმოუფერი და ანომალური არაა, მას საფუძვლად რეალური სინამდვილე უდევს და, საბოლოო ანგარიშში, რეალური მოვლენების ანარეკლია. ამრიგად, ფანტასტიკურს (რა გინდა ფანტასტიკურიც არ უნდა იყოს იგი) ყოველთვის საფუძვლად უდევს ობიექტური რეალობა და მის ასახვას წარმოადგენს. ასეთ ხასიათს ატარებს რუსთაველის ფანტაზიით შექმნილი პოეტური სამყაროც. რუსთაველის ფანტაზია ეყრდნობა რეალურ ცოდნას და მას გეოგრაფიულ წარმოდგენასაც რეალურად არსებული სამყარო უნდა ედოს საფუძვლად.

მიუხედავად იმისა, რომ რუსთაველის შემოქმედებითი პოეტური ფანტაზიის ნაყოფს წარმოადგენენ ისეთი გეოგრაფიული ცნებები, რომლებიცაა ქაქუთი სამეფო და ქაქუთის ციხე, ფრიდონის სამეფო, დევთა გამოქვაბოლები და ზღვის ქაი, უნდა ეიფიქროთ, რომ მათში რუსთაველი გულისხმობდა კონკრეტულ გეოგრაფიულ ადგილებს და ისინი დედამიწის რომელიმე რეალურად არსებულ ადგილზე განლაგებულად წარმოდგენილი ჰქონდა.

იმის დასადგენად, თუ რომელ რეალურად არსებულ გეოგრაფიულ პუნქტებს გულისხმობდა მათა რუსთაველი ზოგადად სამეფო, ქაქუთის, დევთა გამოქვაბოლების და სხვათა სახით, მკვლევარს ეხმარება უცნობი პუნქტების ცნობილ გეოგრაფიულ ადგილებთან მსგავსების გათვალისწინება. ცნობები მათი ფიზიკური გეოგრაფიის შესახებ და ბოლოს, „ვეფხისტყაოსანში“ მოცემული ზუსტად გასაზღვრული მანძილები, რომლითაც დამოუკიდებელი ესა თუ ის უცნობი პუნქტი ცნობილისაგან.

ამრიგად, მდარია დებულება იმის შესახებ,

თითქმის „ვეფხისტყაოსნის“ ფანტაზია ისეთი ფანტაზიაა, რომელსაც სინამდვილესთან არავითარი მიმართება არა აქვს.

II. რეცენზენტები აღნიშნავენ: „ავტორის დღეებისა და თვეების სიზუსტით გამოთვლილია გმირთა მოძრაობის გრაფიკი“... ავტორი ამ შემთხვევაში ემყარება „ახსოვლენით ნებისმიერ მსყელთან“¹.

ამის შესახებ უნდა შევნიშნათ, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ გმირების მარშრუტების ხანგრძლივობა დღეებისა და თვეების სიზუსტით ჩვენს მიერ კი არ არის გამოთვლილი, არამედ თვით შოთა რუსთაველის მიერ. მაგალითად, ტარიელის სამეხნად წასული ავთანდილი, რომელსაც ამისათვის განუვითარებელი ვადა იწერებოდა, ითვლის დღეებს:

185. „ზედ წაადგა, შეეცეცეს, დროთა
დღეთა ანგარიშობს,
თვენი ესხნეს ორანიდა,
ამად სულთქვამს, ამაღ იშობს“.

შეიძლება მრავალი ანალოგიური მაგალითის მოტანა, საიდანაც ირკვევა, რომ რუსთაველი დიდი სიზუსტით განსაზღვრავდა თავისი გმირების მარშრუტებს სივრცის და გეოგრაფიულ პუნქტთა ერთი მეორისაგან დაშორებას. ამ მხრივ „ვეფხისტყაოსანში“ განსაზღვრული კანონზომიერება შეინიშნება და მანძილების სიგრძეზე მათთვისაა შემთხვევითი ხასიათს არ ატარებს (იხ. სტროფები 1433,3, 184,2 და ა.შ.) რუსთაველისათვის „ერთი დღის სავალი“ — მანძილის საზომის ისეთივე მუდმივი ერთეულია, როგორიც იყო ძველად უტყვანი, ეჭი, ალაჯი და სხვ.

როდესაც „ვეფხისტყაოსნის“ გმირები არაჩვეულებრივი სიჩქარით მოძრაობენ, რუსთაველი უსათუოდ მიგვითითებს, თუ რამდენი დღის სავალი რამდენ დღეში დაფარეს მათ. ასე რომ, სიჩქარე თმცა მატულობს, მაგრამ მანძილები და მათი საზომი ერთეული იგივე რჩება (იხ. სტროფები: 679, 672, 977 და სხვა).

ასეთი საქმის კუმშვარითი ვითარება. რეცენზენტები კი წერენ:

„ავთანდილის ცხენი, ავტორის გაანგარიშებით, დღეში საშუალოდ 35-40 კილომეტრს გადის (აქ რუსთაველი, შეკლევარის აზრით, რეალისტურად და ნატურალისტურად). მაგრამ, როგორც ზემოთ დავინახეთ, ჩვენს წყაროში იმაზე კი არ არის ლაპარაკი, თუ რამდენს გადის, საშუალოდ, ავთანდილის ცხენი, არამედ იმაზე, თუ რას უდრის საერთოდ, განუჩივლად იმისა, თუ ეასია ცხენი, ერთი დღის სავალი, და ნათქვამია, რომ ერთი დღის სავალი კილომეტრებში გადაყვანილი, უდრის, დაახლოებით, 35-40 კილომეტრს.“

III. რამდენიმე სიტყვა მდინარე „უზბოის“ დაშვალ კალაპოტის შესახებ: [ქვემოთ] ს. ცაიშვილი და ნ. ნათაძე [ქვემოთ] [ქვემოთ] თუ კალაპოტი დაშვალა, მაშინ როგორღა „დის“ პოემაში ნახსენები წყალი?*

რეცენზენტების მკადარა წარმოდგენა იმის შესახებ, რომ თითქმის დაშვალ კალაპოტში არ შეიძლება წყალი დოღეს, შედეგი უნდა იყოს მათ მიერ გეოგრაფიული ცოდნის გაუთვალისწინებლობისა. ამ შეცდომის თავიდან ასაცილებლად საქმარისა იყო თუნდ მსოფლ გეოგრაფიულ ენციკლოპედიაში ჩაბედე, სადაც, კერძოდ, მდინარე უზბოის შესახებ ნათქვამია, რომ ის დაშვალ მდინარეა მავრამ მაინც დის მასში წყალი. ამ მდინარის კალაპოტი ახლაც იმყოფება დიდი ბალხანის ძირთან. მისი სიგრძე უდრის 550 კილომეტრს, ხოლო სიგანე მერყეობს ორი მეტრიდან 300 მეტრამდე. ის, თუ შეიძლება ასე ითქვას, წყვეტილ მდინარეს წარმოადგენს ალაგალაგ ფართოა და ტბებიც კი აქვს, ზოგან კი ისე ვიწროა, რომ ხეღს არ ჩაჭირებს. („არად სანდომი ხიდისა“).

რეცენზენტები რატომღაც ფიქრობენ, თითქმის ჩვენ მხოლოდ მდ. უზბოის საშუალებით ვამტკიცებთ ტარიელის გამოქვაბულის ყარაულის უღანბოში არსებობას, რაც სწორი არ არის. იმის საბუთად, რომ რუსთაველი ტარიელის გამოქვაბულის ნიშნდობლივ ამ მდინარეში გულისხმობდა, ჩვენ სხვა დამთხვევებსაც ვსახელებთ: დიდი ბალხანის ქედს, მის ძირას გამავალ მდინარეს — უზბოის, ტყეს, რომელიც წელიწად ადგილებში დღესაც ჩასდევს უზბოის ნაპირებს. მდინარის იქით, აღმოსავლეთისაკენ მიშველ მინდვრებს და ბოლოს, დეე-ქალას, რომელიც ამ მთიდან ორი დღის სავალზე იმყოფება და ძალზე ჰგავს იმ ადგილებს, რომელიც ავთანდილმა დაინახა დიდი მთის წვერიდან (სადაც ტარიელი იშვავა). აქ ჩვენ საქმე გვაქვს პოემაში დახატულ სურათსა და სინამდვილის საოცარი დამთხვევასთან.

IV. ს. ცაიშვილი და ნ. ნათაძე ჩვენი პიროვნების შეუსაბამობას იმაშიც ხედავენ, რომ, ჩვენი აზრით, ტარიელის გამოქვაბული ზღვის ნაპირიდან ერთი დღის სავალზე კი არ მდებარეობს, არამედ „ათასობით კილომეტრითაა დაშორებული დიდ ზღვებს (ოკეანეს)“.

რეცენზენტების აზრით, ჩვენ უკლად გამოვაცხადეთ 945-ე, 946-ე, 947-ე და 948-ე სტროფები. სინამდვილეში კი ჩვენ მხოლოდ 945-ე, 946-ე სტროფებზე გვეწოდა მსჯელობა.

945 და 948 სტროფების მიხედვით გამოდის, რომ ტარიელის გამოქვაბული იმყოფება ზღვის სანაპიროდან ერთი დღის სავალზე, ანუ ზღვიდან 35-40 კილომეტრის დაშორებით, რადგან

¹ ტურნ. „მნათობი“, 1965, № 4. გვ. 666.

1 ტურნ. „მნათობი“ № 1965, № 4, გვ. 166

გამოქვამულიდან დღემდე წამოსულმა ტარიელ-მა და ავთანდილმა ერთ დღეში ზღვის სანაპი-როს მიაღწიეს.

948-ე სტროფში ნათქვამია, რომ მათ თხა მოკლეს და ცეცხლი დაანთეს ზღვის პირას.

„ვეფხისტყაოსანში“ ეს ორად-ორი სტროფი-დან, რომლის მიხედვით ტარიელის გამოქვა-ბული ზღვის ნაპირიდან ერთი დღის სავალზე იმყოფება, სხვა სტროფებში კი, სადაც მინიშ-ნებულია იმაზე, თუ რა ადგილმდებარეობა უკავია ამ გამოქვაბულს, მათ სიახლოვეს ზღვა არსად არა ჩანს, უფრო მეტიც, რუსთავე-ლი არა ერთხელ უსვამს ხაზს იმას, რომ იგი ზღვიდან ძალზე დაშორებულია და ზღვის ნა-პირსა და ტარიელის გამოქვაბულებს შორის პრაქტიკული დღის სავალი დიდი მანძილებია გა-დაჭიმული.

ეს ჩანს თუნდაც 184-ეს სტროფიდან:

184, „მას მიჰვდა წვერი სადგურად მალ-
ლოსა მთისა დიდისა,
გამოჩნდა მუნით მინდორი, სავალი
დღისა შეიღისა“.

აქედან ირკვევა, რომ ტარიელის გამოქვა-ბულის მახლობლად ერთი დღის სავალზე ზღვა არ ყოფილა, რადგან ავთანდილი მხოლოდ შეიღი დღის სავალ მინდორს ხედავს და სხვას არაფერს.

აზაბეთიდან გამობრუნებული ავთანდილი მეროდ მიდის ტარიელის სანახავად. ამ შემ-თხვევაშიც არსად არაა მითითებული, რომ ტარიელის გამოქვაბულები ზღვის მახლობ-ლად ერთი დღის სავალზე მდებარეობს, პირი-ქით, ყველაფერი იმაზე მეტყველებს, რომ ტა-რიელის სადგომს უდაბური, თვალუწყდენი სივრცეები აკრავს.

შესამდ რუსთაველი იძლევა მითითებას ტარიელის გამოქვაბულების ადგილმდებარეობის შესახებ მაშინაც, როდესაც ავთან-დილმა

1330. „ტარიელისკენ იარა მან გზანი
საყინარენი,
უდაბურნი და უგზონი, უცხონი რამე
არენი“.

როგორც ვხედავთ, ამ შემთხვევაშიც ტა-რიელის ადგილმდებარეობა ძალზე დაშორე-ბულია ზღვის სანაპიროს.

მეოთხედ ტარიელის გამოქვაბულების სიშო-რზე ზღვის ნაპირიდან მითითებულია მაშინ, როდესაც „ვეფხისტყაოსნის“ გმირები ფრი-დონის სატახტო ქალაქ მულაზანზარისა და ტა-რიელის გამოქვაბულშიასკენ მიდიან.

ეს გზა, როგორც ცნობილია, ერთხელ უკვე გაიარა ავთანდილმა ტარიელის გამოქვაბულე-ბიდან მულაზანზარამდე. ამიტომ ამ მარშრუ-ტის ანალოგი ყველაზე უფრო საინტერესოა სადაო საკითხის გადაწყვეტად.

აი, როგორ ავნიშნის ამ მოგზაურობის რუს-თაველი:

1495. „თარნეს დღენი მრავალნი ლაქთა,
ბრძნად მოუბარებთა
შიგან მათ დიდთა მინდორთა, ყოფილნი
კაცთ-მოუმხდარეთა,
სად ყოფილიყო ტარიელ, მიჰვდეს მის
კლდეთა არეთა“.

დიდ მინდორს, უკაცრიელ უდაბნოს, რო-გორც მოგვხსენებთ, სივრცეა აქვს და სიგა-ნეც, ისე, რომ, მრავალი დღის სავალ მან-ძალზე ზღვის ნასპივ კი არ შეიძლება რომ ყოფილიყო. მაშასადამე, აქედანაც ცხადი ხდებ-ბა, რომ ტარიელის გამოქვაბულების მახლო-ბლად ერთი დღის სავალზე ზღვა არ შეიძლე-ბა რომ იყოს.

ამრეკად, „ვეფხისტყაოსნის“ ზემოაღნიშნუ-ლი ოთხი ადგილის ანალიზის შედეგად ირკვე-ვა, რომ ტარიელის გამოქვაბული ზღვის ნაპი-რიდან სადღაც შორს უდაბნოში იმყოფება. აღსანიშნავია ისიც, რომ პოემის გმირები სა-მი სხვადასხვა გზით მიდიან ხოლმე ტარიელის გამოქვაბულამდე და სამივე მხრივ ეს გამოქვა-ბული ძალზე დაშორებულია ზღვიდან.

ახლა შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ „ვეფხის-ტყაოსნის“ ტექსტში აშკარად შეინიშნება წი-ნაღმდებობა: ერთად-ერთი ადგილის მიხედ-ვით ტარიელის გამოქვაბული რომელიც ზღვიდან ერთი დღის სავალი მანძილითაა და-შორებული, ხოლო პოემის სათანადო ოთხი ადგილიდან კი ჩანს, რომ მრავალი დღის და შეიძლება, თვეების გასასვლელი მანძილითაა დაშორებული ზღვიდან.

ახლა ისმის კანონიერი კითხვა, რით აიხსნე-ბა ასეთი წინააღმდეგობის არსებობა პოემაში? ამ კითხვებზე ორგვარი პასუხი შეიძლება გა-იცეს:

ეს წინააღმდეგობა და შეუსაბამობა შესაძ-ლოა თვითონ შოთა რუსთაველის ბრალია და მხატვრულ ლაღსეს წარმოადგენს (რაც ძალ-ზე ძნელი დასაშვებია, რადგან „ვეფხისტყაოსან-ში“ საოცროდ ლოგიკური და ყოველმხრივ ზუს-ტად მოფიქრებული ნაწარმოებია. ამ მხრივ მას მხოლოდო ლიტერატურაში ბადალი არ აქვს), ან ჩანართია (რაც შეუძლოა დამტკი-ცებს საჭიროებს).

აქვე რეცენზენტების საპასუხოდ უნდა აღვ-ნიშნოთ, რომ რუსთაველის მიერ ოთხჯერ გან-მეორებული და აღნიშნულს მიეყვით უზარა-ტესობა, ვიდრე ერთხელ ნათქვამს (თუ ეს რუ-სთაველის ნათქვამია). ასეთია ფაქტები და ასე-თი ლოგიკური დასკვნა.

V. რეცენზენტების აზრით, გარდა აღნიშნუ-ლი სტროფებისა, „ვეფხისტყაოსანში“ არის კიდევ ერთი სტროფი, რომლიდანაც ვითომც ჩანს, რომ ტარიელის გამოქვაბული ზღვიდან

ერთი დღის სავალი მანძილით იყო დაშორებული. ეს გახლავთ 969-ე სტროფი. რეცენზენტები ფიქრობენ, რომ ტარიელმა ავთანდილი დააყენა ზღვის სანაპირო გზაზე, სწორედ იმ გზაზე, რომლითაც მან ზღვის ნაპირ-ნაპირ იარა სამოცდაათი დღის განმავლობაში.

ახლა განვიხილოთ 969-ე სტროფის პირველი სტრიქონის მეორე ნახევარი „ზღვისა პირსა მივა გზასა“. აქ სადაოა სიტყვა „მივა-ს მნიშვნელობა.

ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის, მეხუთე ტომში ვკითხულობთ: „მივა“ (მე-2 პირი მისვალ, I პირი მვიდა, იყენ, აწმ. მიდას, ნამ. ძირით. მივიდა, თურმ. მისულა), გარდუჟ, სამ. აქედან იქით სვლით გადაინაცვლებს, გადაადგილდება; მიადრეკს, მიატანს. (ბიჭი) მივა ბუხართან და დაუძახებს (მეწიქიელს): ბუხარში ზიხარ, გამოდიო! (ზღაპ.).

რეცენზენტები ფიქრობენ, რომ „მივა“-ს „მივიდას“ მნიშვნელობა მხოლოდ ახალ ქართულში აქვს. მაგრამ მათ არაფერი საბუთი არ გააჩნიათ იმის დასამტკიცებლად, რომ საშუალო ქართულში სიტყვა „მივა-ს ამ მნიშვნელობით ხმარება სავსებით გამორიცხულია. ჩვენი აზრით, ამ ადგილას შოთას ნათქვამი აქვს, რომ ავთანდილმა მიაღწია იმ გზას, რომელზეც ზღვის ნაპირს გადიოდა. ზღვის პირას გამავალი გზა ის ნიშანდობლივი რაიონებია, რომლებზეც ავთანდილი. გამორიცხული არ არის, რომ აქ სიტყვა „მივა“ „მიადრეკ“-ს მნიშვნელობითაა ნახმარია. იმის გარკვევა, თუ სიტყვა „მივა“-ს აქ რომელი მნიშვნელობით ხმარობს შოთა რუსთაველი, ზერბდება ავრთვეთ სადავო სტროფის წინამორბედი და მომდევნო სტროფების შინაარსის გათვალისწინებით საფუძველზე.

რამდენად სწორია ვარაუდი, რომ ავთანდილი სამოცდაათი დღის განმავლობაში მიდიოდა ზღვის სანაპირო გზით?

950-ე და 970-ე სტროფების აზრობრივ-შინაარსობრივი ანალიზიდან ირკვევა, რომ 969-ე სტროფში სიტყვა „მივა“ ნახმარია მიაღწია, მივიდა-ს (ნამყო სრული) მნიშვნელობით და არა იარებოდა-ს (აწმყო) მნიშვნელობით.

განვიხილოთ 950-ე სტროფი:

„გაიყარნეს ტირილითა, პირსა ზოკით,
თმათა ვლუკით,
ერთი აღმა, ერთი ჩაღმა, უგზოდ ვლიდეს
შამშათა ევით;
ვირე უნდათ ერთმანეთი, იზახდაინ
პირსა ბუნეით;
იგი ნახნეს დაღრეკილინი, მზე დაიდრეკს
შათის ღრეკით“.

ამ სტროფში საყურადღებოა შემდეგი მარჯვნივ:

როდესაც ტარიელი და ავთანდილი ერთმანეთს დაემშვიდობნენ, ერთი აღმა წავიდა, მეორე დღმა და, რაც მთავარია, წავიდნენ უგზოდ, „შამშათა ევით“. ტარიელს რომ ავთანდილი იმ გზამდე მიეცილებინა, რომელიც ზღვის პირას გადიოდა და რომლითაც მან შემდეგ სამოცდაათი დღის განმავლობაში იარა, რა აიძულებდა ავთანდილს გზიდან გადასულიყო და უგზოდ შამშარში ეხეტიალა, აქედან ცხადია, რომ ტარიელს ავთანდილი არავითარ გზამდე არ მიუცილებდა და სადაც ისინი ერთმანეთს დაშორდნენ, არავითარი გზა არ გადიოდა. ეს გასაგებიცაა, რადგან, როგორც ცნობილია, ტარიელის გამოკვებული უღაბნოში იმყოფებოდა, სადაც აღამიანს ერთი თვე რომ ეიარა, კაცს ვერ ნახავდა, გზა რომ ყოფილიყო ერთი დღის სავალზე, კაცს როგორ არ შეზღუდებოდა ავთანდილი (გზა, როგორც ცნობილია, განსაზღვრული ტრასაა, რომელზეც ხალხის მუდმივი მოძრაობაა).

ამრიგად, ტარიელი და ავთანდილი არ გასულან გზაზე, როგორც ამას რეცენზენტები ფიქრობენ.

ახლა ავიღოთ 970 სტროფი: ავთანდილმა ჰკითხა მენავეებს: „ეს სამეფო ვისი არის, ან მორჩილებს ვისსა ხმასა?“

მენავეებმა უპასუხეს: „აქამდის მზღვარა თურქთა, მომზღვრეა ფრიდონ მზღვრებთა“. ხოლო შემდეგ 973-ე სტროფიდან ირკვევა, რომ ამ გზით მელლანაზარამდე შეიძლება მისვლა.

აქედან გამომდინარეობს შემდეგი უდავო დასკვნები:

ა. თუ ავთანდილი მიდიოდა ზღვის პირას მიმავალი გზით 70 დღის განმავლობაში, რატომ არავინ იქ შეზღუდა, გზაზე ხომ ხალხი დადის.

ბ. როგორ იარა 70 დღის განმავლობაში ავთანდილმა გზაზე ისე, რომ ვერ გაიგო, თუ რომელ სახელმწიფოში იმყოფებოდა?

უოველად ეს გვაფიქრებინებს, რომ ავთანდილს 70 დღის განმავლობაში ზღვის სანაპირო გზით კი არ უღლია, არამედ უგზოდ და მხოლოდ 70 დღის შემდეგ გასულა ზღვის სანაპირო გზაზე.

გ. ამრიგად, სიტყვა „მივა“ აღნიშნულ კონტექსტში საბრუნს, პრაქტეს კი არ აღნიშნავს („მიდიოდა“-ს), არამედ განსაზღვრულ წერტილთან მიღწევას („მივიდა“-ს).

დ. სიტყვა „მივა“-თი რუსთაველი არა ერთგზის გადმოგვიცემს გვირის რამე განსაზღვრულ პუნქტში მიღწევას.

„ვეფხისტყაოსნის“ 945 და 948-ე სტროფებს და პოემის დანარჩენ ტექსტებს შორის არსებული წინააღმდეგობაზე დაყრდნობით ჩვენ ისინი გამოვაცხადეთ უაზრად. ამ სტროფების სი-

ყალბის დამტკიცება მოითხოვს შემდგომ კვლე-
ვას და ამიტომ ჩვენ უფლება არ გვაქვს
და ზეღადებით ყალბად გამოგვეცხადებინა ისი-
ნი. ეს სტროფები ჩვენს პიპოთეზას კი არ
ეწინააღმდეგებიან და ამიტომ კი არ ვაცხადებ-
დით მათ ყალბად. ამ სტროფების ამოღება ან
დატოვება აზიურებს არც აკლებს და არც მა-
ტრებს ჩვენს პიპოთეზას „ვეფხისტყაოსნის“ გეო-
გრაფიულ სარჩელს შესაბამისად.

VI. ს. ცაიშვილს და ნ. ნათაძეს ეპიო შეაქვთ
ჩვენს მიერ სიტყვა „მქისეს“ გაგებაში. ისინი ფი-
ქრობენ, რომ სიტყვა „მქისეს“ ჩვენი ინტერპრე-
ტაცია არის ერთდერითი საბუთი იმის დასამტკი-
ელებლად, რომ ტარიელის გამოქვამბული უდბერ
ადგილას იმყოფებოდა. ჩვენ ვეუარდონობით
სიტყვა „მქისეს“ იმ გაგებას, რომელიც მოცე-
მულია ვაჭრანგ მეექვსესთან, თეიმურაზ ბაგ-
რატიონთან, სულხან-საბა ორბელიანთან, ნიკო
ნუბინიშვილთან და ა.ე. შანიძესთან. მათი გან-
მარტებით „მქისე“ ნიშნავს დამაშუშლს, დამზა-
რულს, ზორკლიანს, დამშლას, დამუხვავს,
უსწორ-მასწორებს, უწრფელს (ალაგს).

ა.ე. შანიძე მაგალითად წერს: „მქისე-ი 1. მკა-
ცრი, მწყალი (384,3 1071,2); 2. ამყე (985,4);
მწირი უნაყოფო (ქვეყანა — 183,1)“.

ამრიგად, 183-ე ტიპში ნახმარი სიტყვა, „მქი-
სე“, ტრადიციულად ყველა მკვლევარის ესმის,
როგორც მწირი, უნაყოფო, ზორკლიანი, უსწო-
რმასწორო ადგილი ანდა ქვეყანა. ეს ცხადია,
ერთდერითი საბუთია ჩვენი ვარაუდის დასამტ-
კიებლად, მაგრამ არა ერთდერითი, როგორც
ჩვენი რეცენზენტები ფიქრობენ.

პოემის ტექსტის ანალიზიდან აშკარად ჩანს,
რომ ტარიელის გამოქვამბული უდბერ ადგი-
ლას ან უდბანოში იმყოფებოდა. ეს ჩანს თუნ-
დაც 183-ე და 1330-ე სტროფებიდანაც.

რა უნდა ვეწოდოთ უდბერს, დაუსახლებელ,
უდბერს, მქისეს, ერთდეროვან მონაყურ ქვეყა-
ნას, სივრცეს, რომელიც ერთი თვის საგალ მან-
ძილზეა გადაჭიმული, თუ არა უდბანო?

VII. ს. ცაიშვილი და ნ. ნათაძე წერენ: დ. ქუ-
შიაშვილს სწორად არა აქვს გაგებული „ვეფხის-
ტყაოსანში“ ნახმარი ორი სიტყვა „გავალადი“
და „ვაზირი“, თუმცე დ. ქუშიაშვილმა არ იცის,
თუ რა მნიშვნელობა ჰქონდა მათ ძველ ქარ-
თულში და კერძოდ, „რთუდელის ენაში“.

განვიხილოთ სიტყვა „გავალადი“. ამ სიტყ-
ვას ვხედებით „ვეფხისტყაოსნის“, 387-ე სტრო-
ფში.

„ნფსა ჩიფვე, ზღვისა შევე, ზღვისა შიგან
გავალადი“.

რეცენზენტების აზრით, „ალაგი“ ამ შემთხ-
ვევაში ადგილს კი არ ნიშნავს, არამედ ბი-
ლიტ, გზას. „ზღვაში გაალაგება“ კი მერტუო-

რულად ნიშნავს „ზღვა გზად გავიხიდე“. „ზღვა-
ში მოძრაობა დაეწყო“.

რეცენზენტები ამასაც დამატებენ: „სიტყ-
სიკონში ეს ზმნა არასწორადაა განმარტებული“.
თუმცე სიტყვა „გავალადი“ არა მარტო ჩვენ
გვაქვს „არასწორად“ გაგებული, არამედ თეი-
მურაზ ბაგრატიონს, სულხან-საბა ორბელიანს,
იუსტიციე აბულაძეს, აკაკი შანიძეს და ასე გან-
საქვთ, თეიმურაზ რუსთაველსაც. „ვეფხისტყა-
ოსნის“ კომენტატორი თეიმურაზ ბაგრატიონი
თავის ნაშრომში „განმარტება პოემა ვეფხის-
ტყაოსანისა“ წერს: „გავალადი“ — გავიქრიბე,
მეყენით განველ და ზღვათა შინა დავეყვირებ,
გავალადი — გავებარებ“¹. როგორც ვხედავთ,
თეიმურაზ ბაგრატიონს სიტყვა „ალაგი“, „ადგი-
ლი“-ს მნიშვნელობით ესმის და არა „გზისა“ ან
„ბილიკის“ მნიშვნელობით. „ზღვასა შიგან გან-
ლაგება“-ს კი განმარტავს, როგორც „ზღვათა
შინა დავეყვირებ“-ს.

ჩვენი დიდი ლექსიკოგრაფი სულხან-საბა
ორბელიანის სიტყვა „ალაგი“-ს შემდეგ განმარ-
ტებას იძლევა: „ალაგი ადგილით, დასადგომი,
დასადგენი, ანუ დასადგებელი რისამე (30,12,
იოზ.)“².

როგორც ვხედავთ, სულხან-საბასთვის „ალა-
გი“ „ადგილს“ ნიშნავს. ასეთი მნიშვნელობით
იგი, უდავოდ, იხმარებოდა ძველ ქართულში.
დიდი ლექსიკოგრაფი იომეშვიტის იოზის წიგნს
(30, 12 იოზ.). თეიმურაზ სულხან-საბა „ალაგს“
ყველგან „ადგილის“ მნიშვნელობით ხმარობს,
მისთვის ეს ორი სიტყვა ერთი და იგივეა.

მაგალითად, სულხან-საბა წერს: „აკაკი ვინ-
მე იყო, ზეგანთა ალაგთა მყოფი, რომელსა
წალკოტი არ ენახა, ზამთვიდა ბართა ადგილთა,
წალკოტი ნახა, შევიდა შიგან და ყოველივე
ნახა“³.

„გავალადი“, როგორც ადგილის ანუ ალა-
გის არჩევა, ან კიდევ ადგილის დაჭერა განმარ-
ტებული აქვს აგრეთვე იუსტინე აბულაძესაც
„ვეფხისტყაოსნის“ 1937 წლის გამოცემის ლექ-
სიკონში, სადაც ვკითხულობთ: „გავალაგება, 587,
ალაგის არჩევა, ალაგის დაჭერა, ან მოწყობა
საშვერავად“⁴.

ახლა ვნახოთ, როგორ განმარტავს სადაო
სიტყვას აკად. აკაკი შანიძე: „გავალაგება, 587,1
ალაგის დაჭერა, მოთავსება“⁵.

1. თეიმ. ბაგრატიონი „განმარტება პოემა
„ვეფხისტყაოსნისა“ გვ. 65.

2. სულხან-საბა ორბელიანი, ქართული ლექ-
სიკონი, 1928, გვ. 7.

3. სულხან-საბა ორბელიანი, სიბრძნე სიე-
რისა, 1938, გვ. 27.

4. შ. რუსთაველი, ვეფხისტყაოსანი, 1937,
ლექსიკონი, გვ. 357.

5. იგივე, 1957, გვ. 351.

რამდენჯერ აქვს ნახმარი სიტყვა „ალაგი“ შოთა რუსთაველს „ვეფხისტყაოსანში“ და რა მნიშვნელობითაა ნახმარი იგი?

სიტყვა „ალაგი“ — რუსთაველს სულ ორჯერ აქვს ნახმარი: ერთხელ 758 სტროფში, მეორედ 587-ე სტროფში: „ზღვასა შიგან გავალაგდი“. პირველ შემთხვევაში ცხადზე ცხადია, რომ სიტყვა „უალაგო“, „აღვიღის“ (мечто) მნიშვნელობითაა ნახმარი.

ამრიგად, აქ შოთა რუსთაველისთვისაც „ალაგი“ აღვიღის ნიშნავს და მისთვის არ არის უცხო ამ სიტყვის აღნიშნული მნიშვნელობით ხმარება. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ რუსთაველი „ვეფხისტყაოსანში“ არსად არ ხმარობს სიტყვა „ალაგს“ გზის, ან ბილიკის მნიშვნელობით. ამ სადავო 587-ე სტროფშიც სიტყვა „გავალაგდი“ არის ერთბაშად, ვნებითი გვარის ზმნა (ვნე-

ბითობის ნიშანია „დ“). იგი გარდაუდებლად და პირველი პირის ფორმია. „ალაგში“ არა ბილიკი ან „გზა“ ყოფილიყო ნიშნავს იმეორე მხარე, სრული უაზრობა გვექნებოდა.

დასასრულს, უნდა აღვნიშნოთ, რომ ამ მაგალითების საფუძველზე არ შეიძლება ისეთი დასკვნის გამოტანა, რომელიც რეცენზენტებს გამოაქვთ, რომ ვითომ ჩვენ სწორად არ გვესმის ტექსტში ნახმარი სიტყვები და რომ ტექსტის ასეთ არასწორ გაგებაზეა დამყარებული „ავტორის მნიშვნელოვანი დასკვნები“. ზ. ციხეილი და ნ. ნათაძე წერიალში „ვეფხისტყაოსანის“ გეოგრაფიული გარემოს შესახებ მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენი გამოკვლევის უაზროფიით მხარეების გამოქვეყნებას ცდილობენ. არა გვგონია, რომ ეს ნაშრომის შეფასების სწორი მეთოდი იყოს.

ქურნად „მნათობის“ 1965 წლის ნომრების შინაარსი

დოკუმენტები, საზოგადოებრივი წერილები

რუსთაველის იუბილე. № 2

რუსთაველის პრემიის პირველი ღაურეუბნები. № 3

მოთხრობები, რომანები, ნარკვევები, მოგონებები

აბაშიძე ნინო — მეორე შეცდომა. მოთხრობა. № 4

ავალიანი ლადო — ახალი პორტოლენტი. რომანი. № 11, 12

ანტონოვი სერგეი — შემოდგომის შეხვედრები. მოთხრობა. თარგ. მარია მ. აგიაშვილი. № 6.

ბუაჩიძე თენგიზი — ომისდროინდელი ქრონიკები. № 5

ბუაჩიძე კატა — ოქროსი კაცი ბეწვის ხილზე. პიესა. № 12

გეგეშიძე გურამი — სიშორე. მოთხრობა. № 1

გოდერძიშვილი თამაზი — კვირადღე. მოთხრობა. № 6

დოჩინაშვილი გურამი — ხელოვნების კაცი. მოთხრობა. № 11

დიურენშატი ფრიდრიხი — ავარია. მოთხრობა. თარგმ. ნოდარ ტუხაძისა. № 11

იოსელიანი ოტია — მოთხრობები. № 7

კატაივი ვალენტინი — დიდი ცხოვრების ფურცლები. თარგ. ვ. წულუკიძისა. № 4

კლდიაშვილი სერგო — ორი ეტიუდი. № 2; მინაქრის გოგონა ლომბარდში. მოთხრობა. № 4

კვებელავა მიხეილი — ათასი ფუთი ბრალდება. მოგონება. № 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

მანი თომასი — პატარა პატონი ფრიდემანი. მოთხრობა. თარგ. პავლე ჩაჩუკაიძისა. № 3

ნატრაშვილი გიორგი — მოთხრობები. № 5

რატაიანი ზურაბი — შეხვედრა შვეიცარიას. მოთხრობა. № 8

რურუა ილია — მოთხრობები. № 9

სარტრი ჟან-პოლი — სიტყვები. თარგ. კოტე ჭაქარაშვილისა და გასტონ ბუაჩიძისა. № 6, 7, 8.

სულგაძური არჩილი — მხატვრის გუშინდელი დღე. მოთხრობა. № 3; ოქროს თევზი. რომანი. № 8, 9, 10.

სტუჩენკო ა. — სანატრელი ჩვენი ზედი. მოგონება. № 5

ქორქია როდინი — დღიურიდან. № 5

ჭუათაილი ალექსანდრე — ჩაქუჩის კაქუნზე. ეტიუდი. № 3

ფიფაიანი ედიშერი — მთელი შენი სიცოცხლე. მოთხრობა. № 10

შატერაშვილი გიორგი — მამალხინეს სიკვდილი. მოთხრობა. № 9

შატერაშვილი ზორბისი — სიცოცხლის ნაყადი. მოთხრობა. № 5; მწვერვალი. მოთხრობა. № 12

ხანტაძე ლ. — ორი მოთხრობა. № 8

ჩაიკოვაი ვრიგოლი — სიკვდილის გზა. ოდიშური მოთხრობებიდან. № 11

ჩხეიძე ოთარ — კევრნაქი. რომანი. № 3, 4, 5, 6, 7

ჭილაია სერგი — ფატერინე ჭაჭაქაძე. ქრონიკა. № 1, 2, 3, 4.

ჭიჭაშვილი რეზო — აღ-რაზაყის სიკვდილი. მოთხრობა. № 9

ჭაფარიძე რევაზი — ახლო არს ზაფხული. მოთხრობა. № 10

შემანგოვი ერნესტი — განუყრელი დღესასწაული. რომანი. თარგ. ვახტანგ კელიძისა. № 1, 2.

ლექსები და პოემები

აბაშიძე ირაკლი — ფერადი შემოდგომა. ციკლიდან შიპალოება. ლექსი. № 12.

ახულაძე თეიმურაზი — ლექსები. № 2.

ამერეკელი პოეტები — თარგმანი ზეიად გაშსახურდიასი. № 7.

აფხაიძე შალვა — გამთბე, მცოცა. ლექსი. № 12.

თურნალის
მთავრობის

- ბაგრიცა ე — ტილ ულენშეიგელი, მონაოლოგი თარგ. ოთარ ქილაძისა. № 1
ბერუღა ზუტა — ლექსები. № 1; ლექსები № 7
გორგაძე ვასო — ფარცხალში — გალაკტიონთან, ლექსი. № 2
ერისთავი თამარი — ლექსები. № 11
თარბა ივანე — ლექსები. თარგ. კარლო ქაღაძისა. № 7
კალეღალა — ფინური ეპოსი. თარგ. მუხრან მაჭავარიანისა. № 2
კალაძე კარლო — ლექსები. № 3; ლექსები. № 4; მთვარე, ვარსკვლავები და ავთანდილი.
ლექსი. № 10.
კაპაზიძე გიორგი — სიტყვას რა მიეცე ისეთი. ლექსი. № 9.
კოპშტეინი არონ — შინდა ვუმდრო მე საქართველოს. ლექსი. თარგ. თ. ქანგულაშვილი.
ლ. ს. ა. № 2
ლეონიძე გიორგი — ლექსები. № 3; ლექსები. № 11
ლორთქიფანიძე ზურაბი — აღმასის წყლებთან. ლექსი. № 4
მარგალი რევაზი — ლექსები. № 4; ახალი ლექსები. № 5; ლექსები. № 9
მირნელი მირაზი — წინაპარი. ლექსი. № 12
მირცხულავა აღიო — არწივი. ლექსი. № 2
მინდაძე ბიძინა — უსათაურო. ლექსი. № 3
მებურიშვილი ტაგუ — წლების გადაღმა. ლექსი. № 7
ნადირაძე კ. — სოფლის ამბავი. პოემა-იუმორესკი. № 1
ნარიშკინი სილოვანი — ლექსები. № 11
ნიშინიძე შოთა — ლექსები. № 11
რეხვიაშვილი შალვა — ლექსები. № 6
სულაბერიძე ლადო — სამისო ბაღადა. ლექსი. № 6
ტაბიძე გალაკტიონი — ლექსები. № 6
ტყარდოვსკი ალ. — შორეთს იქეთა შორეთი. პოემა თარგ. ოთარ ქილაძისა. № 10, 11
ფორჩხიძე შალვა — მთვარე მზე. თავები პოემიდან. № 3
ჭუათელი ალ. — ქვეშევთის ღამე. ლექსი. № 1; ის გზიდავდათ. ლექსი. № 11

შატერაშვილი გიორგი — ლექსები. № 8

- შერაზადიშვილი ზაქარია — ფეხადგმული აცენები. ლექსი. № 2
ჩარკიანი ქანუღი — ჩემი მიწის ცისარტყელა. ლექსები. № 8
ჩიქოვანი სიმონი — მოგონება. ლექსი. № 5; განჯის დღიური. ნაწილი მეორე. ლექსები. № 12
ქილაძე თამარი — ლექსები. № 8
ქანუაძე ვახტანგი — ლექსები. № 6
ქანგულაშვილი თეიმურაზი — ძაბილი დიდებულებიდან. ლექსი. № 8
ქანელიძე ქანო — ლექსები. № 5

ორი დიდი თარიღის წიგნი

- ბერუაშვილი შ. — შეიარაღებული გამოსვლები გორის მაზრაში 1919 წელს. № 2
გუბელიძე ბორისი — თებერვლის რევოლუციის შემდეგ შექმნილი ვითარება. საქართველოში.
№ 2

800 შოთა რუსთაველი 800

- ბებურიანი მიხეილი — ოვანეს თეშინიანი და ვეფხისტყაოსანი. № 4
ნათაძე ნ. — რუსთაველი ქალის კულტი და მისი ფესვები. № 2
ნუცუბიძე შალვა — რუსთაველი და ქართველი მოაზროვნე. № 10
ურუშაძე ნათელა — დრამატურგიული ელემენტები „ვეფხისტყაოსანში“. № 2
შანიძე აკაკი — დღევანდელი ვითარება ვეფხისტყაოსნის ტექსტის დადგენის საქმეში. № 10, 11
ცაიშვილი ს., ნათაძე ნ. — ვეფხისტყაოსნის „გეოგრაფიული გარემოს“ შესახებ. № 4
ჩიხლაძე გიორგი — რუსთაველის მხატვრული დიადემა. № 12

1840 აბაგი წინამძღოლი 1965

- მარგველაშვილი გიორგი — აკაკი და რევოლუცია. № 9
მდენტი ბესარიონი — ძვირფასი შენაძენი აკაკის ბიოგრაფიისათვის. № 9
ა. წერეთლის მიწერ-მოწერა ცოლშვილთან. № 9, 10

პრიტიკა, ლიტერატურათმცოდნეობა, ისტორია, გეოგრაფია,
გიგნირება, გეოგრაფიკა, ხელოვნება

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

- ახათიანი ლევანი — უბის წიგნაქიდან. № 6
 აფხაზე შაღვა — პოეტის აღსარება. № 1
 ბაქრაძე კოტე — ლენინი და თანამედროვე ბერძენიული ფილოსოფია. № 4
 ბერბაშვილი ი. — რეჟისორ მომართა კოორდინაციიდან ქვეყნის ფსიქო-ნერვულ
 ინტეგრაციამდე. № 7
 ბერბაშვილი — მუხრან მაჭავარიანი. № 9
 გორდენიანი ბენი — კ. ზდანევიჩის „ნიკო ფიროსმანიშვილის“ გამო. № 1
 გორგოლაძე ლ. — სოციალისტის ისტორიისათვის საქართველოში. № 9
 გაჩეჩილაძე გივი — მთარგმნელთა საერთაშორისო სემინარზე. № 12
 გაჩეჩილაძე გიორგი — პოეტური ისტატობა და თანამედროვეობის ტენდენციები. № 6;
 სიკეთის პოეზია. № 10
 გვარდნილი გურამი — „ქვერნაქი“. № 12
 ვახაჩი ვახტანგი — ვაჟა ფშაველა და ქართული საზოგადოებები. № 8
 ზედვინიძე გურამი — ქართველი დიპლომატი ბოგდან გურჯიცი. № 12
 თოფლაშვილი — რედაქციის ერთი პოეტური სახის გავრცელებისათვის. № 2
 თურნაშვილი სერგო — ნახტომი უცვლადებისაკენ. № 5
 იმედაშვილი კობა — რეალში და პეტროკა. № 7, 8
 კანკაშვილი გურამი — ეთიკური პრობლემატიკა უკანასკნელი წლების ქართულ პროზაში. № 4
 კაკაბაძე მანანა — რომანტიზმის გვირგვინის საკითხი და ნიკოლოზ ბარათაშვილი. № 9
 კეკელიძე მიხეილ — ქება და დიდება ქართული ენისა. № 12
 კენჭიშვილი ირაკლი — თომას ელიოტი. № 2; პოეტური ტრადიციები და ახალი ამოცანები.
 № 3
 კვარაცხელია გ. — ქართული ენის საუნჯე. № 12
 კიკნაძე გრიგოლი — აკაკის პროზაულ თხზულებათა პოეტურობის საკითხი. № 1
 კოკილაშვილი არჩილი — პოეტი ქარისკაცი. № 5
 ლეონიძე გიორგი — ტალანტის სიღრმე. № 6; დავით გურამიშვილი. № 8, 9, 10
 მაისურაძე დავით — ლენინი და სოციალისტური კულტურა. № 4
 მიქაშა ნ. — პოეტის უცვლადება. № 5
 მუსხელიშვილი დ. — ავად. ნ. ბერძენიშვილი. № 6
 ნ. ნიკოლაძის წერტილები აკაკისადმი. შენიშვნები და კომენტარები შ. გოზალაშვილისა. № 1
 პატარაძე რამაზი — ანა კალანდოშის პოეზიის ერთი თემატური რაკო. № 2
 პაჭკორია ოტია — „შე და სიყვარულის“ გამო. № 11
 ფანია ვახტანგი — ვაჟა ფშაველას იურიდიული მოღვაწეობა. № 8
 სანადირაძე აღდგომ — ჩვენი დღეების მომღერალი. № 1
 ქუშიშვილი დიმიტრი — პასუხი რეკონსტრუქციას. № 12
 შამათაძე პეტრე — კაცი ცეცხლი და შამატი. № 6
 ძნელაძე ლია — „ქალის ტერორის“ შემოქმედებითი ისტორიისათვის. № 12
 წერეთელი აღ. — კოლხეთის ბერძნული კოლონიზაციის საკითხისათვის. № 3
 ზუზუნაშვილი გიორგი — ორი ახალგაზრდა მწერლის პროზა. № 3
 ზუბიშვილი ქეთევანი — კოტე მარკანიშვილის „თავისუფალი თეატრი“. № 11
 ხაში ნიკოლოზი — კიევი — გმირი ქალაქი. № 5
 ჯაფარიძე გულნარა — უზა ჯაფარიძე. № 11
 ჯორბენაძე ბ. — იან რაინისი. № 9

წარსულიდან

- ოქტომბერი ოლღა — იოანე იალღუზიძე. № 12
 მახათაძე ნინო — ს. ბუშნინის აბლოგური ქართველები. № 1
 მინდაძე აღ. — „ივერიის“ ფურცლებზე. № 7
 ტოლდის-ჩინჩიშვილი ფ. — ანთიმოს ივერიელი — რუმინეთის პატრიოტი, მწერალი-
 პუბლისტი. № 7

მოგზაურის თვალით

- ვახაძე აკაკი — იუგოსლავიის გზებზე. № 4

გამოსათხოვარი

გიორგი შატერაშვილი. — № 5

იოსებ გრიშაშვილი — № 8

წიგნების მიმოხილვა

აბაშიძე ზ., კახნაშვილი ვ. — ნარკვევები თანამედროვე გერმანელ მწერლებზე. № 1

აბრამიშვილი ა. — ფერცლები ქართულ-რუსულ-ჩუგაშვილი კულტურული ურთიერთდამოკიდებულების ისტორიიდან. № 9

ავალიანი ზერგო — თავისუფლებისა და აუცილებლობის ფილოსოფიური პრობლემატიკის. № 8

ბათიაშვილი გურამი — „ხმა იდუმალი“ № 3 მოთხრობები კეთილ აღმავლებზე. № 11

გაჩეჩილაძე პ. — საინტერესო მონოგრაფიული ნაშრომი. № 5

გოწალაშვილი გულნარა — ტარას შევჩენკო საქართველოში. № 1

გეგაძე აკ. — ძველი სიმართლე დანახული ახლებურად. № 1

გვახარია ალექსანდრე — სოლომონ იორდანიშვილის „ნარკვევების“ ახალი გამოცემა. № 2; „რომელმან სიღრმე იხილა“. № 9

გუგუშვილი ივთრი — „დღეები ახლო წარსულისა“. № 3

დოლიძე გიორგი — „პიიავათას“ ახალი თარგმანი. № 7

წამახაძე ელადიშვილი — წიგნი ქართულ სამოციანელებზე. № 1

შაქარია პ. — საინტერესო მონოგრაფია თბილისის ზღვრითმოდგერებზე. № 4

შაქარიაშვილი ირაკლი, ცინცაძე დურმიშხანი — მონოგრაფია მიხეილ თამარაშვილებზე. № 8

კანკავა გურამი — წინსვლის გზაზე. № 8; გურამ ჩრედიშვილის ერთობილება. № 12

კაჭაბაძე გ. — წიგნი ქართული სოფლის გმირ აღმავლებზე. № 5

კახიანიშვილი ექტორი — ვოლფგანგ ბორჰერტი ქართულად. № 4

კენჭოშვილი ირაკლი — „გაბრაზებული“ მწერლის რომანი. № 10

კეჭელაძე ნ. — არისტოტელეს „მეტაფიზიკა“ ქართულ ენაზე. № 6

კვიტიშვილი ე. — სახელგანთქანი ტრადიცია. № 6

მაისურაძე ილია — ქართული მეტალურგიის სათავეებთან. № 7

მეგრელიძე ი. — საინტერესო წიგნი — „ლავითი“. № 12

მეგრელიძე გურამი — ლაპარაკობენ დაღუპული გმირები. № 10

მშვილდაძე ნ. — „შაბულები დარჩენენ შარად“, № 1; ლეონარდ ფრანკის პირველი ქართული თარგმანი. № 2

ნათაძე ნ. — გ. ფანჯიქიძის მოთხრობები. № 1; მიხეილ ქელიძის ლექსების ახალი წიგნი. № 9
პაიჭაძე ნ., თარგამაძე კ. — ნაშრომი საქართველოს სახალხო მეურნეობის სპეციალიზაციისა და კომპლექსური განვითარების შესახებ. № 11

პაჭკორია რ. — ლიტერატურული წერილების კრებული. № 3

სანადირაძე ალექო — სიცოცხლისა და სიყვარულის პოეზია. № 7

სულაბერიძე შოთა — ლიტერატურული ახალგაზრდობა. № 4

ტყეშელაშვილი გ. — თვალსაჩინო გამოცემა. № 12

ფანჯიქიძე თეიმურაზი — მეცნიერება და რელიგია. № 10

ფრუიძე დედანი — ექვსი წელი სპარსეთში. № 4

ჭვინჭაძე ვესტრი — შინაგანგარეგანი გამოცემა ქართული ფილოსოფიის ისტორიის საკითხებზე. № 1

ქუშიშვილი დიმიტრი — პოეტის პირველი წიგნი. № 2; სამამულო ომის გამოძახილი. № 7;
ოტია იოსელიანის მოთხრობების კრებული. № 9

დღონია ალ. — დედის ლექსიკონი. № 6

შულღიაშვილი დავითი — თხზულებათა აკადემიური გამოცემა მწერლის ბიოგრაფიის გარეშე. № 1

შათირაშვილი შ. — გერმანული ლიტერატურის კრესტომათია. № 6

ჩიჭაური ხ. — ხუმრობა და ხიფათი. № 11

ხარაშვილი ბ. — ფშური კავები. № 3; სოფელი პოეტის ლექსები ქართულად. № 4; მუდმივი თანამგზავი. № 6

ხომასურიძე ნ. — ნაშრომი საფრანგეთის კომპარტიის ბრძოლის ისტორიიდან. № 1

ჭაფარიძე გიორგი — მონოგრაფია ქართულ სამონადირო ეპოსზე. № 3

80 333.

ИНДЕКС
76128
ОБЩЕСТВЕН
ПОЛИТИЧЕС

ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„М Н А Т О Б И“

ИЗДАТЕЛЬСТВО „ЛИТЕРАТУРА ДА ХЕЛОВНЕБА“